ՈՒՐԲԱԹ
ՕԳՈՍՏՈՍ 1
VENDREDI
1er AOUT
2003

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·742 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 79e ANNEE — N° 20.742

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

78

Տարիները սահեցան: Օրերու պէս: Ժամերու պէս:

1925, Օգոստոս 1-ին, ոչ ոք, ոչ իսկ Շաւարշը, կը խորհէր որ, իր սիրած տաքկումով՝ «այս լպրծուն պողոտաներուն վրայ», «Յառաջ» կրնար դիմանալ 78 տարիներ: Մանաւա՛նդ իր մահէն ետք:

Իր վաղեմի առաջին խմբագիրը՝ Հրանտ – Սամուէլ, Շաւարշի մահէն ետք, 20 տարիներու երկայնքին, մինչեւ իր մահը, կը սիրէր կրկնել թէ անդենականին մէջ, Շաւարշի հոգին կը հրճուէր ի տես իր թերթին գոյատեւման:

Վստա՞հ ենք, այսօր, որ դեռ կրնայ հրճուիլ ի տես այն անհամար դժուարութիւններուն, որոնց յամառօրէն կը տոկանք, քանի մը սրտցաւ բարեկամներու գիտակցութեամբ, բայց, մեծամասնութեան մը անգիտակցութեամբ:

Ցոռետես չըլլանք: Բայց, ի վերջոյ, ի՞նչ է հայերէն լեզուով հրատարակուող օրաթերթի մը ճակատագիրը գաղութներու մէջ, ուր կը տիրապետեն ֆրանսերէնը, այլ վայրերու մէջ՝ անգլերէնը, ռումաներէնը, պուլկարերէնը, լեհերէնը, նեերլանտերէնը, չուէտերէնը, սպաներէնը, փորթուկալերէնը, չեխերէնը եւ դեռ աւելցնե՞նք, թրքերէնը:

Այսօր, «Յառաջ» կը գտնուի իր 79-րդ տարուան սեմին:

Գո՞հ է իր կտրած ճամբէն: Ո՛չ, անշուշտ: Ինքնագոհութիւնը անընդունելի ունայնութիւն մը պիտի ըլլար: Որու ինչ որ կրցաւ: Հաւատարիմ մնալով լեզուի մը, ուղղագրութեան մը, ոճի մը, արտայայտութեան ազատութեան մը, երբ այսօր, ոչ միայն ազատ ու անկախ հայրենիք մը, այլեւ սփիւռքի կարգ մը արեւելեան կարօտախտէ տառապող գաղութներ եւ դեռ 70 տարիներ Հայաստանեան սխալագրութեան ոխերիմ թշնամիներն փակ, չեն վարանած տեղի տալու, տասնամեակներու պայքարէ մը ետք:

Ու «Յառաջ» փորձեց, ջանաց հաւատարիմ մնալ իր կոչումին, իր կարելիութեան սահմաններուն մէջ, քանի Շաւարշի մահուան յաջորդող տասնամեակներու ընթացքին թերթը կորսնցուց իր ձեռնհաս գրիչներէն շատեր: Թուենք մէկ քանին՝ Ա. Խոնդկարեան, Յակոբ Տէր – Յակոբեան, Պետրոս, Ա. Գմբէթեան, Շ. Նարդունի, Ն. Սարաֆեան, Զ. Որբունի, Հ. Ե. Պօղոսեան, Արշաւիր Խանճեանեան, Շահան Շահնուր, Վահան Փորթուկալեան, Հ. Վահան Յովհաննէսեան, Վահրամ Մավեան, Առլէն Փափազեան, Կարօ Փօլատեան, Գրիգոր Տարօնեան, Բարգէն Գաւէզ, Տիգրան Հաճեան եւ դեռ այնքան ուրիշներ: Ամբողջ փաղանգ մը հատու գրիչներու, որոնց մահը բնական հանդրուանն է կեանքի մը, բայց, ձգած բացը տարբեր բնոյթ ունի մեր հայ իրականութեան մէջ:

Նորեր չկա՞ն: Կա՛ն, բարեբախտաբար: Վկայ «Յառաջ միտք եւ արուեստ»ի թիւերը: Եթէ որակը մնաց, տուժեց, դժբախտաբար քանակը:

Բայց եւ այնպէս կը շարունակենք ու տանք թերթիս 79-րդ տարեդարձի սեմին, յամառելով շարունակել նոյն ճամբան, ջանալով անտեսել խոլոր խոչընդոտները:

Կ՚արժէ՞:

Պատասխանը պէտք է տայ ընթերցողը: Այն ընթերցողը, որ Ապրիլեան մնացորդացին չի պատկանիր, այլ այն սերունդին, որ հայերէն գիտէ, ֆրանսահայ թէ հայախօս գաղութներէ եկած:

Այս անտարբեր եւ ապերախտ մթնոլորտին մէջ է, որ «Յառաջ» կը շարունակէ իր առաքելութիւնը:

«ՅԱՌԱՋ»

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ հրդեհները մասամբ վերջ գտան, Յուլիս 30-ին, Վառի Լա Մոթ շրջանը եւ Պուշ-տիւ-Ռոնի Սալոն-տը-Փրովանսի շրջակայքը շատ ծանր վիճակի մէջ էին, նաեւ հովին պատճառաւ: Ձերբակալուեցաւ հրձիգ մը, որ խոստովանած է թէ եօթը հրդեհ վառած է այս տարի, երկու ալ անցեալ տարի: Ձերբակալուած է, բայց, առաջին յայտարարութիւններու համաձայն անպատասխանատու կը նկատուի: 29 տարեկան, Թաղապետական պաշտօնեայ մըն է, որ չէ կրցած հրշէջ ըլլալ եւ վրէժ կը լուծէ: Ներկայիս քննութեան տակ առնուած է: Հազարաւոր հեկտարներ հրոյ ճարակ եղած են, տուներ քանդըւած եւ աւելի քան 1000 բանակողներ կամ բնակիչներ տեղահանուած: Շուրջ տասը հրշէջներ ալ վիրաւորուած են, ոմանք ծանրօրէն: Հրշէջներու Ազգային Դաշնակցութիւնն ալ կը բողոքէ կառավարութեան դէմ, որ ամբողջովին չէ կրցած կանխել կացութիւնը եւ հարկ եղած նախապատրաստական աշխատանքը չէ տեսած:

ԳԸՐԳ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ, այլ խօսքով՝ ԷՄ-ԺԷ-ԷՄ, հրաժարեցաւ Վիվէնտի Իւնիվերսալի գնումի իր թեկնածութենէն: Հաստատութիւնը 15 միլիառ տոլար կը պահանջէր, Գրիգորեան 11,5 միլիառ առաջարկած էր: Այլեւս հրապարակին վրայ չորս թեկնածու կը մնայ:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Ազգային Ժողովը, Յուլիս 29-ին, 71-ի դէմ 356 ձայնով քուէարկած է մասնակի ներում մը ՓՔՔ-ի զըղջում յայտնող Քիւրտերուն: Նոր օրէնքին համաձայն, այն Քիւրտերը որոնք բիրտ արարքներու չեն մասնակցած, կընան տուն վերադառնալ: Անոնք որոնք կռուած են կրնան պատիժի նուազումէ օգտուիլ, եթէ տեղեկութիւններ տան իրենց կազմակերպութեան մասին: Օրէնքը չի վերաբերիր բարձր պատասխանատուներուն:

Ճ. ՊՈՒՇ կը գտնէ որ Պաղեստինեան Պետութեան մը ստեղծումը 2005 թուականին շատ իրատես հեռանկար մըն է: Յուլիս 30-ին, մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին է, որ ԱՄՆ-ու նախագահը այս յայտարարութիւնը ըրած է, ընդունելէ ետք Ապպասն ու Շարոնը: Պուշ լաւ տրպաւորուած է պաղեստինցի վարչապետէն, որ նաեւ գիտակից է որ պէտք է հրապարակէն հեռացնել ահաբեկիչները, որպէսզի Պաղեստին մը կարենայ գոյութիւն ունենալ:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ մէջ, գործազրկութիւնը 1,1% յաւելում կրած է Յունիսին:

ԳՈԼՈՄՊԻՈՅ կեռիլլան (ՖԱՐՔ) բացարձակապէս կը հերքէ որեւէ շփում Ինկրիտ Պէթանքուրի ընտանիքին հետ, հաւանական ազատ արձակման մը մասին:

ԻՐԱՆԻ փոխ-նախագահը՝ Մ. Ալի Ապթահի յայտարարած է որ գանատացի-իրանցի լուսանկարչուհին՝ տիկին Զահրա Քազեմի սպաննուած է: Առաջին անգամն է որ պաշտօնական նման յայտարարութիւն մը կ՚ըլլայ պատասխանատուի մը կողմէ: Ենթական մեռած էր Յուլիս 10-ին, խոշտանգումի հետեւանքով:

ՄԱՐԻ ԹՐԵՆԹԻՆԻԱՆ, Յուլիս 31-ին, մահաքունի մէջ էր եւ որեւէ յոյս չկար զինքը փրկելու: Ծնողքը Վիլնիւս փութացած է եւ որոշած է դատական հետապնդումի դիմել աղջկան կենակիցին դէմ, քանի հաստատուած է որ միայն անկումով չի բացատրուիր իր կացութիւնը:

ՋԻՆՈՒՈՐՆԵՐԸ ԿԸ ՔԱՇՈՒԻ՞Ն ԱՆԻԷՆ

«Ակօս» շաբաթաթերթը (Յուլիս 25) այս խորագիրով կու տայ լուրը թէ Ազգային ապահովութեան խորհուրդի քարտուղարութիւնը վարչապետարան դիմած է, Անիի աւերակները «առաջին աստիճանի զինուորական արգիլեալ գօտի»ի շրջանակէն դուրս հանելու համար: Եթէ դիմումին դրական պատասխան տրուի, Անիի շրջանը բ. աստիճանի զինուորական գօտի պիտի ըլլայ, ուստի պիտի բացուի զբօսաշրջութեան: Հոն այցելելու արտօնագիրը պիտի տայ պարզապէս Կարսի կուսակալութիւնը: Այդ պարագային հազարամեայ քաղաքը զբօսաշրջութեան տեսակէտով մեծ հետաքրքրութիւն պիտի արթնցնէ, քանի որ Հայաստան – Թուրքիա սահմանային շրջանին մէջ գտնուելով, տասնամեակներ ամբողջ փակ պահուած էր զբօսաշրջիկներու առջեւ: Կարս – Անի հեռաւորութիւնը 42 քիլոմեթր է:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յուլիս 30 / 31)

ՄԻՋԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Յուլիս 30-ին Երեւանի ՀՅԴ Ս. Վրացեան կեդրոնին մէջ ՀՅԴ եւ ՀՌԱԿ ղեկավար կազմերու հանդիպում մը տեղի ունեցած է: Համաձայնութիւն գոյացած է գործակցելու սահմանադրական բարեփոխումներու, ընտրական համակարգի բարեփոխումին, կաշառակերութեան դէմ պայքարի մարզերուն մէջ: Քննարկուած են նաեւ երկրին ներքաղաքական կացութեան եւ յետընտրական շրջանի քանի մը հարցեր, Հայ-Թուրք յարաբերութիւններու զարգացումներ: Երկու կողմերը որոշած են խորացնել իրենց յարաբերութիւնները ու միասնական աշխատանք տանիլ:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ ԱՐԱ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆԻ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Աւարտելով Նիւ – Եորք, Ուաշինկթըն եւ Լոս – Անճըլըս կատարած իր այցերը եւ շփումները, Ա. Աբրահամեան յայտնած է թէ լայն ընդառաջում գտած է համաշխարհային հայկական կազմակերպութիւն ստեղծելու իր գաղափարը: Դրապէս հակազդած են անոր, թէ՛ հայ համայնքին, թէ՛ ԱՄՆ-ու ամենաբարձր մակարդակի պաշտօնատար շրջանակին մէջ:

ԼՂՀ

Ա. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ – Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Արտաքին գործերու նախարարութեան տասնամեակի նշումներէն ետք, Յուլիս 30-ին նախագահ Ա. Ղուկասեան ընդունած է Հայաստանի Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեանի գլխաւորած պատուիրակութիւնը: Երկուքն ալ շեշտած են յատկապէս Ղարաբաղի խնդրին կարգաւորման համար կողմերու փոխանակումներու, գործակցութեան կարեւորութիւնը: Վերջաւորութեան երկու նախարարութիւններուն միջեւ ստորագրըւած է գործակցութեան արձանագրութիւն մը:

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԱՄՆ ՍՊԱՑԱԿՈՑՏԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈԹՕՆ

ԱՄՆ-ու սպայակոյտը քաղաքական լոթոյի կայքէջ մը պատրաստած է, համացանցի վրայ: Տրուած բացատրութիւնը այն է որ երկրին Պաշտպանութեան նախարարութիւնը գլխաւորաբար Միջին – Արեւելքի երկիրներուն մէջ ահաբեկչական արարքները եւ քաղաքական զարգացումները նախատեսելու նպատակով, կը ջանայ մասնագէտ անձերու, ընկերութիւններու կարծիքը չօշափել: «Քաղաքական սակարան» ալ կոչուած նախաձեռնութիւնը, մինչեւ 2005 կ՚ակնկալուի որ 8 միլիոն տոլարի պիւտճէ մը ունենայ:

Հոկտեմբերէն սկսեալ այդ կայքէջը

(www.policyanalysis-market.org)

բանալով կարելի պիտի ըլլայ արձանագրուիլ ու գրաւի մտնել այս կամ այն քաղաքական հարցին մասին: Ծրագրուած է որ մինչեւ 2004 Յունուար առնուազն 10 հազար հոգի արձանագրուած կ՚ըլլայ: Գրաւի առաջարկուած նիւթերու օրինակներ են հետեւեալները. Ե. Արաֆաթ տապալումի զոհ կը դառնա՞յ, Յորդանանի Ապտուլլահ թագաւորը կը տապալի՞, Հիւսիսային Գորէան հրթիռով յարձակում կը գործէ՞: Կարեւոր կը նկատուին յատկապէս Եգիպտոսի, Իրանի, Իրաքի, Իսրայէլի, Յորդանանի, Սաուտի Արաբիոյ եւ Թուրքիոյ նման երկիրներու նիւթական կացութիւնը, ընկերային կայունացումը, զինուորական ուժը եւ այդ երկիրներուն մէջ ԱՄՆ-ու տնտեսական եւ զինուորական ներկայութեան նիւթերը: Այդ երկիրներուն մէջ գործող ընկերութիւններուն առիթ պիտի տրուի զանազան ենթադրութիւններով մասնակցելու բացուած գրաւին:

Դեմոկրատ կուսակցութենէն երկու ծերակուտական «հիւանդագին» ու «տխմար» ծրագիր որակած են ձեռնարկը, աւելցնելով որ հարկատուներէն գանձըւած գումարները ողբերգական ձեւով կը վատնուին: Արդարեւ, այդ կայքէջին համար 750 հազար տոլար ծախսուած է եւ Սպայակոյտը 8 միլիոնի եւս յատկացում կը պահանջէ:

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄԻ ՀԱՐՈՒՍՏ ԺԱՄԵՐ

«ԱՅԼՈՒՐ, ԵՐԷԿ, ԱՅԼԱՊԷՍ»

ԱՊՐԻԼ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

ԱՄԲՈՂՋ ԿԵԱՆՔ ՄԸ ԵՒ ՍԵՐՈՒՆԴԷ ՍԵՐՈՒՆԴ

Գրեց՝ ՆԱԶԱՐԷԹ ԹՕՓԱԼԵԱՆ

«C'est par moi que l'on va dans la cité plaintive :
«C'est par moi qu'aux tourments éternels on arrive :
«C'est par moi qu'on arrive à l'infernal séjour».

DANTE, La Divine Comédie (L'Enfer)

Մեր արդի ժամանակագրութեան մէջ կարեւոր հանգրուան մը կը յատկանշէ հրատարակութիւնը Հրէական ցեղասպանութեան պատմութեան կեդրոնի պարբերագիրքի միացեալ թիւին, որ ամբողջութեամբ յատկացուած է Հայոց ցեղասպանութեան, ինչ որ աննախընթաց կը մնայ երկու ցեղասպանութեանց միջեւ մերձեցումի առաջին բայց նաեւ կարեւոր նախաձեռնութեան իրագործումի հանգամանքով:

Հիմա պայքարը, հակամարտութիւնը, գործունէութիւնը փոխադրուած են ընթացիկին զուգահեռ ուրիշ տարածք մը, որուն կանոնները կը տարբերին ընդունուած գործունէութեան պայմաններէն, նոր ու յարաճուն արագացում մը տալով աշխատանքներուն: Բացայայտ է համացանցին խուժումը պայքարի մարզին մէջ, ենթահողը դարձնելով լպրծուն ու անվստահելի, հակադիր կողմերու միջոցներուն անհամեմատելի անհաւասարութեան պատճառով:

Այս կրկնակ ծաւալով հատորին հրատարակութիւնը կը յատկանշուի իր այլազան ու ճոխ բովանդակութեամբ, որ քննարկումի լոյսին տակ կ'առնէ հարցին բոլոր երեսները: Կայ ուրիշ յատկանիշ մը, որ յուսադրիչ է անկասկած, նոր սերունդին, յետ – եղեռնեան երրորդ սերունդի հարազատ ներկայացուցիչներուն վճռակամ ու աննահանջ ներկայութիւնը գլխաւորապէս բայց նաեւ ձեռնհաս յանձնառութեամբ, որոնց մէջ իգական սեռը շատ պատուաբեր համեմատութիւն մը կը ներկայացնէ:

Ցատկանշական կը մնայ նաեւ հիւրընկալութիւնը, զոր մեզի վերապահած է Հրէական ցեղասպանութեան դատին պաշտպանութեան պաշտօնաթերթը, մեզի տրամադրելով միացեալ զոյգ թիւեր: Այս հիւրընկալութիւնը չունի երկու իմաստ: Ցայտուն սրտակցութեան մը բացայայտումն է ան, բացուելու համար միւս հանրային կարծիքին առջեւ: Այդ հանրային կարծիքը կը պատկանի՝ պաշտօնական ներկայացուցիչի եւ բանբերի հանգամանքով՝ հիւրընկալին: Այդ սրտակցութիւնը պատկերազարդ կը խորհրդանշուի հատորի կողքի առաջին եւ չորրորդ էջերուն վրայ դրուած երկու նկարներով: Առաջինը ծանուցում – պատկեր մըն է ARMENIA մակագրութեամբ, որ կը ներկայացնէ տեղահան հայ կին մը եւ այր մը աւերակներու տեսարանով խորքի մը վրայ, եւ որ Լոնտոնի մէջ, 1922–ին հրապարակուած էր Հայոց ի նըպաստ մարդկայնական օժանդակութեան մը ի խնդիր: Իսկ չորրորդ էջի վրայ դրուած վերարտադրութիւնը կը ներկայացնէ Հրեաներու վտարումը Պաղեստինէն, հրամանաւ Ճեմալ փաշայի:

Այնուհետեւ այս զոյգ պատկերներու խորհրդանիշին զուգորդութենէն անդին այս սրտակցութեան իմաստին ու արժէքին կը մատչինք, եթէ կարենանք լըրիւ գնահատել հիւրընկալին ներկայացուցած կողմին տրամադրութեան տակ եղող միջոցները իրենց սեփական դատին ու դատերուն պաշտպանութեան մարզերուն մէջ: Հիւրընկալութեան արարողապետը կը մնայ պարբերագիրքին խմբագրապետը՝ Ժորժ Պէնսուսան:

Սրտակցութեան այս մօտեցումը աննախընթաց չէ: Ովքե՛ր էին ի վերջոյ Մորկընթաու, Ֆրանց Վերֆել, Անդրէ Մանտելշթամ, յիշած ըլլալու համար քանի մը անուններ, առաջին արձանագիր ու վաւերական, տարածուն վկայութիւններու բերողները: Եւ եթէ ասոր յաջորդեց ստամտումի ու հայութեան կըրած ցեղասպանութեան անտեսումի շրջան մը, պատճառը կը մնայ այն թէ Հրեաները իրենց հերթին կը կրէին 20-րդ դարու երկրորդ մեծագոյն աղէտը: Այնուհետեւ հասկնալի կը դառնար որ իրենք հետամուտ ըլլային իրե՛նց դատին հետապնդման:

Ժորժ Պէնսուսան իր խմբագրական – յառաջաբանին մէջ կը հաստատէ. «Միայն համեմատական գործընթացն է պատմաբանականը: Արդ, ցեղասպանութեան մը վերապրողներու համար համեմատել միշտ կը նշանակէ ձեւազեղծել, յարաբերականացնել, նուազեցնել, մէկ խօսքով անցեալի տառապանքները մեղմել, եւ վիրաւորել զոհերուն յիշատակը: Պատմական զուգահեռ մը հաստատելու ամէն փորձ գէշ կ'ակնկալուի: «Զոհերուն մըրցակցութիւնը» թշնամի եղբայրներու, նոյնիսկ բացայայտ հակառակորդներու կը վերածէ անոնք, զորս սերունդներու նոյն հիւսքին մէջ յառաջացած նոյն խզումը, ընդհակառակը, պարտաւոր էր մերձեցնելու» (1): «Արդ, անկասկած լաւ մտածուած հասարակաց պատմութիւն մը լոյսին բերելու էր անհրաժեշտ միասնականութիւնը նուաբեկեալներուն» (2): Հեղինակին համար այս պատուաբեր դիրքորոշումը կ'ընդգծէ արժէքը միասնականութեան զգացումներուն, որոնք կը ջանան սերտացնել՝ նման ծաւալով եղեռնագործութեանց զուսպ բնութագրումով ան կը ներկայացնէ այս ձեռնտու թղթածրարը կազմող պատճէնները, առանց երբեք շեղելու, սայթաքելու կամ այդ պատճէններուն շրջագիծէն դուրս գալու:

Տասնինը աշխատակից – հեղինակներու անուններ մէկտեղուած են հատորին մէջ՝ իրենց զանազան ծաւալի ուսումնասիրութիւններով ու վիճակագրութիւններով. – Քլէր Մուրատեան, Ծովինար Գեւոնեան, Սեւան Կարիպեան, Անիէս Վահրամեան, Էլիզապէթ Անթէպի, Անէթ Պէքէր, Քաթըրին Քոֆիօ, Հելէն Սթրաֆելիաս, Փաթրիսիա Լանկ: Ապա կու գան. Ժորժ Պենսուսան, Իվ Թերնոն, Եայիր Օրօն, Ռեմոն Գէորգեան, Վահէ Թաշճեան, Ժերալտի Լըրուա, Ռուբէն Փօլ Ատալեան, Արա Գրիգորեան, Ալեքսի Կովսիան, Ժիլ Քարմասին:

Այս մեծ, հիմնական ծրագրին իրագործման մէջ իրենց լայնածաւալ յանձնառութեամբ ասոնց մէջէն կ'անջատուին Քլէր Մուրատեան եւ Իվ Թերնոն. առաջինը՝ վեց գրութիւններով, ինքնագիր, թարգմանութիւն, գրախօսական, ընտրութիւն պատճէններու, ընթացիկ ծանօթագրութեանց կողքին խմբագրական ծանօթագրութիւններով. իսկ երկրորդը՝ հինգ նոյնատեսակ գրութիւններով, ինչ որ ենթադրել կու տայ թէ իրենց սեփական գրութեանց կողքին ստանձնած են խմբագրական համադրումի ու դասաւորման, ու տակաւին ներդաշնակման անչափելի աշխատանք մըն ալ: Այս բոլոր տուեալները նկատի առնելով, կարելի կը դառնայ գնահատել յանձնառութեան եւ ներդրումին ծանրութիւնը: Այս տեսակէտով որքա՜ն յուսադրիչ են ապագայի հաշւոյն սքանչելի նուիրումը Քլէր Մուրատեանի եւ միւսներուն, եւ անտեղիտալի սրտակցութիւնը այլեւս անշրջանցելի հեղինակ Իվ Թերնոնի, Արդարութեան վերահաստատման ճանապարհին: Կը ստուգուի հաստատապէս թէ յղացումէն մինչեւ իրագործում՝ անհրաժեշտ եղած է աւելի քան մէկ տարի:

Ապա տեղին է ցանկին վրայ աւելցնել անունը Վահագն Տատրեանի իր անժխտելի նպաստին համար, զոր ան ընծայած կ'ըլլայ իր աշխատասիրութեանց տրամադրած վաւերագրական անհամար տուեալներով եւ խորհրդածութեանց առարկայական տարազումներով: Էջերու երկայնքին, զանազան հեղինակներու բուն պատճէններու թէ ծանօթագրութեանց մէջ ընթերցողը կը հանդիպի Վահագն Տատրեանի անուան:

Հատորը կազմուած է երկու գլուխներէ: Առաջինը Թղթածրարն է Ցեղասպանութեան ծանօթացման, իսկ երկրորդը՝ Թղթածրարը իրաւաբանական իմաստով ու արժէքով Ցեղասպանութեան միջազգային ճանաչման: Աւելի քան երեսուն գրութիւններ կան մէկտեղուած՝ տեղ-տեղ Հայ եւ Հրէական ցեղասպանութեանց միջեւ համեմատական բաղդատութիւններով, որոնք կը ձգտին տակաւ ջնջել երկու ժողովուրդներու միջեւ մրցակցական վերապահութեան գոյատեւումն ու հետքերը: Այս հատորին հրատարակութիւնը առաջին ու հիմնական փորձ մըն է այդ նպատակով: Նման բովանդակութեամբ դասաւորեալ համադրութիւնը այս հատորը կը դարձնէ՝ առձեռն տրամադրելի համայնագիտարան մը, հարուստ՝ ընդգծելի տարազումներով: Պատճէններուն ամբողջութիւնը կ'ընծայէ աստիճանական սահուն ու տրամաբանական պատկերացում մը, ուսանելի՝ մէկ ծայրէն միւսը, մինչեւ յետին էջերու մէջ դրուած գրախօսականները: Եւ մի՛ կարծէք որ գրախօսականները վերապահուած են հետաքըրքիր գրասէրներու սեղմ շրջանակի մը, եւ թէ չեն կարդացուիր չհագրդութեամբ: Հարազատ մեկնաբանութիւններ են անոնք:

Իւրաքանչիւրը խտացումն է գրքի մը, որ էական նախաճաշակը կու տայ: Կարդացէք ծայրէ ծայր, մինչեւ վերջին բառը, եւ անպայման բան մը պիտի աւելցնէք ձեր գիտցածին վրայ: Եւ հանդըրանէ հանգրուան, այդ պատճէնները կը հարցականեն մեր խղճմտանքը տեւաբար, մեզ մղելով բեղուն եւ յստակ խորհրդածութեանց, որոնք անխախտական կողմնացոյցին ընծայուած հոգեկան ուժով ուղղութիւն կու տան մեր կեանքի օրերուն, կը հարստացնեն մեզ:

Շարքին բացումը կը կատարէ Իվ Թերնոն՝ համեմատական գործընթացով մը դէպքերուն արդիական ընթերցումը կատարելով: «Պատմութեան մեկնաբանութիւնը կ'անարգէ սուգը միայն այն ատեն, երբ կը վիրաւորէ տրամաբանութիւնը» (3) կը հաստատէ ան: Իր առաջին գրութիւնը համապարփակ խմբագրական մըն է առաւել խորացեալ մօտեցումով մը: Ան վեր կ'առնէ հիմնական տուեալ մը. Հայերը կը խլուէին իրենց հայրենի հողերէն, ուր արմատացեր էին դարերէ ի վեր, եւ այն շրջաններէն, ուր համայնքներու վերածուեր էին ներխուժումով հորդաներու (4): Անհամեմատօրէն առատ են ընդգծելի տարազումները: Չորս աւագ գրութիւններէ կազմուած է իր նպաստը, առանց հաշուելու իր ստորագրած գրախօսականները, որոնք նոր լուսաբանութիւններ կ'ընծայեն:

Ապա, խօսելով Թուրքեւհայ հաշտութեան աշխատանքներուն մասին, ան իրատեսութեամբ կը հաստատէ արդիւնաւէտ խօսակցութիւնները որոնք կրնան կայանալ միայն հրապարակային ճանաչումէն ետք ցեղասպանութեան, եւ թէ ցեղասպանութեան ճանաչումը կ'իրագործուի միայն ու միայն քաղաքական վճռակամութեամբ, Պետութեանց ու միջազգային կազմակերպութեանց կողմէ:

Պէտք է ընդունիլ որ կարելի չէ այսպիսի ծաւալով հրատարակութեան մը բաղկացուցիչ այլազան բոլոր գրութիւնները թուել եւ արտայայտուիլ անոնց մասին, որոնցմէ շատերը իրենք զիրենք կը բացատրեն արդէն եւ կը կազմեն ժամանակագրութիւն մը: Հակառակ պարագային երկարապատում ծանծաղումներու պիտի մատնուէինք:

Մեզի համար մինչեւ հիմա իրենց մեծամասնութեան մէջ անծանօթ մնացած եւ յետին հաշիւներով քօղարկուած, այլ այսօր լոյսին եկած վաւերական վկայութեանց յայտնաբերումը, նոյնիսկ մասնակի, կը հանդիսանայ ո՛չ միայն իրենց սեփական արժէքին համար շատ կարեւոր, այլ նաեւ այն խորութեան համար որ անոնք կը բխին Թուրքիոյ դաշնակից նկատուող երկրի մը անմերձենալի արխիւներէն: Այս գործընթացը կը ձգտի զոհերուն մրցակցութիւնը փոխելու միասնականութեան, ինչպէս կը տարածէ այլուր երեսունհինգ տարիներու ընդարձակ, երախտաշատ վաստակի տէր Իվ Թերնոն: Այս իրադարձութիւնը կը հանդիսանայ վերջնիթեր հանդիպումը գործընթացին, որ Թրքական արխիւներուն վերջնական բացումով պիտի յանգի անպայման ցեղասպանութեան համաքական ճանաչման:

Վաւերաթուղթերու եւ ժամանակակիցներու վկայութեանց ընթերցումը, ի հակադրութիւն գրական – գեղարուեստական պատճէններու ընթերցման, մնայուն կերպով խոցող բնոյթ մը ունի, որ չի թոյլատրեր բացուած հոգեկան վէրքերուն սպիացումը ժամանակի երկայնքին, անհատական թէ հաւաքական սահմանաչափերու վրայ հաւասարապէս: Հին վէրքերը միշտ կը բորբոքին սահմանական խորացումով ալ:

Ցեղասպանութեան ծանօթացման առաջին փորձերը սկսած էին զուգահեռաբար Եղեռնագործութեան: Այս տեսակէտով, ինչ կը վերաբերի Ֆրանսայի մէջ հայանպաստ շարժումին սաղմնաւորման եւ ծաւալումին, ռահվիրայ մը եղած էր Փիէր Քիյար, որուն ասպարէզը գրականէն պիտի փոխուէր մարդասիրական – լրագրական ասպարէզի, երբ առիթ կը տրուէր իրեն լատիներէն եւ ֆրանսերէն դասաւանդելու Կոստանդնուպոլսոյ մէջ: Իր բարեկամներուն վկայութեամբ, Փիէր Քիյարի կեանքը փոխուեցաւ, երբ չփման մէջ մտաւ հայ միջավայրի հետ, եւ տեսաւ Հայոց վերապահուած պայմանները:

Անիէս Վահրամեանի գրութիւնը մեծարանք կ'ընծայէ Փիէր Քիյարի յիշատակին եւ կ'ընդգծէ կարեւորութիւնը այն դերին, զոր աննահանջ կատարեց ան 1900էն 1908, «PRO ARMENIA» թերթին միջոցով: Թող թոյլատրուի հոս փակագիծ մը բանալ: Անիէս Վահրամեան Կրենոպլի Քաղաքական Ուսմանց Հիմնարկէն վկայեալ (DEA, Diplôme d'Etudes Approfondies), ներկայիս փոխ – պատասխանատուն է France – 2 հանրային պատկերասփիւռի արտաքին քաղաքականութեան սպասարկութեան: Յիշատակելի կը մնան այս արիասիրտ հայուհիին առօրեայ թղթակցութիւնները Իրաքի պատերազմի ամէնէն տաք օրերուն: Ողջունելի է իր ներկայութիւնը այս հրատարակութեան մէջ, այն իմաստով որ երրորդ սերունդի ներկայացուցիչ ան նուիրուած կը մնայ մեր անժամանցելի դատին կենսագործման:

Այլապէս յուզիչ է ընթերցողին համար անձնական բնոյթով հաւանաբար, գրութիւնը Ժերալտ Լըրուայի որ մեծապէս կը նպաստէ մեր աշխարհայեացքը ընդարձակելու, վաւերական ու անխարդախ աղբիւրներու ճոխացումով: Երէկի համեստ, մտերմական, հոգեկա՛ն կապ մը գրականութեան գծով, անունի մը կապուած յիշատակով ի՛նչ երջանկութեամբ կ'ամրապնդուի ու լիութիւն կը ստանայ: Բանաստեղծ Շարլ Փեկի, կը հաստատէ Ժերալտ Լըրուա, հայասէր էր ամբողջական նուիրումով: Եւ երջանկութիւնը անոր՝ որ ուսանողական տարիներէ ասդին քանի՛ տասնամեակներէ ի վեր, կը շարունակէ կրկնել իր օրհներգութիւնը.

Heureux ceux qui sont morts
dans les grandes batailles
Couchés dessus le sol à la face de Dieu,
. . .
Mais pourvu que ce fut dans une
juste guerre.

Տիեզերական հանրապետութեան ջատագով, ընկերվարական յեղափոխական, սիրուած բանաստեղծը էր նաեւ հայասէր գործիչ: Ուրեմն, գրականութեան ուսանողական դասագիրքը անտեսեր էր՝ մեզի համար որքա՛ն կարեւոր այս մանրամասնութիւնը: Ժերալտ Լըրուայի նպաստը կը դառնայ անգնահատելի, յայտուն դարձնելով լուսեղէն դիմագիծը:

(Մնացեալը յաջորդով)

(Ծանօթութիւնները վերջաւորութեան)

ՀԱՄԱՌՕՏ ԱԿՆԱՐԿ ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ԳԱՂԹՕՃԱԽԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՈՒ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԳՈՐԾԻՆ (1885-1989)

ՅԱԿՈԲ ԿԻԼԻԿԵԱՆ

Բ.

ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՈՒ ԸՆԴԼԱՅՆՄԱՆ ՇՐՋԱՆ

(1901 – 1925) : Այս ժամանակահատուածը կը համընկնի պուլկարահայ գաղութի ստուարացման եւ տարբեր պուլկարական քաղաքներու հայկական բնակչութեան աճին, երբ տպագրական գործին մէջ հինգ քաղաքներ իրենց նպաստը կը բերեն. Փլովտիւ, Վառնա, Ռուսէ, Շումէն ու Սոֆիա : Այս շրջանին տպագրուած են 105 հայերէն գիրքեր ու 1 հայատառ թրքերէն գրքոյկ կամ ընդհանուր տըպագրական արգասիքի 30,03 տոկոսը : Անոնք հրատարակուած են Փլովտիւ, «Թագմիկ» ու «Հայաստան» տպարաններուն կողմէ, Վառնա՝ «Արեւելեան», «Քրիչօ Նիքոլով», «Վզախմնուտ» Մ. Գալըխաքճեան, «Իրաւունք» եւ այլ տպարաններու միջոցով : Ռուսէ՝ «Վերածնութիւն», «Գ. Գ. Մազմանեան», տպարանները առաջին հերթին կը տպեն ոչ մեծ քանակութեամբ հայերէն գիրքեր : Այս քաղաքի հայ բնակչութեան համար յատկանշական է, որ անոր միջավայրին մէջ կը զարգանայ բանուորական սոցիալ-դեմոկրատ գաղափարախօսական հոսանքը, որ զարկ կու տայ այդ ուղղութեամբ թարգմանական գրականութեան : Շումէն քաղաքին մէջ երեք տարի տեւական կեանք կը վայելէ Յ. Աւետարանեանի տպարանը, ուր 1902 – 1905 թուականներուն բողոքական (աւետարանական) քարոզչութեան նպատակներուն համար կը տպագրուին հինգ գիրքեր, որով եւ վերջ կ'առնէ այստեղի հայ տպագրական գործը: Սոֆիա, հակառակ մայրաքաղաք ըլլալուն, նոյն ժամանակահատուածին նըւազ քանակով հայերէն գիրքեր կը տըպուին շնորհիւ «Հայաստան» եւ այլ տպարաններու : Այստեղ տպագրական գործը իր սկզբնական փուլին մէջ կը գտնուի, միայն յետագային թափ կ'առնէ գաղութի ստուարացումով եւ հայ բնակչութեան տնտեսական նիւթական վիճակի մասնակի բարելաւումով :

Գ.

ՎԵՐԵԼՔԻ ՇՐՋԱՆ (1926 – 1944)

Այս ընթացքին տպագրական յառաջընթաց զարգացումը սերտօրէն կապուած է հայկական տեղական գաղութներու տնտեսական – ֆինանսական, մշակութային, միութենական կեանքի աշխուժացման: Պուլկարիոյ մէջ տիրող բարենըպաստ պայմաններու շնորհիւ, նկատելի կը դառնայ ընդհանուր զարգացման առաջընթաց մը եւ հայկական քաղաքական կուսակցութիւններու, հայրենակցական միութիւններու, հասարակական տարբեր միաւորներու աշխոյժ գործունէութիւնը որ աննախանձ մրցակցութեան հեւքը կը կրէ : Հայկական տպագրական գործը այլեւս կեդրոնացած կը տեսնենք բացառապէս Սոֆիա ու Փլովտիւ քաղաքներու մէջ, իսկ միւս երեք քաղաքներու՝ (Վառնա, Ռուսէ, Շումէն) հայկական գրքի տպագրութիւնը յաջորդաբար նուազելով, 1929 թուականէ վերջ լռել կը դադրի. պատճառները պէտք է բացատրել տարբեր ազդակներով, որոնց կարգին նիւթական կարողութիւնը պէտք չէ նկատի առնել :

Վերոնշեալ շրջանին լոյս ընծայուած են 206 անուն հայերէն գիրքեր ու գրքոյկներ, եւ այլ փոքրածաւալ գործեր, որոնք ընդհանուր տպագրական արտադրանքին 58,36 տոկոսը կը ներկայացնեն : Նկատելի է հայկական տպարաններու բազմացումը եւ միաժամանակ գործունէութիւնը. այսպէս, Փլովտիւի մէջ կը գործեն «Թովմաս Իզմիրլեան», «Լոյս», «Գէորգ Թէրզեան», «Փարոս» եւ այլ տպարաններ, Սոֆիայի մէջ տըպագրական աշխատանքով զբաղած են «Մասիս» հրատարակչականը, եզակի մեր իրականութեան մէջ, Պետրոս Պալըգճեան տպարանը, (նաեւ Ռահվիրայ), «Արաքս» եւ այլն :

Մինչեւ 1945 հայկական տպագրական գործին նպաստած են նաեւ յատուկ տառաձուլարաններ նախ Վառնայի մէջ, իսկ յետոյ Սոֆիա, սեփականութիւն՝ Վահրամ Մինասեանի : Պէտք չէ անտեսել տարբեր տպատեսակներու եւ թըղթածիւններու ներմուծումը – հայթայթումը Կ. Պոլսէն, որոնց շնորհիւ հայկական տպարանները ձեռքի տակ ունեցած են անհրաժեշտ քանակութեամբ տառատեսակներ :

Դ.

ԱՆԿՈՒՄԻ ՇՐՋԱՆ
(ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1944 – ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1989)

Այս շրջանը կը պարփակէ 45 տարի, որոնց ընթացքին տպուած են հազիւ 12 գիրք ու գրքոյկ, ներառեալ փոքրիկ, վատորակ տպագրութեամբ ալպոմներ՝ Խ. Հայաստանի տեսարժան վայրերով : Այս տխուր իրավիճակին ու երեւոյթին պատճառները բազմազան են, բայց առաջին հերթին ան պէտք է վերագրել նոր համայնավարական վարչակարգին, որ պետականացուց բոլոր արտադրական հիմնարկները անխտիր, բոլոր հաւաքական – կանոնաւոր գիւղատնտեսութիւնը, ծայր աստիճան սահմանափակեց սեփական արհեստանոցներն ու խանութները, պարտադրեց մարքսիստական գաղափարախօսութիւնը մշակութային ոլորտին մէջ ամենալայն իմաստով (ուսում, մամուլ, ռատիօ, հեռատեսիլ, արուեստ եւ այլն) : Տակաւին ան ջնջեց բոլոր մինչ այդ գործող կազմակերպութիւններն ու միութիւնները, դադրեցուց հրատարակուող ամբողջ պարբերական մամուլը, այդ կարգին եւ հայկականը, պետականացուց դպրոցները, հրատարակչական գործը, փակեց անհատական տպարանները եւ այլն : Միայն – հոգեւոր ու մշակութային խաւար ժամանակաշրջան մը, երբ կը հետապնդուէր այն բոլորը, որ չէր պատասխաներ համայնավարական գաղափարախօսութեան ու այսպէս կոչուած Մարքս – Լենինեան Վարդապետութեան, որուն փլուզման ականատեսներ ու վկաներ պիտի ըլլայինք 90-ական թուականներէն :

Այդ տարիներուն անեղծուած ու գործող միակ հայկական մշակութային «Երեւան» միութիւնը, եւ անոր համանուն օրգանը մինչեւ 1989 թուականը ղեկավարուած հայ համայնավարներէ, կը հետեւէր Պուլկար Համայնավար Կուսակցութեան ցուցմունքներուն ու կարգադրութիւններուն, կարող չէր գոցել այն բացը, որ առեղծուեցաւ մեր գաղութին մէջ հայ ազատ մամուլի ու տպագրութեան վերացումով : Հայ տպագիր գիրքի հրատարակումը զգալի է 1944 – 1949 թուականներու ընթացքին, իսկ անկէ վերջ մինչեւ 1989 տարեթիւը մատի վրայ իսկ չեն համրուիր հայերէն տպագրութները պուլկարական հողի վրայ : Այս 45 տարուան ընթացքին հրատարակուած 12 տպագրական միաւորներու մէջ աւելի կարեւոր վերնագիրներ են՝ Տիգրան Մարտիրոսեանի «Յուշարձան Նոյեմբերեան Հայաստանի» գիրքը, Մեսիա Խսկիճեանի թարգմանութեամբ Խըրիսթօ Պոթեւի «Բանաստեղծութիւններ» հատորիկը, Է. Սելեանի «Արեւելահայերէն լեզուի դասագիրքը», ու Բառարանիկը», ինչպէս եւ խոհարարական գիրքը՝ «Ճաշ, ես էլ կարող եմ պատրաստել» (Թրգմ. Մ. Թերզեանի ու Յ. Կիլիկեանի) :

Ազգային գետնի վրայ հոգեւոր – մտային ամլացումը երեւան եկաւ այն պատճառով որ հայ մտաւորականութեան մէկ մասը, որ աջ հոսանքին կը պատկանէր նախքան պուլկար թագաւորութեան տապալումը, «հակաֆաշիստական» մարտիկներու եւ Կարմիր Բանակի միջամտութեամբ 1944 թուականին աքսորուեցաւ (Օննիկ Մխիթարեան, Գ. Նժդեհ, Հայկ Ասատուր եւ այլն), ուրիշներ ներգաղթեցին (Հրանդ Հրահան եւ այլն) որով ալ աւելի մեծ հարուած տրուեցաւ գաղութի հանրային-մշակութային կեանքին :

Հայ տպագիր գրքի պակասը լրացնելու համար պարբերաբար Խորհրդային Հայաստանէն գրական – գեղարուեստական եւ այլ բնոյթի գրականութիւն ու պարբերական մամուլ կը ստացուէր, բոլորն ալ արեւելահայերէնով, որ դժբախտաբար քիչ ընթերցողներ ունեցաւ եւ ունի : Պատճառը ոչ միայն մայրենի լեզուի այդ ճիւղին լաւ ծանօթ չըլլալն էր, այլեւ այն պարագան, որ հայ երիտասարդութիւնը, հնարաւորութիւն ունենալով յաճախել պետական համալսարաններն ու այլ ուսումնական հաստատութիւններ, ենթարկուեցաւ պուլկարերէն լեզուի ազդեցութեան, հեռացաւ մասամբ հայկական միջավայրէն եւ կլանուեցաւ աւելի պուլկարերէն լեզուով գրականութենէն՝ գրական – գեղարուեստական, գիտական եւ այլն : Հայկական գրքի տպագրութեան դժուարութիւններն եւ հայերէն գրքի ընթերցողներու ու թիւի նուազումը, նաեւ խառն ամուսնութիւններու հետեւանքով, բացասական անդրադարձ ունեցան մեր գաղութի հայկական դիծը անխաթար պահելու գործին : Տաս հաւանական է, եթէ պետական վարչակարգը բռնութեամբ փոխուած չըլլար, մեր օրերուն պիտի հանդէր սերունդ մը, որ ազգայնօրէն աւելի ինքնագիտակից պիտի ըլլար եւ աւելի փարած մայրենի լեզուին :

Պատկերացում մը տալու միտումով սեւեռեցանք Պուլկարիոյ մէջ հայկական տպագրութեան գործին եւ անոր համայնապատկերին, 1885 – 1989 ժամանակաշրջանին :

(Շար. 4 եւ վերջ)

ՈՍԿԷ ԱՆԿԻՒՆ

Մասնագէտներ Իտալիոյ մէջ գտած են աշխարհի վրայ մարդուն ձգած ամէնէն հին հետքերը : Անոնք դրոշմներն են մարդուն քրոմանիոն նախահօր եւ հրաբխային ժայռին մէջ քարացած են 325 հազար տարիներ առաջ : Այս նախապատմական մարդը կը քալէր իր երկու ոտքերուն վրայ, սակայն ձեռքի հետքերը կը փաստեն, թէ ան երբեմն պէտք ունէր իր ձեռքերուն օգնութեան :

Աւստրիացի գիտնական մը եգիպտական իր հազարաւոր պապիրուսներու հաւաքածոյին մէջ գտած է բացատրութիւնը «ճերմակ եւ կատարեալ ակռաներ ունենալու փոշիի» պատրաստութեան :

Աշխարհի ամէնէն հին ակռայի դեղի պատրաստութեան բացատրութիւնը գըրուած է մօտաւորապէս երկու հազար տարիներ առաջ եւ կը թելադրէ իրարու հետ խառնել աղ, պղպեղ, անանուխ եւ հիրիկ կոչուած բոյս մը :

Լիոնէն բանաստեղծ մը իր անձնական մրցանիշը կոտրած է՝ աշխարհի ամէնէն երկար բանաստեղծութիւնը գրելով : Այս բանաստեղծութիւնը կը պարունակէ 350 տող եւ 50 մեթր երկարութիւն ունի :

Զայն գրելու համար բանաստեղծը նստած է առեւտրական կեդրոնի մը մէջ եւ առաջարկած է անցորդներուն իրեն բառ մը տալ : Եւ այս ձեւով ան ամէն անգամ գրած է այդ բառով վերջացող տող մը :

ՊԱՏՐԱՆՔ

Գրեց՝ ՓԱՅԼԱԿ ՍԱՆԱՍԱՐ

ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

1924, Յունուար - Մարտ, Փարիզ,

1.

– Մա՞յրդ է, – հարցուցին Ժիզելի հիւանդ աղջիկներ, երբ մեկնած էր արդէն Շողակաթ :

– Այո ... եւ ... ոչ ... կամ, այո՛, այո՛, մայրս է ... ու աւելի բան մը ... զոր ոչ կրնամ հասկնալ, ոչ ալ հասկցնել ... թերեւս, կը խորհիմ երբեմն ... ծերունի Մայր Մարիամ մը ...

Ու Ժիզել, այդ գիշեր, մինչ անքուն կը հազային աղջիկները, պատմեց անոնց անընդհատ, հեւհեւուն ձայնով այն եզական դէպքերը, որ զինք միացուցած էին այդ օտար, անծանօթ կնոջ...

– «Մայր մը», – կը կրկնէր Ժիզել :

– «Մայր մը», – կը խորհէին ամէնքը :

2.

Ալ այնուհետեւ, ամէն կիրակի, յետմիջօրէներուն, Շողակաթ միայուն, գըրեթէ միակ կանոնաւոր այցելուն էր հիւանդանոցի հիւծախտաւոր աղջիկներուն :

Երբ պզտիկ սրահին դուռը կը բանար, բոլոր ակնարկները կը քաղցրանային, օդը կը թեթեւնար մէկէն :

– Մաման ... մաման ... կը մրմնջէին շրթունքները :

Անիկա կ'անցնէր ամէնուն մօտէն, նարինջ մը, խնձոր մը կը դնէր անոնց սնարին, սփոփանքի նման կը բաշխէր ինքզինքը : Հազի նոպաները կը պակսէին իր ներկայութեան : Ցաւը նուազ դառն, ժամերը նուազ երկար կը թուէին անոնց :

Ամէնէն վերջ կ'անցնէր իր «աղջկան» մօտ : Կը համբուրէր անոր ճակատը : Ժիզել կը սեղմէր իր սրտին վրայ անոր ոսկրեղէն մատները, կը փակէր աչքերը ու կը սկսէր շնչել կարճ, ընդհատ, հատկտուր, մինչեւ որ հեւքը երկարէր, կը լայննար ու Ժիզել կարծէք կը քնանար :

Շողակաթ կը զգուշանար շարժում մը ընելէ. կը թողուր որ հանգչի անիկա. նոյնիսկ կը բռնէր շունչը... Իրեն կը բաւէր դիտել երկարօրէն Ժիզելի անհիւթական դիմագիծը, ժպիտը՝ որ կը բուրէր, այն դիւրաբեկ, երազունակ մարմինը որ ցնդելու, վերանալու տենչանքով կը թեթեւնար ամէն րոպէ :

Խաղաղութիւնը կ'իջնէր նաեւ բոլոր մահիճներուն վրայ : Կը ննջէին շատերը. արթունները կը վայելէին համբերութեան մեղմ հեշտանքը : Հիւանդապահ օրիորդը, երբեմն, ոտքի մատներուն վրայ կը մօտենար իրեն, Շողակաթի, նշանացի կը ցուցնէր անկողիններու խաղաղութիւնը եւ կը փսփսար ականջին.

– Toi, maman, tu nous donnes cette paix... Դուն կը բերես այս անդորրը :

Շողակաթ կը գուշակէր ու ժպիտը կը խորանար իր մէջ, մինչեւ հոգին :

Մեկնումի պահուն, Ժիզել, երազէն վերադարձած, կը հեծեծէր.

– Merci, maman, merci... me voilà reposée pour une semaine ... Շաբթըւան մը համար հանգչած եմ այլեւս :

Իր ետեւէն կ'իմանար տակաւին նուաղկոտ ձայներ, որ իրեն խորհիլ կու տային.

– Այո՛, Կիրակի, գալ Կիրակի :

Շողակաթ Փետրուարի այդ պզտիկ, մռայլ օրերուն, երբ կը յաճախէր իր հիւանդներուն, կրեց ու ամբողջացուց հոգեկան իր այլափոխութիւնը. ան կը շաղուէր լոյսով ու կը կորսնցնէր իր անընչան եսի սահմանները, իր եսի զգայութիւնը : Միսթիք նուիրումի տրամադրութիւնը պարուրած, խեղդած էր զինք լիովին :

Ալ անիկա չէր ըսեր. «Իմ Արփինէս», ««իմ հիւանդ աղջիկս», այլ կը խորհէր «իմ հիւանդ աղջիկներս» : Իր գորովը կը խորանար այն աստիճան, որ իր ենթակայական պատկերները կը լուծուէին այնտեղ : Իր միակ Արփինէն կորսուած էր այլեւս իր լայնցող սրտին մէջ. հոն կային անանուն ստուերները էակներու որ ամայի միջոցին մէջ բազկատարած կը փնտռէին Սէրը, Սփոփանքը :

Ու երբ կը մտնէր իր հիւանդներուն սրահէն ներս, երբ իր ափը կը սահէր տոչորուն ճակատներու վրայէն ու իր ակնարկը կը դրկէր մահամերձ այդ աշխարհը, իր ալ հոգիէն կը բարձրանար անկարելի տենչանքը՝ ինքզինքը ցրուելու այդ ամէնուն վրայ իբրեւ կազդոյր, իբրեւ համբերութիւն. կը ցանկար ըլլալ յաղեցումը անոնց յետին ըղձանքներուն. ըլլալ քաջութիւնը՝ մահուան դիմաց : յոյսի նման բաժնուիլ անտեսանելի, յուսապատ այդ կոյսերուն...

– Քու ըլլամ ... մատաղ ըլլամ ձեր ճահիլ արեւին... Ես հատնիմ, դուք ապրեցէք իմ օրերովս, կ'ուզէր ըսել անոնց, ու կ'աղօթէր անոնց համար :

(Շար. 28)

ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17

Վերափոխումն է Սուրբ Աստուածածնի
ՏԱՂԱՒԱՐ ՕՐ Է

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·45–*ին*:
Պատարագ ժամը 10·30–*ին*:

Կը պատարագէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Պատարագի աւարտին՝ խաղող կ'օրհնուի:

Ծանօթ. – Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, *Օգոստոս* 18

Բ. Օր Վերափոխման
Մեռելոց Յիշատակի Օր
Ժամը 10–*ին պատարագ կը մատուցուի:*

Կը պատարագէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱԲԵՂԱՅ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

Պատարագի աւարտին՝ հոգեհանգիստ *կը կատարուի «Վասն համօրէն ննջեցելոց»:*

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17

Պատարագ կը մատուցուի ժամը 10·30*ին*:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱԲԵՂԱՅ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ
Յաւարտ պատարագի՝ խաղողօրհնէք:

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17
Տօն է Սուրբ Աստուածածնի

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի փոխանորդ
Լիոնի եւ Շրջակայից

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի ԽԱՂՈՂՕՐՀՆԷՔԻ աւանդական արարողութիւնը:

Հաւատացեալներ որոնք օրհնութեան համար ուխտած են ԽԱՂՈՂ նուիրել կրնան ուղարկել Եկեղեցւոյս Դիւանատունը:

Ecole SIAMANTO

La rentrée des classes et les inscriptions de l'école hebdomadaire Siamanto de Bagneux auront lieu le :

mercredi 17 septembre à 15h
à l'école Henri Wallon,
2, avenue de Stalingrad à Bagneux

Les cours d'arménien sont assurés par deux enseignantes, depuis le niveau de la maternelle, jusqu'à la préparation de la langue vivante I, II ou III au baccalauréat.

La classe du mercredi matin est adaptée aux plus jeunes, âgés de 6 à 10 ans pour la plupart.

La classe du mercredi après-midi accueille les adolescents et enfants audessus de dix ans.

Les jeunes parents et anciens élèves apportant un nouveau dynamisme, des grands-parents, pour certains, bénévoles depuis plus de vingt ans et garants de la continuité de l'école de Bagneux, et des amis de l'école, composent les membres d'une association qui entoure les maîtresses pour les soutenir dans leur tâche et organiser des activités de loisirs ou éducatives, et qui assure la bonne gestion de l'école.

Pour tout renseignement :
— Mme Lucie Dossikian: 01 45 46 10 11
ou
— Mme Elisabeth Davidian :
01 46 65 81 53

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ 78ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՓԱՐԻԶ. _ Տիկին Առլէն Փափազեան 400 *Եւրօ:*

ՓԱՐԻԶ. _ Տէր եւ Տիկին Գեղամ Թորոսեան 150 *Եւրօ:*

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

ANNEE SCOLAIRE
2003 — 2004
27ème Rentrée
Le LUNDI 22 SEPTEMBRE

1977 : 7 élèves
2003 : 300 élèves

Secteurs d'activités permanentes proposés :

LANGUE ARMENIENNE (17 niveaux)
Initiation— Enfants— Adolescents— Collège— Préparation Bac*— Conversation Adultes

EVEIL A LA CULTURE ET A L'IDENTITE ARMENIENNE (3 niveaux)
Cours d'histoire et géographie

DANSE ARMENIENNE (10 niveaux)
Académique— traditionnelle— folklorique

MUSIQUE (10 niveaux)
Eveil Musical— Solfège— Piano— Violon— Guitare
Musiques d'ensemble (guitares)

DESSIN— ARTS PLASTIQUES (4 niveaux)

ECHECS (2 niveaux)

ANGLAIS (4 niveaux)
Initiation primaire— soutien collège

* *Félicitations aux 15 (sur 15) élèves MCA ayant réussi le BAC dont les 9 ayant présenté l'arménien*

Inscriptions :
les 10, 13 et 17 septembre,
de 14h30 à 18h

Renseignements auprès de la Direction

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél: 01.43.76.55.89 - fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

«ՅԱՌԱՋ»ի
ընթացիկ ազդերու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% *Թ.Վ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):*

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 *տող*) *մահազդներու պարագային եւ* 1/8–*րդ* (12–13 *տող*) *միւսներուն:*

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Association Arménienne d'Aide Sociale

Fête Champêtre Traditionnelle

AU HOME ARMENIEN
107, avenue du Maréchal Lyautey, 83700 SAINT-RAPHAEL

VENDREDI 15 AOUT

— 10h : Messe solennelle Chapelle Saint-Jean célébrée par Monseigneur **DARON GEREJIAN**

— A partir de 12 heures :
Bar & Buffet, Spécialités arméniennes
Animation :
Marten YORGANTZ et son Ensemble
ARSENE & ALEXANDRE
Renseignements et Réservations : ☎ **04. 91. 14. 33. 10**

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ
ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

EPHORIE
DE LA CATHEDRALE
ST-JEAN BAPTISTE

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ԿԱՌՈՒՑՄԱՆ 1700-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

Նախաձեռնութեամբ՝ Փարիզի եւ Շրջանի
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 30-ԷՆ
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 6

Այս ճամբորդութեան համար նախատեսուած է՝
8 *օրուան համար՝* 1180 *Եւրօ*
Առանձին սենեակի պարագային՝ 1355 *Եւրօ*
(Օդանաւ, օդակայանի տուրք, վիզա, պանդոկ, շրջապտոյտներ, սնունդ)

Արձանագրութեան վերջին պայմանաժամ՝
ՕԳՈՍՏՈՍ 15

Մասնակցութեան համար հեռաձայնել Առաջնորդարանի Քարտուղարութեան՝
01 43 59 67 03 *թիւին*

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ
«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ — 16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ — 13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ — 12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ — 12€

ԵՒ

«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Ամփոփում 50-ամեայ հաւաքածոյին) — 19€

Դիմել՝ «ՅԱՌԱՋ»ի:
Թղթատարի ծախք՝ 6 €, *հատոր գլուխ:*

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 2-3
SAMEDI - DIMANCHE
2-3 AOUT
2003

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.743
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
79e ANNEE — N° 20.743

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Յուլիս 31 / Օգոստոս 1)

Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆԻ ՂԱՐԱԲԱՂ ԱՅՑԻՆ ԱԴՐԲԵՋԱՆՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ

Բաքուի պետական ձայնասփիւռը դըժգոհութեամբ անդրադարձած է Վ. Օսկանեանի Ստեփանակերտ այցին, ԼՂՀ Արտաքին գործերու նախարարութեան տասնամեակին առթիւ, նաեւ՝ հակամարտութեան կարգաւորման մասին ունեցած արտայայտութիւններուն: Հակազդած է յառաջապէս Ժողովրդական ճակատ ընդդիմադիր կուսակցութիւնը, որուն անդամները պաշարած են Օ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ի Բաքուի գրասենեակը, անոնք պահանջած են իշխանութիւններէն որ մերժուի Մինսկի խումբին միջնորդութիւնը եւ բանակցութիւնները ՄԱԿ-ի Ապահովութեան Խորհուրդին հովանաւորութեան տակ տարուին: «Յոյս» կուսակցութիւնն ալ բողոքի ցոյց ըրած է, յայտնելով որ Վ. Օսկանեան Ղարաբաղ երթալով, առանց Բաքուի արտօնութեան, ադրբեջանական տարածք մտած է: Անոնք ալ պահանջած են որ Ադրբեջանի Արտաքին գործերու նախարարութիւնը խզէ լռութիւնը եւ դատապարտէ հայ նախարարին արարքը:

ԱԲԽԱԶԻԱ ՀԱՅ ՄԸ ԱՌԵՒԱՆԳՈՒԱԾ

Յուլիս 30-ին Աբխազիոյ Օչամչիրի շրջանին ձկնորսարաններէն մէկէն վրացի խափանարարներ երեք հոգի առեւանգած են. անոնցմէ մէկը Հայ է: Գտնուած է առեւանգուածներէն մէկուն ինքնաշարժը, կրակոցներու հետքերով:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ ՀԱՅ «ՋԵՌՆԵՐԷՑ» ՄԸ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ

Մոսկուայի մէջ «Ֆապէրժէ»ի պատկական հաւկիթ վաճառելու ընթացքին ձերբակալուած է Սամուէլ Շահվերդեան անունով հայ մը. ան ըսած է թէ պապերէն կտակած է հաւկիթը: Պարզուած է որ ան կեղծուած է, թէեւ իսկապէս թանկարժէք քարերով և մետաղներով շինուած: Կ'արժէ աւելի քան 8.000 տոլար: Շահվերդեան փորձած է կեղծ ապրանքը ծախել 100 հազար տոլարի, առանց կասկածելու որ որպէս յաճախորդ ներկայացած անձը ոստիկան է: Ստուգումներու ընթացքին Շահվերդեան «հարազատութեան վկայագիր» ալ ցոյց տուած է, սակայն, ան եւս կեղծ յայտնուած է:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԵՐՔՈՒՄԸ

Հայաստանի ՄԱԿ-ի մնայուն ներկայացուցիչը Արմէն Մարտիրոսեան հակազդած է Ապահովութեան խորհուրդին ուղղուած Ադրբեջանի Արտաքին գործերու նախարար Վ. Գուլիեւի մեղադրանքներուն: Այս վերջինը նոյն ատեանին դիմած էր, ըսելով թէ Հայաստան ոտնահարած է հրադադարը:

ԱՆԻԻ ՊԵՂՈՒՄՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՂՄԷՆ

Շիրակի Հայկաձոր գիւղին մէջ քարանձաւային բնակավայր մը յայտնաբերուած է որ կը գտնուի Անիի Հռոմէական վանական համալիրին դիմաց, անկէ բաժնուած միայն Ախուրեան գետով: Ենթադրելով որ հարիւր հազար բնակչութեամբ իր շրջանին մեծագոյն քաղաքներէն Անին ներկայի Հայաստանի մասին մէջ ալ արուարձաններ պէտք է ունենար, պեղումները ձեռնարկուած է, յայտնաբերուած քարանձաւներուն մէջ: Ծրագրին նախաձեռնարկն է Շիրակի երկրագիտական թանգարանի տնօրէն Համազասպ Խաչատրեանը: Պեղումներուն համար հարկաւոր նիւթական աջակցութիւնը սկզբնական շրջանին ցոյց տուած է Հայաստանի մէջ կաթողիկէ եկեղեցւոյ առաջնորդ Ներսէս Արք. Տէր Ներսէսեան, ապա Փարիզի Նուպարեան մատենադարանի տնօրէն, պատմաբան Յարութիւն Գէորգեանի ջանքերով գտնուած է հովանաւոր մը որ չի փափաքիր որ անունը հրապարակուի:

Առաջին պեղումներով բացուած է քարանձաւ մը ուր երկու սենեակ կայ, բազմաթիւ խորշերով: Գտնուած են պղինձէ, արծաթէ, քարէ առարկաներ, անօթներու բեկորներ:

ՆՈՐՎԵԿԻՈՅ ՅԱՏԿԱՑՈՒՄՈՎ «ԱԼՊԱՆԱԿԱՆ» ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԱԴՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆԻ ԿԸ ՎԵՐԱԾՈՒԻ

Ադրբեջանի վարչապետին հրաւէրով Նորվեկիոյ վարչապետը Սեպտ. 26-ին Բաքու կ'այցելէ: Պատրաստուած այցի ժամանակացոյցը կը նախատեսէ յաջորդ օրը երթալ Շաքի (նախկին Նուխի) քաղաքը, շրջանի Քիշ գիւղին հինաւուրց «ալպանական» եկեղեցիին որպէս թանգարան բացումին մասնակցելու: Ընտրութեան պատճառը այն է որ եկեղեցին թանգարանի վերածուելու համար հարկաւոր պիւտճէն տրամադրած է Նորվեկիոյ կառավարութիւնը:

Քիշ քաղաքը Ի. դարու սկիզբը հայաբնակ ըլլալով, դժուար չէ կռահել որ խնդրոյ առարկայ եկեղեցին հայկական է, մանաւանդ կ'ըսուի թէ հայկական ճարտարապետով եւ վարդագոյն տուֆ քարէ կառուցուած է: Արդէն Նուխի քաղաքն ալ ուր մինչեւ Ի. դարու 60-ական թուականները կարեւոր համեմատութեամբ հայ բնակչութիւն ունեցած է, կար երեք հայկական եւ երկու ռուսական եկեղեցի, միայն մէկ մզկիթ:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Խորհրդարանը, Յուլիս 30-ին, նոր քայլ մը առաւ դէպի «ժողովրդավարութիւն» քուէարկելով բարենորոգումներու նոր շարք մը (7-րդը): Արդարութեան նախարարը՝ Չիչէք յայտարարած է թէ «մեր նպատակն է հասնիլ այն երկիրներու չափանիշներուն, որոնք արդէն մուտք ունին առաջին կարգի իրաւունքներու եւ ազատութեանց»: Նախորդ վեցերէն աւելի, 7-րդ բարենորոգումը կը ձգտի փոխելու բանակին իսկ կառոյցը: Հաւանական կը նկատուի որ Ապահովութեան Ազգային Խորհուրդի նախագահը զինուորական մը չըլլայ: Խորհուրդը երկու ամիսը մէկ անգամ միայն նիստ պիտի գումարէ, հակառակ բանակին բողոքին:

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ հրդեհները վերջ գտած էին Օգոստոս 1-ին, թէեւ հովի վախը միշտ մտահոգութիւն կը պատճառէր: Կը կարծուի որ, հրդեհները 80% անխոհեմութեան հետեւանք են եւ մնացեալը միայն ոճրային: Հրշէջները չափազանց յոգնած են եւ անոնցմէ մէկը մանաւա՛նդ շատ ծանր վիճակի մէջ է: Ներքին նախարարը կառավարութիւնը յանցաւոր չի նկատեր եւ ժողով մը կը նախատեսէ, Սեպտեմբերին, պայքարելու համար հրդեհներու դէմ: Ներկայիս ալ, բացառիկ նպաստ մը պիտի շնորհուի:

Ս. ՀԻՒՍԷՅՆԻ երկու աղջիկները՝ Ռանա եւ Ռաղատ «յորդանանեան պաշտպանութեան» տակ կը գտնուին այլեւս, մարդասիրական նպատակներով: Միւս կողմէ, Իրաքի մէջ, ամերիկացի պատասխանատուն՝ Փօլ Պրէմէր անկարելի չի գտներ որ ընդհանուր ընտրութիւններ տեղի ունենան 2004-ին: Ըստ իրեն, Ամերիկա ոչ մէկ ծրագիր ունի Իրաքի նկատմամբ եւ անոր հարստութիւններուն: Պէտք եղածէն մէկ օր աւելի պիտի չմնան: Փօլ Պրէմէր կ'ընդունի նաեւ իր սխալները, ինչպէս իրաքեան բանակին լուծումը: Տեղւոյն վրայ, Ամերիկացիներուն դէմ արարքները կը շարունակուին, զինուոր մը եւս սպաննուած է:

ՊՈՒՏԻՆ ԵՒ ԱԼԵՔՍԻՍ Բ. Մոսկուայի պատրիարքը, ողաջգուրուեցան Յուլիս 31-ին, Ս. Սերոբէի սրբացման հարիւրամեակին առթիւ, Սարով քաղաքին մէջ: Պատրիարքը իր գոհունակութիւնը յայտնած է եկեղեցւոյ եւ իշխանութեան վերամիացման առթիւ: Պուտին 14 թոն կշռող զանգակ մը նուիրած է քաղաքին:

ՄԱՐԻ ԹՐԷՆԹԻՆԵԱՆ, բժշկական օդանաւով մը, Փարիզ փոխադրուեցաւ Յուլիս 31-ին, որպէսզի Ֆրանսա մեռնի, քանի այլեւս փրկութեան որեւէ յոյս չկար: Իր կենակիցը՝ Պերթրան Քանթա բանտն է Վիլնիւս եւ կը պնդէ որ, ինչ որ պատահած է ոճիր չէր՝ այլ արկած: Կը խոստովանի որ կռիւը բուռն եղած է, բայց երկուքն ալ խմած էին: Սկիզբէն իսկ, Մարի Թրէնթինեանի ուղեղը մեռած կը նկատուէր, հակառակ երկու վիրաբուժական գործողութիւններու:

ՎԱՏԻԿԱՆ հրապարակեց միասեռականներու ամուսնութեան դէմ իր պատճառաբանութիւնները, 10 էջերու թղթածրարի մը մէջ: Անմիջապէս բողոքի ցոյցեր եղան Ս. Պետրոս հրապարակը: Վատիկանի համար կարելի չէ մարդոց մըտքէն ջնջել սա իրողութիւնը՝ ամուսնութիւնը գոյութիւն ունի միայն երկու տարբեր սեռէ անձերու միջեւ:

ԻՍՐԱՅԷԼԻ խորհրդարանը (Քնէսէթ) 25-ի դէմ 53 ձայնով օրէնք մը քուէարկած է, որ կ'արգիլէ իսրայէլացի Արաբներու հետ ամուսնացողներուն իսրայէլեան հպատակութիւն ստանալ: Օրէնքին արդարացումն այն է որ 30 Իսրայէլացիներ սպաննուած են իսրայէլեան հպատակութիւն վայելող (ամուսնութեամբ) Պաղեստինցիներու կողմէ:

ԻՍՐԱՅԷԼԱՑԻՆԵՐՈՒ եւ Պաղեստինցիներու բանակցութիւնները միշտ բարդ կացութեան մը մէջ են: Խօսքէն գործի անցնիլը երկու կողմերուն համար ալ դիւրին չի թուիր: Սկզբունքով համաձայն են, բայց, Իսրայէլ միայն Բեթղեհէմը եւ Գազայի գօտիին հիւսիսը պարպած է եւ չի քաշուիր Այսրյորդանանէն:

ՍԷՏԷԱՕ-ի (Արեւմտեան Ափրիկէի պետութիւններու տնտեսական հաւաքականութիւն) ղեկավարութիւնը յայտնեց թէ առաջին ուժերը, մինչեւ Օգոստոս 4, Լիպերիա պիտի հասնին, որմէ երեք օր ետք, Թէյլըր պէտք է մեկնի:

ՀԵՇՏԱՄԱՀՈՒԹԻՒՆԸ կը յառաջդիմէ Ֆրանսայի մէջ եւ երկու ուսումնասիրութիւններ լոյս տեսած են Օգոստոս 2-ին, Լանսէի մէջ: Հոն, կը յայտնաբերուի «օգնութեամբ մահերու» թիւին յաւելումը Եւրոպայի կարգ մը երկիրներու մէջ, ինչպէս Հոլանտա: Նոյնն է պարագան Զուիցերիա, Ֆրանսայի մէջ է որ հարցը վիճարկումի մէջ կը մնայ եւ բժիշկները տարակարծիք են: Ընդհանուր ձեւով, կողմնակից չեն օրէնքի փոփոխութեան, բայց, շատ յաճախ պատրաստ են մահացու դեղեր տալու անբուժելի հիւանդի մը: Բժիշկներուն համար, չորս տարբեր հանգրուաններ կան: Հեշտամահութիւնը կը կատարուի հիւանդին դիմումին վրայ, օգնութեամբ անձնասպանութիւնը կը կատարուի բժիշկին թելադրանքով, յուսահատական պայմաններու մէջ, խնամող դեղերու կիրարկումը կը դադրի, հուսկ՝ ցաւերու դէմ դեղեր կը սրուին արագացնելու համար մահը:

ՓՈԽԹՊԱԼ

ՓԻՒՆԻԿ՝ ՅՈՒՍԱԽԱԲ

Եւրոպայի Ախոյեաններու Լիկայի նախազտման մրցումներու Բ. շրջանին, Հայաստանի ներկայացուցիչը՝ Փիւնիկ, Յուլիս 30-ին, Երեւանի մէջ 0 – 2 պարտուեցաւ Պուլկարիոյ ներկայացուցիչ՝ Սէ – ԷՍ – ՔԱ – Ա Սոֆիայէն: Երթի այս մրցումին կէտերը նշանակեցին Եանչեւ եւ Մուկասի: Փիւնիկ այսպէսով, գրեթէ կորսնցուց որակուելու կարելիութիւնը, եթէ նոյնիսկ յոյսի շատ փոքր նշոյլ մը կը մնայ դարձի խաղին, Օգոստոս 6-ին, այս անգամ Սոֆիայի մէջ:

«ԱՆՀԻՄՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ» ԵԿԱՄՈՒՏԻ ԱՂԲԻՒՐ

Թուրքիոյ Կրթական նախարարութեան «Անհիմն ցեղասպանութեան պնդումներու դէմ պայքար» խորագրուած շրջաբերականը հետաքրքրական նախաձեռնութեան մը դուռ բացած է: Լուրը թէ «Ա. աշխարհամարտին հայկական ապստամբութիւնը եւ գործունէութիւնը» նիւթով շարադրութեան մրցում կը յայտարարուի, շարժման մղած է ճարպիկներ: Համացանցի կայքէջ մը բացուած է ուր փափաքողներու կը տրամադրուին վերոնշեալ մրցումին նիւթով շարադրութիւններ:

«Հայկական հարցը» ընդհանուր խորագրին տակ զետեղուած է աւելի քան 40 պարտականութիւն – շարադրութիւն: Ո-րոշ գումարի մը փոխարէն անոնցմէ մէկը կարելի է ընդօրինակել ու գործածել որպէս ինքնագիր էջ մը: Տրամադրելի գրութիւնները խմբուած են երեք խորագրի տակ. «Հայկական հարցը», «Հայերու ցեղասպանութիւնը» եւ «Հայեւթուրք յարաբերութիւնները»:

ՇԱՀՆՈՒՐ – 100

1903, ՕԳՈՍՏՈՍ 3

ԳՈՒՐԳԷՆ ԽԱՆ ԵՒ ՇԱՀՆ-ՇԱՀՆՈՒՐ

Իրեն Գուրգէն Խան էինք ասում ,ինքը Շահան Շահնուրին կնքել էր «Շահն – Շահնուր»:

… Նրանք, որ ծնուել էին նոյն տարին եւ նոյն ամսին, երկուսն էլ Առիւծի կենդանակերպի տակ (մի պարագայ, որի առիթով Գուրգէն Մահարին պէտք է խանդավառուած գրէր. «Երկուքս ալ պատկանում ենք Առիւծին») – ունեցան գրեթէ միեւնոյն տագնապները եւ հալածանքը եղաւ նրանց կեանքի ուղեկիցը…

Եղիշէ Չարենցն էր, որ երեսնական թուականներին Շահնուրին ներկայացրեց Մահարիին: Իսկ յետոյ պէտք է անցնէր տրոհումների, կորուստների, տառապանքի եւս երեք տասնամեակ, որպէսզի ծանօթութիւնը դառնալով երկկողմանի, կարճ միջոցի դառնար ջերմ բարեկամութիւն եւ մտերմութիւն, որի շունչը այսօր էլ զգում ենք արդէն պատմութեան վկայութիւններ դարձած նամակներից:

Նրանք տարբեր խառնուածքի եւ տարբեր իրականութեան գրողներ էին, բայց նրանց ստեղծագործութիւնը, այնուհանդերձ, թերեւս առաջին հայեացքից անորսալի՝ ընդհանուրին ունի:

Այդ ընդհանուրը նախ արմատներն են, որոնք ամուր մխրճուած լինելով Կորուսեալ Երկրի ընդերքի մէջ, իրենցով պայմանաւորելու էին հայ գրականութեան երկու երեւելի երկերը՝ «Այգեստաններ»ը եւ «Նահանջ…»ը:

Այդ զօրաւոր արմատներն էին, որ ազգային Ինքնութեան եւ ազգային Ապագայի յոյսով ու հաւատով էին սնելու Մահարիի եւ Շահնուրի՝ աշխարհի ու անարդարութիւնների դիմաց մեն–մենակ կանգնած գրական երիտասարդ կերպարներին, որոնք մեր եւ գալիք սերունդների մէջ միշտ ջահել են պահելու նաեւ հէնց իրենց՝ հեղինակներին:

Կա՛յ, զօրութիւն ունի նաեւ ընդհանրութեան երկրորդ նիստն էլ, որ կարող է թուալ նոյնիսկ տարակարծեալ: Խօսքը մի դէպքում Մահարիական, միւս դէպքում Շահնուրական արձակի ինքնատիպութեան, նրանց լեզուամտածողութեան եւ ոճային անպայման բացառիկ առանձնայատկութեան մասին է: Ցիրաւի, լինելով տարբեր խառնուածքի գրողներ, նրանք ունէին այն ընդհանուրը, որ բնորոշ է բոլոր ժամանակների բոլոր ճշմարիտ գրողներին… Նրա՛նց, ովքեր կոչուած են հաղորդելու պատմական իրենց ժամանակաշրջանի հոգեւոր լիարժէքութիւնը՝ գեղարուեստական անեղծ արտայայտութեամբ: Նրա՛նց, ովքեր ոչ թէ սոսկ տեղեկութիւններ են տալիս իրականութիւնից, այլ մեզ ապրեցնում են բարոյական խնդիրների, յոյսերի ու պատրանքների, հոգսերի ու յուսախաբութիւնների, ազնուացնող ցաւի ու սատարող ըղձանքի իրենց աշխարհի մէջ:

Ուստի, մի՞թէ բնական ու օրինաչափ պէտք չէ լինէր աւանդական ձեւերի ու մտածողութեան նկատմամբ այն անկաշկանդութիւնը, որ ունեցան Մահարին ու Շահնուրը հեռանալով՝ աւելի մօտենալու եւ ժխտելով վերստին հաստատելու համար: Հետեւաբար, որպէս մեծ գեղագէտներ երկուսն էլ չհասկացուելու, եւս առաւել՝ քարկոծուելով տառապելու էին իրականութիւնն ու աշխարհը միանշանակ եւ միակերպ տեսնող պնդաճակատ ու կիսագրագէտ իմաստակների կողմից: Նոյն այդ կարճմիտ իմաստակների ,որոնք ոչ միայն Հայ գրականութիւնն են նենգօրէն տարանջատում, մասնատում, տեղայնացնում արեւի տակ իրենց չա՛տ համեստ հնարաւորութիւնները խոշորացուած ներկայացնելու նպատակով, այլեւ Հայերէնը, Հայոց Լեզուն են կացնահարում՝ տարաշխարհը յայտարարելով իրենց բնաւ չտիրապետած գրական արեւմտահայերէնի զոհ՝ արդելագօտի, ճիշդ այնպէս, ինչպէս Հայաստանի մէջ փորձում են գաւառացու սահմանափակութեամբ պայքար մղել գրական արեւմտահայերէնի դէմ, մասնաւորեցնելու համար գրական արեւելահայերէնը, որ նոյնպէս մի լեզու է, որին անգէտ են «պետական կիրակոսները»:

Եւ վերջապէս, երրորդ ընդհանրութիւնն էլ այն է, որ նրանք՝ Գուրգէն Մահարին եւ Շահան Շահնուրը այս տարի դարձեալ հանդիպում են Առիւծի կենդանակերպի տակ, հանդիպում են իրենց հարիւրամեակի օրերին, հանդիպում են որպէս մտերիմ ու հարազատ բարեկամներ, որոնց այնպէս էլ չվիճակուեց իրենց ապրած կեանքի ընթացքին նստել դէմ – դիմաց ու «մի – մի ծխախոտ վառելով, սուրճ մը առնել իրար հետ»…

Աւելին եւ շատ աւելի լաւ ասում են նրանք՝ Գուրգէն Խանն ու Շահն – Շահնուրը իրենց նամակներով, որոնցից մէկ – երկուսը ներկայացնում եմ ընթերցողի բարեհաճ ուշադրութեանը:

ԿԱՐԷՆ Ա. ՍԻՄՈՆԵԱՆ

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՀԱՐԻՆ՝ ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐԻՆ

Մարտ 6–ի, 1962 թ., Երեւան

Սիրելի Շահնուր,

Չգիտեմ, կը հասնի քեզ իմ այս նամակը, որքա՞ն ստոյգ է հասցէդ… «մեկնելով փորձը փորձանք չէ» ասոյթից, որոշեցի գրել այս փորձնականը, որ մի նպատակ ունի – հաստատել նամակագրութիւն քեզ հետ, մի գրողի, որի անունը լսեցի առաջին անգամ 1930–ականների սկիզբներին Եղիշէ Չարենցից… Նա տուեց ինձ կարդալու «Նահանջը առանց երգի»ն, յանձնարարելով այն որպէս «ամեհի, սքանչելի գործ»: Այնուհետեւ, դու դարձար, թանկագին Շահնուր, իմ փնտռած եւ սիրած հեղինակը:

Գիտեմ, որ ֆրանսական գրականութեան մէջ քո գրչով նոյնքան ամեհի դուրս եկար… ե՛ւ ուրախացայ, ե՛ւ ցաւեցի: Գիտեմ եւ այն, որ վերադարձել ես հայրենի գրադարաններին ու դպրոցներին: Բարի, արդասաւոր վերադարձ: Մեսրոպատառ հայերէնը եւ հայ ժողովուրդը դեռ քեզնից շատ ու մեծ սպասելիքներ ունին…

Գրի՛ր, եթէ կը ստանաս նամակս, շատ պիտի ուրախանամ եւ պիտի գրեմ աւելի հանգամանօրէն: Մի՛ զլանա վերջին լուսանկարդ: Ուշ գիշեր է, գարնանամուտի գիշեր Երեւանի վրայ, ուստի՝ բարի գիշեր:

Ներիր, որ նամակս գրեցի հազար տարուայ ծանօթի մտերմութեամբ. ուրիշ կերպ չէի կարող գրել ես մեծաքանքար եւ սիրելի Շահան Շահնուրին:

Քո՝ ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՀԱՐԻ

Յուլիսի 24, 1963 թ.
Լիտվա, Պալանգա

Թանկագին Շահն Շահնուր.

Նամակդ, հեծանիւաւոր մի խարտիշահեր լիտուհի, ամէն օր, ժամացոյցի պէս ցերեկուայ ժամի 2–ին կ՚երեւայ կացարանիս այգու ճամբուն վրայ: Այսօր երեք ժամ առաջ յայտնուեց:

– Այսօր այսպէս շո՞ւտ, – հարցուցի ես:

– Այո, այսօր ինքնաթիռը շուտ ժամանեց… Ձեզի ուրախացնելու համար երեւի, – ըսաւ աղջիկը եւ պարզեց նամակը:

Տխրեցուց ինձ նամակդ, սիրելի Շահնուր, քո բոլոր երկրպագուներին յայտնի է քո առողջական անբարենպաստ կացութիւնը, բայց այդ աստիճան լինելը չգիտէինք:

Չգիտէինք կամ չէինք ուզեր գիտնալ: Ինձ կը մնայ լարել ուժերս, կարգի բերել ինձ եւ նախքան մեծ նինջը, կերպով մը Փարիզ ընկնել, Սուրբ Ռափայէլ բարձրանալ եւ համբուրել քեզ եղբայրօրէն, ջերմօրէն…

Այս հեռանկարով դեռ արժէ ապրել: Ապրել եւ յուսալ: Յուսալ եւ ժպտել: Ճակատագրին:

Այսպէս, երբ այս նամակը քեզի հասնի ,ես արդէն Մոսկուա հասած կը լինեմ. երեք շաբաթ մնամ պիտի, գործեր, մտահոգութիւններ, անխուսափելիօրէն՝ բժիշկներ, որմէ յետոյ Երեւան հասնեմ պիտի, որովհետեւ Սեպտեմբերին փոքրիկ Գուրգէնիկը դպրոց պիտի մտնէ: Թող մտնէ: Հայրը ինչ տեսաւ, թող որդին ալ տեսնէ… Վանեցիները ասում են՝ կալէն ինչ տեսանք, խզուղ քի բարի… Կալը ցորենի կալն է, խզուղը՝ տակ մնացածը, տականքը: – Այսինքն՝ կալից ի՞նչ տեսանք, որ տականքից ի՛նչ տեսնենք…

Չյուսահատուինք: Շուտով երկուսս միասին 60–ի «հրուանդանէն» անցնենք պիտի… Գուցէ երկրորդ 60–ը տայ մեզ այն, ինչ խնայեց առաջինը… Հիմա տարին մէկ՝ հազիւ մէկ բանաստեղծութիւն կը գրեմ: Գրեցի: Կ՚ուզէի քեզ կարդալ: Դուն կարդա:

Մեծ սիրով պիտի կատարեմ յանձնարարութիւնդ: Միայն գրէ, թէ ի՞նչ պէտք է, գրէ նաեւ թէ դուն ի՞նչ կ՚ուզէիր ունենալ: Առանց քաշուելու:

Ջերմօրէն քո՝

Գ. Մահարի

ԱՆՎԵՐՆԱԳԻՐ

Ցուրտ գիշեր է, սառնամանիք, ձիւն
է պատել աշխարհը,
Արթուն եմ ես իմ փակ խցում,
երազ տեսայ երեւի, –
Ուշ գիշերով ինչ – որ մէկը ծեծում է
իմ տան դուռը.
– Ո՞վ է ծեծում, ո՞ւմ էք ուզում…
– Ձիւնահողմ է ամեհի:
Ո՞վ մտածեց կէս գիշերով գալ ու
դռները թակել:
– Բա՛ց… դուռը բա՛ց, – լսում եմ ես
ծանօթ մի ձայն հեռաւոր:
Բուքն է ոռնում անտանելի,
արշաւում է անարգել:
– Բա՛ց, սառեցի, – ո՞վ է կանչում
տագնապահար ու մոլոր:
Այդ իմ մայրն է եկած հեռուից,
ոտնաբոպիկ, ահալի
Տիեզերքի ճամբաներով, – գտե՛լ է ինձ
այս մթնում.
Զարկւում եմ ես իմ զնդանում ու
փնտռում եմ բանալին,
Ու չեմ կարող դուռը բանալ, ու
բանալին չեմ գտնում:
Ու ողջ գիշեր տառապում է
տագնապահար իմ հոգին,
Մայրս է ծեծում իմ փակ դուռը,
հողմն է լալիս ու խնդում,
Բուքն է ոռնում մթին բակում
որպէս գազան անօթի,
– Բա՛ց, դուռը բա՛ց, ցրտից մեռայ…
– ու բանալին չեմ գտնում…

Ասանկ բաներ, Մարտիկ աղա…

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐԸ՝ ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՀԱՐԻԻՆ

Սիրելիդ իմ Մահարի.

Մեծապէս եւ ջերմօրէն կը շնորհաւորեմ քեզ, քու աննման «Այրուող այգեստաններուդ» համար, զոր կարդացի խորին յուզումով: Լեզուն, ինչպէս կրնայ լեզուն ըլլալ նուռ մը, իր սերմ ու արնաներկ ամբողջութեանը մէջ, ան կատարեալ միաձուլումն է այն բոլոր տարրերուն, որոնք կը կերտեն կեանքով բաբախուն վէպը, պատմական եղելութեան մը ընդմէջէն: Այդ տարրերը, յուշագրութիւն, տեղեկագրութիւն, բարքառ, քաղաքական հաւատամք եւ այլն, այս բոլորը դուն մշակած ես հաւասար յաջողութեամբ, վարպետի մը նման: Անոնք չեն յայտնուիր դասաւորեալ կամ կուտակեալ ձեւով, այլ միաձոյլ վիճակի մէջ, այսինքն ապրուած ու մարսուած քու կողմէ: Կատարելապէս յաջողած ես քու առաջադրութեանդ մէջ, որ էր «այնպէս մը ընել, որ ընթերցողը ոչ միայն տեսնէ Վանը, այլ զգայ զայն»: Ի հարկէ, ինծի շփոթութիւն պատճառեց Ջօնը: Ես ինչով արժանի էի այդ պատուին: Ապահովաբար նկատի ունեցար այն պարագան, ընդ որս ուրիշ նկատառումներու, որ ես մէկն եմ անոնցմէ, որոնք խորապէս կ՚ապրին մեր մեծ աղէտին ցաւը: Այդ վէրքը, որ միշտ կը կոտտայ, իմ հետս պիտի տանիմ մինչեւ գերեզման, միշտ անմխիթար: Ահ, չեմ մոռնար այժմու Երեւանը, որ քեզի կարելիութիւնը կ՚ընծայէ կանգնել կարօտակէզ կոթող մը ի փառս եղերաբախտ Վանին: Սուտ խօսած պիտի ըլլամ, երբ ըսեմ, թէ մէկ շունչով կարդացի քեզ: Լեզուն՝ ինչպէս որ է, գիրքդ կը պարտադրէ ուշադիր ընթերցում, առանց որուն կարելի չէ ըմբռնել երկին գեղեցկութիւնը իր բազմազան երեսակներով: Լեզուդ հմայեց զիս, համեղ, ոճաւոր, այլ մեծապէս հարուստ՝ իր բառամթերքով, քու լեզուդ իբրեւ ենթահող ունի մեր այն անփոխարինելի աշխարհաբարը, որ չի թերանար շրջագայութեան մէջ գտնելու գրաբար ասոյթներ եւ դարձուածքներ: Առաջին անգամն է, որ նեղութիւն չեմ զգար Երեւանէն եկած գիրքէ մը, որին անթիւ բառերուն ճշգրիտ սահմանումը կը խուսափի իմ իմացութենէս: Այդ բառերուն առջեւ, թէեւ չեմ գիտեր, թէ ոտքս ճշտիւ կը դնեմ, բայց կը զգամ, որ կոխած տեղս ամուր է եւ ճամբաս՝ ուղիղ: Համեղ կոչեցի լեզուդ (ե՛ւ ճկուն, ե՛ւ վառվռուն), երբ պէտք էր յիշատակել անոր բանաստեղծական երանգաւորումը, մասնաւորաբար այն հատուածներուն մէջ, ուր կ՚երգես բնութեան գեղեցկութիւնները: Նոյնքան պիտի ներբողեմ կենդանութիւնը քու հերոսներուդ: Անոնց առօրեան է, որ շնորհիւ մշտանորոգ անակնկալներու եւ շնորհիւ քու համբաւաւոր հումորի, վառ կը պահեն ընթերցողի հետաքրքրութիւնը, նման լուսարձակին, որ ներաշխարհի մը մթին ծալքերը կը պարզէ: Այնուհանդերձ, երբեմն ես ինծի հարց տուի – մի՞թէ նախընտրելի չէ, որ այս տեսակ նիւթի մը առջեւ (որ սիրտ պիտի ծակէ, ինչ որ ալ ընէք) ի սպաս դրուէր գրութեան այնպիսի շեշտ մը, այնպիսի տոն մը, որ ըլլար նուազ «երջանիկ»: Խայտանքը, գորովալիր քնքշանքը, բարեմիտ ծաղրը ըլլային աւելի սքօղուած: Նկատելի է, որ կինը քեզ համար Տիրամայր մըն է: Տեսակ մը թաբու: Ան, ըլլայ մամիկ, կողակից թէ պարմանուհի, անպայման գերծ կը մնայ «երջանկութենէ», այսինքն սիրալիր (առաւել կամ նուազ) զուարթարանութենէն, հոգ չէ թէ ան եւս ունենայ տկար եւ խոցելի կողմերը, իր տխրութեան եւ նախապաշարումներուն պատճառով: Մինչեւ հոս խօսեցայ քու բարձր արուեստիդ վրայ, կը մնայ նշել քու փորձառու վիպագիրի անթերի կառուցումդ, ուր դրուագները կը շղթայուին առանց մնացուկի…

Սրտառուչ սիրոյ եւ անհուն կարօտի կոթող մըն է «Այգեստաններդ»: Պատկառազդու պատրիարք մը պիտի համբուրէր քու լուսաւոր ճակատդ. ես միայն սա կ՚ըսեմ – քէ մեռնեմ Մահարի, շատ ապրէ, քէ մեռնեմ, մինչեւ որ վերագտնես Վանը:

Միշտ քոյդ՝

Շահան ՇԱՀՆՈՒՐ
(Անթուակիր)

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՊՈԼՍՈՅ Գարակէօզեան տան հիմնարկութեան 90–ամեակը տօնուած է ծովային շքեղ շրջապտոյտով մը Վոսփորի եւ Գնալըի միջեւ: Համախմբուած էին համայնքին ներկայացուցիչներն ու համակիրները: Ծանօթ է որ Գարակէօզեանի խնամակալութիւնը տագնապալից կացութիւն մը բոլորած էր, երբ Անգարայէն յայտնուած էր որ խնամակալութիւնը լուծուած կը նկատուէր քանի մը փոքրիկ շինութիւններու ձեռնարկած ըլլալով, առանց արտօնութեան: Բայց, խնամակալութիւն եւ ատենապետ՝ Տիգրան Կիւլմէզկիլ հարկ եղած դիմումները ըրած են Անգարայի մօտ եւ լաւ ծանօթացուցած են կացութիւնը ու ելքը նպաստաւոր կը նկատուի: Ճաշի ընթացքին ներկաներուն բարի գալուստ մաղթած է Տիկնանց Յանձնախումբէն՝ Անի Պէրպէրօղլու, որ բեմը յանձնած է Գ. Նալպանտի: Ան դիտել տուած է որ համայնքը 90 տարի է կանգնած է իր պատմական որբանոցին կողքին եւ զայն հասցուցած այսօրուան նախանձելի վիճակին: Կազմակերպուած էր վիճակահանութիւն մը:

ԳՆԱԼԸԻ կազդուրման կայանի Ճամպազեան խաղավայրին մէջ, Յուլիս 16–ին Ագուլիս Նուագախումբը երաժշտական խնճոյք մը հրամցուցած է ունկնդիրներուն: Նուագախումբը բեմը գրաւելով, առաջին առթիւ նուագած է Արա Գէորգեանի «Վերածնունդ» կտորը, որ մեծ խանդավառութիւն ստեղծած է: Յայտագիրը բաղկացած է ընդհանրապէս հայկական ժողովրդական երգերէ:

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄԻ ՀԱՐՈՒՍՏ ԺԱՄԵՐ

«ԱՑԼՈՒՐ, ԵՐԷԿ, ԱՑԼԱՊԷՍ»

ԱՊՐԻԼ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

ԱՄԲՈՂՋ ԿԵԱՆՔ ՄԸ ԵՒ ՍԵՐՈՒՆԴԷ ՍԵՐՈՒՆԴ

Գրեց՝ ՆԱԶԱՐԷԹ ԹՕՓԱԼԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Շարլ Փեկի կը նահատակուի Մարնի ճակատամարտի նախօրեակին: Ան չտեսաւ, չիմացաւ 1915 Ապրիլ 24-ի Մեծ Եղեռնը: Որքա՜ն պիտի փոթորկէր իր հոգին: Նահատակ մըն ալ ինք՝ արդար պատերազմի զոհ, արդար դատերու ջինջ տարփողը:

Այսքան մը՝ անցեալի եւ ներկայի մասին:

Եւ հիմա ներկայի ու ապագայի մասին. դասաւանդել ցեղասպանութեան պատմութիւնը: Հելէն Սթրաֆելլիաս... քանի՛ այժմէական խմբագրականներու նիւթեր խտացուած են այս գրութեան մէջ: Նորութիւն է, հանդամանօրէն այս հարցին արծարծումը, առարկայական, բծախնդիր, չահեկան, շրջահայեաց ու հեռատես, մէկ խօսքով՝ հիմնական աշխատանք մը: Ուսումնասիրութեան օրինակ կրնան ծառայել գործընթացը, մօտեցումն ու խորացումը, եւ առարկայականութիւնը:

Ուսումնասիրութեան մղիչ ուժը կը մնայ սխպողականութիւնը ցեղասպանութեան ճանաչման անհրաժեշտութեան: Արդարեւ, ժամանակի հետ, ազգագրական ինքնութիւնները սերունդէ սերունդ աւելի կը մերձենան իրարու: Եթէ անցեալին մէջ այդ ինքնութիւնները իրենց մեծամասնութեան մէջ կ՚ապրէին երկիրներու յստակ սահմաններու շրջափակին մէջ, եւ ժողովուրդներու միջեւ անմիջական շփումները լայն աստիճանաչափի վրայ յաճախակի կամ մնայուն չէին, այսօր սակայն, ոչ միայն գետնի վրայ սահմաններու աստիճանական ջնջումով, այլ նաեւ անջրպետ - տարածքի մէջ ի միջի այլոց համացանցերու շնորհիւ կամ պատճառով, այս շփումները կը բազմապատկուին մինչեւ գոյակցութիւն:

Տակաւին չենք խօսիր Եւրոպայի մէջ Թուրքիոյ անխուսափելի մուտքի հաւանականութեան մասին: Ի՞նչ պիտի ըսեն մեր զաւակները Թուրք երեխաներուն... Ցեղասպանութեան մասին: «Ցեղասպանութեան պատերազմը» տակաւին պիտի շարունակուի՞ սերունդէ սերունդ: Երե - ւակայել տակաւին պատասխանատու պաշտօններու վրայ հակառակորդ ինքնութեանց ներկայացուցիչները:

Այս հեռանկարը երեւակայական չէ բնաւ: Հեռանկար իսկ չէ: Ան մեր աչքերուն առջեւ կը պարզուի: Ամէնօրեայ իրականութիւն է Թուրքերէն դեռնաւոր ճափանցումը Եւրոպայէն ներս: Եւ մենք այդ «շփումը», այդ ներքին ճակատումը կ՚ապրինք մեր առօրեային մէջ: «Հայ ցեղասպանութեան վերաբերեալ լռութիւնը, եթէ անկասկած հետեւանք է կարգ մը կողմնակալութեանց, ան մասնաւորաբար հետեւանք է՝ Հայոց պատմութեան վերաբերեալ երկրորդականի դասատուներու ենթատեղեկութեան, _ Ֆրանսայի մէջ հայկական ուսմանց ընթեռնելիութեան թերութիւն, Հայոց պատմութեան ո՛չ մէկ ամպիոն ֆրանսական համալսարաններու մէջ, ուսման մէջ Համաշխարհային Առաջին Պատերազմի գրեթէ ամբողջական բացակայութիւնը բոլոր անոնց՝ զորս Աննէթ Պէքէր կ՚որակէ "Մեծ պատերազմին մոռցուածները"» (5), կը հաստատէ Հելէն Սթրաֆելլիաս, առաջարկելով. «Ուրեմն էական է որ արդի պատմութեան մասնագէտները, որքան իրենց դասաւանդման, նոյնքան իրենց դասագիրքերուն մէջ, 20-րդ դարու այդ մեծ պատատադրումներուն նման, արծարծեն ցեղասպանութիւն մը, որուն իրականութիւնը կարիք չունի գիտական գետնի վրայ փաստուելու, եթէ նոյնիսկ յարմար է, ինչպէս պատմական ամէն դէպքի համար, շարունակել անոր քննարկումը: Ասիկա կը հանդիսանայ անհրաժեշտ նախապայման մը՝ դպրոցական գետնի վրայ անոր ուսուցման տեղադրման» (6):

Հելէն Սթրաֆելլիաս չի գոհանար իր վերլուծումով, այլ պատրաստած է օրինակելի բացարձակ բծախնդրութեամբ չորս վիճակագրական յաւելուածներ, տասը էջերու վրայ տարածուող, որոնք ընթերցողին կարելիութիւն կ՚ընծայեն բաղդատելու Ֆրանսական մեծ հրատարակչատուներու դիրքորոշումները ցեղասպանութեան վերաբերեալ. Հաշէթ, Նաթան, Մանիար, Հաթիէ, Պորտաս, Պրէալ եւ այլն: Ան կը ցուցակագրէ այս հրատարակչատուներուն դիրքորոշում - ներու հոլովոյթը, վկայակոչելով փոփոխութիւններ կրած պատճէնները իրենց տարեթիւերով եւ էջաթիւերով: Բաղդատական այս ցուցակները կազմելով վերկայագիր պատկերազարդումը փր գրութեան, վիճակագրական պատկերացումներով առաջին անգամ ըլլալով կը տեղադրեն դիտարան մը, որ կը հետեւի հրատարակութեանց տարուէ տարի կրած բացասական կամ դրական փոփոխութեանց, կամ հրատարակիչներու մօտեցումին: Այս վիճակագրական ցուցակ - ները տակաւին ունին առաւելու - թիւնն ալ Ֆրանսայի Կրթական Նա - խարարութեան ուշադրութեան յանձնելու կացութեան պատկերացումը, դիւրացնելով իր գործը, տրուած ըլլալով որ Ֆրանսայի մէջ Պատմութեան դասաւանդումի ընդհանուր շրջագիծը կը ճշդուի պաշտօնական, այսինքն պետական ծրագիր - յայտագիրով:

Երախտագիտական հիացումի արժանի կը մնայ Հելէն Սթրաֆելլիաս, որ չի մոռնար թելադրելու, ցոյց տալու օրինակն ալ, որուն հետեւելու են հրատարակչատուները: Իր պատճէնին վերջին խօսքն է. «պատմաբանները, երկրորդական ուսման եւ բարձրագոյն ուսման փրո - փէսէօրները այսուհանդերձ ունին մասնաւոր եւ անփոխարինելի դեր մը կատարելիք: Այսպէս առնելու համար ի միջի այլոց միայն եւրոպական օրինակ մը, Իտալիոյ մէջ, Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչումէն շատ առաջ (Նոյեմբեր 2000), ամէնէն շատ տարածուած պատմութեան դասագիրքը (7) արդէն իսկ բազմաթիւ էջեր կը յատկացնէր Հայոց ցեղասպանութեան» (8):

Այս հանգրուանէն անդին մուտք կը գործենք բոլորովին նոր տարածքի մը մէջ, համացանցերու ոլորտը, որ թէեւ յայտնաբերուած էր երեսուն տարիներ առաջ: Հակազդեցութեան եւ պաշտպանութեան զէնքերը փոխուած են, եւ հակամարտութիւնը տակաւ սաստկացած ու ընդարձակուած է մասնաւորաբար վերջին տարիներու ընթացքին, համացանցի դըրութեան ընծայած չփոթեցուցիչ կարելիութիւններուն պատճառով: «Հայոց ցեղասպանութիւնը համացանցի վրայ» վերնագրեալ երկար գրութեամբ մը - 50 էջ-, համացանցի մասնագէտ Ժիլ Քարմասին մանրակրկիտ քննարկումի կ՚ենթարկէ ցեղասպանութեան հարցը, մանրամասնեալ ծանօթագրութիւններու կցումով: Քարմասին միակն է որ կ՚անդրադառնայ այսպէս կոչուած Կէսոյի Օրէնքի ոգիին ու տառին: Արդարեւ, կը հաստատէ Քարմասին, այս օրէնքը պատիժ չի տնօրիներ Հայոց ցեղասպանութեան ժխտումին համար, այլ կ՚ընդգրկէ միայն Համաշխարհային Երկրորդ Պատերազմի ընթացքին Նացիներու կողմէ գործուած ոճիրներու ժխտումը: Զարմանալի կը թուի մեզի համար թէ ի՛նչ հեշտութեամբ Հայերը առանց բողոքի ընդունեցին այս օրէնքին վաւերացումը: «Թէ հարկ է բարեփոխել Կէսոյի Օրէնքը զայն տարածելու համար նաեւ Հայոց ցեղասպանութեան պարագային, ո՛չ մէկ կասկած կը ներկայացնէ մեր աչքին: Կամահաճու - թիւնը, առ նուազն, զոր կը վայելէ բըրքական եւ համախոհներու ժխտողականութիւնը ֆրանսախօս համացանցի վըրայ, բայց նաեւ քաղաքային ընկերու - թեան մէջ, նման ընդարձակում մը ընկերայնօրէն ու բարոյապէս անհրաժեշտ կը դարձնէ» (9), կը հաստատէ Քարմասին:

Այստեղ ան կը մատնանշէ համացանցերու ներկայացուցած վտանգը, որ կը կայանայ անխտրական ազատութեան մէջ, որով որեւէ մէկը կրնայ իր ուզէտ լեզուով ու կաղ տրամաբանութեամբ իսկ իր հեղինակաւո՛ր կարծիքը, տեսակէտը տալ, թիւերը գեղծել, յանցագործները չքմեղացնել, մինչեւ իսկ բուն զոհը ջանալ յանցագործ ներկայացնել: Այնուհետեւ ան կը յստակացնէ Թրքական պետութեան ուղղակի միջամտութիւնը առաւելագոյն աստիճանաչափի վրայ, օգտագործելու համար համացանցերու դըրութեան ընծայած միջոցները, մեր մոլորակի տարածքով ժխտելու հա - մար միշտ ցեղասպանութեան իրականութիւնը, հետեւողական անդադ - րում միջամտութիւն մը՝ որ կը գործադրուի Թրքական դեսպանատուներու եւ հիւպատոսարաններու միջոցով:

Այս տեսակէտով հեշտ կը դառնայ յայտնաբերել տկարութիւնը միջոցնե - րուն, որոնք կը գտնուին Հայոց տրամադրութեան տակ: «Թուրքիոյ նման պետութեան մը տրամադրած միջոցներուն դիմաց, անհատները, եթէ չզոհեն իրենց կեանքն ու ժամանակը, չունին պայքարի միեւնոյն միջոցները: Եւ սակայն պէտք է ցանցի վրայ դնել Հայոց ցեղասպանութեան պատմութեան "դասական" մենագրութիւնները, համա - գումարներու հրրակացութիւնները եւ գրութիւնները Թերնոնի, Տատրեանի, Սարաֆեանի եւ ուրիշներու» (10), կը յանձնարարէ ան իր «Յոռետես եզրակացութեան» մէջ:

Պատկերացումը կրնայ ջլատիչ թուիլ: Թուրքիա դեռ կրնայ պատրանքներ սընուցանել այս ուղղութեամբ, միջազգային հանրային կարծիքը օրօրելով, բայց իրողութիւնը կը մնայ անհերքելի, որքան ալ փորձ կատարուի վարագուրելու ճշմարտութիւնը: Եւ հակադիր պայքարը կը շարունակուի սերունդէ սերունդ, մինչեւ վերջնական յաղթանակը ճշմարտութեան:

Անթերի չէ անշուշտ այս իրագործումը, որ՝ կրկնենք՝ ողջունելի կը մնայ անպայման, ու հիանալի՝ ո՛չ միայն ըսպառիչ ջանքերուն երջանկաբեր արդիւնաւորման համար: Հիմնական երկու կէտեր ուշադրութեան արժանի կը դառնան: Առաջին կէտը կը վերաբերի Հայ Մտաւորականութեան տուրքին: Միայն երկու տեղ կը գործածուին «ընտրանի» եւ «երեւելի» անուրոշ, ծանծաղ իմաստով ածականէն գոյականի վերածուած բառեր, անդրադառնալու համար սեւ դէպքի մը, որ փաստն իսկ է ցեղասպանութեան կանխամտածուած բնոյթին: Առաջին անգամ կը գործածուի «Հայ ընտրանի» (11) բնորոշումը, աւելի հեռուն՝ այդ ընտրանին կը դառնայ «Հայ երեւելիներ»: Մինչդեռ չեշտուելու էին այդ բնորոշումին տարողութիւնը եւ բացառիկ հանգամանքը, նկատի ունենալով նաեւ մինչեւ մեր օրերը երկարող անոր հետեւանքները: Յիշատակուեր են երկու անգամ Գրիգոր Զօհրապի (13) եւ մէկ անգամ ալ Դանիէլ Վարուժանի (14) անունները, իսկ Սիամանթօն (15) կը յիշատակուի յարակցաբար Աթոմ Եղոյեանի հետ կատարուած հարցազրոյցի մը մէջ: Այսքան միայն:

Ո՛չ մէկ երկրի, ո՛չ մէկ ժողովուրդի պատմութեան մէջ չէ տեսնուած այսպիսի բծախնդրութեա՛մբ կանխամտածուած եւ գործադրուած հաւաքական սպանդ մը: Կանխամտածումին փաստն է այդ «ընտրանիին» ձերբակալման թուականը, 1915 Ապրիլ 24 - 25, ճիշդ այն գիշերը, երբ Դաշնակիցներու կողմէ փորձ կը կատարուէր ցամաքահանում մը իրագործել Տարտանէլի եւրոպական ծովափին վրայ, Կալլիփոլիի մէջ: Այդ երկու բնորոշումները կը մնան ամօթխած, ինքնիր վրայ կծկուած արտայայտութիւն մը, որ օտարին, ֆրանսախօս կամ անգլիախօս, յըստակ պատկերացում մը չի տար: Հիմնական այս պատճառով ալ, հրէական պաշտօնաթերթը խմբագրուած՝ ֆրանսերէնով, կը ձգտի ֆրանսախօս շրջանակին մէջ տարածելու պաշտպանուած տեսակէտները, որոնց իւրացումը կը կարօտի յստակութեան ու ճշգրտութեան:

Այդ շրջանակը ինչպէ՞ս կրնայ գնահատել դէպքին ճակատագրականօրէն ծանրակշիռ հանգամանքը տարտամ իմաստով բնորոշուող տուեալներով: «Ընտրանի» եւ «երեւելի» ո՛չ թիւ կը ներկայացնեն եւ ոչ ալ յստակ արժէք, երբ անոնց ետին քօղարկուած դէպքը անհամեմատօրէն ճակատագրական կը մնայ վերածնող ժողովուրդի մը համար: Հայ ընթերցողը գիտէ թէ ի՛նչ կը նշանակէ «ընտրանի», ի՛նչ կը նշանակէ «երեւելի», բայց օտարը՞, բայց Ֆրանսացի՞ն, Հրեա՞ն, ֆրանսերէն իմացող Անգլիացի՞ն եւ Ամերիկացի՞ն, երբ մանաւանդ մեր նպատակն է հասկցուիլ Ֆրանսացիին, միջազգային հանրային կարծիքին, քաղաքական գործիչներուն կողմէ:

Թուենք մենք մեզի համար, ոգեկոչելու պէս, Ռուբէն Զարդարեան, Դանիէլ Վարուժան, Գրիգոր Զօհրապ, Երուխան, Թլկատինցի, Ռուբէն Սեւակ, Արտաշէս Յարութիւնեան, Սիամանթօ, Հրանդ, Գեղամ Բարսեղեան, Սմբատ Բիւրատ, Լեւոն Լարենց... Թող ցոյց տրուի ուրիշ օրինակ մը որեւէ ժողովուրդի պատմութեան մէջ նոյն համեմատութեամբ ծանրակշիռ: Ամբողջ Գեղագէտ Սերունդը իր առաւելագոյն մեծամասնութեան մէջ բնաջնջուեցաւ, այն սերունդը՝ որուն փառասիրութիւնը եղած էր արեւմտահայ, Հայ Գրականութեան վերածնունդը իրագործել նո՛ր, արդի լեզուով: Ու տակաւին հոյլը քաղաքական եւ ազգային գործիչներու: Այսպէս կոչուած «երեւելիներու» ձերբակալութիւնն ու ըսպանդը դրուագային նշանակութիւն մը չունէին, այլ աւաղ, բախտորոշ:

Երկրորդ կէտը Կիլիկիոյ պարպումին կը վերաբերի: Տեղահանութեան հաշուեկշիռին հետ, տեղին պիտի ըլլար արծարծել նաեւ քաղաքական զարգացումները, որոնց հետեւանքով պարպուեցաւ Կիլիկիան:

Եւ վաղը, ժամադրուած ենք Թուրքիոյ հետ 2004 Դեկտեմբերին, երբ այս երկիրը իրաւունք պիտի ստանայ Եւրոպային անդամակցելու պաշտօնական դիմում ներկայացնելու: Մինչ այդ ու անկէ անդին, այս լեռնակուտակ ու բազմալեզու գիրքերը, որոնք կը վկայեն մեռնիլ մերժող ժողովուրդի մը աննախընթաց ողբերգութեան մասին, եւ որոնց շարքին շատ պատուաբեր դիրք մը կը գրաւէ ներկայ համայնագիտարան հրատարակութիւնը, պիտի չդադրին աղաղակելէ, երբ Ցեղասպանութեան ճանաչումը վերջապէս գայ կորսուած գանէ մը:

Ծանօթագրութիւններ

Պատճէնին մէջ տեղ գտած մէջբերումներուն եւ ակնարկութեանց կցուած թիւերը կը համապատասխանեն՝ պարբերագրքին հետեւեալ էջերուն.

(1) էջ 18, (2) էջ 22, (3) էջ 36,, (4) էջ 55, (5) էջ 490, (6) էջ 491, (7) եւ (8) էջ 493, Editions Zanichelli, Bologne, 1998, (9) էջ 539, (10) էջ 549, (11) էջ 7, (12) էջ 296, (13) էջ 169 եւ 180, (14) էջ 412, (15) էջ 391:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Ս. Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ, յընթացս պատարագի, Յուլիս 13-ին կատարուած է Ս. Գրիգոր Նարեկացիի պատկերին օծումը, հրամանաւ եւ ձեռամբ թեմին կաթողիկոսական փոխանորդ Խաժակ Արք. Յակոբեանի: Պատկերը գործն է լիբանանահայ արուեստագէտ Զօհրապ Քէշիշեանի, նուիրատուներն են Տէր եւ Տիկին Հարի Մարգարեան:

ԼԱՒԱԼԻ (Գանատա) Ս. Գէորգ Հայց. առաքելական եկեղեցին, յիշատակելով Ս. Յովհաննէս-Մկրտչի տօնը, կազմակերպած էր տարեկան իր քերմէսը Լաւալի լճի ափին, Սէն Մաքսիմ երկրորդական վարժարանի շրջափակէն ներս: Առաջին երկու օրերու ընթացքին, ներկաները ունկնդրած են Լոս-Անճըլըսէն հրաւիրուած երգիչ Փօլ Պաղտատլեանը եւ Թորոնթոյէն Յարութ Պեզրուսեանը: Տեղի ունեցած է կիրակնօրեայ դպրոցին կազմակերպած նկարչական մրցումը, որու նիւթը եղած է «Աշխարհի ստեղծագործութիւնը»:

REVUE D'HISTOIRE DE LA SHOAH,
LE MONDE JUIF

LA REVUE DU CENTRE
DE DOCUMENTATION JUIVE
CONTEMPORAINE

Rédacteur en chef: **Georges Bensoussan**
N⁰ 177-178 (Janvier-Août 2003)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ
78ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻւ

ՓԱՐԻԶ. – Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեանէ 500 Եւրօ:

Imprimé sur les Presses
au Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իր ամուսնոյն Միքայէլ Քոչարեանի յիշատակին Տիկին Քէթի Քոչարեան 400 Եւրօ կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Համազգայինի Փարիզի վարչութիւնը իր խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Սօսէ եւ Րաֆֆի Գրիգորեանի իրենց զաւկին՝ Փաթիլ Գրիգորեանի վաղաժամ մահուան առթիւ:

PARIS → EREVAN → PARIS

3 VOLS DIRECTS HEBDOMADAIRES

A votre service pour toutes destinations
dans le monde!

PARIS • SABERATOURS
19, RUE ST. ROCH 75001 PARIS
TEL 01 42 96 10 10 • FAX 01 42 96 18 77

LYON • SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTÉ 69003 LYON
TEL 04 78 60 13 66 • FAX 04 78 60 92 26

MARSEILLE • WASTEELS VOYAGES
67, LA CANNEBIÈRE 13001 MARSEILLE
TEL 04 95 09 30 60 • FAX 04 95 09 30 61

EREVAN
10, RUE VARDANANTS 375010 EREVAN
TEL 52 54 48 - 52 85 48 • FAX 56 40 30

CARGO 3 VOLS HEBDOS

EN COLLABORATION AVEC
LA NOUVELLE COMPAGNIE AÉRIENNE

ARMENIAN INTERNATIONAL AIRWAYS

Sabera@wanadoo.fr
www.saberatours.fr

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ
ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

EPHORIE
DE LA CATHEDRALE
ST-JEAN BAPTISTE

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ
ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ԿԱՌՈՒՑՄԱՆ
1700-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

Նախաձեռնութեամբ՝ Փարիզի եւ Շրջանի
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 30-ԷՆ
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 6

Այս ճամբորդութեան համար նախատեսուած է՝
8 օրուան համար՝ 1180 *Եւրօ*
Առանձին սենեակի պարագային՝ 1355 *Եւրօ*
(Օդանաւ, օդակայանի տուրք, վիզա, պանդոկ, շրջապտոյտներ, սնունդ)

Արձանագրութեան վերջին պայմանաժամ՝
ՕԳՈՍՏՈՍ 15

Մասնակցութեան համար հեռաձայնել Առաջնորդարանի Քարտուղարութեան՝
01 43 59 67 03 *թիւին*

Association Arménienne d'Aide Sociale

Fête Champêtre Traditionnelle

AU HOME ARMENIEN
107, avenue du Maréchal Lyautey, 83700 SAINT-RAPHAEL

VENDREDI 15 AOUT

— 10h : Messe solennelle Chapelle Saint-Jean
célébrée par Monseigneur DARON GEREJIAN

— A partir de 12 heures :
Bar & Buffet, Spécialités arméniennes
Animation :
Marten YORGANTZ et son Ensemble
ARSENE & ALEXANDRE

Renseignements et Réservations : ☎ 04. 91. 14. 33. 10

ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17

վերափոխումն է Սուրբ Աստուածածնի
ՏԱՂԱՒԱՐ ՕՐ Է
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8·45–*ին*:
Պատարագ ժամը 10·30–*ին*:

Կը պատարագէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Պատարագի աւարտին՝ խաղող կ'օրհնուի:

Ծանօթ. – Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, *Օգոստոս* 18

Բ. Օր վերափոխման
Մեռելոց Յիշատակի Օր
Ժամը 10–*ին պատարագ կը մատուցուի:*

Կը պատարագէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱԲԵՂԱՅ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

Պատարագի աւարտին՝ հոգեհանգիստ *կը կատարուի «վասն համօրէն ննջեցելոց»:*

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17

Պատարագ կը մատուցուի ժամը 10·30*ին*:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱԲԵՂԱՅ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ
Յաւարտ պատարագի՝ խաղողօրհնէք:

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17

Տօն է Սուրբ Աստուածածնի
Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի փոխանորդ
Լիոնի եւ Շրջակայից

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի ԽԱՂՈՂՕՐՀՆԷՔԻ աւանդական արարողութիւնը:

Հաւատացեալներ որոնք օրհնութեան համար ուխտած են ԽԱՂՈՂ նուիրել կրնան ուղարկել Եկեղեցւոյս Դիւանատունը:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

ANNEE SCOLAIRE
2003 — 2004
27ème Rentrée
Le LUNDI 22 SEPTEMBRE

1977 : 7 élèves
2003 : 300 élèves

Secteurs d'activités permanentes proposés :

LANGUE ARMENIENNE (17 niveaux)
Initiation— Enfants— Adolescents— Collège— Préparation Bac*— Conversation Adultes

EVEIL A LA CULTURE ET A L'IDENTITE ARMENIENNE
(3 niveaux)
Cours d'histoire et géographie

DANSE ARMENIENNE (10 niveaux)
Académique— traditionnelle— folklorique

MUSIQUE (10 niveaux)
Eveil Musical— Solfège— Piano— Violon— Guitare
Musiques d'ensemble (guitares)

DESSIN— ARTS PLASTIQUES
(4 niveaux)

ECHECS (2 niveaux)

ANGLAIS (4 niveaux)
Initiation primaire— soutien collège

* *Félicitations aux* 15 (*sur* 15) *élèves MCA ayant réussi le BAC dont les* 9 ayant *présenté* l'arménien

Inscriptions :
les 10, 13 et 17 septembre,
de 14h30 à 18h

Renseignements
auprès de la Direction

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél: 01.43.76.55.89 - fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

HAMASKAINE
CONSTRUIT UNE ECOLE
A MARSEILLE
POUR 400 ENFANTS

Ça m'intéresse!
Je participe!

Hamaskaïne-France
BP 109 — 75422 Paris Cedex 09
Tél. / Fax 01. 45. 23. 29. 05
Internet: www.hamaskaine-france.com

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ
«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ	16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ	13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ	12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ	12€

ԵՒ

«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Մաղկախաղ 50-ամեայ հատախածոյեն) 19€

Դիմել՝ «ՅԱՌԱՋ»ի:

Թղթատարի ծախք՝ 6 €, *հատը գլուխ:*

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 5
MARDI
5 AOUT
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.744
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
79e ANNEE — N° 20.744

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՕՍԵԹԻՈՅ Մոզտոկի զինուորական հիւանդանոցին դէմ, ռմբահարում մը գործուած է Օգոստոս 1-ին, որուն հետեւանքով 50 մեռեալ կար եւ 70 վիրաւոր: Սպարքը վերագրուեցաւ չէչէն ահաբեկիչներուն, եւ Մոսկուայի մէջ ալ, ապահովութեան բացառիկ միջոցներ ձեռք առնուեցան: Ռուսաստանի Պաշտպանութեան նախարարը ձերբակալել տուած է հիւանդանոցի տնօրէնը «ծանր անփութութեան» համար եւ պաշտօնազրկած է շրջանի հրամանատարը: Կարգ մը աղբիւրներու համաձայն, ձերբակալուած է նաեւ հիւանդանոցին ապահովութեան պատասխանատուն՝ գնդապետ Արթիւր Առաքելեան:

ԱԶՐՊԷՅՃԱՆԻ Խորհրդարանը արտակարգ նիստ գումարած էր Օգոստոս 4-ին, մինչ կը շրջէին Ալիեւի մահուան լուրերը: Ազրպէյճանի նախագահը, երեք շաբաթ է, Անգարայի զինուորական հիւանդանոցը փոխադրուած էր:

«ԳՈՐԾԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՕՐԵՐԸ» խորագրին տակ է որ գործիքայի ազգայնականները փորձեցին միութիւն կազմել 2004-ի տեղական ընտրութիւններուն համար: Համախմբումը շուրջ 1000 հոգի հաւաքած էր եւ այդ առթիւ Գորսիքա նացիոնէլի պարագլուխը՝ Ժան–Կի Թալամոնի յայտարարեց թէ Օգոստոսի ընթացքին պիտի ծեծուի իրենց գործունէութեան ոչ բացայայտ բնոյթը ազգայնական միւս շարժումներուն հետ: Օգոստոս 3-ի օրը, մանաւա՛նդ, բաւական բուռն բնոյթ ունեցաւ զանազան գետիններու վրայ: Ամէնէն ծանր դէպքը պատահեցաւ Այաչիօ, ուր նահանգապետ Էրինեաքի յուշատախտակը ջարդուփշուր եղաւ եւ կտոր կտոր գետին թափեցաւ, նախատական բնոյթ ալ ունենալով նահանգապետին հասցէին: Նոյն օրը, հեռացաւ Իվան Գոլոնան, կրկնակի նախատինք մը ըլլալով նահանգապետին յիշատակին: Այս արարքը դատապարտուեցաւ նաեւ գործիքայի պատասխանատու դէմքերու կողմէ: Ն. Սարքոզի «անորակելի» որակեց ինչ որ կատարուեցաւ: Անկախապաշտ Գորսիքացիներն ալ «ցաւալի դէպք» որակեցին արարքը: Ընդհանուր ձեւով, մթնոլորտը շատ լարուած է եւ գործիքացի անկախապաշտները պայքարի կոչ կ'ընեն «գաղթատիրական Ֆրանսայի դէմ»: Կղզին մէջ, սկսած են նաեւ հաբաղատ գործիքացիի ինքնութեան թուղթեր բաժնել:

ՄԱՐԻ ԹՐԷՆԹԻՆԵԱՆ մեռաւ Փարիզի հիւանդանոցը, ուր փոխադրուած էր Օգոստոս 1-ին, Վիլնիւսէն: Մայրը եւ եղբայրը կը հաստատեն որ ենթական արկածի զոհ չէ, այլ խոշտանգումի, ծեծի, ապտակի: Զոյգը բուռն կռիւ ունեցած էր, երբ պանդոկ վերադարձած էին բաւական խմելէ ետք: Մարի Թրէնթինեան, անցեալ տարի միացած էր Պերթրան Գանթայի, որ հեռացած էր յղի կոչմէն: Մարի Թրէնթինեան 4 զաւակ ունի երեք անձերէ, զալով Պերթրան Գանթայի հոգեկան տագնապի մէջ է Լիթուանիա եւ հաւանաբար Փարիզ փոխադրուի:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ մեծահարուստ գործարարներէն՝ Ալեքսանդր Լեբեդեւ ամէնէն համակրելիներէն կը նկատուի: Դրեակ մը գնած է Ֆրանսա, մեծ բարերար է, օր մը Ս. Պետերբուրգ է, ուրիշ օր մը Սխտալի դէմ պայքարելու համար բարեսիրական ձեռնարկի մը կողքին: Կը խոստովանի որ եկած է «արտաքին տեղեկատուութեան սպասարկութեան շարքերէն» ինչպէս շատեր: Այս «պայքարին» մէջ դէմ առ դէմ են Ս. Պետերբուրգի չէքիստները եւ Մոսկուայի մեծահարուստ գործարարները: Ներկայիս, Մոսկուայի խմբակը յաղթական կը թուի, երբ կըրցած է սեփականաշնորհել քարխւղային Սլաւնեֆտ ընկերութիւնը, որ Աբրամովիչի հովանիին տակ էր եւ այս վերջինն ալ Ելցինի «զանձապահը» կը նկատուէր: 2001-էն 2003 կատարուած ուսումնասիրութեան մը մէջ, նուիրուած ընտրանիին, 3500 քաղաքական եւ տնտեսական ղեկավարներու մօտ, պարզուած է որ Ռուսաստանի նախկին յատուկ սպասարկութեանց պաշտօնատարները մեծ դեր ստանձնած են Պետութեան մեքենայի մէջ, սակարանի, մետիաներու եւ դրամատուներու: Ասոնց թիւը օրէ օր կ'աճի:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ կառավարութեան անդամներն ալ արձակուրդի մեկնեցան: Այսպէս, նախարարապետ Ժ. Փ. Ռաֆարէն Գոմպլուի լեռնային շրջանը գացած է եւ առաջին օրն իսկ, լրագրողներուն յայտարարեց թէ 2004-ի համար 1%-ի վեղչ մը կը նախատեսէ եկամուտի տուրքերու վրայ: Կ'ուզէ որ վերամուտը համդարտութեան մէջ տեղի ունենայ: Հանրապետութեան նախագահն ալ իր արձակուրդը Քէպէք կ'անցընէ:

ԺՈԶԷ ՊՈՎԷ ազատ արձակուեցաւ Օգոստոս 2-ին եւ նկարագրեց իր 40 օրերու արգելափակումը: Աւելի քան երբեք պատրաստ է պայքարելու, որովհետեւ, կ'ըսէ գաղափարները չեն բանտարկուիր: Կը պատրաստուի, աչնան, Նոր–Մեքսիքա երթալու պաշտպանելու համար նոյն դատը համաշխարհայնացման դէմ:

ԹՈՒՐՔԻԱ, երեք տարիներու երկայնքին եւրոպական արգիլուած միս ներածեր է, ըստ «Սապահ» թերթի հրատարակած խորհրդարանական տեղեկագրին: Այս առեւտուրը, կը գրէ թերթը, գիտակցաբար անտեսուած է կաշառք ստանալու նպատակաւ եւ միայն երեք տարի ետք դադրած է հանրային սպասարկութեանց քննիչներու կողմէ, վարչապետին հրահանգով:

ՏՕԹԸ Ֆրանսայի մենաշնորհը չէ եւ ամէնէն աւելի կը տուժեն Փորթուկալ եւ Սպանիա, ուր հրդեհները աւեր գործած են: Նոյնն է պարագան Իտալիա, Գերմանիա: Օգոստոս 4-ին, Փարիզ բոլոր մրցանիշները կոտրեց, ջերմութիւնը մինչեւ 38 աստիճանի հասած էր: Սպանիոյ մէջ ալ մրցանիշ կոտրած է Մուրսիա, ուր ջերմութիւնը 46 աստիճան էր, 45 ալ Սեվիլլա: Ընդհանուր ձեւով 10 մեռեալ կար: Վտանգուած էին նաեւ հիւլէական կայանները, գլխաւորաբար Կոլֆէշ, ուր պաղ ջուրի սրսկումներ կատարուած են: Կանաչները կը բողոքեն, յայտարարելով թէ հիւլէական բոլոր կայանները պէտք է փակուին: 54 նահանգներու մէջ, ջուրի խնայողութիւն հրահանգուած է:

ՆԱՃԱՖԻ (Իրաք) հակակշռին համար, որ շիիներու բերդն է, ներքին պայքար մը ծայր տուած է Ամերիկացիներուն հետ խզումի մը կողմնակիցներուն եւ երկխօսութեան տրամադրութիւն ունեցողներուն միջեւ: Մ. Սատր կ'ուզէ պաշտպանել շիիները ամերիկայի դրաւողներէն: Միւս կողմէ, Ամերիկացիք կը շարունակեն փնտռել Ս. Հիւսէյնը, որու մասին, որեւէ տեղեկութեան համար 25 միլիոն տոլար կը տրամադրեն:

ԱԼ–ԱՐԱԲԻԱ հեռատեսիլի մէկ պատումին համաձայն, նոր սպառնալիքներ կան

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՐՑԱԽ

ՇՎԱՐՆԱՁԷՆ ԱՐԴԷՆ ԹԱՂԱԾ Է ԱԼԻԵՒԸ

Վրաստանի նախագահին անունով ցաւակցական մը ղրկուած է Ազրպէյճանի նախագահին ընտանեկան պարագաներուն, Հ. Ալիեւի Բաքուէն ստացուած մահուան լուրին վրայ ... կարճ ժամանակ ետք նախագահ Շեւարնածէի մամուլի քարտուղարը անդրադարձած է սխալին ու ներողութիւն խնդրած, ըսելով որ գինքը շփոթեցուցած են սուտ լուրերով:

Այսուհանդերձ, երկրին ընդդիմադիր լրատուները կը շեշտեն Հ. Ալիեւի մահացած ըլլալուն հաւանականութիւնը, կ'արձագանգեն անոր հրաժարականը պահանջող ցոյցերուն: Անոնք վարկարեկիչ արշաւի մըն ալ ձեռնարկած են հօրը յաջորդելու թեկնածու Ի. Ալիեւի դէմ, գրելով թէ ան թախտախաղի սեղաններու շուրջ օրը իրիկուն ընող մըն է, անկարող՝ երկիրը կառավարելու:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 1 / 4)

ՄԱՀԱՊԱՐՏՆԵՐՈՒՆ ՆԵՐՈՒՄ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան հրամանագիրով մը, մահապատիժի դատապարտուած 42 հոգիի ներում շնորհած է, անոնց վճիռը ցկեանս բանտարկութեան փոխելով:

Օգոստոս 1-ին ալ ազատ արձակուած են մօտ 200 դատապարտեալներ: Կը նախատեսուի 800 հոգի եւս ազատ արձակել յառաջիկայ երեք ամսուան ընթացքին: Այս կարգադրութիւնները արդիւնք են քրէական նոր օրէնսգրքին կիրարկումին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ԹՈՒՐՔԻԱ ՍԱՀՄԱՆԻՆ ՄԱՍԻՆ

Առեւտուրի եւ տնտեսական զարգացման նախարար Կ. Ճշմարիտեան մամուլի

Միացեալ – Նահանգներու դէմ: Ալ-Քախտալի թիւ 2-ը՝ Այման ալ – Զավահիրի յայտարարած է «ԱՄՆ յայտարարեցին թէ պիտի սկսէր դատել մահմետական գերիները զինուորական դատարաններու առջեւ եւ մահուան ալ դատապարտել: Խաչակիրներու Ամերիկան շատ սուղ կը վճարէ որեւէ վնաս ոեւէ մահմետական բանտարկեալի»: Կուանթանամօ, ներկայիս 680 բանտարկեալ կայ, Աֆղանիստան ձերբակալուած:

ՊԵԼՃԻԱ տեղի տալով ամերիկեան ճնշումներուն, սրբագրեցաւ ջնջել «համաշխարհային» արդարադատութեան օրէնքը, որ թոյլ կու տար իրեն, 1993-էն ի վեր, դատել մարդասիրական միջազգային իրաւունքի բոլոր բռնաբարումները: Յարդ, այդ ուղղութեամբ, մէկ դատ տեսնուած էր 4 Ռուանտացիներու դէմ, որոնք մասնակցած էին իրենց երկրին ցեղասպանութեան:

ասուլիսի մը թեր արտայայտուած է Հայաստան – Թուրքիա սահմանին բացումին: Ըսած է թէ սահմանը բացուելու պարագային Հայաստանի ձեռնարկատէրերուն համար շուկայական նոր դաշտ կը բացուի, հաղորդակցութեան ճամբաներու այլընտրանք կը ներկայանայ ու փոխադրութեան գիները կ'աժաննան:

Նոյն մօտեցումով հանդէս եկած է ԱԺՄ նախագահ Վ. Մանուկեան ալ: Իր կարծիքով, Հայաստան երբեք պէտք չէ դէմ ըլլայ սահմանին բացումին: Հարցը երկրին արտաքին քաղաքականութեան կարեւոր կէտերէն պէտք է ըլլայ, ըսած է ան: Այսուհանդերձ, չէ բացառած որ սահմանին բացումը կրնայ ժխտական ազդեցութիւն ալ ունենալ, ինչպէս՝ Թուրքիոյ ազդեցութեան հզօրացումը տարբեր մարզերու մէջ. սակայն, աւելցուցած է ան, պետութիւնը պէտք է կարենայ նման մարտահրաւէրներ դիմագրաւել:

ԱՐԾԱԹԵՂԷՆԻ ՄԱՔՍԱՆԵՆԳՈՒԹԻՒՆ

Զուարթնոց օդակայանին մէջ, կանխուած է մեծ քանակութեամբ արծաթեղէնի մաքսանենգութիւն մը: Պոլիս – Երեւան թռիչքին ճամբորդներէն երեւանցի Անոյշ Կիրակոսեան մաքսատան հսկողութեան բաժնի տեսուչի մը օժանդակութեամբ մաքսէն անցուցած է 27 քիլօկրամ արծաթեղէն, առանց յայտարարելու: Քրէական հետաքննութիւն բացուած է:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ Ա. ԴԻՐՔԻ ՎՐԱՅ

Արդիւնաբերութեան, համախառն ներքին արդիւնքի եւ ապրանքի շրջանառութեան ծաւալներով, երրորդ տարին ըլլալով Հայաստան ՀԱՊ-ի երկիրներուն մէջ գրաւած է առաջին կարգը: Ինչպէս յայտնած է Առեւտուրի եւ տնտեսական զարգացման նախարարը Կ. Ճշմարիտեան, դրական զարգացումները հիմնական կերպով մեքենաշինութեան եւ մետաղագործութեան մարզերուն մէջ արձանագրուած են:

«ԵՒՐՈՊԱ» ՊԱՆԴՈԿԸ ԲԱՑՈՒԱԾ

Երեւանի Հանրապետութեան փողոցին վրայ Օգոստոս 1-ին բացուած է «Եւրոպա» պանդոկը որուն կառուցումը սկըսած էր 1999-ին: Ֆրանսահայ ծանօթ գործարար, «Սապերաթուր» գործակալութեան տնօրէններէն Լեւոն Պաղտասարեան որ պանդոկին բաժնետէրերէն է, ըսած է թէ Հայաստանի հանդէպ օրէ օր մեծցող հետաքրքրութիւնը կապուած է ներդրումներու բարենպաստ դաշտին եւ վերջին տարիներու տնտեսական աճին: Բացման արարողութեան ներկայ գտնուած են նախագահ Ռ. Քոչարեան, նախարարներ, Ֆրանսայի եւ Ռուսաստանի Երեւանի դեսպանները եւ պաշտօնական այլ դէմքեր:

ԱՂԱՆԴՆԵՐՈՒ ՔԱՑՔԱՅԻՉ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

ՅՈ՞ ԵՐԹԱՍ, ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՀՐԱՆԴ ԱՃԷՄԵԱՆ

Հայաստանի նախագահին առընթեր Մարդու Իրաւունքներու Յանձնախումբը, Յուլիս 23-ին գումարած իր նիստի ընթացքին, քննարկած է Հայաստանի մէջ քայքայիչ կրօնական կազմակերպութիւններու գործունէութեան հետեւանքով մարդու իրաւունքներու ոտնահարման հարցերը: Յանձնախումբը քննարկած է Եւրոխորհրդարանի տարբեր որոշումներէ քաղուած առաջարկութիւններու նախագիծը, որ կարգ մը խմբագրումներէ ետք պիտի յղուի կառավարութեան: Մասնաւորաբար առաջարկուած է խղճի ազատութեան եւ կրօնական կազմակերպութիւններու մասին մարդու իրաւունքներու միջազգային չափանիշներուն լիովին համապատասխանող եւ Հայաստանի քաղաքացիներու իրաւունքները ոտնձգութիւններէ պաշտպանող օրէնսդրական բարեփոխումներ, ինչպէս նաեւ քայքայիչ կրօնական կազմակերպութիւններու վերաբերեալ տեղեկատուական - վերլուծական կեդրոններու ստեղծում:

Երեւանի «Ազգ» օրաթերթը, Յուլիս 24-ի իր թիւով, «Քայքայիչ պաշտամունք, փրաւական դաշտ, ազգային անվտանգութիւն» խորագրին տակ անդրադառնալով յիշեալ յանձնախումբի նիստին արծարծուած հարցերուն, կը նշէ թէ «քայքայիչ պաշտամունքի երեւոյթն ամբողջ աշխարհում նորութիւն չէ, մեր պետութիւն ներմուծուել է 90-ականներին, ժամանակի ընթացքում առաւել մեծ մասշտաբների է հասել, արդէն հասցրել է դառնալ տասնեակ ինքնասպանութիւնների, հարիւրաւոր խեղուած ճակատագրերի պատճառ: Հիմքում ընկած են հոգեբուժութիւնը, անբարոյական, մոլորեցնող հնարքներով ներազդելը մարդկանց վրայ՝ նպատակ հետապնդելով տիրանալ նրանց պատկանող եւ նիւթական արժէք ներկայացնող իրերին: Այն մարդը, որն ընկնում է նման յանցագործների ճանկը, կտրւում է հասարակութիւնից, ընտանիքից, ընկերներից, դադարում է լինել արժէք մարդ լինելուց ու վերածւում կառավարելի էակի: Աւելորդ է թերեւս նշել, որ այս դէպքում առաջ են գալիս ազգային անվտանգութեան խնդիրներ»:

Հայաստանի մէջ ամէն օր քայքայիչ պաշտամունքի զոհ կը դառնան բազմաթիւ մարդիկ եւ ընտանիքներ, որոնցմէ օրինակ մը մատնանշելով «Ազգ» թերթը կը գրէ. ««Այժմ Կենտրոն եւ Նորք - Մարաշ համայնքների առաջին ատեանի դատարանը քննում է մի գործ: Հայցը խնդրում է իրեն յանձնել 8-ամեայ դստեր խնամակալութիւնը, որովհետեւ իր նախկին կնոջ հոգին արդէն որսացել են, մնացել է բնակարանը: Այդ դէպքում երեխայի ուղղակի վտանգ է սպառնում: Կինն ամուսնալուծւում է եւ պահանջում ամուսնուց բնակարան, աւելի ստոյգ՝ պահանջողն ինքը չէ, այլ մարդիկ, ովքեր նրա դժբախտութեամբ գումար աշխատելու մտադրութիւն ունեն: Սա իրականացնելու համար օգտագործւում է արգելուած հիպնոս: Սոնա Ֆահրադեանը, որն իրականացնում է այս ամէնը, բազմաթիւ ընտանիքներ է արդէն քայքայել»:

Մարդու Իրաւունքներու Յանձնախումբի յիշեալ նիստին զեկուցմամբ հանդէս եկած է վերոյիշեալ դատական գործի իրաւապաշտպան Ալեքսանդր Ամարեան, որ ներկայացնելով հարցը, նշած է թէ քայքայիչ պաշտամունքի դէմ պայքարը պետական մարմիններու կողմէ համարժէք արձագանգի չարժանանար, յատկապէս չեշտելով որ կարգ մը պարագաներու, ոստիկանութեան աշխատակիցներ իրենք մաս կը կազմեն աղանդներու եւ անոնց պատճառով ալ պայքարը քայքայիչ պաշտամունքի դէմ, կը հանդիպի արգելքներու: Ի պատասխան այս մեղադրանքին, նիստին ներկայ՝ ոստիկանութեան ներկայացուցիչը, նշած է թէ նման աշխատակից եղած է, սակայն, ան «ազատուել է աշխատանքից»: Իրաւաբան Ալեքսանդր Ամարեան դիտել տուած է թէ նոյնիսկ աշխատանքէ հեռացուած ոստիկանութեան նախկին աշխատակիցը «կարողանում է խոչընդոտել քայքայիչ պաշտամունքի դէմ պայքարին՝ կիրառելով սպառնալիքներ: Կոնկրետ դատավարութեան դէպքում հոգեբուժութեամբ զբաղուող Սոնա Ֆահրադեանն ինքը նախկինում ՆԳՆ պոլիկլինիկայի նեարդաբոյժն է եղել»:

Յետադարձ ակնարկով մը կ'ուզեմ թարմացնել ընթերցողներուն յիշողութիւնը Հայաստանի մէջ աղանդաւորներու քայքայիչ եւ ապազգային գործունէութեան նկատմամբ Մարդկային Իրաւանց Յանձնախումբի ցուցաբերած մտահոգութեան մասին: Արդարեւ, հինգ ամիս առաջ՝ «Աղանդաւորներու դէմ պայքարի վրացական օրինակը» խորագրին տակ ստորագրած յօդուածիս մէջ կը յիշէի թէ Հայաստանի մէջ Մարդկային Իրաւանց Յանձնախումբը 2002-ի Յուլիս 18-ին գումարած իր նիստին որոշած էր հրաւիրել Հանրապետութեան նախագահին, Ազգային Ժողովին, կառավարութեան, ինչպէս նաեւ զանազան կազմակերպութիւններու ուշադրութիւնը՝ աղանդներու կատարած մարդորսութեան մտահոգիչ հարցին նկատմամբ համապատասխան օրէնսդրական փոփոխութիւններ մտցնելու նպատակով:

Արդ, յիշեալ նիստէն ճիշդ տարի մը ետք, Յանձնախումբը դարձեալ իր գումարած նիստին կը քննարկէ նոյն հարցերը, առաջարկներ յղելու համար կառավարութեան:

Եւրոպական առաջատար երկիրներ հակաղանդաւորական կարգ մը միջոցներ ձեռք առած են: Ֆրանսա, 2001 Մայիսին, օրէնքով մը արգիլեց աղանդաւորական շարժման գործունէութիւնը: Եհովայի Վկաներ, Մունի եւ այլ աղանդաւորներ ազատ - համարձակ կը գործեն Հայաստանի տարածքին, պղծելով Հայու հոգիներ եւ քայքայելով ընտանիքներ: Աւելի՛ն. Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահը կը խոստանայ Եւրոպային՝ Եհովայականները զերծ կացուցանել զինուորական ծառայութենէ:

Այս կապակցութեամբ «կանաչ լոյս»ը տուած է Հայաստանի նախագահին առընթեր Մարդկային Իրաւանց Յանձնախումբին ատենապետ Յովհաննէս Ասրեան, յիշեալ նիստին յայտարարելով որ աղանդներու դէմ խիստ միջոցներու ձեռնարկելու համար Յանձնախումբի՝ պետական իշխանութիւններուն յղած առաջարկները չեն վերաբերիր Եհովայի Վկաներուն, եւ թէ ժամանակն է, ըստ Յանձնախումբին, որ վերջապէս կառավարութիւնը գրանցէ պաշտօնապէս այդ աղանդը:

Եթէ Աստուած մի արասցէ, նման աղէտ մը պատահի Հայաստանի մէջ քանի՞ հոգի հաւատարիմ եւ կառչած պիտի մնայ Լուսաւորչահաւատ մեր հաւատքին, կամաւոր կերպով պատրաստ ըլլալու ծառայելու ազգային բանակին: Ի՞նչ պիտի ըլլայ «ազգային անվտանգութեան» հարցը:

Բարեբախտ զուգադիպութիւն մը, Հայաստանի նախագահին առընթեր Մարդու Իրաւունքներու Յանձնախումբի Յուլիս 23-ի նիստին յաջորդ օրը, Սուրբ Էջմիածնի մէջ կը սկսէր միաբանական եօրեայ համագումարը «Եկայք շինեսցուք սուրբ գիտրանն լուսոյ» կարգախօսով, նուիրուած Ս. Էջմիածնի Մայր տաճարի օծման 1700-ամեակին, մասնակցութեամբ Հայաստանի եւ Սփիւռքի թեմերէ ժամանած 65 միաբան հայրերու: Օրհնութեան բացման իր խօսքին մէջ Ամենայն Հայոց Հայրապետը կ'ըսէր. «Այսօր մեր ժողովուրդը վերստին իր քայլերն ուղղել է դէպի եկեղեցի: Եւ պահը այդ իմաստով շատ կարեւոր ու վճռական է, որպէսզի, չմնի թէ յանկարծ, մեր աշխատանքով յուսախաբ եւ հաւատաթափ անենք մեր ժողովրդին»: Գարեգին Բ. Կաթողիկոս գնահատելէ ետք հոգեւոր սպասաւորներու նուիրեալ գործունէութիւնը, նոյն ատեն կը նշէր. «Վստահ եմ, որ հոգեւորականների այս զօրաբանակը, որ ունենք, ի զօրու է առաւելի մեծ արդիւնաւէտութեամբ համախմբել ժողովրդին եկեղեցու շուրջ, հաւատարմութեան մէջ պահել նրան դէպի հայրերի սրբազան հաւատքը եւ հոգեւոր ժառանգութիւնը: Մենք աւելին ենք ակնկալում եւ աւելին պահանջում մեր եկեղեցականներից»:

Անվիճելի իրողութիւն է այն՝ որ աղանդներու դէմ ազգու պայքարի յաջողութեան համար կենսական է պետութեան եւ եկեղեցւոյ ներդաշնակ գերակատարութիւնը: Դժուար է մեր եկեղեցականներէն աւելին ակնկալել, օրինակ Մունի նման քայքայիչ աղանդի մը դէմ պայքարի դծով, երբ, ինչպէս նշուած է Մարդկային Իրաւանց Յանձնախումբի յիշեալ նիստի ընթացքին, Մունի հետեւորդները արտօնութիւն կը ստանան հաւաքոյթ մը ունենալու Երեւանի կառավարական ժողովասրահին մէջ: Աւելորդ չէ յիշեցնել, որ Եւրոխորհրդարանը Մունի քայքայիչ աղանդը դատապարտելու որոշում տուած է, իսկ այդ կառոյցը Հայաստանի մէջ աշխոյժ կերպով կը բանի, բացիկներ կը ցրուէ եւ հրապարակային հաւաքոյթներ կը կազմակերպէ: Մունի անունով քարոզելով թէ՝ «Քրիստոնեաները Աստուծոյ կողմէ դժոխքի պիտի դատապարտուին, եթէ մերժեն հետեւիլ Մունի կրօնքին»: Եւ այս կը կատարուի մեր պետական իշխանութիւններու աչքին առջեւ, 1700-ամեայ քրիստոնէական հոգեւոր - մշակութային ժառանգութեամբ մեր հայրենիքին մէջ:

Յո՞ երթաս, Հայրենիք...

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ

ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ 9-ՐԴ ՀԱՒԱՔԸ

Եօթանասունհինգ տարի առաջ, 1928-ին, Ն. Աղբալեան, Լ. Շանթ եւ Գ. Իփէկեան հիմնելով «Համազգային» ընկերակցութիւնը, կը նշէին անկախ Հայաստանի տասնամեակը, հաստատելով Սփիւռքի գաղութներուն մէջ հայերէնը, հայկական մշակոյթը եւ ինքնութիւնը ապրեցնելու կամքը:

Այս տարի, Յուլիս 12 - 24 Երեւանի մէջ գումարուեցաւ «Համազգային»ի հայ ուսանողական ֆորումը, մասնակցութեամբ 17 - 24 տարեկան չորս տասնեակ երիտասարդներու: Անոնց տասը Հայաստանէն էին, միւսները՝ ԱՄՆէն, Ֆրանսայէն, Յունաստանէն, Սուրիայէն, Լիբանանէն: Ինչպէս յաճախ կը պատահի միութիւններու պարագային, աղջիկները մեծամասնութիւն կը կազմէին: Մասնակից ուսանողները կը հետեւէին ուսման տարբեր ճիւղերու. երաժշտութիւն, փիլիսոփայութիւն, լեզուաբանութիւն, տնտեսութիւն, արուեստ: Անոնք հայախօս էին, կամ կը հասկնային հայերէն, որ ֆորումի հաղորդակցական լեզուն էր, նաեւ լեզուն բոլոր զեկուցումներուն: Սակայն, անգլերէնը եւս հաղորդակցութեան լեզու էր երիտասարդներուն միջեւ:

«Համազգային»ի նպատակը, հաւատարիմ՝ իր հիմնադիրներուն ծրագրին, յստակ է. երրորդ, նոյնիսկ չորրորդ սերունդի երիտասարդները քով-քովի բերել եւ յայտնաբերումը ընել տալ Հայաստանի տեսարժան վայրերուն, բնանկարին, յուշարձաններուն, մշակութային հարստութեան:

Ֆորումը բծախնդրօրէն պատրաստուած էր Լոնտոնէն Սեդա Թնճուկեանի նախագահութեամբ միջազգային կոմիտէի մը կողմէ. Երեւան ներկայ էին բոլոր անդամները. Շուշիկ Արսլանեան (Գալիֆորնիա), Հուրիկ Պաղտասարեան (Փարիզ), Հրանդ Մարգարեան (Նիւ-Եորք), Հրաչ Սիմոնեան (Լոս-Անճըլըս), Լիլիթ Գալստեան (Երեւան):

Երեք ընկերացող սահմանուած էր երիտասարդներուն որոնք իջեւանած էին Մատենադարանէն ոչ հեռու համալսարանական հանրակացարանի մը մէջ:

Ֆորումին յայտագիրը պատրաստուած էր զանազան սրահներու մէջ տրուած դասախօսութիւններով ու այցերով. երիտասարդները այցելեցին Էջմիածին, Ցեղասպանութեան Թանգարանը, Սարդարապատ, գացին համերգներու, զուարճացան Երեւանի մէջ սունկի պէս աճող ճաշարաններուն և տիսքոթէքներուն մէջ: Ինչ կը վերաբերի դասախօսութիւններուն, անոնց նիւթերը եղան՝ Հայկական ընկերութեան մէջ երիտասարդութեան դերը, ժամանակակից հայ գրականութեան խնդիրները, Մերուժ Արք. Աշճեանի դասախօսութիւնը՝ «Պատմական Հայաստանը եւ ներկայի կացութիւնը», Սօս Սարգսեանի «44 ստուեր» թատերգութիւնը որ բեմադրուեցաւ Պարաճանովի տուն-թանգարանին մէջ, նուիրուած՝ Գ. Գրիգորեանի «Լինսի» հիմնադրամին յատկացումին շնորհիւ: Երիտասարդները հետեւեցան նաեւ Սայաթ-Նովայի և աշուղական արուեստին, յետոյ Արամ Խաչատրեանի արդիականութեան մասին դասախօսութիւններու: Անմոռանալի պտոյտներ ըրին դէպի Օշական, Սաղմոսավանք, Ամբերդ, Հաղարծին, Սեւան, Նորավանք, Խոր Վիրապ:

Շատ խանդավառ մթնոլորտի մէջ տեղի ունեցաւ ֆորումը. այնքան որ մասնակիցներէն ոմանք փակումէն ետքն ալ երկարաձգեցին իրենց կեցութիւնը: Փակման նիստին, Գրողներու տան մէջ, կազմակերպիչները ամփոփեցին երկու շաբթուան ձգած փորձառութեան արդիւնքները: Մասնակիցները իրենց պատրաստած հանդէսով փակեցին նիստը, ըստացան իրենց «վկայական»ները: Նոյն նիստին յայտարարուեցաւ թէ «Համազգային»ի յաջորդ ֆորումը տեղի կ'ունենայ 2004-ին Պէյրութ:

ԱՆԱՀԻՏ ՏԷՐ ՄԻՆԱՍԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ՀԱԼԱԾԱՆՔ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՀԱՐՈՒՍՏՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ

Վերջերս, բաւական մեծ համեմատութիւններ առած է այն հալածանքը, որու ձեռնարկած են Ռուսաստանի իշխանութիւնները տեղւոյն մեծահարուստներուն դէմ: «Վլաստ» շաբաթաթերթը որոշ ծրագիր մըն ալ կը տեսնէ, զոր պատրաստ է Պուտինի շրջանակը, կարգի բերելու համար շատ անկախ դարձած գործարարները:

Յուլիս 2-ին, Ռուսաստանի դատախազութիւնը ձերբակալել կու տար Եուկոս ընկերութեան թիւ 2-ը՝ Լեբեդեւ, այն մեղադրանքով որ 1994-ին 283 միլիոն տոլար իւրացուցած է Պետութեան գանձէն: Յաջորդ օրը, Մ. Խոդորկովսկի, քարիւղի ընկերութեան գործատէրը եւ իր նախկին աջ բազուկը՝ Լ. Նեւզլին, կը հարցաքննուէին, ապա, ազատ կը ձգուէին:

Այս դասակարգը չէր ըլլար ինչ որ է, եթէ իշխանութեան ծարաւը չունենար: Կրեմլինի համար՝ իշխանութիւնը մէկ բան է, միլիառատէր ըլլալը ուրիշ բան: Բայց, այս մեծ գործարարները ինկալէ՞ս մրցակից են իշխանութեան:

Մ. Խոդորկովսկի պիտի վտանգէ՞ր իր ընկերութեան շահերը իր անձնական փառքին համար: Հաւանական չէ: Հակառակ պարագային ամէնէն զօրաւոր գործատէրերէն մէկը պիտի չըլլար: Ուրեմն, ինչո՞ւ իշխանութիւնները իրմով կը զբաղին: Խնդրոյ առարկայ իրաւական դրդապատճառները վիճելի են: Եթէ յիշուի Եուկոսի կապուած «Պ. Լեբեդեւի հարցը», սկիզբէն բացայայտ կ'ըլլայ: Ինչ մեղադրանք որ կը վերագրուի Լեբեդեւի, այն է որ ապօրինի կերպով Ապատիտ քիմիական ընկերութեան բաժնեթուղթերուն 20%-ը իւրացուցած է, մինչ այդ բաժնեթուղթերը Լեբեդեւի կողմէ գնուած չէին, այլ իր հակակշռին տակ գտնուող ընկերութեան մը կողմէ: Աւելին, կնճիռը մնացած է, քանի որ խնդրոյ առարկայ Վոլնա ընկերութիւնը պետութեան հետ համաձայնագիր մը ստորագրած է, ըստ որուն բաժնեթուղթերու արժէքը հաստուցուած էր, որու հետեւանքով Պետութեան որեւէ յետագայ գիմում չեղեալ կը համարուի: Բայց եւ այնպէս, Լեբեդեւ, այսօր, Լեֆորտովօ է (Մոսկուայի մէկ բանտը): Միակը չէ: Նիկոլայի Գլուշկով, Բերեզովսկիի մէկ մօտիկ գործակիցը, նոյնպէս բանտն է: Ուրիշներ ալ:

Բայց ,եթէ Բերեզովսկի եւ Գուսինսկի

կրնային «իշխանութեան թշնամի» նըկատուիլ, ինչ որ պատճառ եղաւ որ Ռուսաստանի իրենց գործերուն կարեւոր մէկ մասը կորսնցնեն եւ աքսորի ճամբան բռնեն, Խոդորովսկի մաս չի կազմեր իշխանութեան թշնամիներուն: Եթէ այդպէս ըլլար, պիտի չկարենար ձուլուիլ Զիբնեֆտի հետ եւ աշխարհի քարիւղի չորրորդ ընկերութիւնը կազմել: Ռուսաստանի մէջ, նման գործ մը չի կրնար տեղի ունենալ առանց Պետութեան վաւերացման: Խոդորովսկի, նոյնիսկ հեռատեսիլի կայան մը չունի, բայց, քարիւղ ունի եւ դրամ: Ուրեմն, իրեն կ'ըսուի թէ պէտք է նոր ուղղութիւն տայ ելմտական հոսանքին, պէտք է բաժնէ տոկոսները:

Ռուսաստանի մէջ, քաղաքական բոլորները շատ յստակ կերպով սահմանուած են. _ կան «քարիւղատէրերը», որոնք շատ հարուստ են եւ «Չէկիստները» առանց դրամի (բացի քանի մը սատտաճեռն բարերարներէ ինչպէս՝ Ռոսնեֆտ կամ Լուքոյլ) բայց, մտերիմ Պուտինի (ՔԱ - Կէ _ Պէ-էն եկած) է - Կրեմլինի հին յենարանները, որոնք դեռ կապեր կը պահեն մեծահարուստ գործարարներուն հետ: Ելմտական մանրամասն յստակ-նողները չէկիստներ են: Կը պատրաստեն Պուտինի Բ. ժամանակաշրջանը (որու վերընտրութիւնը կը նախատեսուի 2004 Մարտին) եւ պատրաստ են մրցելու քաղաքական իրենց մրցակիցներուն հետ: Բայց, առանց դրամի կարելի չէ յաղթել եւ հոս է որ ընդհանուր արդարադատութիւնը գործի կ'անցնի:

Այս կ'ըլլայ «ինչո՞ւ»ին պատասխանը: Ուրեմն, ի՞նչ պիտի անցնի դառնայ: Հարցը հոն չէ թէ ո՞վ է արդարադատութեան սեւ ցանկին յաջորդը, հարցը աւելի լայն է, որովհետեւ Եուկոս աշխարհի միայն քարիւղի չորրորդ ընկերութիւնը չէ, ընկերութիւն մըն է որ, կը ջանայ աւելի քան ուրիշ ընկերութիւններ, թափանցիկ եւ արդիական ըլլալ իր մատակարարութեան մէջ: Եւ ճիշդ, այդ ընկերութեան գլուխն էր, որ Խոդորովսկիի պաշտօնակիցը, Պոտանին, զգաց որ բան մը կը փոխուի: Անցեալ Յուլիս 5-ին չէ՞ հնչած ճառ մը արտասանելով Պուտինի կուսակցութեան հանրաժողովին. Հրապարակաւ ցաւ յայտնած է գործած սխալներուն համար անցեալին: Իր օրինակը յատկանշական է: Նախ, դատական զօրակցութիւնը մեծահարուստներու գլխաւոր առաքինութիւնը չէ: Մէկ անգամ, 1996-ի նախագահական ընտրութեան ատեն, իրենց ուժերը միացուցած էին արդէն հանդիսանալու համար համայնավարներու վերադարձին: Սակայն, մեծահարուստները գիտակից են որ հալածանք կայ եւ թիրախն ալ իրենք են եւ ամէն մէկը կը փորձէ իր կեանքը փրկել: Հարցը հոն է որ անոնք որոնք հրապարակ նետած են «Եուկոս հարցը», պիտի յաջողի՞ն:

Թ. Ա. Թ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԻՒՐՏԵՐՈՒՆ ԿԵԴՐՈՆԸ՝ ԱԼԱԳԵԱԶ

Քրտական օրաթերթ «Խօզկիւր փոլիթիքա»ն Յուլիս 26-ի թիւով նիւթ կ'ընէ Հայաստանի Քիւրտերուն կեդրոն նկատուած Ալագեազը: Լրագրող Շիլան Զիյա տեսակցած է համանուն գիւղին ամէնէն տարեց բնակիչներուն հետ, տեղեկանալու համար քրտական անցեալին:

Գիւղը կը գտնուի Ալագեազ լերան ստորոտը: Կան չորս այլ քրտական գիւղեր ալ: Երեւանէն շուրջ 100 քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ է շրջանը: Այսօր ամէն ընտանիք մէկ, կամ աւելի պանդուխտ ունի:

Հայաստանի քիւրտ բնակչութեան թիւը որ մինչեւ 150 հազարի հասած էր, այսօր միայն 20 հազար է: Շատ - շատեր 1990-էն ետք պարտաւոր մնացած են Ռուսաստան գաղթելու: Ալագեազի մէջ 1929-էն ի վեր քրտական կրթութիւն կը տրուի, մինչ Թուրքիոյ քրտական շրջանները նոյն կարելիութիւնը չեն ունեցած եւ չունին մինչեւ այսօր:

Ալագեազի մեծ մասով եզիտի Քիւրտերը խորհրդային օրերուն յաջողած են պահպանել իրենց բարքերն ու աւանդութիւնները, տօները:

Նախկին ուսուցիչ Ռ. Թէյօ կը պատմէ թէ Քիւրտերը ԺԹ. դարու կոտորածներէն խոյս տալով հաստատուած են Հայաստան, երկրին խորհրդայնացումը իրենց եւ Հայերուն համար փրկութիւն կը նկատէ: Անկէ առաջ իսկ 1912-ին գիւղին մէջ ռուսական դպրոց մը բացուած է ուր սկսած են իրենք ալ յաճախել: Յետոյ, Արաբ Շամիլօ անուն քիւրտ մը 1929-ին ստեղծած է քրտական այբուբենով կրթութիւն տալու պայմանները. մինչ այդ, հայկական գիրերով կ'ըլլար:

Ալագեազի մէջ 1929-ին բացուած քրտական դպրոցը մինչեւ 1937 եօթը տարուան է: 1940-ին տասը տարուան կը բարձրանայ: Տարիներու ընթացքին գիւղը կը բարգաւաճի, շրջակայ երեսուն գիւղերու կեդրոնին կը վերածուի. այսուհանդերձ, մինչեւ 1980 կպրապատ ճամբայ մը չունենար: 1940-էն ասդին, դպրոցի շրջանաւարտներէն 30 փրոֆէսէօր կը հանի: Շատեր ալ մարզական ճիւղերու մէջ մետալներու կը տիրանան:

Գիւղին պատմութեան կարեւոր տեսարաններէն է պետական թատրոնին բացումը: Առաջին դերակատարները Հայուհիներ եղած են. Ներկայացուած խաղերը նիւթ առած են քրտական կեանքն ու մշակոյթը, ընկերվարական համակարգը: Թատրոնը շրջապտոյտներ ալ կատարած է Հայաստանի ու Վրաստանի միջեւ: Ունեցած է 60 հոգինոց անձնակազմ: 1937-1968 ապրած է պետական յատկացումով:

Ալագեազի Քիւրտերը դպրոցէն, թատրոնէն պատ ունեցած են փերթ, մշակոյթի տուն, պարախումբ: Բոլոր գործունէութիւններով քրտական լեզուն, աւանդութիւնները պահպանելու ջանք կատարուած է:

1915-ին Թրքական կոտորածներէն խոյս տալով 40 ընտանիք հաստատուած է գիւղը: Թուրքերը յարձակած են գիւղին վրայ, 73 հոգի սպաննած: Գիւղն ալ հրկիզած են: Հետեւանքները տեւած են մինչեւ 1930:

Նոր շրջանին գիւղը նոր դաղթի մեկնակէտ եղած է, նախ 1988-ի Սպիտակի երկրաշարժին, ապա խորհրդային կարգերու փլուզումին պատճառով: Այսօր քրտական գիւղին մէջ 90 - 95 ընտանիք կ'ապրի, իսկ դպրոց յաճախողներու թիւը շարունակաբար կը պակսի:

ԱՒՍՏՐԱԼԻՈՅ ՄԷՋ ԴՊՐՈՑ ՄԸ Կ'ԱՐԳԻԼԷ ՀԷՐԻ ՓՈԹԸՐԸ

Աւստրալիոյ մէջ քրիստոնէական դըպրոց մը նորագոյն հաստատութիւնն է, որ կ'արգիլէ Հէրի Փոթըրի գիրքերը, որովհետեւ անոնք չար վհուկարանութիւնը կը ներկայացնեն դրական ձեւով:

Մելպուռնի մօտակայ_ Մարանաթա Քրիսչըն գոլէճի պատասխանատուները կ'ըսեն, թէ գիրքերը վհուկարանութիւնը կը ներկայացնեն իբրեւ բնական բան մը, ինչ որ մանուկներուն յարմար պատգամ մը չէ:

Աշխարհի տարածքին շարք մը այլ դպրոցներ նոյն մօտեցումին դիմած են վերջին տարիներուն:

«Իբրեւ քրիստոնեայ՝ մենք չարիք կը համարենք վհուկարանութիւնն ու թաքուն կարխարդութիւնները, _ կ'ըսէ դըպրոցին տնօրէնը: – Յաճախ լսեցինք, թէ այս գիրքերը կարդալէ ետք բազմաթիւ մանուկներ փորձած են վհուկներուն արհեստը կիրարկել, ինչ որ խորթ է մեզի համար»:

Դպրոցին գրադարաններուն պատասխանատուները վճռած են, թէ Հէրի Փոթըրի պատմութիւնները մանուկներուն յարմար չեն, սակայն անոնք ոչ մէկ դըժգոհութիւն լսած են մանուկներէն կամ անոնց ծնողներէն:

«Իբրեւ հասուն ընթերցող՝ ես կրնամ զանազանել երեւակայութիւնը իրականութենէն, սակայն կարգ մը մանուկներ չեն կրնար, եւ այդ պարագային գիրքերը վտանգաւոր կը դառնան, կ'ըսէ տնօրէնը: – Մենք կրնանք դիմագրաւել Մաքպէթն ու Համլէթը, որովհետեւ անոնց մէջ չարը կը պատկերուի իբրեւ չար, եւ ոչ իբրեւ բարի»:

Այն օրէն, երբ Հէրի Փոթըր դարձած է աշխարհի տարածքին մանուկներուն ամէնէն սիրելի տիպարը, մարդիկ սկսած են մտահոգուիլ անոր գործած ազդեցութեամբ:

Աւստրալիոյ մէջ քրիստոնէական եօթներորդ օրուան գալստական 60 դպրոցներ 2001-ին արգիլեցին Հէրի Փոթըրի ընթերցումը դասարաններու մէջ, այն մտավախութեամբ, թէ անոնք մանուկները կը քաջալերեն, որ վհուկարանութեամբ զբաղին:

Մշակութային կազմակերպութիւն մը փորձեց զանոնք արգիլել ամբողջ Ռուսիոյ տարածքին: Ամերիկեան 13 նահանգներու մէջ եւս զանոնք գրադարաններէն հեռու պահելու փորձեր կատարուեցան:

Ամերիկացի դատախազ մը վերջերս մերժեց դռնփակ տալ Արքանսասի մէջ դպրոցական շրջանային խորհուրդի մը կողմէ Հէրի Փոթըրի գիրքերը արգիլելու պահանջին: Դատախազը մերժեց ընդունիլ, թէ անոնք կը քաջալերեն վհուկարանութիւնը:

Նիւ Մեքսիքոյի մէջ կրօնական խմբաւորում մը Հէրի Փոթըրի գիրքերու դէզ մը հրկիզեց 2001-ի Դեկտեմբերին՝ յայտարարելով, թէ Հէրի ինքնին «սատանան» է:

Մէյնի մէջ (Միացեալ - Նահանգներ) քարոզիչ մը «Հէրի Փոթըր. Թը չէյմպըր աֆ սիքրըթց» գիրքին հրապարակումը նշեց յատուկ հաւաքի մը ընթացքին՝ բըզկտելով գիրքէն օրինակներ:

Հէրի Փոթըրի գիրքերը ամբողջութեամբ հաւաքուած են Արաբական Միացեալ Էմիրութիւններու սեփական վարժարաններէն, որովհետեւ պետութիւնը յայտարարած է, թէ Փոթըրի պատմութիւնները կը հակասեն իսլամական արժէքներուն:

Հէրի Փոթըրի նորագոյն գիրքը՝ «Օրտըր աֆ Ֆինիքս» հրապարակուեցաւ Յունիս 21-ին: Անոր երրորդ հրատարակութիւնը արդէն իջած է շուկայ:

Գիրքին հրապարակումին առաջին օրը 5.8 միլիոն օրինակ վաճառուած է միայն Բրիտանիոյ եւ Միացեալ - Նահանգներու տարածքին: Անիկա Ֆրանսայի Պեսթ սելըրներու ցանկին գագաթը բարձրացաւ հակառակ միայն անգլերէն հրատարակութեան վաճառքին:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՇԻՐԱԿ
Երգարան եւ երաժշտական արձագանգ

Կազմեց եւ խմբագրեց
ԿԱՐԱՊԵՏ ՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

Պէյրութ

ՀԱՆԴԷՍ
Թիւ 5

Թեհրան, 2003

ՊԱՏՐԱՆՔ

Գրեց՝ ՓԱՅԼԱԿ ՍԱՆԱՍԱՐ

ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

1924, Յունուար - Մարտ, Փարիզ,

2.

Ու անոնք, հիւանդները, որ այլեւս չէին կարող ունենալ ոչ մէկ ակնկալութիւն, կեանքի վերջալոյսին սկսան ունենալ յետին համեստ սպասում մը. սպասումը՝ իր գալուստին, ամոքումը՝ իր ներկայութեան, իր սփռած աննիւթական բարիքին:

Եւ, սակայն, Շողակաթ կը շարունակէր իր գոյութիւնը այնպէս, ինչպէս երբեմն: Ան կը բնակէր Պէլվիլ, նոյն համեստ պանդոկներու շրջափակին մէջ: Իր միեւնոյն դրացիները կը դիտէին զինք, երբ ամէն օր կ'երթար աշխատանքի: Իր կեանքը վերածուեր էր մեքենական կարգապահութեան մը: Ոչ մէկ աւելորդ շարժում կամ բառ, ոչ մէկ մտածում կը փրթէր իրմէ: Իր հոգին փակ՝ աշխարհի հանդէպ, կը լռանար ներքնապէս:

Ծղրտալահ, կոկիկ ու լռակեաց, իր յարաբերութիւններու ընթացքին ոչ ոք կը խախտէր: Ոչ մէկուն ճամբուն վրայ կ'իյնար իր շուքը: Կ'անցնէր մարդոց մէջէն իբրեւ բացական: Ուրիշներ փրփռով զբաղելու առիթներ չէին գտներ բնաւ: Արտաքնապէս ոչինչ կը մատնէր զինքը: Բութ գոյութիւն մը պիտի ըսէինք: Իր առեղծուածովն փակ, իր հոգիին խորունկ տագնապներովն իսկ ուշադրութիւն չէր գրաւեր բնաւ ու կը մնար պարզ, զանցառելի էակ մը իր շրջապատին համար:

Ո՞վ կրնար ենթադրել թէ այդ տարբերային, աննշան կեանքը կը ծածկէ իր ետին հոգեկան անհաւատալի երեւոյթ մը. թէ իր առօրեայ բոլոր սովորական շարժուձեւերը կը ձգտին եւ կը բարձրանան, առանց յայտնի ըլլալու միսթիք յափըշտակութեան մը:

Այդ խեղճուկ կինը, արդէն, գրեթէ միշտ կրած էր այդ եզական ճակատագիրը. տեսակ մը երկուութիւն բաժնած էր զինքը: Երկու էակներ ապրեր էին իր խարխուլ կողերուն տակ, առանց իրարմէ լուր ունենալու: Ան իր երազի պահերը ունէր եւ ունէր գործի պահերը, որոնք անհաղորդ կը մնային իրարու: Անոր այս ժայռի կտոր մը ինք, ռամիկ ծառայով, որ իր խորը կը թաքուցանէր մասնիկ մը շողարձակ տարրերէ:

Ու անգիտակցաբար անիկա կ'անցնէր կեանքի մէկ պահէն միւսը, առանց մասնաւոր ճիգի: Հրաշալի դիւրութեամբ ան կը յաջողէր հաշտեցնել ապրումի մըտապրումները իր ինքնամոռաց նուիրումներուն հետ...

3.

Հիւանդանոցի անկողնին վրայ, սակայն, ժիգել աստիճանաբար կը նուաղէր: Շողակաթ իր ամէն մէկ այցին, զայն քիչ մը աւելի տմոյն, քիչ մը աւելի խուսափուկ կը գտնար: Անտրտունջ, մատաղ աղջիկը կը ցնդէր օր աւուր յիշատակի նման:

Շողակաթ կը նստէր մօտը, ափին մէջ առքցնելով անոր լուսեղէն, թափանցիկ մատները: Աղջիկը խօսելու կարողութիւն չունէր. ձայնը, բառերը, գաղափարները, ամէնը լուծուեր էին այդ դիւրաբեկ կուրծքին տակ: Իր յետին տենդը, իր մնացորդ ջերմութիւնը ամփոփած էր իր ակնարկին մէջ որ կը թառէր ու կը մնար յառած Շողակաթի աչքերուն: Այդ հայեացքներով կը հաղորդակցէին անոնք իրարու: Բոլոր չըսուած, անբացատրելի զգայութիւնները կը փոխանցուէին իրարու ակնարկի միջոցաւ:

Մահամերձ աղջկան սնարին մօտ ամբողջացաւ հրաշքը. Շողակաթ տիրապետեր էր վերջնականապէս անոր: Իրենն էր անիկա ներկայով ու ամբողջ, ամբողջ անցեալով: Գրեթէ ֆիզիքական ապաւորութիւն մըն էր իր այս զգացումը: Շողակաթ տարուած էր ժիգելը ներզգալու իր էութեան, իր արիւնին, ջիղերուն խորը: Ժիգել իբրեւ Արփինէն, իբրեւ ընդոծին երեխան՝ որուն հասուննալը զմայլեր էր երբեմն իր մարմինին մէջ, իբրեւ մանուկը, զոր գրկած, փայփայած էր քունի, արթնութեան, երազի պահերուն, վերջապէս այն էակը, որ իբրեւ մսին միսը, հոգիին մէկ պատառը կրեր էր կարօտով բաժանումի երկար տարիներու ընթացքին:

Այո՛, նախկին բոլոր սպասումները, բնախօսական ամբողջ երբեմնի զգայնութիւնները կու գային, կը հիւսուէին իր մտածումներուն: Ժիգելը իբրեւ Արփինէ, կ'արձագանգէր իր բոլոր բջիջներէն: Որքան խոր ու հեռուն կը նայէր իր մէջ, այնքան աւելի կը գտնէր զայն, կը համոզուէր անոր վաղնջական ու մշտանորոգ ներկայութեան...

Այս զգայութիւնը վշտի պատճառ մը չեղաւ բնաւ Շողակաթի համար: Անիկա հանդարտարձաւ երբեք թէ, ափսոս, դատապարտուած էր զի սպառ կորսնցնելու զանիկա, որուն հազիւ տիրացած ըլլալու հրճուանքը կ'ապրէր այդ օրերուն: Կարելի չէ բացատրել ներանձնական ապրումի այն երանգները, որոնցմէ անցաւ այդ կինը: Իր հոգին հասունցած էր ու կը շարունակէր հաւատալ բնութեան ուժերու տրամաբանութեամբ, ինչպէս կը հասուննան եղանակները: Թերեւս անանձնական մայրութեան մը թռիչքն էր որ կանգուն կը պահէր այդ ազգուն կինը ծիւրող աղջկան մը սնարին մօտ, թերեւս նաեւ այն տարտամ խորհուրդը թէ իր աղջկան մահէն ալ անդին, պիտի մնան դեռ անտերունչ աղջնակներ, որոնք մեռած պիտի չըլլան տակաւին:

Փետրուարը ապերասան գիշերներ բերաւ այդ տարին Փարիզի վրայ: Պաղ ու խոնաւ մառախուղ հողմերը կը փետըրտէին ծառերը: Երբեմն առաւօտները կը յապաղէին ծագիլ: Այն ատեն, Աղամայ մութին, մրրիկը վիթխարի պար մը կը դառնար ոստանին վերեւ: Իր թաց փէշերը կը շառաչէին տանիքներուն ու պատերուն:

(Շար. 29)

ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17

Վերափոխումն է Սուրբ Աստուածածնի
ՏԱՂԱՒԱՐ ՕՐ Է
Սկիզբ Ժամերգութեանց ժամը 8·45–*ին*։
Պատարագ ժամը 10·30–*ին*։

Կը պատարագէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Պատարագի աւարտին՝ խաղող կ'օրհնուի։

Ծանօթ. – Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, *Օգոստոս* 18

Բ. Օր Վերափոխման
Մեռելոց Յիշատակի Օր
Ժամը 10–*ին պատարագ կը մատուցուի*։

Կը պատարագէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱԲԵՂԱՅ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

Պատարագի աւարտին՝ հոգեհանգիստ *կը կատարուի «վասն համօրէն ննջեցելոց»*։

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17

Պատարագ կը մատուցուի ժամը 10·30*ին*։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱԲԵՂԱՅ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ
Յաւարտ պատարագի՝ խաղողօրհնէք։

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17

Տօն է Սուրբ Աստուածածնի
Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի փոխանորդ
Լիոնի եւ Շրջակայից

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի ԽԱՂՈՂՕՐՀՆԷՔԻ աւանդական արարողութիւնը։

Հաւատացեալներ որոնք օրհնութեան համար ուխտած են ԽԱՂՈՂ նուիրել կրնան ուղարկել Եկեղեցւոյս Դիւանատունը։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի Էլէն Բիւզանդ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի Սրբուհի Նշանեանի *մահուան առիթով*.

Բժիշկ Ժանին Փափազեանէ, Տիկին Սեդա Պահարեանէ 100–*ական Եւրօ, Բապուճեան – Սարգիսեան ընտանիքներէ, Տէր եւ Տիկին Մարսէլ Փափազեանէ, Օր. Գոքըլէ, Տիկին Լըպօյէ* 50*ական Եւրօ, Տիկին Մայտա Փափազեան* 45 *Եւրօ, Պր. Փիէռ Պարսումեան, Տիկին Ժանին Պարսումեան* 40–*ական Եւրօ, Տիկին Վերժին Ուզունեան, Տիկին Վէյսէքս, Տիկին Տէր-Խաչատուրեան* 30–*ական Եւրօ, Տիկին Տէքամփօ, Պր. Կօրան* 20–*ական Եւրօ*։

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

ANNEE SCOLAIRE
2003 — 2004
27ème Rentrée
Le LUNDI 22 SEPTEMBRE

1977 : 7 élèves
2003 : 300 élèves

Secteurs d'activités permanentes proposés :

LANGUE ARMENIENNE (17 niveaux)
Initiation— Enfants— Adolescents— Collège— Préparation Bac*— Conversation Adultes

EVEIL A LA CULTURE ET A L'IDENTITE ARMENIENNE (3 niveaux)
Cours d'histoire et géographie

DANSE ARMENIENNE (10 niveaux)
Académique— traditionnelle— folklorique

MUSIQUE (10 niveaux)
Eveil Musical— Solfège— Piano— Violon— Guitare
Musiques d'ensemble (guitares)

DESSIN— ARTS PLASTIQUES
(4 niveaux)

ECHECS (2 niveaux)

ANGLAIS (4 niveaux)
Initiation primaire— soutien collège

* *Félicitations aux 15 (sur 15) élèves MCA ayant réussi le BAC dont les 9 ayant présenté* l'arménien

Inscriptions :
les 10, 13 et 17 septembre,
de 14h30 à 18h

Renseignements auprès de la Direction

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél: 01.43.76.55.89 - fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

EPHORIE DE LA CATHEDRALE ST-JEAN BAPTISTE

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ
ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ԿԱՌՈՒՑՄԱՆ
1700-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

Նախաձեռնութեամբ՝ Փարիզի եւ Շրջանի
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 30-ԷՆ
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 6

Այս ճամբորդութեան համար նախատեսուած է՝
8 *օրուան համար՝* 1180 *Եւրօ*
Առանձին սենեակի պարագային՝ 1355 *Եւրօ*
(Օդանաւ, օդակայանի տուրք, վիզա, պանդոկ, շրջապտոյտներ, սնունդ)

Արձանագրութեան վերջին պայմանաժամ՝
ՕԳՈՍՏՈՍ 15

Մասնակցութեան համար հեռաձայնել Առաջնորդարանի Քարտուղարութեան՝
01 43 59 67 03 *թիւին*

Association Arménienne d'Aide Sociale

Fête Champêtre Traditionnelle

AU HOME ARMENIEN
107, avenue du Maréchal Lyautey, 83700 SAINT-RAPHAEL

VENDREDI 15 AOUT

— **10h : Messe solennelle Chapelle Saint-Jean célébrée par Monseigneur DARON GEREJIAN**

— **A partir de 12 heures :**
Bar & Buffet, Spécialités arméniennes
Animation :
Marten YORGANTZ et son Ensemble
ARSENE & ALEXANDRE

Renseignements et Réservations : ☎ **04. 91. 14. 33. 10**

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

Pensez à nous réserver votre journée du
DIMANCHE 14 SEPTEMBRE
pour participer à notre

GRANDE FETE CHAMPETRE

Animée par l'Orchestre SPITAK
qui se déroulera dans les jardins du Dr et Mme Kéghian
4, rue du Dr Rampont, à Villiers-le-Bel

Programme : Divine Liturgie à 11h.
Repas à partir de 13 heures
Musique par l'Orchestre SPITAK
Jeux pour les enfants — Apprentissage de Poterie
Tirage des deux Tombolas (Enfants et Adultes)

Participation aux frais de la journée : Adultes 20 Euros
Enfants 12 Euros

Réservation par tél. : 01.44.59.23.50 (Paroisse de Paris)
01.40.51.11.90 (Centre culturel)

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ
«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ	16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ	13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ	12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ	12€

ԵՒ

«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Տաղկահաղ 50-ամեայ հաւաքածոյէն) 19€

Դիմել՝ «ՅԱՌԱՋ»ի։
Թղթատարի ծախք՝ 6 €, *հատոր գլուխ*։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 **Commission paritaire : No 55935**

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 6
MERCREDI
6 AOUT
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.745

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20.745

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 4 / 5)

ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԱՅՑԵԼԱԾ Է ԴԻԼԻՋԱՆԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ՀԱՒԱՔԱՏԵՂԻՆ

Դիլիջանի «Լեռնային Հայաստան» հանգստավայրին մէջ տեղի կ'ունենայ «Բագէ» երիտասարդական համահայկական հաւաքը։ Կիրակի, Օգոստոս 3-ին հոն այցելած է Նախագահ Ռ. Քոչարեան։ Ան երիտասարդ մարզիկներ պարգեւատրած է մետալներով, անոնց հետ ընթրած։ Ձեռնարկը հովանաւորած է կառավարութիւնը եւ Համահայկական երիտասարդական հիմնադրամը։

ԱԲԽԱԶԻՈՅ ՀԱՅ ՊԱՏԱՆԴՆԵՐԸ ԱԶԱՏ ԱՐՁԱԿՈՒԱԾ

Յուլիս 30-ին Աբխազիոյ Օչամչիրի շրջանին մէջ առեւանգուած էին երեք հայեր, վրացի պարտիզանական խումբի մը կողմէ։ Անոնցմէ մէկը գնդակահարուած է, իսկ միւս երկուքը ազատ արձակուած են, Երեւանէն եղած հեռաձայնով մը։ Հայ բժիշկ մը որ անցեալին մասնակցած է առեւանգող խումբին հրամանատարին հօրը սրտի գործողութեան, հեռաձայնած է, խնդրելով ազատ արձակել մնացեալ հայ պատանդները։ Պարտիզաններու խումբին հրամանատարը բաց է որ չէին կրնար այլ ընթացք ունենալ, քան ազատ արձակել խնդրոյ առարկայ պատանդները։

ԱՐՑԱԽԻ ՄԷՋ 23 ԵԿԵՂԵՑԻ ԿԸ ԳՈՐԾԷ

Արցախի մէջ կը գործէ 23 եկեղեցի։ Եկեղեցի չունի միայն մայրաքաղաք Ստեփանակերտը որ 2 – 3 տարիէն կ'ունենայ իր տաճարը։ Առաջնորդ Պարգեւ Արք. Մարտիրոսեան բաց է թէ թեմը ներկայիս տասը հոգեւորական ունի։ Բոլոր շրջկեդրոնները իրենց եկեղեցին ունին. հոն ուր կար արդէն, վերանորոգուած է, հոն ուր չկար, նորը կառուցուած է։ Նորեր կառուցուած են մասնաւորապէս Մարտունիի եւ Ասկերանի մէջ, վերանորոգուած են Հադրութի, Մարտակերտի եկեղեցիները։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԾ Է Տ. ՄԱՐՈՒԹԵԱՆԻ «ՀԱՅ ԴԱՍԱԿԱՆ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԱԿՈՒՆՔՆԵՐՈՒՄ» ՀԱՏՈՐԸ

Լոյս տեսած է ճարտարապետ Տիրան Մարութեանի «Հայ դասական ճարտարապետութեան ակունքներում» ստուար հատորը, Սան Ֆրանսիսքոյէն Մըրեան ամոլին մեկենասութեամբ («Մուղնի» հրատարակութիւն)։ Հոն նկատի առնուած են Հայաստանի ու Վրաստանի շարք մը կարեւոր յուշարձանները. անդրադարձ կատարուած է Անիի տաճարին վերակազմութեան փորձին, Զուարթնոցին առնչուած վիճելի հարցերուն։ Առանձին գլուխով ներկայացուած է Անիի Մայր Տաճարը։ Գործը վեցերորդն է 92 տարեկան ճարտարապետին հատորներուն։ Տ. Մարութեան աշխատած է Ա. Թամանեանի ու Գ. Քոչարի արուեստանոցներուն մէջ։ Ան կազմած է Արարատեան դաշտի աւելի քան տասնեակ մը գիւղերու վերակառուցման յատակագիծերը։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՄԲՈՂՋ ԵՒՐՈՊԱՆ տօթէ կը տառապի եւ տեղ տեղ հետեւանքները ծանր են։ Փորթուգալ «հանրային աղէտ» հռչակուած է կառավարութեան կողմէ։ Ապականութիւն, հրդեհ, զանազան անհանգստութիւններ տարածուած են ամէն կողմ։ Ֆրանսա նման տօթ չէր տեսած 1949-էն ի վեր։ Օգոստոս 5-ին, Փարիզի մէջ ջերմաստիճանը 38-ի հասած էր, բայց, աւելի տաք էր հարաւ – արեւմուտք, ուր 41 – 42 աստիճանի բարձրացած էր։ Հրդեհները աղէտալի եղած են Փորթուգալ եւ Սպանիա։ Ֆրանսա, համեմատաբար, աւելի լաւ կացութեան մէջ էր Օգոստոս 5-ին։ Փորթուգալի վարչապետին համար աննախընթաց ողբերգութիւն մըն է եւ 3000 հրշէջներ չեն յաջողիր կացութիւնը բարելաւել։ Եւրոպայէն դուրս, աղէտը աւեր կը գործէ նաեւ Քէպէք, ուր քանի մը հազար բնակիչներ տեղափոխուած են։ Կառավարութիւնը տախտղական վիճակ հռչակած է Բրիտանիկան – Գոլոմպիա եւ Ալպէրթա։ Ցարդ 54 հազար հեկտար այրած է, նաեւ տասնեակներով բնակարաններ։ Ցոյց կար որ Օգոստոս 8-էն, տօթը հետզհետէ տեղի տայ։

ԻՐԱՔԻ ՄԷՋ, Ամերիկացիներու դէմ արարքները կը բազմանան եւ Օգոստոս 4-ին, 5 զինուորներ վիրաւորուած են։ Ուաշինկթըն, որ պատերազմին սկիզբը ոչ ոքի պէտք ունէր եւ կ'այպանէր անոնք, որոնք իրեն հետ համակարծիք չէին, այսօր օգնութիւն կը փնտռէ սկսելով ՄԱԿ-էն...։ Ուաշինկթըն եւ Լոնտոն կ'ուզեն որ միջազգային հաւաքականութիւնն ալ կրէ իրաքեան բեռը։

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ վարչապետը՝ Ապպաս հրաժարեցաւ Շարոնի հետ իր տեսակցութենէն, որովհետեւ այս վերջինը չի յարգեր պաղեստինցի բանտարկեալները ազատ արձակելու իր յանձնառութիւնը։ Իսրայէլ կ'ուզէ 442 բանտարկեալ ազատ արձակել, մինչ նախապէս 540 էր թիւը։

ՄԱՐԻ ԹՐԻՆԹԻՆԵԱՆԻ թաղումը կը կատարուի Չորեքշաբթի, Օգոստոս 6-ին, Փարիզի Փէռ Լա Շէզի գերեզմանատունը, որմէ առաջ դերասաններ մեծարանքի հաւաքոյթ մը կազմակերպած են Փարիզի Լուտար Է թատրոնը։ Դերասանուհիին ընտանիքը որոշեց փոխել իր մեղադրանքը Պերթրան Գանթայի դէմ, այլ խօսքով ուղղակի մարդասպանութեամբ կ'ամբաստանուի եւ ոչ թէ մահուան նպատակ չունեցող հարուածներ տալով։ Ենթական մինչ Վիլնիւսի բանտն է եւ նոր լսած է իր կենակիցին մահը ու լացեր է։ պաշտպան փաստաբանը կը հերքէ որ թմրեցուցիչի ազդեցութեան տակ եղած ըլլայ կռիւին ընթացքին։

ԱԼՍԹՈՄ (դրամատնային փուլ մը, որ շուրջ 50 հաստատութիւններ կը համախմբէ) 5 միլիառ Եւրոյի պարտքի տակ է եւ Պետութիւն ու դրամատուներ կը ջանան փրկել։

ՊԱՂՏԱՏ – ՅՈՐԴԱՆԱՆ ճամբուն վրայ աւազակախումբեր սարսափ կը տարածեն։ Դրեթէ ամէն օր 50 աստիճանի հասնող տօթին, Օգոստոս 3-ին, բեռնատար կառք մը, որ երեք կառքեր կը փոխադրէր չէ կրցած շարունակել իր ճամբան, զինեալ խմբակի մը սպառնալիքին տակ (տես «Յառաջ», Յուլիս 16՝ Ամմանէն Պաղտատ)։ Խումբը ստիպած է որ իրեն ընկերանայ եւ տայ ինչ որ ունի, կառք, դրամ եւ այլն։ Աւազակները ոչ մէկ քաղաքական դրդապատճառ ունին, սովորական աւազակներ են։

ԱՆԿԼԻՔԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆ, առաջին անգամ ըլլալով միասեռական կրօնաւոր մը ընտրեց որպէս եպիսկոպոս Մինիպոլիս (Նիւ – Համշայր), ինչ որ աննախընթաց կը նկատուի։ Ճէյն Ռոպինսըն, 56 տարեկան, խոստովանած էր իր միասեռականութիւնը 1990-ին։

ՔՈՍՈՎՈՅԻ ՄԷՋ, ՄԱԿ-ի ոստիկան մը սպաննուած է։ ՄԱԿ-ի առաջին պաշտօնեան է որ կը սպաննուի ալպանական մեծամասնութիւն ունեցող սերպ գաւառին մէջ։

ԱՄՆ-ՈՒ ԳՈՆԿՐԷՍԷՆ ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆ ԱՆԳԱՐԱՅԻ ՈՒՐԱՑՈՒՄԻՆ ԴԷՄ

ԱՄՆ-ու Գոնկրէսին Հայաստանի խումբին նախագահներէն Ֆ. Փալոն Յուլիս 28-ին նամակով մը դիմած է Թուրքիոյ վարչապետ Թ. Էրտողանին, մտահոգութիւն յայտնելով երկրին Կրթական Նախարարութեան Հայերու ցեղասպանութեան առնչուած ծանօթ որոշումին մասին։ Բաց է թէ ցեղասպանութեան հերքումի քաղաքականութեան մէջ ամէն տարիքի աշակերտները ներքաշելու այդ ընթացքը հակասական է Հայաստանի հետ յարաբերութիւններու բնականոնացումի հետամուտ Թուրք կառավարութեան համար։ Փալոն յայտնած է նաեւ ցեղասպանութեան մասին իր հարցումին պատճառով հետապնդումի ենթարկուած քիլիսցի ուսուցչուհիին դատի վերաբերումին համար։

Թրքական դեսպանատունը Թուրք կառավարութեան ընթացքը պաշտպանող նամակով մը պատասխանած է Ֆ. Փալոնի։ Գրած է թէ Կրթական նախարարութեան որոշումը արդիւնք էր աշակերտները իրենց հարազատ պատմութեան տեղեակ դարձնելու նպատակին. այդ առիթով ալ կրկնած է թէ ցեղասպանութեան այս պարագան ո՛չ պատմականօրէն, ո՛չ օրէնքի առումով հաստատուած է։ Նամակը ակնարկութիւն ալ ըրած է Հայաստանի հետ հաշտութեան Անգարայի ջանքին, ըսելով թէ այդ ուղղութեամբ երկխօսութիւն կը տարուի թէ՛ Հայաստանի, թէ՛ Սփիւռքին հետ, որպէսզի երկու կողմէն ընդունելի ճամբայ մը գտնուի, ներկայի կացութեան որպէս ելք։

ԱԴՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ «ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ»

Լրատուիչները հաղորդեցին թէ Օգոստոս 4-ին Ատրպէջանի խորհրդարանին որոշումով վարչապետ նշանակուած էր նախագահ Հ. Ալիեւի զաւակը Իլհամ։ Ծանօթ է որ նախագահը առողջական բաւական լուրջ հարցերով շուրջ ամիսէ մը ի վեր դարմանումի տակ կը գտնուի Անգարայի զինուորական հիւանդանոցը։

Հետաքրքրական են այն պարագաները որոնցմով կատարուած է Ի. Ալիեւի նշանակումը։ Նշանակումի առաջարկը յղուած է ինքը՝ նախագահ Ալիեւ, Օգոստոս 2-ին։ Խորհրդարանը որ 124 երեսփոխան ունի, բացի ընդդիմադիրներէն, գրեթէ միաձայնութեամբ թեր քուէարկած է առաջարկին. մասնակցող 102 երեսփոխաններէն միայն մէկը ձեռնպահ մնացած է։ Ընդդիմութիւնը պնդած է թէ կեղծ է նախագահին անունով հասած առաջարկը, քանի որ Ալիեւ արդէն մահացած է։ Քուէարկութեան արդիւնքը նախագահ Ալիեւի կողմէ վաւերացուելէ ետք որդին պիտի կարենայ կիրարկել նոր պաշտօնը։

Ի. Ալիեւի վարչապետութիւնը հօր եւ որդիի յաջորդութիւնը ապահոված կը նկատուի։ Երկիրը Հոկտեմբեր 15-ին նախագահական ընտրութիւն պիտի կատարէ եւ Ի. Ալիեւ արդէն թեկնածու ներկայացած էր։ Նկատի առած հօրը առողջական լուրջ վիճակը, հաւանական կը նկատուի որ ան ստանձնէ նաեւ միջանկեալ շրջանի մը նախագահութեան պաշտօնը։ Ատրպէջանական օրէնքը կը նախատեսէ որ վարչապետը ստանձնէ նախագահութեան պաշտօնը, նախագահին մահուան, կամ պաշտօնավարութեան անկարելիութեան պարագային։

Ի. Ալիեւ ծնած է 1961-ին։ Մոսկուայի մէջ միջազգային յարաբերութիւններ ուսանած է, 1991 – 1994 Մոսկուայի եւ Պոլսոյ մէջ դիւանագիտական պաշտօններ վարած։ 1994-ին քարիւղի պետական ՍՈՔԱՐ ընկերութեան փոխ – նախագահ կարգուած է, յաջորդ տարին ալ երեսփոխան ընտրուած։ Ան փոխ – նախագահն է նաեւ Նոր Ատրպէջան կուսակցութեան որ ներկայի իշխանութեան տէր կուսակցութիւնն է։

Ալիեւի յաջորդութիւնը մեծ հետաքրքրութեան նիւթ է թէ՛ արեւմուտքի շրջանակներուն, թէ՛ Մոսկուայի, թէ Անգարայի համար։ Ընդհանուր համոզումը այն է որ յետալիեւեան շրջանին գլխաւոր որոշիչը կասպեան քարիւղն է։ Կ'ըսուի թէ յաջորդ նախագահը պէտք է Ուաշինկթընի հաւանութեան արժանացած մէկը ըլլայ։ Այդ առումով Ի. Ալիեւ լաւ դիրքի վրայ չէ, քանի որ անոր անունին կապուած կաշառակերութեան, ապօրինութեան պնդումները վրդովում կը պատճառեն Ուաշինկթընի։ Իսկ Մոսկուայի մօտիկ թեկնածուի մը նախագահ ընտրութեան հեռանկարը մեծապէս կը մտահոգէ թէ՛ Արեւմուտքը, թէ՛ Անգարան։

«Ֆիկարօ» (Օգոստոս 5) բաւական լայն տեղ տրամադրած է Ալիեւի յաջորդութեան եւ տղուն նշանակումին որպէս վարչապետ, մինչ կարգ մը դէկոյցներ կը ջանան վստահեցնել որ Ալիեւ, ի մօտոյ, կը վերադառնայ Անգարայէն։ Շատերու համար թէեւ, եթէ մեռած չէ, մահամերձ է։ Ընդդիմութեան համար, Իլհամի նշանակում, կը ձգտի պաշտպանելու Ալիեւի խմբակին շահերը։ Թերթին յօդուածագիրը՝ Լօռ Մանտըվիլ, գիտել կու տայ որ դրացի Հայաստանի եւ Վրաստանի մէջ ալ, ուր կը տիրապետեն զօրաւոր անձեր, լուսանցքի մէջ ձգած են իրենց հաւանական մրցակիցները։ Առանձին յօդուածով մըն ալ կը ներկայացուի Ալիեւը, որ դժուար է մեռած երեւակայել։

ՅԱԿՈԲ ՕՇԱԿԱՆԻ ՅՈԲԵԼԵԱՆԸ ԵՒ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐՆԵՐԸ

ԿԱՐԷՆ Ա. ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Մտքի ազատութիւնը քիչ մը աւելի պաշտելու է, վասնզի եթէ դուք համոզում մը ունէք, ձեր հակառակորդը համոզումէ զուրկ չէ, եւ համոզում մը որ ուրիշին համոզումը կը ճնշէ, բռնութիւն կ'անուանուի:

Միտք եւ ազատութիւն, ուրկէ միայն կը բխին Եւրոպայի ամէն տեսակի փառքն ու հարստութիւնը: Դուք ազատ էք ծառայելու, ինչպէս եւ ես ազատ էի, ազատ եմ, եւ պիտի ազատ մնամ չծառայելու:

Ստեփան ՈՍԿԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆ, ՈՐ «ՓՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ԴԷՄ ՈՒԽՏԵԱԼ ԹՇՆԱՄՈՒԹԻՒՆ Է»

Սովետահայ գորշ կամ անշնորհք գրականութեան մասին չբանաստեղծելը, բայց հզօր տաղանդ ունեցող Նայիրի Զարեանի յօդուածը «Նայիրի» պարբերականի մէջ տպագրուելը անծանօթ պիտի նկատել:

Այդ նպատակը Ցակոբ Օշականին պաշտպանելն էր այն հալածանքից, որ սանձազերծուել էր ոչ միայն նրա գրական գործունէութեան, այլեւ նրա անձի դէմ:

«Յոյս եւ Յուսախաբութիւն» խորագրով («Զուարթնոց», 2003 Յուլիս 2–5) անդրադարձել եմ սովետահայ գորշ գրականութեան եւ նրա բարոյական զոհերը դարձած Ցակոբ Օշականի եւ Նայիրի Զարեանի ճակատագրերին:

Երկուսին էլ մինչեւ մահ հալածեցին սովետական «հայրենասէրները», որոնք հայ գրականութեան խոշոր այդ դէմքերին պատրաստ էին նաեւ ֆիզիքապէս ոչնչացնել: Օշականի եւ Զարեանի ներկայութեամբ իրենց սոսկալի նեղուած էին զգում արտերկրի եւ Հայաստանի գրամոլները, որոնք «գրող», «գրագէտ» կամ «մտաւորական» ներկայանալու յաւակնութիւն ունէին:

Սովետահայ գորշ ու անարուեստ գրականութեան մասին Ցակոբ Օշականի յօդուածը դարձաւ յարմար մի առիթ, որպէսզի նրա դէմ ոտքի ելնի արտերկրի «երիտասարդ» միջակութիւնը եւ թիրախ դարձնի գրողի 60–ամեայ յոբելեանը:

Ամէն ոք, ով մէջտեղ էր գալիս Ցակոբ Օշականի դէմ ելնելով՝ ջանում էր վարկաբեկել կամ արհամարհել, նոյնիսկ ընդհանրապէս ժխտել նրա վաստակը («Հայ քերթողները թերեւս լուր իսկ չունին Օշականի գոյութենէն, բան մը արտադրած չըլլալուն համար»): Արդէն փորձուած լինելով ստալինեան մաքրագործումների բառեզրերը՝ նոյնութեամբ գործածում էին Ցակոբ Օշականի դէմ («Օշական հայ ժողովուրդին ուխտեալ թշնամին է»):

Զարախօսները նաեւ բացայայտում էին իրենք իրենց, անուղղակի խոստովանելով, թէ ինչո՛ւ են կրճտացող ատամներով պաշտպանում սովետահայ մի գրականութիւն, որ չունի գեղարուեստական որեւէ արժէք եւ ինչո՛ւ են իրենց փոհմակով յարձակուել մի Գրողի վրայ, որ հայ գրականութեան փառքն է: «Հայ քերթողները Օշականին ներբողներ չհիւսեցին», «Հայաստանի գրականութիւնը Օշականին տեղ չէ տուած» – այսպէս էին նրանք «բացատրում» Ցակոբ Օշականի գրական – գեղարուեստական հաւատամքի արտայայտութիւնը: Եւ այս «բացատրութեան» տակ թաքնուած էր մի տըխուր իրողութիւն: Գրամոլների փոհմակը Ցակոբ Օշականին զոհաբերելու գնով ներկայանում էր որպէս «սովետական գրականութեան» գնահատող – պաշտպան եւ, բնական է, այն ակնկալութեամբ, թէ բոլշեւիկեան Հայաստանի մէջ իրենց այդ ծառայութեան դիմաց պէտք է «ներբող – ներ հիւսեն» եւ «գրականութեան մէջ իրենց էլ տեղ տան»:

Բայց այդ ի՞նչ «որդիական անհունսէր» էր սովետահայ գրականութիւնը: Եւ ինչո՞ւ սովետահայ գրականութեան քննադատութիւնը պէտք է դիտուէր որպէս հայ ժողովրդի դէմ «ուխտեալ թըշնամութիւնը»: Ինչո՞ւ այդ քննադատութիւնը «սովետահայ գրականութեան դէմ անասնական ոխ ունենալու» հետեւանք պէտք է համարուէր: Այս ի՞նչ անհեթեթութիւն էր...

Այս անհեթեթութիւնը ծնունդ էր առել սովետախտով տառապողների բորբոքուած ուղեղների մէջ: Քանի որ գրականութիւնը կոչւում էր «սովետական», ուստի ամենայն սովետականի նորընծայ ջատագովները ճապուկ սոփեստներ էին դարձել: Սոփեստական մտասեւեռումի առաջին աստիճանը սկսւում էր «սովետական» եզրից: Եթէ «սովետական» ածականով պաճուճուած որեւէ առարկայի կամ երեւոյթի դէմ արտայայտուած կարծիք կայ, ուրեմն, ամէնից առաջ «իր խորքին մէջ սովետական Հայաստանի» դէմ է: Սոփեստական մտասեւեռումի երկրորդ եւ նոյնիսկ երրորդ աստիճանը շարունակում է մնալ «խորքը»: Այդ «խորքը» նոյնպէս հիւանդ ուղեղի արգասիք է: Այսպէս՝ «սովետական գրականութեան դէմ արտայայտութիւնները իրենց խորքին մէջ կը պահեն սովետական Հայաստանի եւ հետեւաբար հոն գտնուող եւ անոր անմիջական հովանին վայելող Էջմիածնի Մայր Աթոռին հանդէպ ժխտական կեցուածք մը»: Ապա յաջորդ «խորիմաստ» եզրակացութիւնը՝ «այս արտայայտութիւններուն ետին մենք կը տեսնենք Հայրենիքի վարիչներուն նըկատմամբ խռովարարական թէեւ անզօր բայց եւ ցածոգի միտում մը»: Եւ անմիջապէս մի նոր «խորութիւն», որ ճապաղ ու մակերեսային մտքի արգասիքն է. «այդ արտայայտութիւններու ետին մենք կը տեսնենք Ներգաղթի դէմ անվստահութիւն յառաջացնելու եւ ժողովուրդին միտքը պղտորելու անորակելի եւ դատապարտելի ճիգ մը»: Եւ վերջապէս մահապատիժի դատավճիռ «այլազան ձեւերով քսանըհինգ տարիներէ ի վեր շարունակուող նմանօրինակ ելոյթները պիտի կոչէինք ազգադաւութիւն»:

Հայաստանի մէջ նոյն իմաստով գործածւում է «դաւաճանութիւն» բառեզրը:

Առանձին մի բացայայտումի աղերս ունի, թէ՝ ի՞նչ էր սովետական Հայաստանը, ի՞նչ էր Էջմիածնի Մայր Աթոռը, որտեղ ութ տարի առաջ իշխանութիւնները խեղդամահ էին արել Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, ի՞նչ էին Հայրենիքի վարիչները՝ Հայե՞ր, թէ բոլշեւիկեան ապազգային սատրապներ, եւ ի՞նչ չարիք էր տասնեակ հազարաւոր հայ ընտանիքների համար ներգաղթը, որի նպատակը արտասահմանի հայ համայնքները քայքայելն ու քաղաքական քարոզչութիւնն էր՝ խաբուած մարդկանց ողբերգութեան գնով:

... Հայ գրականութեան եւ մշակոյթի ճշմարիտ ու անվերապահ գործիչին բարոյապէս սպանելու համար «Ծիածան», «Նոր Ուղի», «Կայծ», «Առաւօտ», «Զարթօնք», «Ժողովուրդի Ձայն» եւ «Արարատ» պարբերականները եւ սրանց շուրջ խմբուած հացկատակները «իրենց ծակամուտ բարքով», կ'ասէր Միքայէլ Նալբանդեանը, հլու – հնազանդ ծառայութեան էին անցնում եւ հաւատարմութիւն էին ապացուցում... Ո՞ւմ:

Վերը թուարկուած կեղծիքների շարանի՞ն:

Մոսկուայի բոլշեւիկների՞ն:

Ի՞նչ էին նրանք ակնկալում այդ ամօթալի ծառայամտութեան դիմաց:

Ակնկալում էին «Հայաստանեան ներբողներ»:

Նաեւ «գրող», «գրագէտ» կամ «մտաւորական» համարուելու ճիգեր էին գըրանք՝ «հայ գրականութեան մէջ տեղ ունենալու ակնկալութեամբ»:

Ե՛ւ ունեցան, ե՛ւ ստացան: Ստացան ներբողներ, նոյնիսկ՝ շքանշաններ եւ հաստատուն «տեղ» մի վերացական «ըսփիւռք»ի նոյնքան վերացական «սփիւռքահայ գրականութեան» մէջ:

Ցակոբ Օշականի եւ նրա նման «ազգադաւ եւ ուխտեալ թշնամիների» հաշուին:

Միքայէլ Նալբանդեանը այս դառնաքարշ անցուդարձից շատ առաջ, դեռեւս 19–րդ դարի կէսերին գուշակել էր. «Ուր չկայ մտքի ու բանականութեան ազատութիւն, այնտեղ կայ հոգու ստրկութիւն, իսկ ուր ստրկութիւն, այնտեղ չկայ կեանք»: Ու ստորեցնում էր, թէ գրական քննադատութիւնը. «Մի չափ է, մի նշանացոյց է, մի այնպիսի կշիռ, որով խիկ եւ խիկ հասկացւում է որ եւ իցէ ազգի լուսաւորութեան աստիճանը»:

Ցակոբ Օշականի անձի, գրականութեան եւ մասնաւորապէս գրական քննադատութեան նկատմամբ ծաւալած յարձակումը, ինչ խօսք, բացայայտում է Հայի լուսաւորութեան աստիճանը... Ո՛չ, պարզապէս խաւարամտութիւնը եւ ազգային արժէքները գնահատելու ելածների հոգեվարքը:

ՀԱԼԱԾԱՆՔԻ ԱԼԻՔԸ ՀԱՍՆՈՒՄ Է ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ԱՆԱՊԱՏ

Մերձաւոր – Արեւելքի, մասնաւորապէս Հալէպի եւ Պէյրութի մէջ խմորուող սովետական հայրենասիրութիւնը ինքնաբուխ եւ սիրատառ արտայայտելու գայթակղութիւնը բաւականին մեծ էր: Սովետասէր «հայրենասէրների» հալածանքի ալիքը Ցակոբ Օշականի դէմ, որ յանդգնել էր գրականութիւն չհամարել սովետահայ գորշ գրականութիւնը, հասաւ մինչեւ Ֆրանսա, Փարիզ, որտեղ կարմիր «առաջադիմականների» եւրոպական շրջանի «իշամեղուի բոյնն» էր:

Քսմնելի ու չարամիտ գործողութիւններ կատարելու համար միշտ պատրաստ «հայրենասիրական» ուժերը մի նոր թափ հաղորդեցին Ցակոբ Օշականի յոբելենական հանդիսութիւնը տապալելու գործին, քանի որ «Հայ Գրողների ընկերակցութիւն»ը եւս որոշել էր 1946–ի աշնանը նշել գրողի յոբելեանը:

Հալածանքի «հայրենասիրական» տըրամաբանութիւնը բացայայտելու համար անհրաժեշտ է վերյիշել իրադարձութիւնների ընթացքը ամբողջական համայնապատկերով:

«Նայիրի» պարբերաթերթը տպագրել էր Ցակոբ Օշականի յօդուածը սովետահայ գրականութեան մասին: Պատահակա՞ն էր արդեօք այդ հրապարակումը: Ի հարկէ՝ ոչ: Առիթը Սովետահայ գրողների միութեան երկրորդ համագումարն էր, որ բացուելու էր Երեւանի մէջ, Սեպտեմբեր 27–ին: Այդ համագումարին չէին մասնակցելու դեռեւս 1934–ի առաջին համագումարին ընտրուած վարչութեան անդամներ Եղիշէ Չարենցը, Ակսել Բակունցը, Վահրամ Ալազանը, Գուրգէն Մահարին, Դրաստամատ Տէր – Սիմոնեանը, Ազատ Վշտունին, ինչպէս նաեւ գրողների միութեան անդամներ, որոնք ենթարկուել էին բոլշեւիկեան բռնաճնշումի, իսկ մի քանիսն էլ՝ մահապատիժի: Գլխատուել էր հայ գրականութիւնն ու մշակոյթը: Փոխարէնը բուծել էին «նոր» գրողների «նոր» գրականութիւնը, որ, սակայն, որեւէ առընչութիւն չունէր ոչ հայ գրականութեան ու մշակոյթի եւ ոչ էլ ընդհանրապէս գեղեցիկ արուեստի հետ: Ցակոբ Օշականը, որ չորս երկար ու ձիգ տասնամեակներ հայ գրականութեան երեւելի մշակներից մէկը լինելով, նաեւ այդ գրականութեան արժէքները գնահատողն ու պահապանն էր, հանդէս եկաւ իրերի ճշմարիտ վիճակը բացայայտողի դերակատարումով:

1946 թուականի Մարտ 20 – «Ծիածան», «Նոր Ուղի», «Կայծ», «Առաւօտ», «Զարթօնք», «Ժողովուրդի Ձայն» եւ «Արարատ» պարբերականները համատեղ նամակ յղեցին Երուսաղէմի պատրիարքին, պահանջելով «անհրաժեշտ միջոցներ ձեռք առնել Օշականին մեկուսացնելու ուսուցչական իր պատասխանատու պաշտօնէն»:

1946 է. Մարտ 13, 14, 17, Ապրիլ 11, 17 – վերոյիշեալ պարբերաթերթերը հիմա առանձին – առանձին իրենց էջերի մէջ «դատապարտում են» Ցակոբ Օշականի «ազգադաւութիւնը», «սովետահայ գրականութեան դէմ ունեցած ոխը», վերջապէս, յանդգնում են նաեւ ուրանալ նրա գրականութիւնն ու գրական վաստակը:

«Անի» պարբերականը Ա. տարուայ 5–րդ թուի մէջ գրում է. «Օրակարգի վըրայ է Օշականի յոբելեանը: Զէնկիլերցի տղան ուզեց ռեքլամ ընել ինք զինքին եւ նմանեցաւ առածի ուղտին... Եւ եթէ ժողովուրդը իր սէրը լման չտայ իրեն՝ յանցանքը իրենն է: Թերեւս ալ դիտմամբ ըրաւ այդ «կաֆ»ը որպէսզի ձախողի ձեռնարկը եւ ինք գանգատելու, դժգոհելու նոր առիթ մ'ունենայ... Օշականի ՀԱՅԵՑԻՈՒԹԵԱՆ մէջ կաղացող եւ հոտած բան մը կայ: Յ. Օշական Հայաստանին եւ հայկական գրականութեան պայծառ եւ ազնուր դէմքին վրայ... չեչոտ քիթն է ահա... Պիտի պատահէր, որ Օշականի գրական քննադատութիւնը նոր եւ անյոյս դահավիժում մըն ալ ճանչնար, «Նայիրի» ամսաթերթին մէջ հրապարակուած իր ախրահամբաւ հատուածով: Ու մեզի պիտի պարտադրէր դառն ու տրտում հիասթափութիւնը՝ վկայելու թէ յոբելեար գրագէտը, Ցակոբ Օշականը՝ գրադատական տարազի թափանցիկ ծպտումին տակ՝ քէնոտ, անկապակից ու չարամիտ բամբասանքներու կ'ըլլայ անձնատուր: Քննադատութեան արուեստի այդպիսի բիրտ եղծանում մը, եւ այդքան սնամէջ չահագործում մը անթոյլատրելի էր նոյնիսկ անփորձ վարձկանի մը... Ինք կրնայ ուրանալ խորհրդահայ գրականութիւնը... Այդպիսի ապերասան վարմունք մը մէկ բան կը փաստէ, թէ Օշական բոլորովին կորսնցուցեր է գրագատի ամէն իրաւունք եւ հեղինակութիւն»:

Այս տողերը գրել է Ա. Անդրէասեանը, որ դեռ այն հեռաւոր ժամանակներից, լիուլի վայելում էր եւ պետականօրէն ներկայանում էր որպէս «սփիւռքահայ տաղանդաւոր արձակագիր»:

1946 թուականի Սեպտեմբեր 27–ին բացուեց Հայաստանի Սովետական գըրողների երկրորդ համագումարը, որտեղ եւ արտասահմանի հայ գրականութիւնը տրոհելու, մասնատելու առաջին պաշտօնական քայլը կատարուեց: Եւ ոչ թէ չորեանն էին թեփից զատում, այլ կամրած թեփը «առաջադիմական հայ գըրականութիւն» յայտարարելով՝ մերժում էին հոգեւոր ընտիր հացահատիկը:

«Արտասահմանեան ժամանակակից հայ գրականութեան մասին» զեկուցումի մէջ մասնաւորապէս ասուած էր. «Անհրաժեշտ է նշել, որ յատկապէս պատմական թեմայով գրուած գեղարուեստական երկերում շատ աւելի ցայտուն կերպով են արտայայտուել նացիոնալիստական գաղափարախօսութիւնը և բուրժուական ռէակցիոն պատմագրութեան արատաւոր ըմբռնումները: Ազգայնական գրողները (Շանթ, Ահարոնեան, Օշական, Համաստեղ) իդեալականացնում են պատմական անցեալը, այն դարձնում մարդկային գոյութեան բացարձակ չափանիշ՝ ժխտելով ապագայի որեւէ հեռանկար»:

Այսպիսով, 1945–ից ի վեր համագումարը նախապատրաստելու ժրաջան գործունէութիւնից յետոյ, տրամխին ծաւալել էին նաեւ արտասահմանի «հայրենասէր» շրջանակի մէջ, տրուել էր նաեւ ազդանշանը:

Այդ ազդանշանին անսալով՝ «Հայ Գրողներու ընկերակցութիւնը» վճռում է սուսիկ – փուսիկ զանց առնել իր իսկ երբեմնի որոշումը Ցակոբ Օշականի յոբելեանը նշելու մասին:

Սուսիկ – փուսիկ զանց առնել չի յաջողւում, որովհետեւ 1946–ի Հոկտեմբեր 5–ին, այսինքն Հայաստանի Սովետական Գրողների համագումարի աշխատանքների աւարտից մի քանի օր անց, աղմուկ է բարձրացնում «Ցառաջ» օրաթերթը:

«ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ ՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

Ամիսներ առաջ, ձեր ընկերակցութիւնը որոշած է տօնել Յ. ՕՇԱԿԱՆԻ գրական գործունէութեան քառասնամեակը, այս տարի աշնան, միեւնոյն ատեն ստանձնելով հեղինակին գործերէն մէկուն հրատարակութիւնը:

Աշնան կէսը կը բոլորենք արդէն, բայց ոչ մէկ ձայն: Ոչ իսկ չոր ազդ մը սրահի եւ թուականի մասին:

Կարելի՞ է իմանալ այս երկարատեւ լռութեան պատճառը:

Ստիպուած ենք հրապարակաւ ուղղել հարցումը, որպէսզի բարեհաճիք հրապարակաւ եւ պաշտօնապէս փարատել զանազան թիւրիմացութիւններ»:

Կասկած չկայ, որ ազգային հոգեւոր մշակոյթի նոյնքան նուիրեալ պահապան Շաւարշ Միսաքեանը ծանօթանալով համագումարի նիւթին, անմիջապէս կռահել էր, որ «պատմական անցեալը մարդկային գոյութեան բացարձակ չափանիշ» համարող ու «ապագայի որեւէ հեռանկար ժխտող» եւ այս «մեղքերի» վրայ էլ դեռ «նացիոնալիստ» յայտարարուած Ցակոբ Օշականի նկատմամբ կիրառուել են պատժիչ միջոցներ նաեւ Փարիզի մէջ:

Ի դէպ, վերը յիշուած սովետական գըրաքննադատութեան բանաձեւերը հերձելիս՝ բացայայտւում են այն հիմնական պահանջները, որոնց ենթարկուելով ամլանալու եւ չորանալու էր հայ գրականութիւնն ու արուեստը: Ես դեռ կ'անդրադառնամ սովետական գրականութեան հիմունքներին, եւ հիմա բաւարարուենք միայն նշելով, որ պատմական անցեալին վերաբերող բանաձեւը ամէնից առաջ նշանակում է, թէ սովետական մարդուն ընդհանրապէս

ՄՏԱՑԱԾԻՆ ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑ «ԽԱՉԵՐ ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ» ԿԵԴՐՈՆԻ ՄԱՍԻՆ

Եթէ պատասխանենք «ի՞նչ», «ե՞րբ», «ո՞ւր», «ինչո՞ւ», «ինչպէ՞ս» եւ նման մէկ երկու այլ հարցումներու, կրնանք խիտ, բայց ամբողջական գաղափար մը կազմել տալ «Խաչեր Գալուստեան» Մանկավարժական Կազմաւորումի Կեդրոնին մասին։

Ինչպէս անունը կը յուշնէ, կրթական օճախ մըն է ան, որ կը զբաղի մանկավարժներու կազմաւորումով։ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը ուսումնական 2 հիմնարկ ունի. «Զարեհեան» դպրեվանքը, որ կրօնականներ կը պատրաստէ, եւ «Խաչեր Գալուստեան» կեդրոնը, որ ուսուցիչ – ուսուցչուհիներու կազմաւորումին կը նպաստէ։

Կեդրոնը կը գտնուի Անթիլիասի Մայրավանքին մէջ, ուսանողներ կ'ընդունի Լիբանանէն եւ այլ երկիրներէ եւ մանկավարժական օժանդակութիւն կը տրամադրէ Լիբանանի եւ այլ երկիրներու հայկական վարժարաններուն։ Ան ճանչցուած է լիբանանեան պետութեան կողմէ ու կը պատրաստէ BT–ի եւ TS–ի պաշտօնական քննութիւններուն։ Ցաւելեալ կ'աւանդէ հայկական պարտադիր նիւթեր, հայերէնի բարելաւում, ինչպէս նաեւ հայերէնի, Հայոց պատմութեան եւ կրօնքի դասաւանդումի կերպ, BT–ն երկրորդական մակարդակի վկայական է, TS–ը՝ համալսարանական։

«Խաչեր Գալուստեան»ը տասնըվեց տարեկան է։ Հիմնուած է 1986–ին երջանկայիշատակ Գարեգին Սարգիսեան Կաթողիկոսին կողմէ, մանկավարժ Խաչեր Գալուստեանի ընտանիքին տրամադրած հիմնադրամով եւ սկսած է գործել 1987–ի աշնան։ Այս 16 տարիներու ընթացքին կեդրոնը տուած է աւելի քան 90 աւարտականներ, որոնց մէկ երրորդը, վերջին տարիներուն, ներկայացած է նաեւ պետական քննութեան եւ ստացած՝ համապատասխան վկայական։ Առաջին տարին ունեցած է տասնեակ մը ուսանողներ, 2001 – 2002 տարեշրջանին՝ 33, անցնող տարեշրջանին՝ 22։ Մէկ հրջանաւարտ ունեցած է միայն, միւսները բոլոր շըրջանաւարտուհիներ են։ Այս ուսանողութեան ջախջախիչ մեծամասնութիւնը Լիբանանէն է, բայց մնայուն ուսանողուհիներ եկած են նաեւ Հայաստանէն ու Սուրիայէն եւ խտացած դասընթացքի հետեւողներ՝ Պարսկաստանէն։

Կեդրոնը իր ներկայ բնոյթն ու կառոյցը ստացած է տարիներու հոլովոյթով։ Սկիզբը զուտ հայկական մասնագիտութիւններ ունեցող հաստատութիւն մը եղած է երկամեայ ընթացքով եւ նախ 10, ապա 12 դասանիւթով։ Յետոյ վերածուած է երկրաժին հիմնարկի, իւրաքանչիւրը երեք տարուան ընթացքով ու աւելի քան քսան դասանիւթով։ Տնտեսական դրութիւնն ալ հոլովոյթի ենթարկուած է. սկիզբը ուսումը ոչ միայն ձրի եղած է, այլեւ նախաթոշակ մը ապահովուած՝ ուսանողին։ Երկրորդ հանգրուանի մը ձրի եղած է պարզապէս, յետոյ ալ՝ վըճարովի։ Այն խրայատկութեամբ սակայն, որ ուսանողները երբեք անգամ նըւազ կը վճարեն նման այլ հաստատութիւններու ուսանողութենէն։ Ներկայիս կեդրոնի պիւտճէն կը հաւասարակշռուի Կաթողիկոսարանի «Խաչեր Գալուստեան» եւ «Մանկավարժական» հիմնադրամներու տոկոսներով, Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան օժանդակութեամբ եւ ուսանողական վճարումներով։ Իւրաքանչիւր աղբիւր կ'ապահովէ պիւտճէի շուրջ մէկ երրորդը։

«Խաչեր Գալուստեան»ը կը վայելէ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան հովանաւորութիւնը եւ կը ղեկավարուի «Հիմնադրամի Յանձնախումբ»ի մը կողմէ, որ խնամակալութեան դեր կը կատարէ։ Արամ Ա. Վեհափառ մօտէն կը հետեւի աշխատանքին ու կը քաջալերէ անոր տեղական թէ արտասահմանեան գործունէութիւնը։

Արտասահմանեան առաքելութիւններ կատարուած են Հալէպ (բազմիցս), Քամիշլի, Թեհրան, Մոնրէալ, Թորոնթօ, Մարսէյլ, Աթէնք։ Յառաջիկայ Օգոստոսին նման աշխատանք պիտի կատարուի Պոլիս եւ Սեպտեմբերի սկիզբը՝ դարձեալ Մարսէյլ։ Գալ տարի պիտի գործադրուին նաեւ խտացած դասընթացքի ծրագիրներ՝ Լիբանանի մէջ իրագործելի թէ՛ արտասահմանի։

«Խաչեր Գալուստեան» կեդրոնը ունեցած է նաեւ հրատարակչական գործունէութիւն, պատրաստուած են հայերէնի եւ Հայոց պատմութեան դասաւանդումի կերպի գրքոյկներ, ինչպէս նաեւ երեխայական, մանկական եւ պատանեկան գրականութեան պատկանող գիրքեր, աւելի քան քսան անուն։ Անոնց մէջ մասնաւոր տեղ կը գրաւեն Փաւստոս Բուզանդի եւ Մովսէս Խորենացիի պատմութիւններէն առնուած յատուկ դրուագներ, ինչպէս նաեւ Սասնայ Ծռեր, դիւցազնավէպի բովանդակութիւնը՝ խտացած ու պարզացուած պատումով։ Այս վերջին գործի ութ հատորիկները նկարազարդուած են Անդրանիկ Կիլիկեանի կողմէ։

Այս յօդուածը խիտ պատկերացում մը կու տայ «Խաչեր Գալուստեան» Մանկավարժական Կազմաւորումի Կեդրոնի տասնվեցամեայ գործունէութեան մասին, ընդհանուր նկրկայացումի մը ծիրին մէջ։ Աւելի ամբողջական կարծիք մը կազմելու համար կարելի է դիմել՝

cathcil@cathcil.org

Գ. ՇԱՀԻՆԵԱՆ
Վարիչ «Խ. Գալուստեան»
Կեդրոնի

2003, Յուլիս 29

հակացուցուած է պատմական յիշողութեան որեւէ դրսեւորում, քանի որ նրա պատմութիւնը սկսուել է «սոցիալիստական մեծ յեղափոխութեամբ» ։Իսկ պատմութիւնից զրկուած այդ նոր մարդու հեռանկարն էլ, որ ժխտում էր Յակոբ Օշականը, «կոմունիզմի պայծառ ապագայի» ուրուականն էր։

Միայն թէ ափսո՜ս, որ այն ամէնը, ինչ ճանաչել էր Յակոբ Օշականը գրեթէ վեց տասնամեակ առաջ, մինչեւ այսօր անծանօթ է մնացել սովետաւէրներին, որոնք պատրաստ են յանուն ապազգայնացնող գաղափարների ու արդէն խայտառակ կերպով ձախողուած սոցիալիստական կամ կոմունիստական շինարարութեան՝ ուրանալով ուրանալ ոչ միայն հայ հոգեւոր մշակոյթը կերտողներին, այլեւ, ինչը ամէնից ահաւորն էր՝ իրենց իսկ հայեցի Ինքնութիւնը։

... Զարմանալի կը լինէր, եթէ Հայ Գրողների ընկերակցութիւնը որեւէ «պատասխանի արժանացնէր» «Յառաջ»ի հարցադրումին։ Հայ հասարակութեան մէջ խմորուող տարանջատումի ընթացքը արդէն դարձել էր բացայայտ։ «Առաջադիմականները» ամբողջ ճակատով ձեռնարկել էին արտասահմանի հայ գաղթօջախներին մոլորեցնելով՝ Մոսկուային ծառայեցնելու գործը։

Հակառակի պէս, «Յառաջ»ը շարունակում էր իր հետեւողական ընթացքը՝ առանց ենթարկուելու ուղեղներ լուացող քարոզչութեան, որ գալիս էր բոլշեւիկեան Հայաստանից եւ ոչ թէ ռուսական մեսիանականութեան մասին Եւրոպայով մէկ տարածուող միթերին։

Շաւարշ Միսաքեանը լրագրողի եւ հրապարակագրի հմտութեամբ յաղթահարեց բարոյական խլութեամբ տառապող «առաջադիմականների» լռութիւնը, հրապարակելով մի գրոյց, որ մէջբերելու եմ գրեթէ ամբողջութեամբ («Յառաջ», 1946, Հոկտեմբեր 20)։

(Շար. 1)

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԿՈՎԿԱՍԻ ՄԷՋ ԵՐԱԽԱՆԵՐՈՒ ՄԱՀԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԲԱՐՁՐ Է

Հաստատուած ըրած է Համաշխարհային մանուկներու հիմնարկը – ԻՒՆԻՍԷՖ – որ հրջանի ութ երկիրներուն մէջ տագնապի մը ահազանգը կը հնչեցնէ։ Գործադիր տնօրէնուհին ըսած է թէ իրենց պրպտումներուն արդիւնքը ցոյց տուած է թէ կացութիւնը շատ աւելի ծանրակշիռ է, քան՝ ինչ որ պաշտօնական վիճակագրութիւնները ցոյց կուտան։ Խնդրոյ առարկայ ութ երկիրներն են. Հայաստանը, Ազրպէջանը, Վրաստանը, Ղազախստանը, Կիրգիզստանը, Տաճիկստանը, Թիւրքմէնիստանը եւ Ուզպէկստանը։

Երախաներու մահացութեան գլխաւոր պատճառներն են ծայրայեղ թշուառութիւնը (Ազրպէջանի, Վրաստանի, Կիրգիզստանի, Տաճիկստանի մէջ բնակչութեան աւելի քան 50%), քաղաքացիական պատերազմները, խորհրդային կարգերու փլուզումէն ետք անկազմակերպ մնացած առողջապահական համակարգերը, փոխանցիկ հիւանդութիւնները, սխտան, տունը կատարուած ծննդաբերութիւններու մեծցող համեմատութիւնը, եւ այլն։

Բազմաթիւ պետութիւններ հարկ եղած ուշադրութիւնը չեն ընծայեր հարցին։ Չեն արձանագրուիր բոլոր նորածինները։ Վրաստանի մէջ պատկան իշխանութիւնները չեն գիտեր թէ հանրային հաստատութիւններու մէջ քանի երախայ պատըսպարուած է։ Նորածիններու արձանագրութեան համար պահանջուած գումարը եւ ժամանակը չունին ընտանիքները եւ շատ ալ հոգ չեն ըներ այդ մասին։ Այնքան, որ Ղազախստանի կառավարութիւնը յայտարարած է թէ 5,80 տոլար պիտի տայ պաշտօնապէս յայտարարուած ամէն մէկ նորածինի համար։ Կը նշուի թէ Ազրպէջանի մէջ նորածիններու մահացութիւնը հազարին 74 է, ինչ որ պաշտօնապէս յայտարարուածին քառապատիկն է։ Նոյն երկրին համար ըսուած է նաեւ թէ օրէ օր կ'աւելնայ ընկերային անհաւասարութիւնը։

Մահմետական երկիրներուն մէջ կաւոր դեր կը խաղայ աւանդութեան բեռ. ըսուածին յատուկ օրինակ կը տրուի Տաճիկստանը։ Հոն, խորհրդային շրջանէն ետք առողջապահական համակարգը քայքայուած է եւ ոչինչով փոխարինուած։ Ծննդաբերութիւնները կարեւոր համեմատութեամբ տունը կը կատարուին, առողջապահական պայմաններու չգոյութեան մէջ։ Կիներ իրենց առաջին զաւակը կ'ունենան 15 – 16 տարեկանին, յաճախ իրենց ուսումը աւարտելէ առաջ, եւ առողջական գիտելիքներու յաճախ անտեղեակ։ Աղքատութիւնը արդէլք կ'ըլլայ դեղ, դարման ունենալու եւ կը պակսեցնէ նորածիններու ապրելու հաւանականութիւնը։ Կայ հարցին ընկերային երեսակն ալ. կրնայ չարիքը մասամբ դարմանուիլ, եթէ կիները նուազագոյն չափով տեղեակ ըլլան որոշ գիտելիքներու։ Սակայն, խնդրոյ առարկայ ընկերութիւններուն մէջ ամէն իրաւունքէ զըրկուած են անոնք։

ՔԱՂՀԱՆ

ՊԱՏՐԱՆՔ

Գրեց՝ ՓԱՑԼԱԿ ՍԱՆԱՍԱՐ

ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

1924, Յունուար - Մարտ, Փարիզ,

3.

Արթուն սպասող հիւանդներ լուսամուտներէն դուրս կը կարծէին նշմարել ուրուականի մը ստուերը, որ կը ջանար ներս սպրդիլ ու մարել սեղաններու վրայ առկայծող մոմերու բոցը։ Առտուն կանուխ դուրս ելլող անցորդներ՝ ուղեկորոյս ճամբորդներու երեւոյթը ունէին։

4.

Մարտի առաջին շաբթուն – Չորեքշաբթի իրիկուն մըն էր – Շողակաթ գործէն վերադարձին, երկու նամակ առացաւ պանդոկի դռնապանէն, ուղղուած իր հասցէին։

Սանդուխին ստորոտը, չնչահեղձ, ըստիպուեցաւ կանգ առնել։ Երկու տիտղոսաւոր պահարաններ էին։ Կրցաւ կարդալ մէկը. Ժան Կուժօնի Հայոց եկեղեցին կու գար մէկը։ Միւսը Փրանսերէն էր. ստիպուեցաւ դռնապան կնոջ օգնութեան դիմել...

Այս վերջինը Թուլցիկ ակնարկ մը ձըգելէ վերջ, կցկտուր հասկցուց իրեն բովանդակութիւնը։

– Հիւանդանոցը ... բարեկամուհի մը ունիք եղեր... երիտասարդ աղջիկ մը... Ժիզել... շատ հիւանդ... վիճակը ծանրացեր է... վաղն իսկ անպատճառ երթալու, տեսնելու է զինքը...

Շողակաթ այդ պահուն կը տեսնէր միայն դռնապանի սենեակէն ներս թռչունի վանդակ մը... մինինիկ, դեղնաւուն թռչնիկ մը կը թափահարէր, վեր վար կ'ոստոստէր... կը զարնուէր ձողիկներուն ու կտուցով կը շօշափէր ազատ միջոցը... Քանիերորդ անգամ ան դարձած էր այսպէս իր բանտին մէջ... Բայց անբացատրելի մոռացկոտութեամբ ան կը վերսկսէր, կը շարունակէր իր ապարդիւն ոգորումը... Ինչպէս երէկ, նոյնպէս այսօր, հաւանաբար վաղն ալ... Շողակաթ, մինչ մտիկ կ'ընէր նամակը, մտքով տարուած էր խորհերու այդ թռչունի մասին... Հասկցա՞ւ թէ չհասկցաւ նամակին բովանդակութիւնը. կրցա՞ւ գուշակել... Սանդուխէն վեր ելած պահուն բացառիկ բան մը չէր նշմարեր իր մէջ։ Ո՜հ, ինք կրկին նոյն կինն էր... Բայց վերելքի ճամբան երկարած ըլլալ կը թըւէր, ամէն օրուան սանդուխը չէր կարծէք։ Ան տեղ տեղ ստիպուեցաւ կռթնիլ բազրիքին։ Սենեակը կը փախէր վեր, կը հեռանար իրմէ. ոտքերը կ'երկարէին վար ու երկու նամակները կը ծանրանային իր մատներուն տակ չարաշուք ըսպառնալիքներով. իր ճակատագրէն մաս մը կար ապահովաբար այդ թղթիկներուն մէջ։

Վերջապէս, կառչեցաւ իր դրան նիգին սեղմ սեղմ, վախնալով որ կրնայ վար իյնալ կռնակի վրայ դէպի պարապը։ Դռնէն ներս վարանեցաւ դարձնելու ելեկտրական կոճակը։ Լոյսը այդ իրիկուն կը վախցնէր զինքը։ Կը կարծէր թէ կոճակի շարժումը պիտի հրջէր աշխարհը, անսպասելի փլուզումի մը առջեւ պիտի գտնէր ինքզինքը։ Ոչ, այդ իրիկուն պարզ տեսնելու, ամէն իր յատակօրէն ըմբռնելու հնարաւորութիւնը երկիւղ կ'ազդէր իրեն։

Աչքերը փակ, դարձուց կոճակը։ Ինքզինքը գտաւ իր ընտանի, որբեւայրի աշխարհին առջեւ։ Հայելիին վրայ աչքին զարկաւ Ժիզելին մէկ բուսանկարը, ժըպտուն, նազենի, զոր իրիկուն մը տուած էր իրեն... Յանկարծ յայտնատեսութիւնը ունեցաւ պատահարին. իր «աղջիկ»ը մեռած էր ապահովաբար... Նկարը իր աշխարհին մաս չէր կազմեր կարծէք. ան բաժնուած էր իրմէ անանցանելի մերձաւորութեամբ։ Միտքը վարժուած ըլլալու էր ամէն կարելիութեան, բայց քանի կ'ապրին մարդիկ, անխուսափելին տեսնենք անգամ, չենք ճանչնար։ Կարելի՞ է հաւատալ աղէտին ու վերահաս մահուան, հաւատալ մահուան, երբ սիրոյ միջոցաւ ու հաւատքի, կրնանք դեռ գինուիլ անոր դէմ...

Շողակաթ, կեցաւ սենեակին մէջտեղ, կռթնած իր բոլոր վիշտերուն, յիշատակներուն։ Ոչինչ պիտի զգետնէր զինքը, ոչինչ։ Շունչը կը հանդարտէր։ Ոչ, ան պիտի շարունակէր քալել իր ճամբան, իր հոգին մերկ ու հպարտ ու մայրական, չպիտի ընկճէր անակնկալին դիմաց։

(Շար. 30)

Livres reçus

HENRI THOMAS
Choix de lettres 1923 - 1993

Edition établie, présentée et annotée par JOANNA LEARY

Comprenant 29 lettres adressées à Armen Lubin (Chahan Chahnour)

Gallimard, Paris 2003

ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17

Վերափոխումն է Սուրբ Աստուածածնի
ՏԱՂԱՒԱՐ ՕՐ Է

Սկիզբ Ժամերգութեանց ժամը 8·45–*ին*:
Պատարագ ժամը 10·30–*ին*:

Կը պատարագէ՝
ԳԻՍՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Պատարագի աւարտին՝ խաղող կ'օրհնուի:

Ծանօթ. – Այսօր Հոգեհանգիստ չի կատարուիր:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, *Օգոստոս* 18
Բ. Օր Վերափոխման
Մեռելոց Յիշատակի Օր
Ժամը 10–*ին պատարագ կը մատուցուի*:

Կը պատարագէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱԲԵՂԱՅ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

Պատարագի աւարտին՝ հոգեհանգիստ *կը կատարուի «Վասն համօրէն ննջեցելոց»*:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17

Պատարագ կը մատուցուի ժամը 10·30*ին*:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱԲԵՂԱՅ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ
Յաւարտ պատարագի՝ խաղողօրհնէք:

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17
Տօն է Սուրբ Աստուածածնի
Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի փոխանորդ
Լիոնի եւ Շրջակայից

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի ԽԱՂՈՂՕՐՀՆԷՔԻ աւանդական արարողութիւնը:

Հաւատացեալներ որոնք օրհնութեան համար ուխտած են ԽԱՂՈՂ նուիրել կրնան ուղարկել Եկեղեցւոյս Դիւանատունը:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Վերափոխումն Աստուածածնի
«ԽԱՂՈՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ
ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17
Առաւօտեան Ժամերգութիւն, ժամը՝ 8·30–*ին*:
Հանդիսաւոր պատարագ ժամը 10–*ին*:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՃԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ
Հոգեւոր Հովիւ
Պատարագի ընթացքին կը կատարուի "Օրհնութիւն խաղողոյ"
աւանդական արարողութիւնը
Անոնք որոնք կը փափաքին այս առիթով խաղող նուիրել, թող հաճին տեղեակ պահել Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատունը:
Հեռաձայն. – 04 91 77 84 70

ԱԷՆ ԼՈՒ - ՍՈՒՐԲ ԳԷՈՐԳ

ԿԻՐԱԿԻ, *Օգոստոս* 17
ՏՕՆ Է ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ
Պատարագ ժամը 10–*ին*:
Յաւարտ պատարագի՝ Խաղողօրհնէք ժամը 11·30–*ին*:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Հոգեւոր Հովիւ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՑ. ՏԷՏԷԵԱՆ

Association Arménienne d'Aide Sociale

Fête Champêtre Traditionnelle

AU HOME ARMENIEN
107, avenue du Maréchal Lyautey, 83700 SAINT-RAPHAEL

VENDREDI 15 AOUT

— **10h : Messe solennelle Chapelle Saint-Jean célébrée par Monseigneur DARON GEREJIAN**
— **A partir de 12 heures :**
Bar & Buffet, Spécialités arméniennes
Animation :
Marten YORGANTZ et son Ensemble
ARSENE & ALEXANDRE

Renseignements et Réservations : ☎ **04. 91. 14. 33. 10**

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

ANNEE SCOLAIRE
2003 — 2004
27ème Rentrée
Le LUNDI 22 SEPTEMBRE

1977 : 7 élèves
2003 : 300 élèves

Secteurs d'activités permanentes proposés :

LANGUE ARMENIENNE (17 niveaux)
Initiation— Enfants— Adolescents— Collège— Préparation Bac*— Conversation Adultes

EVEIL A LA CULTURE ET A L'IDENTITE ARMENIENNE
(3 niveaux)
Cours d'histoire et géographie

DANSE ARMENIENNE (10 niveaux)
Académique— traditionnelle— folklorique

MUSIQUE (10 niveaux)
Eveil Musical— Solfège— Piano— Violon— Guitare
Musiques d'ensemble (guitares)

DESSIN— ARTS PLASTIQUES
(4 niveaux)

ECHECS (2 niveaux)

ANGLAIS (4 niveaux)
Initiation primaire— soutien collège

* *Félicitations aux* 15 (*sur* 15) *élèves MCA ayant réussi le BAC dont les* 9 *ayant présenté* l'arménien

Inscriptions :
les 10, 13 et 17 septembre, de 14h30 à 18h

Renseignements auprès de la Direction

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél: 01.43.76.55.89 - fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Date à retenir

La Section «TER-TAVTIAN» de Chaville organise
le Samedi 15 Novembre
à 20 heures 30 précises
au Théâtre «L'Atrium» de Chaville

UNE SOIREE EXCEPTIONNELLE
avec **La Troupe Arménienne Folklorique**
NAVASART

ՃՇԳՐՏՈՒՄ

"Ապրիլ Ցեղասպանութեան հետ..." վերնագրեալ յօդուածաշարքի Ա. մասին մէջ («Յառաջ», 01/08/2003), Բ. սիւնակ երկրորդ պարբերութեան վերջին երկու նախադասութիւնները պէտք է կարդացուին սապէս. –

Հեղինակին համար այս պատուաբեր գիրքորոշումը կ'ընդգծէ արժէքը, միասնականութեան զգացումներուն, որոնք կը ջանան ջնջել, նման ծաւալով եղեռնագործութեանց մէջէն նակատագրակից երկու ժողովուրդներուն կապերը: Այսպէս, *առարկայական գուսպ բնութագրումով ան կը ներկայացնէ այս ձեռնուտ թղթածրարը կազմող պատճէնները, առանց երբեք չեղելու, սայթաքելու կամ այդ պատճէններուն շրջագիծէն դուրս գալու*:

Նոյն յօդուածաշարքի Բ. մասին մէջ (02-03/08/2003), Ա. սիւնակին վերջին պարբերութեան երրորդ նախադասութիւնը կարդալ.

Ամէնօրեայ իրականութիւն է Թուրքերուն գետնատող թափանցումը Եւրոպային ներս:

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ
ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

EPHORIE
DE LA CATHEDRALE
ST-JEAN BAPTISTE

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ԿԱՌՈՒՑՄԱՆ 1700-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

Նախաձեռնութեամբ՝ Փարիզի եւ Շրջանի
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 30-ԷՆ
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 6

Այս ճամբորդութեան համար նախատեսուած է՝
8 *օրուան համար՝* 1180 *Եւրօ*
Առանձին սենեակի պարագային՝ 1355 *Եւրօ*
(Օդանաւ, օդակայանի տուրք, վիզա, պանդոկ, շրջապտոյտներ, սնունդ)

Արձանագրութեան վերջին պայմանաժամ՝
ՕԳՈՍՏՈՍ 15

Մանրամասնութեան համար հեռաձայնել Առաջնորդարանի Քարտուղարութեան՝
01 43 59 67 03 *թիւին*

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ

« ՅԱՌԱՋ » ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ	16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ	13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ	12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ	12€

Եւ

«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Տաղկաքաղ 50-ամեայ հաւաքածոյին) 19€

Դիմել՝ « Յ Ա Ռ Ա Ջ » ի:
Թղթատարի ծախք՝ 6 €, *հատը գլուխ*:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15
Commission paritaire : No 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 7
JEUDI
7 AOUT
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.746

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20.746

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 5 / 6)

ԱՄՆ ԿԸ ՀԵՏԵՒԻՆ ԲԱՔՈՒԻ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄՆԵՐՈՒՆ

ԱՄՆ-ու Երեւանի դեսպանը Ճ. Օրտուէյ յայտնած է թէ ուշադիր կը հետեւին Ազրպէյճանի բոլոր զարգացումներուն եւ պատրաստ են իշխանութեան փոփոխումէն ետքն ալ շարունակել աշխատիլ ընտրուած ղեկավարութեան հետ: Ան ըսած է թէ ԱՄՆ-ու կառավարութեան համար կարեւորը այն է որ ամէն բան Սահմանադրութեան եւ օրէնքներուն համապատասխան ըլլայ, քանի որ օրինականութեան շրջանակին մէջ կատարուած գործողութիւնները կը նպաստեն երկրին ու այդ գօտիին մէջ կայունութեան ամրապնդումին: Պատասխանելով Ղարաբաղի հարցին կարգաւորման ընթացքին մէջ ԱՄՆ-ու կրաւորականի տպաւորութիւն գործող կեցուածքին մասին հարցումի մը, դեսպանը ըսած է թէ այդպէս չէ իրականութիւնը: Մինսկի խումբին նախագահները գործօն գործակցութեան մէջ են եւ յառաջիկային կարգ մը այցեր կ'ակնկալուին:

Ի. ԱԼԻԽԱՆԵԱՆԻ ԱՐԽԻՒԸ ԵՐԵՒԱՆ ՓՈԽԱԴՐՈՒԱԾ

Դերասան Ի. Ալիխանեանի (1876–1946) արխիւը անոր ամերիկաբնակ թոռան կողմէ նուիրուած է Երեւանի Չարենց Թանգարանին: Արխիւին մէջ կան նամակներ, փաստաթուղթեր, պարգեւներ: Ի. Ալիխանեան ծնած է Վրաստան. խաղցած է Բագուի, Թիֆլիսի, Նոր Նախիջեւանի հայկական թատրոններուն մէջ: Իր անմոռանալի դերերէն կը նկատուի Լ. Շանթի «Հին աստուածներ»ուն, աբեղայի կերպարը:

ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ԲՈՂՈՔԻ ՑՈՅՑ

Երեւանի ամառուան այս օրերու առօրեային մէջ գրեթէ աննկատ մնացած շարժում է ուսանողական, այն բողոքը որ կը տեւէ շուրջ չորս ամիսէ ի վեր: Բողոքող երիտասարդները կ'ուզեն արգելք ըլլալ Չէյթուն թաղամասի ուսանողական հանրակացարանին վաճառքին: Անոնք Յուլիս 30-ին նստացոյցի ալ դիմած են նախագահական շէնքին առջեւ:

Խնդրոյ առարկայ հանրակացարանը որ ունի օրինակ Ամերիկեան համալսարանի ուսանողութեան վայել պայմաններ, հիմնական դեր կը կատարէ պատսպարելով մարզերէն ուսանելու Երեւան գացած երիտասարդները: Իսկ անոր փակումը անոնցմէ շատերը պիտի զրկէ բարձրագոյն ուսումի կարելիութենէն, քանի որ հանրակացարանին տարեկան 30 տոլարի վարձքին տեղ պիտի հարկադրուին նուազագոյն ամիսը նոյնքան, եթէ ոչ աւելի, վճարել, Երեւանի մէջ սենեակ մը ունենալու համար: Բողոքարկու ուսանողները ընդունուած են ո՛չ Կրթական, ո՛չ Մշակոյթի նախարարներուն կողմէ:

Չէյթունի հանրակացարանին ուսանողները կը ցրուեն թռուցիկ մը ուր կոչ կ'ուղղեն նեցուկ կանգնելու իրենց, որպէսզի կանխուի «Հայ ազգի համար այս անհեռանկարային եւ հակապետական գործընթացը»:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՃԱՔԱՐԹԱՅԻ (Ինտոնեզիա) Մարիոթ պանդոկին առջեւ, Օգոստոս 5-ին, անձնասպանական, կառքի մը մէջ գտնուող ծանր ռմբափորձ մը գործուած է, որուն հետեւանքով 14 մեռեալ կայ եւ 150 վիրաւոր: Հսկայ փոս մը բացուած է, ուր թաղուած է օտար գործարարներու յաճախուած այդ շքեղ պանդոկը: Արարքը գործուած է, մինչ ճիշդ երկու օր ետք, արդարադատութիւնը առաջին վճիռ մը պիտի արձակէր 2002 Հոկտեմբերին Պալիի ռմբափորձին հեղինակներուն դէմ: Զոհերուն մէջ մէկ Ամերիկացի, մէկ Աւստրալիացի եւ մէկ Մալեզցի կան: Արարքին տէր եղած է Ժեմաահ Իսլամիահն, որ սերտ կապեր ունի Պըն Լատէնի կազմակերպութեան հետ: Երկրին 212 միլիոն բնակիչներուն 85%-ը մահմետական է եւ տեղի ունեցող դատավարութիւնն ալ բաւական վտանգաւոր է, բայց, կառավարութիւնը չէր կրնար խուսափիլ: Նախագահուհին՝ Սուքարնոփութրի վճռած էր ցանցը արմատէն քայքայել: Ահաբեկչական կազմակերպութեան նպատակն է 250 միլիոննոց մահմետականներու խալիֆայի մը ծնունդ տալ եւ ի վիճակի է սպաննելու ուր որ ուզէ, երբ որ ուզէ:

ԱՄԲՈՂՋ ԵՒՐՈՊԱՆ կը պայքարի տօթին դէմ եւ կը թուի որ դեռ շաբաթ մը կրնայ տեւել: Ամէնէն աւելի տուժողներէն է Փորթուկալ որ Ատլանտեան Ուխտին դիմած է զինուորական օժանդակութիւն ձեռք ձգելու համար, տեղական ուժերը չեն բաւեր: 54 հազար հեկտար հրոյ ճարակ եղած է արդէն: Իտալիոյ կացութիւնն ալ աւելի փայլուն չէ, մանաւանդ Ճենովայի շրջանը: Գերմանիա միջոցներ ձեռք առած է որպէսզի աշխատաւորներու պայմանները աւելի տանելի ըլլան: Մատրիտ ալ մեռած քաղաքի մը երեւոյթն ունի: Ֆրանսա, նոյնքան կը տառապի եւ արձակուրդի շրջանները կացութիւնը ծանր է: Օգոստոս 5-էն 6-ի գիշերն ալ անակնկալ փոթորիկ մը աւեր գործած է Սավուայի նահանգին մէջ: Երկաթուղիի խանգարումներն ալ բազմաթիւ են եւ Փարիզ – Լիոն ճեպընթացը, Օգոստոս ?-ին, ճամբան մնացած է:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Ելմտական նախարարութիւնը 30%-ի մասնակցութեամբ կ'ուզէ փրկել Ալսթոմը, բայց, պէտք ունի Պրիւքսէլի, այսինքն Եւրոպական Միութեան արտօնութեան: Արդարեւ, որեւէ անդամ չի կրնար մասնակցիլ ոչ պետական ձեռնարկի մը եւ, ինչ որ Ֆրանսան կը ծրագրէ բաւական հետաքրքրական է: Կառավարութիւնը կ'ուզէ ազգայնացնել, մինչ այժմ, սովորաբար, կը սեփականաշնորհէ ինչ որ հանրային է:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ «Եուկոս»ի հարցը ծաւալ կը ստանայ, մինչ Պուտին լուռ կը մնայ: Կրեմլին վճռած է շարունակել իր յարձակումները կարգ մը մեծահարուստ գործարարներու դէմ եւ ներկայիս ութերորդ քննութիւն մը բացուած է քարիւղային այդ ընկերութեան ղեկավարներուն դէմ: Մեղադրանքները բազմաթիւ են՝ մարդասպանութիւն, գողութիւն և տուրքերու մաքսանենգութիւն: Քննութիւնը, Պուտինի համար, անհրաժեշտ պայքար մըն է «տնտեսական ոճիր»ին դէմ, բայց, առաւելաբար կեդրոնացած է Մ. Խոդորկովսկիի դէմ, որ նախագահն է Եուկոսի: Խնդրոյ առարկայ է նաեւ Ֆրանսուհի մը՝ Էլէնա Պոլովա – Գոլոնկ, նախկին կինը, Ֆրանսացի դիւանագէտի մը: Ան ստեղծած էր շուրջ 30 ՕՓ – շոր ընկերութիւններ, որոնք դրամ կը ստանային զանազան գործողութիւններու համար: Ըստ իրեն, 1997 եւ 1998-ին, 300-էն 600 միլիոն տոլար փոխանցուած են Զուիցերիա բացուած հաշիւներու վրայ: Հարցաքննուած է նաեւ Ռուսաստանի ներքին գործերու յատուկ քննիչի մը կողմէ: Տիկինը հարցեր ունի նաեւ Ֆրանսայի տուրքերու [illegible] հետ:

ԻՍՐԱՅԷԼԻ ՄԷՋ, Շարոն ընտանիքը կը նախընտրէ լուռ մնալ իրեն դէմ եղած ամբաստանութիւններուն առթիւ: Վարչապետին կրտսեր զաւկին լռութիւնը ոսկի է, խօսքը՝ արծաթ: Ան կը մեղադրուի որ չէ ուզած վկայութիւն տալ «յունական կղզիին» պատմութեան առընչութեամբ, ուր 128.000 Եւրօ ստացած է գործարարէ մը որ կ'ուզէր զբօսաշրջութեան համալիր մը յունական կղզիի մը մէջ, 1999-ին, երբ հայրը Արտաքին նախարար էր եւ կրնար Յոյներու հետ բանակցիլ:

ԽՄԷՅՆԻԻ Թոռը՝ Հուսէյն, որ քանի մը շաբաթ է Իրաք կը գտնուի, խստօրէն դատապարտած է Իրանի վարչակարգը՝ «աշխարհի վատթարագոյն մենատիրութիւններէն մէկը»: Յայտարարութիւնը եղած է արաբական Աշարք – ալ – Ավսաթ թերթին, շեշտելով թէ Իրան կարիքն ունի ժողովրդավար վարչակարգի մը, որ կրօնքը չօգտագործէ որպէս միջոց ընկերութիւնը խեղդամահ ընելու համար»:

ԱԶՐՊԷՅՃԱՆԻ ՄԷՋ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼԱՐՈՒԱԾ ՎԻՃԱԿ

Ազրպէյճանի մէջ նախագահին հրաժարիլ իր զաւկին վարչապետ նշանակումը եւ ընդդիմութեան մերժումի բուռն հակազդեցութիւնը քաղաքական լարուած վիճակ ստեղծած են: Բաքուի մէջ օրէ օր աւելի կը տարածուին Հ. Ալիեւի մեռած ըլլալուն լուրերը, ինչ որ կը շեշտէ ընդդիմութեան դժգոհութիւնը որ արդիւնք է քաղաքական կատարուած իրողութիւն մը պարտադրելու նախագահին վերջին կարգադրութեան: Ընդդիմադիր կուսակցութիւններու ղեկավարները բազմամարդ հանրահաւաքներու բեմերէն կը յայտարարեն թէ պիտի չթոյլատրեն որ երկրին մէջ Ալիեւ գերդաստանին սակաւապետութիւնը հաստատուի: Այս կեցուածքը որոշ արձագանգ կը գտնէ ժողովրդային խաւերէն որոնք մեծ համարում չունին Իլհամ Ալիեւի նկատմամբ: Ան քաղաքական գործունէութենէն աւելի ծանօթ է որպէս պատուակալ պաշտօններու տէր մէկը որ օգտուելով հօրը դիրքէն ու հեղինակութենէն, ինքզինքին թոյլ տուած է մեծահարուստի մը շփացած զաւկին պերճանքները: Նոյնիսկ Թուրք մամուլը կը գրէ թէ աւելի ծանօթ է խաղատուներու մէջ ունեցած «գործունէութեամբ», քան՝ պաշտօնին պահանջած պատասխանատուութիւններուն ստանձնումով:

Անոր իշխանութեան բարձրագոյն դիրքին նշանակումին դէմ գլխաւոր հակազդողն է Մուսաւաթ կուսակցութիւնը որուն ղեկավարը Իսա Ղամպար եւս նախագահութեան թեկնածու է: Ան յայտարարած է թէ Ի. Ալիեւի վարչապետ նշանակումը պետական հարուածի համազօր արարք է եւ թէ խաղամոլ ու կնամոլ նման տիպարի մը այդ դիրքը գրաւելը ամօթ մըն է Ազրպէյճանի համար:

Ընդդիմութեան զայրոյթին պատճառներէն մէկն ալ Թուրքիոյ գլխաւորութեամբ շարք մը երկիրներու շնորհաւորութիւնն է Ի. Ալիեւի նշանակումին. բան մը որ կը թարգմանուի որպէս հաւանութիւն: Առաջին շնորհաւորողներէն եղած է Ֆրանսան եւս, Իրանի, Վրաստանի, Ռուսաստանի կարգին:

Ազրպէյճանի ընդդիմութեան միացեալ ճակատը Ի. Ալիեւի նշանակումը կանխահաս նշան մը կը նկատէ Հոկտ. 15-ի ընտրութեան կատարուելիք ապօրինութիւններու: Կը յայտարարէ թէ այնքան ատեն որ հիւանդ նախագահին առողջական վիճակին մասին յստակ տեղեկատուութիւն չի կատարուիր, իրենք կը մերժեն ընդունիլ անոր անունով դրկուած հրահանգներուն, պաշտօնական գիրերուն օրինաւորութիւնը:

Թուրք մամուլի քաղաքական ծանօթ մեկնաբան Սամի Գոհէն («Միլլիյէթ», Օգոստոս 6) կը գրէ թէ հակառակ վարչապետ նշանակումին, Ի. Ալիեւի նախագահ ընտրութիւնը բոլորովին ստոյգ հեռանկար չէ: Եթէ ընտրութիւնը ժողովրդավարութեան պայմաններու յարգանքով տեղի ունենայ, արդիւնքը կրնայ յուսախաբ ընել Ալիեւները: Պատճառը այն է որ որդի Ալիեւը հօրը տղան ըլլալէ անդին, քաղաքական դէմքի համբաւ չունի: Լաւ հռետոր մը չէ ու ընկերային կեանքը շատ կէտ կորսնցնել տուած է իրեն:

Այս պարագաներուն յայտնապէս գիտակից են անոր նախագահութեան կողմնակիցները. անոնք ամէն բան կ'ընեն որպէսզի Ի. Ալիեւի նկատմամբ դրական տրամադրութիւն ստեղծուի: Պետական հեռատեսիլը ամբողջ օրը Ազգային Ժողովի վիճաբանութիւնները հեռասփռելէ ետք, գիշերուան հաղորդումներուն սկսած է հօր եւ զաւկին արխիւային տեսագրութիւնները, լուսանկարները սփռել: Յատկապէս ցոյց կու տրուին Ի. Ալիեւի տեսակցութիւնները պետական ղեկավարներու հետ, հաւանօրէն որպէս քաղաքական գործունէութեան փաստ:

Հոկտեմբեր 15-ի նախագահական ընտրութեան թեկնածու ներկայանալու պայմանաժամը լրացած է: Կեդրոնական ընտրական յանձնախումբը որպէս թեկնածու արձանագրած է Հ. եւ Ի. Ալիեւէն զատ, Մուսաւաթի ղեկավար Ի. Ղամպարը, «Ազրպէյճանի համար համաձայնութիւն» կուսակցութենէն Ապտուլլաթիֆ Սամեդովը եւ Ժողովրդական ճակատէն Գուդրէթ Հասանգուլիեւը:

ՄԱՄՈՒԼ

ACTUALITE JUIVE (Hebdo, 24 juilllet)

«ՀԱՅԵՐԸ՝ ՄԵՐ ԵՂԲԱՅՐՆԵՐԸ»

Հրէական շաբաթաթերթը լման էջով մը անդրադարձած է ցեղասպանութեան եւ անոր նուիրուած Շոայի պատմութեան պարբերաթերթին յատուկ թիւին: Հանրի Մինցելէս կը գրէ թէ ինչ որ ալ ըլլայ Թուրքիոյ նկատմամբ իրենց բարեկամութիւնը, ժամանակը հասած է որ այդ երկիրը ընդունի դարասկիզբին գործած իր սարսափելի արարքները. կոտորած, բռնաբարութիւն, առեւանգուած ու բռնի կրօնափոխ եղած զաւակներ:

Հայութեան, Հայաստանի, Հայոց պատմութեան մասին ճիշդ ու երբեմն նաեւ սխալ տեղեկութիւններէ ետք, յօդուածագիրը կ'ըսէ թէ 1894-ի կոտորածները, երկու տասնամեակ ետք կը յանգին Ի. դարու առաջին մեծ ցեղասպանութեան որուն զոհ կ'ըլլան 1.200.000-էն մէկուկէս միլիոն Հայեր: Գրութիւնը կ'աւարտի ամբողջ մարդկութեան հանդէպ գործուած այս ոճիրին ճանաչումի եւ հատուցումի հարկը շեշտելով:

Հ. Մինցելէս անջատ էջով մը կ'անդրադառնայ ցեղասպանութեան յատկացուած Շոայի պատմութեան պարբերականին յատուկ թիւին: Այդ էջն ալ կ'աւարտի այլեւս իրականութիւնը դիմագրաւելու խիզախութեան, Անգարայի ուղղուած կոչով, նաեւ մատնանշումով մը թէ Հրեաները իրենց կարգին, չեն կրնար անտարբեր մնալ «լռութեան ոճիր»ին:

ՅԱԿՈԲ ՕՇԱԿԱՆԻ ՅՈԲԵԼԵԱՆԸ ԵՒ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐՆԵՐԸ

ԿԱՐԷՆ Ա. ՍԻՄՈՆԵԱՆ

ԶՐՈՅՑ ԱՆՑՈՐԴԻ ՄԸ ՀԵՏ

— Հոկտեմբեր 5-ին բաց նամակ մը ուղղած էիք Հայ Գրողներու ընկերութեան կեդրոնական վարչութեան Յակոբ Օշականի յոբելեանի առթիւ: Ի՞նչ պատասխան ստացաք:

— Տակաւին կը սպասենք որ բարեհաճին պատասխանել: Ուրիշ խօսքով՝ լուսաբանել հանրային կարծիքը, քանի որ ամիսներ առաջ որոշուած էր տօնել փառաւոր գրագէտին քառասնամեայ յոբելեանը:

— Անշուշտ պատճառներ կան:

— Վարչութիւնը փոխուած է: Կը թուի թէ տրամադրութիւններ ալ փոխուած են, եւ նորը ինքզինքը պատասխանատու չի զգար նախորդի յանձնառութեանց համար:

— Ի՞նչ նկատառումներ կրնան ունեցած ըլլալ՝ այնքան պարզ եւ բնական հարցի մը մէջ:

— Նկատառո՞ւմ, բարձր քաղաքականութի՞ւն, գրագիտական կամ «յառաջդիմական» մարմաջնե՞ր – ո՞վ գիտէ: Մարդիկ մանրացան, մանրացա՜ն...

— Ինչպէ՞ս կրնային արդարացնել իրենց չկամութիւնը: Օշական ո՛չ կուսակցական է, ո՛չ հանրային վէճերու խառնըւած, ո՛չ ալ այս կամ այն ճակատին միացած: Իսկ իր գրական վաստակը...

— Եթէ մարդիկ տարրական գաղափար մը ունենային այդ վաստակին գեղեցկութեան եւ ծանրութեան վրայ, ապահովաբար պիտի կարմրէին, իրենց փոքրոգի շարժուձեւերէն: Անոնք շատ բնական կը գտնեն Շիրվանզադէի յոբելեանը – երեք անգամ – Աւետիք Իսահակեանի ծննդեան տարեդարձի տօնակատարութիւնը եւ դեռ ուրիշ ծիսակատարութիւններ: Բայց երբ կարգը կու գայ արեւմտահայ գրագէտի մը, որ գիւղէն քաղաք նետուելով, դարձած է տիրական դէմք, իր աննախընթաց երկունքով եւ աննման ստեղծագործութիւններով, կը նային հաւատաքննութեան: Մենք Օշականի երկրպագուներէն չենք: Այս տողերը գրողը ամէնէն կծու քննադատութիւններն ստորագրած է իր լեզուի մասին: Բայց տգիտութիւնը եւ անկրթութիւնը, չըսելու համար աւելի ծանր բառ մը, սուտ խենթ կը ձեւանայ անոր քառասնամեայ հոյակապ վաստակին առջեւ:

— Կ՚ըսեն թէ Յ. Օշական քննադատած է Խորհրդային Հայաստանի գրագէտներն ու բանաստեղծները:

— Այո՛, քննադատած է եւ արտասահմանի գրագէտներն ու բանաստեղծները: Ան իրեն յատուկ տեսակէտներ ունի, որոնց կրնաք համաձայն ըլլալ կամ ոչ: Ատիկա պատճա՞ռ է հաւատաքննութիւն փորձելու, ինչպէս ըրին Սուրիա – Լիբանանին մէջ, գռեհիկ աղերսագիր մը ուղղելով Երուսաղէմի պատրիարքին, որպէսզի ուսուցչական պաշտօնէն արձակէ Օշականը: Կը յիշէ՞ք այն օրերը, երբ ամիրաները պատրիարքներու միջոցաւ աքսորել կու տային պատուելիները... Բայց եւ այնպէս Սուրիա – Լիբանան փառաւորապէս տօնեցին յոբելեանը, արհամարհելով ամէն խուժանավարութիւն:

Եթէ գրողներու ընկերակցութիւնը դատալիք է իր վարչութեամբ կամ ծալլվաբական փոքրամասնութեամբ ... Պահանջողներ կան, որ «Յառաջ» ստանձնէ նախաձեռնութիւնը: Բայց մենք պէտք է նախընտրէինք վերջին պատեհութիւն մը եւս ընծայել, որպէսզի մարդիկ անդրադառնան թէ Փարիզ կ՚ապրին եւ ոչ թէ Անատոլու կամ Ուզբեկստան:

(Շ. Միսաքեան, «Յառաջ», 1946 Հոկտեմբեր 20)

ՍՈՎԵՏԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՅԱՏԿԱՆԻՇԸ

Սոցիալիզմը կուլտուրայի թշնամին է:
ԱՒԵՏԻՔ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

1982 թուականին Սովետական Միութեան կոմկուսի կենտրոնական կոմիտէն գրականութեան հարցերին նուիրուած հերթական որոշում ընդունեց, որտեղ նորէն ընդգծուած էր սովետական գրականութեան հիմնական յատկանիշը. «Գեղարուեստական խօսքը համաշխարհային երկու սիստեմների գաղափարաբանական հակամարտութեան մէջ միշտ եղել է մարքսիզմ – լենինիզմի յաղթանակի համար մղուող պայքարի ամենից սուր զէնքը»:

Այնպէս որ, պարապ խօսքեր են այն պնդումները, թէ սովետահայ գրողը երբեւէ եղել է կոմկուսի գաղափարաբանական հսկողութիւնից դուրս:

Վ. Լենինի «գրականութեան պարտիականութեան» մասին հիմնական դրոյթը բնաւ չի կորցրել իր նշանակութիւնը: Եւ հակառակն «ապացուցողները» պարզապէս նրանք են, ովքեր ենթարկուած լինելով «կուսակցութիւնն է առաջնորդում» կարգախօսին, ընդունում են, թէ «ստեղծագործութեան կոմունիստական կուսակցութիւնը, կուսակցութեան լենինեան քաղաքականութիւնը գրողին օգնում են ճիշդ ընտրութիւն կատարել»:

Սովետական ոչ միայն գրականութեան, այլեւ ընդհանրապէս մշակոյթի պատմութիւնը իշխանութիւնների ձեռքին զէնք դառնալու պատմութիւն է: Նոյնիսկ այն հեռաւոր ժամանակներին, երբ «ստեղծագործական միութիւն» անուան տակ դեռ չէին ստեղծուել գրական, կերպարուեստի, երաժշտութեան, շարժապատկերի մինիստրութիւնները, բոլշեւիկները արդէն յայտնագործել էին մշակոյթը իրենց գործիքը դարձնելու միջոցը՝ կուսակցութեան կենտկոմի որոշումները: 1922 թուականին երիտասարդ գրողների մասին հրապարակուած որոշումով սկիզբ առաւ գրականութեան, արուեստի եւ մշակոյթի մասին որոշումների շարքը, որտեղ անթաքոյց էր, որ ոչ այլ ոք, քան կոմկուսը ամենից լաւ գիտէ, թէ ի՛նչ է հարկաւոր, ինչպէ՛ս է հարկաւոր եւ ե՛րբ է հարկաւոր:

Այսպիսով, ինչպէս դիպուկ բնորոշել է Մ. Հելլերը, «կոմկուսը դառնում էր սովետական իւրաքանչիւր գրողի, նկարիչի, երաժիշտի համահեղինակը»:

Ի. Ստալինը անմիջական մասնակցութիւն էր բերում գրականութեան եւ մշակոյթի հարցերին: Հայաստանի մէջ կոմկուսակցութեան ղեկավարներն էին «ընդունում» թատերական բեմադրութիւնները, եւ թատերական քննադատներին մնում էր ընդամէնը հաստատել ղեկավարութեան կարծիքը: Դմիտրի Շոստակովիչը իր վկայութիւնների մէջ պատմում է, թէ ինչպէս պետական փառերգի տարբերակներ լսելով, Ի. Ստալինը առաջարկել է, որ Շոստակովիչն ու Խաչատրեանը երաժշտութիւնը միասին գրեն: Կոմպոզիտորը այդ «գաղափարը» համարել է «յիմարութիւն» (Դ. Շոստակովիչ Թեմուանեաժ, Փարիզ, 1980 էջ 301):

Ընդհանրապէս մշակոյթի փոխակերպումը սովետական մշակոյթի, սկիզբ է առել 1920-ականներից: Իսկ մշակոյթի փոխակերպումը հնարաւոր է միայն ու միայն փոխակերպելով արուեստագէտին, մատնանշելով նրա տեղը հասարակութեան մէջ եւ փոխակերպուած վերաբերմունք թելադրելով իրականութեան ու արուեստի նկատմամբ նրա ունեցած հայեացքին: Այլ կերպ ասած, բոլշեւիկեան յեղաշրջումին յաջորդեց ընտրութիւն կատարելու հնարաւորութիւնը՝ յանձնուել կամ զոհուել, մնալ Գրող կամ վերափոխուել սովետական գրողի: Ճշմարիտ արուեստագէտներին եւ գրողներին մշակոյթի ասպարէզից արագութեամբ դուրս մղեցին սովետական գրողներն ու սովետական արուեստի աշխատողները:

Գրականութիւն եւ արուեստ ստեղծելու մեթոդի երկու հնարաւոր տարբերակները մերժելով՝ յայտնուեց երրորդ տարբերակը: Եթէ առաջին երկու տարբերակներով արուեստագէտը հնարաւորութիւն ունէր արտայայտել իրականութիւնը կամ սեփական ներաշխարհը, ապա սովետական երրորդ տարբերակը արդէն գործիք էր՝ «նոր աշխարհ» կերտելու եւ «նոր մարդ» դաստիարակելու համար ծայր առած պայքարի զէնք:

Գրականութեան եւ մշակոյթի փոխակերպումը տեղի էր ունենում աստիճանաբար, բայց ծրագրուած մի կշռոյթով: Այնպէս որ, արդէն 20-ականների աւարտին «տաղանդ»ը որպէս ստորոգութիւն սկսում է խանգարել հէնց իրենց՝ տաղանդաւոր արուեստագէտներին ու գրողներին: Նրանք գիտակցում են այս ողբերգութիւնը եւ ըմբռնում են, որ իրենց ստեղծագործութեան յաջողութեան համար անհրաժեշտ է միշտ հաւատարիմ լինել «գլխաւոր գծին», իսկ այդ «գլխաւոր գիծը» արուեստի եւ գրականութեան պարտիականութիւնն է:

1934-ին ստեղծուեց գրական մինիստրութիւնը՝ Սովետական Միութեան Գրողների Միութիւնը եւ համապատասխանաբար, Հայաստանի մէջ՝ Հայաստանի սովետական գրողների միութիւնը: Այսպիսով, 30-ականների կէսերին աւարտուեց մշակոյթը պարտիականացնելու եւ սովետականացնելու գործը: Սովետական Միութեան տարածքով մէկ բոլոր գրողները սովետական դարձան: Իսկ սովետական գրականութեան եւ արուեստի համար միակ ընդունելի մեթոդ հաստատուեց սոցիալիստական ռէալիզմը: Բոլշեւիկեան կուսակցութեան կենտկոմի քարտուղար Ա. Ժդանովը համագումարի մասնակիցներին հաղորդեց, որ «Ընկեր Ստալինը գրողներին անուանել է «մարդկային հոգու ճարտարագէտներ»: Ի՞նչ է նշանակում սա: Սա նշանակում է կեանքը ներկայացնել ոչ թէ որպէս «անաչառ իրականութիւն», այլ իրականութիւնը պատկերել իր յեղափոխական զարգացումի մէջ: Ընդսմին, գեղարուեստական ստեղծագործութեան ճշմարտացիութիւնն ու պատմական որոշակիութիւնը պէտք է համադրուեն աշխատաւորութեանը սոցիալիզմի ոգիով գաղափարական վերափոխումի եւ դաստիարակութեան խնդրին: Այսպիսի մեթոդ մենք անուանում ենք սոցիալիստական ռէալիզմի մեթոդ»:

Հէնց այս համագումարի ընթացքին էլ գրողները երդուեցին եւ այդ երդումը «երկաթեայ» էր, որ պէտք է ծառայեն Առաջնորդին, Պարտիային եւ Պետութեանը:

Այս նոյն տարիներին մշակոյթի նկատմամբ վերաբերմունքը որպէս գաղափարական զէնքի, նոյնանում է Փաշական իշխանութեանը: Իշխանութեան գլուխ անցնելուն պէս նացիները նոյնպէս ձեռնարկեցին մշակոյթը իշխանութեան ձեռքին զէնք դարձնելու գործը: Ընդ որում, սիրով էին օգտագործում սովետական մշակոյթ ստեղծելու փորձը: Յատկապէս, որ դիմացն էլ Հիթլեր – Ստալին բարեկամական ուխտի հաստատումն էր: Նացիական քարոզչութեան նախարար Կէօպէլսը համոզուած էր, թէ «իսկական արուեստը այն արուեստն է, որ ոգեշնչել է ժողովուրդը եւ հասկանալի է ժողովուրդին», եւ նրա այս համոզումը միանգամայն կրկնութիւնն էր Լենինի այն պահանջին, թէ արուեստը պէտք է «հասկանալի լինի ժողովրդական զանգուածներին»:

Կէօպէլսը վստահեցնում էր, թէ «Գեղարուեստական ստեղծագործութեան ազատութիւնը երաշխաւորւում է Նոր Պետութեան կողմից: Բայց այն օգտագործելու ոլորտը պէտք է յստակօրէն որոշուած լինի ըստ մեր կարիքի եւ ազգային մեր պատասխանատուութեան, որոնց սահմանները գծուած են քաղաքականութեամբ եւ ոչ թէ արուեստով»:

Սովետական Միութեան մէջ, որ նոյնպէս իր տեսակի մէջ «նոր պետութիւն» էր ստեղծում, այս նոյն գաղափարը արտայայտել էր Լենինը «գրականութեան պարտիականութիւն» բանաձեւով, որ նշանակում էր, թէ «ստեղծագործութեան կոմունիստական պարտիականութիւնը եւ պարտիայի լենինեան քաղաքականութիւնը գրողին օգնում են պատմականօրէն ճիշդ ընտրութիւն կատարել» («Լիտերատուրնայա Գազետա», 1979, Ապրիլ 25):

Հիթլերեան Փաշական եւ լենին – ստալինեան սովետական մշակոյթ ստեղծելու մեթոդների նոյնութիւնը յատկապէս տեսանելի է կերպարուեստի մէջ, որի նմոյշներին ծանօթանալիս, դժուար է որոշել, թէ ով՝ ումից է ընդօրինակել, Փաշականը՝ սովետականի՞ց, թէ՛ սովետականը Փաշականից: Եւ ընդհանրապէս, մօտէն ծանօթանալու դէպքում նորէն ու նորէն համոզւում ես, թէ Փաշիզմն ու կոմունիզմը նոյն ձողի երկու ծայրերն են: Այն ընթերցողներին, ովքեր ժամանակ եւ ցանկութիւն ունեն յաչս համոզուելու, առաջարկում եմ Փոմփիտու կենտրոնի գրադարանում թերթել սովետական եւ Փաշական կերպարուեստի գունաւոր գրքերը եւ համեմատել, օրինակ, հետեւեալ գործերը՝ Դէյնեկայի «Սեւաստոպոլի պաշտպանութիւնը» եւ Ֆրայտագի «Ռմբաձիգը», Գերասիմովի «Գեներալիսիմուս Ստալին»ը եւ Համմելի «Ֆիւրեր»ը, Լակտիոնովի «Նոր բնակարան»ը եւ Պադուայի «Խօսում է Ֆիւրերը», Ռեժսկիի «Պատգամաւոր աղջիկը» եւ Շմիտի «Հիտլերիւգենդի աղջիկը», Օրլովի «Մոսկովեան մետրո»ն եւ Զիբերտի «Սիրահարները», կտաւները եւ, վերջապէս 1937 թուականի համաշխարհային ցուցահանդէսի սովետական եւ գերմանական տաղաւարների ճարտարապետական – արձանագործական լուծումները: Այս ամէնը եւ շատ ուրիշ գործեր կարծես նոյն կաղապարից են դուրս եկել:

(Շար. 2)

ԹԵՐԱՃ ԵՐԿԻՐՆԵՐՈՒ ԵՐԱԽԱՆԵՐՈՒ ՇԱՀԱԳՈՐԾՈՒՄԸ

2001 Սեպտեմբերին Լոնտոնի մէջ, Թամզի վրայէն գտնուած էր երախայի մը հաշմուած մարմինը: Ենթադրուած էր որ ան 4 – 7 տարեկանի միջեւ էր: Մարմին մնացած մասին վրայէն գտնուած էր նարնջագոյն կարճ տաբատ մը, ալ որ ապրանք էր գերմանական վաճառատուներու:

Մեկնելով այդ դէպքէն, Սքոթլանտ Եարտը ձեռնարկեց երեւան հանելու ազգային ցանց մը որ կախարդութեամբ կը զբաղէր: Հետախուզութեան ղեկավար քննիչը համոզուեցաւ որ մանչուկը Անգլիա մտած էր Եւրոպայէն, մարդկային մաքսանենգութեան ցանցի մը ձեռքով եւ ծիսական արարողութեան մը ընթացքին ողջակիզուած էր: Դիազննութենէն յայտնի եղաւ որ ան մահէն առաջ կերած է ոսկոր, ապակիի կտորուանք, կաւէ գնդիկներ եւ ոսկիի տաշեղներ:

Ոստիկանութիւնը 2 տարուան պրպտումներէ ետք, վերջերս Լոնտոնի հարաւ – արեւմտեան արուարձաններէն մէկուն մէջ հսկողութեան տակ առած է մեծամասնութեամբ նիժերական ծագումով 21 հոգի: Անոնց մասին կասկածներ կան թէ մաս կը կազմեն ափրիկեցի չափահասներ ու մանուկներ Եւրոպայէն ապօրինի ձեւով Անգլիա մտցնող կազմակերպութեան մը: Անոնց միջոցով հասած պէտք է ըլլայ «Ադամ» մկրտուած երախան ալ, իր ոճրագործներուն հանդիպելէ առաջ: Ստուգուած է որ Ադամ Նիժերիայի հարաւ – արեւմտեան շրջանէն էր: Հսկողութեան տակ առնուածներուն բոլորն ալ նոյն շրջանէն յայտնուած են:

Աւելի ետք, բրիտանական ոստիկանութիւնը կասկածելիներէն մէկուն տունէն ճամպրուկ մը գտած է, որուն մէջ գամով մը ծակուած եւ երկաթեայ թելով շրջապատուած անասունի գլուխ մը կար: Գտնուած են կասկածելի ուրիշ առարկաներ ալ:

Ադամին պարագան երեւան բերած է աւելի տարածուն ուրիշ չարաշահում մը. ան կը վերաբերի ծախուած, կամ իրենց ծնողքին կողմէ «փոխ տրուած», առեւանգուած, կամ անգլիացի ընտանիքներու յանձնուած երախաներու, որոնց ծնողքը կը կարծէ թէ իր զաւակը լաւ դաստիարակութիւն մը պիտի ստանայ. սակայն, այդ խեղճերուն մեծ մասին ճակատագիրը կատարեալ ստրկութիւն կ՚ըլլայ: Կամ կը ծառայեն սեռային շահագործումի, կամ կը վերածուին տան գործերու մէջ անխնայ կերպով աշխատող գերիներու: Պաշտօնական իշխանութիւնները կ՚անգիտանան անոնց ստոյգ թիւը, բայց կը կարծուի թէ հազարներով է այդ անչափահասներուն թիւը:

Յաճախ անոնք կը շահագործուին բարդ խարդախութիւններու մէջ. կամ գերին կը դառնան Անգլիա ապրող հարուստ Ափրիկեցիներու, տնային ամենածանր աշխատանքները կատարելու համար առանց որեւէ վարձատրութեան, կամ հանգիստի: Անոնք են տակաւին որ աժան ձեռքի աշխատանք կ՚ապահովեն գաղտնի աշխատանոցներու, կամ ճաշարաննե-

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՄԷՋ

ՀՆՉԱԿԵԱՆ ՔՍԱՆՆԵՐՈՒ 88–ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

Փասատինայի Հ.Բ.Ը. Միութեան Կեդրոնին մէջ, Յուլիս 20–ին, տեղի ունեցած է Հնչակեան քսաններու 88–րդ տարեդարձի հանդիսութիւնը, բազմահարիւր հանդիսականներու ներկայութեամբ, որոնց կարգին՝ առաջնորդ Յովնան Արք. Տէրտէրեան, Հայաստանի հիւպատոս Վահագն Յովսէփեան եւ քոյր կուսակցութիւններու ներկայացուցիչներ: Յայտագիրը վարած է Անահիտ Մարտիրոսեան: Առաջին բանախօսը՝ «Ժամանակ» շաբաթաթերթի խմբագիր Արման Բարաքեան (Երեւանէն), նշելէ ետք թէ «քսաններու պայքարի վերջնական նպատակը հայրենիքի ազատութիւնն էր», քսաններու քաղաքական ու գաղափարական տեսլականը արժեւորելով շեշտած է, թէ անոնց տեսլական ու գաղափարախօսութիւնը այսօր ալ կ'առաջնորդեն Հնչակեան կուսակցութիւնն ու հայ առաջաւոր քաղաքական միտքը, աւելցնելով. «Քսանները ազատութիւն երազելուն համար պատժուեցին օտարից, ինչպէս այսօր հայ ժողովուրդը պատժւում է իր սեփական իշխանութիւնից»: Երկրորդ բանախօսը՝ Ռամկավար դէմքերէն՝ Փանոս Թիթիզեան, անդրադառնալէ ետք ԺԹ. դարու կէսերու դէպքերուն, անցնելով ներկային, ազատ, զօրաւոր եւ ապահով Հայաստանի եւ հայ ժողովուրդի գոյութիւնը երաշխաւորած է պետական, քաղաքական արհեստավարժ գործիչներու անհրաժեշտութեամբ, ամուր տնտեսութեան, օրէնքի, արդար ու արդիւնաւէտ դատարաններու գոյութեամբ, Հայաստանի եւ Սփիւռքի ուժերու միասնական գործունէութեամբ: Երրորդ բանախօսը՝ տոքթոր Յարութիւն Սաղրեան, համառօտ ակնարկ մը նետելէ ետք ԺԹ. դարու ազգային ազատագրական պայքարներուն վրայ, նշած է. «Որքա՛ն տարբեր կրնային ըլլալ արդիւնքները մեր ազատագրական պայքարին, եթէ Հնչակեանը, Ռամկավարը, Դաշնակցականը եւ միւսները մէկ բռունցք ըլլային Թուրքին բարբարոսութեան դէմ»: Անցնելով ներկային, բանախօսը ըսած է. «Հնչակեան կուսակցութիւնը կը հաւատայ գլխաւոր Ա–ով անկախութեան եւ ոչ թէ իշխանաւորներու, փառամոլներու, կաշառակերներու ժողովրդավարութիւնը իրենց ձեռքին մէջ խաղալիք ու սեփական ժողովուրդին դէմ զէնք դարձուցած կեղծ ղեկավարներու գործունէութեամբ յատկանշուող՝ անկախութիւն խաղալու անընդունելի իրավիճակին»: Գեղարուեստական յայտագրի աւարտին փակման խօսք արտասանած է առաջնորդ Յովնան Արք. Տէրտէրեան:

ԱՐՓԻՆԷ ՓԵՀԼԻՎԱՆԵԱՆԻ ՄԵԾԱՐԱՆՔԻ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

Մոնթեպելլոյի Սուրբ Խաչ Եկեղեցւոյ «Թումաճեան» սրահին մէջ, Յուլիս 18–ին, տեղի ունեցած է մեծարանքի երեկոյթ մը, նուիրուած երգչուհի Արփինէ Փեհլիվանեանի, կազմակերպութեամբ Համազգայինի Շրջ. վարչութեան: Ներկայ եղած են 300 հրաւիրեալներ: Բացումը կատարած է Շրջ. վարչութեան ատենապետ Վահագն Արզարեանց: Յայտագիրը վարած է Գէորգ Պետիկեան: Բանախօսած է Արմէն Տօնոյեան, որ ներկայացնելով Արփինէ Փեհլիվանեանի կեանքն ու գործը, նշած է թէ արուեստագիտուհին 800 համերգներով հանդէս եկած է Սփիւռքի հայաշատ գաղութներու մէջ եւ եղած է սփիւռքահայ առաջին երգչուհին որ Հայաստանի մէջ հանդէս եկած է «Անոյշ» օփերայի եւ «Արշակ Բ.» օփերայի գլխաւոր դերերով: Իբրեւ երգի ուսուցչուհի ան հասցուցած է սերունդներ, որոնք այսօր կարեւոր տեղ գրաւած են երաժշտութեան մարզին մէջ: Արփինէի նախկին աշակերտներէն՝ խմբավար Վաչէ Պարսումեան սրտի խօսք արտասանած է եւ յուշեր պատմած իր ուսանողական շրջանէն: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը, մասնակցութեամբ մեծարեալին նախկին աշակերտներուն: Յանուն Համազգայինի Կեդր. վարչութեան, Եդուարդ Մարգըրեան, Միութեան բարձրագոյն շքանշանով պարգեւատրած է երգչուհին, իսկ առաջնորդ Մուշեղ Արք. Մարտիրոսեան ազգային առաջնորդարանի գնահատագիրով պատուած է արուեստագիտուհին: Խօսք առնելով Արփինէ Փեհլիվանեան նշած է թէ կեանքին մէջ կը հաւատայ չորս բաներու՝ մարդկութեան, քրիստոնէութեան, հայ ժողովուրդին եւ հայերէն երգերուն: Ապա, անակնկալ մը նելով Կլորիա Միքայէլեանի դաշնակի ընկերակցութեամբ, արուեստագիտուհին երգած է Գուրգէն Ալեմշահի «Իմ երգը», խոր յուզումի մատնելով ներկաները, նկատի առած այն՝ որ անցեալ Նոյեմբերէն ի վեր Արփինէ Փեհլիվանեան կը տառապէր ստամոքսի քաղցկեղի հիւանդութեամբ: Երեկոյթը վերջ գտած է հիւրասիրութեամբ:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ՝ «ՍՏԱԽՕՍ ԿԻՆԸ»

Լոս – Անճըլըսի «Ուիլշըր Էպէլ» սրահին մէջ, Յուլիս 12–ին, տեղի ունեցած է Է. Ընեկէն Միոյի «Ստախօս կինը» թատերախաղի ներկայացումը. «Վարդան Աճէմեան» թատերախումբին կողմէ, բեմադրութեամբ Ժան Նշանեանի: Երկու արարնոց կատակերգութեան գլխաւոր դերերը մարմնաւորած են Շաքէ Թուխմանեան, Լեւոն Շարաֆեան եւ Ժան Նշանեան:

ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՃԱՇԸ

Փըրպէնքի «Արարատ» ճաշարանին մէջ, Յուլիս 13–ին, տեղի ունեցած է Կլէնտէյլի Հայ աւետարանական առաջին եկեղեցւոյ Բ. տարեկան ճաշը, որուն ներկայ եղած են 250 հոգի: Բացումը կատարած է Տիկնանց Յանձնախումբի ատենապետուհին՝ Վարդիթեր Տօրնեան: Յայտագիրը վարած է Վրոյր Պուլղուրճեան: Եկեղեցւոյ ատենապետը՝ Ժոզէֆ Տօրնեան, շեշտած է սեփական եկեղեցի մը ունենալու անհրաժեշտութիւնը: Խաղաղութեան մասին խօսած է (հայերէն) տոքթոր Նազարէթ Տարագճեան, որ օրինակներով ներկայացուցած է խաղաղութեան տեսակները եւ Հայոց պատմութենէն առնելով գլխաւոր թուականներ եւ դէմքեր, հիմնաւորած է իր խօսքերը, եզրակացնելով թէ «խաղաղութիւն գտնելու համար Աստուծոյ միջամտութեան պէտք է ապաւինինք»: Խօսելով (անգլերէն) պատերազմի մասին, վերապատուելի Փիթըր Տողրամճի նշած է թէ մարդիկ պատերազմի կը դիմեն, երբ կը տեսնեն, որ իրենց անձը վտանգուած է: Ս. գիրքէն մէջբերումներով իր միտքերն ու մտածումները հաստատելով բանախօսը շեշտած է թէ մենք պատերազմի կ'երթանք, երբ խաղաղութիւն ձեռք բերելու միջոցները չքացած են: Սրտի խօսք արտասանած է Հիւսիսային Ամերիկայի հայ աւետարանական եկեղեցիներու միութեան ատենապետ վերապատուելի Մկրտիչ Մելքոնեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

ԼԻԶՊՈՆԻ ՀԻՆԳ ՀԱՅ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ 20–ԱՄԵԱԿԻ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄԸ

Էնսինոյի Ֆերահեան ազգային վարժարանի «Աւետիսեան» սրահին մէջ, Յուլիս 27–ին, տեղի ունեցած է Լիզպոնի մէջ 1983 Յուլիս 27–ին «Հայ Յեղափոխական բանակ»ի հինգ անձնազոհ մարտիկներու նահատակութեան 20–ամեակի ոգեկոչումը, կազմակերպութեամբ Հ. Ե. Դաշնակցութեան: Յայտագիրը վարած է Դալար Ասլանեան: Բանախօսած է Հ. Յ. Դ. Գանատայի Կեդր. Կոմիտէի անդամ Մհեր Գարագաշեան: Խօսք առած է Հ. Յ. Դ. Արեւելեան Ամերիկայի Կեդր. Կոմիտէի ներկայացուցիչ Անդրանիկ Գիգիրեան: Հ.Ե.Դ.–ի անդամներ ներկայացուցած են կենդանի պատկերներ: Ցուցադրուած է տեսերիզ մը, որ ներկայացուցած է հինգ նահատակներ իրենց արտայայտութիւններով եւ գաղափարական հաւատքի խօսքերով: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

Հ. Մ. Ը. Մ.–Ի ԿԼԷՆՏԷՅԼԻ «ԱՐԱՐԱՏ» ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ 25–ԱՄԵԱԿԸ

Կլէնտէյլի Հայ Սքուլի շրջափակին մէջ, Յուլիս 27–ին, նշուած է Հ. Մ. Ը. Մ.–ի Կլէնտէյլի «Արարատ» մասնաճիւղի հիմնադրութեան 25–ամեակը, յատուկ փառատօնով մը, որուն մասնակցած են երեք հազար հոգի: Առաւօտեան ժամը 11–էն սկսեալ տեղի ունեցած են պասքեթպոլի եւ վոլիպոլի մրցումներ, զանազան երգիչներ հայկական եւ օտար երգերով ջերմ մթնոլորտ ստեղծած են: Երեկոյեան հանդէս եկած է «Վարդան եւ Արմինէ Ադաջանեան» պարախումբը, ներկայացնելով հայկական պարերու փունջ մը:

ԼՐԱՏՈՒ

...րու: Ամէն տարի Բրիտանիա հասնող հազար հազար ափրիկեցի պատանիներ որոնք իրենց ազգականներուն կը ղրկուին, իրականութեան մէջ որպէս ծառայ աշխատելու նպատակով ճամբայ կը հանուին: Ընդհանրապէս անոնց հնազանդութիւնը կ'ապահովուի ճակատագրական անէծքով մը զոր կախարդ մը կ'արտասանէ արարողութեան մը ընթացքին որուն կը պարտադրուին ներկայ գտնուիլ:

Թերաճ երկիրներու մանուկները կը ծառայեն նաեւ թմրեցուցիչի մաքսանենգութեան նպատակին: Վերջերս անգլիացի մաքսաւորներ ձերբակալած են փաքիստանցի աղջնակ մը որուն պայուսակին մէջ մէկ միլիոն սթերլինի արժէքով հերոյին գտնուած է: Անոր նմանները կը մեկնին Ասիայէն, Պալքաններէն, Արեւելեան Եւրոպայէն, ընկերանալով «հովանաւոր»ներու որոնք զիրենք ապրանք կը դարձնեն պոռնկութեան եւ մանկամոլներու:

ԻՒՆԻՍԷՖ–ի բրիտանական ենթաբաժինը կ'ափսոսայ որ երկրին ներկայի օրէնսդրութիւնը հարկաւոր տրամադրութիւնները չունի այդ կարգի չարագործները հարկաւոր ձեւով պատժելու համար: Ներքին գործերու նախարարութիւնը խոստացած է պակասը լրացնել: Օրէնքի բարեփոխում մը թոյլ պիտի տայ որ մարդ արարածին մաքսանենգութիւնը, ինչ ձեւի տակ ալ կատարուի ան, ամենածանր պատիժի արժանի յանցանք համարուի:

ՔԱՂՀԱՆ

ՊԱՏՐԱՆՔ

Գրեց՝ ՓԱՅԼԱԿ ՍԱՆԱՍԱՐ

ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

1924, Յունուար - Մարտ, Փարիզ,

4.

Յամրօրէն բացաւ երկրորդ նամակը ու կարդաց: Արդարեւ, Հայոց եկեղեցիի քարտուղարութեան կողմէն կու գար:

«Ազնիւ Տիկին,

«Ձեր կորսուած աղջկան մասին շարունակ ուրախառիթ լուր մը ստանալու համար, կը հրաւիրենք ձեզ ներկայանալ յառաջիկայ շաբաթ, կէսօրէ վերջ, Ժան Կուժոնի եկեղեցիին դրասենեակը»:

Շողակաթի մէջ ամէն շարժում կանգ առաւ, ճիշդ գործելէ դադրող ժամացոյցի մը նման: Սլաքը սառեցաւ նամակին վրայ, բառերը կորսնցուցին իրենց իմաստը: Շողակաթ անկարող էր ըմբռնելու դէպքերը որ կը խուժէին իր վրայ, կը թնճկուէին իր շուրջը: Անկարելի, անագորոյն իրականութեան մը վրայ եար ըլլալ կը թուէր իր մտածումը: Կը հրաժարէր խորհելէ, զգալէ...

Որքա՞ն ատեն մնաց այդպէս սառած, զգայազիրկ, միայն գիտակցելով որ իր ոտքերուն տակէն կը փախի հողը, ապահովութիւնը:

Կանգուն էր. մէկէն ինկաւ, փլաւ աթոռին: Գլուխը լեցուն քաոսային պատկերներով, չէր կրնար բռնել, կրել զիր վզին վրան. իր գլուխը նետելու, չկարենալ խորհելու անհուն պէտքը կը զգար, բայց անհնարին էր խուսափիլ իր մտածումներէն: Անոնք ծուխի հեղձուցիչ ամպերու պէս կը կուտակուէին իր շուրջը: Նեղ միջանցքի մը մէջ ան կը փախէր իժերու առջեւէն, որոնք կը հետապնդէին անխնայ զինքը...

Մութին մէջ, անստոյգ վտանգներէ հալածական, Շողակաթ կառչեր էր պատի մը ու կը մրմնջէր.

– Անկարելի է... Աստուած իմ... Անկարելի է... Անկարելի է...

5.

Գիշեր:

Փարիզի մէջ գիշերը կը հասնի հսկայ չարչարանքէ մը վերջ, գրեթէ անճանաչելի: Մութը եւ լռութիւնը կը տուայտին ժամերով. կատարեալ պայքար մը հեղուկ, աննման տարրերու... Մութը կ'անձրեւէ, լռութիւնը կը կաթկթի, բայց օդին մէջ կը ցնդին արդէն... Լոյսը եւ աղմուկը կը կրծոտեն, կը խարտոցեն գիշերը հազար ատամներով, ու անկարող զայն բոլորովին մարսելու, ջղային հիւանդներու նման կը գալարին ու անքուն կը սպասեն:

Շողակաթ ալ չի կրնար աչքերը փակել Փարիզի գիշերուան պէս: Իր անկողնին վրայ երկնցած է առանց զգեստները հանած ըլլալու: Մարած է լոյսը, մարած են իր բոլոր լոյսերը: Մտածումը անդամալոյծ է: Հազար շարժումներ կը խորհի, բայց մտածումը տեղէն չի կրնար երերալ, ոչ առաջ, ոչ ետ, ոչ աջ, ոչ ձախ: Տիղմին մէջ խրած անիւ:

Կէս գիշերը կը հնչէ... յետոյ մէկ... ու յետոյ երկու հարուած... երեք հարուած... Շողակաթ չի զգար ժամերուն միջոցը. կը կարծէ թէ աւրուած ժամացոյց մըն է որ կը զարնէ, ու պիտի զարնէ դեռ երկար բոլոր ժամերը, անդադար, անսպառ, մինչ ինք պիտի մնայ այդպէս գամուած, աւազի մէջ խրած նաւու նման:

Պանդոկին սանդուխներուն վրայ, միջանցքներու երկայնքին ոտնաձայները լռեր են վաղուց: Պանդոկը ծանրացեր է մարդոց յոգնութեամբ, խոր քունով, երազներով: Պանդոկը խրեր է Շողակաթի սենեակը: Պանդոկը կը հնդայ անոր ականջին: Ինք ստիպուած է կրելու իր անդամալոյծ մտածումին վրայ կոյտ մը մարդոց խռմփինքը, լսկումը: Երբեմն ալ կը կարծէ թէ ամայի ու վիթխարի պալատի մը մէջ մինակ է ինք ու ոչ ոք չպիտի արթննայ կամարներուն տակ:

Պատուհանի կողմէն յամառ կիսալոյսը կը մաղուի ներս: Անկարելի է մոռնալ փրերը, տխեղծ իրականութիւնը: Քաղաքը զառանցանքի, մղձաւանջի նման կը պրկուի Շողակաթի պզտիկ անկողինին շուրջ: Ոտք մը իսկ չուզեր բաժնուիլ, մեկնիլ: Մնայուն մտասեւեռումի նման կը ըկէ ծերուկ կինը:

Շողակաթ արթո՞ւն է թէ քուն. ո՞ւր պառկած է արդեօք. վերմակին տա՞կ, տախտակամածին վրա՞յ, թէ միջոցին վար առկախ. ինք տարուած է այս վերջին պարապային մէջ զգալու ինքզինք: Իր շուրջը կը՝ հոսին թաւալգլոր առաստներ, իրիկուններ, գիշերներ... Ան ինքզինքը կը նկատէ մոլորած ժամանակի այդ ծփուն ու զիկզակ գծերուն մէջ:

Բայց յետոյ... յետոյ... նախ յամրօրէն, ապա յանկարծ ալիքներ կը հանդարտին. կը դադրի շարժումը, աղմուկը, լոյսը: Շողակաթ կը վերադառնայ ինքզինքին: Կը յիշէ նամակները: Կը ջանայ պատկերացնել դէպքերը, իր անպաշտպան հոգիին ճեղքերէն ներս կը խուժեն կարծիքներ, ենթադրութիւններ:

(Շար. 31)

Պ. Գըլակ Ղազարեան,
Պ. Ատրուշան Ղազարեան,
Տէր եւ Տիկին Փիէր Թէրզեան, զաւակներն ու թոռները,
Տէր եւ Տիկին Աւետիս Պէնլիօղլու եւ զաւակները
Եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
Ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, քեռկինին եւ ազգականին՝

ՄԱՐԿԱՐԷԹ ՂԱԶԱՐԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Օգոստոս 5-ին, 84 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Օգոստոս 11-ին ժամը 10·30-ին Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցին.

6, av. Bourgain

ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Գըլամարի ինթէրքոմիւնալ գերեզմանատունը:

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ:

Փոխան ծաղիկի նուէրներ ազգային հաստատութիւններու:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Պ. Գըլակ եւ Ատրուշան Ղազարեանի եւ ընտանեկան պարագաներուն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի Սրբուհի Նշանեանի մահուան առիթով, Տիկին Ժանպլանէ 30 Եւրօ, Տիկին Փլէխխէ 500 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Ժան Լօղաշմէօրէ, Պր. Առլէն Նշանեանէ 150-ական Եւրօ:

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի Էլէն Բիւզանդ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպըսակի Սրբուհի Նշանեանի մահուան առթիւ. – Տէր եւ Տիկին Ժան Կիյուէ, Տէր եւ Տիկին Մարիօ Վազէ 150-ական Եւրօ:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

ANNEE SCOLAIRE
2003 — 2004
27ème Rentrée
Le LUNDI 22 SEPTEMBRE

1977 : 7 élèves
2003 : 300 élèves

Secteurs d'activités permanentes proposés :

LANGUE ARMENIENNE (17 niveaux)
Initiation— Enfants— Adolescents— Collège— Préparation Bac*— Conversation Adultes

EVEIL A LA CULTURE ET A L'IDENTITE ARMENIENNE
(3 niveaux)
Cours d'histoire et géographie

DANSE ARMENIENNE (10 niveaux)
Académique— traditionnelle— folklorique

MUSIQUE (10 niveaux)
Eveil Musical— Solfège— Piano— Violon— Guitare
Musiques d'ensemble (guitares)

DESSIN— ARTS PLASTIQUES
(4 niveaux)

ECHECS (2 niveaux)

ANGLAIS (4 niveaux)
Initiation primaire— soutien collège

* *Félicitations aux* 15 (*sur* 15) *élèves MCA ayant réussi le BAC dont les* 9 ayant *présenté* l'arménien

Inscriptions :
les 10, 13 et 17 septembre,
de 14h30 à 18h

Renseignements auprès de la Direction

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél: 01.43.76.55.89 - fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 17

Վերափոխումն է Սուրբ Աստուածածնի
ՏԱՂԱՒԱՐ ՕՐ է

Սկիզբ Ժամերգութեանց ժամը 8·45-ին:
Պատարագ ժամը 10·30-ին:
Կը պատարագէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Պատարագի աւարտին՝ խաղող կ'օրհնուի:

Ծանօթ. – Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Օգոստոս 18

Բ. Օր Վերափոխման
Մեռելոց Յիշատակի Օր

Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:
Կը պատարագէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱԲԵՂԱՅ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

Պատարագի աւարտին՝ հոգեհանգիստ կը կատարուի «վասն համօրէն ննջեցելոց»:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 17

Պատարագ կը մատուցուի ժամը 10·30ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱԲԵՂԱՅ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ
Յաւարտ պատարագի՝ խաղողօրհնէք:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Վերափոխումն է Սուրբ Աստուածածնի:
Ժամերգութիւն ժամը 9·30-ին:
Պատարագ ժամը 10·15-ին:
Կը պատարագէ՝ Տ. Միւռոն Ծ. Վարդապետ:
Յաւարտ պատարագի «Խաղողօրհնէք»:
Ծանօթ. – Այսօր Հոգեհանգիստ չի կատարուիր:

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 17

Տօն է Սուրբ Աստուածածնի

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի փոխանորդ
Լիոնի եւ Շրջակայից

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի ԽԱՂՈՂՕՐՀՆԷՔԻ աւանդական արարողութիւնը:

Հաւատացեալներ որոնք օրհնութեան համար ուխտած են ԽԱՂՈՂ նուիրել կրնան ուղարկել Եկեղեցւոյս Դիւանատունը:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Վերափոխումն Աստուածածնի
«ԽԱՂՈՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 17

Առաւօտեան Ժամերգութիւն ժամը՝ 8·30-ին:

Հանդիսաւոր պատարագ ժամը 10-ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ
Հոգեւոր Հովիւ

Պատարագի ընթացքին կը կատարուի
"Օրհնութիւն խաղողոյ"
աւանդական արարողութիւնը

Անոնք որոնք կը փափաքին այս առիթով խաղող նուիրել, թող հաճին տեղեակ պահել Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատունը:

Հեռաձայն. – 04 91 77 84 70

ԱԷՆ ԼՈՒ - ՍՈՒՐԲ ԳԷՈՐԳ

ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 17

ՏՕՆ Է ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ

Պատարագ ժամը 10-ին:

Յաւարտ պատարագի՝ Խաղողօրհնէք ժամը 11·30-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՑ. ՏԷՏԷԵԱՆ

6 AOUT 1938 ENGHIEN,
6 AOUT 2003 CLAMART.

Pour leur 65ème anniversaire de mariage, toute la famille souhaite à **VIRGINIE et STEPAN DAMLAMIAN** un heureux anniversaire!

Affectueusement.

1938 ՕԳՈՍՏՈՍ 6, 2003 ՕԳՈՍՏՈՍ 6

Իրենց ամուսնութեան 65-ամեակին առթիւ, համայն ընտանիքը բարի տարեդարձ մը կը մաղթէ

ՎԻՐԺԻՆԻ ԵՒ ՍՏԵՓԱՆ ՏԱՄԼԱՄԵԱՆԻ

Սիրով:

HAMASKAINE CONSTRUIT UNE ECOLE A MARSEILLE POUR 400 ENFANTS

Ça m'intéresse! Je participe!

Hamaskaïne-France
BP 109 — 75422 Paris Cedex 09
Tél. / Fax 01. 45. 23. 29. 05
Internet: www.hamaskaine-france.com

Ecole SIAMANTO

La rentrée des classes et les inscriptions de l'école hebdomadaire Siamanto de Bagneux auront lieu le :

mercredi 17 septembre à 15h
à l'école Henri Wallon,
2, avenue de Stalingrad à Bagneux

Les cours d'arménien sont assurés par deux enseignantes, depuis le niveau de la maternelle, jusqu'à la préparation de la langue vivante I, II ou III au baccalauréat.

La classe du mercredi matin est adaptée aux plus jeunes, âgés de 6 à 10 ans pour la plupart.

La classe du mercredi après-midi accueille les adolescents et enfants au-dessus de dix ans.

Les jeunes parents et anciens élèves apportant un nouveau dynamisme, des grands-parents, pour certains, bénévoles depuis plus de vingt ans et garants de la continuité de l'école de Bagneux, et des amis de l'école, composent les membres d'une association qui entoure les maîtresses pour les soutenir dans leur tâche et organiser des activités de loisirs ou éducatives, et qui assure la bonne gestion de l'école.

Pour tout renseignement :
— Mme Lucie Dossikian: 01 45 46 10 11
ou
— Mme Elisabeth Davidian :
01 46 65 81 53

Association Arménienne d'Aide Sociale

Fête Champêtre Traditionnelle

AU HOME ARMENIEN
107, avenue du Maréchal Lyautey, 83700 SAINT-RAPHAEL

VENDREDI 15 AOUT

— **10h : Messe solennelle Chapelle Saint-Jean célébrée par Monseigneur DARON GEREJIAN**

— **A partir de 12 heures :**
Bar & Buffet, Spécialités arméniennes

Animation :
Marten YORGANTZ et son Ensemble
ARSENE & ALEXANDRE

Renseignements et Réservations : ☎ 04. 91. 14. 33. 10

ԱՐՋԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ
«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ	16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ	13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ	12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ	12€

ԵՒ

«ՅԱՌԱՋ - 50» (Տպագրութեան 50-ամեակ) — 19€

Դիմել՝ «ՅԱՌԱՋ»ի:

Թղթատարի ծախք՝ 6 €, հատոր գլուխ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55985

ՈՒՐԲԱԹ
ՕԳՈՍՏՈՍ 8
VENDREDI
8 AOUT
2003

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.747 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20.747

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՏՐՊԷՅՃԱՆԻ նախագահին՝ Հ. Ալիեւի առողջական վիճակը ծանրացած ըլլալով, Օգոստոս 6-ին Անգարայէն ԱՄՆ փոխադրուած է: Ալիեւ Յուլիս 8-էն ի վեր կը գտնուէր Անգարայի զինուորական հիւանդանոցը եւ վերջերս տարաձայնութիւններ կային իր մահուան մասին: Տարիներէ ի վեր կը տառապի սրտի բարդութիւններէ եւ ներկայիս կը գտնուի Գլիվլէնտի (Օհայօ) հիւանդանոցը: Քանի մը օր առաջ, իր տղան նշանակած էր որպէս վարչապետ, պաշտօն մը, որու շնորհիւ կրնայ ապահովել փոխանցման շրջանի նախագահութիւնը, մինչեւ Հոկտ. 15-ի ընտրութիւնը: Ալիեւ ռուսական օդանաւով փոխադրուած է ԱՄՆ, մինչ տղան ճամբայ ելած էր դէպի Անգարա ու ի լուր տեղափոխութեան, Բաքու վերադարձած է:

ԻՍՐԱՅԷԼ, ՕԳՈՍՏՈՍ 6-ԻՆ, պաղեստինցի 300 բանտարկեալ ազատ արձակեց, որպէս բարեացակամութեան արարք մը «ճամբու ուղեցոյց»ին գործընթացին ի նպաստ: Իսրայէլ 6000 պաղեստինցի բանտարկեալ ունի եւ այս 300-ի ազատ արձակումը շատ անբաւարար կը նկատուի եւ իսլամական Ճիհատին եւ Համասին համար պարզ «ցուցադրութիւն» մըն է: Պաղեստինցիներէն զատ, Իսրայէլի աջն ալ դժգոհ է, մանաւանդ պաղեստինեան ոճրագործներու ընտանիքներն կամ զոհերու հարազատները: Ուաշինկթըն որեւէ հաստատ պատասխան չի տար, ինչ կը վերաբերի Իսրայէլի ի նպաստ օգնութեան կրճատումին, եթէ ան չարունակէ իր պատին կառուցումը: Պուշ իսկ կը խոստովանի որ «ապահովութեան այդ սահմանը» հարց մըն է:

ԱԼԻՍ ՍՕՆԻԷ - ՍԷՅԹԷ, որ համալսարաններու նախարարուհի եղած է Վ. Ժիսքար - տ'Էսթէնի նախագահութեան օրով, մեռաւ 78 տարեկանին փարիզեան իր բնակարանին մէջ:

ԼԻԲԵՐԻԱՅԻ նախագահը՝ Չարլ Թէյլըր պատրաստ է իշխանութենէն հեռանալու արեւմտեան Ափրիկէի Տնտեսական Համագործակցութեան ճնշումին տակ, պայմանաւ որ «ապահով ապաստան» մը ունենայ եւ անձեռնմխելիութիւն ձեռք ձգէ: ԱՄՆ Պաշտպանութեան Նախարարին համար յայտնի չէ թէ Թէյլըր ի՞նչ պիտի ընէ ի վերջոյ: Ապստամբներու ղեկավարին՝ Սեքու Տամաթ Գոնեհի համար, ան միայն ուժի ցուցադրութեան պարագային կը քաշուի: Իր շարժումը ստեղծուած է 1999-ին ԼԻՒՐՏ անուան տակ (Հաշտութեան եւ Ժողովրդավարութեան համար միացած Լիպերիացիներ): Կ'ըսէ թէ թեկնածու չէ նախագահական աթոռին կամ որեւէ աթոռի:

ՄԱՐԻ ԹՐԷՆԹԻՆԵԱՆԻ թաղումը կատարուեցաւ Օգոստոս 6-ին, Փէռ Լաշէզի գերեզմանատունը շուրջ 1000 հոգիի ներկայութեան: Նախապէս, երգով եւ լոյսերով մեծարանքի արարողութիւն մը տեղի ունեցած էր Էտուար Է թատրոնը: Ընտանիքը ուզած էր որ յուղարկաւորները բաց գոյն հագուին: Գերեզմանատան յուղիչ արարողութեան ընթացքին հայրը չէ կրցած զսպել իր վիշտը եւ կէս ձգած է իր ելոյթը: Միւս կողմէ, Լիթուանիա որեւէ «օրինաւոր հիմ» չի գտներ ենթադրեալ մարդասպանը՝ Պերթրան Գանթան Ֆրանսայի յանձնելու:

ԻՐԱՔԻ ամերիկեան ուժերը յայտարարած են որ, Պաղտատի հիւսիսը Ս. Հիւսէյնի 18 կողմնակիցներ ձերբակալած են եւ զինամթերք գրաւած: Կը թուի որ Պաասը այլեւս գաղտնի կը գործէ եւ թռուցիկով մը ան կը յայտարարէ.- «Դուռնէն քշեցին մեզ, պատուհանէն կը մտնենք»:

ԻՐԱՆԻ նախագահը՝ Խաթամի կ'ուրանայ բոլոր ամբաստանութիւնները ինչ կը վերաբերի հիւլէական ռումբին, որ «ոչ մէկ տեղ ունի ազգային քաղաքականութեան մէջ»:

ՃԱՔԱՐԹԱՅԻ ռմբափորձը, որու տէր եղաւ Ժեմաահ Իսլամիահն սերտ կապեր ունի Պէն - Լատէնի ալ - Քաիտային հետ, որ միշտ գործօն դեր կը կատարէ: Ինտոնեզիա նոր ռմբափորձերու վախ ունի եւ ԱՄՆ ալ ապահովութեան արտակարգ միջոցներ ձեռք առած է:

ԹԷՀՐԱՆԻ դատախազը՝ Մորթազաւի Օգոստոս 6-ին, ազատ արձակումը հրահանգած է ինը պատասխանատու ուսանողներու համար, որոնք ձերբակալուած էին Յունիսի եւ Յուլիսի ցոյցերուն առթիւ: Ուրիշ ուսանողներ բանտարկուած կը մնան:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Փիւի տը Տոմի շրջանը 23 Գերմանացիներ վիրաւորուած են, Գլերմոն - Ֆերանէն ոչ շատ հեռու, իրենք փոխադրող հանրակառքին արկածին հետեւանքով: Ըստ երեւոյթին հանրակառքը սահած է, երբ կը փորձէր խուսափիլ դիմացէն եկող կառքէ մը:

ՏԷՅՎԻՏ ՔԷԼԼԻ, ան որ անձնասպան եղաւ մետիաներուն տեղեկացուցած ըլլալով Իրաքի զէնքերու մասին տրուած ստայօդ լուրերը, թաղուեցաւ Օգոստոս 6-ին: Ներկայ եղաւ Մեծն - Բրիտանիոյ փոխ - վարչապետը: Բանավէճը չէ դադրած, քանի վարչապետին բանբերը, որ ողբացեալը բաղդատած էր ամերիկեան գրականութեան առասպելական մէկ դէմքին՝ Ուալթըր Միթիի (առասպելամոլ անձ մը) ստիպուած եղած է ներողութիւն խնդրել ընտանիքէն:

ՏՕԹԸ, որեւէ ձեւով տեղի չէր տուած Օգոստոս 7-ին, եւ Եւրոպայի զանազան երկիրներու մէջ, մանաւանդ Ֆրանսա, Սպանիա, Իտալիա, Փորթուկալ, ապականութիւն, երաշտ եւ հրդեհ կը շարունակուին: Ֆրանսայի մէջ մրցանիշը կոտրեց Օսէռ 40.7 աստիճանով, մինչ Փարիզ 39 աստիճանի վրայ կը մնար...:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԵՐԵՔ ԶԻՆՈՒՈՐ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ

Վանաձորի զօրանոցներէն մէկուն մէջ, անծանօթներու կրակոցներուն տակ, 3 զինուորներ սպաննուած են, ըստ Պաշտպանութեան Նախարարութեան լրատուական բաժնէն տրուած լուրերու: Երեք երիտասարդներն ալ երեւանցի են, երկուքը եղբայր: Շրջող լուրերու համաձայն դէպքը հետեւանք է գողութեան փորձի մը, բայց զինուորական դատախազ Գ. Ջհանկիրեան հերքած է: Կ'ըսուի նաեւ թէ անոնք իրարու վրայ կրակած են: Զինուորական դատախազութիւնը քննութեան ձեռնարկած է:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՐԲ ԱՆՏԱՐԲԵՐՈՒԹԻՒՆԸ ՆԱԽԸՆՏՐԵԼԻ Է ՀԵՏԱՔՐՔՐՈՒԹԵՆԷՆ

Մեզմէ շատերուն բերնին ծամոյ եղած յանկերգ մը կայ. Հայաստանը անտարբեր է սփիւռքեան արժէքներու նկատմամբ: «Հայաստան» ընդհանրացումը հոս կը տարածուի քաղաքականէն մինչեւ մտաւորական, մշակութային ոլորտներուն հեղինակութիւններուն վրայ: Ճիշդ է որ հաղուադէպօրէն բացառութիւններ կ'ըլլան ու բարերարներու դասէն զատ մամուլի, գրականութեան, արուեստի մարզէն դէմքեր ալ մեծալ, գնահատական գիր կամ Հայաստանի անցագիր կը ստանան, բայց այնքան քիչ են արդար գնահատումները, որ անտարբերութեան վերագրումէն ստորակէտ մը անգամ չի պակսիր:

Անցի օր հայաստանեան հեռատեսիլի կայան մը Սփիւռքի գրականութեան կարեւորագոյն դէմքերէն մէկուն ծննդեան հարիւրամեակը նշող յայտագիր մը հեռասփռեց: Օրեր առաջուընէ ծանուցումներ եղան այդ մասին ու շատեր կը սպասէին հետեւելու յայտագրին, արձանագրելու, եւ այլն: Ընտրուած դէմքը Շահան Շահնուրն էր ու անոր անձին ու վաստակին նուիրուած յայտագիր մը բոլոր յատկանիշները ունէր ծամոյ - յանկերգը մէկդի դնել տալու. ինչո՞ւ չէ, անդրադարձումին, անտարբերութեան վերջ տալու նախանշան ալ ըլլալու:

Բայց չեղա՛ւ:

Շ. Շահնուրը ներկայացնելու պարտականութիւնը յանձնուած էր ոչ նուազ, քան՝ Բանասիրական Փաքիւլթէի տեսուչ Սերժուն Աւագեանի: Այլ խօսքով՝ հեղինակութեան մը որ բանալի գերագոյն դիրքին վրայ է, գրականութիւնը որպէս մասնագիտութիւն ընտրածները պատրաստելու գործին մէջ: Սակայն, պարզապէս պայթելու չափ լեցուած, նուազագոյն հետաքրքրականութենէ զուրկ, իր դիրքին ու իրեն վերագրուած մասնագիտութեան յարգանքն իսկ մոռցած անոր ելոյթը աւելորդ անգամ մըն ալ ... եւս խրախուսեց այդ ծամոյին յանկերգողներուն: Նաեւ աւելի՛ն:

Ս. Աւագեան յայտնապէս ծանօթ էր միայն Շահնուրի մէկ գործին. Նահանջին: Ու լսած էր թէ մէկ - երկու պատմուածքի ալ հեղինակ է: Շուրջ կէս ժամուան յայտագրին իրեն յատկացուած բաժինին մեծագոյն մասը տրամադրեց ըսելու, կրկնելու, նորէն կրկնելու թէ Շահնուր հրաշալի, հիանալի, մեծ, մեծագոյն գրող էր, տառապած՝ մարմնական ցաւէն ու ազգին ցաւէն. անոր անձին մէջ ընդծեց, չեչտեց հայրենասէրը, հաւատքի տէր մարդը. այնքան որ Շահնուրը այդ հաղորդումով ճանչցողը ոչ մէկ մեղք կ'ունենայ եթէ այդ անունին տակ ասկէ ետք փնտռէ բարեմիտ ճըղնաւորի տիպար մը: Ոչ մէկ խօսք այն մասին թէ ինչո՛ւ, ինչո՛վ Նահանջը «Սփիւռքի վէպը» կոչուած է, ո՛ր յատկանիշերն են զայն կարեւոր դարձնողը, եւ այլն: Գործին միջուկին մասին ամէնէն էական ըսելիքներուն գլխաւորը նըկատուած էր անոր «վրան բաց» համարուած անցքերուն մասին տափակագոյն մէջբերում մը: Նոյնքան կարեւորութեան արժանի դատուած էր «Պոլսուհիներ» բառին մասին բացատրութիւնն ալ, այդ խորագրով պատմուածքը բանասիրու-թեան փաքիւլթէի տեսուչին կողմէ որպէս չահնուրեան արտադրութիւն յիշուած ըլլալով:

Յայտագիրը տեղ տուած էր նաեւ Շահնուրի քանի մը լուսանկարներուն որոնք քանի մը անգամ ցոյց տրուեցան, առանց որեւէ նշումի թէ առնուած էին «Յառաջ» մատենաշարէն 1995-ին լոյս տեսած «Սիրտ սրտի» հատորէն եւ Գ. Քէօսէեանի Շահնուրեան նամականիէն. նոյնպէս ոչ մէկ տեղեկութիւն թէ ո՛վքեր էին Շահնուրի հետ լուսանկարուած անձերը: Թէեւ, պէտք է ըսել որ նման ակնկալութիւն հիմնովին անտեղի է այդ որակի յայտագրի մը համար ուր ծննդեան հարիւրամեակը ըլլալէ զատ, ոչինչ ըսուեցաւ Շահնուրի կենսագրութեան մասին: Կատարեալ ճգնաւորի վայել վերաբերում. գիտող - ունկնդիրը չգիտցաւ իսկ թէ ի՛նչ էր Շահնուրի բուն անունը:

Բանասիրատեսուչային այդ յայտագրին մէջ մէկ - երկու դրուագ ալ տրուեցաւ գրողին «Պճեղ մը անոյշ սիրտ» խորագրով պատմուածքին բեմականացումի տեսագրութենէն. առանց որեւէ բացատրութեան թէ Շահնուրի գրիչին պատկանող գործ է, առնուած անոր այսինչ հատորէն, գրուած այսինչ թուականին, եւ այլն:

Այս անկապ - անկապակից կարկատաններու պաստառին վրայ միջանկեալ եկաւ բարմիլ ամենայն Հայոց բանաստեղծուհին ալ որ կ'երեւի բանաւէր - տեսուչէն ետք Հայաստանի միակ անձն էր Շահնուրի մասին վաւերական երկու խօսք արտասանելու կարող: «Հրաշալի, հայրենասէր, հայրենացաւ գրող»ի կաղապարին ընտրակի չերտ մըն ալ ինք քսելէ ու Սէն Ռաֆայէլի մէջ Շահնուրի հետ հանդիպում մը յիշելէ ետք, տիկին Կապուտիկեան միայն իրեն արտօնելի «անհամեստութեամբ» կարդաց իր «Կարաւաններ դեռ քայլում են» հատորին առթիւ Շահնուրէն ստացած գնահատական տողերով նամակը...:

Յետոյ կրկին լուսանկարները տողանցեցին. մանուկ Շահնուրը ծնողքին հետ, պատանի հասակին, Յարութ Կոստանդեանի, Հանրի Թոմայի, Գրիգոր Քէօսէեանի, Արփիկ Միսաքեանի հետ լուսանկարուած: Զըսուեցաւ նոյնիսկ թէ ո՛րն էր Շահնուրը անոնց մէջ...:

Անգիտութեան ու արհամարհանքի նըման կուտակումի հանդէպ քննադատութեան քով կա՛յ գնահատանքի արժանին ալ. տեսուչական մակարդակի նման արտադրութիւն կը ծառայէ գոհ ըլլալու մեզի՝ Սփիւռքին վիճակած ընդհանուր անտարբերութեան բաժինէն: Այդ յանկերգին տէրերը Շահնուրի յայտագիրը դիտելէ ետք, իրենց ծամոյը բերան առնելէ առաջ երկու անգամ պէտք է մտածեն. հապա՛ եթէ հայաստանեան վերաբերումը փոխուի ու նման ներկայացումներ տրուին նաեւ Ն. Սարաֆեանի, Յ. Կոստանդեանի, Զ. Որբունիի, Շ. Նարդունիի, Զ. Պիպեռեանի ու բոլոր միւս անգիտացուածներուն մասին...:

Թ. ԱՐՓԻ

ՅԱԿՈԲ ՕՇԱԿԱՆԻ ՅՈԲԵԼԵԱՆԸ ԵՒ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐՆԵՐԸ

ԿԱՐԷՆ Ա. ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Բնական է, որ սովետական մշակոյթ ստեղծելու եւ սովետական գրող բուծելու գործին խանգարելու էին անվերապահ տաղանդի արուեստագէտները, որոնք եթէ նոյնիսկ ծառայում էին, ապա միայն ու միայն՝ արուեստին: Այդ խանգարողներն էին Աննա Ախմատովան, Միխայիլ Բուլգակովը, Մարինա Ցվետաեւան, Օսիպ Մանդելշտամը, Բորիս Պաստերնակը՝ Ռուսաստանի մէջ եւ Հայաստանի մէջ՝ Ակսել Բակունցը, Վահան Թոթովենցը, Եղիշէ Չարենցը, Զապէլ Եսայեանը, Գուրգէն Մահարին... Սովետական վարչակարգը առանց որեւէ դժուարութեան մեկուսացրեց բոլոր նրանց, ովքեր նոյնիսկ ցանկութեան դէպքում չէին կարողանում դառնալ սովետական գրող:

1936-ին Եղիշէ Չարենցը գրեց.

Եւ ես դիմում եմ քեզ, ով Արարիչ,
դարձեալ,
Ինչպէս վկան մեր հին՝ Նարեկացին, –
Քանզի' կարօտ ոգու եւ անարիւն
Հացի, –
Տեսնում եմ լոկ – Կացին
արեգնացեալ: –

Իբրեւ մի նոր վկայ՝ վաղուց
աստուածարեալ՝
Ես՝ եկրային՝ երկրին լոկ
հաւատացի, –
Զկամեցայ, Աստուած, ես՝
ինձանից բացի, –
Ոչ գոյութիւն՝ ինձ պէս դէթ
կատարեալ:

Ես անսացի միայն – իմ հանճարի
ձայնին: –
Ճանաչեցի լոկ նիւթն՝ ինքնարարիչ, –
Եւ՝ հանճարիս ուժով՝ ենթարկեցի
այն ինձ: –

Եւ – Թունաւոր փնջեան, որպէս կարիճ՝
Ահա կանգնած եմ – զուրկ անգամ
դժնի հացից,
Եւ կախուած է գլխիս – մի
արեգնացեալ կացին:

Ի դէպ, այս բանաստեղծութիւնը առաջին անգամ հրապարակեց Համօ Սահեանը 1967 թուականին, երբ «Գրական Թերթ»ի խմբագիրն էր: Եւ այդ հրապարակումի համար նրան հեռացրին խմբագրի պաշտօնից: Աւել կ'ուզի, որ կուսական անմեղութիւն խաղացող բոլոր նրանք, ովքեր ճշմարտութեան երեսին նայելու եւ պայքարելու փոխարէն սեթեւեթում են, թէ երբ Ստալինի հետ ստալինականութիւնն էլ մնաց տասնամեակների խորքերի մէջ, պարզապէս շարունակում են իրենց ծառայամտութիւնը: Երէկ սովետական իշխանութեանն էին ծառայում, իսկ այօրս՝ լիմպենական, երբ նոյնիսկ վաղուց չկայ գլխներին կախուած արեգնացեալ կացինը: Եւ այս է մեր ազգային մշակոյթի ողբերգութիւնը:

Իրենց ոգու՝ հանճարի ձայնին ունկընդիր գրողներին մեկուսացնելուց յետոյ, բնական է, մշակութային դատարկութիւնը պէտք է լցուէր եւ ի հարկէ լեցուեց գորշ միջակութիւններով, քանի որ այդպիսիք միշտ առատ են ձեռքի տակ եւ միշտ պատրաստ են հնազանդօրէն ծառայել Ձեռքի Ցուցամատին:

Արուեստի եւ գեղագիտութեան բոլոր չափանիշերը խորտակուեցին: Դրանց անհրաժեշտութիւնը այլեւս չկար: Այդ չափանիշերը այնպէս էլ չեն վերականգնուել մինչեւ օրս: Արժէքների սանդղակը եղծուել է: Եւ երբ Հայաստանի մէջ դատողութիւններ են կատարում գրականութեան, արուեստի եւ ընդհանրապէս մշակոյթի շուրջ, որ զարգացումի հեռանկարները կորցրել է կամ հակառակը՝ «որոշակի առաջադիմութիւն է ապրում», ակամայ մտածում եմ, թէ ո՞ր գրականութեան, ո՞ր արուեստի եւ ընդհանրապէս ո՞ր մշակոյթի մասին է խօսքը: Իմ այդ մտածումները յանգում են շատ տխուր եզրակացութիւնների յատկապէս այն դէպքում, երբ բանից պարզւում է, որ համեմատութիւնները կատարւում են սովետական մշակոյթի հետ եւ արժէքները գնահատելու սանդղակն էլ մնացել է նոյն սովետականը եւ նոյն խախտուածը:

Բանն այն է, որ դասակարգային գրականութիւն եւ արուեստ ստեղծելուց բացի, ստեղծուեց նաեւ դասակարգային ճաշակ, որպիսին մերժելու կամ բարեկարգելու որեւէ փորձ այսօր նոյնպէս չի կատարւում:

Մարքս – լենինեան գեղագիտութեան մասնագէտ Բելա Բալաշը զարգացնելով այն թեզը, թէ «իւրաքանչիւր կենդանու դիւր է գալիս այն ինչն իրեն օգտակար է եւ գեղագիտական ճաշակն էլ հոգեւոր մարմնակազմի ինքնապաշտպանութիւնն է», եզրակացնում է, որ «Դասակարգային ճաշակը ինքնապաշտպանութեան դասակարգային բնազդի միջոց է: Ճաշակը՝ գաղափարաբանութիւն է»: «Սովետսկայա կուլտուրա» թերթը «Լինել գաղափարական» խմբագրականի մէջ աւելի է յստակեցնում այս դրոյթը. Զարգացած սոցիալիստական հասարակութեան պայմանների մէջ արուեստագէտի տաղանդաւորութեան աստիճանը նոյնացուած է նրա գաղափարայնութեանը, նրա աշխարհայեացքի պարզութեանը, նրա քաղաքացիականութեանը (1975, Սեպտեմբեր 20): Կոմկուսակցութեան պաշտօնաթերթ «Պրաւդա»ն (1983, Յուլիս 4) արուեստագէտներից պահանջում է Կոմպարտիայի գաղափարական ճակատի կենտկոմի հերթական վարչաժողովի պահանջները կատարել եւ այդ խմբագրականը վերնագրուած է «Գաղափարայնութիւն եւ վարպետութիւն»: Հարկ է նկատել, որ այս վերջին տասնամեակներին, վարպետութիւնը ոչ թէ երկրորդական նշանակութիւն էր ստացել, այլ գաղափարայնութիւնից զատ գրողից պահանջւում էր նաեւ վարպետութիւն, որովհետեւ փոխուել էին ժամանակները, այլեւս ցանկալի չէր մերկապարանոց գաղափարական քարոզչութիւն, որպիսին իրականացնելու համար արդէն գոյութիւն ունէին բազմաթիւ միջոցներ: Վարպետութիւնը անհրաժեշտ էր գաղափարական քարոզչութիւնը հաւաստի խօսքով ներկայացնելու համար:

Ահաւասիկ, մէկ օրինակ միայն: Մի քանի անյայտներ եօթանասնական թուականների վերջին Երեւանի մէջ, Լենինի ու Շահումեանի արձանների միջեւ տանող Հայաստանի սովետիզացիայի համար զոհուած մարտիկների յիշատակին վառուող յաւերժական կրակի վրայ խորոված էին արել: Անհրաժեշտ էր անպայման դատապարտել այս երեւոյթը: Բայց ինչպէ՞ս... Դատապարտելու համար նախ պէտք էր հրապարակել քաղաքով մէկ տարածուած լուրը: Այսինքն պաշտօնապէս հաստատել, թէ խորոված են արել սովետիզացիայի, այսինքն Հայաստանը վերանուաճելու համար զոհուածների յուշարձանին: Այդպէս կարելի էր վարուել 20 – 30-ականներին, բայց ոչ երբեք 70-ականներին, երբ հասարակութեան մէջ արդէն ստեղծուել էր ծածուկ ընդդիմութիւն:

Անհրաժեշտ էր աւելի նուրբ, տաղանդաւոր միջոց:

... Եւ անպայման շնորհալի սովետական գրողը իր հրապարակագրութեան մէջ դատապարտելով դատապարտեց այս երեւոյթը, միայն թէ փոխելով յաւերժական կրակի տեղը: Ըստ այս վարպետ գաղափարաբանի, անյայտ մի քանի հոգին խորոված արել էին Եղեռնի յուշարձանի յաւերժական կրակի վրայ: Այսպիսով իր տեսակի մէջ քաղաքական այլախոհութեան արտայայտութիւնը վարպետօրէն եւ հրապարակօրէն ներկայացուեց որպէս խուլիգանութիւն, եւ այն էլ ազգային սրբութեան նկատմամբ:

Յիրաւի, 40 – 50-ականների անշնորհք միջակութիւնները չէին հասի 70 – 80-ականներին գաղափարականացուած եւ վարպետացած գրողներին:

Սակայն իրականութիւնը մնում է իրականութիւն. 1920-ականներից ի վեր սովետական գրողներից եւ արուեստագէտներից պահանջուել է նախ եւ առաջ գաղափարայնութիւն եւ այդ գաղափարայնութեան մակարդակով էլ որոշուել է նրանց շնորհքի կամ, եթէ կ'ուզէք՝ տաղանդի չափը:

Յակոբ Օշականը հազիւ թէ տեղեակ լինէր գրականութեան եւ մշակոյթի սովետական փոխակերպումի մանրամասներին: 1946 թուականին նրան յայտնի էր լոկ այն, որ սովետական գրականութիւն կոչուածը ստեղծում էին գորշ միջակութիւնները, որոնց ընդհանրապէս հասու չէր արուեստն ու գեղագիտական ճաշակը, իսկ վարպետութիւն էլ առ այժմ չէր պահանջւում, որպիսին կարող էր նաեւ չփոթեցնել Օշականին: Անշուշտ կային նաեւ մի քանի շնորհալի մարդիկ, որոնք էլ ստիպուած էին արուեստի չափանիշերը փոխարինել գաղափարաբանական հաւատամքի արտայայտութեամբ: Յակոբ Օշականին առաւել եւս անյայտ էր, որ նոյն իսկ գեղագիտական ճաշակն է վաղուց դարձել դասակարգային ու գաղափարաբանական:

Հետեւաբար, միանգամայն իրաւացի էին նրա վրայ յարձակուած առնէտները, թէ քննադատել սովետական գրողին՝ նշանակում է «ժխտական կեցուածք մը ունենալ սովետական Հայաստանի եւ հետեւաբար հոն գտնուող եւ անոր անմիջական հովանին վայելող Էջմիածնի Մայր Աթոռին հանդէպ»: Նաեւ ցուցաբերել «Հայրենիքի վարիչներուն նկատմամբ խռովարարական միտում»: Նոյնիսկ «Ներգաղթի դէմ անվստահութիւն յառաջացնելու եւ ժողովուրդին միտքը պղտորելու անորակելի եւ դատապարտելի ճիգ մը» կատարել:

Ի դէպ, Յակոբ Օշականին այսպէս անխղճօրէն յերիւրողները յանկերգում են, թէ իրենք այդ ամէնը «կը տեսնեն»:

Եւ նորէն նոյն հարցը՝ ո՞վ էր այդ գործակալներին սովորեցնել այդպիսի «սրբամտութիւն»: Կամ ո՞ւմ հրամանով էին նրանք «տեսնում եւ գործում»:

Բայց զուգէ գրականութեան եւ մշակութային սովետական փոխակերպում էր տեղի ունեցել նաեւ արտասահմանի հայ գրողների՞ մէջ: Եւ արտասահմանի մէջ եւս անհրաժեշտ էր գոնէ բարոյապէս գլխատել ճշմարիտ մտաւորականներին՝ փոխարէնը բուծելով «Հայրենիքի վարիչներուն» ստրկամտօրէն ծառայող ազգը մոլորեցուցիչների՞...

Ցետագայ տասնամեակների պատմութիւնը միանշանակ պատասխան է տալիս այս հարցերին:

ՏԱՐԱԿՈՒՍԱՆՔՆԵՐ

Տարակուսել են թէ՛ գրական ու բարոյական արժէքների հետեւողական պահապան Շաւարշ Միսաքեանը եւ թէ՛ գեղարուեստի ու հոգեւոր անխառն մշակոյթի պահանջատէր Յակոբ Օշականը:

Փարիզ եւ ոչ թէ իսկապէս Անատոլու կամ Ուզբեկիստան ապրող հայ հասարակութիւնը արդէն իսկ տարանջատուած էր, քանի որ այդ հասարակութեան մէջ յայտնուել էին խմբեր, որոնք տառապում էին «առաջադիմական» մարմաջով, քանի որ լծուած էին «Հայրենիքի վարիչներին» ծառայելու այլ եւ այլ կասկածներ յարուցող գործին: Ցամենայն դէպս, ո՛չ այդ «առաջադիմականութիւնը», ո՛չ գրական յաւակնութիւնները եւ ո՛չ էլ որեւէ քաղաքականութիւն՝ լինէր «բարձր» կամ «սովորական», անընդունելի էր, երբ խօսքը Գրողի վաստակը գնահատելուն էր վերաբերում:

Առաւել եւս, երբ Յակոբ Օշական որեւէ կուսակցական պատկանելութիւն չունէր եւ ոչ էլ «խառնուել էր հանրային վէճերու»՝ որեւէ կողմնապահութեամբ:

Շաւարշ Միսաքեանը գուցէ իսկապէս համոզուած էր կամ գուցէ «կարմիր իշամեղուի բոյնը» չխառնելու համար խնդիրն այնպէս էր ներկայացնում, որ եթէ «մարդիկ տարբական գաղափար մը ունենային Օշականի վաստակին գեղեցկութեան եւ ծանրութեան վրայ, ապահովաբար պիտի կարմրէին»... Բայց մեր ներկան անցեալի արտացոլումն է: Հոգեւոր մշակոյթի ոլորտի մէջ տիրող անապատային այսօրուայ խորշակը գալիս է այդ հեռաւոր ժամանակներից... Ուստի բնաւ զարմանալի չէ, որ Օշականի գրական, գրականագիտական ու գրադատական վաստակին շարունակում են անգիտանալ, քանի որ այսօր առաւել եւս նա խանգարում է գրական գործունէութեանը, եւ ուրեմն ամօթահար կարմրելու մասին խօսք անգամ չի կարող լինել:

Շաւարշ Միսաքեանը իր տարակուսանքները աւելի է ընդգծում, նկատելով, որ փարիզահայ հասարակութիւնը առհասարակ ջանադիր է ծիսակատարութիւններ կազմակերպելու գործի մէջ: Նաեւ յիշեցնում է Աւետիք Իսահակեանի ծննդեան տարեդարձի տօնակատարութիւնը:

Ինչո՞ւ:

Մի՞թէ սոսկ այն պատճառով, որ Աւետիք Իսահակեանը ընդամէնը տասնամեակներ առաջ Փարիզահայ համայնքի մէջ էր:

Ո՛չ:

Գուցէ թերագնահատո՞ւմ էր Աւետիք Իսահակեանին որպէս բանաստեղծի:

Ո՛չ:

Երբ նա յիշեցնում էր Յակոբ Օշականի որեւէ կուսակցութեան չպատկանելը, որեւէ ճակատի վրայ չգործելը, ապա միայն տարակուսում էր, թէ այդ ինչպէ՞ս է, որ դաշնակցական Իսահակեանին հանդուրժում են նոյն «հայրենասէր առաջադիմականները»:

Յակոբ Օշականին չէին ների նաեւ Աւետիք Իսահակեանի գրականութեան նկատմամբ յայտնած կարծիքի համար, քանի որ բանաստեղծը արդէն նշանակուել էր Սովետահայ գրողների միութեան նախագահ, իսկ որեւէ նկատառում իշխանութիւնների կողմից վստահուած պաշտօնեայի նկատմամբ՝ պատժելի էր:

Յակոբ Օշականը այդ հասկացել էր. «1913-ին՝ Աւետիք Իսահակեանը պաշտպանեցի Լէոյին դէմ: Անկիւնադարձ մըն էր «Երգեր եւ վէրքեր»ը, որով Շահազիզի, Նալպանտեանի, Գամառ – Քաթիպայի բռնակալութիւնը կը կործանէին Թումանեան, Յովհաննիսեան, Իսահակեան: 1920-ին՝ յարձակեցայ «Աբուլ Ալա»ին վրայ: 1922-ին՝ «Սասունցի Մհեր»ին վրայ, երկուքն ալ հասարակ պատում, քարոզ: Բայց նոյն այդ մարդէն ես առի քերթուած մը «Հայ գրականութիւն» գրքիս մէջ՝ ու երկու ժամ վերլուծում չի բաւեր այդ երկու տուն ոտանաւորը բանալու: Դասարանին մէջ եւս տղաքը լացուցեր եմ, ինքս ալ, այդ տանաւորին ներսը մթերուած խորագոյն ապրումներով: Ահա փրաւ ալ խոստովանութիւն: Ահա այս բոլորը ճիշդ են մաթեմաթիքային ճշդութեամբ մը, դէթ Օշականին համար: Ու ասոնց մէջ հակասութի՞ւն գտնելը: Չեմ տար բառը: Իսահակեան 6 – 7 հատ նման քերթուածներ ունի: Տառապանքը կը սկսի այն ատեն, երբ մարդիկ Մհերը կամ Աբուլ Ալան կամ հայրենիքի հողէն հասած խօսքերը կը վերածեն արժէքի: Ամբողջ ներկայ տագնապը անբանաստեղծութեան արդիւնքն է, ահա այս սխալ հիացումներով, կը փառաբանեն, որ Իսահակեանի երգերը կ'երգուին, մոռնալով, որ կ'երգուին աւելի խանդով եւ կիրքով՝ Նար – Պէյն ու Գամառ – Քաթիպան, որոնց անունը հայ բանաստեղծութեան մէջ պիտի յիշուի, բայց գործը պիտի մնայ անայց: Էջերով ընդլայնում պիտի քեչ գային փնծի ցոյց տալու համար, որ Եղիա, մեր ամէնէն բանաստեղծական խառնուածքներէն մէկը, բանաստեղծ չէ կրցած ըլլալ: Ինչո՞ւ: Հարցումը չէ կարեւորը: Կարեւորը Եղիայէն աւարտած քերթուած մը չժառանգելն է հայ գրականութեան: Ու ատկէ այսպէս՝ բոլոր հակասական թուող իմ դատումներուն համար»:

Չեմ կասկածում, որ այսօր էլ ոմանք ընդվզելու են Յակոբ Օշականի այս կարծիքի դէմ, քանի որ անցեալի ու ներկայի բոլոր այն գրողներն ու արուեստագէտները, որոնք ընդունուած են սովետական գաղափարաբանութեան կողմից, ենթակայ չեն ոչ միայն քննադատութեան, այլեւ վերլուծութեան: Նրանք անվերապահ են եւ անքննադատելի: Քանի որ անվերապահ եւ անքննադատելի են այն գաղափարները, որոնք կամայականօրէն եւ կեղծիքով վերագրուած են նրանց...

Ինձ համար ծանր է, ճնշող ու նուաստացնող, երբ «հայրենասէր» հացկատակները յանդգնում են հաւատաքննութեան ենթարկել Գրողին: Առաւել եւս սարսափեցուցիչ է, երբ վոհմակով շրջապատուած Գրողը անօգնական ու ճարահատ, ստիպուած է արդարանալ: Այս սարսափեցնող մեթոդը նոյնպէս գալիս էր բոլշեւիկեան Հայաստանից եւ, եթէ փոքր ինչ թուլացնես զգօնութիւնդ, այսօր էլ կը փորձեն նոյն բոլշեւիկեան մեթոդով քեզ հաւատաքննութեան ենթարկել: Իսկ այդ մեթոդի էութիւնը, որի շնորհիւ միլիոնաւոր անմեղ մարդիկ զոհուեցին ԿԳԲ-ի նկուղներին եւ Գուլագի ճամբարների մէջ հետեւեալն է. քեզ ամբաստանում են հազար ու մի յանցանքներով եւ պարտադրում են, որ հէնց դու էլ ապացուցես, թէ անմեղ ես:

Սովետական «իրաւականութեան» նոյն այս մեթոդը կիրառուել է Յակոբ Օշա-

ԱՐԱՄ Ա. ՄԵԾԱՐԵՑ Գ. ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱԺՆԻ ՏՆՕՐԷՆ ՏՈՔԹՈՐ ԶԱՒԷՆ ԵԿԱՒԵԱՆԸ

(«ԱՆԹԻԼԻԱՍ»). – Իբրեւ գնահատանք Սփիւռքի ու Հայաստանի մէջ հայ կրթական ու մշակութային կեանքի ծաղկումին Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկի բերած նպաստին եւ անոր իրագործման մէջ հիմնարկին Հայկական Բաժինի տնօրէն տոքթոր Զաւէն Եկաւեանի ունեցած ներդրումին, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութիւնը կազմակերպած էր գնահատանքի ու մեծարանքի հանդիսութիւն մը: Պաշտօնական հանդիսութիւնը տեղի ունեցաւ Ուրբաթ, Օգոստոս 1-ի երեկոյեան ժամը 19-ին, կաթողիկոսարանի վեհարանի դահլիճին մէջ, հովանաւորութեամբ Արամ Ա. Կաթողիկոսի: Հանդիսութեան յատուկ կերպով հրաւիրուած էին Լիբանանի կեանքին մէջ գործող մեր կառոյցներու ու մարմիններու ներկայացուցիչները: Նորայր Ծ. Վրդ. Աշըգեան իր բացման խօսքին մէջ շեշտեց, թէ Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկին Հայկական բաժինին ունեցած անգնահատելի ծառայութիւնը հայկական կրթական ու մշակութային կեանքերու բարգաւաճման մէջ, վեր առաւ անոնց զարգացումին մէջ Զաւէն Երեւանի եւ Հայկական Բաժինի փոխ-տնօրէն Աստղիկ Զամքըրթճնի անուրանալի դերակատարութիւնը:

Խօսք առաւ Ժիրայր Դանիէլեան, որ կեդրոնացաւ յատկապէս հաստատութեան կրթական առաքելութեան վրայ: Ան կարեւորեց Հայաստանի մէջ եւ աշխարհի տարածքին աւելի քան 70 երկիրներու մէջ Գալուստ Կիւլպէնկեան հիմնարկին եւ մանաւանդ անոր Հայկական Բաժինին ծառայութիւնները, որոնք ուղղուած են հայկական Սփիւռքի բոլոր համայնքներուն անխտիր եւ որոնք կը հետապնդեն մէկ գլխաւոր նպատակ՝ տարածումը հայ կրթութեան ու մշակոյթին: Ան թուեց այս նպատակին իրագործման ի խնդիր կատարուած կառուցումները, շինարարական աշխատանքները, հաստատուած կեդրոնները ու հիմնուած կրթանպաստները: Ան արժեւորելով հաստատութեան յիսնամեայ ծառայութիւնը, ըսաւ. «Անվարան կարելի է յայտարարել, որ սփիւռքահայ դպրոցին թիկունք կանգնող ու անոր գոյութիւնը ապահովող կառոյցն է Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկն ու անոր Հայկական Բաժինը»:

Ժիրայր Դանիէլեան իր խօսքին մէջ մեծ կարեւորութեամբ շեշտեց Լիբանահայ վարժարաններու արդիւնաւէտ աշխատանքն ու անոնց իրագործած յաջողութիւնները: «Քաջ գիտակից Հայկական վարժարաններու գոյութեան հրամայականին, Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկն ու անոր փոխ-տնօրէնը կը գործեն անսակարկ օժանդակութեան եւ խնամատար հօր ոգիով», ըսաւ ան:

Ապա խօսք առաւ Գեղանի Էթիեմէզեան, որ կեդրոնացաւ Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկին եւ անոր Հայկական Բաժինին մշակութային առաքելութեան վրայ: Ներկայացնելէ ետք Կիւլպէնկեան գերդաստանին եւ Գալուստ Կիւլպէնկեանի կենսագրականները, ան շեշտեց անոնց նախաձեռնութեան եւ ձեռներէցութեան ոգին, ինչպէս նաեւ նկարագիրի բարեսիրութեան գիծը: Գեղանի Էթիեմէզեան թուեց Կիւլպէնկեան հաստատութեան շնորհիւ «ծնած» հայկական թէ օտար մշակութային գործունէութիւն ծաւալող կառոյցները, հրատարակութիւնները, գրական ամպիոններն ու գիտական կաճառները: «Այս գործունէութիւնը մեծապէս նպաստեց հայկական բարեսիրական ու մշակութային մասնագիտութեան աշխատութիւններու իրականացման: Շնորհիւ Հայկական Բաժինին եւ անոր տնօրէնին ճիգերուն, ծաղկեցաւ, կեանքի կոչուեցաւ հայ մշակոյթը», ըսաւ ան եւ շեշտեց, որ հայ նորահաս սերունդը հայ մշակոյթով հետաքրքրուելու ու համաշխարհայնացման քլանին տակ հայօրէն ապրելու մտահոգութիւններուն լուծումներ գտնող հաստատութիւնը եղաւ Գալուստ Կիւլպէնկեանը:

Հայրապետական պատգամով հանդէս եկաւ Արամ Ա. Կաթողիկոս, որ երանելի կոչեց այն մարդը, որ կ՚աշխատի ուրիշին համար Աստուծոյ բարիքը առատօրէն բաժնելով ուրիշին հետ: «Այդպէս եղաւ կեանքը Գալուստ Կիւլպէնկեան անձին եւ հաստատութեան եւ այդպիսով ան անձերու, հաւաքականութիւններու եւ կազմակերպութիւններու կեանքին մէջ տիրական ներկայութիւն է: Մեր ազգին կեանքին մէջ եւս ան եղաւ ու մնաց հոմանիշ դպրութեան, գիտութեան ու մշակոյթին», ըսաւ ան:

Արամ Ա. Կաթողիկոս նաեւ գնահատանքով անդրադարձաւ Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան աթոռին ազգային, կրօնական, եւ մշակութային առաքելութեան հիմնարկին ունեցած ներդրումին»: «Հիմնարկը քարին չէ, որ կու տայ, որովհետեւ, գիտէ, որ այդ քարերը կը վերածուին կեանքի ու ծառայութեան: Ան կու տայ առանց խտրութեան բոլորին՝ պահանջելով միայն պատասխանատուութիւն, համարատուութիւն ու ծրագրուած աշխատանք», ըսաւ ան: Նաեւ գնահատեց ներդրումը Հայկական Բաժինի փոխ-տնօրէն եւ հաստատութեան մէջ հայկական դպրոցներու պատասխանատու Աստղիկ Զամքըրթճնի, որ ուժական կերպով կ՚աշխատի ոգի պահելու համար հայկական դպրոցները:

Ապա Արամ Ա. Կաթողիկոս տոքթոր Զաւէն Եկաւեանը պարգեւատրեց Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան Իշխանի շքանշանով, Աստղիկ Զամքըրթճնը՝ «Սուրբ Մեսրոպ Մաշտոց» շքանշանով, իսկ Ինկրիտ Եկաւեանին նուիրեց մշակութային ու գեղարուեստական յատուկ արժէք ներկայացնող յուշանուէր մը:

Երախտագիտութեան ու շնորհակալութեան յուզումնալից խօսքով մը տոքթոր Զաւէն Եկաւեան ըսաւ. «Թող այս շքանշանները ըլլան մեր ամէնօրեայ օրհնութիւնները, որովհետեւ այս աշխատանքին համար մենք կարիքը ունինք հաւատքի, որպէսզի աւելի ընդարձակուին ու խորանան մեր յարաբերութիւնները»: Ան շեշտեց Սփիւռքի հայապահպանման համար Միջին-Արեւելքի եւ յատկապէս Լիբանանի ու Սուրիոյ համայնքներուն ներկայացուցած կարեւորութիւնը, հայ դպրոցին անհրաժեշտութիւնը եւ կոչ ուղղեց բոլոր հայ ուսուցիչներուն՝ նուիրումով շարունակելու իրենց առաքելութիւնը: «Կիւլպէնկեան հաստատութիւնը անտարբեր չէ եւ մեր մտահոգութիւնն է նաեւ բարձրացնել մեր ուսուցիչներուն կենսամակարդակը: Հայկական Բաժինը ստեղծուած է յատկապէս հայ դպրոցի պահպանութեան, հայ ուսուցիչներուն օգնութեան հասնելու եւ հայ մանկավարժներ պատրաստելու համար», շեշտեց ան: Զաւէն Եկաւեան նաեւ շեշտեց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան դերը մեր ժողովուրդի սփիւռքահայութեան կեանքին մէջ. «Այդ դերը լոկ կրօնական չէ, այլ նաեւ՝ մշակութային ու կրթական, որոնք կը կազմեն հիմքը մեր գոյութեան Սփիւռքի մէջ: Արամ Ա. Կաթողիկոսի գահակալութեան շրջանին մեր գործակցութիւնը աւելի զարգացաւ. գործակցութիւն մը, որ եղակի իրագործումներով հարստացաւ: Կը վստահեցնեմ ձեզի որ այդ գործակցութիւնը պիտի շարունակուի, ի սէր հայ կրթութեան ու մշակոյթին ծաղկումին»: Իր խօսքի աւարտին, տոքթոր Զաւէն Եկաւեան իր խորին շնորհակալութիւնը յայտնեց Հայրապետին եւ նուիրեց կաթողիկոսական ասա:

Հանդիսութեան ընթացքին գործադրուեցաւ գեղարուեստական յայտագիր. հանդէս եկան մեներգող Գէորգ Պէպէճեան եւ արտասանող Իրմա Տէոէեան:

Հանդիսութիւնը փակուեցաւ «Սարդարապատ» յաղթերգով:

կանի դէմ: Եւ մարդու սիրտը ճմլւում է, կարդալով նրա անօգնական արդարացումները.

«Զիս կը մեղադրեն որ չեմ խանդավառ մեր հայրենիքով: Ու կը զրպարտեն... Ողբերգականը ան՝ որ մարդիկ կը մոռնան, կ՚անտեսեն, ինչ որ նպաստաւոր չեն գտներ, չեմ ըսեր՝ իրենց շահերուն, այլ կ՚ըսեմ իրենց պատրանքներուն... Երեւանին մէջ մարդիկ տակաւին չեն կրնար իրենց մտքին ազատութեան վստահիլ... Կը հաւատամ թէ մօտ է օրը, երբ ամբողջ արեւելահայ քնարերգութիւնը (բացառութիւններու մասին ըսեր եմ իմ մտածումը, տեղը չէ հոս գրական քննադատութեան) իրենց իսկ ձեռքով պիտի առաջնորդուի դամբարան: Իմ վերլուծումներու գետին սփիւռքն էր, յայտարարեցի անիկա: Ու սփիւռքը որ բաժնուած է ճակատներու: Ողբերգականը այն է որ հայաստանեան զգացումը մարդիկ շփոթած ըլլան թալուի մը հետ... 1945-ին, արեւմտեան կաղապարներու ծանօթ քերթող մը, որուն ալ տաղանդով, երբ կը հաւատայ, թէ [...] եւ այլն եւ այլն բանաստեղծներ են, կամ ինք զինքը կը խաբէ կամ կ՚ընէ կեղծիքներուն ամէնէն զզուելին: Արեւելահայ բանաստեղծութիւնը ուրանալը ոչ սրբապղծութիւն է եւ ոչ ալ հերոսութիւն... Ահա Հայաստանեան գրականութեան դիմաց իմ կեցածքը խոշոր գիծերով»:

Բանաստեղծների անունները վերցնել եմ, քանի որ «ազգի լուսաւորութեան աստիճանը» դեռեւս յուսահատական է ինչպէս Հայաստանի, նոյնպէս եւ արտասահմանի հայ հասարակութեան մէջ եւ դեռեւս որեւէ ցանկութիւն չեմ տեսնում, որ արտայայտուած լինի եօթանասունամեայ սովետական գաղափարականացուած գրականութիւնն ու մշակոյթը վերարժեւորելու եւ վերագնահատելու համար, հրաժարուելու համար գաղափարականացուած եւ ապազգային մշակոյթի այն ծանր բեռից, որ մեզ պահում է 20-րդ դարի կապանքների մէջ, թոյլ չտալով մեր վերադարձը արմատներին ու պատմական աւանդներին, որպէսզի հնարաւոր լինի շարունակելու մեր ապաքինուած ու առողջ ընթացքը:

Ինչ վերաբերում է «խոշոր գիծերու կեցուածքը» ներկայացնելուն, ապա Յակոբ Օշականը ընդամէնը փորձում է «առաջադիմական հայրենասէրներին» յորդորել, թէ պէտք չէ իր գրական քննադատութիւնը «մատի փաթթան» դարձնել, «խոշորցնել ու վերածել քաղաքական դաւաճանութեան»:

«Ազատ էք իմ քննադատական գործը կարդալու կամ մերժելու, ըսեր եմ այնքան անգամներ: Կու գայ օրը, երբ մեր բոլոր հիացումները կը մեռնին: Ի՞նչ կրնայ ընել Օշականը, իր բոլոր կատաղութեամբը, իրաւ գործի մը դէմ, հիացումէն զատ: Այդ իրաւ գործը տուէք ինծի եւ ոչ թէ աս ու ան թէկուզ համբաւով պսակեալ մեղքութեան մը ճարբռտուքը», – այնուհանդերձ չի նահանջում Յակոբ Օշականը:

Ահաւասիկ, թէ ինչո՛ւ Յակոբ Օշականն ու նրա պէս մշակներն են իմ ԱԶԳԱՅԻՆ ՀՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆԸ:

Եւ ո՛չ մէկ «համբաւով պսակեալ մեղքութիւն»՝ լինի մեր կամ օտար միջավայրի մէջ:

(Շար. 3)

ՊԱՏՐԱՆՔ

Գրեց՝ ՓԱՅԼԱԿ ՄԱՆԱՍԱՐ

ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

1924, Յունուար - Մարտ, Փարիզ,

5.

Վհատութեան, անստուգութեան այդ երկար պահերը կը խաղաղին աստիճաբար: Դուրսը գիշերուան վերջին պահերն են: Առաւօտը կը վախկլի, կը տամուկ ու պղտոր ջուրերու նման կը տարածուի պատուհաններու առջեւ: Պողպատեայ ժխորը զուգահեռական գիծերու նման կը ցանցէ ոստանը: Դռներ կը բացուին:

Սպիտակ գիշերէն վերջ, Շողակաթ սովորութեան ուժով կը շտկուի. կը կառչի կեանքին, որովհետեւ ուրիշ ոչինչ կրնայ ընել. բնազդական, անգիտակից շարժումներ ուղղութիւն կու տան իրեն: Բայց շարժումէ շարժում մկանները կ՚ամրանան: Կը վանէ մշուշը, կ՚ընդվզի յոգնութեան դէմ: Պատուհանը կը բանայ թաց լոյսին, որ զինքը կ՚արթնցնէ ալ աւելի... Կ՚ուժովնայ Շողակաթ: Տկարութեան այդ գիշերուան հետքերը կը թօթափէ իր մտածումին վրայէն: Կը կանգնի պարզ, միակտուր ու անշփոթ, ինչպէս երբեմն:

Ահաւասիկ նամակները: Ի՜նչ անսպասելի եղելութիւն, ինչ տարակոյսներ ալ բովանդակեն անոնք, պատրաստ է ինք կուրծք տալու անոնց: Չպիտի ընկճի ինք:

Բայց անհրաժեշտ է դասաւորել անոնց իմաստը. հետեւաբար Շողակաթ կը ջանայ անտեսել, մոռնալ մանաւանդ երկրորդ նամակը, որ անտեղի յայտնութիւն մը, ուշ մնացած մանրամասնութիւն մը կը բերէ իրեն, որուն առ այժմ ուշ դարձնելու չէ անշուշտ:

Տարտամ գաղափարներ կու գան իրեն, որոնք մօտաւորապէս ըսել կ՚ուզեն.

– «Տէ՛ր, ինչ որ կը պատրաստես ինծի, վեր է ուժերէս, գիտեմ: Օրերը որ կը ծընին. չափազանց ծանր պիտի գան ուսերուս: Բայց փոյթ չէ, թո՛ղ կամքդ ըլլայ: Իրաւունք չունիմ հարցնելու քեզ կարգադրութիւններուդ մասին, ոչ ալ հասկնալու զանոնք: Կը մնայ ինծ հետեւիլ անմիջական պարտքերուս կուրօրէն, քայլ առ քայլ: Առայժմ հիւանդանոցի ճամբան է առջեւս, ու ծայրն ալ՝ աղջիկս, այո, Արփինէս, որ... ողջ թէ մեռած... զիս կը կանչէ, ինծ կը սպասէ»:

Ու Շողակաթ անվարան, անշփոթ, վար կ՚իջնէ Պէլվիլի պողոտայէն. անտարբեր կերպով կը բարեւէ իր ամէնօրեայ ծանօթները, հացագործը, նպարավաճառը, աւելածու կինը: Իրեն վրայ արտասովոր ոչինչ կայ: Հոն, վարը, իր սովորութեան համաձայն աչքերը կը դարձնէ ժամացոյցին որ իրեն կ՚ըսէ.

– «Ճշդապահ ես, պառա՛ւ. ժամը եօթ ու կէսն է, ինչպէս ամէն օր: Գործէդ ուշ չպիտի մնաս»:

Բայց Շողակաթ այդ առտու գործի մասին խորհելու ժամանակ չունի բնաւ: Հիւանդանոցը կը քաշէ զինքը. ուրիշ ոչինչ կը նշմարէ, ոչինչ կը խորհի, չի նշմարեր անկէ անդին:

Իր ետին, իրմէ դուրս, իրմէ հեռու, կը մնայ դատարկ իր ննջասենեակը, պանդոկի մը անկիւնը: Սեղանին ծայրը կը սպասէ կիսատ նամակ մը. բայց որբ, անտէրունչ իրի մը երեւոյթը ունի. կորսուած տարկայ մը գրեթէ, որ իր դերը խաղացած է կարծէք կեանքի մէջ ու որմէ ոչինչ կարելի է սպասել:

6.

Գթութեան քոյր մը կը կեցնէ Շողակաթը ծանօթ յարկաբաժնի դրան առջեւ: Թեւերը՝ խաչաձեւ, կը փակէ անցքը: Իր աչքերը կը խօսին արդէն: Ի զուր է բացատրութիւն ուզել: Հասկնալի է. վերջացած է պատմութիւնը:

Շողակաթ կը կթոտի ու կ՚իյնայ նստարանին վրայ: Ահա այդպէս լուսամուտ մըն ալ կը փակուէր իր կեանքին վրայ, վերջինը, որմէ օդ եւ լոյս կ՚առնէր: Գերագոյն ճիգերով, պայքարով գտած, տիրացած էր էակի մը, որ «հարազատ ինչքի» նման տաս կկազմէր իրեն. բայց ահաւասիկ կը խլէին, իր մատներուն մէջէն դուրս կը քաշէին զայն: Ինչպէս երբեմն, այս անգամ ալ կողոպտուած էր ան իր անցեալէն, իր ներքին հարստութենէն: Կը մնար անգամ մըն ալ արմատախիլ, ճղակոտոր ծառ:

Քիչ վերջ ծերուկ բարապան մը զինքը առաջնորդեց հոգետուն: Քարուկիր շէնք մը ներս մտան. ապաշխարհիկ սառն օդը, մեռելներուն շունչը անշուշտ, կ՚արգիլէր խօսելէ, փսփսալէ: Հոն մտնելէ առաջ, ողջերը ստիպուած են դրան առջեւ ձգել մաս մը իրենց կեանքէն. կարելի չէ մօտենալ մեռածներուն, առանց քչիկ մըն ալ մեռնելու:

(Շար. 32)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իրենց մեծ – ծնողաց Անդրանիկի եւ Նուրիճայի, իրենց հօր՝ Աշոտի եւ մօր՝ Սրբուհի Նշանեանի (մեռած 2003, Յուլիս 27–ին) Նշանեան ընտանիքը 390 Եւրօ կը նուիրէ «Յառաջ»ին :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ 78ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՄԱՐՍԷՅԼ. –

Տիկին Անտրէ Փիրանեան 1000 Եւրօ :

Տէր եւ Տիկին Ալպէր Պօղոսեան 500 Եւրօ :

Տէր եւ Տիկին Տարօն Պօղոսեան 500 Եւրօ :

Տէր եւ Տիկին Ալպէր Հարոյեան 150 Եւրօ :

Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Շալճեան 150 Եւրօ :

Օր. Սօնիա Յովսէփեան 150 Եւրօ :

Տէր եւ Տիկին Կարօ Յովսէփեան 150 Եւրօ :

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

ANNEE SCOLAIRE 2003 — 2004
27ème Rentrée
Le LUNDI 22 SEPTEMBRE

1977 : 7 élèves
2003 : 300 élèves

Secteurs d'activités permanentes proposés :

LANGUE ARMENIENNE (17 niveaux)
Initiation— Enfants— Adolescents— Collège— Préparation Bac*— Conversation Adultes

EVEIL A LA CULTURE ET A L'IDENTITE ARMENIENNE
(3 niveaux)
Cours d'histoire et géographie

DANSE ARMENIENNE (10 niveaux)
Académique— traditionnelle— folklorique

MUSIQUE (10 niveaux)
Eveil Musical— Solfège— Piano— Violon— Guitare
Musiques d'ensemble (guitares)

DESSIN— ARTS PLASTIQUES
(4 niveaux)

ECHECS (2 niveaux)

ANGLAIS (4 niveaux)
Initiation primaire— soutien collège

* *Félicitations aux 15 (sur 15) élèves MCA ayant réussi le BAC dont les 9 ayant présenté l'arménien*

Inscriptions :
les 10, 13 et 17 septembre, de 14h30 à 18h
Renseignements auprès de la Direction

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél: 01.43.76.55.89 - fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

HAMASKAINE CONSTRUIT UNE ECOLE A MARSEILLE POUR 400 ENFANTS

Ça m'intéresse! Je participe!

Hamaskaïne-France
BP 109 — 75422 Paris Cedex 09
Tél. / Fax 01. 45. 23. 29. 05
Internet: www.hamaskaine-france.com

Association Arménienne d'Aide Sociale

Fête Champêtre Traditionnelle

AU HOME ARMENIEN
107, avenue du Maréchal Lyautey, 83700 SAINT-RAPHAEL

VENDREDI 15 AOUT

— **10h : Messe solennelle Chapelle Saint-Jean célébrée par Monseigneur DARON GEREJIAN**

— **A partir de 12 heures :**
Bar & Buffet, Spécialités arméniennes
Animation :
Marten YORGANTZ et son Ensemble
ARSENE & ALEXANDRE

Renseignements et Réservations : ☎ 04. 91. 14. 33. 10

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

EPHORIE DE LA CATHEDRALE ST-JEAN BAPTISTE

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ԿԱՌՈՒՑՄԱՆ 1700-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

Նախաձեռնութեամբ՝ Փարիզի եւ Շրջանի
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 30-ԷՆ
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 6

Այս ճամբորդութեան համար նախատեսուած է՝
8 օրուան համար՝ 1180 Եւրօ
Առանձին սենեակի պարագային՝ 1355 Եւրօ
(Օդանաւ, օդակայանի տուրք, վիզա, պանդոկ, շրջապտոյտներ, սնունդ)

Արձանագրութեան վերջին պայմանաժամ՝
ՕԳՈՍՏՈՍ 15

Մանրամասնութեան համար հեռաձայնել Առաջնորդարանի Քարտուղարութեան՝
01 43 59 67 03 թիւին

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ
«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ	16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ	13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ	12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ	12€

ԵՒ

«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Մատենաշար 50-ամեայ Յոբելեանի) 19€

Դիմել՝ «ՅԱՌԱՋ»ի:
Թղթատարի ծախք՝ 6 €, հատը գլուխ :

ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 17
վերափոխումն է Սուրբ Աստուածածնի
ՏԱՂԱՒԱՐ ՕՐ Է
Սկիզբ Ժամերգութեանց ժամը 8.45–ին:
Պատարագ ժամը 10.30–ին :
Կը պատարագէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի
Պատարագի աւարտին՝ խաղող կ'օրհնուի :
Ծանօթ. – Այսօր Հոգեհանգիստ չի կատարուիր :
ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Օգոստոս 18
Բ. Օր վերափոխման
Մեռելոց Յիշատակի Օր
Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:
Կը պատարագէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱԲԵՂԱՅ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ
Պատարագի աւարտին՝ հոգեհանգիստ կը կատարուի «վասն համօրէն ննջեցելոց» :

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՎԻԼ

ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 17
Պատարագ կը մատուցուի ժամը 10.30ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱԲԵՂԱՅ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ
Յաւարտ պատարագի՝ խաղողօրհնէք:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ՆԻՍ

Վերափոխումն է Սուրբ Աստուածածնի:
Ժամերգութիւն ժամը 9.30–ին :
Պատարագ ժամը 10.15–ին :
Կը պատարագէ՝ Տ. Միւռոն Ծ. Վարդապետ :
Յաւարտ պատարագի «Խաղողօրհնէք»:
Ծանօթ. – Այսօր Հոգեհանգիստ չի կատարուիր :

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 17
Տօն է Սուրբ Աստուածածնի
Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի :
Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի փոխանորդ
Լիոնի եւ Շրջակայից
Յաւարտ պատարագի կը կատարուի ԽԱՂՈՂՕՐՀՆԷՔԻ աւանդական արարողութիւնը :
Հաւատացեալներ որոնք օրհնութեան համար ուխտած են ԽԱՂՈՂ նուիրել կրնան ուղարկել Եկեղեցւոյս Դիւանատունը :

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

վերափոխումն Աստուածածնի
«ԽԱՂՈՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ
ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 17
Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը՝ 8.30–ին :
Հանդիսաւոր պատարագ ժամը 10–ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ
Հոգեւոր Հովիւ
Պատարագի ընթացքին կը կատարուի
"Օրհնութիւն խաղողոյ"
աւանդական արարողութիւնը
Անոնք որոնք կը փափաքին այս առթիւ խաղող նուիրել, թող հաճին տեղեակ պահել Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատունը:
Հեռաձայն. – 04 91 77 84 70

ԱԷՆ ԼՈՒ - ՍՈՒՐԲ ԳԷՈՐԳ

ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 17
ՏՕՆ Է ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ
Պատարագ ժամը 10–ին :
Յաւարտ պատարագի՝ Խաղողօրհնէք ժամը 11.30–ին :
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 9-10
SAMEDI - DIMANCHE
9-10 AOUT
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.748 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20.748

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԻՐԱՔ

ՌՈՒՄԲԱԿՈԾ ՅՈՐԴԱՆԱՆԻ ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ ԴԷՄ

ՀԱԿԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԹՇՆԱՄՈՒԹԻՒՆԸ Կ՚ԱՃԻ

Հինգշաբթի, Օգոստոս 7-ի առաւօտուն է որ ռմբահարձ մը գործուեցաւ Պաղտատի յորդանանեան դեսպանատան դէմ, ամէնէն արիւնալի արարքը, այն օրէն ի վեր երբ Ամերիկացիք տէր դարձան քաղաքին: Առաջին հաշուեկշիռի մը համաձայն 11 մեռեալ կար եւ 57 վիրաւոր: ԱՄՆ Արտաքին նախարարը Գոլին Փաուըլ հեռաձայնով խօսած է յորդանանցի իր պաշտօնակիցին հետ, ըսելու համար թէ «կը ցաւի», այսինքն՝ սորի եւ թէ քննութիւն պիտի բացուի: Ֆրանսա ալ խիստ կերպով դատապարտեց արարքը Յորդանանի Թագաւորին ուղղուած ցաւակցականով մը նախագահ Շիրաքի կողմէ:

Արարքին հեղինակները ուզած են հարուածել ԱՄՆ-ու ամէնէն հաւատարիմ բարեկամն ու զինակիցը արաբական աշխարհի մէջ: Թակարդ կառքի մը պայթումն է դեսպանատան առջեւ որ աւեր գործած է, մինչ պայթումէն ետք բազմաթիւ Իրաքցիներ դեսպանատուն կը մտնէին եւ թալանի կու տային ամէն ինչ, այրելով նաեւ Յորդանանի ողբացեալ եւ ներկայ թագաւորներուն լուսանկարները: Իրաքցիներ նախատած են Յորդանանցիները, բացագանչելով թէ կ՚ուզեն բոլորն ալ սպաննել, մինչ ամերիկացի զինուորները կը ջանային ցրուել բազմութիւնը օդին մէջ կրակելով, բայց, օրէ օր Ամերիկացիներուն դէմ տրամադրութիւնները ծաւալ կ՚առնեն: Քարտաա փողոցին մէջ է, որ նոյն օրը, ամերիկացի երեք զինուորներ վիրաւորուած են յարձակման մը ընթացքին զինուորական կառքի մը վրայ:

Ամէն պարագայի մէջ, Յորդանանի դեսպանատան դէմ ռմբահարձը յատկանշական է եւ «ոճրային եւ ահաբեկչական արարք» որակումը Ամմանի կողմէ չի բաւեր կիրքերը հանդարտեցնելու համար: Ամերիկացիք ալ մնացած են փոխել իրենց ռազմավարութիւնը եւ մեղմացնել իրենց յարձակումները Ս. Հիւսէյնի եւ անոր կողմնակիցներուն դէմ, այն յոյսով որ ժողովուրդն ալ կը մեղմացնէ Ամերիկացիներու դէմ իր թշնամութիւնը: Պէտք է ըսել որ Ամերիկացիք դեռ չեն հասկցած որ Իրաքի ժողովուրդը զիրենք չի նկատեր փրկարար եւ ազատարար: Բայց, բնակիչները բոլորովին տարբեր մօտեցում ունին: Ընտանիքի մայր մը կը խոստովանի. «պատերազմի ընթացքին պնակ մը իսկ չկոտրեցաւ, այսօր տունս քարուքանդ է, անկարելի է Պաղտատ ապրիլ»:

Ինչ որ յստակ է, այն է որ յարձակումներու թիրախ են Ամերիկացիք եւ իրենց դաշնակիցները:

Հաշեմական միապետութեան դէմ ռմբահարձը զանազան մեկնաբանութիւններու կրնայ տեղի տալ: Բացայայտ է որ «մտածուած եւ կազմակերպուած» էր ինչպէս կը յայտարարէն յորդանանեան իշխանութիւնները եւ անկարելի ալ չի նկատուիր որ Ամման, գաղտնաբար, կը ծրագրէ միապետութեան վերահաստատումը Պաղտատի մէջ: Առաջին առթիւ, արարքը կը վերագրուէր Ալ – Քաիտային, որուն համար Իրաք ծիծաղելի հողամաս է Ամերիկացիներուն ներկայութենէն ի վեր: Բայց, կայ նաեւ այլ վարկած մը: Ահաբեկիչները կը խորհին որ Յորդանան անտարբեր չէ իր դրացիին քաղաքական ապագային նկատմամբ: Մինչեւ 1958, երկիրը կը վարէր Հաշեմի հարստութեան մէկ ճիւղը: Այդ պատճառաւ, անկարելի չի նկատուիր որ միապետութեան վերահաստատման ծրագիր մը ըլլայ, որուն թեկնածու է Ռաատ իշխանը: Եւ դեռ, ոմանք չեն վարանիր խորհելու թէ Ա. Շալապիի (կազմուած խորհուրդին մէկ անդամը) «Ալ – Մութամար» թերթը Օգոստոս 5-ին ամբաստանած էր Ամմանը որ հիւրընկալած է տապալած վարչակարգին ընտանիքի անդամներն ու ընտանիքները: Այս ամբողջը պատճառ են որ վարկածները բազմաթիւ ըլլան:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ իշխանութեան եւ ընդդիմութեան միջեւ Հ. Ալիեւի առողջական վիճակին մասին վէճերը չեն հանդարտիր. քաղաքական կացութիւնն ալ կը պահէ լարուած բնոյթը: Օգոստոս 7-ին անգամ մը եւս ընդդիմութիւնը Պաքուի մէջ բողոքի ցոյցի դիմած է, առարկելով Ի. Ալիեւի վարչապետ նշանակումին դէմ: Նոյն ճակատը կը պնդէ նախագահին մեռած ըլլալու տեսակէտին վրայ, մինչ իշխանութեան դէմքեր, ինչպէս Ց. Ալիեւի օգնականներէն Հ. Հասանով, կը կրկնեն թէ ան սրտի պատուաստումի հեռանկարով տարուած է ԱՄՆ: Ինչ կը վերաբերի փոխադրող օդանաւին ռուսական ըլլալուն, նոյն անձը բացատրած է թէ ո՛չ իրենք, ոչ ալ Թուրքիա նման հիւանդանոց – օդանաւ ունէին, իսկ ԱՄՆ-էն շատ բարձր գին պիտի պահանջուէր: Ռուսաստան բարեկամական ժեսթով մը տրամադրած է օդանաւը որ «Թռչող հիւանդանոց» կը կոչուի եւ որուն մէջ նոյնիսկ կարելի է վիրաբուժական գործողութիւն կատարել:

ԻՏԱԼԱՑԻ գիտնականներ յաջողած են ձի մը համասերել (clonée): Ան ծնած է Մայիս 28-ին, կոչուած է Պրոմէդէա: Համասեր առաջին անասունէն՝ Տոլլէն ի վեր, գիտնականներ յաջողած էին համասերել կապիկ մը, կատու մը, հորթ մը եւ ջորի մը:

ՃԱՔԱՐԹԱՅԻ Մարիոթ պանդոկին դէմ գործուած ռմբահարձէն ետք, Պալիի ահաբեկիչներէն՝ Ամրոզի մահուան դատապարտուեցաւ եւ չծածկեց իր ուրախութիւնը 6 անգամ «Աստուած մեծ է» բացագանչելով եւ ինքզինք նահատակ նկատելով: Ժամ առաջ կ՚ուզէ զինք «սեղծողին» հանդիպիլ: Ցիկէն իսկ, միշտ կը կրկնէր «ուր որ ուզես կրնաս տանիլ ծիծաղ: Ցորչափ հոգիդ չէ բաժնուած մարմինէդ, հալածէ՛ չար սիոնականները, հալածէ՛ սարսափելի խաչապաշտները»: Այս դատավարութիւնը առաջինն էր 38 կասկածելիներու դատավարութենէն, որոնց կը վերագրուի Պալիի ռմբահարձը:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ նախագահը վաւերացուց, Օգոստոս 6-ին, այն փոփոխութիւնները, որոնք կը ձգտէին նուազեցնել բանակին ազդեցութիւնը քաղաքականութեան վրայ: Այսպէս, Ազգային Ապահովութեան Խորհուրդը փոխ – վարչապետին հովանիին յաւելեալ եւ մտացութեան ամտանիին տակը կ՚անցնի:

ՏՕԹԸ, որ կը շարունակուէր Օգոստոս 8-ին, պատճառ եղած էր նաեւ, Ֆրան-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՄԵՐ ԸՆԹԵՐՑՈՂՆԵՐՈՒ ԱՉՆԻՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Աստուածածնայ (Օգոստոս 15) տօնին առթիւ, «Յառաջ» ԲԱՑԱՌԱԲԱՐ լոյս չի տեսներ 4 օր, Օգոստոս 12-էն 15 ներառեալ:
ՄԵՐ ՅԱՋՈՐԴ ԹԻՒԸ՝ ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՕԳՈՍՏՈՍ 19:
Խմբագրատունը փակ է Օգոստոս 11-էն 18:

Exceptionnellement **Haratch** ne paraîtra pas du 12 au 15 Août.
Notre prochain numéro sera daté du mardi 19 Août.

ԱՄՆ-ՈՒ ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ԹՈՒՐՔԻԱ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

ԱՄՆ-ու Արտաքին գործերու նախարարութիւնը նամակով մը պատասխանած է Գոնկրէսի խումբ մը անդամներուն, ըսելու համար որ Թուրքիոյ Արտաքին գործերու նախարարին Ուաշինկթըն աշխատանքի վերջին այցին նիւթ եղած են Հայաստան – Թուրքիա յարաբերութիւնները: Ըսուած է նաեւ որ հայեւ-թուրք հաշտութիւնը մեծ կարեւորութիւն ունեցող հարց է ԱՄՆ-ու արտաքին քաղաքականութեան մէջ: Այդ մարզին մէջ յաջողութեան հասնելու համար թէ՛ Հայաստանի, թէ՛ Թուրքիոյ կառավարութիւններուն վրայ հարկաւոր ճնշումը պիտի շարունակուի, ամէն յարմար առիթի:

Նամակին մէջ ակնարկուած է Վ. Օսկանեան – Ա. Կիւլ Մատրիտի հանդիպումին որ դրական երեւոյթ նկատուած է: Ուաշինկթըն այցին Թուրք նախարարը ամերիկացի իր պաշտօնակիցին հետ հանդիպումին ընթացքին յայտնած է թէ Վ. Օսկանեանի հետ շփումը պիտի շարունակէ Սեպտեմբերին, ՄԱԿ-ի Ընդհանուր Ժողովին:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՎԱՆԱՁՈՐԻ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ԱՌԸՆՉՈՒԹԵԱՄԲ

Վանաձորի զօրանոցին մէջ երեք զինուորի սպանութեան առնչութեամբ առաջին ձերբակալութիւն մը կատարուած է: Զինուորական դատախազ Գ. Ջհանկիրեան յայտարարած է թէ հիմեր կան կասկածելու թէ արարքին հեղինակը նոյն զօրանոցէն ուրիշ զինուոր մը, Արման Յովսէփեանն է: Ան ձերբակալուած է ծանրացուցիչ հանգամանքներու մէջ սպանութիւն գործած ըլլալու մեղադրանքով:

*
**

ԼՂՀ

ՀՐԱՒԷՐ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՆԵՐՈՒ

Կառավարութեան առընթեր Գաղթի ու գաղթականներու վարչութիւնը «Վերադարձ Արցախ» ծրագրով կը հրաւիրէ մանկավարժներ: Նոյն ծրագրով, վերադարձի տրամադրութիւն յայտնած է 15 ընտանիք: Անոնց կը տրամադրուի առանձնատուն որուն կրնան տէր ըլլալ տասը տարի բնակելէ ետք: Ընտանիքին պետին 20, իսկ միւս անդամներուն 5 հազարական դրամ կը տրուի, նաեւ ամէն մէկուն հողամաս ու առաջին հինգ տարին հարկերէ զերծ ըլլալու արտօնութիւն: Կը տրուին նաեւ վարկեր: Մանկավարժները կը ստանան ամսական 18 հազար դրամ (30 տոլար) աշխատավարձք:

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ, ԹՈՒՐՔԻՈՅ, ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐՈՒՆ

Ադրբեջանի իշխանամէտ մամուլին գլխաւոր անունը, 525-րդ Թերթը, Օգոստոս 8-ի թիւով կ՚արձագանգէր Արտաքին գործերու նախարար Վ. Գուլիեւի նախորդ օրուան մամուլի ասուլիսին: Ան յայտնած է թէ ՄԱԿ-ի 59-րդ նստաշրջանին որ կը գումարուի Սեպտեմբերին, կը նախատեսուի Հայաստանի, Թուրքիոյ եւ Ադրբեջանի Արտաքին գործերու նախարարներու հանդիպում մը: Նախարարը ըսած է թէ իրենք դէմ չեն եռակողմ հանդիպումներու, սակայն, չեն ուզեր որ անոնք ամուլ բանավէճերու յանգին: Գուլիեւ խօսելով Վ. Օսկանեանի հետ Ղարաբաղի հարցով ունեցած հանդիպումներուն մասին ալ, չեշտած է թէ անոնք որեւէ պաշտօնական բնոյթ չունէին:

Ադրբեջանի քաղաքական դէտերը Ղարաբաղի հարցին մէջ յառաջդիմութիւն չեն ակնկալեր Նիւ – Եորքի հանդիպումէն: Անոնց կարծիքով, առաւելագոյնը Հայաստան – Թուրքիա սահմանին բացումին շուրջ համաձայնութիւն մը կ՚ըլլայ: Մանաւանդ, ինչպէս ըսած է Արտաքին գործերու նախարարն ալ, ԱՄՆ եւ Եւրոպական Միութիւն տեւական ճնշում կը բանեցնեն Թուրքիոյ վրայ, որպէսզի բանայ Հայաստանի հետ սահմանը:

*
**

ՄԱՀ ԱԶԱՏ ՀԱՄԲԱՐԵԱՆԻ

«Հայաստանի Հանրապետութիւն»ը Յուլիս 19-ի թիւով կը տեղեկացնէ մահը պատմագէտ Ա. Համբարեանի որ աշխատանք տարած է յատկապէս արեւմտահայ ազատագրական շարժումներու մարզին մէջ: Ծնած էր 1926-ին, Վրաստանի Նինոծմինդայի շրջանի Սաթխա գիւղը, 1942-ին աւարտած Գիւմրիի պատմութեան փաքիւլթէն: 1953-էն ալ Խորհրդային Գիտութեան ակադեմիայի պատմութեան հիմնարկին Լենինգրադի բաժնին մէջ պաշտպանած է աւարտաճառը: Հայաստանի Գիտութեան ակադեմիայի իր գործունէութեան ընթացքին, Ազատ Համբարեան կարեւոր դեր կատարած է երկհատոր պատմաբաններ պատրաստելու գործին մէջ: 1980-էն ի վեր կը ղեկավարէր ակադեմիային Նոր դարու պատմութեան բաժինը:

ՅԱԿՈԲ ՕՇԱԿԱՆԻ ՅՈԲԵԼԵԱՆԸ ԵՒ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐՆԵՐԸ

ԿԱՐԷՆ Ա. ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Զի՛ բաւեր ճանի մը գիրք թղթատել, ափ մը "բարեյոյս" հաւատափոխ ուսումնականներ գտնել, հիւրասիրել, եւ ապա յիմար – իմաստուն վճիռներ արձակել:

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

«ԲԱՐԵՅՈՅՍ» ՀԱՒԱՏԱՓՈԽ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆՆԵՐԻ ՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆԸ

Թէեւ «Յառաջ»ի բարձրացրած տագնապի ազդանշանը որեւէ անհանգստութիւն չպատճառեց «հայրենիքի վարիչները» վստահելի թիկունք ունեցող «առաջադիմականներին» եւ Հայ Գրողների ընկերակցութեանը, բայց նաեւ խիստ էական անցուդարձ տեղի ունեցաւ Փարիզի մտաւորական շրջանակի մէջ:

«Յառաջ»ը պարբերաբար տեղեկացնում էր.

«Պ. Հրաչ Սարգիսեան կը հաղորդէ մեզի թէ ինք Հայ Գրողներու վարչութենէն հրաժարած է ծանօթ յայտարարութենէն շաբաթներ առաջ, եւ թէ երբեք հակառակ չէ Օշականի յոբելեանին, քանի որ նախորդ վարչութեան այդ մասին տուած որոշումին մասնակցած եւ նոյնիսկ յոբելենական յանձնախումբին անդամ եղած էր:

Սիրով կ'արձանագրենք իր այս յայտարարութիւնը»:

«Հայ Գրողներու Միութեան վարչութեան անդամներէն՝ Տիկին Մ. Աթմաճեան դիմելով Օշականի յոբելենական յանձնախումբին անդամ Պ. Բալուեանի, յայտարարած է թէ ինք բոլորովին համակիր է Օշականի, թէ պէտք է յոբելեանը տօնուի իբր Թրքահայ ժամանակակից ամենամեծ գրողի եւ թէ ինք անհատաբար կը տրամադրուի յանձնախումբին՝ իր մասնակցութիւնը բերելու համար յոբելեանին յաջողութեան:

Տիկին Աթմաճեանով չորս կ'ըլլայ եօթը հոգիի վրայ, որ տրամադիր է մասնակցելու յոբելեանին: Ուրեմն, մնացեալ երեք հոգի՞ն են – եւ որո՞նք կը կազմեն այս տխուր եռաժանին – որ համարձակած են իրենց ընկերներուն քթին տակ կամայաբար խաղալ, նոյնիսկ խարդախօրէն յայտարարութիւններ փութացնելով թերթերուն:

Կը սպասենք դեռ լուսաբանութեանց»:

Եթէ պեղելու լինենք. թէ ովքեր են եղել «տխուր եռաժանի» կազմողները, որ խափանել են Յակոբ Օշականի յոբելեանի տօնակատարութիւնը, ստիպուած ենք լինելու ոչ միայն նորանոր չերտեր յայտնաբերել ազգային այն դաւաճանութեան մէջ, ինչը ժամանակին իրականացրին ծառայամիտ սովետասէրները եւ օրինակ դարձան նաեւ իրենցից յետոյ եկողներին՝ նոյնպիսի դաւաճանութեան ճամբայ ելնելու համար, այլեւ հեռանալու ենք մեր բուն նիւթից:

Եւ շարունակելով բուն նիւթը, գալիս հասնում ենք այն պահին, երբ Հայ Գրողների ընկերակցութիւնը այլեւս չկարողանալով շարունակել իր անտարբեր լռութիւնը, վերջապէս, հանդէս է գալիս մի յայտարարութեամբ՝ միաժամանակ երեք թերթերի մէջ, բայց առանց ստորագրութեան: Այս յայտարարութեան մէկ օրինակ էլ ուղարկում են Շաւարշ Միսաքեանին:

Որպէս ախտահարուած մտաւորականութեան բնորոշ կեցուածք, այդ յայտարարութեան մէջ խօսք անգամ չկայ Յակոբ Օշականի յոբելեանը տապալելու պատճառների մասին, ինչը եւ պահանջել էր «Յառաջ» իր առաջին հրապարակումով:

Ծիշդ եւ ճիշդ «հայրենական» մեթոդով Հայ Գրողների ընկերակցութեան «տխուր եռաժանին» անստորագիր յայտարարութեամբ հաշուեյարդար էր տեսնում Շաւարշ Միսաքեանի հետ այնպիսի մի կատաղութեամբ, որ նոյն իսկ չէր էլ անդրադառնում, թէ հրանօթային կրակի թիրախը ընդամէնը պատրանք է:

Բայց լսենք Շաւարշ Միսաքեանին.

«ԱՌ ՈՐ ԱՆԿ Է

Հայ Գրողներու Ընկերակցութեան վարչութիւնը յայտարարութիւն մը տպել տուած էր երեք թերթերուն մէջ, «Յառաջ»ի խմբագրին դէմ անոր Հոկտեմբեր 20 թուակիր խմբագրականին առթիւ (խորհրդածութիւններ Յ. Օշականի յոբելեանին ձգձգման մասին):

Ոչ մէկ ստորագրութիւն՝ այդ ապօրէն եւ տմարդի յայտարարութեան տակ, այլ պարզ կնիք մը: («Յառաջ»ին ալ ղրկեր էին եւ նոյնութեամբ վերադարձուցի վարչութեան նախագահին):

Խորին արգահատանքս յայտնելով այդ ամսեղուկ խաղին առթիւ, կը յայտարարեմ.

1.– Ես երբեք իրական անդամ եղած չեմ Գրողներու Ընկերակցութեան, ոչ ալ մասնակցած որեւէ ժողովի: Ուրեմն, սխալ հասցէի դիմած են: Այն ալ առանց դիմացինին լսելու:

2. Պարզ կեղծիք մըն է այդ յայտարարութիւնը, իրապէս «Ընկերութիւնը վարկաբեկող եւ անարգող»: Հետեւաբար ընկերութեան կը մնայ փրկել իր վարկը եւ կանոնադիրը:

Բուն անցուդարձը տխուր պատմութիւն մըն է, անպատուաբեր՝ փարիզահայ մտաւորականութեան համար:

Շ.»

Թէեւ բաւականին ուշ, սակայն արդէն 1980–ականներից հոգեւոր ու մտային շրջումների հնարաւորութիւն ունենալով Հրանտ – Սամուէլի, Շաւարշ Նարդունիի, եւ անշուշտ Շաւարշ Միսաքեանի գրական ժառանգութեանը, ես վստահ էի, թէ «Յառաջ»ի խմբագիրը չի բաւարարուելու ընդամէնը այս յայտարարութեամբ, որ իրապէս մերկացնում է Հայ Գրողների ընկերակցութեան «ծապլվարական փոքրամասնութեանը»:

«Յառաջ»ի 1946 թուականի Նոյեմբեր 10–ի թուի մէջ խմբագիրը «Յ. ՕՇԱԿԱՆԻ ՅՈԲԵԼԵԱՆԸ» վերտառութեամբ տպագրել է հետեւեալ հաղորդագրութիւնը.

«Կ'իմանանք թէ խումբ մը մտաւորականներ նախաձեռնութիւն ստանձնած են տօնելու Յակոբ Օշականի գրական եւ ուսուցչական գործունէութեան 40–ամեայ յոբելեանը, մասնակցութեամբ զանազան Միութեանց:

Նախապատրաստական աշխատանքներ կը կատարուին արդէն եւ հաւանական է, որ տօնակատարութիւնը տեղի ունենայ Յունուարին»:

Այս հակիրճ տեղեկութեան ճիշդ վերը Շաւարշ Միսաքեանը, որպէս փայլուն լրագրող եւ խմբագիր տպագրել է Վահան Տէրեանի մի բանաստեղծութիւնը, որ սովետասէր «հայրենասէրներին» ուղղուած պատասխանի իւրօրինակ շարունակութիւնն է.

Մի՛ խառնէք մեզ ձեր վայրի,
արջի ցեղերին.
Մեր երկիրը՝ աւերուած, բայց
սուրբ է եւ հին

Որպէս լեռն է մեր պայծառ տեսել
հազար ձիւն,
Այնպէս նոր չեն մեզ համար
դաւ ու դաւնութիւն:

.

Արիացիր, սիրտ իմ, ե՛լ հաւատով
տակուն,
Կանգնիր հպարտ որպէս լոյս
լեռն է մեր կանգուն:

Եւ, վերջապէս.

«Յ. ՕՇԱԿԱՆԻ ՅՈԲԵԼԵԱՆԸ

Յ. Օշականի նախաձեռնարկ մարմինը (Վ. Մելիքեան, Հրանտ Բալուեան, Գ. Զաքրեան, Շ. Միսաքեան, Շ. Նարդունի) խորհրդակցական ժողովի մը հրաւիրած էր Փարիզի հայ մտաւորականները եւ յոբելեարին հայրենակիցները, Նոյեմբեր 27–ին:

Խորհրդակցական այս առաջին ժողովին նախագահ ընտրուեցաւ Ա. Խնդկարեան եւ քարտուղար Վ. Մելիքեան:

Ներկաները բոլորն ալ կ'ընդունէին որ Յ. Օշական իր գրական մեծարժէք վաստակով, գրական երիտասարդ սերունդին վրայ թողած խոր ազդեցութեամբ եւ քառորդ վերջին դարուն հայ դպրոցներուն միջոցաւ տուած իր հունձքով կը հանդիսանայ այն դէմքը, որ արժանի է ազգին գնահատութեան: Այդ հանգամանքով՝ Փարիզի հայ մտաւորականները, մասնակցութեամբ հայ ժողովուրդին, կ'որոշեն տօնել Յ. Օշականի յոբելեանը Ֆրանսայի մէջ, – Փարիզ, Լիոն, Վալանս եւ Մարսէյլ:

Գ. Զաքրեան ժողովին հաղորդեց թէ Վալանսի մէջ 50.000 ֆրանք հանգանակուած է արդէն, յոբելեանին առթիւ՝ մասնակցելու համար Յ. Օշականի մէկ գործին հրատարակութեան ծախքերուն...»:

Առ ժամանակ անց, նոյն 1946–ի Դեկտեմբեր 15–ին Շաւարշ Միսաքեանը աւելի յստակեցրեց «վայրի արջի ցեղերին» չխառնուելու իր հաստատակամութիւնը «քիչ մը աւելի համեստ» հրապարակումով, որտեղ արձանագրել է այն ճշմարտութիւնը, որը նաեւ այսօր, 2003 թուականին եւ յետագային նոյնպէս պէտք է լինի տարաշխարհի փիրաքանչիւր ճըշմարիտ մտաւորականի, առաւել եւս՝ գրողի հաւատամքը. «Եթէ մենք զրկուած ենք Արարատի շուքէն, կամ Արաքսի եւ Հրազդանի լուսապայծառ, հայրենաշունչ ափերէն, այդ չի նշանակեր, թէ անապատէն եկեր ենք եւ Սառուցեալ ովկիանոս կ'երթանք»:

Քանի որ, իմ խորին համոզումով, որ հիմնուած է Հայ գրականութեան եւ մշակոյթի հարիւրամեակների խորքերից եկող փորձով, ԲՆԱՒ ԷԼ ԱՐԱՐԱՏԻ ՇՈՒՔՈՎ ԿԱՄ ԱՐԱՔՍԻ ԵՒ ՀՐԱԶԴԱՆԻ ԼՈՒՍԱՊԱՅԾԱՌ, ՀԱՅՐԵՆԱՇՈՒՆՉ ԱՓԵՐՈՎ ՉԵՆ ՊԱՅՄԱՆԱՒՈՐՈՒԱԾ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԱՐԱՐՈՒՄՆ ՈՒ ՓԱՌԱՒՈՐ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵ – ՐԸ:

Հայ գրականութեան ու մշակոյթի արարումն ու փառաւոր հեռանկարները պայմանաւորուած են ազնուական եւ գեղեցիկ արուեստի աստուածատուր շնորհներով օժտուած անհատականութիւններով, պայմանաւորուած են ազգային պատմութեան եւ աւանդների նկատմամբ անվերապահ նուիրուածութեամբ, Հայոց լեզուի հրաշքը պահպանելու անձնա – զոհութեամբ:

«ԹՈՒՐՔ ՈՃՐԱԳՈՐԾ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ, ՌՈՒՍ ԵՐԱԽՏԱՄՈՌ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ»

Անպարկեշտութիւն կը լինէր, եթէ այս խոհագրութեան մէջ յիշելով Աւետիք Իսահակեանին, երկու խօսքով չանդրադառնայի այն փաստերին, որոնք անյայտ էին ոչ միայն Շաւարշ Միսաքեանին ու Յակոբ Օշականին, այլեւ բոլորիս՝ մինչեւ վերջերս, երբ հրատարակուեց բանաստեղծի «Աֆորիզմները» (Երեւան, 2003): Հէնց այդ գրքից էլ բերել եմ սոյն ենթավերնագիրը: Եւ մի քանի մէջբերում եւս անհրաժեշտ է անել՝ հաղորդակից լինելու համար այն ողբերգութեանը, որ ապրել է Աւետիք Իսահակեանը սովետական վարչակարգի ճիրանների մէջ: Թէեւ նրա յոբելեանները կատարելու համար որեւէ խոչընդոտ չի եղել: Ընդհակառակը. իւրաքանչիւր առիթ օգտագործուել է նրա «անսահման ռուսասիրութիւնն ու սովետասիրութիւնը» ցուցադրելով՝ Հային մոլորեցնելու գործը: Ես համոզուած եմ, որ Աւետիք Իսահակեանը գիտէր, հասկանում էր, որ ճիրանների մէջ սեղմած՝ օգտագործում են իր հեղինակութիւնը: Եւ այս գիտակցութեամբ էր ըմբռնում նրա մարդկային ողբերգութիւնը:

Աւետիք Իսահակեանի մտորումները արտայայտել են ոչ միայն երէկուայ օրը, այլեւ ուսանելի են նաեւ այսօր.

«Անզօր մարդու, հիւանդի, յուսահատի հոգեբանութիւնը այսպէս է. խեղդուողը ձեռը գցում է օձին»:

«Աստուած հայերին ստեղծել է քռինք ծափելու համար, Թուրքերին՝ արիւն»:

«Էլ դաշնակ չենք: Հիմա ի՞նչ եղանք – դարձանք հայ»:

«Սուտը՝ իրական Հայաստանը խեղճ է, աղքատ է, փոքր. մենք սիրում ենք – սուտը, սուտ Հայաստանը, որ նա ծաղկում է, ջրանցքներ ունի, հիդրոկայաններ, ֆաբրիկաներ, հզօր է, բարձրանում է, յոբելեաններ է կատարում, պետութիւն է... մեր ուզածն ենք տեսնում եւ այն սիրում, եւ սուտը ընդունում են որպէս ճշմարտութիւն»:

«Թուրքը կոտորում է, ռուսը՝ ձուլում:
Ո՛չ կոտորուել, ո՛չ ձուլուել:
Պարսիկ, արաբ, թուրք, մոնղոլ՝ կոտորած:
Բիւզանդիա, ռուս՝ ձուլում:
Լեզուն պահել՝ դա ստրկութիւնից դուրս գալու բանալին է»:

«Ռուսից եկած բարիքը Հայերին ակամայ կերպով է եղել, չարիքը՝ գիտակցաբար»:

«Սովետների երկրում չկայ անհատականութիւն, ամէն ոք մի աղիւս է ընդհանուր շէնքի համար: Զունես սեփականութիւն – չունես ազատ կամք: Եւ չպիտի ունենաս սոցիալիզմի մէջ»:

«Ռուսներին չեն սիրում Վրացիք, Թուրքերը, դաղստանցիք, Լեհերը, միայն մենք, եւ դա մեր թշուառութեան պատճառ եղաւ, մեր դժբախտութեան պատճառը»:

«Սկսած Պետրոս Մեծից՝ ռուս պետականութեան գիտակցաբար, թէ անգիտակցաբար զոհն ենք, Արեւելեան քաղաքականութեան զոհն ենք: Հայկական հարց երբեք չի եղել, այլ եղել է անգլո-ռուսական, գերմանո – ռուսական, ամերիկա – ռուսական՝ նեղուցների համար, հնդկական ճանապարհի համար, իսլամական երկրների համար...»:

«Եթէ Հրեան մի ողբի, լացի պատ ունի – ամբողջ Հայաստանը Հայ ժողովրդի լացի պատն է՝ մինչեւ Վան, մինչեւ Մուշ, մինչեւ Ատանա»:

Դժուար չէ պատկերացնել, թէ ինչպիսի՛ն կը լինէր Աւետիք Իսահակեանի ճակատագիրը, եթէ նրա նուիրական այս մտորումները անցնէին քաղաքական ոստիկանութեան ձեռքը:

Ինչ վերաբերում է յոբելեաններին ընդհանրապէս ապա մի քանի տարի առաջ, երբ կամքիս հակառակ յայտնուեցի տարագրութեան մէջ եւ դեռ խորքէն ծանօթ չէի ֆրանսահայ մշակութային կեանքին, իրեն մտաւորական համարող մէկին հարցրեցի, թէ ինչո՞ւ չեն նշում անցեալի ու ներկայ գրողների ու արուեստագէտների յոբելեանները, որոնք ոչ միայն արմատներին կառչած մնալու, այլեւ մշակոյթին հաղորդակցուելու եւ դասեր իւրացնելու ամէնից արդիւնաւէտ առիթներն են:

«Գլուխս չպիտի ցաւցնեմ», – պատասխանեց, եւ ես հասկացայ՝ նա վստահ էր, թէ ինքը այնպիսի մի արժէք չի ներկայացնում իրենից, որ երբեւէ կատարեն իր յոբելեանը: Ուստի ճշմարիտ ու իսկական մտաւորականների հետ հաւասարուել էր ուզում նրանց յոբելեանը... չնշելով:

... Ուրեմն, ի՞նչ է. կարծում ենք անցած դարակէսից այս կողմ հայ հասարակական կեանքի մէջ որեւէ փոփոխութի՞ւն է եղել, որեւէ տեղաշա՞րժ:

Միայն «առաջադիմականներն» են դեռ շարունակում «առաջադիմել» հայրենասիրաբար ազգային հոգեւոր եւ նիւթական մշակոյթը եղծելու եւ ազգը ողբերգելու գնով:

(Շար. 4 եւ վերջ)

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ 4-ՐԴ ԴԱՍԸՆԹԱՑՆԵՐԻ ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ԲԱՑՄԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Յուլիսի 31-ին Երեւանի Խ. Աբովեան Հայկական Պետական Մանկավարժական Համալսարանի նորոգուած, արդիական սարքաւորումներով հարստացած «Սփիւռք» Գիտաուսումնական Կենտրոնում կայացաւ սփիւռքահայ ուսուցիչների վերապատրաստման դասընթացների հանդիսաւոր բացումը:

Այն «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի լաւագոյն նուէրն էր սփիւռքահայ ուսուցչութեանը, առաջինը Հիմնադրամի ծրագրերի մէջ, որն ամբողջապէս ուղղւում է Սփիւռքի հիմնախնդիրներին:

Այդ օրը կենտրոնում հաւաքուել էին բազմաթիւ հիւրեր՝ կրթութեան նուիրեալներ, գրողներ, մտաւորականներ, բարեկամներ ոչ միայն Հայաստանից, այլեւ աշխարհի տարբեր ծայրերից՝ ԱՄՆ-ի Լոս – Անճելըս, Պոսթըն քաղաքներից, Գերմանիայից, Արժանթինից, Գանատայից, Լիբանանից, Սուրիայից, Արաբական Միացեալ Էմիրութիւններից, Ֆրանսայից, Իրանի Իսլամական Հանրապետութիւնից, Ռուսաստանից, Ս. Պետերբուրգ, Կրասնոդար քաղաքներից, Էստոնիայից, Լիտվայից, Վրաստանից եւ այլ երկրներից: Ուսուցիչների կողքին նրանց տնօրէններն էին, կրթութեան պատասխանատուները. դահլիճում էին՝ Պէյրութի Համազգային Արսլանեան Ճեմարանից՝ Տիգրան Ճինպաշեանը, Կիպրոսի Մելգոնեան վարժարանի տեսուչ Կարապետ Տաքէսեանը, Պուէնոս – Այրէսի «Մարի Մանուկեան» վարժարանից՝ Ռոսիթա Եուսէֆեանը, Թեհրանի Կրթական խորհրդից՝ Նորայր Մեհրաբեանը եւ շատ ուրիշներ:

Հանդիսութիւնը բացուեց Տէրունական աղօթքով. Ս. Էջմիածնից հայրապետական սրտաբուխ օրհնութիւններ ու ողջոյններ բերած Ներսէս Արք. Պօզապալեանը յոյս յայտնեց նաեւ, որ սփիւռքահայ ուսուցիչները անպայման ազգային ոգու շաղախը կը շարունակեն թրծել քրիստոնէական աւազանում, ինչից իրապէս զօրանում է նրանց ամէնօրեայ պայքարը ուծացումի եւ նահանջի դէմ:

Իր բացման խօսքում տարբեր գաղթօջախներից դասընթացներին ժամանած 25 մասնակիցներին սրտանց ողջունեց կենտրոնի տնօրէն, բանասիրական գիտութիւնների դոքթոր, փրոֆ. Սուրէն Դանիէլեանը՝ նրանց մաղթելով մէկամսեայ արդիւնաւոր աշխատանք: Միեւնոյն ժամանակ տնօրէնը, օգտուելով նախարարի ներկայութիւնից, ընդգծեց, որ ժամանակն է վերապատրաստութիւնից պատրաստութեան անցումը, հիմնաւորեց Հայաստանում սփիւռքահայութեան մանկավարժական բարձրագոյն կրթական հաստատութեան ստեղծման անհրաժեշտութիւնը, որն էապէս բխում է Հայրենիք – Սփիւռք երկու հատուածների օգուտ: Դա նպաստաւոր է արեւմտահայ լեզուի ու մշակոյթի պաշտպանութեան հիմնախնդիրներին, որոնք Հայաստանում հեռու են բաւարար լինելուց:

Հանդիսութեանը, ըստ էութեան, ծրագրային ելոյթ ունեցաւ ՀՀԿԳ նախարար Սերգօ Երիցեանը: «Մենք որպէս պետութիւն, որպէս Հայրենիք, իսկապէս պարտք ենք Սփիւռքին, եւ յատկապէս, կրթամշակութային դաշտում», – ընդգծեց նա: Գաղթօջախների հայապահպանութեան դժուարին խնդրում կարեւորելով դպրոցների եւ վարժարանների դերը՝ նա յոյս յայտնեց, որ յետագայ քայլերը կը լինեն աւելի վստահ, աւելի իրատեսական, կը փորձենք շտկել անցած տարիներից մնացած գաղափարադիր սխալների մեր հին բեռը, բացթողումները, այդ թւում՝ դասագրքերի մարզում: Նախարարը առաջարկեց ստեղծել Սփիւռքի բոլոր վարժարանների տնօրէնների միացեալ խորհուրդ. «Կարծում ենք, այս կենտրոնը կը դառնայ կապերի համախմբող, համակարգող օղակ, որը ոչ միայն կ'առաջադրի հիմնախնդիրներ, այլեւ կը մասնակցի նրանց լուծման եղանակներ մեզ հետ համագործակցաբար»: Վերջում նա իր անխառն հիացումը եւ շնորհակալութիւնը յայտնեց «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի գործադիր ղեկավարութեանը, նախագծողներին եւ շինարարներին՝ այս եզակի կառոյցի իրագործման համար:

ԵՊՀ ռեկտոր, ՀՀ ԳԱԱ Ակադեմիկոս Ռադիկ Մարտիրոսեանը, յիշեցնելով, որ հայագիտական խնդիրների լուծումները գալիս են հիմնականում դպրոցից, խոստացաւ հնարաւորութեան սահմաններում բերել բարձրագոյն մայր բուհի գիտական աջակցութիւնը կենտրոնին եւ սփիւռքահայ ուսուցիչներին:

ՀՀ ԳԱԱ փոխ – նախագահ, ՀՀ ԳԱԱ Ակադեմիկոս Վլադիմիր Բարխուդարեանը, որը, ի դէպ, դասաւանդելու է սփիւռքահայ ուսուցիչներին, մեծապէս կարեւորեց արդէն չորս տարուայ փորձառութեամբ նմանատիպ վերապատրաստութիւնը եւ նշեց, որ այն կազմում է այս աշնան կայանալիք հայագիտական համահայկական առաջին գիտաժողովի մի բաղկացուցիչ մասը, ուր կրթական խնդիրները երկրորդական լինել չեն կարող:

Կիպրոսի Մելգոնեան վարժարանէն Կարապետ Տաքէսեանը, ՀՀ Գրողների Միութեան նախագահ Լեւոն Անանեանը, ՀՀ ԿԳՆ լեզուի պետական տեսչութեան պետ Լեւոն Գալստեանը, խօսեցին ծրագրերի, արեւմտահայ լեզուի, ի մասնաւորի՝ ուղղագրութեան տխուր ճակատագրերի եւ հնարաւոր միասնութեան եղանակների մասին: «Տաթեւ» կրթահամալիրի տնօրէն Սոկրատ Մկրտչեանը խօսեց Կենտրոնի հետ ուսումնական աշխատանքներում համագործակցութեան այժմէականութեան մասին, իսկ Թեհրանից ժամանած ուսուցչուհի Անժէլ Մինասեանն ընթերցեց Թեմի Սրբազան առաջնորդ Սեպուհ Արք. Սարգսեանի եւ Կրթական Խորհրդի ողջոյնի խօսքերը:

Ճի՛շդ է, տարբեր մօտեցումներ էին ուրուագծւում շատերի ելոյթներում, երբեմն՝ հակադիր, սակայն երգը ազգային համախմբման ներքին ուժ ունի, ինչը վերստին հաստատեցին ՀՀ վաստակաւոր արտիստ Հենրիկ Սիմոնեանը եւ երգչուհի Սեդա Ամիրկարայեանի սրտաբուխ կատարումները:

Նշենք, որ դասընթացներին ուսուցիչները խորութեամբ կ'ուսումնասիրեն գրաճանաչութիւն, արեւմտահայերէն եւ արեւելահայերէն, գրաբար, գրականութիւն, պատմութիւն, հայրենագիտութիւն, Կրօն, Եկեղեցու պատմութիւն, երգ, պար, ազգային ծէս, կերպարուեստ, մանկավարժական, մեթոդաբանական յատուկ առարկաներ: Հայրենիքում գտնուող ուսուցիչների համար նախատեսուած է մշակութային հարուստ ծրագիր. Նրանք կ'այցելեն քաղաքի արուեստի օճախներ, թանգարաններ, ցուցասրահներ, թատրոններ, հանդիպումներ կ'ունենան պետական բարձրաստիճան այրերի, ճանաչուած գրողների, արուեստագէտների, գիտութեան գործիչների հետ: Նրանք կը տեսնեն Հայաստանի պատմամշակութային կոթողները, կ'այցելեն տեսարժան վայրեր, որ, համոզուած ենք, ուսումնառութեան ուղղակի շարունակութիւնն է, ինչն արդէն անվիճելի է դարձնում կրթական այս առաքելութիւնը մայր երկրում:

ԼՈՒՍԻՆԷ ՏՕՆՈՅԵԱՆ

«Սփիւռք»
Գիտաուսումնական Կեդրոն

Օգոստոս 3, Երեւան

ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՀԱՅՈՑ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

• Յունիս 22-ին Քէօլնի Ս. Միքայէլ Եթովպական եկեղեցւոյ մէջ քոյր եկեղեցիներու մասնակցութեամբ կատարուեցաւ պատարագ նուիրուած՝ Գերմանիոյ մէջ Եթովպական եկեղեցւոյ գոյութեան 20-ամեակի առթիւ, Քէօլնի Ս. Միքայէլ եկեղեցւոյ տօնին: Պատարագը մատոյց Ատտիս – Ապապայի եկեղեցւոյ Սինոտի նախագահ Ջոսէփ Եպիսկոպոս: Պատարագին իրենց մասնակցութիւնը բերին Գերմանահայոց Թեմի Առաջնորդ Գարեգին Արք. Պեքճեան ընկերակցութեամբ գաւազանակիր՝ Արիստակէս Արքյ. Այվազեանի, Ղպտի եւ Հնդիկ Մալապար եկեղեցւոյ քահանաներ, Գերմանիոյ Աւետարանական եկեղեցւոյ նախագահ՝ Մանֆրէտ Քոք եւ այլ եկեղեցիներու եւ կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներ:

Յետ պատարագի տեղի ունեցած ընդունելութեան, Առաջնորդը Գերմանիոյ մէջ Եթովպական եկեղեցւոյ պատասխանատու հովիւ տոքթոր Մէրավի քահանայ Թէյէկէյին ներկայացուց Հայ Եկեղեցւոյ սէրն ու զօրակցութիւնը հանդէպ Եթովպական եկեղեցւոյ եւ Հայ եկեղեցիներու նկարները պարունակող ալպոմ մը նուիրեց:

• Տարւոյս Յունիս 23 – 24-ին Գերմանիոյ Հանովըր քաղաքին մէջ տեղի ունեցաւ Աւետարանական եկեղեցւոյ եւ Արեւելեան Ուղղափառ Եկեղեցիներու հովիւներու հերթական նիստը: Տարին մէկ անգամ տեղի ունեցող այս հանդիպումները նպատակ ունին աշխուժացնել Արեւելեան Ուղղափառ Եկեղեցիներու եւ Աւետարանական եկեղեցւոյ յարաբերութիւնները: Այս տարուան հանդիպման կը մասնակցէին յանուն Հայոց Առաջնորդութեան՝ Սերովբէ Վրդ. Իսախանեանն ու Արմաշ Արեգայ Նալպանտեան, ինչպէս նաեւ յանուն Աւետարանական եկեղեցւոյ՝ Քէօփէ Եպիսկոպոս, Ղպտի եկեղեցւոյ Տ. Դամեան Եպիսկոպոս եւ աւելի քան 10 ներկայացուցիչներ՝ Ասորի, Հնդիկ եւ Եթովպական Ուղղափառ եկեղեցիներու:

Հանդիպման առաջին օրը նուիրուեցաւ Հաննա Այտըն Վարդապետի (Ասորի եկեղեցի) «Ինքնութիւն» խորագիրը կրող բանախօսութեան քննարկութեան: Մասնաւորապէս շօշափուեցաւ Գերմանիոյ մէջ Արեւելեան Ուղղափառ Քրիստոնեաներու առօրեայ հոգերը եւ անոնց տարած ջանքը՝ մէկ կողմէ յարմարելու Գերմանիոյ ընկերային կարգավիճակին եւ միւս կողմէ՝ պաշտպանելու սեփական աւանդութիւնները, լեզուն, այլ խօսքով ինքնութիւնը:

Երկրորդ օրուան կարեւոր նիւթերն էին խառն ամուսնութիւններն ու անոր հետ առնչուող եւ նախապայման հանդիսացող մկրտութեան խորհուրդը: Վերոյիշեալ հարցին վերաբերեալ մասնակիցներուն կողմէ լուրջ քննարկութեան առարկայ դարձան խառն ամուսնութեան, մկրտութեան երկկողմանի ընդունման, նոր սերունդի դաստիարակութեան եւ անոնց հետ անմիջական կապ ունեցող բազմաթիւ հովուական հարցեր:

Հանդիպումի աւարտին ներկաները ի մասնաւորի շեշտեցին տարեկան հանդիպման կարեւորութիւնը:

• Յունիս 29-ին Ֆրանքֆուրթի Ս. Փաւլոս եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցաւ «Ընդդէմ Հալածանքի Կեդրոն» կազմակերպութեան կողմէ կազմակերպուած «Ֆրանց Վէրֆէլ – Մարդկային Իրաւունքի Մրցանակը»: Մրցանակի այս տարի արժանացած էին՝ Պոլսոյ մէջ գործող Սփիւռք եւ Ցեղասպանութեան Ինստիտուտի ղեկավար տոքթոր Միհրան Տապաղ, եւ երեք չէյխ ներկայացուցիչներ «Հաշտութեան Խաչ» կազմակերպութենէն (*):

• Յուլիս 20-ին Հէօքսթէրթ Այլ գիւղաքաղաքի կառուցման 1000-ամեակի հանդիսութիւններուն իր մասնակցութիւնը բերաւ նաեւ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին յանձին Գարեգին Արք. Պեքճեանի ընկերակցութեամբ շրջանի հովիւ Արմաշ Արեգայ Նալպանտեանի: Նոյն օրը առաւօտեան, շրջանի

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՍԿԻՒՏԱՐԻ Սուրբ Կարապետ Եկեղեցւոյ մէջ, աւանդական կարգով, Յուլիս 27-ին, նշուած է Վարդավառի տօնը, նախագահութեամբ Մեսրոպ պատրիարքի: Պատարագած է Արամ Եպիսկոպոս Աթէշեան: Իր քարոզին ընթացքին փնտռած էր Մեսրոպ պատրիարք Յովհաննէս առաքեալի խօսքը՝ «Աստուած լոյս է եւ անոր մէջ խաւար չկայ, բոլորովին չկայ»: Արարողութեան աւարտին, աւանդական սիրոյ սեղան մը տեղի ունեցած է Սուրբ Կարապետի պարտէզին մէջ:

*
**

ԼԱԽԱԼԻ Հայ Կեդրոնի Ա. Ահարոնեան սրահին մէջ, Յուլիս 12-ին, տեղի ունեցած է ՀՕՄ-ի Շուշի մասնաճիւղի 10-ամեակի հանդիսութիւնը: Օրուան հանդիսավար Զուարթ Վարվառեանի բացման խօսքէն ետք, 10-ամեակի ուղերձը կարդացած է մասնաճիւղին ատենապետուհին՝ Հերմինէ Մանուկեան: Տեսերիզի միջոցաւ, ներկաները կրցած են հետեւիլ մասնաճիւղի տասնամեայ գործունէութեան: Երեկոյթին պաշտօնական բաժնին աւարտէն ետք, խրախճանք տեղի ունեցած է:

Կաթողիկէ Արք. փրոֆ. տոքթոր Լուտվիկ Շիք եկեղեցւոյ բակին մէջ բացօթեայ մատուցանեց պատարագ, որուն մասնակցեցան նաեւ եկեղեցական ու քաղաքական դէմքեր, ինչպէս նաեւ հաւատացեալներ: Յետ պատարագի եկեղեցւոյ սրահին մէջ բարձրաստիճան հիւրերուն համար սարքուած էր ճաշկերոյթ եւ ապա քաղաքին մէջ տեղի ունեցաւ շքերթ:

Այս գիւղաքաղաքը Երեւանի հետ քոյր դարձած է Հայաստանի երկրաշարժէն սկսեալ, ուրկէ գրեթէ ամէն տարի տարբեր օգնութիւններ կ'երթան: Իսկ Հայաստանէն կը հրաւիրուին արուեստագէտներ, մասնաւորաբար քանդակագործներ, որոնք թէ իրենց արուեստը կը ներկայացնեն եւ թէ վաճառք կը կատարեն: Գիւղաքաղաքի կաթողիկէ եկեղեցւոյ առջեւ դրուած է նաեւ Հայաստան պատրաստուած մեծ խաչքար մը առ ի երախտագիտութիւն Գերմանացիներու օգնութեան եւ ի յիշատակ Հայոց Մեծ Եղեռնի նահատակներուն:

• Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդութեան այս տարուան նոր ծրագրերուն մաս կը կազմէ Առաջնորդարան հրաւիրել շրջանի գերմանական տարբեր կուսակցութիւններու ներկայացուցիչները, անոնց ներկայացնելու Գերմանիոյ հայ համայնքները, համայնքներու գործունէութիւններն ու հարցերը:

Այս շրջագիծին մէջ կառավարութիւնը բաղկացնող Ընկերվարական կուսակցութեան յարգ. երեք ներկայացուցիչները, որոնք խորհրդարանի երեսփոխաններ են, Առաջնորդարան այցելեցին Յուլիս 14-ին՝ Րոլֆ Մինցէնխի, Յուլիս 21-ին՝ Լալէ Աքկին, Յուլիս 22-ին՝ Մարթին Տէօրման: Տեսակցութիւններու ընթացքին յարգելի երեսփոխաններուն ծանօթութիւններ տրուեցան Առաջնորդարանի կազմութեան եւ Առաջնորդարանի հետ կապուած համայնքներու եւ անոնց գործունէութեանց մասին: Իսկ յարգելի հիւրերը իրենց տրուած պրիֆինկէն ետք լսեցին նաեւ իրենց տուած հարցումներուն պատասխանները Առաջնորդ Սրբազանէն ու Թեմական Խորհուրդի անդամներէն:

Հանդիպումը վերջ գտաւ պատշաճ հիւրասիրութենէ, Քէօլնի համանքի, Առաջնորդարանի եւ եկեղեցւոյ համալիրին ծանօթանալէ ետք: Այս հանդիպումները կը հետապնդեն փոխադարձ ծանօթութիւններ հաստատելու եւ համարկումի նպատակը:

ԴԻՒԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

Քէօլն, Յուլիս 29

(*) «ՅԱՌԱՋ». – Լուրը եւ նկարագրութիւնը մանրամասնօրէն տրուած էին երկու գրութիւններով Յուլիս 10-ին եւ 17-ին:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Զարեհ եւ Անահիտ Թոփալեան 270 Եւրօ կը նուիրեն «Յառաջ»ի բարգաւաճման, իրեն մօր եւ զոքանչին՝ Տիկին Մաքսիմ Պզտիկեանի մահուան 3-րդ տարելիցին առթիւ:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Պր. Ստեփան Ինճէճեան եւ Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Ինճէճեան 1000 Եւրօ կը նուիրեն Ֆրանսայի Հայաստան Հիմնադրամին Գլակ Ղազարեանի կնոջ՝ Տիկին Մարկարէթ Ղազարեանի մահուան առթիւ (ստանալ՝ «Յառաջ»էն):

Նոյն տխուր առթիւ Պր. Ներսէս Տաւկաւեան 200 Եւրօ կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

(Շար. Ա. էջէն)

տայի որոշ շրջաններու մէջ, որ երկաթուղիի գիծերը ընդլայնին, համնելով մինչեւ 58 աստիճանի եւ անկարելի ըլլայ օգտագործումը: Ծովային ալպեաններու շրջանը, հրեդհները չեն դադրած եւ մօտ 500 հրշէջներ կը շարունակեն իրենց աշխատանքը:

ՌՈՒՍԱԿԱՆ Թռան մը վար առնուած է Օգոստոս 7-ին Չէչէնիոյ վրայ, հրթիռի մը միջոցաւ: Անձնակազմի երեք անդամները մեռած են: Արարքին ոչ ոք տէր եղած է, բայց, չէչէն անկախապաշտներու գործն է, անկասկած:

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ «Թերմինաթոր» շարժանկարի դերասանը՝ Արնոլտ Շվարցընկէր թեկնածու է Գալիֆորնիոյ նահանգին կառավարիչի աթոռին: Ըստ երեւոյթին, կ'ուզէ քալել նախորդի մը ճամբէն՝ Ռ. Ռեկան, որ մինչեւ Ուաշինկթըն հասաւ: Իր ծրագիրն է փրկել նահանգը որ 83 միլիառ տոլարի բաց ունի եւ Գալիֆորնացներն ալ դեռ չեն մոռցած 2001-ի ուժանիւթի տագնապը: 55 տարեկան է, բազմիցս ամուսնացած, հարուստ եւ հանրապետական:

ԾՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի Էլէն Բիւզանդ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի Սրբուհի Նշանեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Ճիւլիայէ 80 Եւրօ եւ Տէր եւ Տիկին Օննիկ Աղաչեանէ 69 Եւրօ:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

ANNEE SCOLAIRE
2003 — 2004
27ème Rentrée
Le LUNDI 22 SEPTEMBRE

1977 : 7 élèves
2003 : 300 élèves

Secteurs d'activités permanentes proposés :

LANGUE ARMENIENNE (17 niveaux)
Initiation— Enfants— Adolescents— Collège— Préparation Bac*— Conversation Adultes

EVEIL A LA CULTURE ET A L'IDENTITE ARMENIENNE (3 niveaux)
Cours d'histoire et géographie

DANSE ARMENIENNE (10 niveaux)
Académique— traditionnelle— folklorique

MUSIQUE (10 niveaux)
Eveil Musical— Solfège— Piano— Violon— Guitare
Musiques d'ensemble (guitares)

DESSIN— ARTS PLASTIQUES (4 niveaux)

ECHECS (2 niveaux)

ANGLAIS (4 niveaux)
Initiation primaire— soutien collège

** Félicitations aux 15 (sur 15) élèves MCA ayant réussi le BAC dont les 9 ayant présenté l'arménien*

Inscriptions :
les 10, 13 et 17 septembre,
de 14h30 à 18h

Renseignements auprès de la Direction

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél: 01.43.76.55.89 - fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 17
Վերափոխումն է Սուրբ Աստուածածնի
ՏԱՂԱՒԱՐ ՕՐ Է
Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8.45-ին:
Պատարագ ժամը 10.30-ին:
Կը պատարագէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի Առաջնորդ Հայոց Փարիզի
Պատարագի աւարտին՝ խաղող կ'օրհնուի:
Ծանօթ. - Այսօր հոգեհանգիստ չի կատարուիր:
ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Օգոստոս 18
Բ. Օր Վերափոխման
Մեռելոց Յիշատակի Օր
Ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:
Կը պատարագէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱԲԵՂԱՅ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ
Պատարագի աւարտին՝ հոգեհանգիստ կը կատարուի «վասն համօրէն ննջեցելոց»:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՎԻԼ

ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 17
Պատարագ կը մատուցուի ժամը 10.30ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱԲԵՂԱՅ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ
Յաւարտ պատարագի՝ խաղողօրհնէք:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Վերափոխումն է Սուրբ Աստուածածնի:
Ժամերգութիւն ժամը 9.30-ին:
Պատարագ ժամը 10.15-ին:
Կը պատարագէ՝ Տ. Միռոն Ծ. Վարդապետ:
Յաւարտ պատարագի «Խաղողօրհնէք»:
Ծանօթ. _ Այսօր Հոգեհանգիստ չի կատարուիր:

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 17
Տօն է Սուրբ Աստուածածնի
Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:
Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի փոխանորդ Լիոնի եւ Շրջակայից
Յաւարտ պատարագի կը կատարուի ԽԱՂՈՂՕՐՀՆԷՔԻ աւանդական արարողութիւնը:
Հաւատացեալներ որոնք օրհնութեան համար ուխտած են ԽԱՂՈՂ նուիրել կրնան ուղարկել Եկեղեցւոյս Դիւանատունը:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Վերափոխումն Աստուածածնի
«ԽԱՂՈՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ
ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 17
Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը՝ 8.30-ին:
Հանդիսաւոր պատարագ ժամը 10-ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ
Հոգեւոր Հովիւ
Պատարագի ընթացքին կը կատարուի "Օրհնութիւն խաղողոյ" աւանդական արարողութիւնը
Անոնք որոնք կը փափաքին այս առթիւ խաղող նուիրել, թող հաճին տեղեակ պահել Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատունը:
Հեռաձայն. - 04 91 77 84 70

ՍԷՆ ԼՈՒԻ - ՍՈՒՐԲ ԳԷՈՐԳ

ԿԻՐԱԿԻ, Օգոստոս 17
ՏՕՆ Է ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ
Պատարագ ժամը 10-ին:
Յաւարտ պատարագի՝ Խաղողօրհնէք ժամը 11.30-ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝
ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

Association Arménienne d'Aide Sociale

Fête Champêtre Traditionnelle

AU HOME ARMENIEN
107, avenue du Maréchal Lyautey, 83700 SAINT-RAPHAEL

VENDREDI 15 AOUT

— **10h : Messe solennelle Chapelle Saint-Jean célébrée par Monseigneur DARON GEREJIAN**
— **A partir de 12 heures :**

Bar & Buffet, Spécialités arméniennes

Animation :
Marten YORGANTZ et son Ensemble
ARSENE & ALEXANDRE

Renseignements et Réservations : ☎ **04. 91. 14. 33. 10**

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ
«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ 16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ
ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ 13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ 12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ 12€
ԵՒ
«ՅԱՌԱՋ - 50» (Տաղկախաղ 50-ամեայ հաւաքածոյէն) 19€

Դիմել՝ «ՅԱՌԱՋ»ի:
Թղթատարի ծախք՝ 6 €, հատը գլուխ:

PARIS → EREVAN → PARIS

3 VOLS DIRECTS HEBDOMADAIRES

A votre service pour toutes destinations dans le monde!

PARIS • SABERATOURS
19, RUE ST. ROCH 75001 PARIS
TEL 01 42 9610 10 • FAX 01 42 96 18 77

LYON • SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTÉ 69003 LYON
TEL 04 78 60 13 66 • FAX 04 78 60 92 26

MARSEILLE • WASTEELS VOYAGES
67, LA CANNEBIÈRE 13001 MARSEILLE
TEL 04 95 09 30 60 • FAX 04 95 09 30 61

EREVAN
10, RUE VARDANANTS 375010 EREVAN
TEL 52 54 48 - 52 85 48 • FAX 56 40 30

CARGO 3 VOLS HEBDOS

EN COLLABORATION AVEC LA NOUVELLE COMPAGNIE AÉRIENNE
ARMENIAN INTERNATIONAL AIRWAYS

Sabera@wanadoo.fr
www.saberatours.fr

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 19
MARDI
19 AOUT
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.749

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20.749

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՖՐԱՆՍԱ

ՏՕԹԸ ԵՒ ԻՐ ԾԱՆՐ ՀԵՒԱՆՔՆԵՐԸ

3000 ՄԵՌԵԱԼ

Օգոստոս 10–էն 15, ով որ կը հետեւէր ֆրանսական հեռատեսիլի կամ ձայնասփիւռի կայաններու լրատուութեան, դժուար թէ կարենար իր պաղարիւնը պահել, մանաւանդ եթէ տարեց էր եւ չափահաս հիւանդանալու, այլ մասնաւորաբար մեռնելու մտավախութենէն: Արդարեւ, 20–էն 25 վայրկեան լրատուութիւնը կը կեդրոնանար խճողուած հիւանդանոցներու, բժիշկներու եւ հիւանդապահուհիներու չգոյութեան, ապա՝ ֆինէրարիոմներու անկարելիութեան մեռեալ ընդունելու, յատուկ սառուցեալ վրաններու կառուցման կամ Ռէօնժիսի պահեստանոցի մը «գրաւման» վրայ: Հուսկ աղէտալի պատկերը զոր Ֆրանսա պարզեց չարթուան մը երկայնքին:

Լրատուիչներու խօսնակները յատուկ ողեւորութեամբ կու տան գէշ լուրերը (ծանօթ է որ ժամուն հասնող ճեպընթացներու մասին չի խօսուիր), բայց եւ այնպէս աւելի քան յուսալքիչ է լսել կամ դիտել ստեղծուած կացութիւնը, անկար ծերուկներ, հիւանդանոցներու ահաւոր խճողումներ, մեռեալներու տեղ չգտնելու ողբերգութիւնը, թաղումներու յապաղումները եւ այլն, եւ այլն: Առողջապահութեան նախարարին՝ Ժ. Ֆ. Մաթէի խնդիր հանդիսա է, հրաժարելու միտք չունի, ինք է որ հաստատեց թէ մեռեալներու թիւը 3000 է նուազագոյն: Ինչպէս միշտ, Ֆրանսացիին համար մեղաւորը իշխանութիւնն է, նոյնիսկ տօթին, զոր չէր նախատեսած եւ հարկ եղած միջոցները ձեռք չէր առած...:

Կառավարութեան գլխաւոր յանցանքը այն դանդաղ գործելակերպը եւ գործընթացին յապաղումն էր: «Սպիտակ ծրագիրը» զոր Մաթէի հրապարակ հանեց շատ ուշ էր արդէն: Ան կը փորձէր զօրակոչի ենթարկել հիւանդանոցներու անձնակազմերը: Բայց, հարկ է չանտեսել որ Ֆրանսայի հիւանդանոցներու անձնակազմերու կացութիւնը հետեւանք է Տիկին Մարթին Օպրիի 35 ժամերու պարտադրանքին, որ 2001 Յունուարէն ի վեր տակնուվրայ ըրած է հիւանդապահուհիներու աշխատանքի պայմանները: Ռաֆարէն մերժեց բանավէճը ընդդիմութեան հետ, ինք ալ, յապաղումով, հանգստեան տուն մը այցելեց Օգոստոս 16–ին:

Մարդոցմէ զատ, վնաս կրած են անասունները, 2 միլիոն հաւ մեռած էր, առաջին օրերուն իսկ: Կայ նաեւ ելեկտրականութեան տագնապի մտավախութիւնը:

Ինչ որ յատակ է, այն է որ եւրոպական ոչ մէկ երկրի մէջ նման խուճապ ստեղծուած է (Իտալիա՝ 18 մեռեալ) եւ տօթէն տառապող բոլոր երկիրներն ալ աւելի լաւ դիմագրաւած են կացութիւնը:

Տօթէն ետք, անխուսափելի էր փոթորիկը եւ բաւական մեծ սաստկութեամբ: Օգոստոս 17–ի գիշերը հարաւ – արեւելեան եւ հարաւ – արեւմտեան շրջանները մեծ վնասներ կրեցին եւ տեղ – տեղ կացութիւնը աղէտալի պատկեր մը կը պարզէր, տապալած ծառեր, ջուրերու տակ մնացած կառքեր, ողողուած տուներ եւ այլն, եւ այլն: Մէկ հոգի ալ մեռած էր:

Ամէն պարագայի մէջ, բանավէճը չէ դադրած եւ կառավարութեան դէմ քննադատութիւնները կը շարունակուին: Մեռեալներու թիւն իսկ կարելի չէ եղած ճշդել, Առողջապահութեան նախարարը 1600–էն 3000 ըսաւ, մինչ «Առողջապահական հսկումի հիմնարկը» չի վարանիր 5000–ի մասին խօսելու, մինչեւ վերջնական թիւերը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

50 ՄԻԼԻՈՆ Ամերիկացիներ եւ Գանատացիներ 29 ժամ (Օգոստոս 14, ժամը 16–էն սկսեալ) ելեկտրական հոսանքէ զրկուեցան, հասկնալի խուճապ մը ստեղծելով հիւսիս – արեւելեան Ամերիկայի եւ Գանատայի մէկ մասին մէջ, անհասկնալի պատճառներով: Պուշ անմիջապէս յայտարարեց թէ ահաբեկչական արարքի հետեւանք չէ, բայց եւ այնպէս կարելի չեղաւ ճշդել դրդապատճառը: Թեքնիք գետնի վրայ գտնուող այս առաջնակարգ երկիրը ամէնէն հին եւ մաշած ելեկտրական ցանցին տէրն է եւ 29 ժամ մութին մէջ մնացին Նիւ – Եորք, Տիթրոյթ, Գլիվլընտ, Օթթաուա, Թորոնթօ եւ այլն, եւ այլն: Ոչ երթեւեկ, ոչ վերելակ, ոչ լոյս, մէկ խօսքով ոչինչ կը բանէր, ճարահատ բազմութիւնները փողոցը կը պառկէին եւ Ամերիկա ու Գանատա մէկը միւսին վրայ կը թողուր պատահած աղէտին պատասխանատուութիւնը: Օգոստոս 15–էն, հոսանքը կը վերահաստատուէր դանդաղօրէն, բայց, մեթրոյին երթեւեկը դեռ չէ սկսած: Միացեալ – Նահանգները իրենց պատմութեան մէջ նման բան չէին տեսած եւ կը հաստատուի որ փտած ցանցի մը արդիւնք է:

ՕԳՈՍՏՈՍ 9–էն 11, ԼԱՐՋԱՔԻ հանրաժողովը համաշխարհայնացման դէմ շատ մեծ ծաւալ առաւ: Մասնակցողներու թիւը 350 հազար եղաւ կազմակերպիչներուն համար եւ 120 հազար ոստիկանութեան կարծիքով: Բազմութիւնը այնքան մեծ եղաւ, որ մուտքի բոլոր ճամբաները փակուեցան եւ Ժոզէ Պովէ յայտնեց թէ միջազգային այս համախմբումին նպատակն է ոչ միայն ազդել Մեքսիքոյի (Քանքուն) առեւտուրի համաշխարհային կազմակերպութեան ժողովին վրայ այլեւ դայն ձախողեցնել, այսինքն ժողովը տեղի չունենայ:

ԼԻԲԵՐԻԱՅ նախագահը Շ. Թէյլըր խօսքին տէր մնաց եւ իր հրաժարականը տուաւ Օգոստոս 11–ին, պաշտօնական արարողութեան մը ընթացքին: Ապաստան գտաւ Նիժերիա: Նոր ընտրութիւնը տեղի կ՚ունենայ Հոկտեմբերի կիսուն:

ԺԱԳ ՏԸՐԷ, ֆրանսական շարժանկարի մեծ բեմադիրներէն մէկը մեռաւ 74 տարեկանին Օգոստոս 9–ին, յետ երկարատեւ հիւանդութեան: Նկատուած էր որպէս Ֆրանսայի Հիչքոքը: Հեղինակ էր մեծ ֆիլմերու՝ Լա Փիսին, Պորսալինօ, Ցլիք Սթորի եւ այլն, եւ այլն:

ԻՐԱՔԻ ամերիկեան բանակը ներողութիւն խնդրած է Սատր Սիթիի շիինեքէն, սպաննելէ ետք մանուկ մը Պաղտատի շիի թաղամասին մէջ: Զորս Իրաքցիներ ալ վիրաւորուած են եւ ամերիկացի զնդապետը, գրաւոր կը յայտարարէ՝ «խորապէս կը ցաւին անցած դարձածին համար»:

ՉԷՉԷՆԻՈՅ ՄԷՋ, հինգ ռուս զինուորներ սպաննուած են ռումբի մը պայթումէն, երեք ուրիշներ ալ վիրաւորուած են: Միւս կողմէ, չէչէն Ռուսլան Խասբուլատով, որ կողմնակից էր անկախապաշտներու հետ բանակցութիւններու, հրաժարած է նախագահական թեկնածութեան ներկայանալու Հոկտեմբեր 5–ին, հակառակ իր մեծ ժողովրդականութեան:

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՌՕՅԹԸՐՍ գործակալութեան պաղեստինցի նկարահանը՝ Մազէն Տանա, 41 տարեկան սպաննուած է Պաղտատի մէկ արուարձանը Ամերիկացիներուն կողմէ: Անգամ մը եւս Ամերիկացիք ցաւ յայտնած են, ճշդելով թէ լրագրողին զամերան շփոթած էին զէնքի հետ:

ԻՐԱՔԷՆ Թուրքիա քարիւղ փոխադրող խողովակաշարը խափանարարութեան մը պատճառով գործածութենէ դադրած է: Արարքին հետեւանքով ծագած հրդեհին վնասը եւ կազատարին նորոգութիւնը, ըստ ամերիկեան զօրքին բանբերին, կրնայ ամիս մը տեւել:

ՅԱԿՈԲ ԱՍԱՏՈՒՐԵԱՆ ՈՉ ԵՒՍ Է

ԹԷՔԷԵԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՆԻՒ–ԵՈՐՔ – ՆԻՒ–ՃԸՐԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՀԱՂՈՐԴԷ. –

Ամերիկահայ գրականութեան ապրող նահապետը Յակոբ Ասատուրեան իր մահկանացուն կնքեց 2003 Օգոստոս 11, Երկուշաբթի օր երեկոյեան ժամը 16–ին, իր բնակարանին մէջ, Թէնըֆլայ, Նիւ – Ճըրզի:

Յակոբ Ասատուրեան, ինչպէս ծանօթ է, իր ծննդեան 100–ամեակը տօնեց անցնող Մարտ 3–ին: Ան մաս կը կազմէր սկիզբէն ի վեր «Նոր Գիր»ի տղոց, ինչպէս նաեւ՝ բարեկամ էր Պէյրութի Վահան Թէքէեան վարժարանին եւ հաւատաւոր անդամը Թէքէեան Մշակութային Միութեան ու մասնաւորաբար անոր Նիւ – Եորքի մասնաճիւղին:

1980ին, Թէքէեան Մշակութային Միութեան Նիւ – Եորքի մասնաճիւղը Յակոբ Ասատուրեանին յոբելեանը տօնեց, հանդիսաւոր կերպով եւ այս առթիւ պատրաստուած էր յոբելենական գրքոյկ մը: Այս պատեհութեամբ, Ամենայն Հայոց Հայրապետ Վազգէն Ա. Կաթողիկոս իրեն շնորհեց Հայրապետական կոնդակ եւ Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ շքանշանը:

Իր մահով սփիւռքահայ գրականութիւնը կը կորսնցնէ իր վերջին մոհիկանը Ամերիկայի մէջ:

ՄԱՄՈՒԼ

LE MONDE (16 août)

«ԱՐԱՐԱՏ»Ի ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Թերթին Պոլսոյ թղթակիցը Նիքոլա Մոնսօ կը գրէ թէ «Կէս գիշերուան ճեպընթաց»էն (1978) ի վեր Թուրքիոյ պատկերը ցոլացնող ոչ մէկ ֆիլմ այնքան վիճարկում ստեղծած էր, որքան Ա. Եգոյեանի «Արարատ»ը: Վերջին նորութիւնը այն է որ անոր Թուրքիոյ մէջ ցուցադրութիւնը այս անգամ ալ կապուած է ԱՄՆ–ու Գոնկրէսին մէջ Հայերու ցեղասպանութեան մասին բանաձեւի մը քուէարկութեան: Մինչ այդ, «Պէլկէ» ընկերութիւնը ծրագրած էր «Արարատ»ի ցուցադրութիւնը, որպէս լայնախոհութեան փաստ. սակայն, Ապրիլէն արդէն Պոլսոյ ֆիլմերու միջազգային փառատօնին մերժուած էր անոր ցուցադրութիւնը, այն պատճառաբանութեամբ որ գեղարուեստական մակարդակը բաւարար չէ: Թուրքիոյ Ազգ. Ապահովութեան Խորհուրդն ալ օրակարգին վրայ ունեցած էր հարցը ու վճռած որ «Արարատ»ի ցուցադրութիւնը բարեպատեհ չէ, հոն տիրող «հակաթուրք թշնամութեան» պատճառով:

Ներկայիս ԱՄՆ–ու Գոնկրէսին բանաձեւը նոր խոչընդոտ կը հանդիսանայ «Արարատ»ի Թուրքիոյ մէջ ցուցադրութեան, քանի որ Թուրք պատկան մարմինները որոշած են սպասել բանաձեւին քուէարկութեան, որոշելու համար ֆիլմին ճակատագիրը:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 11 / 18)

ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ Գ. ԽԱՂԵՐԸ ՍԿՍԱԾ

Օգոստոս 16–ին Գառնիի տաճարին մէջ վառուած ջահով սկսած են համահայկական Գ. խաղերը: Ջահը վազող մարզիկներու միջեւ փոխանցումով պիտի հասցուէր Երեւանի Հրազդան մարզադաշտը ուր տեղի կ՚ունենային մրցումները: Խաղերուն սկիզբը նշուած է Գառնիի տաճարին առջեւ տեղի ունեցած երգ ու պարերու յայտագրով մը, որուն ներկայ գտնուած է Հայաստանի մարմնամարզի պետական կոմիտէի եւ Ազգային ողիմպիական կոմիտէի նախագահ Իշխան Զաքարեան:

Ի. ԱԼԻԵՒ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Ազրպէյճանի նոր նշանակուած վարչապետը Ի. Ալիեւ ռուսական «Իզվեստիա» օրաթերթին տուած իր հարցազրոյցին ընթացքին պատասխանած է Ղարաբաղի հակամարտութեան ու Հայաստանի հետ յարաբերութիւններու վերաբերող հարցումներու եւս: Ղարաբաղի մասին ըսած է թէ լուծումի միակ տարբերակը գրաւուած տարածքներու ազատագրումն է, որմէ ետք միայն կրնան Ղարաբաղի կարգավիճակին մասին բանակցութիւններ տեղի ունենալ: Աւելցուցած է թէ Ազրպէյճան կողմնակից է խաղաղ լուծումի եւ չի փափաքիր պատերազմ: «Հայկական կողմը պէտք է հասկնայ որ բռնի ուժով ոչինչ կրնայ ձեռք ձգել: Արդէն եթէ նայինք պատերազմին արդիւնքներուն, դիտենք իրավիճակը, հարց է թէ ո՛վ ինչ շահած է: Ի՞նչ շահած է Հայաստանը գրաւելով մեր հողերը. հոն ոչ ոք կ՚ապրի, մերկ հող է, միայն զինուորական պահակակէտեր կան» ըսած է Ի. Ալիեւ:

Խօսելով Հայաստանի տնտեսական զարգացման հեռանկարներուն մասին ալ, ան որեւէ լաւատեսութիւն չէ յայտնած. իր համոզումով Հայաստան տնտեսական զարգացման ոչ մէկ հեռանկար ունի. իսկ իրենք որեւէ գործակցութեան մասին

(Շար.ը Դ. էջ)

ՌԱՓԱՅԷԼ ԼԵՄՔԻՆ՝
GÉNOCIDE ԲԱՌԻՆ ՀԵՂԻՆԱԿԸ

Ստորեւ պարագայական վերնագիրով թարգմանաբար կը ներկայացնենք չափեկան հատուած մը՝ այն յօդուածէն, զոր ստորագրած է Իվ Թերնոն «La Revue d'histoire de la Shoah» պարբերագրքին մէջ (միացեալ թիւ 177–178), ամբողջովին յատկացուած՝ Հայ ցեղասպանութեան (Տե՛ս «Յառաջ», 2003 Օգոստոս 1 եւ 02/03 – 08 – 2003, Ուրբաթ եւ Շաբաթ – Կիրակի թիւերը): Իվ Թերնոնի գրութիւնը, վերնագրուած՝ «Բաղդատել Ցեղասպանութիւնները», կը հանդիսանայ ձեւով մը խմբագրականը այս ստուար թղթածրարին: «III. Ռաֆայէլ Լեմքին եւ ցեղասպանութեան ոճիրը» ենթախորագիրը կրող այդ հատուածը կը ճշդէ ժամանակագրական ծագումը եւ յատակագծութիւնը ֆրանսերէն «Génocide» բառին, աներկրայօրէն յստակեցնելով իմաստէն անդին անոր իրաւագիտական արժէքը: Հետաքրքրական է իմանալ որ ցեղասպանութիւն բառը որքան ալ ընդհանրական իմաստ մը ունենայ ծագում կ'առնէ հայասպանութենէն, առնչուած ըլլալով՝ Պերլինի մէջ Թալաաթի սպանութեան յաջորդող՝ Սողոմոն Թեհլիրեանի դատավարութեան:

Մինչեւ 1944 թուականը անանուն ոճիր – քանի այդ թուականին է որ բառը հնարուեցաւ Ռաֆայէլ Լեմքինի կողմէ–, ցեղասպանութիւնը 1948 Դեկտեմբեր 9–ի Համաձայնութենէն ի վեր միջազգային իրաւագիտական բառացանկի մէջ արձանագրուած յանցագործութիւն մըն է: Ի՛նչ որ ալ ըլլան պատմաբաններու եւ իմաստասէրներու կողմէ բացուած հակաճառութիւնները այդ համաձայնութեան II. եւ III. յօդուածներուն բնութագրման ճշգրտութեան պակասին շուրջ, ցեղասպանութեան ընկալումը շատ յստակ է. ան կը գործադրուի՝ մտադրեալ բնաջնջմանը մարդկային խմբակցութեան մը – ամբողջական կամ մասնակի–, որուն անդամները կը սպաննուին այս խմբակին իրենց պատկանելիութեան պատճառով: Այս սահմանումը այսուհանդերձ չի թոյլատրեր մեկուսացնել միայն 20–րդ դարու պատմական շրջագիծին մէջ ցեղասպանութեան ոճիրը, եւ ճշդել թէ այս կամ այդ զանգուածային սպանդը կրնայ ցեղասպանութիւն որակուիլ:

Համեմատութեան գործադրութեան միակ նպատակն է հասկնալու նպաստել, եւ անմօթութիւն պիտի ըլլար մամուլին վրայ ունենալիք ազդեցութեան շուրջ հաշուարկումներ կատարել «ցեղասպանութիւն» բառին շուրջ անոր գործածութիւնը ընդարձակելու համար: Ցեղասպանութիւնը հաւաքական սպանդի մասնայատուկ հանգամանք մը ունի, եւ բոլոր զանգուածային ջարդերը ցեղասպանութիւններ չեն: Ասոր հակառակ, Շօան, հրէական սպանդը, չեղաւ 20–րդ դարու մէջ գործադրուած միակ ցեղասպանութիւնը: Ազգային – ընկերվարականութեան իշխանութեան գլուխ գալէն առաջ, ցեղասպանութիւն մը գործադրուեցաւ, Օսմանեան կայսրութեան Հայոց ցեղասպանութիւնը, եւ մեկնաբանութենէն առաջ այս երկու աղէտներուն – «ցեղասպանութիւն» բառին ստեղծումէն առաջ 1915–ի ջարդերը բնորոշող հայ տարազն էր «Մեծ Աղէտ»ը–, կը թոյլատրէ կատարել համեմատական վերլուծում մը անոնց պատճառներուն, անոնց նախընթացներուն, անոնց պարունակին եւ անոնց հետեւանքներուն:

Այս երկու դէպքերուն միջեւ կապ մը գոյութիւն ունի՞: Ստուգուած է թէ Հիթլեր տեղեակ էր օսմանեան Հայերու ջարդին, սակայն սխալ պիտի ըլլար եզրակացութիւն մը հանել պատճառէն հետեւանք: Հարիւր հազարաւոր Հայերու ջարդը դիտուած գերման զինուորականներու, դիւանագէտներու, եւ քաղաքացիներու կողմէ, որոնք հազարներով ներկայ էին Առաջին Համաշխարհային Պատերազմի ընթացքին, օսմանեան մեծ քաղաքներու մեծամասնութեան մէջ: Ուստի, բնականոն էր որ քանի մը տարիներ ետք, Հէթլեր, նացի միւս պետերու նման, տեղեակ պահուած ըլլար այս մասին: Իր քաղաքական ասպարէզին սկիզբը, իր ամենամօտ ընկերներէն մին եղաւ Մաքս Էրվին ֆոն Շէօպէրթ – Ռիխթէր, որ փոխ – հիւպատոս եղած էր Էրզրումի մէջ, եւ անոր ոճիրները եղած էր Էրզրումի մէջ, եւ այս ոճիրները մի մօտ: Գերմանիոյ մէջ գիտէին թէ հայ համայնքին բնաջնջումը եղած էր մտադրեալ եւ ծրագրեալ: Բազմաթիւ հերթերով Հիթլեր յիշատակեց այս ջարդերը, եւ անոնցմէ քաղեց պէտք եղած դասը, թէ ամբողջական պատերազմի մը մէջ կարելի էր անպատիժ ջարդել ամբողջ ժողովուրդ մը: Այս նշանակութիւնն ունի այն երկար ճառը, զոր խօսեցաւ 1939 Օգոստոս 22–ին, իր զօրավարներուն առջեւ, Լեհաստանի վրայ արշաւանքի նախօրեակին, եւ որուն մէջ հրահանգեց անողոքաբար ջարդել փոլոնացի քաղաքացիներ գերման կենսական տարածքը ընդարձակելու համար: Այնուհետեւ ան յիշատակեց Ճենկիզ Խանի հորդաները եւ Հայոց բնաջնջումը – «Ո՞վ տակաւին այսօր կը խօսի Հայոց բնաջնջման մասին» – եւ աւելցուց. – «Աշխարհ միայն յաջողութեան կը հաւատայ»: 1939 Օգոստոսին, Հիթլեր տակաւին չէր տուած Եւրոպական հրէութիւնը կործանելու որոշումը, եւ այդ նախադասութիւնը, իմաստով ծանր, չունի այն՝ զոր սովորաբար կու տան անոր: Երկու սպանդներուն միջեւ կապը պիտի ըլլար անուղղակի, եթէ այդ որոշումը սահմանափակուէր միայն այդ նախադասութեան: Միւս կողմէ, բնաւ կարելի չէ հաստատել թէ այդ ոճրագործութեան դատապարտութիւնը կանխազգուշական արժէք մը ունեցած պիտի ըլլար, եւ արգելք հանդիսացած պիտի ըլլար Հէթլէրին՝ Եւրոպայի Հրեաները մահացնելու: Գիտենք միայն այն թէ օսմանեան Հայերու բնաջնջումը շատ արագօրէն ճանչցուեցաւ, թէ տեղեկութիւնը չէզոք մամուլին եւ Համաձայնականներու մամուլին կողմէ փոխանցուած էր վարչապետարաններուն, զորս Համաշխարհային Առաջին պատերազմէն ետք քաղաքական հրամայականները լռութեան եւ մոռացութեան մատնեցին:

Ասոր փոխարէն, այս երկու դէպքերուն միջեւ կապը աւելի սերտ կը դառնայ, երբ կը քննարկենք նախաձեռնութիւնը մեծ իրաւագէտին, որ անուանեց այս ոճիրը, Ռաֆայէլ Լեմքին: Երբ 1921–ին, Հայոց ջարդի գլխաւոր պատասխանատու Թալաաթի սպանիչը, Սողոմոն Թեհլիրեան, դատուեցաւ Պերլինի մէկ ատեանին առջեւ, քսանմէկ տարեկան լեհ հրեայ մը, Ռաֆայէլ Լեմքին, որ Լվովի համալսարանին մէջ լեզուաբանութիւն կ'ուսանէր, տեղական թերթի մը մէջ կարդաց հակիրճ թղթակցութիւն մը այս դատավարութեան մասին: Զարմացած՝ այս պարագան իր փրոֆեսէօրներէն մէկուն ուշադրութեան յանձնեց: Անոր հարց տուաւ թէ ինչո՛ւ Հայերը ձերբակալել չէին տուած Ներքին Գործոց օսմանեան Նախարար՝ Թալաաթ Փաշան, որ ջարդած էր իրենց ժողովուրդը: Փրոֆեսէօրը իրեն պատասխանեց թէ չկար օրէնք մը, որ թոյլատրէր այս ձերբակալութիւնը կատարել: Լեմքին հակասութիւն մը գտաւ ասոր մէջ. Թեհլիրեան ոճիր գործած պիտի ըլլար եւ ոչ Թալաաթ, որ սակայն ջարդել տուած էր մէկ միլիոնէ աւելի անձեր: Ան ստուգեց թէ Պետութեան մը գերիշխանութիւնը կը թոյլատրէր պաշտպանել մարդիկը, որոնք կը բնաջնջէին մարդկային ամբողջ հաւաքականութիւն մը: Այնուհետեւ ան հակեցաւ Թեհլիրեանի դատավարութեան վրայ, եւ տեսաւ թէ, ինչպէս կարելի եղաւ կարդալ «Նիւ Եորք Թայմզ»ի մէջ, դատավարութեան ընթացքին ներկայացուած փաստաթուղթերը «ընդմիշտ կը հաստատէին թէ թրքական իշխանութեանց նպատակը չէր տեղահանութիւնը, այլ բնաջնջումը»: Ինչ որ կը խռովէր Լեմքինը, այն իրողութիւնն էր թէ Թեհլիրեան անպարտ հռչակուած էր հիմամբ այն բանին, որ այսօր կրնայինք որակել իբր «ժամանակաւոր յիմարութիւն» մը, մինչ ինք չարժած էր՝ ինքզինք նշանակելով մարդկային խղճմտանքի պատասխանատու: Լեմքին կը նկատէր թէ վերջ դնելու էր անպատժութիւնը զանգուածային ջարդի մը համար, զոր գործած էր Թալաաթ, եւ այս ոճիրը, – ինչպէս նաեւ անոր դատապարտումը – միջազգային իրաւագիտութեան մէջ արձանագրուելու էր: Այս ձեւով է որ Օսմանեան կայսրութեան Հայոց բնաջնջումը ծագում տուաւ խորհրդածութեանց եւ աշխատանքի մը, որոնք կամօքն Լեմքինի, յանգեցան 1948–ի Համաձայնութեան: Այս կապը, անշուշտ, անուղղակի է, բայց հիմնական է եւ արժանի՝ խորացուելու:

Լեմքին ընդհատեց իր լեզուագիտական ուսումը, նախաձեռնելու համար իրաւաբանական ուսումի: Ան հակեցաւ մասնաւորաբար պատժական օրինագրքերու վրայ, որոնք պատմութեան մէջ կը դատապարտէին ջարդերը: Եղաւ դատախազ: 1929–ին իսկ կը սկսէր պատրաստել խմբագրումի ծրագիրներ միջազգային օրէնքի մը, որ պիտի պատժէր ազգագրական, ազգային եւ կրօնական հաւաքականութեանց կործանումը. Լեմքինի շահագրգռութիւնը Թեհլիրեանի դատավարութենէն առաջ իր մտքին մէջ տեղ գտած էր. այս երիտասարդ հրեան իր մանկութեան մէջ ցնցուած էր Ռուսիոյ մէջ գործուած փոկրոմներէն (1) եւ ընթերցումէն Ցո՞ երթաս (2): Յետագային իր ինքնակենսագրութեան մէջ ան բացատրեց թէ արիւնոտ գիծ մը կը տեսնէր Հռոմի մէջ քրիստոնեաներու ջարդին եւ Ռուսիոյ մէջ Հրեաներու աւելի մօտաւոր ջարդին միջեւ: Լեմքինի կեդրոնական գաղափարը, զոր կ'ուզէր պարզել 1933–ին, Մատրիտի մէջ կայանալիք միջազգային պատժական օրինագրքին միաւորման շուրջ հինգերորդ համագումարին մէջ, հաստատումն էր երկու արարքներուն միջեւ այն կապին, զոր կ'ուզէր ներմուծել միջազգային իրաւագիտութեան մէջ, գաղափարը «բարբարոսութեան», զոր կը սահմանէր իբր «կանխամտածուած բնաջնջումը ազգային, ցեղային, կրօնական կամ ընկերային հաւաքականութեան մը անդամ անհատներուն», եւ գաղափարը «վանտալութեան», որ էր «քանդումը արուեստի եւ մշակոյթի գործերուն, որոնք կ'արտայայտեն այս հաւաքականութեանց մասնայատուկ հանճարը եւ կը կազմեն իրենց մշակութային սեփական հարստութիւնը»:

Իր պատճէնը Մատրիտի մէջ կարդացուեցաւ իր բացակայութեան, սակայն եւրոպական երկիրներու ներկայացուցիչ իրաւաբաններուն ուշադրութիւնը բնաւ չգրաւեց: Թէեւ այդ թուականին, Գերմանիոյ մէջ հակասեմական հալածանքները սկսած էին, համագումարին ներկայ պատուիրակները կը կասկածէին՝ Օսմանեան կայսրութեան մէջ մէկ սերունդ առաջ գործուած ոճիրները ոգեկոչելու պատեհութեան շուրջ: Պատրաստ չէին ընդունելու, նոյնիսկ դիւանագիտականօրէն միջամտելու՝ երկիրներու սահմաններէն ներս: Լեմքինի պատճէնին ընթերցման վրայ, գերման գերագոյն ատեանի նախագահն ու Պերլինի համալսարանի նախագահը լքեցին սրահը իբր բողոքի նշան: Լեհաստանի կառավարութեան մօտ դիմում կատարուեցաւ եւ Ռաֆայէլ Լեմքին պատժուեցաւ: Այսուհանդերձ այս վերջինը չընդհատեց իր աշխատանքները, եւ մասնակցեցաւ Պուտափեշտի, Քոփընհակի, Փարիզի, Ամսթերտամի եւ Գահիրէի իրաւագիտութեան միջազգային համագումարներուն: 1939–ին ապաստանեցաւ Սովետներու կողմէ գրաւուած լեհական գօտիին մէջ, ապա Վիլնիուս՝ Լիթուանիոյ մէջ, ուրկէ անցաւ Շուէտ: Ապա գնաց Միացեալ – Նահանգներ: 1942 Յունիսին, Ուաշինկթընի մէջ, Արտասահմանի համար պաշտպանութեան եւ տնտեսական վարչութեան յանձնախումբը զինք անուանեց գլխաւոր խորհրդական, եւ 1944–ին Պատերազմական նախարարութիւնը զինք նշանակեց միջազգային իրաւագիտութեան մասնագէտ: Նոյեմբերին՝ Միջազգային խաղաղութեան համար Քարնեկի Հիմնարկը հրատարակեց Ռաֆայէլ Լեմքինի ստուարածաւալ գործը՝ Էքսիս Ռուլ ին Օքիւփայտ Եւրոփ. Լօղ աւ Օքիւփէյշըն, Ենէլայզս աւ Կավըրնմէնթ, Փրոփոզալս ֆոր Ռիտրէս, որ կը համախմբէր այն բոլոր օրէնքներն ու հրամանագիրները (3), զորս հրապարակած էին Առանցքի տէրութիւնները (4) եւ այն պետութիւնները, որոնք անոնց թիկունք կը կանգնէին գրաւեալ տասնինը երկիրներու մէջ: Լեմքին լսած էր 1941–ի Օգոստոսին, Պի – Պի – Սի–էն Ուինսթըն Չըրչիլի կատարած յայտարարութիւնը նացիական ոճիրներու մասին. «Մենք կը գտնուինք անանուն ոճիրի մը առջեւ»: Ան կը ջանար գտնել բառ մը, որ ընդգրկէր բարբարոսութեան եւ վանտալութեան յղացքները, եւ որ պիտի չկարենար գործածուիլ այս իրադրութենէն դուրս, զօրաւոր բառ մը՝ նման անոր զոր բոլորովին տարբեր մարզի մը մէջ հնարած էր Ճորճ Իսթման «Քոտաք» (5) բառով, «կարճ բառ մը՝ զոր դիւրութեամբ կը հնչեն եւ որ չի նմանիր որեւէ բառի»: Եւ ատիկա եղաւ «Génocide» բառը, յունարէնի եւ լատիներէնի խառնածին (6) մը:

Սկիզբէն իսկ, «Génocide»ի իմաստը տարակուսութիւններու դուռ բացաւ: Սակայն շուտով բացայայտ դարձաւ այն թէ այս եզրը կը գործադրուէր միայն այն պարագաներու, ուր ոճիրներու հեղինակները նպատակադրած էին բնաջնջել ազգագրական, ազգային կամ կրօնական խմբակցութեան մը անդամները: 1944 Դեկտեմբեր 3–ին «Ուաշինթըն Փոսթ»ի խմբագրապետը, Եուճին Մէյէր, կ'ողջունէր «Génocide»ը իբր միակ բառը, որ կը յարմարէր մատնանշելու համար 1942 Ապրիլի եւ 1944 Ապրիլի միջեւ Աուշվից–Պիրքընոյի մէջ 1·765·000 Հրեաներու կազով սպանդն ու դիակիզութիւնը. «[…] այս ոճիրներուն հասարակ յայտարարը այն է որ անոնք եղան հետեւողականութեամբ ու կանխամտածումով: Կազի սենեակներն ու դիակիզութիւնները անպատրաստից հնարքներ չէին: Անոնք գիտակցօրէն յղացուած գործիքներ էին ամբողջ ցեղագրական հաւաքականութեան մը բնաջնջումին համար»:

ԻՎ ԹԵՐՆՈՆ

Թրգմ. Ն. Թ.

(La Revue d'histoire de la **Shoah**, nº 177-178, pp. 39 à 43)

(1) Ռուսերէն բառ – հրէական հաւաքականութեան մը դէմ բուռն ըմբոստութիւն, յաճախ ջարդարարութեան յանգող:

(2) Ցո՞ երթաս՝ լեհ վիպասան Հենրիք Սիենքիեւիչի գլուխ – գործոցն է ուր նկարագրուած են քրիստոնեաներուն կրած հալածանքները Ներոնի օրով:

(3) Հրամանագիրներուն այս ցանկը կը գրաւէ՝ աւելի քան 700 էջերէ կազմուած գրքին կէսը:

(4) Առանցքի Տէրութիւնները Գերմանիա եւ Իտալիա, Հռոմ – Պերլին առանցքը: Մուսոլինի 1936 Նոյեմբեր 1–ին այս անունը տուաւ գերմանեւիտալական բարեկամութեան համաձայնութեան, որ ամիս մը առաջ, Պերլինի մէջ ստորագրուած էր Կոմս Ջիանոյի եւ Հիթլէրի կողմէ:

(5) Անգլեւամերիկեան բառ՝ որ հնարուած է լուսանկարչական մեքենայի կողմէ լուսանկարումի պահուն յառաջացած աղմուկին նմանաձայնութեան հետեւողութեամբ:

(6) Genos յունարէն կը նշանակէ ցեղ, cide արմատը սպաննել բային:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀՈԳԻՍ ՔԵԶՄՈՎ ԿԸ ԽԱՅՏԱՅ

ՔԷՄԱԼ ԵԱԼՉԸՆ (Թարգմանեց՝ Գարեգին Արք. Պեքճեան)

«Զանգակ – 97» հրատարակչութիւն, Երեւան

ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ԹԱԿԱՐԴԸ

«Ոչ մէկ Թուրք, կամ Թուրք կառավարութիւն կրնայ ընդունիլ նոյնիսկ մէկ թիզ հող զիջիլ»:

Վերոյիշեալ արտայայտութիւնը պաշտօնական կեցուածքն է Թուրքիոյ, որուն եօթանասունական թուականներու Արտաքին գործոց նախարարը՝ Սապրի Չաղլայանկիլ այդ յայտարարութիւնը կատարեց Հայ միջ–կուսակցական ներկայացուցիչներու հետ իր ունեցած հանդիպման ընթացքին:

Հայեւթուրք երկխօսութեան առաջին այդ հանդիպումը տեղի ունեցաւ 1977 Նոյեմբեր 27–ին, Ցիւրիխի մէջ, ուր Թուրք նախարարը իր երեք հայ խօսակիցները յարգալիր կերպով ընդունելէ ետք, հաշտարար թոնով խօսեցաւ «Անցեալի ցաւալի դէպքեր»ուն մասին, ի հարկին, (հայ զոհերուն համար) նիւթական հատուցում կատարելու եւ արիւնոտ անցեալը մոռնալով հայեւթուրք դարաւոր բարեկամութիւնը վերահաստատելու մասին, եւ այլն:

Ուրեմն, յստակ է Թուրքիոյ կեցուածքը մեր երկու հիմնական պահանջներուն հանդէպ.– 1) ոչ մէկ հողային զիջում, եւ 2) ցեղասպանութիւնը կը ներկայացուի իբրեւ «անցեալի ցաւալի դէպքեր», որոնց ընթացքին, փոխադարձաբար, Հայերն ալ Թուրք սպաննեցին: Բայց, զարմանալի արդարամտութիւն մը ցոյց տալով՝ Չաղլայանկիլ կ'ընդունէր որ հայկական փոխադարձութիւնը անհատական կամ խմբային բնոյթ ունէր, մինչ Թրքականը պետականօրէն կազմակերպուած էր:

Այսօր, աւելի քան քառորդ դար յետոյ, հայանպաստ գետնի վրայ, ոչ միայն ոչինչ փոխուած է Թրքական կեցուածքէն, այլ հետզհետէ այդ կեցուածքը եղած է աւելի ժխտական եւ ուրացողական: Այսօր, երկրորդ Չաղլայանկիլ մը չկայ ընդունելու համար որ «հայկական փոխադարձութիւնը անհատական կամ խմբակային բնոյթ ունէր, մինչ Թրքականը պետականօրէն կազմակերպուած էր»: Այսօր, ոչ իսկ նիւթական հատուցում տալու մասին խօսք կայ, քանի որ, նիւթական հատուցումը կ'ենթադրէ զոհի եւ վնասի գոյութիւնը ընդունիլ: Մինչ, այսօրուան Թուրք ղեկավարները պատմական անժխտելի եղելութիւնները ուրանալով նոր պատմութիւն գրելու եւ տարածելու աշխատանքին լծուած են, գլխաւոր նպատակ ունենալով ցեղասպանութեան ժխտումը՝ զայն վերածելու համար «ցաւալի դէպքերու», որոնց ընթացքին Հայեր եւ Թուրքեր իրար սպաննեցին: Այս բոլորէն յետոյ ալ իրենց հայ խօսակիցներուն համակրանքը շահելու համար աւելցնելով.– «Աչքը կուրնայ այդ Եւրոպայի ու Ռուսիոյ, որ Հայերը եւ մեզ թշնամացուցին»:

Իրականութիւնը այսքան պարզ ու թափանցիկ ըլլալով հանդերձ, Թրքական նոր թակարդին մէջ ինկողներ եղան: Հայեւթուրք առաջին երկխօսութենէն ի վեր երկու ժողովուրդներու կեցուածքին մէջ ոչինչ փոխուած ըլլալով հանդերձ, գտնուեցան հայկական կազմակերպութիւններ, որոնք գիտակցաբար կամ անգիտակցաբար մտա՛ն թակարդին մէջ, անկէ դուրս ելլելէ յետոյ յայտարարելու համար որ այդ տեսակցութիւնով Թրքական նոր տրամադրութիւնները գիտնալ ուզած են:

Միթէ՞ պարզ չէր որ այս թակարդը լարուած էր Թուրքիոյ Եւրոպական Միութեան մտնելու փորձը դիւրացնելու համար, քաղաքակիրթ աշխարհին ցոյց տալու որ «ճիշդ է, մենք Հայերուն հետ ցաւալի անցեալ մը ունինք, սակայն, ահա՛, կը տեսնէք որ Հայերուն հետ երկխօսութեան մէջ ենք տարակարծութիւնները հարթելու համար»: Իսկապէս, յանուն ինչի՞ էր այս նոր երկխօսութիւնը, որուն նպատակը որքան պարզ էր Թուրքերուն համար, նոյնքան պարզ պէտք էր ըլլար Հայոց համար: Թուրքիա հասա՞ւ իր նպատակին թէ ոչ՝ տակաւին չենք գիտեր, սակայն վստահաբար, ամերիկեան որոշ շրջանակներու մէջ բարենիշեր ստացան: Իսկ աՀյե՞րը... ի՛նչ շահեցան. իրենց ալ անշուշտ բարենիշ տուողներ եղան, սակայն մենք բարենիշի չէ որ պէտք ունինք, այլ արդարութեան ու հատուցման:

Ընդհակառակը, այս տեսակցութիւններով մենք անուղղակիօրէն օգնած եղանք Թուրքիոյ Եւրոպական Միութեան մուտքի փորձին, անկախաբար անկէ թէ ան կը յաջողի՞ կամ ոչ:

Հայկական պահանջքներու հանդէպ Թուրքիոյ կեցուածքը գիտնալու համար նոր երկխօսութեան պէտք չկար: Անոնք յստակօրէն բանաձեւուած էին առաջին երկխօսութեան ընթացքին: Կարճատեսօրէն այս Բ. տեսակցութեան գացող կողմերը ոչ մէկ շահ ապահովելէ զատ, սփիւռքահայութեան մէջ նոր պառակտում ալ յառաջացուցած եղան, քանի որ այս տեսակցութիւնը հատուածական էր՝ միայն Ռ.Ա.Կ.-ի եւ Հայկական Համագումարի մասնակցութեամբ, մինչ առաջինը համահայկական էր՝ Ս.Դ.Հ.Կ.–ի, Հ.Յ.Դ.–ի եւ Ռ.Ա.Կ.–ի մասնակցութեամբ:

Հայեւթուրք երկխօսութեան այս երկրորդ արարքին ճիշդ կամ սխալ ըլլալը առարկայօրէն դատելու համար անհրաժեշտ է աչքի առջեւ ունենալ առաջին երկխօսութեան արձանագրութիւնը, զոր կը ներկայացնենք սոյն գրութեան առընթեր:

ՀԱՅԿ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

ՀԱՅ ԵՒ ԹՈՒՐՔ ԱՌԱՋԻՆ ԵՐԿԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

Շուրջ 23 տարի անցեր է այն պատմական տեսակցութենէն, որ տեղի ունեցաւ այդ օրերու Թուրքիոյ Արտաքին գործոց նախարար Իհսան Սապրի Չաղլայանկիլի եւ երեք հայ կուսակցապետերուն միջեւ: Այդ ժամանակուան համար յոյժ գաղտնի պահուած այդ պատմական իրադարձութիւնը ցարդ չէ տեղեկագրուած հայ մամուլին մէջ, բացի հնչակեան ներկայացուցիչ Աւետիս Տէմիրճեանի 1995–ի հրատարակած յօդուածէն: Ռամկավար եւ դաշնակցական գլխաւոր ներկայացուցիչները՝ Բարոնակ Թովմասեան եւ Շաւարշ Թորիկեան մահացած են արդէն: Մահացած է նաեւ Թուրք Արտաքին գործոց նախարարը: Տեղեակ չըլլալով Աւետիս Տէմիրճեանէն՝ կը մաղթեմ որ ողջ ըլլայ ան եւ կարդայ ընդհանուր յուշագրութեան մաս կազմող այս հատուածը՝ այդ պատմական դէպքին վերաբերեալ, որ զուտ յիշողութեան վրայ հիմնուած է, քանի որ արխիւային որեւէ աղբիւր չունիմ տրամադրութեանս տակ:

Նախարար Չաղլայանկիլ Միացեալ–Նահանգներ կատարած այցելութեան մը ընթացքին սփիւռքահայ ղեկավարութեան հետ տեսակցելու իր փափաքը կը յայտնէ Կիլիկեան Թեմի Օշական վարդապետին, որ իր կարգին, զայն փոխանցելով բիւրոյական Հրաչ Աբրահամեանին, աննախընթաց այդ փափաքին հիման վրայ կը գումարուի միջ–կուսակցական խորհրդակցական ժողովը, Պէյրութի մէջ, որդեգրելու համար միասնական կեցուածք մը Թրքական առաջարկին հանդէպ: Խորհրդակցական այդ ժողովները տեղի ունեցան Թէքէեան Կեդրոնին մէջ, մասնակցութեամբ ՍԴՀԿ ներկայացուցիչներ Աւետիս Տէմիրճեանի եւ երկրորդի մը, (որուն ինքնութիւնը չեմ յիշեր) Հ.Յ.Դ. ներկայացուցիչներ Հրաչ Աբրահամեանի եւ Շաւարշ Թորիկեանի, Ռ.Ա.Կ. ներկայացուցիչներ Բ. Թովմասեանի եւ այս տողերը գրի առնողին, որ միաժամանակ այդ ժողովներուն ատենադպրութիւնը կատարողն էր:

Երկօրեայ խորհրդակցութիւններէ ետք, ժողովը որոշեց ընդառաջ երթալ Թուրքիոյ առաջարկին, իր պատուիրակներուն առջեւ յստակ գծելէ յետոյ իրենց իրաւասութեանց սահմանը բանակցութեանց ընթացքին, որ որեւէ գնով եւ երբեք չէր կրնար ընդգրկել մեր հողային պահանջքներու սակարկումը: Միջկուսակցական պատուիրակութեան անդամներն էին Բ. Թովմասեան, Ա. Տէմիրճեան եւ Շ. Թորիկեան. իբրեւ երիցագոյն անդամ Բ. Թովմասեան պիտի գլխաւորէր պատուիրակութիւնը:

Այդ ժողովը տեղի ունեցաւ 1977–ի Նոյեմբեր 27ին, Ցիւրիխի մէջ, Թուրք թիկնապահներու, գաղտնի ոստիկաններու եւ զուիցերական ոստիկանութեան խիստ հսկողութեան տակ: Ժողովին ընթացքին եւ օրակարգերուն մասին գրելէ առաջ կ'ուզեմ հիմնական իրականութիւն մը յայտնել, թէ այս ժողովը ուղղակի արդիւնքն էր 1973 Յունուար 27–ին Գուրգէն Եանիկեանի կողմէ երկու Թուրք դիւանագէտներու սպանութեամբ սկսած վրիժառական շարժումին, որուն զոհ պիտի երթային յիսնեակ մը Թուրք դիւանագէտներ եւ աւելի մեծ թիւով վիրաւորներ՝ աշխարհի չորս ծագերուն: Արդարեւ, Գ. Եանիկեանի վրիժառական արարքը ազդանշան մը եղաւ որ յանձնառու հայ երիտասարդներ շարունակեն ծերունազարդ հայորդիին սկսած գործը՝ նախ անհատապէս ու պատահականօրէն, յետոյ արդէն, 1975–էն սկսեալ, կազմակերպուած կերպով՝ Հայաստանի Ազատագրութեան Հայ Գաղտնի Բանակ – ԱՍԱԼԱ – անուան տակ:

Ցիւրիխի ժողովին օրակարգի նիւթերն ու ընթացքը կը ներկայացնեմ այնպէս՝ ինչպէս Բ. Թովմասեան ինծի պատմեց բոլոր մանրամասնութիւններով, մինչ ես կ'արձանագրէի զայն իբրեւ տեղեկագիր ներկայացնելու համար քանի մը օր ետք տեղի ունենալիք ՌԱԿ Կեդրոնական Վարչութեան ժողովին: Բնականաբար, այդ տեղեկագիրը հիմա քովս չէ, եւ ոչ ալ կրցած եմ օգտուիլ Բ. Թովմասեանի յուշերը պարունակող գիրքէն, որուն 376–րդ էջին վրայ հազիւ 10 տողնոց յիշատակութիւն մը ձգած է հանդուցեալը այդ պատմական հանդիպման մասին, մինչ էջերով երկրորդական կամ նոյնիսկ աւելորդ թուող մանրամասնութիւններ տուած է Հայաստան իր այցելութիւններուն եւ հանդիպումներուն մասին, որոնցմէ շատերը Թուրիսթական բնոյթ կը կրեն միայն: Ըսել կ'ուզեմ, թէ Թովմասեան խոր ծերութեան օրերուն իր յուշերը գրած ատենը ոչ այդ արձանագրութիւնը ունեցած է իր տրամադրութեան տակ եւ ոչ ալ բաւարար յիշողութիւն՝ աւելին գրելու համար այդ պատմական ժողովին մասին, որ վստահաբար, իր քառասնամեայ ղեկավարութեան շրջանին ամենէն կարեւոր դէպքերէն մին եղած է:

Ծերացած Թուրք նախարարին հետ կը գտնուէր քիւրտ ծագումով իր երիտասարդ խորհրդականը՝ Օրթայ Աքսոյ անունով: Չաղլայանկիլ իր երեք հայ խօսակիցները յարգալիր կերպով ընդունելէ ետք, Ցիւրիխի Տոլտըր Կրենտ Օթելի Կանաչ սենեակին մէջ, երկարօրէն ու հաշտարար թոնով կը խօսի «անցեալի ցաւալի դէպքերուն» մասին, փոխադարձաբար, Հայոց գործած սպանութիւններուն մասին, ի հարկին, նիւթական հատուցում կատարելու, արիւնոտ անցեալը մոռնալով հայ եւ Թուրք դարաւոր բարեկամութիւնը վերահաստատելու մասին եւ այլն: Բոլոր այն Թրքավայել, «կոկորդիլոսի արցունք»ով լուսած խօսքերուն առընթեր, ան զարմանալի արդարամտութիւն ցոյց տալով, կ'ընդունի որ հայկական փոխադարձութիւնը անհատական կամ խմբակային բնոյթ ունէր, մինչ Թրքականը՝ պետականօրէն կազմակերպուած էր: Բայց, անմիջապէս կ'աւելցնէր Թուրք նախարարը, որ այդ դէպքերը այդ ժամանակուան Օսմանեան կառավարութեան կը վերաբերէին, եւ որոնց համար կարելի չէ պատասխանատու նկատել ներկայ Թուրք կառավարութիւնը:

Այս նախաբանէն ետք Չաղլայանկիլ կ'անցնի բուն իսկ նիւթին՝ ամբողջ Թուրք կառավարութիւնը ցնցող հայկական վրիժառութեան զոհ գացած Թուրք դիւանագէտներուն սպանութեան հարցին՝ դիւանագէտի նրբամտութեամբ ու լեզուով հասկցնելով, որ «անցեալի պատկանող արիւնալի դէպքերուն մէջ յանցանք չունեցող այսօրուան դիւանագէտները սպաննելով ձեր նպատակին չէք կրնար հասնիլ, թէ այդ ոճիրները մեծ զայրոյթ յառաջացուցած են Թուրք կառավարութեան ու ժողովուրդին մօտ, յատկապէս երիտասարդութեան մօտ, որոնք կ'ուզեն փոխադարձել, եւ թէ այդ փոխադարձութիւնը շատ աւելի զօրաւոր կրնայ ըլլալ քան հայկականը», եւ այլն:

Չաղլայանկիլ հայ ժողովուրդին «օգտակար» ըլլալու տրամադրութիւն մը ցոյց տալով, կատակով կը յիշէ նաեւ իր գերդաստանին վերագրուող հայկական ծագման մասին զրոյց մը, իբրեւ ապացոյց ներկայացնելով իր մականունը՝ Չաղլեան Կիլ (Չաղլեանինք), որ Թրքացուած ձեւով կը գործածուի ներկայիս եւ գործնականօրէն բանաձեւելով իր բարեացակամութիւնը, ան կ'ըսէ թէ կարելի է նիւթական մեծ հատուցումներու մասին խօսիլ, եթէ Հայերը հրաժարին հող պահանջելէ, կտրուկ կերպով յայտարարելով, թէ ոչ մէկ Թուրք կամ թուրք կառավարութիւն կրնայ ընդունիլ նոյնիսկ մէկ թիզ հող զիջիլ: Զգացական երանգ մը եւս տալով իր «հայասիրական» կեցուածքին, ան կ'աւելցնէ, թէ իր յառաջացեալ տարիքին բերումով ինք կրնայ չըլլալ յաջորդ Թուրք կառավարութիւններուն մէջ, խորհուրդ տալով որ Հայերը օգտուին իր ներկայութենէն:

Հայ պատուիրակները շնորհակալութիւն կը յայտնեն իր ազնիւ խօսքերուն ու բարի տրամադրութիւններուն համար, իրենց կողմէ բանաձեւելով հայ ժողովուրդին պահանջքները, գործուած Ցեղասպանութեան եւ հողային բռնագրաւումին մասին, ակնկալութիւն յայտնելով, որ Թուրք կառավարութիւնը Գերմանիոյ օրինակով ընդունի իր նախորդ կառավարութիւններուն գործած ոճիրները՝ նիւթական ու բարոյական արդար հատուցում կատարելով: Հայաստանեան հողերու մասին պատուիրակները կը շեշտեն, թէ անոնք սակարկելի, ծախու ապրանք չեն, եւ պէտք է վերադարձուին իրենց պատմական տէրերուն:

Հանդիպման վերջաւորութեան Թուրք նախարարը առաջարկեց շարունակել այս երկխօսութիւնը, որ սակայն եղաւ առաջինն ու վերջինը: Արդարեւ, Թուրքիան երկխօսութեան մղող հայկական վրիժառու շարժումը շարունակեց յաջորդող տարիներուն ընթացքին եւ ի վերջոյ դադրեցաւ՝ Թուրքիոյ պաշտպան միջազգային գաղտնի գործակալութեանց պաւերուն ու ճնշումին տակ, որոնց զոհ գացին զինեալ պայքարին շարք մը կազմակերպիչներն ու ազատամարտիկները:

Թուրք դիւանագէտներ սպաննելու արշաւին վերջ տալու պահանջքին առընչութեամբ Հայ պատուիրակները ըսին, թէ հասկնալով հանդերձ, այդ արշաւին լծուած հայ տղոց ցասումը, իրենք չեն բաժներ հարցերը արիւնով լուծելու գործելակերպը, բայց չեն կրնար նաեւ դատապարտել եւ մանաւանդ արգելք հանդիսանալ անոնց, նկատելով որ անոնք ոչ մէկ կապ ունին կուսակցութիւններուն հետ: Ընդհակառակը, անոնք կուսակցութիւններու խաղաղ եւ օրինաւոր գործելակերպէն դժգոհելով անջատուած տարրեր են, որոնք աշխարհի չորս անկիւններէն համախոհներ գտնելով, կազմած են իրենց անկախ կազմակերպութիւններն ու գործելու ոճն ու ծրագրերը:

Իսկ այսօր, զինեալ պայքարի աւարտէն քսանամեակ մը ետք, Թուրքիա ոչ մէկ զիջում կատարած է, շարունակելով ոչ միայն ուրանալ Ցեղասպանութիւնը, այլ անուղղակիօրէն շարունակելով նոյն նպատակին հետապնդումը՝ Հայաստանը ամբողջական պաշարման տակ պահելով, հակառակ Հայաստանի իշխանութեանց բարի դրացիական յարաբերութիւններ մշակելու ցանկութեան: Իսկ ամէնէն եղերոն ու չնականը Թրքական գործունէութեան՝ այժմ լծուած են «փաստեր» հաւաքելու եւ «պատմաբաններ» վարձելու, վատագոյն միջոցներուն, «փաստելու» համար որ Հայերը զիրենք ջարդած են:

Հայաստանի հայ ժողովուրդին դանդաղ սովամահութիւնը եւ ապգաբնակչութեան պարպումը անտարբեր կերպով դիտող աշխարհի կեղծաւորութեան դէմ, արիւնահեղութիւնը կեցնելու նենգամիտ քարոզիչներու դէմ, մարդ չի՞ տարուիր մտածելու թէ այս տղաքը արդեօ՞ք իրաւունք ունէին, արդեօ՞ք աշխարհի ուշադրութիւնը գրաւելու եւ իրաւունք ձեռք ձգելու համար արիւն թափելու անոնց ոճը ճիշդ էր:

(«Բերքահաւաք» – 2001, Երեւան)

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ Պէֆքոխորի կոչուած վայրին հայկական ամառանոցը որ ամէն շրջանի աւելի քան 100 երախայ կ'ընդունի, այս տարի ալ Սերպիայէն (16), Պուլկարիայէն (7), Հայաստանէն (60) պատանիներ հիւրասիրած է, 18 օրուան արձակուրդի համար: Անոնք լիուլի վայելած են բնութեան բարիքները. մաքուր օդ, ձիթենիներով շրջապատ, ծովու լոգանք: Պատանեկան արձակուրդին կազմակերպիչն է Հայ Օգնութեան Խաչին Սելանիկի մասնաճիւղը: Ամառանոցը երեք հերթափոխով խումբեր կ'ընդունի:

Պ. Ստեփան Տամլամեան,
Ժան – Ժաք եւ Սիլվիա Տամլամեան,
Ալէն եւ Ժանն Տամլամեան,
Սոնիա, Ատէլ եւ Գորին,
Տէր եւ Տիկին Ազատ եւ Հերմինէ Ասլանեան եւ զաւակները,
Տիկիններ՝ Եւգինէ Պօղոսեան եւ Հայկուհի Տամլամեան եւ իրենց զաւակները
ինչպէս նաեւ Տամլամեան, Ասլանեան, Աբէլեան, Տէր – Յակոբեան, Հիւնըրման, Մուֆթաֆեան, Պալըկեան, Խոտիկեան եւ Բարնակեան ընտանիքները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, մեծ – մօր, քրոջ, մօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ՎԻՐԺԻՆԻ ՏԱՄԼԱՄԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Գլամար, Օգոստոս 10–ին, 90 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Երկուշաբթի, Օգոստոս 18–ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին եւ մարմինը փոխադրուեցաւ Գլամարի Քոմինալ գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Պր. Ստեփան Տամլամեանի, զաւակներուն եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն:

Monsieur Stepan DAMLAMIAN
son époux;
Jean-Jacques et Sylvia DAMLAMIAN
Alain et Jeanne DAMLAMIAN
ses enfants;
Sonia, Adèle et Corinne
ses petites filles;
Monsieur et Madame
Azed et Herminé ASLANIAN
sa sœur et son beau-frère
et leurs enfants;
Mesdames Yevkiné BOGHOSSIAN
et Haigouhi DAMLAMIAN
ses belles-sœurs et leurs enfants;
et toute la famille,

Ont la douleur de vous faire part
du décès de

Madame Virginie DAMLAMIAN

survenu le 10 Août 2003
dans sa 90ème année, à Clamart (92)

169, avenue Jean-Jaurès, 92140 Clamart.

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Պր. Գչակ Ղազարեան 600 Եւրօ կը նուիրէ Մարսէյլի Անարատ Յղութեան քոյրերու վարժարանին իր կնոջ՝ Մարկարէթ Ղազարեանի յիշատակին, նոյն տխուր առթիւ, իր մօր յիշատակին Պր. Ատրուշան Ղազարեան 200 Եւրօ կը նուիրէ Արմենի – Վիլաժի (ստանալ՝ «Յառաջ»էն):

Մարկարէթ Ղազարեանի յիշատակին, Սօնա եւ Պերճ Պետրոսեան 100 Եւրօ կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

Նոյն տխուր առթիւ, Զուլալ Գազանճեան 150 Եւրօ կը նուիրէ «Յառաջ»ին: Տէր եւ Տիկին Տիգրան Տեվէճեան 100 Եւրօ կը նուիրեն ԻՄԱՖ–ին (ստանալ՝ «Յառաջ»էն):

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ընկերուհի՝ Զապէլ Տէր – Խաչատուրեանի մահուան առիթով, Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի Էլէն Բիւզանդ մասնաճիւղը, իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ իր զաւակներուն եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն:

Ընկերուհի Զապէլ Տէր – Խաչատուրեան մասնաճիւղին, նախկին գործօն անդամներէն մէկն էր:

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը եւ բոլոր անդամները իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Սոնայի եւ Ռոզինի եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն իրենց մօր՝ Զապէլ Տէր-Խաչատուրեանի մահուան առիթով:

Զապէլ Տէր – Խաչատուրեան, հաստատութեան հիմնադիր անդամներէն մէկն էր:

(Շար. Ա. էջէն)

չեն մտածեր, այնքան ատեն որ գրաւուած հողերը ազատագրուած չեն եւ հաշտութիւն չէ կնքուած:

ՎԱՐԺԱՊԵՏՐ ԸՆԴՈՒՆԱԾ ՍՓԻՒՌՔԻ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԸ

Վարչապետ Ա. Մարգարեան Օգոստոս 15–ին ընդունած է 11 երկիրներէ վերապատրաստութեան ընթացքին մասնակից սփիւռքահայ ուսուցիչներու խումբը: Ան շատ կարեւոր նկատած է Հայաստան – Սփիւռք կապերու ամրացումին մէջ ըՍփիւռքի դպրոցինստանձնած դերը, ապա յաջողութիւն մաղթած իր հիւրերուն:

ՍԻԱՄԱՆԹՕՅԻ 125–ԱՄԵԱԿԸ

Օգոստոս 15–ին Երեւանի Ե. Չարենց գրականութեան եւ արուեստի թանգարանին մէջ նշուած է Սիամանթոյի ծննդեան 125–ամեակը: Անոր արուեստին մասին ելոյթ ունեցած է տնօրէն Հենրիկ Բախչինեան, շեշտելով գրական վաստակին արժէքը: Խօսք առած են թանգարանի փոխ – տնօրէն Գուրգէն Գասպարեան, Գրողներու Միութեան քարտուղար Հովիկ Հովէեան եւ ուրիշներ:

«ՅԱՌԱՋ»ի
ընթացիկ ազդերու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8–րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

HAMASKAINE
CONSTRUIT UNE ECOLE A MARSEILLE POUR 400 ENFANTS

Ça m'intéresse!
Je participe!

Hamaskaïne-France
BP 109 — 75422 Paris Cedex 09
Tél. / Fax 01. 45. 23. 29. 05
Internet: www.hamaskaine-france.com

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

C.B.A.F.

Collecte au profit de la communauté arménienne d'Irak

Envoyez vos dons
à l'ordre de la C.B.A.F.
17, rue Bleue, 75009 PARIS

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

ANNEE SCOLAIRE
2003—2004
27ème Rentrée
Le LUNDI 22 SEPTEMBRE

1977 : 7 élèves
2003 : 300 élèves

Secteurs d'activités permanentes proposés :

LANGUE ARMENIENNE (17 niveaux)
Initiation— Enfants— Adolescents— Collège— Préparation Bac*— Conversation Adultes

EVEIL A LA CULTURE ET A L'IDENTITE ARMENIENNE (3 niveaux)
Cours d'histoire et géographie

DANSE ARMENIENNE (10 niveaux)
Académique— traditionnelle— folklorique

MUSIQUE (10 niveaux)
Eveil Musical— Solfège— Piano— Violon— Guitare
Musiques d'ensemble (guitares)

DESSIN— ARTS PLASTIQUES (4 niveaux)

ECHECS (2 niveaux)

ANGLAIS (4 niveaux)
Initiation primaire— soutien collège

* *Félicitations aux 15 (sur 15) élèves MCA ayant réussi le BAC dont les 9 ayant présenté l'arménien*

Inscriptions :
les 10, 13 et 17 septembre, de 14h30 à 18h

Renseignements auprès de la Direction

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél: 01.43.76.55.89 - fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ
ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

EPHORIE
DE LA CATHEDRALE
ST-JEAN BAPTISTE

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ
ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ԿԱՌՈՒՑՄԱՆ
1700-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

Նախաձեռնութեամբ՝ Փարիզի եւ Շրջանի
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 30-ԷՆ
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 6

Այս ճամբորդութեան համար նախատեսուած է՝
8 օրուան համար՝ 1180 Եւրօ
Առանձին սենեակի պարագային՝ 1355 Եւրօ
(Օդանաւ, օդակայանի տուրք, վիզա, պանդոկ, շրջապտոյտներ, սնունդ)

Մասնակցութեան համար հեռաձայնել Առաջնորդարանի Քարտուղարութեան՝
01 43 59 67 03 թիւին

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ
«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ	16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ	13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ	12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ	12€

ԵՒ

«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Տաղկախաղ 50-ամեայ հաւաքածոյէն) 19€

Դիմել՝ «ՅԱՌԱՋ»ի:
Թղթատարի ծախք՝ 6 €, հատը գլուխ:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 20
MERCREDI
20 AOUT
2003

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884 - 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79րդ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 20.750

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20.750

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

Ֆ Ր Ա Ն Ս Ա

5000 ՄԵՌԵԱԼՆԵՐՈՒ ՔԱՒՈՒԹԵԱՆ ՆՈՒԱԶ ՄԸ ԳՏՆՈՒԵՑԱՒ

Առողջապահութեան ընդհանուր տնօրէնը՝ Լիւսիէն Ապրնհայմ իր հրաժարականը տուաւ, որպէս գլխաւոր պատասխանատու պարտուած աղէտին տօթի հետեւանքով : Արդ, գաղտնիք չէ որ բուն պատասխանատու մարմինը՝ «Առողջապահական հսկումի հիմնարկն» է (ինքնիշխան մը վէյ սանիթէր), բայց, հարկ էր քաւութեան նուխազ մը գտնել : Ենթական 52 տարեկան, այդ պաշտօնին նշանակուած էր Մարթին Օպրիի կողմէ, այն ատեն Աշխատանքի նախարարուհի : Հարցազրոյցի մը մէջ «Լիպէրասիոն»ի (Օգոս. 19), ան կը բացատրէ իր հրաժարման պատճառները : Կ'ըսէ ի մէջ այլոց .– «Քանի մը օր է, բանալէն մը կայ Տնօրէնութեան դէմ, ինչ կը վերաբերի ահազանգին հնչեցման յապաղումին : Արդ, ըսել որ ահազանգի չգոյութիւնը առողջապահական այս աղէտին մէջ բուն հարցն է, անհեթեթութիւն է : Բացառիկ պայմաններ կային, ջերմութեան ծանր բարձրացում մը եղաւ Օգոստոս 6, 7, 8, 9-ին, ապա՝ անկում, յետոյ նորէն բարձրացում եւ պատմական մրցանիշ մը Օգոստոս 11-ի գիշերը : Այս յաւելումը իբրեւ անմիջական հետեւանք ունեցաւ 20-ով բազմապատկել մահերու թիւը, տեսակ մը երկրաշարժ : Օգոստոս 10-ի գիշերը, ամէն մարդ տեղեակ էր, ներառեալ նախարարը եւ իր դրասենեակը, բայց, համաճարակին առաջքը չառնուեցաւ : ... Կը հրաժարիմ որպէսզի կարենամ ըսել այս ամբողջը եւ պատասխանել նախարարին բամբիչ» : Այն հարցումին թէ հաղորդակցութեան թերութիւն մը չկա՞ր, կը պատասխանէ որ Փարիզ չէր, բայց, իր դրասենեակը բոլոր տեղեկութիւնները ուսած է : Հաւանական կը գտնէ որ քաւութեան նուխազ մըն է, բայց, ինք այլ ելք չունէր քան հրաժարումը, նախարարին բամբիչն եաք :

Արդարեւ, Առողջապահութեան նախարարը պատասխանատուութիւնը «բարձր պաշտօնատարի մը» վրայ ձգած էր, այսինքն՝ Թիրախը յստակ էր : Ռաֆարէն ալ պաշտպանած էր իր նախարարը :

Ամէն պարագայի մէջ, Ֆրանսայի պարտուած պատկերը ոչ միայն աղէտալի էր այլեւ՝ ողբերգական : Ամբողջ Եւրոպան տօթէն տառապեցաւ, ոչ մէկ երկրի մէջ 5000 հոգի մեռաւ, ինչպէս հաստատեց Առողջապահութեան նախարարը :

Բ Ա Ն Ի Մ Ը Տ Ո Ղ Ո Վ

ԱԼՍԹՈՄԻ նախկին տնօրէնը՝ Փիէռ Պիլկէր որոշեց ետ տալ այն 4,1 միլիոն Եւրօն, զոր ստացած էր որպէս հատուցում, մինչ ընկերութիւնը սնանկացած էր : Նամակով մը իր յաջորդին, Պիլկէր կ'ըսէ թէ կը հրաժարի այդ հատուցումէն «գայթակղութեան, տարրական հրլլալու համար ընկերութեան հարիւր հազարաւոր աշխատողներուն աչքին» : Ծանօթ է

ՔԻՒՐՏԵՐԸ ՉԵՆ ՓԱՓԱՔԻՐ ԹՈՒՐՔ ԶԻՆՈՒՈՐ ՏԵՍՆԵԼ ԻՐԱՔԻ ՄԷՋ

«Մարմարա» արձագանգելով Իրաքեան Քիւրտիստանի Հայրենասէրներու Միութեան նախագահ Ճ. Թալապանիի Թուրքիոյ մէջ մամուլին հետ հանդիպումին ու այդ ընթացքին ըրած յայտարարութիւններուն, կը գրէ թէ Քիւրտերը չեն ուզեր Իրաքի մէջ Թուրք զինուորական ներկայութիւն տեսնել : Թալապանի առիթ ըսելէ եաք աւելցուցած է թէ այդ ըսածը ոչ միայն Թուրքիոյ, այլեւ դրացի բոլոր երկիրներուն զօրքերուն համար է :

Քիւրտերու այս կեցուածքը հարցականներ կը ստեղծէ Թուրքիոյ համար որ Իրաք զինուոր ղրկել կ'ուզէ : Նախապէս ալ արդէն չեշտուած էր թէ Թուրք զինուորին ներկայութիւնը բաղձալի չէ Հիւսիսային Իրաքի մէջ բնակող Քիւրտերուն համար : Անոնք կը մտածեն թէ Թուրքիա արդէն 3 հազար զինուոր ունի հոն եւ աւելին պէտք չկայ :

Թալապանի յայտնած է նաեւ թէ անկախ Քիւրտիստան մը ունենալու իրենց երազը մարած չէ տակաւին, բայց հիմա նման նպատակ հետապնդելու ժամանակ չէ : Այսօր անոնք կը նախընտրեն իրենց նպաստը բերել Իրաքի մէջ ժողովրդավար կարգերու ստեղծումին :

որ կառավարութիւնը որոշեց 30%-ի մասնակցութեամբ փրկել Ալսթոմը, ինչ որ քննադատութիւններու դուռ բացաւ : Նոյն մօտեցումը չունի Ժան - Մարի Մեսիէ, Վիվէնտի ինիվերսալի նախկին տնօրէնը, որ կը շարունակէ պահանջել 20,5 միլիոն Եւրոյի իր հատուցումը, ինչ որ ամերիկեան իրաւարար դատարան մը շնորհած է իրեն, բայց, ցարդ Վիվէնտի մերժած է վճարել : Այս առընչութեամբ, կը յիշուի որ, երբ աշխատաւոր մը լաւ չաշխատիր ճամբու կը դրուի, արդ, այս երկու տնօրէններն ալ ի՞նչ հիման վրայ միլիոններու հատուցում պիտի ստանան, երբ կը պատժուին փոքր բաժնետէրերը :

ՖՐԱՆՍԱ կը սպառնայ իր վէթօն օգտագործել Ապահովութեան Խորհուրդէն ներս, եթէ Մեծն - Բրիտանիա յամառի բանաձեւ մը առաջարկելու, ջնջելու համար Լիբիոյ դէմ գոյութիւն ունեցող պատժամիջոցները : Ֆրանսա, յանուն արդարութեան է որ իր պահանջը կը դնէ, շարունակելով ջանք թափել որ հատուցում ստանան նաեւ 1989 Սեպտ. 19-ի ահաբեկչական արարքի զոհերուն ընտանիքները (170 մեռեալ) : Օգոստոս 10-ին, համաձայնութիւն մը գոյացած է Մեծն - Բրիտանիոյ, ԱՄՆ-ու եւ Լիբիոյ միջեւ, ըստ որուն Լիբիա 2,7 միլիառ տոլար պիտի վճարէ Պօյինկ 747-ի պայթումին զոհերու ընտանիքներուն (270 մեռեալ) :

ՍԱՀԱՐԱՅԻ 14 պատանդները, ի վերջոյ, ազատ արձակուեցան շնորհիւ Մալիի միջամտութեան : Անոնք առեւանգուած էին հինգ ամիս առաջ ալժերական Սահարա (9 Գերմանացի, չորս Զուիցերիացի եւ մէկ Հոլանտացի) եւ Մալի փոխադրուած Յունիսի վերջ :

ՎՐԱՍՏԱՆԻ հողամասին 80%-ը մութին մէջ մնացած է Օգոստոս 18-ին, բայց, կարելի եղած է հետզհետէ հոսանքը վերահաստատել : Ուժանիւթի նախարարին համար խափանարարական արարքի մը հետեւանք է :

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ Կ'ԱՌԱՋԱՐԿԷ ԻՐԱՔԻ ՄԷՋ ՕԺԱՆԴԱԿԵԼ ԱՄՆ-ՈՒ

Հայաստանի Ուաշինկթընի դեսպանատունէն կատարուած լրատուութեան համաձայն, Երեւան ԱՄՆ-ու օժանդակութիւն առաջարկած է, Իրաքի մէջ տարուող յետպատերազմեան գործողութիւններուն : Այդ առաջարկին մէջ շրջանի կայունութեան, երկրին վերակառուցումին աջակցելու տրամադրութեան հետ տեղ ունի Իրաքի հայ գաղութին ապահովութեան մտահոգութիւնն ալ : Այդ գաղութը կը գնահատուի 30 հազար հոգի. անոնց մեծ մասը ցեղասպանութենէն վերապրողներու շառաւիղներն են, հաստատուած՝ գլխաւորաբար Պաղտատ, Պասրա եւ Մուսուլի մէջ :

Հայաստանի առաջարկած օժանդակութիւնը գլխաւորաբար կը նախատեսէ Իրաք ղրկել զինուորական բժիշկներ, ականազերծումի մասնագէտ ջոկատ մը :

«ՂԱՐԱԲԱՂԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀՈՂ Է» Կ'ԸՍԵՆ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՓԱՍՏԱԹՈՒՂԹԵՐ

Հայ Դատի Ուաշինկթընի գրասենեակը տեղեկացուցած է թէ ԱՄՆ Կեդրոնական Հետախուզութեան վարչութեան վերջին շրջանին գաղտնազերծուած փաստաթուղթերէն յայտնուած է որ 25 տարիէ ի վեր Լեռնային Ղարաբաղը գաղտնօրէն, սակայն պաշտօնապէս ճանչցուած է որպէս Հայաստանի պատմական մաս : Գաղտնազերծուած փաստաթուղթերուն մէկ մասը որ կը պատկանի 1970-ական թուականներուն, կը հաստատեն որ Ղարաբաղը պատմականօրէն հայկական հող է, մինչ պնդած է Հայաստանի վերամիանալու օրինական պահանջին վրայ, 1980-ական տարիներու վերջաւորութեան եւ 1990-ականներու սկիզբին Ազրպէյճանցիներու հակահայ ընթացքը հիմ չէ ունեցած Ղարաբաղի նկատմամբ նկրտումները, այլ՝ ճար համարուած է չեղելու քաղաքական, տնտեսական եւ ժողովրդագրական փոփոխութիւններու հետեւանքով ծաւալած դժգոհութիւնները :

Յիշուած փաստաթուղթերուն մէջ կան հետեւեալ նշումները .

« – 1921 – 1923-ին Խորհրդային Միութիւնը պատմականօրէն հայկական հող Ղարաբաղը դարձուցած է Ազրպէյճանի կազմին մէջ ինքնավար մարզ,

– Ղարաբաղը Հայաստանի մշակութային ու հոգեւոր կեդրոն է . տարածքը դարերով հայ իշխաններու ղեկավարութեան տակ կիսանկախ մնացած է, նոյնիսկ երբ Հայաստանի մնացեալ մասը ինկած է Թուրքիոյ եւ Պարսկաստանի տիրապետութեան տակ :

– Հայերու դէմ ազրպէյճանական թշնամութիւնը մեծցած է քաղաքական, տնտեսական և ժողովրդագրական պատճառներով : Յատկապէս Ազրպէյճանի երիտասարդ բնակչութեան յարաճուն թափը մեծ դժուարութիւն ստեղծած է աշխատատեղիներ բանալու, բնակարան ու կրթութիւն ապահովելու մարզին մէջ . Ազրպէյճանցիները այդ դժուարութենէն փրկութեան ելք նկատած են Հայերու վրայ յարձակումը :

– Ղարաբաղի ինքնավար մարզի բնակիչները լման բաւարար փաստարկներ ցոյց տալ թէ մարզը մէկ հանրապետութենէն միւսին պէտք է անցնի : Ղարաբաղի մարզը Ազրպէյճանի մաս է, սակայն, անոր բնակչութեան 80%-ը Հայեր են եւ տարածքը մօտ է Հայաստանի սահմանին : «Ազրպէյճանի հանրապետութիւն» թերթին համաձայն 1975-ին Ղարաբաղի ամբողջ ղեկավարութիւնը պաշտօնանկ եղած է, աջակցած ըլլալով Ղարաբաղը Ազրպէյճանէն բաժնելու եւ Հայաստանին վերամիացնելու շարժումին» :

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 18 / 19)

ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ Գ. ԽԱՂԵՐԸ

Օգոստոս 16-ի երեկոյեան Երեւանի Հրապարակ մարզադաշտին վրայ, բազմահազար հանդիսականներու ներկայութեան նախագահ Ռ. Քոչարեան բացուած յայտարարած է Համահայկական 3րդ խաղերը : Շնորհաւորելով մասնակիցներն ու հիւրերը, նախագահը խաղերը նկատած է Հայաստանի ու Սփիւռքի միասնութեան, համայն հայութեան ուժի եւ կայունութեան խորհրդանիշը : Բարի գալուստի ելոյթ ունեցած է Երեւանի քաղաքապետ Ե. Զախարեան : Ապա տեղի ունեցած է մասնակիցներու շքերթը, 31 երկրէ 79 քաղաքի պատուիրակներու պատուոյ երթով : Դաշտ բերուած է խաղերու դրօշը, Գառնիէն բերուած ջահով բոցավառուած է խաղերու կրակը :

Հայաստան խորհրդային շրջանակին միակ երկիրն է որ հակառակ տնտեսական ոչ այնքան բարենպաստ պայմաններուն, Գ. անգամ մարզական նման լայնածաւալ ծրագրի կը ձեռնարկէ : Ծրագիրը կ'ընդգրկէ մարզական տասը համակարգ : Մասնակից 79 քաղաքներէն 14-ը կը ներկայացնեն Հայաստանի բոլոր մարզերու քաղաքները, 1700 մարզիկով : Ղարաբաղէն կը մասնակցին Ստեփանակերտը, Շուշին, Մարտակերտը, 80 մարզիկով : Սփիւռքի մարզիկներուն ընդհանուր թիւը 1300 է . անոնք գացած են Պոլիսէն (80), Վիէննայէն, Փարիզէն, Պրիւսէլէն, Պուէնոս - Այրէսէն, Մոնրէալէն, Ֆրանքֆուրթէն, Սան Փաւլոյէն, Մոսկուայէն, Ախալքալաքէն, Կրասնոդարէն ու այլ բազմաթիւ քաղաքներէ :

ՌՈՒՍ ՄԵԿՆԱԲԱՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ԹՈՒՐՔԻԱ ՍԱՀՄԱՆԻՆ ՄԱՍԻՆ

Հայաստան – Թուրքիա սահմանին բացումին հարցը, այնպէս կը թուի թէ կը գրաւեցնէ երրորդ կողմեր ալ : Ռուս մեկնաբաններ արդէն կը փորձեն կանխատեսել երկու երկիրներուն միջեւ երկաթուղիին բացման պարագային աշխարհաքաղաքական հաւանական զարգացումները : Անոնցմէ Քաղաքական եւ ռազմական ուսումնասիրութիւններու հիմնարկին վարիչը Ալ. Ֆրանչիսին «Նեզաւիսիմայա գազետա»յի յայտնած է թէ Թուրքիոյ կողմէ Հայաստանի շրջափակումին վերնալը կրնայ Անդրկովկասի մէջ փոխել տնտեսական եւ քաղաքական ամբողջ իրավիճակը : Ըսելով թէ Ղարաբաղի հարցին մէջ շատ մօտիկ են Թուրքիոյ եւ Ազրպէյճանի դիրքերը, ան այդ իրողութեամբ պայմանաւոր նկատած է Ռուսաստանի ու Հայաստանի մերձեցումը : Իր կարծիքով, ներկայիս Թուրքիոյ դիրքը կը միտի աւելի գործնական ըլլալու . իսկ եթէ հայ-թրքական սահմանը բացուի, պիտի նշանակէ որ Հայաստան ու

(Շար.ը Դ. էջ)

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻՆ Ա՛ՅՍ ՏԵՍԱԿԸ, ԿԱՄ՝ «Ս. ՀՈԳԻՆ ԷԿԵԼ Ա»

Աղանդներու հայաստանեան ազատ – արձակ ու երեւութապէս արդիւնաւոր գործունէութիւնը երկար ատեն զբաղեցնելէ ետք հայկական լրասփիւռները, միջոցէ մը ի վեր լռութեան մատնուած էր: Ցամառ լաւատես մը կրնար մտածել թէ հարցը գոնէ լուծումի ճամբուն վրայ դրուած է, հետեւաբար՝ մտահոգութիւնները լռած: Ուրիշներ կրնային պարզապէս առօրեայ տարբեր խնդիրներու գերակշռութեան վերագրել աղանդներու մասին լրասփիւռներու «հրադադար»ը: Իսկ աղանդներու առաջնորդները հաւանօրէն գոհունակութեամբ կը նկատէին այդ վիճակը, խորհելով որ ի վերջոյ ինչ որ ալ ըլլայ կարաւանը կը քալէ ու լրասփիւռները հակազդելէ, ահազանգելէ յոգնած, լռած են:

Սակայն, հայաստանեան մամուլին անոր արձագանգող սփիւռքեան թերթերու վերջին թիւերէն յայտնի կ'ըլլայ որ աղանդներու ճակատին վրայ լուծումի նշոյլ իսկ չկայ, լրասփիւռային հրադադարը առոր հետեւանք չէ եղած. փաստ որ կրկին թերթերէն անպակաս են աղանդներու ծաւալումին մատնանշումը, պատկան իշխանութիւններու ուղղուած արդար մեղադրանքները, մտահոգութիւններ:

Աւելի քան տարօրինակ, անհասկնալի չէ՞ կացութիւնը երկրի մը մէջ ուր բարձրագաղակ, թափ ու թմբուկով, արար աշխարհին կը յայտարարուի թէ հոն 1700 տարեկան է քրիստոնեայ պետական առաջին եկեղեցին. այդ փառապանծ հանդըրուանը կը նշուի առնուազն 20%-ը աղքատութեան սեմէն վար ինկած բնակչութեան նուիրուած հսկայական մայր տաճարով մը. մինչ միւս կողմէ, հազարումէկ աղանդ հետեւորդ կ'որսան այդ նոյն տաճարին պատերուն ու յայտնապէս անտարբեր եկեղեցականներու քիթին տակ: Արդեօք, 3700-ական թուականներու սկիզբին «Աղանդներու դրախտ առաջին պետութեան» 1700-ամեակը նշելու պատրաստութեան ձեռնարկած չե՞նք արդէն…:

«Աղանդներու դրախտ» կոչումը արդարացնելու ամէն հանգամանք խմբած երեւոյթի մը մատնանշումը կ'ընէ Մելանիա Բաղալեան, "Հոգեւոր երկրաշարժ" կամ մոլորեալները» խորագրուած իր գրութեամբ. (Ազգ», Յուլիս 25):

Նախ համառօտակի կը յիշէ երէկուան անաստուածութեան ու այսօրուան անփութութեան պարարտ հողին վրայ ծըլարձակած զանազան աղանդներու գործելու կերպերը. մէկը տունէ – տուն շըրջող գրատարածներու ձեռքով իր գիրքերը կը վաճառէ, Եհովայականները բազմութիւն վայրերու մէջ աշխարհի վախճանին մասին իրենց պատմութիւններուն ունկնդիր կ'որսան, մինչ զոյգ – զոյգ կիներ տուները կ'այցելեն, զիրենք ներս չհրաւիրողները արձանագրելու համար անհաւատներու ցանկին վրայ: Շատ աւելի կազմակերպուած է, կ'ըսուի, «Կեանքի խօսք» կոչուած եկեղեցին որ «տարիներ առաջ սկսել է գործել 8 – 10 հոգով եւ հազարների է հասել: Ունի թերթ, դպրոց, թաղային հաւաքատեղիներ, կանոնաւոր կազմակերպուող քարոզներ, համախոհների ստուար բանակ, իրենց եկեղեցու խօսքը տարածող «միսիոնէրներ», ովքեր Հայաստանի մարզեր են այցելում, հանդիպում իրենց քոյր – եղբայրներին, լայնացնում շրջանակը»:

Ինք «բախտը» ունեցած է ներկայ գտնուելու Կ. Դեմիրճեան մարզահամերգային կեդրոնին մէջ հոգեգալստեաններու տօնակատարութեան: Դժուար է որ մարդ կարդացածին կարենայ հաւատալ, երբ սպիտակի վրայ սեւով գրուած է թէ տասը հազար հոգինոց դահլիճը լեփ – լեցուն էր, նորածիններէն մինչեւ ծերունիներով, հաշմանդամներով, կիներով, երիտասարդներով: Ու այդ բազմութիւնը քարոզներէն առաջ արդէն «շիկացած էր» ռոք երաժշտութեամբ: Յաջորդեց քարոզներով «կը մեկնաբանուին» Ս. Գրքի ճշմարտութիւնները, ըսելու համար թէ Ս. Հոգին կ'այցելէ ամէնէն հաւատացեալին որ ատկէ ետք կարենայ տեսնել… Յետոյ աղաղակել թէ «Հայաստանը Աստուած ունի»: Ինչպէս կը գրէ լրագրողուհին, պարզ է կիրարկուած մեթոտը եւ անշուշտ բազմիցս փորձուած. խօսքի հնարքներով մոգական ազդեցութեան տակ պահել դահլիճը. այլ խօսքով՝ ընել այնպէս որ ան վերածուի կամակոր, անձեւ խմորի մը ուրկէ կարելի է որեւէ բան ստեղծել, կարելի է անոր որեւէ բան ընել տալ:

Նկարագրուածը կատարեալ հիփնոսի վիճակ է, երբ երաժշտական բարձր հընչումներու, քարոզիչներու գոռում – գոչումին մէջ կը կորսուի ինքնակառավարման ամէն կարողութիւն. հովիւը կը բացատրէ թէ իրենք գիտեն թէ աղօթքը, քարոզը խաղաղութեան մէջ հոգիներու դիմելով կ'ըլլայ, բայց այսօր իրենց «հոգեւոր երկրաշարժ պէտք է»: Այդ «երկրաշարժ»ին անմիջական հետեւանքով բազմութիւնը յոտնկայս, ձեռքերը վեր բարձրացուցած անհասկնալի հընչիւններու տեղատարափ մը կը թափէ դահլիճին մէջ: Այդ քաոսին մէջ պարբերաբար կը լսուին բեմին վրայ գտնըւողներուն կոչերը. «Հայ եկեղեցի՛, խօսէ՛ օտար լեզուներով», «Աղօթեցէ՛ք բարձրաձայն. այս բոլորին տեսագրութիւնը մինչեւ Ամերիկա պիտի հասնի ու հոն պիտի տեսնեն որ Հայաստանը մեռած չէ, Հայաստանը կ'ապրի, կա՛յ»…:

Տասը հազարնոց բազմութիւնը եւ անոնց հետ ո՛վ գիտէ յետագայ քանի՛ սերունդներ հըռ – հնազանդ խամաճիկի վերածած «հոգեւոր երկրաշարժ»ը անշուշտ գոհունակութիւն պիտի պատճառէր յիշեալ աղանդին երէցներուն: Անոնցմէ մէկուն ընթացքը ուշադրութենէն չէ վրիպած Մ. Բաղալեանի որ կը գրէ. «Նրանցից մէկը փողոցում այնքան յաճախ հանդիպող երեւանցի տղաներին յատուկ բառապաշարով եւ շարժուձեւով դիմեց մէկ ուրիշին, ձեռքը շրխկացնելով միւս ձեռքին. Ախպէր, աչքդ լոյս, Սուրբ Հոգին էկել ա»:

Աւելի քան արդարօրէն հարց տալէ ետք, Հայ Առաքելական Եկեղեցին թէ ո՞ւր կը դեգերի հայ հաւատացեալը եւ թէ ինչո՞ւ այսպէս մոլորած է ան, Մ. Բաղալեան կը խօսի հատորի մը մասին. անոր գոյութիւնը անուղղակի, բաւական խեղճ ու կրակ պատասխան մըն է իր հարցումին: Խորագրուած է «Մոլորեցնողները», հըրատարակուած՝ ցոյց տալու համար թէ քրիստոնէութիւնը եւ աղանդները համատեղելի չեն: Թարգմանուած հատոր մըն է, հեղինակներն են Ճ. Մաք Տաուէլ եւ Տ. Սթիւըրթ: Մ. Բաղալեան ամենայն բարեմտութեամբ կը կարծէ որ այդ հրատարակութիւնը որ ըստ երեւոյթին դուռնէ դուռ կը բաշխուի, ուղեցոյց, խորհրդատու կ'ըլլայ մոլորելու վտանգին ենթարկուածներու, «հեռու կը պահի նրանց մեր շուրջ բազմացող զանազան աղանդների ուռկանի մէջ անձուր ձկան պէս թպրտալուց»:

Կարդալէ ետք «Հոգեւոր երկրաշարժ»ին վերոնշեալ նկարագրականը, ոչ ոք կրնայ պնդել թէ աղէտին միակ պատասխանատուները աղանդաւոր մարդորսներն են. անոնց ամէնէն վտանգաւորները սիրով, մեծարանքով ողջունեցին անկախութեան առաջին օրէն, բարերար – գործարարի դիմակով տրուած խայծերով: Այս աղէտը պատրաստեցաւ, փշուր Հայաստանի ընդհանրապէս ճարահատ, յուսաբեկ զանգուածներուն գլխուն, քաղաքական թէ եկեղեցական իշխանութիւններու առնուազն լռութեան մեղսակցութեամբ: Առաջինները ազատամտութեան արեւմըտեան չափանիշներու իւրացումին տակ ծածկեցին իրենց լռութեան բուն պատճառը, իսկ հոգեւոր դասը նախընտրեց նիւթեղէնը. եկեղեցիին քարը, զարդը, ներկը, շքեղանքը, քան՝ համբանքով «հաւատացեալը» իր հաւատքին վերադարձնելու դժուարին գործը:

Այսօր, արդէն, այդ իշխանութիւններուն ու զանգուածին միջեւ ինկած խրամատները կը սպառնան անդունդներու վերածուիլ: Հայաստանեան փրկանութիւնը քրիստոնէութեան Բ. դարձ մը անհրաժեշտ ըրած է, եթէ գտնուին նոր Լուսաւորիչն ու նոր Տրդատը, այս անգամ առանց Խոր Վիրապին. արագութեան դարն է ու տասնեակ մը տարի ալ չարչարանքի յատուկ գուբի մը յատկացընելու ժամանակ չկայ: Արդէն, եթէ հաշուենք անաստուածութեան պարտադրանքին չքացումէն, Խոր Վիրապի տարիները այս անգամ վիճակած են ժողովուրդին ու ժամանակն է որ ան փրկուի այդ դժոխքէն:

Եթէ ատիկա կարելի չըլլայ, անտեղի պիտի չնկատուի հետաքրքրութիւնը թէ քանի՞ քայլ է միջոցը Դեմիրճեան համալիրէն մինչեւ Երեւանի 1700-ամեակի տաճարը, կամ, ինչո՞ւ չէ, մինչեւ Էջմիածին…:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԸՆԿԵՐՈՒՀԻՍ ՀԱՅ Է…

Հայ օրիորդ մը իր եղբօր զաւակները տարած է լողաւազան: Հոն իրեն կը մօտենայ իրենց նախկին դրացիին զաւակը, որ հիմա արդէն իսկ մեծցած եւ նոյնիսկ համալսարանի դասախօս եղած է:

– Օ՜, բարեւ օրիորդ Սեդա, մեր հին օրերու դրացի, ի՞նչպէս էք:

– Այ դուն մեր դրացի Սելիմին զաւա՞կն ես. վայ այս որքա՞ն մեծցեր ես:

– Աստուած կեանք երբ տայ, հասակ ալ կու տայ: Այլեւս ես հին Շատին չեմ, որուն այնքան շատ ասեղ ներարկած ես: Հիմա ես համալսարանի դասախօս եմ:

– Լսած էի, որ դասախօս եղած ես. որքա՜ն ուրախ եմ:

Վստահաբար հայրդ եւ մայրդ շատ ուրախ են:

– Այդ ալ խօ՞սք է. մայրս բան գործ ձգած, օրն ի բուն, գովքս կը հիւսէ:

– Ուրախ եմ, չա՛տ ուրախ: Յաջողութիւն կը մաղթեմ քեզի:

– Շա՛տ շնորհակալ եմ: Որքա՜ն կարօտցեր եմ այն հին օրերը, երբ ձեր տունը կու գայինք: Որքա՜ն քաղցր էին այդ հին օրերը: Հաճիս բարեւներս փոխանցէ քոյրերուդ, եղբօրդ, մանաւանդ մամային:

– Սիրով սիրով: Կը սպասեմ, որ մեզի այցի գաս. կը սպասենք:

– Մեր պարտականութիւնն է. յուսամ առիթը կը ստեղծուի եւ կու գամ, բայց մէկ պայման՝ ասեղի սրսկում չես կատարեր…

– Եթէ չհիւանդանաս, բնա՛ւ: Շատի, այն երիտասարդը կարծես քեզ կը կանչէ…

– Երիտասարդը: Այո, միասին ենք:

– Ինչո՞ւ չծանօթացուցիր…

– Ի՞նչ ըսեմ օրիորդ Սեդա, չուզեցի, չհամարձակեցայ ծանօթացնել, որպէսզի չվիրաւորեմ զգացումներդ:

– Մեղայ Շատի, ինչո՞ւ պիտի վիրաւորուէի…

– Օրիորդ Սեդա, չէ՞ որ դուն Հայուհի ես. ան ալ Թուրք է: Իմ ուսանողներէս է: Շատ ուշիմ երիտասարդ է, բայց Թուրք է ըսելով, չուզեցի ծանօթացնել զինք: Դուք Հայերդ եւ Թուրքերը, գիտեմ որ իրարու հետ այնքան ալ հաշտ չէք: Ձեզ ջարդած, եւ մնացեալներն ալ իրենց հայրենի հողերէն քշած են: Կը յիշեմ հայրդ, երբ Թուրք փուռէր իր դիմաց, թրքերէնով կը հայհոյէր անոնց եօթը պորտին, այնքա՜ն պատկերաւոր կերպով…

Մինչ այդ Թուրք ուսանողը կը մօտենայ: Դասախօս Շատին կը ծանօթացնէ իր ուսանողը հայ օրիորդին:

– Օ՜, դուք ալ Հա՞յ էք: Շատ ուրախ եմ: Ես չա՛տ կը սիրեմ Հայերը:

– Ես ալ ուրախացայ այս հանդիպումին համար պարոն…

– Ուսանող երիտասարդը կը կոչուի Հուսամ Ալթընտալ. ինք Անգարայէն է: Երկու շաբաթ առաջ միասին գացինք իրենց քաղաքը: Շատ ազնիւ ծնողներ ունի: Հուսամի հրաւէրով գացի Թուրքիա:

– Երանի քեզի, Շատի, յուսամ լաւ օրեր անցուցիր:

– Սքանչելի էր արձակուրդս: Անմոռանալի օրեր էին:

– Օրիորդ, օր մըն ալ ձեզ կը հրաւիրեմ, ես շատ լաւ գաղափար ունիմ ձեր Հայերուդ մասին:

– Շնորհակալ եմ պարոն Հուսամ: Նեղութիւն մի՛ քաշէք:

– Պէյրութի մէջ շատ բարեկամներ ունիմ, ըսել կ'ուզեմ հայ ընկերներ: Այնքա՜ն անկեղծ են եւ ջերմ:

– Իրա՛ւ…

– Հայպա՜: Դուք շատ նշանաւոր երաժիշտ մը ունիք: Իմ մտերիմ բարեկամս է: Պարապոյ ժամերս իր մօտ կ'անցընեմ:

– Հուսամ, ինծի բնաւ չէիր ըսած, որ հայ բարեկամներ ունիս: Ես ալ կը քաշուէի քեզ օրիորդ Սեդային ծանօթացնելու:

– Ինչո՞ւ քաշուեցար սիրելի դասախօս: Քաշուելու բան չկայ…

– Սիրելիս, դուք որ ժամանակին միասին եղած էք, բայց յետոյ մեծ թշնամութիւն աճած է ձեր միջեւ… Ի՞նչ ըսեմ, դուք, Թուրքերդ, ցեղասպանութիւն գործած էք այս ազգին դէմ:

– Մենք ցեղասպանութիւն չենք գործած Հայերուն դէմ: Ես որոշ չափով ծանօթ եմ այդ անցուդարձերուն: Մենք մեռցուցած ենք, իրենք ալ մեռցուցած են: Կ'երեւի թէ մենք աւելին մեռցուցած ենք քիչ մը. ի՞նչ ընենք, մեր նախահայրերը աւելի կտրուկ սուր ունեցած են: Եթէ իրենք, Հայերը, աւելի ճարպիկ գտնըւէին, այսօր իրենք կ'ապրէին հոն, իսկ մենք, հիմա այսպէս սփռուած կ'ըլլայինք ամէն կողմ: Յետոյ այդ բոլորը հին պատմութիւն են: Մենք կ'ուզենք անցուկը մոռցուկ ընել, եւ ապագային նայիլ…

– Կը հասկնամ, կը հասկնամ Հուսամ…

– Ես կը կարծեմ, որ Հայերն ալ մոռնալու են: Թերեւս հոս, Սփիւռքի մէջ, տնտեսապէս շատ աւելի բարօր կեանք կը վարեն:

– Տնտեսապէ՞ս, վստա՛հ, բայց հայրենիք կորսնցնելը հաճելի չէ Պր. Հուսամ:

– Ի՞նչ կրնամ ընել. պէտք էր ճարպիկ գտնուիլ եւ չկորսնցնել: Ի՛նչ որ է, Պէյրութի ընկերներուս հետ այս մասին այլեւս չենք վիճիր: Պէտք չկայ վիճելու. եղածը եղած է…

Իսկապէս որ շատ լաւ մարդիկ են իմ ճանչցած Հայերս: Աւելին ալ կայ, փրոֆէսօր Շատի…

– Ասկէ՞ աւելի…

– Հայպա՜, ընկերուհիս … Հայուհի է, եւ ի՜նչ աղջիկ է…

– Ի՜նչ կ'ըսես Հուսամ. կը շնորհաւորեմ. հայ աղջկայ հետ բարեկամանալը վստահաբար չա՛տ հաճելի է…

– Աւելին ալ կայ, դասախօս…

– Ատկէ աւելի դեռ ի՞նչ կ'ուզես. դուն քեզ պատուուած պէտք է զգաս… Ես ալ կը քաշուէի քեզ այս մեր հին դրացուհիին ծանօթացնելու…

– Պէյրութի իմ Հայուհի ընկերուհիիս հետ չա՜տ սիրով ենք եւ որոշած ենք նաեւ ամուսնանալ: Երբ աւարտեմ, մէկ տարիէն, պիտի ամուսնանանք … Անհամբեր կը սպասենք, երկուքս, այդ օրուան…

Օրիորդ Սեդան չէր կրնար տանիլ շնական ոճով յաղթական ժպիտը սա Թուրք երիտասարդին, որ երջանիկ կը զգար ինքզինք, իր հայ ընկերուհիով… Դասախօս Շատին ալ նկատելով հայ օրիորդին երեսին դժոխանալը, ձեւը գտած էր հեռացնելու իր Թուրք ուսանողը:

– Երբ ամուսնանանք, հրաւէրը չեմ մոռնար. դասախօսիս հետ կը ղրկեմ…

Սեդան, որ հայկական կեանքի մէջ այնքան ալ անմիջական կապեր չունէր, ցնցուած հեռացած էր այդ տեղէն… Նոյն օրը, պատահմամբ, կը հանդիպէր իրենց. ափսոսանքով կը պատմէր այս միջադէ-

պը եւ չէր կրնար իր ղայրոյթը ծածկել ի տես հայուհիի մը, այդքան համար – ծա՛կ լկտիութեան, թրքանալու կամաւոր պատրաստակամութեան...

Մեր մօտ, խառն ամուսնութիւններու հետզհետէ սկսած են դառնալ սովորական երեւոյթ: Հակառակ տարուած քարոզչութեանց, ամէն շաբաթ հայ երիտասարդ մը կամ երիտասարդուհի մը ամուսնութիւն կը կնքէ օտարի մը հետ:

– Կարեւորը քրիստոնեայ է, ի՞նչ կը մնայ, մարդը մարդ է...

Այս տրամաբանութեամբ, խորթ չէ դրուիր. հետզհետէ ֆիլիփինցի, եթովպիացի հարսներն ու փեսաները մաս – նակից պիտի ըլլան մեր կեանքին, բնականաբար տեղացի քրիստոնեայ հարազատներու մասնակցութեամբ...

Նաեւ, սկսած ենք լսել հօրքուրներու եւ մօրքուրներու գովքերը, մեր Հիւսէյն կամ Ահմէտ փեսաներու մասին... «ձեզմէ բա՛ն չըլլայ, բայց շատ լաւ է մեր Հիւսէյն փեսան»...

Իսկ այս բոլորէն ետք, ահաւասիկ թուրք երիտասարդ մը, կը պատրաստուի փեսայութիւն ընել մեզի: Երանելի՛ ենք եղեր: Հաշտեցման յանձնախումբերէ ետք, թուրք լրտես պաշտօնեաներու հետ սքեմաւոր եւ անօգուտ հանդիպումներէ ետք, ահաւասիկ հայ – թուրք հաշտեցման գործնական եւ ազդու միջոց մը. խնամիութիւնը քաղաքական շատ լուրջ միջոց է...

Այդ երանելի Հայուհիին ինքնութիւնը բարեբախտաբար ծանօթ չէ մեզի, սակայն իր համարձակութիւնը հըլլալփէ բան է եղեր: Ձենք գիտեր ի՞նչ եկեղեցիի մէջ կնքուած է. ի՛նչ միութեան անդամ եղած է, թերեւս ալ ակումբի անդամ եղած է: Հօրը, մօրը, նաեւ հարազատներուն, պարծանքը եղած, վստահաբար: Արժանացած է ահաղին գնահատանքներու եւ հիացմունքի, յատկապէս երբ չըլլանալարտութեան տարազով, հա – մալսարանական, անշուշտ, բեմ բարձրացած է, տարիներու տքնութենէ եւ հայկական փոնտերէ օգտուելէ ետք:

– Հօրքուրը մատա՜ղ ըլլայ քեզի...

Իսկ հիմա այս աքանչելի՛, պատրաստուած ու զարգացած աղջիկը կը պատրաստուի հարս երթալ... Անգարա...

– Դե՛հ եկ վարդապետ ու մի խենթանայ, պիտի ըսէր Պ. Սեւակ:

Ոչ միայն վարդապետ, այլեւ եպիսկոպոս, վերապատուելի, գերապայծառ, պատրիարք ու վեհափառ խենթանալու չափ յառաջ գացած այս Հայուհիին ի՞նչ ըսել...

– Ողբամ մեռելոց, կոչեմ ապրողաց... Պէտք է ըսել՝ ողբամ մանուա՛նդ, ապրողա՛ց...

ՋԻՒՆԱԿԱՆ

«Ազդակ»

ՊԱՊԸ ԿԱԶԱՆ Կ'ԵՐԹԱ՞Յ

Ռուս օրթոտոքս եկեղեցին ամէն Յուլիս 21-ին կը նշէ Կազանի Ս. Կոյսին տօնը: Ամբողջ Ի. դարու ընթացքին այդ սրբապան կերպարին պատմութիւնը ողբեր – գութեամբ դրոշմուած է. իսկ ներկայիս, երբ Պապը որոշած է Ռուսաստան վերադարձնել Թաթարիստանի մայրաքաղաքին Ս. Կոյսին սրբապատկերը որ Վատիկան կը գտնուի, մասունքներու կատարեալ պատերազմ մը հակադրած է Վատիկան ու Մոսկուան:

Այդ սրբապատկերը 1930 – 1950 հաւաքածոյի տիրոջ մը սեփականութիւնը եղած է: Ռուս գաղթականներու շրջանակին մէջ միշտ կրկնուած է թէ ան Կազանէն 1904-ին գողցուած հրաշագործ սրբապատկերն է: 1970-ին Փորթուկալի Ֆաթիմայի կեդրոնին տնօրէնը գայն կը գնէ, նուիրելու համար Ֆաթիմայի կաթողիկէ եկեղեցիին որ մասնաւոր յարաբերութիւններ կը մշակէ Ռուսաստանի հետ:

1917-ին, Մայիսի եւ Հոկտեմբերի միջեւ Ս. Կոյսը, կ'ըսուի թէ երեք երախայի երեւելով յայտնութիւններ ըրած է Ռուսաստանի մասին ալ: Պապը փրկուելէ ետք 1981-ի մահափորձէն, բազմաթիւ անգամներ գացած է աղօթելու հրաշա – գործ սրբապատկերին առջեւ որ ի վերջոյ փոխադրուած է Վատիկան: 2003-ին մասնագիտական ստուգումով մը յայտնուած է թէ Ժէ. դարու նշանաւոր սրբապատկերին մէկ ընդօրինակութիւնն է ան:

Պապը եւ Մոսկուայի պատրիարքը երբեք իրարու չեն հանդիպած: 1988-ին, երկու եկեղեցիներու հերձումէն հազար տարի ետք առաջին անգամ ըլլալով, առաջինը խօսք ուղղած է ռուս օրթոտոքս եկեղեցիին: 1997-ին ալ առաջին անգամ խօսուած է սրբապատկերին պապին կողմէ պատրիարքին վերադար – ձուելու հաւանականութեան մասին: Սակայն երկու եկեղեցիներու յարաբերութիւնները վատթարացած են երբ յոյն կաթողիկէները Արեւմտեան Ուկրանիային վտարած են օրթոտոքս համայնքնե – րը եւ Ռուսաստանի ու Ղազախստանի մէջ կաթողիկէ թեմեր ստեղծուած են:

Թաթարիստանի Նախագահը Մ. Շաիմիեւ եւ Կազանի քաղաքապետը յայտարարած են թէ Պապը Օգոստոսին Նախատեսուած Մոնղոլիայի այցին ընթացքին կրնայ կարճատեւ կայք մը ունենալ Կազան եւ սրբապատկերը նուիրել թաթար փշխանութիւններուն: Իսկ Նախագահ Պուտին եւ իր Նախարարները հաւկցու – ցած են որ պապին այցը եւ սրբապատ – կերին յանձնումը կրնան տեղի ունենալ միայն ռուս օրթոտոքս եկեղեցիին հաւանութեամբ:

Ռուսաստանի կաթողիկէ մետրոպոլիտը կ'ըսէ. «Պապը կը փափաքի սրբապատկերը յանձնել. բայց, ի՞նչպէս պէտք է ընել: Թղթատարով պիտի չղրկէ: Կ'ուզէ Ռուսաստան այցելել, սակայն, առանց պատճառի չի կրնար օգնականը հոն էջք կատարել»: Արդէն ռուս պատրիարքը, հակառակը ըլլալով աշխարհական քաղաքական դէմքերու, վճռապէս դէմ է Պապին Ռուսաստան այցին:

ՔԱՂՀԱՆ

ԼՈՆՏՈՆԻ ՆՈՐ ՌՈՒՍԵՐԸ

Լոնտոնի ամէնէն յարգի թաղերուն, արուարձաններուն մէջ սկսած է ուշագրաւ ըլլալ ռուս մեծահարուստներու հաստատումը: Անոնք անհաշիւ ծախսողներու համբաւ կը վայելեն: Կը գնեն ընդարձակ տուներ որոնք անպայման պարտէզ, մարզատեղի, ինչպէս գրասենեակ գործածելի բաժիններ պէտք է ունենան, գտնուին ամէնէն նախընտրուած թաղերու մէջ եւ անպայման ապահով ըլլան: Այս վերջին կէտը շատ կարեւոր է անոնց համար: Նոյնիսկ երբ կ'որոշեն յարկաբաժին մը գնել, առաջին պայմանն է որ ան դռնապան ու ապահովութեան մնայուն սպասարկութիւն ունենայ:

Անգամ մը տեղաւորուելէ ետք, անոնք նոյնանման առօրեայ մը կ'ապրին. առաւօտուն իրենց զաւակները կ'առաջնորդեն անպայման սեփական վարժարան մը, յաճախ թիկնապահի մը ընկերակցու – թեամբ, յետոյ կ'երթան թէյ խմելու ռուսական ճաշարանի մը մէջ: Կէսօրէ ետք անհաշիւ կը ծախսեն գլեստեղէնի խանութներու մէջ. ի վերջոյ տուն վե – րադառնալով կ'ունկնդրեն Լոնտոնի ռուսական ձայնասփիւռը: Երեկոները վերապահած կ'ըլլան ակումբներու մէջ ռուսական յայտագրերու:

Այս Ռուսերը քաղաքական ապաստանի խնդրանքով դիմողներու դասին չեն պատկանիր: Անոնք մեծահարուստ գործարարներ են որոնք կը նախընտրեն Լոնտոնը, փոխանակ Փարիզի, կամ Վիեննայի: Վերջին տասը տարուան ընթացքին Մոսկուայի Անգլիոյ դեսպանատան տրուած այցագիրներուն թիւը ութով բազմապատկուած է: Եւ մինչ 1992-ին միակ ռուս քաղաքացի մը բրիտանական քաղաքացիութիւն ստացած էր, անցեալ տարի այդ թիւը բարձրացած է 806-ի:

Լոնտոնի Նոր Ռուսերու դասին վրայ պէտք աւելնայ միլիառատէր Ռ. Աբրամովիչի որ 140 միլիոն սթերլինի գնած է Ֆութպոլի Ջելսիա ակումբը: Անոր հարստութիւնը, կը կարծուի որ 4·8 միլիառ տոլար է. միշտ երեք թիկնապահով կը ճամբորդէ, գրահապատ Մերսէտէսի մը մէջ: Հինգ զաւակները Լոնտոնի սեփական վարժարանները կը յաճախեն:

Այս տիպարներուն թիւը 200 հազար է. անոնց մէջ 700 բազմամիլիոնատէրեր կան: Անոնք տեղը առած են մեծահա – րուստ Արաբներուն եւ կալուածի շուկային ամէնէն փայլուն յաճախորդները դարձած: Անոնց շարքին է նաեւ ռուսական ճարտարարուեստի ու լրասփիւռնե – րու թագաւորներէն Բ. Բերեզովսկին որ եօթը տարի առաջ տուն մը գնած է Լոնտոն, թէ՛ որպէս ներդրում, թէ՛ հոն ապրելու համար: Այդ տարիներուն ընթացքին գիները կրկնապատկուած են ու գընած տունը այսօր 5 միլիոն սթերլինի չափ կ'արժէ:

Նոր Ռուսերը Լոնտոն ապրելով կը սորվին նաեւ իրենց ճաշակը նրբացնել: Երիտասարդուհի մը կը խոստովանի թէ երկու տարի առաջ երբ հաստատուած է Լոնտոն, իր նոր ընկերուհիները իրեն յաճախ կրկնած են որ Ռուսերը սուղ բաներ կը գնեն, բայց միշտ անճաշակ: Այսօր նոյնը չէ պարագան. անոնք շուտ սորվողներ են: Իսկ թէ ինչո՞ւ Լոնտոնը կը նախընտրեն, որովհետեւ շիք քաղաք է, մշակոյթ ունի: Մանաւանդ՝ հարկային վարչութիւնը խիստ չէ: Մարդոց նամակ կը ղրկէ եւ ոչ թէ դուռը ափ կ'առնեն հրացանով մը:

Թ. Ա. Թ.

ԴՈՂԱՆԻԹԷ ԴՈՂԱՆԻԹ

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Փառք Լա Մօրիս բանակավայրին մէջ, Յուլիս 5-ին սկսած է ՀՄԸՄ – Կամքի տարեկան բանակումը 100 քոյր – եղբայրներու եւ 7 պարմանուհիներու մասնակցութեամբ: Եղբայր Արմէն Մարգարեանի «Խումբ պատրաստ» դրօշակի արարողութեամբ տեղի ունեցած է 41-րդ բանակումին բացումը: Ինը օրերու երկայնքին, տեղի ունեցած են դասախօսութիւններ, ներկայացումներ, ձեռնային աշխատանքներ, խաղեր եւ մրցումներ:

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ Թուչնոց Բոյնը վերակազմակերպումի ընթացքի մէջ է: Յատուկ ծրագիր մը կ'ընդգրկէ աշակերտութեան, պաշտօնէութեան, շինարարական վերանորոգումներու մարզերը: Հաստատութեան մէջ կը շարունակէ գործել Գայեանեան քոյրերու միաբանութիւնը որ պատրաստ է յարմար թեկնածուներ ընդունելու, որպէսզի հոգեմտաւոր կազմաւորումէ ետք անոնք կարենան միաբանութեան մաս կազմել:

ՊԱՏՐԱՆՔ

Գրեց՝ ՓԱՅԼԱԿ ՍԱՆԱՍԱՐ

ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

1924, Յունուար - Մարտ, Փարիզ,

6.

Շողակաթ կը նշմարէ գագաղներու շարքը: Պիտի կարենա՞յ արդեօք գտնել ու ճանչնալ իրենինը: Խրամատէն անդին անոնք կը պարպուին իրենց անունէն, իրենց ինքնութեան վաւերագիրներէն:

«Կրնա՞մ, – կը խորհէր ծերուկ կինը, – հատուածէ պահանջել ինչ որ իր իրաւունքն է վերջնական: Այս սեմէն անդին անոնք աշխարհի սեփականութիւնը չեն այլեւս»:

Այսուհանդերձ Շողակաթ կ'անցնի մի առ մի ննջեցեալներու առջեւէն. շատ չեն. աշխարհէն թեթեւցած, անդորրութեամբ հարուստ, անոնք սարսափ չեն ներշնչեր բնաւ ծերուկ կնոջ. մահը անոնց շնորհած է թափանցկութիւն մը, որ թոյլ կու տայ տեսնել անոնցմէ անդին:

Շողակաթ դադրած էր մայր ըլլալէ՝ երբ հասաւ այն անհիւթական դիմակին առջեւ, որ կը ծածկէր իր «Արփինէ»ն: Սպիտակ սաւանին տակ անիկա նկար մըն էր պարզապէս. վարդի ստուերներ՝ այտերուն վրայ. թափանցիկ, մորթին տակ անփայլ լոյսի խաղեր... աչքը բաց ու կիսաժպտուն: Շողակաթ կը վախնայ նոյնիսկ ակնարկով դպելու այդ խուսափուկ պատկերին: Կը ծռի շնչելու համար պարզապէս այդ անէացող լոյսը: Իր շթները պահ մը կը հանգչին մոմեղէն ճակատին վրայ:

– Աղջիկս... իմ միակ, մինուճար իմ աղջիկս... Կը հեծեծէ: Ջերմ յուզումը կը մորդի աչքերէն:

Ու բարապանը կը փակէ դագաղին կափարիչը:

... Ժան – Ժոռեսի խաժամուժ ծառուղիէն կ'անցնի ահաւասիկ հիւանդանոցի մեռելակառքը դէպի Փանթէն:

Սեւազգեստ ծերուկ կառավարին մօտ թոյլատրուած է նստիլ օտարական կնոջ՝ Շողակաթի:

Հիւանդանոցի գրասենեակը յետ մահու հետաքրքրութիւն մը ցոյց տուած էր մեռած այդ աղջկան հանդէպ: Ո՞վ էր վերջապէս, ի՞նչ էր ինքնութիւնը: Ձի բաւեր մեռնիլ, անհրաժեշտ է լուսաբանել գրասենեակը. ոչ ոք, տեղ ըլլայ թէ մեռած, իրաւունք ունի չփոթութեան մատնել բծախնդիր դիւանապետը:

Ժիզելի դէմքը պարուրուած էր անըստոյգ պատմութեամբ մը: Իր թուղթե – րուն վրայ անիկա կը ներկայանար ծընունդով, պարագաներով անյայտ, գըրեթէ անոք հանրակին մը, մի ոմն Ժիզել: Ու ինչ որ օտարական պառաւ ներկայացեր էր իրենց, փերացնելու անոր մայրութիւնը: Կեանքի ի՜նչ տարօրինակ առեղծուած: Բայց դիւանատունը բարաւ կը քրքրելու ժամանակ չունի: Աղջիկը եկեր էր ու կ'երթար առանց որոշ հասցէներ ցոյց տալու: Ահա թէ ինչու թոյլ տրուեցաւ Շողակաթի որ բարձրանայ մեռելակառք, փբրեւ միակ յուղարկ այդ անվաւեր էակին:

Փանթէնի գերեզմանատունը իր կար – գալոյծ թաղամասը ունի, ուր կու գան վերջանալու անտէրուն, դասալիք մեռեալներ: Անսեթեւեթ կը մտնեն անոնք հողէն ներս: Անվրդով կը մնայ իրենց քայքա – յումը: Վայրագ խոտեր կը լափեն անոնց հողաթումբը, որուն ոչ տեր այցի պիտի գայ այնուհետեւ:

Այդտեղ լրացաւ ահաւասիկ Ժիզել: Իրմէ մնաց խանձարուրի չափ պզտիկ հողաթումբ մը միայն: Շողակաթ, ձեռքը ծնօտին, արցունքը՝ առկախ թարթիչներէն, սպասեց երկար, արձանա – ցած, կառքին մեկնումէն վերջն ալ:

Իր տմոյն հողին ներս, հեռաւոր ու միակ ճրագ, կը պլպլար վերջին յոյսը՝ օր մը գալու ու խառնուելու այդ միապաղաղ հողերուն:

Մարտի Հինգշաբթի վերէն երկինքը կը տագնապէր: Ամպեր կը կուտակուէին ու կը ցրուէին: Արեւը կու գար ու կ'երթար: Այդ խռովակոծ հորիզոնին վրայ ինկած էր Շողակաթի ստուերանկարը: Հեռուէն, ան կը թուէր ըլլալ մահարձան մը, որ կը քալէ մեռեալ ծովու ալիքներուն վրայ...

7.

Վիշտը, անձկութիւնը չչմեցուցած էին Շողակաթը մինչեւ Շաբաթ կէսօր, երբ ան անդրադարձաւ միւս նամակին, որ կը սպասէր տակաւին սեղանին ծայրը:

Երկու օրէ ի վեր մոռցածի պէս էր զայն: Մինչեւ չրթունքը լեցուած իր մեռած աղջկան յիշատակներով, դոյզն տեղ իսկ չէր մնացած կաթիլ մը ուրիշ մտածումներու: Ժիզելի գերեզմանէն բաժնուելէն ի վեր ալ ուժ չէր մնացեր վրան բանի մը կառչելու. աշնան չոր տերեւ, զոր հովը կը քշէ փոսէ փոս: Երբեմն, անհաւասարակշիռ, խախուտ կը զգար ինքզինքը, թեւերը կը թափահարէր ու միշտ կը հանդիպէր հեղուկ, խուսափուկ կառուցներու: Աշխարհը իր շուրջ, իր ոտքին տակ կ'ալեկոծէր ու ինք կորսնցուցած էր ահաւասիկ իր ծանրութեան կէտը:

Հոգեկան այդ ընկճեալ նոպային մէջ ան յանկարծ անդրադարձաւ միւս նամակին: Ուրկէ՞ կրնար ըլլալ. ո՞վ ունէր ան այլեւս երկրի վրայ, ինք՝ մոռցուելու դատապարտուած խեղճ պառաւը:

Մոռցած էր ինք նամակին պարունակութիւնը: Բացաւ, հեղեց, կարդաց, դարձուց բառերը մի առ մի ցրուած մըտքով մը. ան կը դժուարանար ըմբռնել. մանիկ առ մանիկ իմաստները կը հասնէին իրեն, կը տեղաւորուէին մտքին մէջ...

«Ազնիւ Տիկին,

«Ձեր կորսուած աղջկան մասին չափազանց ուրախալի լուր մը ստանալու համար, կը հրաւիրենք ձեզ ներկայանալ յառաջիկայ շաբաթ, կէսօրէ վերջ, Ժան Կուժօնի գրասենեակը»:

Բայց այդ նամակը, զոր մոռցած ըլլալ կը կարծէր, երկու օրէ ի վեր թափանցած էր իր մէջ. ջերմ ու սուր զգայնութեան մը նման անիկա զայն կը կրէր իր մէջ. տեսակ մը անբացատրելի խիթ, ցաւագի՞ն թէ հեշտալի, չէր կարող որոշել:

(Շար. 33)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ
78ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՓԱՐԻԶ. – Տիկին Էլիզապէթ Դաւիթեանէ 30 Եւրօ։

ՆԻՍ. _ Տիկին Սիլվա Գույումճեանէ 40 Եւրօ։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Անահիտ Գաւէզեան իր շատ սիրելի բարեկամուհիին՝ Ժինի Տամլամեանի յիշատակին 50 Եւրօ կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Մարսէյլի
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ
ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ
Միօրեայ Հայ Վարժարանի
2003 – 2004 ուսումնական տարուան դասընթացքները կը վերսկսին
Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 17
առաւօտեան ժամը 10–ին
Սահակ _ Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի
Արծրունի Չրրաշեան սրահին մէջ
339, avenue du Prado, 13008 Marseille
Անհրաժեշտ տեղեկութիւններու եւ արձանագրութիւններու համար հաճեցէք դիմել՝ Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատուն
Հեռաձայն. – 04 91 77 84 70

(Շար. Ա. էջէն)

Թուրքիա պիտի ունենան ռուսեւճափոնականին նմանող յարաբերութիւն մը։ Ինչպէս առաջինին պարագային կայ 1915–ի հարցը, երկրորդին համար ալ տարածքային լուրջ վէճ է Կուրիլեան կղզիներու վէճը։ Այսուհանդերձ, Ռուսաստան եւ Ճափոն անկախաբար քաղաքական ոլորտի գործակցութենէն, տնտեսական փոխ _ յարաբերութիւն ունին։ Ֆրանչիսինի նախատեսումը այն է որ եթէ հայեւթրքական տնտեսական բնականոն կապեր հաստատուին, Թուրքիա անմիջապէս հայկական շուկայէն կը վանէ թէ՛ Ռուսաստանը, թէ՛ Իրանը։

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԴԱՍԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ

Վերամուտէն հանրակրթական դպրոցներու ծրագիրը պիտի ընդգրկէ Հայոց եկեղեցւոյ պատմութիւն դասը։ Արդէն հրատարակուած են չորրորդ եւ հինգերորդ դասարաններու դասագիրքերը։ Դասաւանդելու համար կը վերապատրաստուին մեծ մասով Հայոց պատմութեան, հայերէնի եւ հայկական գրականութեան ուսուցիչներ։

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԻՆ 60–ԱՄԵԱԿԸ

Գիտութեան ազգային ակադեմիային պատմութեան հիմնարկին 60–ամեակին նշումին հետ տեղի ունեցած է Հաստատութեան համակարգիչի կեդրոնին, Իսքենտէր եւ Ալիս Նալպանտեան դրամահոյին եւ Մեսրոպ Արք. Աշճեանի անունով կոչուած գիտական կեդրոնին բացումը։ Ցաջորդած է հանդիսաւոր նիստ մը։

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

ANNEE SCOLAIRE
2003 — 2004
27ème Rentrée
Le LUNDI 22 SEPTEMBRE

1977 : 7 élèves
2003 : 300 élèves

Secteurs d'activités permanentes proposés :

LANGUE ARMENIENNE (17 niveaux)
Initiation— Enfants— Adolescents— Collège— Préparation Bac*— Conversation Adultes

EVEIL A LA CULTURE ET A L'IDENTITE ARMENIENNE (3 niveaux)
Cours d'histoire et géographie

DANSE ARMENIENNE (10 niveaux)
Académique— traditionnelle— folklorique

MUSIQUE (10 niveaux)
Eveil Musical— Solfège— Piano— Violon— Guitare
Musiques d'ensemble (guitares)

DESSIN— ARTS PLASTIQUES (4 niveaux)

ECHECS (2 niveaux)

ANGLAIS (4 niveaux)
Initiation primaire— soutien collège

** Félicitations aux 15 (sur 15) élèves MCA ayant réussi le BAC dont les 9 ayant présenté l'arménien*

Inscriptions :
les 10, 13 et 17 septembre,
de 14h30 à 18h
Renseignements auprès de la Direction

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél: 01.43.76.55.89 - fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

«ՅԱՌԱՋ»Ի
ընթացիկ ազդերու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թի.Վի.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՋԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8–րդ (12–13 տող) մնացեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան։

Ecole SIAMANTO

La rentrée des classes et les inscriptions de l'école hebdomadaire Siamanto de Bagneux auront lieu le :

mercredi 17 septembre à 15h

à l'école Henri Wallon,

2, avenue de Stalingrad à Bagneux

Les cours d'arménien sont assurés par deux enseignantes, depuis le niveau de la maternelle, jusqu'à la préparation de la langue vivante I, II ou III au baccalauréat.

La classe du mercredi matin est adaptée aux plus jeunes, âgés de 6 à 10 ans pour la plupart.

La classe du mercredi après-midi accueille les adolescents et enfants au-dessus de dix ans.

Les jeunes parents et anciens élèves apportant un nouveau dynamisme, des grands-parents, pour certains, bénévoles depuis plus de vingt ans et garants de la continuité de l'école de Bagneux, et des amis de l'école, composent les membres d'une association qui entoure les maîtresses pour les soutenir dans leur tâche et organiser des activités de loisirs ou éducatives, et qui assure la bonne gestion de l'école.

Pour tout renseignement :
— Mme Lucie Dossikian: 01 45 46 10 11
ou
— Mme Elisabeth Davidian :
01 46 65 81 53

C.B.A.F.

Collecte au profit de la communauté arménienne d'Irak

Envoyez vos dons
à l'ordre de la C.B.A.F.
17, rue Bleue, 75009 PARIS

HAMASKAINE
CONSTRUIT UNE ECOLE
A MARSEILLE
POUR 400 ENFANTS

Ça m'intéresse!
Je participe!

Hamaskaïne-France
BP 109 — 75422 Paris Cedex 09
Tél. / Fax 01. 45. 23. 29. 05
Internet: www.hamaskaine-france.com

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

Pensez à nous réserver votre journée du

DIMANCHE 14 SEPTEMBRE

pour participer à notre

GRANDE FETE CHAMPETRE

Animée par l'Orchestre SPITAK
qui se déroulera dans les jardins du Dr et Mme Kéghian
4, rue du Dr Rampont, à Villiers-le-Bel

Programme : **Divine Liturgie à 11h.**
Repas à partir de 13 heures
Musique par l'Orchestre SPITAK
Jeux pour les enfants — Apprentissage de Poterie
Tirage des deux Tombolas (Enfants et Adultes)

Participation aux frais de la journée : Adultes 20 Euros
Enfants 12 Euros

Réservation par tél. : 01.44.59.23.50 (Paroisse de Paris)
01.40.51.11.90 (Centre culturel)

Les Coupons d'Alsace

21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10

Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93

65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ
«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ	16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ	13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ	12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ	12€

ԵՒ

«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Տաղկախաղ 50-ամեայ հատափածոյեն) 19€

Դիմել՝ «ՅԱՌԱՋ»ի։
Թղթատարի ծախք՝ 6 €, հատը գլուխ։

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 21
JEUDI
21 AOUT
2003

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

79րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.751

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS

TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70

E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար. 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ

Արտասահման : Տար. 270 Եւրօ (Ամերիկայ առաքում)

247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ

C.C.P. PARIS 15069-82 E

79e ANNEE — N° 20.751

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՈՃՐԱԳՈՐԾԵՐ

ՊԱՂՏԱՏ

ՅԱՐՁԱԿՈՒՄ ՄԱԿ-Ի ԿԵԴՐՈՆԻՆ ՎՐԱՅ
17 ՄԵՌԵԱԼ, 100 ՎԻՐԱՒՈՐ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

18 ՄԵՌԵԱԼ, 120 ՎԻՐԱՒՈՐ

Երեքշաբթի, Օգոստոս 19-ին, աննախընթաց դէպք մը պատահեցաւ Պաղտատ։ Արդարեւ, առաջին անգամն է որ յարձակում մը կը գործուի ՄԱԿ-ի կեդրոնի մը վրայ, ինչ որ նաեւ խորհրդանշական բնոյթ ունի։ Ժամը 16.30-ին է, երբ մատուցի աւտոյիս մը տեղի կ'ունենար եւ 300 հոգի հաւաքուած էին շէնքին մէջ, որ ծանրոց բեռնակառք մը կը խուժէր կեդրոնատեղիին մէջ եւ ամէն ինչ տակնուվրայ կ'ըլլար, մուխը կը կոխէր եւ ահաւոր խուճապ մը կը ստեղծուէր։ Անկասկած բուն թիրախն էր ՄԱԿ-ի միայն ներկայացուցիչը՝ պրազիլացի Սերճիօ Վիէյրա տէ Մելօ, 55 տարեկան, որու մահը պիտի հաղորդուէր յարձակումէն քիչ ետք։ Ան, փլատակներու տակէն առնեոն հեռաձայնով պիտի յաջողէր խօսիլ նախքան մահկանացուն կնքելը։ Առաջին հաշուեկշիռի մը համաձայն, մեռեալներու թիւը 17 էր աւելի քան 100 վիրաւոր կար։ Արարքը կը գործուէր մինչ քիչ առաջ ձերբակալուած էր Իրաքի նախկին վարչակարգին փոխ-նախագահ՝ Թահա Եասին Ռամատան, բայց, Ջորեքշաբթի առտու, ոչ ոք տէր եղած էր ոճրագործին եւ վարկածները չէին պակսեր։

Սերճիօ Վիէյրա տէ Մելօ, որ յաջորդը կը նկատուէր Քոֆի Անանի, սիրուած եւ գնահատուած անձ մըն էր, որ երեսուն տարի է իր ամբողջ գործունէութիւնը կեդրոնացուցած էր մարդկային իրաւանց վրայ եւ առժամապէս երկրորդական դեռնի վրայ ձգած էր իր այդ բուն առաքելութիւնը ղեկավարելու համար ՄԱԿ-ի Իրաքի խումբը Իրաքի մէջ, Մայիս 23-էն ի վեր։ Մասնագէտ էր մարդասիրական հարցերու եւ աւերուած երկիրներու վերակառուցման։ Ուսումը կատարած էր Փարիզ (Սորպոնի փիլիսոփայութեան ճիւղէն վկայուած էր), կը խօսէր եօթը լեզու, ամուսնացած էր ֆրանսուհիի մը հետ եւ հակառակ անոր որ տիպար մը չէր Ամերիկացիներուն համար, շատ գնահատուած էր անգլօ-ամերիկեան շրջանակներէն։ Ժամանած օրն իսկ, ան յայտարարած էր թէ որքան շուտ Իրաքի ժողովուրդը կարենայ ինքզինք կառավարել, այնքան աւելի լաւ կ'ըլլայ։ Չէր ուզեր որ օտար ուժեր մարեն երկիր։

Համայն աշխարհ ցնցուած է, նախագահ Պուշ ընդհատած է գոլֆի իր խաղը եւ խիստ կերպով դատապարտած արարքը, շեշտելով թէ ահաբեկչութեան դէմ պայքարը պիտի շարունակուի։ Քոֆի Անան ալ՝ չէ շարունակած Ֆինլանտիոյ իր արձակուրդը եւ Նիւ-Եորք վերադարձած է, մինչ Պաղը, խորապէս տխրած է եւ ցաւակցութիւն յայտնած է Քոֆի Անանի։ Շիրաք ալ, նախքան Քէպէքէն վերադառնալը չէ ծածկած իր բարկութիւնը, շեշտելով թէ նման արարքներ միայն վրդովում կրնան պատճառել։ Ցանուն Եւրոպական Միութեան Ս. Պերլուսքոնի «ամէնէն վճռական դատապարտումը» արտայայտած է։ Պրազիլ եռօրեայ սուգ հռչակած է, Նիւ-Եորքի ՄԱԿ-ի շէնքի 191 երկիրներու դրօշակները կէս պարզուած ենք նոյն համաձայն վրդովումը յայտնած են Թուրքիա, Արաբական իշխանապետութիւնները, Քուէյթ, Հարաւ Ափրիկէ, Արաբական Լիկան, Ռուսաստան եւ այլն, եւ այլն։

ՎԻՐԱՒՈՐՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ ՊԵՆՈՆ ՍԵՒԱՆ

Պաղտատէն կը հաղորդեն, որ վիրաւորներու մէջ է «Սնունդի փոխարէն քարիւղ» ծրագրի տնօրէն՝ Պենոն Սեւան։ Մանրամասնութիւնները կը պակսէին Օգոստոս 20-ի առաւօտուն։

Քանի մը ժամ ետք է, ժամը 21.30-ին, որ ահաւոր այլ ոճրագործ մը կը գործուէր Երուսաղէմի հին քաղաքը, երբ որպէս հրեայ կրօնաւոր ծպտուած Պաղեստինցի մը հանրակառք կը մտնէր, ուր համախմբուած էին Լացի Պատի աղօթքէն վերադարձողները եւ կը պայթեցնէր իր կրած ռումբը։ Առաջին հաշուեկշիռի մը համաձայն, 18 մեռեալ (երեք մանուկ) եւ 120 վիրաւոր կար։ Արարքին տէր եղած էին Համասը եւ Իսլամական Ճիհատը։ Պաղեստինի վարչապետը՝ Աբու Մազէն, դատապարտած էր այս արարքը, Աբբաս որոշած էր բոլոր կապերը խզել ռմբատական շարժումներուն հետ, մինչ Իսրայէլ կը դադրեցնէր ամէն յարաբերութիւն Պաղեստինցիներու հետ։

Կը թուի որ հրադադարը վերջնապէս թաղուած է եւ անմիջական ոչ մէկ յոյս կայ որ բանակցութիւնները վերսկսին։ Իսրայէլ յայտնած է արդէն թէ պիտի չքաշուի Քալքիլիայէն եւ Երիքովէն։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳՈՒԱՏԷՄԱԼԱՅԻ դատարանը 4 մահապատիժ արձակեց, Օգոստոս 19-ին, Մայիս 16-ի ամբաստանեալներու հասցէին, 37 ուրիշներ ցկեանս բանտարկութեան դատապարտուեցան, 17-ը՝ 30 տարի արգելափակման, 16 ալ քսան տարուան, մնացեալ 11-ը 6-էն 10 տարի բանտարկութեան։ Դատաւորը ըսած էր որ թուլակամութեան շրջանը վերջ գտած է։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Ուզան խումբին պատկանող դրամատունը 2.4 միլիառ տոլարի բաց մը արձանագրած է եւ Պետութիւնը գրաւած է։ Յայտարարուած եւ մէկ կողմ դրուած գումարներու հսկայ տարբերութիւնն է, որ պատճառ եղած է ընտանիքի անդամներուն հետապնդման։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 19 / 20)

Տ. ՆԱՂԴԱԼԵԱՆԻ ՈՃՐԱԳՈՐԾԻՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Հանրային հեռատեսիլ - ձայնասփիւռի խորհուրդի նախագահ Տիգրան Նաղդալեանի սպանութեան դատին Օգոստոս 19-ի նիստին գլխաւոր ամբաստանեալ Ջոն Յարութիւնեան յայտարարած է թէ նախաքննական իր խոստովանութիւնները մասամբ միայն կը համապատասխանեն իրականութեան։

Ծանօթ է որ Նաղդալեան անցեալ Դեկ. 28-ին իր ծնողքին տունէն ելած պահուն սպաննուած էր ու այդ արարքին որպէս պատուիրատու ձերբակալուած էր նախկին վարչապետ ու Հոկտեմբեր 27-ի սպանդին զոհերէն Վազգէն Սարգսեանի եղբայրը Արմէն Սարգսեան։ Յետոյ որպէս ոճրագործ մեղադրուած էր Ջ. Յարութիւնեան։

Այս վերջինը նախաքննական խոստովանութիւններուն մասին ըսած է թէ առանց կարդալու իրեն ստորագրել տուած են խոստովանութեան բնագիր մը. ապա, ամբաստանեալ Արմէն Սարգսեանի դահլիճէն հանուելէն ետք համառօտ կերպով պատմած է սպանութեան մանրամասնութիւնները։ Արմէն Սարգսեանի կնքահայրը Լ. Յարութիւնեան պատուիրած է Տ. Նաղդալեանի սպանութիւնը, այն դրդապատճառով որ Տ. Նաղդալեան օժանդակած է Հոկտեմբեր 27-ի արարքին, Սարգսեան ընտանիքին դէմ հաղորդումներ պատրաստած է, եւ այլն։ Ինք 10-15 օր հետապնդած է լրագրողը, մինչեւ որ սպաննած է զայն ու վերադարձած Ղարաբաղ։

Ա. Սարգսեանի պաշտպան փաստաբանը Ռ. Գրիգորեան պահանջած է որ ցուցադրուի Ջ. Յարութիւնեանի հարցաքննութեան տեսագրութիւնը։ Երկար քննարկումներէ ետք ատեանը որոշած է զայն ցուցադրել յաջորդ, Սեպտեմբեր 2-ի նիստին։

ԵԼԵԿՏՐԱԼԱՐԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ՎՐԱՍՏԱՆ

Հայաստանի կառավարութիւնը 21 հազար մեթր ելեկտրական լար յատկացուցած է Վրաստանի Նինոծմինդայի շրջանին, որպէսզի նորոգուի Սաթխա - Գանձա հոսանքի գիծը։ Ատոր շնորհիւ կարելի կ'ըլլայ շրջանի Փարւանա լիճին շրջակայքի մեծ համեմատութեամբ հայաբնակ գիւղերուն ելեկտրականութիւն տալ աւելի ապահով կերպով։

ՋՈՒԱՐԹՆՈՑԻ ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՈՒՄԸ

Աւարտած է Լինսի հիմնադրամին յատկացումով ծրագրուած Զուարթնոցի տաճարին վերակառուցումի աշխատանքը։ 2002 Սեպտեմբերին 179 միլիոն դրամի պիւտճէով ձեռնարկուած աշխատանքով վերականգնուած է տաճարին հարաւային կամարաշարը, արեւմտեան շքամուտքը, սալարկուած է 1600 քառակուսի մեթրոց գետինը։ Ներկայիս աւարտելու մօտ է թանգարանի ցուցադրութեան կազմակերպումը։ Հոն կը ներկայացուին տաճարին պեղումները, նորոգութեան փուլերը, վերականգնումի առաջարկուած տարբեր տեսակէտները։

Զուարթնոցը որ ունի 18 հեկտար տարածութիւն, կը կարօտի տակաւին ամբողջական բարեկարգումի։ Հոնկէ գտնուած հնձանը Է. դարէն հասած է եւ նոյնպէս պէտք ունի նորոգութեան։ Այլ խօսքով, ինչպէս ըսած է Զուարթնոցի վերականգնումի ծրագրերուն գլխաւոր ճարտարապետը Մերի Դանիէլեան, Լինսի յատկացումով վերանորոգումը աւարտած է, սակայն, տաճարին վերականգնումի աշխատանքը տակաւին անաւարտ է։

ՔԻՒՐՏԵՐԸ ԿԸ ՆՇԵՆ ՍԵՒՐԻ 83-ԱՄԵԱԿԸ

Թրքական մամուլը «դաւաճանութիւն» կ'որակէ Սեւրի դաշնագրին 83-րդ տարեդարձը նշելու որոշումը որ տրուեր է Իրաքի քիւրտ ղեկավարներուն Պարզանիի եւ Թալապանիի կողմէ։ Նշումները տեղի կ'ունենան ոչ միայն Հիւսիսային Իրաքի, այլեւ՝ Շուէտի, Գերմանիոյ, Պելժիոյ եւ կարեւոր քիւրտ փոքրամասնութեան տէր տարբեր երկիրներու մէջ։

Քիւրտերու նշումի որոշումին գլխաւոր նպատակը, կ'ըսուի թէ մատնանշել է եւրոպական երկիրներու Քիւրտերու հանդէպ խոստումնադրուժ կեցուածքը, առաջին աշխարհամարտէն ետք, քանի որ դաշնագիրով նախատեսուած էին հայկական ու քրտական անկախ պետութիւններ, ինչ որ իրականութիւն չդարձաւ։

ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՈՐԴԵԳՐՈՒՄԻ ԿԱՆՈՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Նկատի ունենալով որդեգրման կանոններու անկատարութիւնները, ձեռնարկուած է սրբագրութիւններու եւ լրացումներու։ Ինչպէս ըսած է ընկերային ապահովութեան փոխ - նախարար Կարինէ Յակոբեան, փոփոխութիւններով կը նախատեսուի որդեգրումէն ետք հսկողութեան իրաւունք տալ գործողութիւնը կատարող պետական մարմնին, կարելիութիւն ստեղծելով պարբերաբար տեղեկութիւն ստանալու որդեգրուած երախային մասին։

Արդարեւ, տեղին է մտահոգութիւնը, քանի որ «Հայկական ժամանակ» օրաթերթը Օգոստոս 12-ի թիւով «Երկու մայրիկ եւ ոչ մի հայրիկ» խորագրուած տողերով կ'արձագանգէր որդեգրուած հայաստանցի երախայի մը վիճակած ճակատագրին. ան 2001-ին որդեգրուած է ամերիկուհիի մը կողմէ որ յետոյ յայտնի դարձած է թէ միասեռական է ու հայաստանցի երախան ունեցած է երկու մայրիկ եւ ոչ մի հայրիկ։

2003-ի առաջին վեցամսեային Հայաստանի մէջ որդեգրուած է 80 երախայ. 43-ը Հայաստանցիներու, 37-ը՝ արտասահմանցիներու կողմէ։ Անցեալ տարուան ընդհանուր թիւը եղած է 178. այդ երախաներէն 116-ը որդեգրուած են Հայաստանի քաղաքացիներէն, 62-ը՝ արտասահմանցիներէ։

ԿՐԵՄԼԻՆԵԱՆ ՄԵՆԱՄԱՐՏԸ

Ղարաբաղի շարժումին ամէնէն տաք օրերուն հայկական լրասփիւռները արձագանգած էին ուշագրաւ ճակատումի մը որ տեղի ունեցած էր Կրեմլինի մէջ, ակադեմիկոս Սերգէյ Համբարձումեանի ու Մ. Գորբաչովի միջեւ, 1988 Յուլիս 18–ին: Այդ օրը Խորհրդային Միութեան այդ Գերագոյն Ատեանը Ղարաբաղի հարցը ունէր օրակարգի վրայ:

Վերակառուցումի ու հրապարակայնութեան նոր շրջանը բացուած էր տասնամեակներով մարդոց միտքն ու հոգին կապանքի տակ պահած երկրին մէջ. նոյնիսկ երբ պատմութեան փորձառութիւնը այլ բան կը յուշէր, ընդհանուր էր նոր շրջանը բացողներու անկեղծութեան հաւատալու հակումը: Ի վերջոյ, այդ մեծ պետութեան վարիչներն ալ պէտք է անդրադարձած ըլլային որ կաշկանդումը, ձեւականը, աշխարհը անտեսելու կեցուածքը չի կրնար յաւերժանալ ու երկիրներու կեանքին մէջ ալ կան բացուող ու փակուող փակագիծեր:

Անկեղծութեան հաւատալու հակումը հետը կը բերէր, բնականաբար, սրբագրութեան ակնկալութիւնը: Նաեւ ատոր արդիւնքն էր Ստեփանակերտէն ու Երեւանէն բռնկած Ղարաբաղեան շարժումը որ պահ մը ամբողջ աշխարհին ուշադրութիւնը դարձուց միլիոնաւորներու խաղաղ ցոյցերուն: Ոչ ոք կրնար մտածել թէ հակառակ խորհրդային աւազանին մէջ «եղբայրութիւն» մկրտուած տասնամեակներու համակեցութեան, 1920–ական թուականներու այդ անարդարութիւնը որքա՛ն ցասում ու պոռթկումի անհամբերութիւն կուտակած էր մարդոց հոգիներուն մէջ:

Ղարաբաղեան շարժումը եղաւ նաեւ նոր խոստումներով գործի անցած ղեկավարութեան ցուցադրական ընթացքին չափանիշը. երբ ճառերէ ետք կարգը եկաւ, ինչպէս անխուսափելի էր, գործնականին, շուտով յայտնի եղաւ որ խօսքէն անդին անցնելու իսկական տրամադրութիւն չկայ: Շարունակութիւնը ծանօթ է բոլորիս. չկայ այլեւս Խորհրդային Միութիւնը, բայց Ղարաբաղեան շարժումը վերածուած Ղարաբաղեան հարցի, կը շարունակէ կասեցնել մեր ընթացքը 15 տարիէ ի վեր:

Տիգրան Լիլոյեան որ 1988–ի այդ օրերուն ԹԱՍ գործակալութեան արտասահմանեան տեղեկատուութեան գլխաւոր խմբագրութեան կազմին մէջ կ'աշխատէր, երկու մասով հետաքրքրական դրուագ մը հրապարակած է «Հայաստանի հանրապետութիւն» օրաթերթին Յուլիս 19–ի եւ 20–ի թիւերուն մէջ. այդ դրուագը որ «Մենամարտ» խորագրած է, կը պատմէ ակադեմիկոս Ս. Համբարձումեանի ու Մ. Գորբաչովի ճակատումը, Ղարաբաղի նիւթով: Տ. Լիլոյեան տուած դրուագին հետեւած է Կրեմլինի հեռատեսիլի յատուկ մէկ կայանէն որ կը տեսագրէր Կրեմլինի նիստերը, աւելի ետք մասեր փոխանցելու համար հեռատեսիլին: Ան իրաւամբ կը յիշեցնէ թէ հարկ է դրուագը զետեղել իր ժամանակին ճիշդ պարունակին մէջ, առանց մոռնալու որ այդ շրջանակին մէջ քաղաքական հակաճառութիւնը, հակադրումը մտածելի բաներ իսկ չէին: Յիշեալ նիստը Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան նիստն էր, որուն նախագահն էր Ա. Գրոմիկօն, բայց այդ օրը նիստը փաստացի վարողը Մ. Գորբաչովը եղած էր: Հոն հայազգի ակադեմիկոսը խօսք կ'առնէ, բացատրելու համար Ղարաբաղի կացութիւնը եւ ըսելու համար թէ կէս – կատար որոշումներով կարելի չէ հարցը լուծել: Աւելորդ է ըսել որ նիստին ներկայ է նաեւ Ադրբեջանի ղեկավար Ա. Վէզիրովը:

Ստորեւ Ս. Համբարձումեան – Մ. Գորբաչով իւրայատուկ մենամարտը.

Ս. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ. – Յարգելի ընկերներ, այսօր իրադրութիւնը մեր Հանրապետութիւնում ծայրայեղ լարուած է: Արդէն վեց ամիս է, ինչ հայ ժողովուրդը ոտնահարուած ազգային արժանապատուութեամբ փնտռում է ըմբռնում եւ աջակցութիւն...

Այսօր Հայաստանում ստեղծուել է նոր քաղաքական իրադրութիւն, սկսուել է համաժողովրդական մի շարժում, որի համար հիմք են դարձել ինչպէս դարերով կուտակուած դառնութեան, վիրաւորանքի եւ հայ ժողովրդին բաժին հասած պատմական անարդարութեան խոր հաւոգումի պզպզումները, այնպէս էլ նրա չմարող հաւատը արդարութեան եւ բանականութեան յաղթանակի հանդէպ...

... Սակայն, միամտութիւն է կարծել որ այս շարժումը կարելի չէ հանդարտեցնել եւ ի չիք դարձնել ինտերնացիոնալիզմի եւ ժողովուրդների բարեկամութեան ամրապնդման կոչերով, ինչպէս նաեւ սոցիալ – տնտեսական զարգացման միջոցառումներով, մարզը թողնելով Ադրբեջանի կազմում:

ԼՂԻՄ (Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզ) Հայաստանի հետ վերամիաւորուելու մասին այստեղ շօշափուող հարցը պէտք է լուծուի քաղաքական ճանապարհով ուշադրութիւն չդարձնելով որեւէ մի ձեւական արգելքի վրայ: Ես լիովին համաձայն եմ Մ. Սերգեեւիչի հետ, որն այսօր իր խօսքում ասաց որ մենք պէտք է դիմենք փոխզիջումների»:

Այստեղ գիտնականին ընդմիջում է Մ. Գորբաչովը. «– Իմ կարծիքով, ձեր ելոյթում փոխզիջումների եւ ոչ մի նշան չկայ: Դուք դեռեւս ոչ մի բառ ինքնաքննադատութեան կարգով չէք ասել: Սա առաջին ելոյթն է, որը ինքնաքննադատութեան ու փոխզիջման եւ ոչ մի ակնարկ չի պարունակում: Սա մի ելոյթ է որը ցոյց է տալիս, թէ դուք ուր էք տանում երիտասարդութիւնը. դուք, հեղինակաւոր մարդիկդ...

Մի րոպէ... ես վերջացնեմ իմ երկխօսութիւնը: Դուք չէ՞ք ուզում երկխօսութեան մէջ մտնել, ընկե՛ր Համբարձումեան: Դուք մտածէ՛ք. չէ՞ որ մենք համայնավարներ ենք, պատգամաւորներ: Չէ՞ որ սա ամենապատասխանատու ամպիոնն է, այստեղից ամէն ինչ կը հասնի ժողովրդին, կարո՞ղ է այդ պատճառով էլ դուք ցանկանում էք էժանագին հեղինակութիւն ձեռք բերել որ դուք այսպէս պայքարում էք Լեռնային Ղարաբաղի համար, ի՞նչպէս էք դուք հայ ժողովրդի շահերը պաշտպանում: Մի՞թէ կարելի է հայ ժողովրդի եւ մեր եղբայրական Հայաստանի որ բոլոր կողմերից վայելում է մեծ հեղինակութիւն եւ յարգանք, մտքերն ու շահերը դիտարկել միւսներից՝ եւ՛ Ադրբեջանից, եւ՛ երկրից անկախ: Մենք պէտք է այսպէս դատենք, ընկե՛ր Համբարձումեան: Ես պատկերացնում եմ ձեր դասախօսութիւնները ուսանողների առաջ...

Չէ՞ որ մենք եկել ենք խորհրդածելու, իսկ դուք խորհրդածութիւններ չունէք. չկայ ո՛չ ինքնաքննադատութիւն, եւ ոչ էլ փոխզիջում: Ես բաժանում եմ այն ամէնը, ինչ դուք ասացիք ցաւի, տառապանքների մասին: Դա մեզ բոլորիս անհանգստանում է: Իսկ դուք չէք էլ ուզում երկխօսութեան մէջ մտնել ոչ միայն Ադրբեջանցիների, այլեւ մեզ հետ:

Ս. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ. – Նախքան ձեզ հետ երկխօսութեան մէջ մտնելը, ես իմ պարտքն եմ համարում ասել ձեզ ողջ ճշմարտութիւնը, թէկուզեւ՝ դառը ճշմարտութիւնը: Այսօր մեր Հանրապետութիւնում իրավիճակը առաւելագոյն չափով լարուած է: Երբ ձեզ տալիս են տեղեկութիւն, այնպիսի տեղեկութիւն որ ձեզ հաճելի է լսել եւ միայն այդ տեղեկութեան հիման վրայ անել ճիշդ հետեւութիւններ եւ եզրակացութիւններ, շատ դժուար է եւ անվտանգ չէ: Ես այստեղ գիտակցաբար շիկացնում էի մթնոլորտը, ես գիտէի որ դուք ինձ կ'ընդհատէիք, եւ ես գիտակցաբար...

Մ. ԳՈՐԲԱՉՈՎ. – Դուք ամէն ինչ պլանաւորել էք:

Ս. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ. – Ո՛չ, ես կարծում էի որ այստեղ պէտք է ասել բացարձակ ճշմարտութիւնը. իսկ ճշմարտութիւնը այն է որ այսօր իրավիճակը Հանրապետութիւնում ծայրայեղ ծանր է ծայրայեղ...

Մ. ԳՈՐԲԱՉՈՎ. – Թոյլ տուէք ձեզ մի անկեղծ հարց տալ: Դուք հաւատացա՞ծ էք որ այն, ինչ ասում էք, դուք անընդհատ մատնացոյց էք անում ժողովրդին, ժողովուրդն այսպէս է մտածում, այսպէս է գործում, ժողովուրդը ելք չի տեսնում: Դուք ժողովրդի, հէնց ի՛ր, ժողովրդի անունի՞ց էք խօսում: Դուք այդպէ՞ս էք կարծում:

Ս. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ. – Ես խօսում եմ իմ ընտրողների անունից, ես խօսում եմ փրոֆէսորական կազմի անունից, ես խօսում եմ ուսանող երիտասարդութեան անունից:

Մ. ԳՈՐԲԱՉՈՎ. – Եւ դուք ճնշում էք գործադրում մեզ վրայ:

Ս. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ. – Ո՛չ, ես ճնշում չեմ գործադրում: Եթէ ճնշում լինէր, ես կ'ասէի այնպէս, ինչպէս շատ ելոյթ ունեցողներ, որոնք ասում էին որ ոչինչ անել հնարաւոր չէ, եթէ կայ Սահմանադրութեան այսինչ յօդուածը, մենք պէտք է յենուենք նրա վրայ եւ սրանով աւարտենք գործը, այն ժամանակ կը լինէր այնպէս որ ես ճնշում եմ գործադրում:

... Մենք վախենում ենք, այսօր մեր մտաւորականութիւնը վախենում է որ ցանկացած հապճեպ որոշում կարող է յանգեցնել ողբերգական հետեւանքների: Այդ պատճառով էլ մեր որոշումը այսօր պէտք է լինի փոխզիջողական:

Որպէս փոխ զիջման տարբերակ, առաջարկում եմ, առաջին՝ նախագահական կառավարում: Եւ այսպէս, գտնում եմ որ Լեռնային Ղարաբաղում ժամանակաւորապէս կարելի է ստեղծել նախագահական կառավարում:

Փոխզիջման յաջորդ տարբերակն այն է որ կարելի է ԼՂԻՄ–ը ժամանակաւորապէս դուրս բերել Ադրբեջանի ենթակայութիւնից, ես ընդգծում եմ՝ դուրս բերել ոչ թէ Ադրբեջանի կազմից, այլ նրա ենթակայութիւնից եւ ենթարկել գերագոյն մարմիններին, ասենք, եռապետութեան ձեւով, որը կազմուած կը լինի Կենտկոմի, Խորհրդային Գերագոյն Խորհրդի եւ Նախարարների Խորհրդի ներկայացուցիչներից. մի երրեակ մարմին, որը ժամանակաւորապէս կառավարի ԼՂԻՄ–ը, մինչեւ որ մենք կը կարողանանք գտնել հիմնախնդրի սահմանադրական եւ վերջնական ճիշդ լուծումը:

Դուք ներեցէք, որ այստեղ շիկացրել եմ իրավիճակը եւ խոստովանում եմ, որ այդ արել եմ գիտակցաբար, որպէսզի ստացուի ձեզ հետ այս երկխօսութիւնը, որպէսզի ես կարողանամ ասել ողջ ճշմարտութիւնը եւ որ նախագահութեան անդամները հասկանան որ մենք փոխզիջման կողմնակից ենք, իսկ Ադրբեջանի ներկայացուցիչները գտնում են որ փոխզիջում չի կարող լինել...

Յաջորդ փոխզիջողական քայլը որ ես տեսնում եմ...

(Մնացեալը յաջորդով)

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԳԻՐՔԻՆ ԱՆՑԵԱԼՆ ՈՒ ԱՊԱԳԱՆ

Ա.

Անցեալները, երբ կը խորհրդածէի գիրք սիրելու, գրադարան կազմելու նիւթերու շուրջ, խորհրդածութիւններս աւարտած էի ուղղերով հարցում մը.

«Պիտի գա՞յ արդեօք հեռաւոր օր մը, երբ այլեւս ամէն մարդ, անխտիր, պիտի սիրէ գիրք կարդալ»:

Երբ կը գրէի այդ տողերը, անկեղծօրէն կը հաւատայի որ այդ հեռաւոր թուականներուն ալ գիրքը մշակոյթի այնքան կարեւոր գործիք մը պիտի նկատուէր որքան կարեւոր կը նկատուի այսօր: Բայց կէս ժամ վերջ ես ինծի հարցուցի.

«Պիտի գա՞յ արդեօք հեռաւոր թուական մը, երբ գիրք կոչուածը բոլորովին անհետացած պիտի ըլլայ աշխարհի վրայէն»:

Ի՞նչ անհաւատալի ենթադրութիւն: Գիրքը կրնա՞յ անհետանալ երկրագունտին վրայէն: Մարդիկ կրնա՞ն օր մը դադրեցնել գիրքի գործածութիւնը եւ գիրքի տեղ՝ գործածել մշակոյթի ուրիշ գործիքներ: Գիրքը, որ դարերէ ի վեր այնքան կարեւոր դեր կը կատարէ մտածող ու կարդացող մարդուն աշխարհէն ներս, կրնա՞յ արդեօք դառնալ թանգարանային ապրանք:

Որքան ալ անհաճոյ ու դժուար ըլլայ պատասխանել, պիտի ըսենք որ անկասկած գիրքը օր մը կրնայ անհետանալ: Եւ թէ թերեւս կարծուածէն ալ աւելի մօտիկ ապագայի մը մէջ: Այսպիսի անհաճոյ հաւանականութեան մը ազդանշաններ արդէն տեսանելի են հորիզոնին վրայ: Համակարգիչի գիւտը նոր ուղիներ բացաւ գիրքի ու ընթերցասիրութեան բնագաւառէն ներս: Այսօր մարդիկ համակարգիչի փոքրիկ սկաւառակի մը կամ ձայնապնակի մը վրայ քսան, երեսուն գիրքի բովանդակութիւն կրնան տեղաւորել եւ դուք պարզապէս կոճակի մը վրայ սեղմելով մէկ երկվայրկեանի մէջ կրնաք գտնել այն ինչ որ կարդալ պիտի ուզէիք համակարգիչի պաստառին վրայ: Այսօր ձեր սենեակին երեք պատերը գրաւող հսկայ գրադարաններու բոլոր գիրքերը կրնաք ամփոփել տասը – քսան սկաւառակներու վրայ եւ ձեր պատերը «փրկել» զանոնք ծածկող մեծածաւալ գրադարաններէն:

Ափսոս մեզի նման գրասէրներու համար լաւ լուր մը չէ: Եթէ մեզի հարցուէր թէ պիտի ուզէի՞նք արդեօք մեր սենեակին պատերը «փրկել» գրադարաններէն եւ հարիւրաւոր գիրքերու բովանդակութիւնը դնել մեր սեղանին վրայ անկիւն մը, մենք «ոչ» պիտի պատասխանէինք: Ո՛չ արդարեւ: Սա հարիւրաւոր գիրքերը, որոնք մեր սենեակին երեք պատերը կը գրաւեն, թող մնան իրենց տեղը, նոյնիսկ երանի՜ թէ աւելի լայն տեղ գրաւեն: Լեռներու չափ տարբերութիւն կայ բազկաթոռի մը մէջ նստելով գիրք մը կարդալու եւ համակարգիչի պաստառին վրայ գիրք մը կարդալու միջեւ: Համակարգիչին պաստառին վրայինը գիրք չէ այլեւս, այլ լուսաւոր խաբուսիկ ու առժամեայ գրութիւն մը, որուն համար կրնանք ըսել թէ չունի ֆիզիքական գոյութիւն, ֆիզիքական մարմին: Այն իրական գիրքը, զոր ես այսօր գրադարանէս դուրս կը քաշեմ ու կը սկսիմ կարդալ, ֆիզիքական գոյութիւն մը ունի ձեռքերուս մէջ: Կրնամ ըսել որ ես այդ գիրքը կը կարդամ ո՛չ միայն աչքերովս, այլ նաեւ ձեռքերովս: Երբ կը կարդամ զայն, ձեռքերովս կը շօյեմ թուղթը, որ ունի իր սեփական հրաշալի հոտը, խառնուած՝ մելանի հոտին: Առանց չափազանցութեան կրնամ ըսել որ ես քառասուն տարի առաջ տպուած գիրք մը կարդալու ընթացքին իսկ կը զգամ մելանին ու թուղթին հոտը: Այդ հոտը գոյատեւած է: Եւ նոյնիսկ եթէ չէ գոյատեւած, ես երեւակայութեանս մէջ կը ստեղծեմ այդ հոտը: Եւ ինծի համար քիչ հաճոյք կայ այնքան հմայիչ, որքան գիրք կարդալու ընթացքին էջ մը դարձնելու հաճոյքը: Աստուա՛ծ իմ, երբեմն ի՜նչ անհամբերութեամբ կը սպասեմ որ էջին ընթերցումը աւարտեմ ու էջը դարձնեմ: Երբեմն ի՜նչ յափշտակութեամբ պահ մը կ'ընդհատեմ գիրքին ընթերցումը, նշան մը կը դնեմ այն էջին վրայ զոր կը կարդայի, կը նայիմ գիրքին կողքին, ետեւէն քանի մը էջերու, ումպ մը քաշեմ սուրճէս, քիչ մը կը մտածեմ կարդացածիս վրայ, յետոյ դարձեալ կը բանամ գիրքը ու կը շարունակեմ կարդալ: Յանկարծ կը հանդիպիմ հիանալի նախադասութեան մը, կամ կը հմայուիմ գիրքին մէջ տպուած մտածումէ մը, կը վերցնեմ մատիտս ու կ'ընդգծեմ այդ նախադասութիւնը: Կամ լուսանցքին վրայ նշան մը կը դնեմ: Եւ այն ատեն, ուրախութեամբ կը մտածեմ որ եթէ այդ գիրքը օր մը ուրիշի ձեռքը անցնի, այդ նոր ընթերցողը քիչ մը

ՃԻՇԴ ԵՒ ՍԽԱԼ ԿԱՐԾԻՔՆԵՐ՝ ՔՈԼԵՍԹԵՐՈԼԻՆ ՄԱՍԻՆ

◆ ՔՈԼԵՍԹԵՐՈԼԸ ՏԱՐԵՑՆԵՐՈՒՆ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆ Է:

ՍԽԱԼ. Ճիշդ է, որ 30 տարեկանէն առաջ հազուադէպ է սրտի կաթուած ունենալը, բայց եթէ երիտասարդ տարիքին անձ մը բարձր քոլեսթերոլ ունեցած է, տարիներու ընթացքին երակներուն մէջ հաւաքուած իւղի խաւերը կը թանձրանան եւ զանոնք խցելով՝ 45 տարեկանէն ըսկսեալ զինք ենթակայ կը դարձնեն սրտի կաթուածի:

Հետեւաբար քոլեսթերոլի առաջին քըննութիւն մը թելադրելի է կատարել 30 տարեկանէն առաջ:

◆ 2-3 ԿՐԱՄԷՆ ՍԿՍԵԱԼ ԿԱՐԵԼԻ Է ՔՈԼԵՍԹԵՐՈԼԸ ԲԱՐՁՐ ՆԿԱՏԵԼ:

ՍԽԱԼ. Երբ արեան մէջ քոլեսթերոլին քանակը երկու կրամը կ՚անցնի, արդէն մտահոգիչ է: Արդարեւ, լաւ քոլեսթերոլին տոկոսը պէտք է 0,35 կրամէն աւելի ըլլայ, իսկ գէշինը 1,60-ը պէտք չէ անցնի:

◆ ԵՐԲ ՄԱՐԶԱՆՔ Կ՚ԸՆԵՆՔ, ՔՈԼԵՍԹԵՐՈԼԸ ՉԻ ԲԱՐՁՐԱՆԱՐ:

ՍԽԱԼ. Մարզանքը օգտակար է, քանի որ կ՚աւելցնէ լաւ քոլեսթերոլին տոկոսը, բայց մարզանքը առանձին բաւարար չէ, եթէ խնդրոյ առարկայ անձը կենդանական իւղ, միս եւ կաթնեղէն շատ կը սպառէ:

◆ ՁԷԹԸ ԼԱՒԱԳՈՅՆՆ Է:

ՃԻՇԴ եւ ՍԽԱԼ. Ձէթը պակսեցնելով հանդերձ, քոլեսթերոլի տոկոսը ունի պզտիկ անպատեհութիւն մը, անիկա քիչ «օմեկա 3» ճարպաթթու կը պարունակէ, իսկ վերջինս շատ գնահատուած է, տըրւած ըլլալով, որ ոչ միայն գէշ քոլեսթերոլը կը պակսեցնէ, այլ միեւնոյն ժամանակ կ՚արգիլէ երակներուն մէջ իւղի խաւերուն գոյացումն ու երակներուն խցումը:

Հետեւաբար, ձէթը գործածելով եւ գնահատելով հանդերձ, խիստ թելադրելի է քոլզայի, սոյայի եւ ընկոյզի ձէթին գործածութիւնը, տրուած ըլլալով, որ անոնք «օմեկա 3»ով հարուստ ձէթեր են: Մասնագէտներու կարծիքով, օրական առնուազն ապուրի դգալ մը այս ձէթերէն պէտք է գործածել:

◆ ԱՄԷՆ ՏԵՍԱԿ ՁՈՒԿԵՐԸ ԹԵԼԱԴՐԵԼԻ ԵՆ:

ՃԻՇԴ եւ ՍԽԱԼ. Քոլեսթերոլ ունեցողին համար ձուկը միշտ ալ նախընտրելի է միսէն: Շաբաթը առնուազն երկու - երեք անգամ ձուկ պէտք է ուտել:

Նախապատուութիւնը պէտք է տալ իւղոտ տեսակներուն, ինչպէս՝ ուինկա, թինիկ, սարտին, թոն, թրուիթ, սոմոն...

◆ ԲԱՐՁՐ ՔՈԼԵՍԹԵՐՈԼԸ ՄԻԱՅՆ ԴԵՂՈՎ ԿԸ ԴԱՐՄԱՆՈՒԻ:

ՍԽԱԼ. Լուրջ սննդականոն մը կրնայ դարմանել քոլեսթերոլը: Սննդականոնը ձախողած կարելի է նկատել, եթէ երեք ամիս ետք բարելաւում չարձանագրուի: Այդ պարագային եւ բժիշկին հաւանութեամբ կարելի է դիմել դեղահատներուն՝ սննդականոնը չդադրեցնելու պայմանով:

Պատրաստեց՝
ՇՈՒՇԻԿ ՄԱԻՍԱԳԱԼԵԱՆ

աւելի ուշադրութեամբ պիտի կարդայ իմ կողմէ ընդգծուած նախադասութիւնը, չնորհակալ պիտի ըլլայ ինծի, կամ պարզապէս պիտի յուզուի որ իրմէ առաջ մէկը կարդացեր է այդ գիրքը ու տպաւորուեր է սա նախադասութենէն: Պիտի կարդամ ժամ մը, թերեւս քիչ մը աւելի երկար, յետոյ գիրքը պիտի թողում սեղանիս վրայ, գիտնալով որ այդ գիրքը քանի մը օրուան համար ֆիզիքական ներկայութիւն է սեղանիս վրայ կամ կեանքիս մէջ:

Համակարգիչի ուղեղին մէջ դրուած գիրքը կրնա՞յ նոյն հաճոյքը պատճառել ինծի: Համակարգիչի պաստառը կըրնա՞յ մէկ անգամէն ինծի ցոյց տալ պատկերը այն քանի մը հարիւր գիրքերուն, որոնք քով քովի շարուած են գրադարաններս մէկուն մէջ: Կրնա՞մ աչքով ըլլալ մը ընել գիրքերուն վրայ, առանց մտնելու անոնց էջերուն մէջ: Կրնա՞մ յանկարծ գիրքերէն մէկուն տեղը փոխել:

Ամէնէն կարեւորը: Կրնա՞մ այդ գիրքերէն մէկը գիշերը դնել բարձիս տակ, ինչպէս կ՚ընէի մանկութեանս շրջանին:

Ռ. Հ.

ՀԱՅՐԵՐ ԵՒ ՈՐԴԻՆԵՐ ԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆՈՅՆ ԱԹՈՌԻՆ ՎՐԱՅ

Ատրպէջանի նախագահ Հ. Ալիեւի կողմէ իշխանութեան փոխանցումը իր զաւկին, Ի. Ալիեւի, միտք կը բերէ նման այլ օրինակներ: Ամէնէն մօտաւորը Սուրիոյ ներկայի նախագահին պարագան է: Պաշար ալ - Ասատ հօրը՝ Հաֆէզ ալ - Ասատի մահէն ամիս մը ետք, նախագահ ընտրուեցաւ: Նոյնն է պարագան Հիւսիսային Գորէայի նախագահ Քիմ Եոնկ - Իլի: Ան ալ հօրը՝ Քիմ Էլ - Սունկի մահէն (1994) ետք յաջորդեց անոր: Երկիրը աշխարհի համայնավար միակ դերդաստանին տէրն է: Ափրիկէի օրինակը Ժոզէֆ Գապիլան է որ 2001 Յունուարին հօրը՝ Լօրան - Տէզիրէի սպանութեամբ գրաւեց անոր աթոռը:

Պետութեան այլ ղեկավարներ ալ կան որոնք յաջորդած են իրենց հայրերուն, թէեւ ոչ անմիջական կերպով: Մէկը ԱՄՆ-ու ներկայի նախագահն է որ որդին է Ճ. Պուշի, նախագահած՝ 1989 - 1993: Ուրիշ մը Փիլիպպինեաններու նախագահն է, Կլորիա Արրոյօն որուն հայրը՝ Տիոստատօ Մագափակալ նախագահած է 1961 - 1965: Իսկ Ինտոնէզիոյ ներկայի նախագահը Մ. Սուքարնոփութրի, ուրիշ մէկը չէ եթէ ոչ երկրին անկախութեան հօր՝ Ա. Սուքարնոյի աղջիկը:

Կան տակաւին Կանտի - Նեհրու դերդաստանին Հնդկաստանի տուած նախագահները: Ճ. Նեհրու որ 1947-ի անկախութեան յաջորդած կառավարութեան առաջին ղեկավարը եղած է, 1967-ին յաջորդ ունեցած է աղջիկը Ինտիրան որ 1984-ին սպաննուեցաւ: Անոր յաջորդեց որդին՝ Ռաժիւը իր կարգին սպաննուեցաւ 1991-ին:

Իշխանութեան տէր դերդաստաններու շարքին են Տիւվալիէները: Հայիթիի մէջ անոնց առաջինը եղաւ Ֆ. Տիւվալիէ որ երկիրը երկաթեայ ձեռքով ղեկավարեց մօտ 30 տարի: 1971-ին տղան յաջորդեց իրեն, 19 տարեկանին եւ իշխանութեան վրայ մնաց մինչեւ 1986. այդ թուականին ժողովրդական ապստամբութիւն մը զայն տապալեց:

Շարքին վերջին օրինակը Փաքիստանէն է: Պէնազիր Պութթօ երկրին առաջին կին վարչապետը եղաւ (1988 - 1990 եւ 1993 - 1996): Ան ալ քաղաքական ժառանգորդն էր հօրը Զ. Ալի Պութթոյի որ վարչապետութեան աթոռին վրայ մնաց 1971 - 1977: Զօրավար Զիյայի պետական հարուածը տապալեց զինքը, երկու տարի ետք կախաղան հանուեցաւ:

ՔԱՂՀԱՆ

ԽՈՂՈՒԹԻՒ ԽՈՂՈՒԹ

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Նարեկ վարժարանի հիմնադրութեան 15-ամեակին առթիւ, շարք մը հանդիսութիւններ տեղի ունեցած են Մայիս 3-էն սկսեալ: Նախ ճաշ - պարահանդէսի մը ընթացքին մեծարուած են վարժարանին 10 եւ աւելի տարիներու ծառայած անձերը: Յունիս 8-էն 15, դպրոցին հանդիսասրահին մէջ, տեղի ունեցած են վկայականներու բաշխումի հանդիսութիւնները: Վարժարանի տնօրէնը՝ Պօղոս Վ. Գազանճեան խօսք առնելով ջատագոված է հայ վարժարանի գաղափարականը եւ անոր անհրաժեշտութիւնը հայրենիքէն դուրս: Խօսք առած է նաեւ Տիկին Վալանթին Թիւյսիւզեան որ շեշտած է թէ երրորդ հազարամեակի սերունդները կը սորվին մեզ զանազանութիւն դնել մեր մեթոտներուն եւ մեր փիլիսոփայական ըմբռնումներուն մէջ:

ԳՆԱԼԸԻ Մարզական ակումբի «Գափթան» սրահին մէջ, Օգոստոս 2-ին, տեղի ունեցած է Մխիթարեան Սանուց Միութեան աւանդական ճաշը կազմակերպութեամբ միութեան վարչութեան: Առաջին խօսք առնողը եղած է Նորընտիր երիտասարդ նախագահը՝ Սայաթ Մօրպօյաճը, որ յայտնած է թէ Մխիթարեան Սանուց Միութիւնը կը գտնուի իր 58-րդ շրջանի սեմին եւ ջանք չեն խնայեր Միութեան գործունէութեան մակարդակը արժանի դիրքի բերելու համար: Կոչ ըրած է որ Մխիթարեանցիները բոլորուին Միութեան երդիքին տակ եւ բերեն աշխատանքի իրենց բաժինը: Գործադըրւած է գեղարուեստական յայտագիր մը եւ երգիչ Պարթեւ ալ խանդավառութիւն ստեղծած է:

ԳՆԱԼԸԻ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ զարաւանդին վրայ, Օգոստոս 5-ին, բանախօսութիւն մը տուած է Ս. Փրկիչ հիւանդանոցի քիթ - կոկորդ - ականջի մասնագէտ՝ տոքթ. Միրիճան Միրօղլու: Հաւաքոյթին բացումը կատարած են երկու երիտասարդներ՝ Սարէմ Քիւյէկէչ եւ Շահնուր Գազանճը, որոնք բարի գալուստ մաղթած են ներկաներուն: Ապա, բանախօսը հանգամանօրէն խօսած է իր նիւթին մասին: Հաւաքոյթը փակւած է հիւրասիրութեամբ:

ՊԱՏՐԱՆՔ

Գրեց՝ ՓԱՅԼԱԿ ՍԱՆԱՍԱՐ

ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

1924, Յունուար - Մարտ, Փարիզ,

7.

Իր էութեամբ ամբողջ կ՚ընդվզէր այդ նամակին դէմ. եւ ոչ միայն ինք, այլ իր եսեւէն, հոգին տակէն սպիտակ ուրուական մըն ալ կը ցցուէր՝ բողոքելու, մերժելու համար այդ նամակը:

Բայց... բայց... խեղճ կինը կը վախնար այլեւս իր միայնութենէն: Կը սարսափէր այն պարապէն, այն անապատէն, որուն երեւոյթով կը ներկայանար իրեն ապագան: Անգիտակցաբար, ակամայ, բնական պահանջի նման ան կարօտ ունէր հանգիստի, սփոփանքի, մոռացութեան:

Կէսօրէ վերջ, սեւազգեստ, ան ներկայացաւ Ժան Կուժօն, հայ եկեղեցւոյ դըրասենեակը:

- Ձեզի համար, կը տեսնէ՞ք, տիկին, այսօրուան յետմիջօրէս կը զոհեմ, փառք քարտուղարը. ձեզի շատ, շատ ուրախ լուր մը պիտի տամ... Ի՞նչ պարգեւ կը խոստանաք ինծ:

Շողակաթ նստած էր լուռ, հանդիսատր, ակնարկը սառն. զսպած՝ բոլոր յուզումները. պատրաստ՝ ընդունելու ամէն հարուած, դիմագրաւելու անակնկալին, ինչ ալ բերէր անիկա, ուրախութիւն կամ վիշտ:

«Այո, տիկին, աչքերնիդ լոյս», շարունակեց քարտուղարը. «ձեր աղջիկը գըտնուած է... Ահաւասիկ այդ մասին Պէրլինի հայ հոգեւոր հովիւի կողմէ մեզի եկած նամակը»:

Ու քարտուղարը բացաւ երկարաշունչ գրութիւն մը:

«Աւելորդ կը նկատեմ ամբողջութեամբ կարդալ, տիկին բաւական երկար է. կ՚ամփոփեմ կարեւոր կէտերը միայն»:

Քարտուղարը, աչքերը սեւեռած կնոջ դէմքին, հետաքրքիր՝ անոր ցոյց տալիք հակազդեցութիւններուն, սկսաւ մանրամասնել հատիկ հատիկ.

«Այո, Պէրլինի մեր հոգեւոր հովիւը, Գերմանահայ Միութեան օժանդակութեամբ, երկար փնտռտուքներէ յետոյ, յաջողած է գտնել ձեր աղջիկը, Արփինէ Տիրոյեան... Ճիշդ է անունը, այնպէս չէ»...

- ...

- Ստուգուած է արդարեւ, որ պատերազմի վերջին տարին, ձեր աղջիկը Տըրապիզոնէն կը բերուի Գերմանիա, գինքը պաշտպանող գերման ընտանիքին, Կիւնթերներու կողմէ: Այդ շրջանին անիկա 16 տարու դեռահաս աղջիկ մը ըլլալու էր, այնպէս չէ՞:

- ...

- Կիւնթեր ընտանիքը կը հաստատուի Համպուրկ: Քաղաքական չփոթ կացութիւնը, առեւտրական ձախորդութիւններ թոյլ չեն տար գերման այդ ազնիւ ընտանիքին հետաքրքրուելու հայ աղջկան ազգականական պարագաներով: Բայց, երեւի, ձեր աղջիկը, բնական ձիրքերով օժտուած, ուշադրութիւն կը գրաւէ: Բախտը կ՚ունենայ համապատասխան կրթութիւն մը ստանալու: Միջոցներ, քաջալերանքներ չեն պակսիր... 1919 - 1920 շրջանին ան դուրս կու գայ իբրեւ դերասանուհի ու կը հաստատուի Պէրլին... Ի՞նչ կ՚ըսէք սասր. զարմանալի չէ՞ միթէ...

- ...

- Կարճ ատենուան մէջ, բացառիկ յաջողութիւն կ՚ունենայ ձեր աղջիկը. ատոր կը նպաստեն որքան իր արեւելեան թուխ ու թարմ գեղեցկութիւնը, նոյնքան ալ իր գեղարուեստական խառնուածքը... կը խաղայ բաւագոյն բեմերու վրայ: Սինէմայի ընկերութիւններ զինք ձեռքէ ձեռք կը խլեն... Հարփիննա Կենթեր, Հարփիննա: Այս անունը շրթունքներու վրայ է. ըսւանկարը՝ յայտնի ամէն կողմ... Ձեր մտքէն կ՚անցնէ՞ր սակայն, տիկին, կը յուսայի՞ք...

- ...

- Բայց ճակատագիրը այլապէս կար - գադրած է եղեր, տիկին:

«Տարի մը առաջ, 1924-ին, ձեր աղջիկը համակրութիւնը կը շահի տարեց ջոջի մը. ու ձեր օրիորդը կը լքէ բեմ, արւեստ, փառք, ապագայ ու կ՚ամուսնանայ, հակառակ իրեն եղած ամէն տեսակ թելադրութիւններու, այդ հարուստ Պարոնին հետ... Հոս հարկ չեմ տեսներ մեկնելու այն կարծեցեալ շարժառիթները, որոնք տեղի տուած կրնան ըլլալ ձեր աղջկան՝ այդ դասալքութիւնը. վերջին ժամանակներս անիկա անցուցած է ջղային - հոգեկան տագնապ մը, ինչ որ շատ հասկնալի է... Անցեալի վերյիշում, կարօտ եւ վիշտ, ներքին սպառում ու պարէգի յոգնութիւններ. այս ամէնը շատ լաւ կրնան բացատրել գգայուն խառնըւածքի մը այդ քմայքները... Իրականութիւնն այն է, ուրեմն, որ կը գտնէք այսօր, ոչ միայն աղջիկնիդ, այլ ի վերայ այսր ամենայնի, նաեւ մեծափարթամ փեսայ մը... Օտար անշուշտ, բայց ի՜նչ փեսայ... Ահա ալ հերիաթային իւղը... Երազի մէջ տեսա՞ծ էիր այս բախտը»:

Շողակաթ՝ կը մնար անտարբեր. դէմքին վրայ չէր երեւար ոչ մէկ գիծ: Ակնարկը սեւեռուն ու պաղ, չէր մատներ ամենադոյզն յուզում մը իսկ: Լուրը զինքը չահագրգռելու բնոյթը չունէր ամենեւին կարծէք:

- Բայց, վերջապէս, տիկին, շատ անտարբեր երեւոյթ մը առած էք: Ձեր սառնութիւնը գիս կը զարմացնէ, ըսաւ անհամբերութեամբ քարտուղարը. «Ի՞նչ ուրախ չէ՞ք ձեր աղջիկը գտած ըլլալնուդ համար»...

- Բայց... բայց... ներեցէք, պարոն քարտուղար... ես, դեռ երկու օր առաջ աղջիկս թաղեցի...

Քարտուղարը շանթահար եղաւ. պիշ պիշ, բերանը բաց, չկարենալով հաւատալ լսածին...

- Բայց ի՞նչ կ՚ըսէք, տիկին... Ինչպէ՞ս կարելի է այդ, քանի որ պաշտօնական նամակ կայ, եւ մանաւանդ...

- Սխալմունք ըլլալու է, միսիւ քարտուղար: Ես աղջիկս գտած էի արդէն, ու ափսոս, կորսնցուցի... Կորսնցուցի կրկին...

Շողակաթի ձայնը կը մարէր չոր հեկեկանքի նոպայի մը մէջ:

(Շար. 34)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ կրօնական ընկերակցութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է. –

Պետրոս Կէօզիւզարայի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Աֆար (Գլամար), Տէր եւ Տիկին Ժագ Թաւուքճեան (Գլամար) 50-ական Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Աստուր (Մէօտոն) 30 Եւրօ, Եափար ընտանիք (Առնուվիլ), Պ. Գարակէօզեան (Սեւր) 50-ական Եւրօ, Տիկին Կէօզիւզարա 25 Եւրօ, Օր. Թանիա Եափար (Առնուվիլ) 50 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Քէլէօսալեան, Տիկին Այթաչ Մինազանթ 100-ական Եւրօ:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Մարսէյլի
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ

ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ

Միօրեայ Հայ Վարժարանի 2003 – 2004 ուսումնական տարուան դասընթացքները կը վերսկսին Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 17 առաւօտեան ժամը 10-ին

Սահակ – Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի Արծրունի Զրբաշեան սրահին մէջ
339, avenue du Prado, 13008 Marseille

Անհրաժեշտ տեղեկութիւններու եւ արձանագրութիւններու համար հաճեցէք դիմել՝ Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատուն

Հեռաձայն. – 04 91 77 84 70

HAMASKAINE
CONSTRUIT UNE ECOLE
A MARSEILLE
POUR 400 ENFANTS

Ça m'intéresse!
Je participe!

Hamaskaïne-France
BP 109 — 75422 Paris Cedex 09
Tél. / Fax 01. 45. 23. 29. 05
Internet: www.hamaskaine-france.com

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

C.B.A.F.

Collecte au profit de la communauté arménienne d'Irak

Envoyez vos dons
à l'ordre de la C.B.A.F.
17, rue Bleue, 75009 PARIS

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

ANNEE SCOLAIRE
2003 — 2004
27ème Rentrée
Le LUNDI 22 SEPTEMBRE

1977 : 7 élèves
2003 : 300 élèves

Secteurs d'activités permanentes proposés :

LANGUE ARMENIENNE (17 niveaux)
Initiation— Enfants— Adolescents— Collège— Préparation Bac*— Conversation Adultes

EVEIL A LA CULTURE ET A L'IDENTITE ARMENIENNE (3 niveaux)
Cours d'histoire et géographie

DANSE ARMENIENNE (10 niveaux)
Académique— traditionnelle— folklorique

MUSIQUE (10 niveaux)
Eveil Musical— Solfège— Piano— Violon— Guitare
Musiques d'ensemble (guitares)

DESSIN— ARTS PLASTIQUES (4 niveaux)

ECHECS (2 niveaux)

ANGLAIS (4 niveaux)
Initiation primaire— soutien collège

* *Félicitations aux* 15 *(sur* 15*) élèves MCA ayant réussi le BAC dont les* 9 *ayant présenté* l'arménien

Inscriptions :
les 10, 13 et 17 septembre,
de 14h30 à 18h

Renseignements
auprès de la Direction

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél: 01.43.76.55.89 - fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

Pensez à nous réserver votre journée du
DIMANCHE 14 SEPTEMBRE
pour participer à notre

GRANDE FETE CHAMPETRE

Animée par l'Orchestre S P I T A K
qui se déroulera dans les jardins du Dr et Mme Kéghian
4, rue du Dr Rampont, à Villiers-le-Bel

P r o g r a m m e : **Divine Liturgie à 11h.**
Repas à partir de 13 heures
Musique par l'Orchestre SPITAK
Jeux pour les enfants — Apprentissage de Poterie
Tirage des deux Tombolas (Enfants et Adultes)

Participation aux frais de la journée : Adultes 20 Euros
Enfants 12 Euros

Réservation par tél. : 01.44.59.23.50 (Paroisse de Paris)
01.40.51.11.90 (Centre culturel)

Fabriqué & Distribué par CEPOVETT S.A
150, ancienne route de Beaujeu - GLEIZÉ BP 421
69653 VILLEFRANCHE / SAÔNE CEDEX
Tél : 04 74 62 47 00 - Fax : 04 74 68 20 09 - Em@il : stk@stk.fr

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ
ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

EPHORIE
DE LA CATHEDRALE
ST-JEAN BAPTISTE

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ԿԱՌՈՒՑՄԱՆ 1700-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

Նախաձեռնութեամբ՝ Փարիզի եւ Շրջանի
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 30-ԷՆ
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 6

Այս ճամբորդութեան համար նախատեսուած է՝
8 օրուան համար՝ 1180 Եւրօ
Առանձին սենեակի պարագային՝ 1355 Եւրօ
(Օդանաւ, օդակայանի տուրք, վիզա, պանդոկ, շրջապտոյտներ, սնունդ)

Մասնակցութեան համար հեռաձայնել Առաջնորդարանի Քարտուղարութեան՝
01 43 59 67 08 թիւին

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ
«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ 16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ 13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ 12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ 12€

եւ

«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Տաղկախաղ 50-ամեայ հատախածոյէն) 19€

Դիմել՝ «ՅԱՌԱՋ»ի:
Թղթատարի ծախք՝ 6 €, հատոր գլուխ:

ՈՒՐԲԱԹ
ՕԳՈՍՏՈՍ 22
VENDREDI
22 AOUT
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.752
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
79e ANNEE — N° 20.752

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՏՕԹԸ

ՄԵՌԵԱԼՆԵՐՈՒ ԹԻՒԸ 13 ՀԱԶԱՐԻ ՀԱՍԱԾ Է

Օգոստոս 21-ին, Ֆրանսայի կառավարութիւնը կը գումարէր վերամուտի իր առաջին նիստը, ուր օրակարգը միայն բարդ եւ ծանրակշիռ հարցեր ունէր։ Գլխաւորն էր անսովոր տօթը եւ Օգոստոս 20-ին հաստատուած էր, ըստ Մեռելատունին (Փոմփ Ֆիւնէպր Ժէնէրալ) որ մեռեալներու թիւը 10.400 է, մինչ, ընդհանուր ձեւով եւ միայն տօթին հետեւանքով ան կրնար հասնիլ 13.600-ի։ Ահաւոր թիւ մը Ֆրանսայի նման երկրի մը համար, որ մաս չի կազմեր «երրորդ աշխարհին»։ Վարչապետ Ռաֆարէն անմիջապէս յանձնախումբ մը նշանակել տուաւ Առողջապահութեան նախարարին, որպէսզի լուրջ ուսումնասիրութիւն մը կատարուի եւ ամսուս վերջ լուրջ գնահատում մը հրապարակուի։ Այդ յանձնախումբին մաս պիտի կազմեն ձեռնհաս եւ անկախ անձեր եւ իրենց աշխատանքը պէտք չէ մէկ ամիսէն աւելի տեւէ։

Եւ տօթին հետեւանքը միայն տարեցներու մահերը չեն։ Մէկ միլիառ Եւրոյի վնաս կայ գիւղատնտեսութեան մէջ, ոչինչ խնայուած է, կով, հաւ, խոզ, ցորեն, եգիպտացորեն, պտուղ, բանջարեղէն եւ այդ առընչութեամբ ալ գիւղատնտեսութեան Խորհուրդը նիստ կը գումարէր։ Դեռ կան հրդեհներու վնասները, շուրջ 40 հազար հեկտար անտառ այրած է, այսինքն վերջին 3 տարիներու կրկնապատիկը։

Այս պայմաններու մէջ է, որ Շիրաք, որու լռութիւնը, Գանատայի երեք շաբաթներու արձակուրդին ընթացքին, խիստ կերպով քննադատուեցաւ, կը նախագահէր Նախարարաց Խորհուրդի նիստին։ Շրջապատը կ'արդարացնէ այդ ընթացքը յայտարարելով թէ հեռաձայնային կապի մէջ էր եւ թէ կառավարութիւնը կացութիւնը կը մատակարարէր (ինչ որ ի դէպ ճիշդ չէ, բոլոր նախարարները արձակուրդի մէջ էին եւ միայն տեղակալներ կային Փարիզ)։ Ռաֆարէն ալ վերադարձաւ Գոմպլուէն, Մաթէնի Վալի նահանգէն արտայայտուեցաւ, ձայնը չելաւ Հիւպէր Ֆալքոյի, որ Տարեցներու ենթանախարար է եւ մեռեալներու թիւին կէսը հանգստեան տուներու բնակիչներուն կը վերաբերի։ Կը յիշուի որ ենթանախարարը 2002-ին շրջաբերական մը ուղղած էր նահանգապետներուն, ուր կը շեշտուէր թէ հրահանգ պէտք է տրուի այդ տուներու տնօրէններուն, որպէսզի զովացնեն տարեցները, ջուր խմել տան եւ այլն, եւ այլն։ Կը թուի որ այդ շրջաբերականը բարձի թողի եղած է 2003-ին եւ ոչինչ կատարուած է այդ առընչութեամբ։

Դեռ կան այլ բազմաթիւ հարցեր։ Տնտեսական գետնի վրայ, աճը 0,3% նահանջ արձանագրած է երկրորդ եռամսեային եւ հեռացած չէ գործազուրկներու պարագան։ Կրթական գետնի վրայ, օրէնքին խիստ գործադրութիւնը, այսինքն պիտի չվճարուին գործադուլի օրերը, մեծ աղմուկ կը հանէ արդէն եւ գործադուլը անխուսափելի կը նկատուի։ Կանաչները կը պահանջեն Առողջապահութեան Նախարարին հրաժարումը, մինչ այս վերջինը պարտի լուծում առաջարկել ընկերային ապահովագրութեան բացը դարմանելու համար։

Անկասկած, ամէնէն դժուար վերամուտն է, զոր կառավարութիւնը կը դիմագրաւէ։

ՈՃՐԱՓՈՐՁԵՐԷՆ ԵՏՔ

ՊԱՂՏԱՏ
ՊԵՆՈՆ ՍԵՒԱՆ ՎԻՐԱՒՈՐՈՒԱԾ ՉԷ
ԻՍՐԱՅԷԼ
ԲԱՆԱԿԸ ԱԶԱՏՕՐԷՆ ԿՐՆԱՅ ԳՈՐԾԵԼ

ՄԱԿ-ի հանրային տեղեկատուութեան վարչութենէն Վ. Տկաչուկ հերքած է Պաղտատի ահաբեկչութեան ընթացքին հայազգի Պենոն Սեւանի վիրաւորուած ըլլալուն լուրը։ Անոր տուեալներով Պ. Սեւան Պաղտատ չէր գտնուեր այդ միջոցին։

ՄԱԿ-ի կեդրոնատեղիին դէմ գործուած ոճրափորձէն ետք, Օգոստոս 20-ին, արդէն 24 դիակներ յայտնաբերուած էին, մինչ վիրաւորներու մեծ մասը ծանր վիճակի մէջ է։

Ամերիկացիներուն դէմ կամ ՄԱԿ-ի, դէպքերը կը հաստատեն որ Իրաքի պարզած պատկերը բաւական մտահոգիչ է եւ կրնայ Ամերիկացիներուն նոր Վիէթնամը ըլլալ կամ առնուազն Աֆղանիստանը։

Ոճրափորձերէն ետք, Օգոստոս 20-ին, բիրտ արարքները շարունակուած են Թիքրիթ եւ Պասրա, ուր սպաննուած է ամերիկացի թարգման մը եւ երկու զինուորներ ալ վիրաւորուած են Թիքրիթ, իսկ Պասրայի մէջ երեք հոգի մեռած է (երկու մանուկ) բեռնակառքի մը հրդեհին մէջ։ Ամերիկացի վարիչին համար, Սուրիայէն եկած են ՄԱԿ-ի շէնքին դէմ ոճրափորձին հեղինակները, ընդունելով հանդերձ որ այս մէկը տարբեր տարողութիւն ունի եւ նորութիւնն այն է որ ապահովութեան հարցը ահաբեկչական տարողութիւն առած է, բայց, քաոս չէ։ Ճ. Պուշի համար ալ ամէն ինչ լաւ կ'ընթանայ Իրաք եւ այդ է ահաբեկչութեան պատճառը։ Քոֆի Անանն իսկ ԱՄՆ-ն պատասխանատու կը նկատէ անցուդարձին, որովհետեւ, կ'ըսէ.– «Գրաւող ուժը պատասխանատու է օրէնքին, կարգուկանոնին եւ ապահովութեան յարգանքին երկրին մէջ։

Կը յուսանք որ համախմբման ուժերը յաջողած կ'ըլլան ապահովութիւն հաստատել, որպէսզի քաղաքական եւ տնտեսական վերակառուցման մեր պարտականութիւնը կատարենք։ Ջեդու»։

Իրաքցիներուն համար ալ մէկ յստակ կէտ կայ՝ ամէն բանի համար յանցաւորը Ամերիկան է։

Շարոն արտօնեց Իսրայէլի բանակին, որ ազատօրէն գործէ, գրաւեալ հողերը մտնէ եւ ոճրափորձին վրէժը լուծէ, ինչպէս որ կ'ուզէ։ Այլ խօսքով, հակադարձութիւնը պէտք չէ ուշանայ, նոյնիսկ ջանալով պահել յոյսի մը նշոյլը խաղաղ լուծումի մը համար։ Երուսաղէմի ոճրափորձին հետեւանքով 18 մեռեալ եւ 130 վիրաւոր կար։

Այդ ոճրափորձը ապտակ մըն էր նաեւ պաղեստինցի Նախարարապետին համար, որ ստիպուեցաւ խզել արարքին պատասխանատու մարմիններուն հետ։ Այս առընչութեամբ կ'ըսուէր թէ Ապպաս վերջնագիր մը տուած է Արաֆաթի, որպէսզի հարկ եղած միջոցները ձեռք առնէ Համասի եւ Իսլամական Ջիհատին դէմ, որոնք տէր եղած էին արարքին։ Անանուն աղբիւր մը տրուած այս լուրը, կ'աւելցնէ թէ Ապպաս չորս պահանջ պիտի ներկայացնէ եւ եթէ գոհացում չստանայ, կառավարութիւնը կը հրաժարի։

Ա Մ Ն

ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ ՎԱՐԿԱԲԵԿՈՂ ՅԱՅՏԱԳԻՐ

Լոս – Անճըլըսի հայկական շրջանակներուն մէջ ընդվզումի պատճառ եղած է տեսնել որ Փետրուար 16-էն ետք Յուլիս 5-ին ալ հեռասփռուած է ծրագիր մը ուր Հայերը «աւազակներ եւ վայրենիներ» որակուած են։ Ներկայացուած է սպանութեան մը պատմութիւնը ուր ոճրագործները Հայեր եղած են, ինչ որ հետախոյզի կերպարին ընել տուած է վերոնշեալ որակումները։

Հայ Դատի ԱՄՆ-ու արեւմտեան գրասենեակի ներկայացուցիչները Օգոստոս 14-ին հանդիպում ունեցած են նահանգային դատախազ Պ. Լոքիէրի հետ ու նիւթ ըրած միջադէպը։ Այս վերջինը հաստատած է թէ թէ՛ հեռատեսիլով թէ այլ միջոցներով որեւէ մշակոյթի նկատմամբ նման ընդհանրացումներ վիրաւորական եւ խտրական են։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲՆԱԿՉՈՒԹԻՒՆԸ 3.2 ՄԻԼԻՈՆ Է

Այս տարուան Յուլիս 1-ի կացութեամբ Հայաստանի բնակչութիւնը 3 միլիոն 210 հազար հոգի է։ Անցեալ տարուան նոյն թուականին այդ թիւը եղած էր 3 միլիոն 209 հազար 700։ 2003-ի առաջին վեց ամսուան ընթացքին մեկնողներու թիւը 24 հազար 800 աւելի եղած է ժամանողներէն, ինչ որ շուրջ 30% նուազ է անցեալ տարուընէ։ Նոյն ժամանակահատուածին ծնունդներու համեմատութիւնը 8.9% աւելցած, մահացութիւնը 1.6% պակսած է։ 6% պակսած են նաեւ մինչեւ մէկ տարեկան երախաներու մահացութեան դէպքերը։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՉԷՉԷՆԻՈՅ ՄԷՋ, բուռն կռիւներ տեղի ունեցած են Օգոստոս 20-ին, անկախապաշտներու եւ ռուսական բանակին միջեւ, մինչ նախագահական մերձաւոր ընտրութիւնը պէտք է կայունացնէր երկիրը։ Զինուոր մը եւ ռուսամէտ ոստիկան մը սպաննուած են։ Ընտրութեան համար (Հոկտեմբեր 5) արդէն 13 թեկնածու կայ։

ՅՈՅՆ ԿՐՕՆԱՒՈՐՆԵՐԸ հաւատացեալներուն վճարել կու տան օդափոխիչ սարքերու զետեղումը մկրտութիւններու, պսակներու կամ յուղարկաւորութիւններու առեն։ Աթէնքի մէկ արուարձանին քահանան կը բացատրէ «Էլեֆթէրոթիփիա» թերթին մէջ, որ այդ ձեւով կրօնական դասը կ'ուզէ ծախքերը ապահովել այդ օդափոխիչներուն, որոնք շատ սուղի կը նստին։ Կը բաւէ յաւելեալ 15 Եւրօ վճարել։

ՎԵՐՈՆԱ (Ռոմէօ եւ Ժիւլիէթի ծանօթ քաղաքը) Օգոստոս 22-ին հանդիպում կ'ունենան Ս. Պէրլիւսքոնի եւ Կ. Շրէօտէր վերահաստատելու համար Պէրլիւսքոնիի ճախող խօսքերուն ստեղծած քէնին հաշտարար լուծումը։ Իտալիոյ վարչապետը, որ Եւրոպական Միութեան նախագահն է Քափօ-ի (արգելափակման նացիական կայանի պահակ) դեր առաջարկած էր գերման երեսփոխանի մը։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 20 / 21)

ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒՄ ՄԱԿ-Ի ՊԱՂՏԱՏԻ ԿԵԴՐՈՆԻՆ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄԻՆ

Հայաստանի Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան յայտարարութեամբ մը հանդէս եկած է, ըսելու համար թէ Հայաստան կը դատապարտէ ՄԱԿ-ի Պաղտատի կեդրոնին դէմ կատարուած յարձակումը։ Հայաստան նաեւ ցաւակցած է ՄԱԿ-ի ամբողջ անձնակազմին ու ողբացած Ս. Վիյէյրա տը Մելոյի մահը։

ՀՐԱԴԱԴԱՐԻ ԽԱԽՏՈՒՄ

Ատրպէյճանական աղբիւրները Օգոստոս 20-ին մեղադրած են հայկական ուժերը թէ հայեւատրպէյճանական սահմանի Տաւուշի հատուածին վրայ բռնաբարած են հրադադարը։ Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարարը պատասխանելով յայտարարած է թէ կրակը բացուած է ատրպէյճանական կողմէն եւ այդ իսկ պատճառով 0 – ԷՍ – ՍԷ – Ը-ի դէտերու խումբը դադրեցուցած է շրջան կատարած այցը, չէ գացած Տաւուշ։ Բացուած կրակոցներէն ոչ ոք վիրաւորուած է։

ԱՄԲԵՐԴԻ ՊԵՂՈՒՄՆԵՐԷՆ ՊՐՈՆԶԵԱՅ ՇՐՋԱՆԻ ՔԱՂԱՔ – ՏԱՃԱՐ ՅԱՅՏՆԱԲԵՐՈՒԱԾ

Գիտութեան ակադեմիային Հնագիտութեան եւ ազգագրութեան հիմնարկին կողմէ 2001-էն ի վեր հնագիտական պեղումներ կը կատարուին Արագածոտնի Ագարակ եւ Ոսկեհատ գիւղերուն միջեւ, Ամբերդ գետի աջ ափին վրայ։ Շուրջ 200 հեկտար տարածութեամբ այդ վայրէն յայտնաբերուած է Կուր – արաքսեան մշակոյթի պրոնզէ դարուն պատկանող բացօթեայ ժայռակերտ քաղաք – տաճար։

Պեղումներու ղեկավար Պաւել Աւետիսեանի տեղեկատուութեան համաձայն, մօտ հինգ մեթր խորութեամբ բացուած է փողոց մը որուն երկու կողմը կանոնաւոր յատակագիծով շինութիւններ կան։ Գտնուած են Աղեքսանդր Մակեդոնացիի, Օկտաւիանոսի պատկերներով արծաթէ դրամներ, խեցեղէն, մետաղագործական կաղապարներու բեկորներ։ Արդէն հանուած ու արձանագրուած է շուրջ 40 հազար կտոր իր։ Հնախոյզներուն անմիջական օժանդակութիւն խոստացած է նախագահ Ռ. Քոչարեան Ագարակ կատարած այցին ընթացքին։

Կը նախատեսուի պեղումներու տարածքին վրայ շէնք մը կառուցանել, գտածոները հոն ամփոփելու համար։ Աշխատանքը կը կատարուի հինգ ջոկատի կողմէ որոնց մէջ կան վեց հնագէտ, երկու օգնական, երկրաբաններ, ճարտարագէտներ։ Ամերիկեան հիմնարկ մը ստանձնած է աշխատանքին նիւթական մասը։ Նաեւ կը տրամադրէ գործիքներ ու հարկաւոր պիտոյքը։

ԿՐԵՄԼԻՆԵԱՆ ՄԵՆԱՄԱՐՏԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Մ. Գ. – Դուք հասկանո՞ւմ էք, երբ ես խօսում եմ փոխզիջման մասին, նկատի ունեմ այնուամենայնիւ ուրիշ բան: Դուք առաջարկում էք այնպիսի տարբերակներ, որոնք պահպանում են երկու ժողովուրդների միջեւ օտարացումը: Իսկ ես խօսում եմ այնպիսի փոխզիջման մասին, որի շնորհիւ հակամարտող կողմերը միմեանց ձեռք կը մեկնեն: Ինձ հասել է մի տեղեկութիւն, ըստ որի Ադրբեջանում հասարակական շրջաններում այսպիսի միտք է արծարծուել մի գուցէ ԼՂԻՄ–ում բնակուող Հայերին վստահութիւն ներշնչելու համար բարձրացնե՞լ այդ մարզի կարգավիճակը մինչեւ ինքնավար Հանրապետութեան մակարդակի: Ես կարծում եմ, որ դա հետաքրքիր միտք է: Դա ինձ վստահութիւն է ներշընչում, որ այդ հարցը բարձրացուել է յատկապէս Ադրբեջանի կողմից: Դա լաւ կը լինէր: Բայց հաւաքուեց ԼՂԻՄ–ի ժողովրդական պատգամաւորների մարզխորհրդի նստաշրջանը եւ յայտարարեց, որ ինքը չի ենթարկւում Ադրբեջանին, յայտարարեց յատկապէս այն պահին, երբ ձեռնարկուեց այդ որոշման մշակումը:

Ս. Հ. – Դա նոյնպէս տարբերակ է:

Մ. Գ. _ Եւ դա կը բարձրացնէր երաշխիքը: Կ'ունենային իրենց սահմանադրութիւնը, այնտեղ որոշակի սկզբունքներ կը սահմանուէին: Եւ կարծում, որ ընդհանուր առմամբ, դա հետաքրքիր գաղափար է:

Այս անգամ խօսակցութեանը խառնւում են Ադրբեջանի ղեկավար Աբդուլ – Ռահման Վեզիրովը:

– Միխայիլ Սերգեեւիչ, ես ուզում եմ ասել, որ այն բանից յետոյ, երբ ընդհանրապէս այդ մասին խօսակցութիւն գնաց, Ստեփանակերտում ցոյց տեղի ունեցաւ, որտեղ յայտարարեցին, որ իրենց դա պէտք չէ: Այդ բանից անմիջապէս յետոյ Ադրբեջանում որոշակի խմբակցութիւններ սկսեցին ստորագրութիւններ հաւաքել ընդհանրապէս մարզը լուծարելու համար:

Մ. Գ. – Աւելին, քանի որ Հայաստանում ապրող Ադրբեջանցիների թիւն էլ աւելի պակաս չէ, քան Հայերինը Լեռնային Ղարաբաղում, այդ դէպքում եկէք այնտեղ էլ ստեղծենք ինքնավար մարզ...

Ս. Հ. – Բնականաբար, կան եւ այնպիսի ուժեր, որոնք ընդհանրապէս չեն ցանկանում հիմնախնդրի ճիշդ լուծումը, չեն ցանկանում երկխօսութիւն... Ես պատահական չասացի, որ պարզապէս մարդկանց ականջներում խցաններ են, ասում են...

Ա. ՎԵԶԻՐՈՎ. – Ահա թէ ինչ է ասում յարգելի մարդը, որին կուսակցութիւնը վստահել է երիտասարդների դաստիարակութիւնը: Դէ՛, ի՞նչ պէտք է սովորի այդ երիտասարդութիւնը: Մի՞թէ մենք երիտասարդութեանը պէտք է ասենք այդպիսի խօսքեր:

Ս. Հ. – Միխայիլ Սերգեեւիչ, ես չէի ցանկանայ պատասխանել Վեզիրովին, որովհետեւ դա կը լինէր հարուած գօտկատեղից ցածր, բայց ստիպուած եմ...

Մ. Գ. – Ո՛չ, սպասեցէ՛ք: Իսկ ես կ'ասեմ այն, ինչ կարդացել եմ եւ գիտեմ ընկեր Համբարձումեանի ելոյթների մասին...

Ս. Հ. – Իմ դիրքորոշումը չատ որոշակի է եւ հիմնաւորուած: Մենք, Միխայիլ Սերգեեւիչ, կարող ենք առանձին խօսել, եւ պէտք չէ, որ վիճենք հէնց այստեղ, որովհետեւ ես էլ Ձեզ պէս ճարտար լեզու ունեմ, այդ պատճառով էլ մեր վէճը երկար կը լինի:

Մ. Գ. – Իսկ մի՞ գուցէ արդէն եկել է գործի ժամանակը, մի՞ գուցէ պէտք է չատերի լեզուն կարճացնել ինքնաքննադատութեան կարգով:

Ա. ՎԵԶԻՐՈՎ. _ Ես խորապէս ափսոսում եմ: Կարող է այն ինչ ես ասացի, իրօք անտակտ է: Բայց ես ցանկանում էի, որ ինձ լսէին: Ես չատ ուրախ կը լինէի Ձեզ հետ հանդիպել եւ միւսների հետ նոյնպէս: Եկէք գրուցենք, եւ այն ժամանակ գուցէ որեւէ փոխզիջման գանք:

Ս. Հ. _ Դէ՛, ինչ կայ որ, համեցէք Երեւան, ես ձեզ կ'ընդունեմ: Միխայիլ Սերգեեւիչ, բանն այն է, որ իրօք, այսպիսի լուրջ դրութեան եւ քննարկման սրայմաններում Դուք պէտք է ասէք Ձեր վերջնական կարծիքը: Եւ յուսով եմ, որ մենք այստեղից կը մեկնենք Երեւան՝ ունենալով ինչ – որ մի արմատական որոշում: Ճիշդ կը լինէր, որ այն, ինչ ընկեր Վեզիրովն ասաց մեր կարճ երկխօսութեան ժամանակ ասէր աւելի չուտ, պաշտօնապէս այս ամբիոնից իր հիմնական ելոյթի ժամանակ, որ Ադրբեջանում առաջարկութիւն կայ լուծարել ինքնավար մարզը: Դուք պէտք է իմանաք ամէն ինչ, մենք պարտաւոր ենք իմանալ այս բոլորը նախօրօք, որպէսզի կայացնենք ճիշդ որոշում: Քանի դեռ չկայ ճշգրիտ տեղեկատուութիւն, չի կարող լինել եւ ճիշդ լուծում:

Մ. Գ. – Այստեղ չատ է չեշտը դրւում այն բանի վրայ, թէ ինչպէս է փոխւում ժողովրդական վիճակագրութիւնը, ինչպիսի գործընթացներ են այնտեղ կատարւում, եւ դա ներկայացւում է որպէս կարեւոր փաստարկ ու որոշակի քաղաքականութեան արդիւնք: Իսկ ահա, որքա՞ն էր Դարասկիգրին ադրբեջանական բնակչութեան թիւը Երեւանում:

Ս. Հ. – Դարասկիզբին Երեւանո՞ւմ:

Մ. Գ. – Այո:

Ս. Հ. _ Դժուարանում եմ ասել:

Մ. Գ. – Դուք պարտաւոր էք իմանալ, ես Ձեզ կը յիշեցնեմ: Դարասկիզբին Երեւանում ապրող Ադրբեջանցիների թիւը կազմում էր 43 տոկոս: Որքա՞ն է այսօր Ադրբեջանցիների տոկոսային յարաբերութիւնը:

Ս. Հ. – Այժմ չատ քիչ է, մէկ տոկոսից էլ պակաս:

Մ. Գ. – Ընդ որում, ես չեմ ուզում մեղադրել Հայերին, որ նրանք այնտեղից արտաքսել են Ադրբեջանցիներին: Եթէ մենք այսպէս իւրաքանչիւր թուից հեռուն գնացող հետեւութիւններ անենք, եթէ մէկս միւսի երեսին մեղադրանքներ չպրտենք, ապա ոչինչ չի ստացուի: Դուք հօ գիտնական էք: Պէտք է լինել ճշգրիտ տեղեկութիւններում, ճշգրիտ՝ ճշմարտութեան մէջ: Եթէ դա լինի միայն Ձեր ճշմարտութիւնը կամ իր ճշմարտութիւնը, դա դեռեւս ճշմարտութիւն չէ: Բայց, կայ մի ճշմարտութիւն, որը կայացել է դարերով ապրել են այդ հողի վրայ Հայեր եւ Ադրբեջանցիներ: Ձեզ համար Լեռնային Ղարաբաղը օրրան է, հայ ժողովրդի, այսպէս ասաց, յենակէտերից մէկը, հոգեւոր յենարանը: Բայց, չէ որ Շուշիից են դուրս եկել եւ՛ կոմպոզիտորներ, եւ՛ Ադրբեջանի արուեստի այլ գործիչներ: Եւ այս բոլորը Լեռնային Ղարաբաղն է: Չի կարելի հէնց այսպէս գութանով վարել մարդկանց հոգիների վրայով, դարերի վրայով, մարդկանց վրայով:

Ս. Հ. _ Միխայիլ Սերգեեւիչ, հարկաւոր չէ վարել: Հարկաւոր է ահա՝ այսպէս վարուել, ունենալով ճշգրիտ տեղեկատուութիւն, Գերագոյն Խորհուրդը, նրա Նախագահութիւնը այնպիսի որոշում կ'ընդունի, որ հայկական ԽՍՀ–ի պատգամաւորները կարող են հանդիսատ գնալ եւ համոզել ժողովրդին, որ այդ որոշումը լաւագոյնն է եւ հնարաւորը:

Մ. Գ. – Քաղաքականութիւնը հնարաւորութեան արուեստ է:

Ս. Հ. – Ի հարկէ:

Մ. Գ. _ Այստեղ գնում է քաղաքական գործընթացը, որոշման մշակման գործընթացը:

Ս. Հ. – Այդ պատճառով էլ ես ասում եմ, որ Լեռնային Ղարաբաղի հարցը պէտք է լուծել հիմնաւորուած քաղաքական ճանապարհով եւ ոչ թէ ձեւական մօտեցմամբ:

Մ. Գ. – Դուք պէտք է կատարէք Ձեր խոստումը, որ Դուք այստեղ ասացիք, պէտք է մարդկանց վերադարձնել բնական կեանքին:

Ս. Հ. – Շատ դժուար է: Ամէն ինչ կախուած է մեր որոշումից: Շատ է կախուած...

Ահա այսպիսի երկխօսութիւն: Մի երկխօսութիւն, որը գդալի չափով բնութագրում է 1988 թ. Յուլիսի 18–ի նիստի ընթացքը:

Հայաստանի իշխանութիւնների դիրքորոշումը նիստում հանգամանօրէն ներկայացրեց ՀԽՍՀ Գերագոյն Խորհրդի Նախագահութեան նախագահ Հրանտ Ոսկանեանը:

– Ամենայն հաւանականութեամբ եւ ի մեծ ցաւ մեզ, մենք չկարողացանք Նախագահութեան անդամներին հասցնել Հայաստանում եւ ԼՂԻՄ–ում տիրող իրավիճակի ամբողջ սրութիւնն ու ողբերգականութիւնը, – մասնաւորապէս, ասաց Հ. Ոսկանեանը: Այսպիսի որոշման ընդունման դէպքում այն հայ ժողովրդի մէջ առաջ կը բերի թէ ցաւ, թէ հիասթափութիւն, քանի որ ամբողջ հայ ժողովուրդն սպասում էր, որ այդ հարցը քննարկելիս կ'առաջնորդուենք կուսակցական կոնֆերանսի բանաձեւերի հիմնադրոյթներով, որոնց ակունքները ըլլիգր են առնում ՍՄԿԿ կենտկոմի ապրիլեան պլենումից: Ես դիմում եմ ՍՍՀՄ Գերագոյն Սովետի Նախագահութեան բոլոր անդամներին՝ խնդրում եմ ձեզ մէկ անգամ եւս համակուել մեր ժողովրդի ըղձերով ու յոյսերով, ՍՍՀՄ ժողովուրդների բարեկամութեան ամրապնդման չահերով: Ինչո՞ւ միմեանց ընդառաջ չգնանք, չգտնենք փոխզիջում, այլընտրանք:

Մ. Գորբաչովը, դիմելով Հ. Ոսկանեանին, նետում է.

–Ո՞րն էք դուք համարում փոխզիջում: Ենթադրում եմ, մենք պէտք է գտնենք այնպիսի լուծում որը չոտնահարեր ոչ հայ, ոչ ադրբեջանական ժողովրդների չահերը, նրանց չդնէր այնպիսի դրութեան մէջ, երբ, իբր, մէկը յաղթանակ է տարել, իսկ միւսը՝ պարտութիւն կրել: Եթէ այդպէս լինի, ամէն ինչ կը մնայ առաջուայ նման, եւ էլ աւելի կը բորբոքուեն կրքերը: Եկէք խելամիտ ելք փնտռենք:

Պերեստրոյկայի հայրն անյարգալից լռեցնում է անգամ Հայաստանի գիտութիւնների Ակադեմիայի պրեզիդենտ, Ակադեմիկոս Վիկտոր Համբարձումեանին:

Ոչ պակաս տրամաթիք էր Մ. Գորբաչովի խօսակցութիւնը գրող Վարդգէս Պետրոսեանի հետ:

Այս մէջբերումը կարող է չափազանց երկար թուալ ընթերցողին, սակայն մենք միտումնաւոր ենք անում այդ, որպէսզի յիշեցնենք այն օրուայ եղածի ողջ տրամաթիզմը: Երեւի թէ առաջին անգամ Կրեմլեան կամարների ներքոյ գումարուած բարձր ժողովում ոչ թէ կեղծ միակարծութիւն էր տիրում, այլ բացայայտ ճշմարիտ խօսք էր հնչում:

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԳԻՐՔԻՆ ԱՆՑԵԱԼՆ ՈՒ ԱՊԱԳԱՆ

Բ.

Ես կրնամ պնդել որ մեր ժամանակակից մարդը չի կրնար հրաժարիլ գիրքէն կամ ձեռքին մէջ շօշափելի գիրք մը ունենալու հաճոյքը չի կրնար փոխարինել համակարգիչի մը սկաւառակէն կամ պաստառին վրայէն կարդալու հաճոյքին հետ: Գիրքը տակաւին հեռու է իր վերջին օրերը ապրելէ: Բայց չեմ կրնար պնդել որ հարիւր տարի, հարիւրքան տարի վերջ մարդիկ նոյնը պիտի գդան: Այդ հեռաւոր թուականներուն գիրք կոչուածը թերեւս արդէն դարձած կ'ըլլայ թանգարանային ապրանք: Տուներէն ջնջուած կ'ըլլան գրադարանները: Տըպարանները այլեւս գիրք չեն տպեր, կազմարարները այլեւս գիրք չեն կազմեր, գրավաճառները այլեւս գիրք չեն վաճառեր: Ընթերցասիրութիւնը կը շարունակուի, բայց ո՛չ թէ մեր այսօրուան գիրքերուն օգտագործումով: Դպրոցներու մէջ դասաւանդութեանց համար ալ տարբեր տեսակէ գործիքներ կը գործածուին որպէս «դասագիրք»: Մենք այսօր կը հաւատանք որ գիրքը չատ սիրելի առարկայ մըն է մեզի համար, մինչդեռ հարիւր տարի վերջ մարդիկ թերեւս պիտի զարմանան թէ իրենց նախնիները ինչպիսի համբերութիւն ունեցեր են գիրք կարդալու համար:

Հասկնալու համար ապագան, պէտք է նայիլ դէպի հեռաւոր անցեալ: Առաջին մարդը որ երեւցաւ երկրագունդին վրայ, գիրք չունէր: Գիրքի մասին գաղափար իսկ չունէր: Կարդալ կամ գրել չէր գիտեր: Գիտութիւն ըսուածն ալ գոյութիւն չունէր այնպէս ինչպէս ունի այսօր: Խօսքն ու բառն իսկ ապահովաբար բաւական վերջ է որ ձեւաւորուեցաւ առաջին մարդուն բերնին մէջ:

Բայց գիր, լեզու, գիտութիւն դառնալու կոչուած առաջին փորձառութիւնները, եւ տակաւին բազմաթիւ աղդակներ տակաւ ճամբայ հարթեցին դրաւոր մըշակոյթին: Մարդիկ, սկսելով քարայրներէն, զանազան նիւթերու վրայ արձանագրութիւններ կ'ընէին: Եւ ո՛վ գիտէ ինչ երջանկութեամբ է որ առաջին մշակոյթի մարդիկը ստեղծեցին մագաղաթը եւ անոր վրայ սկսան ձեռագիր գրականութիւն ստեղծել: Այդ շրջանի մարդոց համար ո՛վ գիտէ որքան գեղեցիկ էր մագաղաթեայ ձեռագիր մատեանը, որ այսօր իսկ մեզի համար այնքան թանկագին է: Բայց մեզի համար թանկագին է տարբեր պատճառներով: Մեզի համար թանկագին է որովհետեւ անցեալէ մնացած կարեւոր ժառանգութիւն է ան, որովհետեւ այդ հեռաւոր շրջաններու բարքերը կը ցոլացնէ ան, որովհետեւ մարդ մը թերեւս իր կեանքին կէսը զոհած է ձեռագիր մատեան մը գրելու ու նկարազարդելու համար: Մինչդեռ այդ հեռաւոր շրջանի համար մագաղաթեայ ձեռագիր մատեանը ընթերցանութեան եւ ուսուցման, լուսաւորութեան եւ գեղեցիկ դպրութեան միակ եւ սուղ միջոցն էր: Միայն արքաները, վանքերու հոգեւոր պետերը, մեծահարուստները կրնային ունենալ այդպիսի ձեռագիր մատեան մը: Ձեռագիր մատեանը առանձնաշնորհում մըն էր, մենաշնորհ մը՝ քիչ թիւով մարդոց համար:

Կրնանք մտածել թէ այդ շրջանի երջանիկ ու բախտաւոր մարդիկը հոգեբանական որոշ դրդապատճառներով թերեւս չատ ալ չուրախացան երբ լսեցին տպագրական առաջին գործիքի մը մասին: Տպագրական այդ գործիքը թուղթի վըրայ տպագրութիւն պիտի ընէր ու նոյն գիրքէն հարիւրաւոր օրինակներ հրապարակ պիտի հանէր մէկ անգամէն: Այսպիսի յեղաշրջում մը գահընկէց պիտի չընէ՞ր մագաղաթեայ ձեռագիր ընտիր մատեանը: Մագաղաթեայ մատեաններու տէրերը ու զանոնք գրի առնող վարպետ «գրիչ»ները կրնայի՞ն հաշտուիլ այն գաղափարին հետ թէ ձեռագիր մատեանը մէջտեղէն պիտի վերնար ու գիրք կոչուածը պիտի դառնար հասարակ ու աժանագին ապրանք որ պիտի մտնէր ամէն տունէ ներս: Այդ մարդիկ կրնայի՞ն երեւակայել թէ մարդու կեանքին մէջ ինչպիսի ահաւոր յեղաշրջում մը պիտի իրականանար տպագրական մեքենայի ու տպագիր գիրքի ստեղծումով:

Մենք ալ այսօր թերեւս նոյն հոգեբանութեան մէջ կը գտնուինք: Մենք հան-

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՉԻ ՔԱՋԱԼԵՐԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ԳԻՐՄԱՆԻԱ ԱՐՏԱԳԱՂԹԸ

ՊԷՐԼԻՆԱԲՆԱԿ ՀԱՅ ՓԱՍՏԱԲԱՆ ՄԸ ԿԸ ԲՈՂՈՔԷ

Ահաւասիկ լուր մը որ տարբեր մեկնաբանութեանց դուռ կրնայ բանալ: «Մարմարա»յի Օգոստոս 2-ի թիւէն տեղեկացանք որ պէրլինաբնակ հայ փաստաբան մը՝ Ստեփան Թաշճեան մտադիր է դատ բանալու Գերմանիոյ Արտաքին նախարարութեան դէմ որ խտրական ընթացք ունի այն Հայերուն հանդէպ, որոնք գերմանական դեսպանատուն կը դիմեն մուտքի վիզա ստանալու համար: Իր կատարած ուսումնասիրութեան համաձայն, հետեւեալ արդիւնքներուն հասած է ճըշդելէ ետք, Հայաստանէն, Վրաստանէն եւ Ազրբէջանէն Գերմանիա մեկնիլ ուզողներու դիմումներուն մասին:

Գերմանիոյ Արտաքին նախարարութեան տուեալներուն համաձայն 2000-ին, Գերմանիա մուտքի վիզայի 3 միլիոն 51 հազար դիմում ստացած է ամբողջ աշխարհէն: Ասոնցմէ 2 միլիոն 607 հազարը արտօնութիւն ստացած է, 167 հազար դիմում մերժուած է եւ 277 հազար ալ ետ քաշուած են: Հայաստանէն 2699 դիմում եղած է, որոնց 647-ը մերժուած են, 1860-ն ալ վերադարձուած է: Դիմողներէն պատասխան ունեցած են 192 հոգի: Բայց, Վրաստանի գերմանական դեսպանատունը մուտքի վիզա տուած է 15.391 հոգիի եւ մերժած է 355 դիմում, վերադարձուցած է 4962 դիմում: Բաքուի գերմանական դեսպանատունն ալ մերժած է 240 դիմում, վերադարձուցած է 4962 եւ ընդունած է 4199 հոգի: Ուրեմն, կը պարզուի որ ակներեւ խտրականութիւն կայ Հայերու նկատմամբ, հակառակ անոր որ երեք երկիրներն ալ տնտեսական նոյն դժուարութիւններն ունին:

Ս. Թաշճեան ուզած է գիտնալ թէ որքան արդարացի են Հայաստանէն մերժուած դիմումները: Պէրլինի վարչական դատարանին մէջ, 2000-ին մերժուած արտօնութիւններու առնչութեամբ 3050 դիմումներ կատարուած են Գերմանիոյ Արտաքին Նախարարութեան դէմ: Դատարանէն հաղորդած են որ այդ դիմումներուն 68%-ը մերժուած կամ վերադարձուած դիմումներ էին, իսկ 25%-ը փաստաթուղթերու անկանոնութիւնը սրբագրելով, վիզա ստացած են: Այլ խօսքով, ով որ դատ բացած է, այսինքն մէկ քառորդը, դրական ստացած է: Ստեփան Թաշճեան կոչ ուղղած է որպէսզի բոլոր հայ քաղաքացիները, որոնք դիմում կատարած են եւ մերժուած, դատ բանան Պէրլինի վարչական դատարանին մօտ, ինք ալ մտադիր է միջամտելու, նոյնիսկ դատ բանալու Արտաքին Նախարարութեան դէմ, որպէսզի այս «անհաւասարութիւնը սրբագրուի»: Ինք ալ մտադիր է նման նախաձեռնութիւն մը առնելու:

ԲՆԱՊԱՀԱԿԱՆ

ՄԵՌԵԱԼ ԾՈՎԸ ՄԱՀԱՄԵՐՁ Է

Ջուրի մակարդակին անկումը կը սպառնայ Մեռեալ ծովուն: Մասնագէտներու կարծիքով, ան յիսուն տարի ետք կրնայ գոյութիւն չունենալ: Պատճառը այն է որ Յորդանան գետին ջուրերը որոնք կը սնուցանեն զայն, Իսրայէլացիներու, Պաղեստինցիներու եւ Յորդանանցիներու կողմէ ոռոգումի կը գործածուի ու լիճին մակարդակը տարին մէկ մեթրի չափ անկում կ'արձանագրէ: Մնացած ջուրը 1960-ական տարիներու հազիւ մէկ երրորդին կը համապատասխանէ: Այդքան ջուրով, Մեռեալ ծովը այսօր ծովու մակերեսէն 415 մեթր ցած է:

Յորդանանի համալսարանին ջրագիտութեան դասախօս մը ըսած է թէ ծով կոչուած լիճը պիտի ցամքի, մնալով աւազանի մը չափ եւ ծայր աստիճան աղի ջուր մը պիտի պարունակէ: Ոչ մէկ յոյս կայ այդ ճակատագիրէն խուսափելու, եթէ չմտածուի Կարմիր ծովուն, կամ Միջերկրականէն հոն ջուր բերելու մասին: Իսրայէլացիները, Պաղեստինցիները եւ Յորդանանցիները վերջերս ժողով մը գումարած են այդ նիւթով եւ Կարմիր ծովը ջրանցքով մը Մեռեալ ծովուն միացնելու ծրագրին օրակարգով: Համաշխարհային դրամատունը արդէն 1997-ին նման կարելիութեան մասին տեղեկագիր մը պատրաստել տուած էր: Նման ջրանցք մը 1.5 միլիառ տոլարի պիւտճէի կը կարօտի: Ծրագիրը յղուած էր 2002-ի Եոհանէսպուրկի վեհաժողովին ու քննադատուած՝ արաբական բազմաթիւ երկիրներու կողմէ որոնք Իսրայէլի հետ գործակցութեան դէմ էին:

Գիտնականներու կարծիքով, նոյնիսկ եթէ ծրագիրը հաւանութեան արժանանայ, աղէտը անխուսափելի կը թուի. խնդրոյ առարկայ ջրանցքը կարելի է 7 – 8 տարիէն բանալ. իսկ այդ ընթացքին լիճին ջուրի մակարդակը պիտի շարունակէ իջնել ու ջրանցքին բացումին ութ մեթր եւս իջած պիտի ըլլայ: Բան մը որ իր անդարմանելի հետեւանքները պիտի ունենայ շրջապատի ջուրի պաշարներուն վրայ:

ՄԱՄՈՒԼ

Vighen Papazian patron à haute tension

Անթըրփրիզի Յունիսի թիւին մէջ, ամբողջ էջ մը նուիրուած է էնֆոտիփ հիմնադիր – տնօրէն Վիգէն Փափազեանի (զաւակը Թերթիս ողբացեալ աշխատակից Աոլէն Փափազեանին):

49 տարեկան, 2000-էն ի վեր անդամ «Անթըրփրնէօրի Մեծ Մրցանակի ակադեմիային», Վիգէն Փափազեան կը բացատրէ իր գործելակերպը, արագ աշխատելու իր գործընթացը առանց ժամանակ կորսնցնելու: Կը ջանայ արդիւնաւէտ ըլլալ եւ յուսախաբ է, երբ գինք շրջապատողները նոյն ռիթմով չեն աշխատիր: Իր մեծ հայրը հիմնած է Պետրոսեան ձկնկիթի հաստատութիւնը, ուր ինք ալ աշխատած է տասը տարի, ապա, նախընտրած փաստել, որ կրնայ առանձին յաջողիլ:

Որքան Հայ է, ինչպէս կը խոստովանի: Արարատի նկարը ունի գրասենեակը եւ միշտ նախապատուութիւն կու տայ Հայերուն: Իր ընկերակիցներէն միայն մէկը Հայ է: Որսը կը սիրէ եւ չի գրկուիր անկէ: Իր նշանաբանն է.– «Ամբողջ օր մը չեմ անցըներ Հարց մը լուծելու համար»:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԿՈՄԻՏԱՍԻ ՀԱՆՃԱՐԸ ԻՐ ՊԱՏԱՐԱԳԻՆ ՄԷՋ

ԹՈՐԳՈՄ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
Երուսաղէմ,
տպ. Սրբոց Յակոբեանց, 2003

ՆՈՒԻՐՈՒՄ
ԳՐԻԳՈՐ ՀՈԹՈԹԵԱՆ

«Ուխտատուն»
Թանգարան – Ինստիտուտի
Հրատարակութիւն,
Երեւան

գործեր որ մեր սովորական ու դասական գիրքը իր տեղը թողու աւելի կատարելագործեալ թէքնիքով պատրաստուած ուսուցման գործիքի մը, որ պիտի դառնայ վաղուան գիրքը: Մենք չենք ուզեր բաժնուիլ թուղթի վրայ ապագրուած մեր գիրքէն, ուրուն քանի մը հարիւր էջերը կարդալու համար օրեր, շաբաթներ պէտք է տրամադրենք: Բայց վաղուան մարդը գոյն իսկ անհանգիստ պիտի չըլլայ մեր սիրելի տպագիր գիրքին անհետացումէն, մինչեւ իսկ պիտի չհասկնայ թէ մենք ինչպէս կը սիրէինք այդքան նախնական գիրք մը:

Մենք բարեբախտաբար պիտի չտեսնենք գիրքին անհետացումը: Բայց եթէ քիչ մը գաղափար ունին այն ահաւոր յառաջդիմութիւններուն մասին, որոնք կ'արձանագրուին թէքնիքագիտութեան մարզէն ներս, պիտի կարենանք մտածել շատ աւելի հեռաւոր ապագաներու մասին, երբ համակարգիչները եւ այլ գործիքներն փոխ անպէտ դարձած պիտի ըլլան ընթերցումի կամ ուսուցման համար: Ո՛վ գիտէ, բժիշկ մը ասեղի մը ներարկումով թերեւս մէկ երկվայրկեանի մէջ մարդու մը ուղեղին մէջ պիտի տեղաւորէ Տոսթոյեւսքիի բոլոր վէպերը կամ Շէյքսփիրի ամբողջական գործը: Այդ շըրջանի մարդիկը ո՛վ գիտէ որքան պիտի զարմանան, երբ պիտի իմանան որ մեզի նման նախամարդիկ գիրքեր տպեր են, դպրոցներ բացեր են, ուսուցիչներ վարձեր են, համալսարաններ հիմներ են եւ մարդու մը կեանքին առաջին քսան տարիներ մսխեր են երիտասարդներուն սորվեցնելու համար այն ինչ որ մարդ կրնայ սորվիլ մէկ երկվայրկեանէն:

Բ. Հ.

ՊԱՏՐԱՆՔ

Գրեց՝ ՓԱՅԼԱԿ ՍԱՆԱՍԱՐ

ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

1924, Յունուար - Մարտ, Փարիզ,

7.

– Բայց դուք ցնդեր, ցնորեր էք, այ կնիկ... Ձեր աղջիկը ոչ միայն ողջ է, այլ նոյնիսկ ներկայիս կը գտնուի Փարիզ: Եկած է իր ամուսնոյն հետ մեր հացէին, պարզապէս գտնելու, առնելու համար իր մայրը, այսինքն ձեզ... Ձէ՞ք հաւատար, բայց ահաւասիկ ամուսնոյն կողմէ գրուած նամակն իսկ:

Ու քարտուղարը թուղթերուն տակէն կը հանէր ոսկեճամուկ պահարան մը, տպածոյ զարդագրերով ու կը սկսէր հեւ ի հեւ ու չէշտակի կարդալ ֆրանսերէն նամակ մը. ձեռքը օդին մէջ հարուածներ կու տար ու կ'ընդգծէր բառերուն իմաստը:

– Այս, ինչպէ՞ս կարելի է տարակուսիլ: Ձեր աղջիկը եւ իր ամուսինը, – ինչ որ Կարլ Շէօսէր, հասած են ահաւասիկ Փարիզ. ու վաղը, այո, վաղն իսկ կը հրաւիրեն մեզ, որ ձեզ միասին առած, ներկայանանք իրենց պանդոկը. «Օթէլ Մաժէսթիք»: Կառ մը լ'էսթի մօտերը... Խենթ մի՛ ըլլաք, տիկին, ինչպէ՞ս կրնաք դեռ տարակուսիլ:

Քարտուղարը, ոգեւորութեան անձ – նատուր, մօտեցած էր խեւկորոյս պառաւին:

– Ուրեմն, տիկին, վաղը առաւօտ, ժամը 10-ի առեւները ձեզ կը սպասենք եկեղեցւոյ առջեւ, հոստեղ: Զանացէք պատշաճ, կոկիկ հագուիլ: Մէկ կողմ դրէք սա թթու, սգաւոր դէմքը... Այսպէս բախտ ամէն մարդու չի պատահիր... Ու զարնէ նէ, կեանքի մէջ մէկ անգամ կը պատահի միայն... Մտածէ անգամ մը ... աղջիկ մը գտնել, ու ի՛նչ հրաշալի պայմաններով... Քու տեղդ, ուրիշ մը կեցած տեղը խելքը պիտի թռցնէր... Դէհ, ուրեմն, վաղը, Կիրակի, ժամը 10-ին, հոս, ժամուն դրան առջեւ... Ճշդապահ ըլլաք...

– Ոհ ո՛չ, միւսիւ քարտուղար, ո՛չ, ո՛չ ... անկարելի է... աղջիկս թաղած եմ արդէն, ու վաղը առաւօտ հայ տէրտէր մը պիտի տանիմ գերեզման օրհնել տալու:

Ու Շողակաթ կանգներ էր ոտքի, կըռնակը դարձուցած քարտուղարին. կ'երերար, կը սարսռար. ձայնը, բառերը հազիւ դուրս կու գային հեկեկանքով պըրկուած կոկորդէն: Գլուխը կը թօթվէր դողդոջուն ձեռքերով կը մերժէր այդ լուրը: Կը փակէր աչքերը, ականջները: Իր էութեան բոլոր ծակտիկները գոցեր էր աներկրայելի իրողութեան դիմաց:

Քարտուղարը, մասամբ սրտնեղած, մասամբ ալ ապշահար, մօտեցաւ իրեն, գրեթէ բռնօրէն ցնցեց զինքը:

– «Մտածէ, այ ցնդած պառաւ, խորհէ թէ ի՛նչ կ'ըսես... Մենք իրար անցնինք ... տարիներով նամակ նամակի վրայ գրենք... ուրիշներ անհանգիստ ընենք, ու հազիւ արդիւնքի մը հասած, ելեր, մեր քթին կը խնդաք կոր... Ու մարդիկ, ելեր, Գերմանիաներէն մինչեւ հոս եկար, ան ալ քեզ համար, իսկ դուք քիթ պռունկ ընես... ու երթաս փակիս գերեզմանի մը... Բայց չիտակը խելքս չի հասնիր... Աղջիկդ մեռա՞ծ ... Բայց ե՞րբ ... Ի՞նչ աղջիկ... Ատ քանի՞ աղջիկ չարեր ես... Ո՞ր մէկ աղջիկդ մեռած կրնայ ըլլալ, երբ դու միակ աղջկանդ պատմութիւնով մեր գլուխը ուռեցուցիր... Ինձ նայէ... Հոս պաշտօնատուն է... կատակի, խաղի չի գար... Խելքդ գլուխդ հաւաքէ ... Ցամառութիւնդ չեմ հասկնար ... Ախր, այսքան փնտռտուքներէ յետոյ, այս տեղեկութիւնները սուտ չեն կրնար ըլլալ... Կամ եկողը աղջիկնիդ է, կամ դուք Շողակաթ չէք... Երկուքէն մէկը ... Բայց կարճ կապենք... Ինչու չունիք սպառեմ ձեզ համոզելու... տեսնէք նէ անշուշտ կը համոզուիք... Ուրեմն վաղը ժամը 10-ին... Զգալի՛ք չընես»...

Շողակաթ հեւասպառ, ճարահատ, դըրան ճամբան բռնեց: Կը փախէր: Ձեռքը տակաւին օդին մէջ, հապճեպ ջղաձգութեամբ, մերժումի շարժումներ կ'ուրուագծէր. կը ջանար իրմէ հեռացնել ամէն հաւանականութիւն. լուրը կը թուէր իրեն այլանդակ, իր ուժերէն, իր յոյսերէն շատ բարձր:

Դուռը բացաւ ու դուրս խոյացաւ:

Ան կ'աճապարէր, կը վազէր որպէս թէ լեռ մը կը քալէ իր վրայ: Ակներեւ իրողութիւնը դիւային համեմատութիւններու, արտառոց մղձաւանջի պէս բան մը կը թուէր: Ոչ, ինք վարժուած չէր, պատրաստուած չէր այդ անսպասելի, անմտածելի եղելութեան: Ատիկա տակնուվրայ կ'ընէր իր ամբողջ մտապատկերները, մերձաւոր ու քաղցր յիշատակները չէնքը, իր սէրերու, ապահովութիւններու ներքնաշխարհը: Ոչ, այդ նոր եղելութիւնը ընդունիլ, կը նշանակէր վանել իրմէ ուրիշ «եղելութիւն» մը, որով սնած, օրօրուած, երջանկացած էր, ու չարչարուած միանգամայն... Վանել միւսը, դուրս նետել իր սրտէն միւս հաբաշը, ոհ, ոչ, ինքզինքը անկարող կը զգար այդ սրբապղծութեան... Ահա ատոր համար գլուխը առած կը փախէր: Կը փախէր այդ յայտնութենէն որ իրմէ կը սպասէր, կը պահանջէր զոհել տարիներու իր պատրանքը:

Քարտուղարը կնոջ ետեւէն դուրս խուժեց. բայց արդէն հեռացած էր պառաւը: Մայթին վրայ, ափ ի բերան մնացած, անիկա երկար ատեն կը նայէր կնոջ կողմը ու չէր հասկնար անոր ընթացքը:

Վերջապէս քարտուղարը թափ տուաւ գլուխը ու ներս քաշուեցաւ:

– Ցնդած կնիկ... բախտը ոտքն է եկեր ու ինք աքացի կու տայ ... Բայց ասոր տակ պատճառ մը ըլլալու է... Մխալմո՞նք, թիւրիմացութի՞ւն... որո՞ւ կողմէն սակայն ... Ա՞յս է արդեօք փնտըռուած աղջիկը... կամ ա՞յս է միթէ իսկական Շողակաթը... Էհ, աշխարհ... երբեմն մարդու գլխի թասը կը դարձնես... Մարդ ըսածդ ինչ է, ինչեր ալ կ'ըլլայ ... Բայց կեցիր տեսնենք ... Վաղը էլ-պէթ այս ամէնը կը լուսաբանուի:

8.

Յաջորդ օրը, Մարտի պզտոր Կիրակի մըն էր:

Շողակաթ առտուն գործերը կարգադրելէ յետոյ, սովորականէն կանուխ եկեղեցի իջաւ:

Ծանր հանդիսաւորութիւն մը ունէին իր մտածումները, իր շարժումները: Հոգիի գերագոյն ճիգով ան վտարած էր իրմէ դուրս ամէն երկմտութիւն, ամէն տարակոյս: Անիկա որոշած էր նոյն առաւօտուն իսկ հայ քահանայ մը տանիլ Փանթէնի գերեզմանատունը ու օրհնել տալ իր աղջկան թարմ հողակոյտը: Առաջին օրուան չփոթութիւնը մոռցնել տըւած էր իրեն այդ նուիրական պարտականութիւնը: Տեսակ մը խղճահարութիւն կը զգար ներկայիս: Ի՞նչպէս թոյլ տուեր էր հողերուն յանձնել իր աղջիկը, առանց հայ աղօթքին օրհնութեան եւ պաշտպանութեան... Մեռեալին աճիւնները կըրնայի՞ն հանգչիլ ու քնանալ, եթէ երբեք աւանդական պաշտամունքը յօղի նման, թողութեան նման չէր իջած տակաւին անոնց վրայ:

(Շար. 35)

NOTE D'INFORMATION

Erevan - Paris - Erevan

Nous avons le plaisir de vous informer que la compagnie Armenian International Airways opérera un vol supplémentaire Erevan-Paris-Erevan le mercredi 27 août 2003.

HORAIRES:

Erevan/Paris CDG 1		**MV4101**
27 Août	**07H30 / 09H30**	
Paris CDG 1 / Erevan		**MV4102**
27 Août	**11H00 / 18H45**	

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Իր անուանակոչութեան տօնին առթիւ (Յունիսի 29–ին), Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Կրօնական ընկերակցութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները. –

Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւն, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւն, Արնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւն, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւն 150–ական Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Ժագ Փանոսեան 200 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեան 160 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Ակօ Գասպաբեան 100 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Ժան – Մարկ Փանոսեան 75 Եւրօ, Տիկին Աստղիկ Տէտէեան 60 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Դանիէլ Տէր – Յարութիւնեան 50 Եւրօ, Օր. Ժագլին Պլան 50 Եւրօ, Պր. Խորէն Մփնասեան 30 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Միքայէլ Ջոփուր 25 Եւրօ:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

ANNEE SCOLAIRE 2003 — 2004
27ème Rentrée
Le LUNDI 22 SEPTEMBRE

1977 : 7 élèves
2003 : 300 élèves

Secteurs d'activités permanentes proposés :

LANGUE ARMENIENNE (17 niveaux)
Initiation— Enfants— Adolescents— Collège— Préparation Bac*— Conversation Adultes

EVEIL A LA CULTURE ET A L'IDENTITE ARMENIENNE (3 niveaux)
Cours d'histoire et géographie

DANSE ARMENIENNE (10 niveaux)
Académique— traditionnelle— folklorique

MUSIQUE (10 niveaux)
Eveil Musical— Solfège— Piano— Violon— Guitare
Musiques d'ensemble (guitares)

DESSIN— ARTS PLASTIQUES (4 niveaux)

ECHECS (2 niveaux)

ANGLAIS (4 niveaux)
Initiation primaire— soutien collège

** Félicitations aux 15 (sur 15) élèves MCA ayant réussi le BAC dont les 9 ayant présenté l'arménien*

Inscriptions :
les 10, 13 et 17 septembre,
de 14h30 à 18h

Renseignements auprès de la Direction

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél: 01.43.76.55.89 - fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

Pensez à nous réserver votre journée du

DIMANCHE 14 SEPTEMBRE

pour participer à notre

GRANDE FETE CHAMPETRE

Animée par l'Orchestre SPITAK
qui se déroulera dans les jardins du Dr et Mme Kéghian
4, rue du Dr Rampont, à Villiers-le-Bel

Programme : **Divine Liturgie à 11h.**
Repas à partir de 13 heures
Musique par l'Orchestre SPITAK
Jeux pour les enfants — Apprentissage de Poterie
Tirage des deux Tombolas (Enfants et Adultes)

Participation aux frais de la journée : Adultes 20 Euros
Enfants 12 Euros

Réservation par tél. : 01.44.59.23.50 (Paroisse de Paris)
01.40.51.11.90 (Centre culturel)

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ
ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԿՐՏԻՉ
ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

EPHORIE
DE LA CATHEDRALE
ST-JEAN BAPTISTE

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ԿԱՌՈՒՑՄԱՆ 1700-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

Նախաձեռնութեամբ՝ Փարիզի եւ Շրջանի
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 30-ԷՆ
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 6

Այս ճամբորդութեան համար նախատեսուած է՝
8 օրուան համար՝ 1180 Եւրօ
Առանձին սենեակի պարագային՝ 1355 Եւրօ
(Օդանաւ, օդակայանի տուրք, վիզա, պանդոկ, շրջապտոյտներ, սնունդ)

Մասնակցութեան համար հեռաձայնել Առաջնորդարանի Քարտուղարութեան՝
01 43 59 67 03 թիւին

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ
«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ	16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ	13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ	12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ	12€

ԵՒ

«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Տաղկախաղ 50-ամեայ հաւաքածոյէն) 19€

Դիմել՝ «ՅԱՌԱՋ»ի:
Թղթատարի ծախք՝ 6 €, հատը գլուխ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

C.B.A.F.

Collecte au profit de la communauté arménienne d'Irak

Envoyez vos dons
à l'ordre de la C.B.A.F.
17, rue Bleue, 75009 PARIS

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Մարսէյլի
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ

ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ

Միօրեայ Հայ Վարժարանի
2003 – 2004 ուսումնական տարուան դասընթացքները կը վերսկսին Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 17 առաւօտեան ժամը 10–ին

Սահակ – Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի Արծրունի. Ջրբաշեան սրահին մէջ
339, avenue du Prado, 13008 Marseille

Անհրաժեշտ տեղեկութիւններու եւ արձանագրութիւններու համար հաճեցէք դիմել՝ Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատուն

Հեռաձայն. – 04 91 77 84 70

HAMASKAINE CONSTRUIT UNE ECOLE A MARSEILLE POUR 400 ENFANTS

Ça m'intéresse !
Je participe !

Hamaskaïne-France
BP 109 — 75422 Paris Cedex 09
Tél. / Fax 01. 45. 23. 29. 05
Internet: www.hamaskaine-france.com

Ecole SIAMANTO

La rentrée des classes et les inscriptions de l'école hebdomadaire Siamanto de Bagneux auront lieu le :

mercredi 17 septembre à 15h
à l'école Henri Wallon,
2, avenue de Stalingrad à Bagneux

Les cours d'arménien sont assurés par deux enseignantes, depuis le niveau de la maternelle, jusqu'à la préparation de la langue vivante I, II ou III au baccalauréat.

La classe du mercredi matin est adaptée aux plus jeunes, âgés de 6 à 10 ans pour la plupart.

La classe du mercredi après-midi accueille les adolescents et enfants au-dessus de dix ans.

Les jeunes parents et anciens élèves apportant un nouveau dynamisme, des grands-parents, pour certains, bénévoles depuis plus de vingt ans et garants de la continuité de l'école de Bagneux, et des amis de l'école, composent les membres d'une association qui entoure les maîtresses pour les soutenir dans leur tâche et organiser des activités de loisirs ou éducatives, et qui assure la bonne gestion de l'école.

Pour tout renseignement :
— Mme Lucie Dossikian: 01 45 46 10 11
ou
— Mme Elisabeth Davidian : 01 46 65 81 53

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 23-24
SAMEDI - DIMANCHE
23-24 AOUT
2003

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
Directrice : Arpik Missakian
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tél. : 01 47 70 86 60 — Fax : 01 48 00 06 70
E-Mail : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 Եւրօ (Անձնական առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. Paris 15069-82 E

79րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.753
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
79e ANNEE — N° 20.753

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՇԻՐԱՔ ՓՈՐՁԵՑ ՄԽԻԹԱՐԵԼ ԵՒ ԽՈՍՏՈՒՄՆԵՐ ԸՆԵԼ

Նախընթաց չունէր։ Արդարեւ, Հանրապետութեան նախագահը ելոյթ չունենար Նախարարաց Խորհուրդի նիստէ մը ետք, բայց, Օգոստոս 21-ին, առաջին անգամ ըլլալով Շիրաք ձայն – հեռատեսիլէն ելոյթ մը ունեցաւ, փորձեց մխիթարել զոհերու ընտանիքները, խոստումներ ըրաւ ապագային համար, չքընդադատեց կառավարութեան գործը – թերեւ, զօրակցութեան կոչ ըրաւ, ի վերջոյ, արտասանեց ելոյթ մը որու անհրաժեշտութիւնը բացայայտ չէր։ Ի՞նչ ըսաւ Շիրաք. – «Մարդկային ողբերգութիւնները, զորս Ֆրանսացիք ապրեցան տաքութեան մէն էր ամբողջ ազգին համար։ Յօթը մնասեց Ֆրանսացիներուն եւ Ֆրանսահիներուն իրենց առողջութեան եւ ամէնօրեայ կեանքին մէջ։ Բաւական մեծ թիւով զոհ տուաւ եւ ամէնէն առաջ այդ զոհերուն մասին կը խորհիմ եւ անոնց ընտանիքներուն իմ և ազգին զօրակցութիւնը կը յայտնեմ»։ Նախագահը մեծարեց բոլոր անոնք որոնք նուիրումով աշխատեցան այդ պայմաններուն մէջ եւ յայտնեց թէ Հոկտեմբերէն իսկ, կառավարութիւնը անհրաժեշտ առաջարկները պիտի ընէ ամրապնդելու համար զօրակցութիւնը եւ զայն դարձնելու աւելի արդիւնաւէտ եւ գործօն։

Ի՞նչ բանի ծառայեց այս յապաղած ելոյթը, որ ոչ մէկ օգուտ կրնար ունենալ։ Տասը օր է, կարելի չեղաւ նոյնիսկ մեռեալներ ուճշգրիտ թիւ մը հրապարակել։ Առաջին առթիւ, խօսուեցաւ 1500-ի մեռեալներու ճշգրիտ թիւ մը հրապարակ – 10.400-ի, հուսկ՝ 13.600-ի եւ դեռ վերջացած չէ։ Կ՚ըսուի թէ ամիս մը հարկաւոր է վերջնական թիւ մը տալու համար...։ Բայց ի վերջոյ ո՞վ ի՞նչ կրնար ընել։ Առաջին աղմուկ հանողը եղաւ փաթրիք Փըլու, շտապօգնութեան Բըժիշկներու Միութեան նախագահը, որու դատն է ընկերային բնոյթ տալ հիւանդանոցներու այդ սպասարկութեան, որ ամէնէն աւելի դատապարտուեցաւ տօթի ընթացքին։ Ինք էր որ գայթակղեցուցիչ նկատեց առողջապահական սպասարկութեանց անտեսումը գալիք հետեւանքներուն նկատմամբ։ Մնացեալը յապաղումի, անտարբերութեան հարց է։ Այժմ, մեղաւորներ ձեռք պիտի առնուին աշնան (եթէ առնուին) յաջորդ տօթին համար...։

Ինչ կը վերաբերի Շիրաքի ելոյթին, ամէն անգամուան նման, ձախը դժգոհ է, աջը՝ կը գովէ եւ ոչինչ կը փոխուի։

Նախարարապետը ձեռնարկեց այլ ճիւղերու հարցերուն։ Ընդունեցաւ կրթական մարզի սենտիքաներու պատասխանատուները ի բացակայութեան Կրթական Նախարարին։ Ռաֆարէն կը ջանայ վերահաստատել ընկերային երկխօսութիւնը։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՐԱՔԻ ՄԷՋ, Ամերիկացիք ձերբակալած են «քիմիադէտ Ալի»ն ինչպէս մկրտուած էր։ Ցարդ, կը կարծուէր որ մեռած է, ինչ է որ 1988-ին, հրահանգած էր Հալապճա քրտական գիւղին ռմբակոծումը թունաւոր ռումբերով։ Ամէն պարագայի մէջ, Ամերիկացիներուն դէմ դժգոհութիւնը մեծ է։ Իրաքցի ծանօթ գործարար մը կ՚ըսէ. – «Ամերիկացիք Իրաք եկան Ս. Հիւսէյնէն ազատելու համար։ Զայջողեցան ձեռք դնել վրան, աւելին՝ անկարող իսկ են ապահովութեան հարցերը մատակարարելու։ ՄԱԿ-ի դէմ ահաբեկիչ անհանդուրժելի է եւ կարելի էր առաջքն առնել, եթէ ամերիկացի զինուորները լաւ կատարէին իրենց գործը»։

ՍԵՐՃԻՕ ՎԻԷՑՐԱ ՏԷ ՄԵԼՕ, Պաղտատի ՄԱԿ-ի շէնքին ահաբեկիչն զոհ գացած յատուկ ներկայացուցիչը պիտի թաղուի Թոնոն Լէ Պէն, Զուիցերիոյ սահմանակից քաղաքը ուր կը բնակի իր ընտանիքը։ Որոշումը տրուած է երկար բանակցութիւններէ ետք տէ Մելոյի պըրազիլցի ընտանիքին եւ զաւակներուն միջեւ, որոնք Զուիցերիա կը բնակին։ Թաղումը նախատեսուած է Օգոստոս 25-ին։

ՀԱՄԱՍԻ քաղաքական մէկ ղեկավարը՝ Ապու Շանապ սպաննուած է Օգոստոս 21-ին, Գազա իր կառքին մէջ, Իսրայէլեան հրթիռներու արձակումէն։ Իսրայէլի բանակը կը շարունակէ իր մաքրագործումը գրաւեալ հողամասերու մէջ։ Վերջ դրուած է հրադադարին։

ՓՈՐԹՈՒԿԱԼԻ ՄԷՋ, տօթէն 1300 հոգի մեռած է։ Ջերմաստիճանը իր բարձրագոյն կէտին հասած էր Օգոստոս 1-ին՝ Ամարելժօ, 47,3 աստիճան արձանագրելով։ Երկիրը մեծ վնասներ ալ կրած է հրդեհներէն։

ԵՒՐՕ-ն իր ամէնէն ցած սակին հասած էր Օգոստոս 21-ին, չորս ամիսէ ի վեր, տոլարին բաղդատմամբ։ Նոյն օրը Եւրօն 1.0952 տոլար կ՚արժէր, մինչ դեռ Մայիսին 1.1935-ի բարձրացած էր։ Կը թուի որ Գերմանիոյ եւ Ֆրանսայի տնտեսական կացութեան տագնապալի թիւերը իրենց դերը ունին։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ դատաւորը՝ Նաթալի Թիւրքէ Վիլնիուսէն Փարիզ վերադարձաւ հարցաքննելէ ետք Պերթրան Գանթան, որ մահացու հարուածներով սպաննած էր Մարի Թրէնթինեանը։ Պիտի դատուի Լիթուանիա։ Իր փաստաբանը չացատրած է կոխւին դրդապատճառները, Մարի Թրէնթինեանի նախանձը իր կնոջմէն, այլ՝ «Ջղագրգիռ (hiперrif) առաջինը հարուածած է, Պերթրան փնկած է, վիրաւորուած եւ բարկութիւնը գագաթնակէտին հասած է»։ Գանթա քըննութեան տակ առնուած է, այն մեղադրանքով որ «կամովին բուռն հարուածներ տուած է առանց մահուան մտադրութեան եւ չէ օգնած վտանգի մէջ գտնուող անձի մը»։

ՇԻՓՍԻ ծանօթ գործատունը՝ Ֆլոտօր, արձակուրդի ընթացքին, պարպուած եւ տեղափոխուած է Իտալիա լուռ ու մունջ, օգտուելով աշխատաւորներու բացակայութենէն։ Ասոնք անակնկալի եկած են եւ դատնութիւնն ալ ակներեւ է։ Սոմի նահանգը գտնուող Փէրօնի գործատունին տնօրէնը՝ Վիլմօ Մատէրի դիպահ էր Օգոստոս 22-ին։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 21 / 22)

Օ–ԷՍ–ՍԷ–Ը–Ի ԴԷՏԵՐԸ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Օ – ԷՍ – ՍԷ – Ը-ի դէտերը Ե. Եասկերվինա եւ Ռ. Անտրէ Օգոստոս 21-ին հանդիպում ունեցած են Ազգային Ժողովի նախագահ Ա. Պաղտասարեանի, փոխ-նախագահ Տ. Թորոսեանի, մշտական յանձնախումբերու անդամներու հետ։ Բոլոր հանդիպումներուն նիւթ եղած է Եւրոպական Խորհուրդին առջեւ Հայաստանի ստանձնած պարտաւորութիւնները կատարելու ընթացքը։ Օրակարգի եկած են զինուորական այլընտրանքային ծառայութեան օրինագիծը, խղճի ազատութեան խնդիրները, բանակին մէջ նորակոչներուն հանդէպ դէշ վերաբերումը, մարդկային իրաւունքներու յարգանքի մարզը, լրատուիչներու, յատկապէս Ա+1 եւ Նոյեան տապան հեռատեսիլի կայաններուն խնդիրը, եւ այլն։

ԱԴՐԲԵՋԱՆԷՆ ԳԱՂԹԱԾ 64 ՀԱԶԱՐ ՀՈԳԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻ ԴԱՐՁԱԾ

Ադրբեջանէն վտարուած ու Հայաստան ապաստանած գաղթականներէն 64 հազարը Հայաստանի քաղաքացի դարձած է։ Հակամարտութենէն տուժած են Ադրբեջանի աւելի քան կէս միլիոն Հայերը. 1988 – 1992 շրջանին անոնցմէ 360 հազար հոգի գաղթած է Հայաստան։ 1997-ի տուեալներով 310 հազարը կը բընակէր Հայաստան։ Այսօր այդ գանգուածին մէջ կայ 11.500 ընտանիք որոնք մաս կը կազմեն ապահովութենէ զուրկ դասակարգին։ 3 հազար 500-ը մինչեւ այսօր կ՚ապրի աւելի քան 300 հանրակացարանի մէջ, ութ հազար ընտանիք ալ ազգականներու մօտ, կամ վարձու բնակարանի մէջ։

ԱԴՐԲԵՋԱՆՑԻՆԵՐԸ ՀԱՇԻՒ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԵՆ ԱՄՆ ԴԵՍՊԱՆԱՏՈՒՆԷՆ

Ադրբեջանի «Ղարաբաղի ազատագրութեան կազմակերպութիւն»ը բացատրութիւն պահանջած է վերջերս ԱՄՆ հետախուզական վարչութեան կայքէջին վրայ դաղտնազերծուած փաստաթուղթերով յայտնուածին թէ Ուաշինկթընի 1980 – 1990-ական թուականներու քաղաքականութեան հիմ ծառայած է Ղարաբաղին պատմականօրէն հայկական հող ըլլալու թեզը։ Ադրբեջանական կազմակերպութեան նախագահը Ա. Նաղի կասկած յայտնած է խնդրոյ առարկայ փաստաթուղթերուն հարազատութեան մասին ու ԱՄՆ-ու դեսպանատունէն խնդրած է պարզաբանել այդ պարագան ու ամբողջութեամբ ներկայացնել Ուաշինկթընի պաշտօնական դիրքը Ղարաբաղի հարցին նկատմամբ։

Շօշափուած է նաեւ ամերիկացի խումբ մը ծերակուտականներու, Գոնկրէսի անդամներու Ղարաբաղ այցելելու մտադրութիւնը որ «յարգանքի պակաս» որակուած է, հանդէպ Ադրբեջանի Սահմանադրութեան, դերիշխանութեան եւ տարածքային ամբողջականութեան, քանի որ միջազգային բոլոր փաստաթուղթերուն մէջ Ղարաբաղը նշուած է որպէս «Ադրբեջանի անքակտելի մաս»։

«Ղարաբաղի ազատագրութեան կազմակերպութիւն»ը 10 օր ժամանակ տուած է դեսպանատան որպէսզի պատասխանէ, սպառնալով հակառակ պարագային բողոքի ցոյցեր ընել դեսպանատան առջեւ։ Նախագահը ըսած է նոյնիսկ թէ եթէ Ղարաբաղի խնդրին նկատմամբ ԱՄՆ-ու

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԿՈՎԿԱՍԻ ՄԷՋ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՇԽՈՒԺԱՑՈՒՄԻ ՀԵՌԱՆԿԱՐ

«Աքշամ» թերթին մէջ Սէմիհ Իտիզ վերջերս մեկնելով ռուսական լրատու գործակալութեան մը հաղորդաշարով տրուած մեկնաբանական գրութենէ մը, նիւթ ըրած է Հայաստան – Թուրքիա յարաբերութիւնները, քաղաքական մօտալուտ հաւանական զարգացումներու խորքին վրայ։ Այդ գրութեան հեղինակն է Սամուէլ Մարտիրոսեան. կ՚ըսէ թէ Երեւան նոր ակնկալութիւններ ունի Թուրքիոյ առընչուած, որոնց լրականացումի յոյսը մեծ մասով կապած է Ուաշինկթընի։ Հաւատքը կայ թէ ԱՄՆ ճնշում բանեցնելով կրնան որոշ բաներ ընել տալ Անգարայի։ Այդ բոլորին նպատակը այն է որ եթէ շրջափակումը վերնայ, Հայաստանի շուկաներուն ապրանքի գիները մինչեւ 30% կը նուազին։

Թուրք լրագրողը ուշադրութիւնը կը կեդրոնացնէ Մարտիրոսեանի վերլուծումին վրայ որ կը վերաբերի Իրաքի պատերազմէն ետք Կովկասի մէջ ԱՄՆ-ու եւ Ռուսաստանի ազդեցութեան գօտինե – րուն։ Կ՚ըսէ թէ ԱՄՆ իր ազդեցութեան ենթարկած է Ադրբեջանն ու Վրաստանը եւ կը ջանայ Ռուսաստանէն հեռացնել ու իր ազդեցութեան ենթարկել Հայաստանն ալ։ Այդ նպատակով կը բացատրըւի Հայաստան – Թուրքիա յարաբերութիւնները բարելաւելու համար Ուաշինկթընի գործադրած ջանքը։ Այսուհանդերձ, լուծումը այնքան ալ դիւրին չէ, նկատի առած խոչընդոտ հանդիսացող բազմաթիւ ու բազմազան խնդիրները։

Ներկայի կացութեամբ, ճիշդ է որ Մոսկուա կը պաշտպանէ հայեւթուրք սահմանը, բայց տակէ զատ բան տուած չէ Հայաստանի. իսկ Ուաշինկթըն տընտեսական զարգացում եւ բարգաւաճում կը խոստանայ։ Ինչ կը վերաբերի Թուրքիոյ, Անգարա այն տպաւորութիւնը կը գործէ որ կառավարութեան շրջանակները կողմնակից են ճկուն քաղաքականութեան մը։ Արդէն ԱՄՆ-ու համակիր Ադրբեջանի մէջ ալ նոր շրջան մը կը բացուի։

Թուրք լրագրողը գրութիւնը կ՚աւարտէ քաղաքական ներկայի իրավիճակին մէջ Երեւանի վիճակած պարտականութիւնը նշելով. կ՚ըսէ. «Ամէն բանէ առաջ կրնայ անցեալը թօթափել ու տեղ դրաւել ներկային մէջ։ Յառաջիկային շատ պիտի խօսուի անցեալի մասին։ Սակայն, կան նաեւ այսօրուան կարիքները»։

(Շար.ը Դ. էջ)

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ԽԵՆԹԻ ԳՑԱԾ ՔԱՐԸ

ԼԵՒՈՆ ՄԻՐԻՋԱՆԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ («Յառաջ»). –

Հին խօսք է, թէ «խենթը մի քար գցեց հորը, հարիւր խելօք հանել չկարողացան»։

Ինչո՞ւ չկարողացան։ Արդեօք հորը չա՞փ խորն էր։ Բայց, ինչքան էլ խոր լինէր, յատակ ունէր, չէ՞։ Քա՞րն էր մեծ։ Սակայն մի՞թէ դժուար էր մի հաստ ու ամուր պարան ճարել, մինչեւ իսկ՝ երկաթեայ...

Թւում է, թէ խելօքները քարը հանել չկարողացան բոլորովին ուրիշ պատճառով՝ իրենց խելօքութեա՛ն։ Ամէն մէկը քարը հանելու իր ձեւը պնդեց՝ միւսների հակադրուելով, եւ մենակ՛ մնաց։ Իսկ քար հանելը մէկ հոգու բան չէ...

Մի այդպիսի քար էլ Հայաստանում կայ։ Այդ քարով մտահոգ են գրեթէ բոլորը՝ թէ՛ ներսում, թէ՛ դրսում։ Բայց, առածի խելօքներից դոյզն ինչ տարբերուելով, մեր ներսիններն ու դրսինները միայն քարը հորից հանելու մասին չէ, որ մտատանջ են։ Կան, որ, ընդհակառակն, աչ ու ձախ մատնուած՝ ամէն կերպ ջանում են քարը հանելու բոլոր հնարաւոր ճիգերը խափանել, միջոցների միջեւ խտրութիւն չդնելու գնով։ Եւ քարը հորի մէջ մնում է։

Բայց արդեօ՞ք մնում է՝ հանել չկամեցողների մեղքով միայն։

Իբրեւ այս հարցի պատասխան, յիշատակենք մի թարմ կարծիք, որը պերճախօս կերպով ցոյց է տալիս, թէ ինչպիսին է իրավիճակը ճամբարի մէջ նրանց, ովքեր թւում է, թէ կողմնակից են քարը հորից հանելուն։

Այս կարծիքի հեղինակ Այվազ Գրիգորեանը վերջերս իր մի յօդուածում Խորհրդային Հայաստանի իշխանութեան կողմից ժողովրդին նոր ուղղագրութիւն հարկադրելը միանգամայն իրաւացիօրէն համարում է բռնատիրական կարգերին յատուկ երեւոյթ եւ նշում, որ «Սա / Նոր ուղղագրութիւնը – Լ. Մ. / ոչ միայն Հայաստանի, այլ նաեւ աշխարհով մէկ ցրուած հայութեան մարդկային ու ազգային իրաւունքների կոպիտ խախտում ու բռնաբարում էր... («Հայերէնի ուղղագրութեան միասնականացման եւ արեւմտահայերէնի ու արեւելահայերէնի մերձեցման հարցը դիտուած մարդկային իրաւունքների եւ ազգային շահերի տեսանկիւնից», «Վարագ», թիւ (49, 2002, ԱՄՆ)։

Այնուհետեւ Այվազ Գրիգորեանը շեշտում է, որ հայրենաբնակ ժողովուրդն ստիպուած էր համակերպուել պարտադրուած ուղղագրութեանը, եւ այդ համակերպումը ժամանակի ընթացքում աստիճանաբար դարձել է վարժութիւն, «որից հրաժարուելը բաւական դժուար է»։

Միանգամայն ճիշդ է յարգարժան Պր. Գրիգորեանը. Նոր ուղղագրութիւն կոչուած աղէտալի մոլուցքն իրօք դարձել է սովորութիւն, եւ այդ սովորութիւնը կամ վարժուածութիւնը յաղթահարելն, այո՛, կարծուածից աւելի դժուար է։

Պր. Գրիգորեանը շարունակում է, արտայայտելով այն միտքը, թէ Նոր ուղղագրութեան պարտադրումից, հայերէնի ուղղագրութեան երկփեղկումից «մեծ հարուած հասաւ հայ ժողովրդի միասնականութեան»։ Հասել է ժամանակը, երբ արդէն «պէտք է վերջ տալ այդ վարժութեան։ Նման վարժութեան վերջ տալ կարող է բռնատիրական կարգերից ազատուած եւ իր անկախութիւնը վերանուաճած երկիրը եւ այդպիսին է այսօր Հայաստանը»։

Հրաշալի խօսքեր, իրավիճակի միանգամայն ճիշդ ընկալում։ Այսպիսի ընկալման արդիւնք են նաեւ յօդուածի այն հատուածները, որոնց մէջ Այվազ Գրիգորեանը իր անհամաձայնութիւնն է յայտնում «Նոր ուղղագրութիւնը Հայաստանում ամէն կերպ պահելու ու պահպանելու միտումով» առաջ քաշուող մի քանի տեսակէտների։

Յօդուածագիրը միանգամայն իրաւացի է, երբ գրում է, թէ «Լեզուի մասին օրէնքում ասուած է, որ Հայաստանի պետական լեզուն հայերէնն է եւ որովհետեւ արեւմտահայերէնն ու արեւելահայերէնը հաւասարապէս հայերէն են, ուրեմն Հայաստանի պետութիւնը իրեն պարտաւորութեան տակ է դրել հաւասարապէս պաշտպանելու մեր լեզուի զոյգ նրբերանգները (եւ ոչ թէ տարբերակները)»։

Մինչեւ այստեղ եւ յետագայ որոշ տողերում Այվազ Գրիգորեանի մեկնութիւնները համընկնում են իրականութեանը։ Սակայն, ափսոսանքի զգացում ապրելով, չենք կարող փրատեսական համարել յարգարժան յօդուածագրի բուն դրոյթը, որը կապւում է ուղղագրութեան վերականգնման եւ միասնականացման հարցերի հետ։

Նախքան իր հիմնադրոյթին անցնելը, Այվազ Գրիգորեանը չի զլացել անդրադառնալ նաեւ մեզ՝ Հայաստանում «Նոր ուղղագրութեան պահպանման կողմնակիցներին բուռն կերպով ընդդիմացող – ներիս»։ Շնորհակալ ենք ուշադրութեան համար։ Բայց որքանո՞վ է արդարացի Պր. Գրիգորեանը՝ մեր մասին գրելով. «Դասական ուղղագրութեան պաշտպանները ձգնում են անփոփոխ պահել այդ ուղղագրութիւնը եւ այն Մեսրոպեան կոչելով, թւում է թէ ցանկանում են դասական ուղղագրութիւնը վերածել անհրապելի ու անձեռնմխելի մի տեսակ սրբութեան»։

Մի՞թէ Պր. Այվազ Գրիգորեանը չի նըկատել, որ մենք՝ Հայաստանի Մեսրոպեանականներս, օգտագործում ենք նաեւ դասական ուղղագրութիւն, ազգային ուղղագրութիւն արտայայտութիւնները։ Բացի այս մենք բնաւ չենք «ձգնում» «այդ ուղղագրութիւնը վերածել... մի տեսակ սրբութեան», քանի որ ահա 1600 տարի է, ինչ Հայոց Ազգի համար Լեզուն եւ ուղղագրութիւնը սրբութիւն եղել են եւ կան։ Մեզ համար Հայոց Լեզուն եւ հայերէնի ուղղագրութիւնը միմեանց պայմանաւորող եւ միմեանցից անանջատ իրողութիւններ են։ Այո՛, նրանք մեզ համար ազգային սրբութիւն են, իսկ որեւէ սրբութեան հպուել, ձեռնամուխ լինել, ինչպէս յայտնի է, ընդունուած չէ...

Միաժամանակ, մենք ինչպէս Լեզուի, նոյնպէս եւ ուղղագրութեան օրինաչափ զարգացմանը հակառակ որեւէ բան երբեւէ չենք ասել ու չենք մտածել անգամ։ Ո՞վ չգիտէ, որ դարերի ընթացքում հայերէնն ու նրա ուղղագրութիւնն անհրաժեշտ զարգացման փուլեր են անցել։ Օրինակ, աւձ-ը դարձել է օձ, աւր-ը՝ օր, աւգնել-ը՝ օգնել, Մեսրոպեան այբուբենը համալրուել է Օ եւ Ֆէ տառե-րով։ Բայց սրանք եղել են Լեզուի զարգացման ներքին, բնական անհրաժեշտութիւնից բխած, օրինաչափ երեւոյթներ։

Մենք դէմ ենք այն ամէնին, ինչն ի չարէն է, այսինքն դուրս է օրինաչափութիւնից, տրամաբանութիւնից, գիտականութիւնից, հիմնաւորուածութիւնից, համոզչականութիւնից, անհրաժեշտութիւնից, ազգային շահեկանութիւնից եւ այլն։ Այդ պատճառով է, որ չենք ընդունում այն խեղագրութիւնը, որին Այվազ Գրիգորեանը եւս «Նոր ուղղագրութիւն» անունն է տալիս...

Հիմա անդրադառնանք Պր. Գրիգորեանի յօդուածի հիմնական դրոյթին։

Ինչպէս յայտնի է, Լեզուի մասին Հայաստանի Հանրապետութեան Օրէնքի թիւ 1 Յօդուածը Հայաստանի Հանրապետութեան լեզուական քաղաքականութեան մասին է։ Այդտեղ գրուած է. «Հայաստանի Հանրապետութիւնը նըպաստում է հայերէնի ուղղագրութեան միասնականացմանը»։

Յարգելի յօդուածագիրն Օրէնքի այս սահմանումը մեկնաբանում է իւրովի։ Նա գրում է. «պետութեան կողմից առաջ է քաշուել հայերէնի ուղղագրութեան միասնականացման հարցը եւ եթէ նոր կամ դասական ուղղագրութիւններից որեւէ մէկը միասնական դարձնելու նըպատակ հետապնդուէր, ուղղակի հարցը այդպէս էլ կ՚առաջադրուէր»։

Ոչ միայն տարօրինակ, այլեւ անվիճելիօրէն անընդունելի է այսպիսի մեկնաբանումը, որը բացարձակապէս սխալ է, եթէ չասենք՝ նաեւ քմահաճ։ Ասում ենք քմահաճ, որովհետեւ Այվազ Գրիգորեանի մեկնաբանութիւնը ոչ մի առնչութիւն չունի Լեզուի մասին Օրէնքի հետ։ Պարզապէս հեղինակը փորձում է իր տեսակէտը մի կերպ հիմնաւորել Օրէնքն իրեն յարմարեցնել ձգնելով...

Յօդուածագիրը ջանում է ընթերցողին համոզել, թէ քանի որ Օրէնքի մէջ չի գրուած, թէ Հայաստանի Հանրապետութիւնը հայերէնի ո՞ր՝ դասակա՞ն թէ՞ նոր ուղղագրութեան միասնականացմանն է նպաստում, ուրեմն դրանից, իբր, պէտք է եզրակացնել, որ Հայաստանը նպաստում է բոլորովին ուրիշ, ինչ որ մի երրորդ ուղղագրութեան միասնականացմանը...

Սա հիմնովին անտրամաբանական հետեւութիւն է, որովհետեւ Հայաստանի Հանրապետութիւնը չի կարող նպաստել մի այնպիսի բանի (ինչ որ մի երրորդ ուղղագրութեան), որը տակաւին գոյութիւն չունի (եւ երբեք էլ գոյութիւն չի կարող ունենալ)... Սա՝ առաջի՛ն։ Երկրորդ, օրէնսդիրը պարզ ու յստակ գրել է. «Հայաստանի Հանրապետութիւնը նպաստում է հայերէնի ուղղագրութեան միասնականացմանը»։ Հայերէնի ուղղագրութիւն արտայայտութեան տակ Օրէնքն ի նկատի ունի Հայոց Լեզուի միակ ուղղագրութիւնը, քանի որ Ազգը չի կարող մէկից աւելի ուղղագրութիւն ունենալ։ Ազատանկախ Հայաստանը վերացրել է խորհրդային օրէնքները, ուստի Օրէնքը, «Հայերէնի ուղղագրութիւն» ասելով՝ չէր կարող նկատի ունենալ խորհրդային կարգերի մոգոնած «ուղղագրութիւնը», աւելի ճիշդ՝ խեղագրութիւնը։

Ինչպէս տեսնում ենք, Լեզուի մասին Օրէնքի շարադրանքից յստակօրէն հասկանալի է, որ Հայաստանի Հանրապետութիւնը նպաստում է Մեսրոպեան ուղղագրութեան միասնականացմանը։

Այս ամէնն այնքան պարզ է, որ մեկնաբանութեան կարիք չկայ։ Եւ եթէ մենք շարունակում ենք, ապա ա՛յն պատճառով, որ Այվազ Գրիգորեանը ամենայն լըջութեամբ ընթերցողին է ներկայացընում իր յօդուածի հիմնադրոյթը, որը, հէքեաթների երեք խնձորների նման, երեւան է գալիս ամէնից վերջում։

Ահաւասի՛կ Այվազ Գրիգորեանի հիմնադրոյթը. «Ցիշեալ (հայկական – Լ. Մ.) գրերը ստեղծուել են իւրաքանչիւր հընչիւնի համար մէկ գիր սկզբունքով եւ ԼԱՒ ԿԸ ԼԻՆԷՐ, ՈՐ ԱՅՍՕՐ ԵՒՍ դարաւոր կեանք ու զարգացում ապրած եւ հսկայ փոփոխութեան ենթարկուած ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՀԱՄԱՐ ՍՏԵՂԾՈՒԷՐ ՄԻ ՆՈՐ ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՈՎ, իսկ դա մնում է մասնագէտներին», (ընդգծումներն իմն են _ Լ. Մ.)։

Այսպէ՛ս ուրեմն. Այվազ Գրիգորեանն ասում է, թէ. «Լաւ կը լինէր, որ այսօր եւս ստեղծուէր մի նոր միասնական ուղղագրութիւն՝ մեսրոպեան սկզբունքով»...

Սա մօտաւորապէս նշանակում է՝ եթէ 81 տարի առաջ ստեղծուեց նոր ուղղագրութիւն, որն օգտագործեցին եւ օգտագործում են միայն հայաստանաբնակ Հայերը, ապա ինչո՞ւ չի կարելի «այսօր եւս» ստեղծել ուղղագրութիւն, այս անգամ բոլոր Հայերի համար։ Մանաւանդ եթէ հաւատացնենք որ դա ստեղծուած է «մեսրոպեան սկզբունքով»։ Ո՞վ է երկար – բարակ բացատրութիւն պահանջելու։ Այսօր քի՞չ հեղինակաւոր անձինք կան, որ առանց Աստծուց վախենալու եւ մարդկանցից ամաչելու պնդում են, թէ Հայաստանի ներկայիս խեղագրութիւնն աւելի Մեսրոպեան է, քան Մեսրոպի կերտած ուղղագրութիւնը...

Հարց ենք տալիս Այվազ Գրիգորեանին. եղբա՛յր պատուական, եթէ մի բան ըսկըզբունք է, այն էլ Մեսրոպեան սկըզբունք, ապա ինչպէ՞ս կարող է հակադրուել ինքն իրեն եւ այլակերպուել այն աստիճան, որ նոյն սկզբունքով ծնունդ առնի «մի նոր միասնական ուղղագրութիւն»...

Այսպիսի առասպելների մասին է Մովսէս Խորենացին ասել. «Ո՛հ, կարի է առասպելս, այլ եւ առասպելաց առասպել»։

«Մի նոր միասնական ուղղագրութեան» տխուր առասպելը հրապարակ հանելուց առաջ, Հայոց Գրերի հնչիւնական էութեան մասին խօսող Այվազ Գրիգորեանը պարտաւոր էր իմանալ, որ իւրաքանչիւր ուղղագրութիւն ստեղծուած է մէկ անգամ ընդմիշտ, տուեալ այբուբենին, այսինքն տուեալ գրերին համապատասխան։ Մեսրոպատառ այբուբենի վրայ երբեք հնարաւոր չէ «մի նոր միասնական ուղղագրութիւն» ստեղծել։ Ստեղծողն արդէն՝ 1600 տարինե՛ր առաջ, ստեղծել է՝ հանճարեղօրէ՛ն, անթերի, բոլո՛ր Հայերի եւ բոլո՛ր ժամանակների համար։

Բնական է, որ Ա. Գրիգորեանն իր աչքացունց մտայղացումից որեւէ նմոյշ չի բերել։ «Գիւտն» արեւէ ու թողել «մասնագէտներին»...

Թէ այս «մասնագէտներին» ե՞րբ կը յաջողուի թխել «մի նոր միասնական ուղղագրութիւն», այնքան էլ պարզ չէ։ Բայց մի բան պարզից էլ պարզ է. «մասնագէտները», այսինքն հայրենի ակադեմիական, համալսարանական եւ որոշ այլ տիտղոսակիր հեղինակութիւններ, անպայման երախտագիտութեամբ կ՚ընդունեն Պր. Այվազ Գրիգորեանի «գիւտը»։ Չէ՞ որ դա նրանց՝ այդ «մասնագէտներին», հնարաւորութիւն կը տայ մի նոր «կռուանով» շարունակել «հիմնաւորել» ազգային ուղղագրութեան վերականգնման եւ դրանով նաեւ ուղղագրութեան միասնականացման եթէ ոչ վերջնական տապալումը, ապա գոնէ տեւական ձգձգումը, բաներ, որ նրանք այնքա՛ն հմտօրէն ու տեւողականօրէն կազմակերպել գիտեն...

Բնաւ. չենք զարմանայ, եթէ, հայրենի «մասնագէտների» զօրակցութեամբ, չուշանայ այս աննման «գիւտի» հեղինակին ակադեմիկոսի կոչում կամ, առ նուազն, դոկտորի աստիճան շնորհելը։ Մի նո՛ր միասնական ուղղագրութեան գաղափարը կատա՞կ էք կարծում...

Ի՞նչ փոյթ, թէ ահա 81 տարի է, ինչ անիրաւուած են մնում հայերէնն ու նրա ուղղագրութիւնը, ոչ մի կերպ ու ոչնչով չի լցւում Հայրենիքի եւ Սփիւռքի միջեւ բացուած լեզուական 81_ամեայ վիհը։

Թէ ի՞նչ ի նկատի ունի Այվազ Գրիգորեանը՝ 81-ամեայ խեղման ենթարկուած հայերէնը (ուրեմն նաեւ Հայաստանի գրաւոր հայերէնը) «դարաւոր կեանք ու զարգացում ապրած» համարելով, այդ կարող է միայն ինքը գիտենալ։ Այո՛, հայերէնը ենթարկուել է «հսկայական փոփոխութեան»։ Բայց գրաւոր հայերէնի համար այդ ամբողջ փոփոխութիւնը միայն բացասական հետեւանքներ է ունեցել եւ շարունակում է ունենալ։

Այն դէպքում, երբ որեւէ Լեզուի մէկ հատիկ արմատն անգամ անփոխարինելի ազգային արժէք է, այսօր մենք ունենք հարիւրաւոր ոչնչացած, մի այդքան էլ արմատախիլ արուած, անճանաչելի կերպարանք ստացած հայերէն բառեր, աւելի ստոյգ՝ բառերի կմախքներ, որոնք եթէ բառ են համարւում եւ մի կերպ իմաստ են արտայայտում, ապա՝ միայն ու միայն բանաւոր, խօսակցական Լեզուի, այսինքն բնազդական յիշողութեան օգնութեամբ...

Երկիրը, անշուշտ՝ ո՛չ այսօրուայ, այլ խորհրդային իշխանութիւնների մեղքով, դեռեւս տառապում, շնչահեղձ է լինում գրաւոր խօսքի համատարած անգրագիտութիւնից։ Իսկ Լեզու՝ ամէնից առաջ նշանակում է գրաւո՛ր խօսք։

Հայերէնի աղքատիմացութիւն, գրաւոր հայերէնի համատարած անգրագիտութիւն՝ ահա ա՛յս է 81-ամեայ (եւ ոչ թէ «դարաւոր») «հսկայական փոփոխութեան» իրական պատկերը, ինչը ուղղակի հետեւանքն է դեռեւս ուժի մէջ գտնուող եւ «Նոր ուղղագրութիւն» կոչուող խորհրդածին խեղագրութեան...

Մեր Լեզուի այս երկրաշարժի հետքերը վերացնելու, Մեսրոպեան ուղղագրութիւնը վերականգնելու, դրանով մեր Մեծաւաքանչը վերստին համազգային բարձունքի հասցնելու փոխարէն, «մի նոր միասնական ուղղագրութիւն» ստեղծել իբրեւ թէ «մաշտոցեան սկզբունքով» (գոնէ Սուրբ Մեսրոպի անունը չշահարկենք), կը նշանակի, նախ եւ առաջ, ազգային միասնականութեան ճանապարհին մի նոր ու մեծ անդունդ բանալ...

Իսկ այդ ճանապարհը, ազգային միասնականութեան սրբազան ճանապարհը ՇՈՒ–ՏԱ–ՓՈ՜ՅԹ բարուքման կարիքն ունի՝ նախ եւ առաջ ազգային ուղղագրութիւնը վերականգնելու տեսակէտից։ Դրա համար շատ բան պէտք չէ, պարզապէս պէտք է, որ մենք չնմանուենք առածի խելօքներին...

Միայն ա՛յդ դէպքում հնարաւոր կը լինի քարը հանել։

Խենթի՛ գցած քարը...

Օգոստոս 13, 2003

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔԸ ԿՈՒ ՏԱՅ 7 ՆՈՐ ՇՐՋԱՆԱՒԱՐՏՆԵՐ

ՀԱԼԷՊ («Յառաջ») . –

Օգոստոս 7–ին, Հալէպի Արամ Մանուկեան Ժողովրդական Տան «Լ. Շանթ» սրահին մէջ կայացած հրապարակային յատուկ նիստի մը ընթացքին՝ Համազգայինի Հայագիտական Բարձրագոյն Դասընթացքի աւարտական կարգէն 7 ուսանողուհիներ ներկայացուցին իրենց աւարտաճառերը եւ ստացան համապատասխան գնահատականներ:

Ձեռնարկը կազմակերպուած էր Համազգայինի Սուրիոյ Շրջանային Վարչութեան կողմէ: Աւարտաճառերը, իւրաքանչիւրը առանձնաբար, տրամադրուած էին նախապէս որոշուած ընդդիմախօս – գեկուցաբերներու, որոնք ելոյթ պիտի ունենային կարգաւ եւ կատարէին իրենց արժեւորումները: Ձեռնարկը, իր տեսակին մէջ երկրորդն էր՝ Հայագիտական Դասընթացքի հիմնումէն ի վեր (1996): Դասընթացքը իր անդրանիկ հունձքը տուած էր 2000 Օգոստոսին, 13 ուսանողուհիներով: Հիմա, 7 նորագոյն աւարտականներով, շրջանաւարտներու թիւը կը հասնէր 20–ի: Եւ ասիկա չահ մըն էր մասնաւորաբար գաղութին վարժարաններուն համար, ուր արդէն իսկ պաշտօնի կոչուած է (իբրեւ հայերէնանոց ուսուցիչ) շրջանաւարտներուն մեծամասնութիւնը:

Աւարտաճառերու ներկայացման սոյն նիստին ներկայ եղան շրջանաւարտներու ծնողները, բազմաթիւ կրթական մշակներ, մշակութային միութեանց ներկայացուցիչներ եւ գաղութային պատասխանատուներ:

Երեկոյթին բացման խօսքը արտասանեց Համազգայինի Հայագիտական Մխաւորի վարչութենէն Օր. Ֆիմի Տէր – Յակոբեան, որ նախ բացատրութիւններ տըւաւ Հայագիտական Դասընթացքի երդիքին տակ տարուող աշխատանքներուն մասին, ապա մի առ մի ներկայացուց այս տարուան 7 շրջանաւարտները:

Այնուհետեւ, կարգաւ բեմ հրաւիրուեցան աւարտական ուսանողուհիները եւ ամփոփ բացատրութիւններ տուին հանրութեան՝ իրենց պատրաստած աւարտաճառերուն բովանդակութեան մասին: Իւրաքանչիւր ուսանողուհիի ելոյթին յաջորդեց ընդդիմախօս – գեկուցաբերի մը արժեւորումը: Ընդդիմախօսները, ըստ իրենց սեփական հայեցողութեան, դրական կամ ժխտական կէտեր մատնանշեցին աւարտաճառերու պարունակութեան մէջ, երբեմն չխուսափելով նաեւ սուր եւ սպաննիչ քննադատութիւններէ...:

Այս տարեշրջանի 7 աւարտականներն էին՝

Մանուշակ Աբիկեան («Դանիէլ Վարուժանի ՀԱՑԻՆ ԵՐԳԸ շարքին աղերսները քանահիւսութեան եւ ազգագրութեան հետ»). Ընդդիմախօս՝ Զեփիւռ Ղպլիկեան:

Երան Զէյթունցեան («Հալէպահայ թատրոնի պատմութիւն»): Ընդդիմա – խօս՝ Յակոբ Միքայէլեան:

Հուրի Պէրպէրեան («Դուին մայրաքաղաքը եւ այնտեղ գումարուած եկեղեցական վեց ժողովները»): Ընդդիմախօս՝ Շանթ Կիրակոսեան:

Հուրի Աղպաշեան («Արաբական աղբիւրները Հայաստանի եւ Հայերու մասին»): Ընդդիմախօս՝ Բժիշկ Ալեքսան Քէշիշեան:

Սիլվա Քէշիշեան («Առանձար»): Ընդդիմախօս՝ Կարինէ Արամեան:

Կարինէ Մակարեան («Քրտախօս հայ պշէրիկցիները»): Ընդդիմախօս» Անի Ֆիշէնքճեան:

Սօսի Միշոյեան («Գոյականի հայցական հոլովը եւ ներգործական բայերու խնդրառութիւնը արեւմտահայերէնի մէջ»): Ընդդիմախօս՝ Պր. Զաւէն Եկաւեան, որ դժբախտաբար չէր կրցած ներկայ գտնուիլ ու ներկայացնել իր արժեւորումները:

Այս առթիւ պէտք է նշել, որ ներկայացուած բոլոր աւարտաճառերն ալ, որոնք խղճմտօրէն պատրաստուած ուսումնասիրութիւններ էին, վերահսկուած էին Հայագիտական Դասընթացքի մասնագէտ դասատուներուն կողմէ: Թերեւս ա՛յդ էր պատճառը՝ որ ներկաներէն շատ – շատեր զարմանքով ականջ կու տային կարգ մը ընդդիմախօսներու բուռն եւ կծու արտայայտութիւններուն ու վերապահութեամբ կ'ընկալէին անոնց արժեւորումները: Ուշադրութիւն կը գրաւէր նաեւ ամպիոնին ետին տեղ գրաւած երկանդամ «Դատական Յանձնաժողով»ի կրաւորական ու լուռ կեցուածքը: Այս ծիրին մէջ է որ անակնկալ ելոյթ մը կ'ունենար Դասընթացքի աւագ ուսուցիչ Պր. Յակոբ Զոլաքեան, կը կատարէր հարկաւոր պարզաբանումներ եւ ճշդումներ, անիրաւ եւ անհամոզիչ կը գտնէր կարգ մը ընդդիմախօսներու «ընդդիմախօսութիւն»ը:

Յետ աւարտաճառերու ներկայացման, նիստին փակման խօսքը կ'արտասանէր Դասընթացքի ուսուցիչներէն Մարուշ Երամեան, որ մասնաւորաբար կը շեշտէր թէ ներկայ երջանիկ հանգրուանը պարզապէս սկիզբ մը պէտք է ըլլար շրջանաւարտներուն համար, կատարելագործելու իրենց գիտելիքներն ու ծանօթութեանց պաշարը, միշտ դէպի առաջ ընթանալու պատրաստակամութեամբ:

Նշենք, որ Հալէպի Հայագիտական Բարձրագոյն Դասընթացքը կը հովանաւորուի Համազգայինի Սուրիոյ Շրջանային Վարչութեան կողմէ ու կը վայելէ Նեցուկը Լիզպոնի Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան, որ հետեւողականօրէն կ'ապահովէ հիմնարկի պիւտճէին տիւծի բաժինը: Դասընթացքը կ'երկարի չորս տարեշրջաններու վրայ: Շաբաթական 16 պահերով՝ ուսանողներուն կը դասաւանդուին հայ գրականութեան, պատմութեան եւ մշակոյթին առընչուող տարաբնոյթ դասանիւթեր:

Յառաջիկայ Հոկտեմբերին նախատեսուած հանդէսով մը՝ վերոյիշեալ շրջանաւարտները կը ստանան իրենց պաշտօնական վկայականները:

ՀՈՒՐԻ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

ՍԱԼՑՊՈՒՐԿԻ ՓԱՌԱՏՕՆԻՆ ԱՍՏՂԸ ԻԶԱՊԷԼ ՊԱՅՐԱՔՏԱՐԵԱՆ

Մոցարթի ծննդավայր Աւստրիոյ Սալցպուրկ քաղաքին Մոցարթեան փառատօնին այս տարի առաջին անգամ մասնակցութիւն բերաւ Գանատայէն սիրուած ու գնահատուած սոփրանօ Ի. Պայրաքտարեան: Ան մարմնաւորեց Տօն Ճովաննիի մէջ Զերլինայի կերպարը, Օգոստոս 14–ին ներկայացումին: Երիտասարդ երգչուհիին արժանացած յաջողութիւնը արդար գնահատանքներով ողջունուեցաւ մամուլի քննադատներէն որոնք զինքը կոչեցին փառատօնին 2003–ի յայտնութիւնը եւ բարձրացող աստղը:

Ի. Պայրաքտարեան նախքան այս բացառիկ յաջողութիւնը, արդէն միջազգային բեմերու վրայ համբաւի տիրացած արուեստագիտուհի է. արժանացած է բազմաթիւ պարգեւներու, ինչպէս՝ Ճորճ Լոնտոն հիմնարկութեան, Նիւ – Եորքի Մեթրոփոլիթընի մրցանակները: Զանազան դերերով բարձրացած է Մեթրոփոլիթընի, Շիքակոյի, Սան Ֆրանսիսքոյի, Պասթիյի, Պրուքսէլի, Միլանոյի, Տրէստէնի օփերաներուն բեմերը:

Յառաջիկայ տարիներու անոր ժամանակացոյցը նոյնպէս կ'ընդգրկէ աշխարհի չորս ծագերու կարեւորագոյն բեմերը:

ԳՈՂԳՈԹԱՅԷ ԳՈՂԳՈԹԱ

ՍԿԻՒՏԱՐԻ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ մէջ, Օգոստոս 10–ին բացուած է Սուրբ Խաչ Դպրեվանքին հիմնարկութեան հանդիսութեանց առաջինը: Եկեղեցին յորդած է ստուար բազմութեամբ մը եկած աշխարհի չորս ծագերէն: Ներկայ եղած են նաեւ Հիւսիսային Ամերիկայի արեւելեան թեմի առաջնորդ՝ Խաժակ Արք., Գերմանիոյ Հայոց առաջնորդ Գարեգին Արք., Մայր Աթոռի Ուաշինկթընի պատուիրակ Վիգէն Եպիսկոպոս եւ բազմաթիւ Գերմանիայէն, Ֆրանսայէն եւ այլ երկիրներէ ժամանած նախկին Դպրեվանքցիներ: Օրուան քարոզը խօսած է Մեսրոպ պատրիարք, որ ծանրացած է մասնաւորաբար Խաչատուրեան պատրիարքի վառած լոյսին վրայ, ապա յիշած է Շնորհք պատրիարքը եւ անոնք որոնք ուզած են հաւատարիմ մնալ անոնց: Եկեղեցական արարողութեան աւարտին, տեղի ունեցած է Սիրոյ սեղան մը, բայց, շատեր ստիպուեցան յոտնկայս մասնակցիլ տեղի չգոյութեան պատճառով: Հանդիսավարը եղած է Պարոյր Քէպապճեան, կարճ ելոյթ մը ունեցած է Հայկ Նշան, շեշտելով թէ երկու պատրիարքներէն փոխ կ'առնուէր այն իմաստը թէ Դպրեվանքը իր հիմն ու ներշնչումը կը գտնէր կամ պէտք է գտնէր Աստուծոյ նկատմամբ անխախտելի հաւատքի մը մէջ: Ելոյթ մըն ալ ունեցած է Սանուց Միութեան Ամերիկայի գլխաւոր նախագահ Յարութիւն Քէօրօղլեան: Իրեն յաջորդած է Մարսէյլի Դպրեվանքցիներու անունով Սարգիս Տուրսուն: Իր խօսքին մէջ, երկու թուականներ դրոշմուած են 1453 եւ 1953: Ինք Կեսարիայէն եկած էր, հոն ոչ իսկ մէկ բառ հայերէն գիտէին, անունն իսկ Շաքիր էր: Ապա, խօսք առաւ պատրիարքը, որ յուշատախտակներ բաժնեց ոմանց: Այսպէս բացուած է յիսնամեակի յոբելինական շրջանը: Դպրեվանքցիները յոբելինական տարին բացած են նաեւ երկու հրատարակութիւններով: Առաջինը յիսնամեակի յուշամատեանն է, որ կը հաւաքէ Դպրեվանքի 50 տարիները, հիմնադիրներով, ուսուցիչներով, սաներով: Երկրորդը նուիրուած է արուեստի ու գրականութեան ճամբով վճարուած պարտք մըն է: Տուփի մը մէջ կայ գիրք մը եւ 4 սալեր: Հոն, ողբացեալ Սարգիս Փօղոսեան կ'արտասանէ միջնադարեան գանձեր, 19–րդ դարէն կտորներ եւ 1900–ական թուականներուն գրի առնուած քերթուածներ:

ՊԱՏՐԱՆՔ

Գրեց՝ ՓԱՅԼԱԿ ՍԱՆԱՍԱՐ

ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

1924, Յունուար - Մարտ, Փարիզ,

8.

Ժան Կուժօնի եկեղեցիին առջեւ, ժամասացութեան պահէն ալ առաջ, կիրակնօրեայ նոյն պատկերը. ժամադրավայրը պանդուխտ հոգիներու: Շողակաթ կը վախնար հանդիպելու ծանօթ դէմքերու. ան փնտռեց ու գտաւ ծերուկ, անպաշտօն քահանայ մը ու կցկտուր բառերով իր միտքը հասկցուց:

Երկուքը միասին դուրս ելան ժամուսրահէն: Ոչ ոք հետաքրքրուեցաւ իրենցմով: Բայց դիւանատունին պատուհանէն քարտուղարը տեսած էր զիրենք պատահմամբ: Արդէն ինքն ալ սպասելու, լրտեսելու ձեւը տնէր. լըջօրէն չահագրգռուած էր կնոջ տարօրինակ այդ պարագայով. ինք, իր աշխատանքին փոխարէն հատուցում մը սպասելու իրաւունքը ունենալ կը կարծէր եւ սակայն կնոջ մերժումը չէր պատշաճեր իր ծրագրին:

Ինք ալ մեկնողներուն ետեւէն դուրս ելաւ մինչեւ դաւիթին դուռը. դէպի վար, կռան Փալէի ուղղութեամբ նայեցաւ անոնց ետեւէն: Տեսաւ զիրենք, սեւազգեստ երկու էակներ, պառաւը եւ քահանան, որ երբեմն, քաշքշուք քայլերով կը դիմէին դէպի մեթրօ: Քարտուղարը յիշեց որ Փանթէնի գերեզմանատունը այցի մը մասին խօսած էր Շողակաթ:

– Արդարեւ, այս կնոջ կեանքին վրայ հանելուկ մը կայ... Աղջիկ մը՝ հողին տակ. աղջիկ մը՝ հողին վերեւ... Ո՞րն է իրականը... եթէ դէմ դիմաց հանենք զիրենք... Թերեւս խնդիրը պարզուի... Արդեօ՞ք... Բայց փնչո՞ւ չէ... Այո, ամէնս միասին Փանթէն... պահապաններու միջոցաւ դժուար չպիտի ըլլայ գտնել անտէր պանդուխտներու անկիւնը:

Այսպէս կը խորհէր քարտուղարը: Ներսը, բաներ մը փափսաց խնամակալի մը ականջին: Արտօրանօք դուրս նետուեցաւ ու թաքսի մը կանչեց.

– Կառ տը լ'էսթ. Օթէլ Մաժէսթիք...

9.

Կը թուի թէ վիթխարի ոստանը կը լափէ, կը ճարակէ մարդկային արարածները: Ի՞նչ արժէք կրնայ ունենալ պառաւ սա կինը ամբոխներու եւ գանգուածներու հեղեղին դիմաց. աւազի փշուր մը՝ ալեկոծ ծովուն տակ... Բայց միրաւոր սիրտը, որ արթուն է ու կը հսկէ, կը բարձրանայ վեր, վեր մրրկավար ալիքներէն, կը տատանի շարժումին վերեւ. ոչ յարձանքը, ոչ ամպրոպը կրնան պարտկել զայն:

Մեթրոյի մը անկիւնը կծկտած, Շողակաթ կը թաւալի Փարիզի ստորերկրեայ գուխներէն: Լոյսի պատառներ կը ժայթքեն ու կը փախին. պողպատեայ ժանիքներ կը կրծոտեն աշխարհը. աչքերը փակ՝ իր շուրջը մութն կ'ընէ տարրերու խժալուր ժխորը:

Իրեն կը թուի որ այդ ամբողջ կոյր, խուլ, անբան խաժամուժին մէջ, ինքն է միայն որ կ'ապրի, կը զգայ, կը մրմնջէ: Պղտոր ու տղմուտ ջրերէն վեր կը խուժէ իր սիրտը, կ'անջատուի բազմութենէն: Աղմուկէն աւելի հզօր ու անտեղիտալի, ան կը լսէ միայն իր սրտին հեծկլտան երգը, իր վշտին բառերը:

Արդարեւ, մինչ յանձնած էր ինքինքը կառքի թաւալքին, տարօրէն շփոթութիւն մը յանկարծ արթնցեր, տիրապետեր էր զինքը: Նախընթաց օրուան խօսակցութիւնը, կոտտացող վէրքի նման կը թարմանար, կը տարածուէր իր մէջ: Անիկա ի զուր կոչ ըրաւ դատողութեան, ջանաց դուրս վանել իրմէ անողոք, անորակելի վարկածը: Հովարծարծ կրակի նման, անիկա կ'աճէր, թեւեր կը պարուրէր իր մտածումին շուրջ: Շողակաթ կը խեղդուէր, բոցի ու ծուխի մէջ կորսուած խարոյկ մըն էր ինք... Մինչ կառք կառք, իջնալով, ելլելով կը հասնէին Փանթէնի գերեզմանատան առջեւ, պառաւ կնոջ հոգին, մոլորած՝ մացառներու, տատասկներու, կասկածներու ցեխին վրայ, բազկատարած օգնութիւն կը հայցէր:

Քայլերը կթոտ, ակնարկը թարթափուն, Շողակաթ կը ծերանար րոպէ առ րոպէ: Ալեզարդ քահանան պէտք տեսաւ թեւանցուկ առաջնորդել զայն գերեզմանատան արահետներուն վրայէն: Ոլոր մոլոր թափառելէ յետոյ, պահապաններու ցուցմունքով գտան իրենց անկիւնը. անշուք ու մեկուսի հողաթումբերու առջեւ կանգ առին: Տեղ տեղ փայտեայ խաչեր վայրի խոտերու վրայ կը պարզէին իրենց թեւերը. մարմարը չէր փայլէր այնտեղ, ոչ ալ պոռոտ պաճուճանքը...

Շողակաթը քաշն ի քաշ մօտեցաւ թարմ ու նիհար շիրմաթումբի մը.

– Հո՛ս... ահա այստեղ... տէր հայր... հոս պառկած է... աղջիկս..., ըսաւ լալագին, ափերուն մէջ ծածկեց դէմքը:

Ծերուկ քահանան ծոցէն դուրս հանեց խաչը եւ հնամաշ աղօթագիրքը, մըրթմըրթալով սկսաւ աղօթել ու կարդալ...

Անձնատուր իր սովորութեան, անիկա չէր նշմարեր ինչաւ քովն ի վեր կեցող կինը, որ կ'երերար աջ ու ձախ, կը տատանէր դէպի առաջ ու դէպի ետ ու կը նմանէր հովին դիմաց տարուբերուող մենաւոր ծառին:

Այդ պահուն ընդարձակ գերեզմանատունը ամայի էր: Լուռ քարերու վրայէն կը սահէին ծանր ու համր ստուերները ամպերու, զոր կը պատռէր յանկարծ լոյսի յուսահատ տեղատարափ մը... Ալեկոծ երկինքին վրայ արեւը, հեղձամըղձուկ, կը թափահարէր թեւերը ու կ'ընկղմէր:

Շողակաթ ոչինչ կը նշմարէր, գրեթէ ոչինչ կը զգար իր շրջապատէն: Սառուցիկ մատներ կառչէր էին իր կոկորդին ու կը սեղմէին զինքը՝ խեղդելու ստիպճան: Միալար ու միապաղաղ, ականջին կը հասնէր քահանային մրմունջը: Երբեմն կանգ կ'առնէր աղօթքը, խոր հեւքով կ'ուռէր աղօթասաց մարդուն կուրծքը ու անիմանալի բառ մը, խօսք մը կը փախէր անոր շրթունքէն:

– «Ամէն ամէն սաեմ ձեզ, եթէ ոչ հատն ցորենոյ անկեալ յերկիր, մեռանիցի, ինքն միայն կայ»...

Այդ չփոթ բառերը կը ծակէին Շողակաթի գիտակցութիւնը: Իր խորունկէն դուրս կը ցայտէին անցեալի պատառներ: Բառեր, հնօրեայ աղօթքի մասունքներ կը հետապնդէին զիրար: Ան կը կարծէր թէ այդ աղօթքը իր խորունկէն է որ կը բարձրանայ...

– «... Բայց այժմ անձն իմ խռովեալ է. եւ զինչ ասացից, եթէ, Հայր, ապրեցո՛ զիս ի ժամէ աստի յայսմանէ»...

(Շար. 36)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ. – Ի յիշատակ Շահան Շահնուրի 100–ամեակին 100 Եւրօ Պր. Կարպիս Զրրաշեանէ :

(Շար. Ա. էջէն)

վերաբերումը նախկինին նոյնը մնացած է, Ազրբէջան պէտք է վերաքննէ իր յարաբերութիւնները այդ երկրին հետ եւ եթէ համապատասխան յարմարութիւն չկատարուի, պէտք է պահանջել նոյն դեսպանատան փակումը :

⁂

ՈԼԻՄՊԻԱԿԱՆ ՇՔԱՆՇԱՆ ԿՌՓԱՄԱՐՏ ԺԱԳ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆԻՆ

Հայաստանի ազգային ոլիմպիական կոմիտէին որոշումով, կոմիտէին բարձրագոյն չքանշանով՝ Ոլիմպիական մետալով պարգեւատրուած է ֆրանսահայ ծանօթ կռփամարտիկ Ժագ Հայրապետեան :

⁂

ԼՂՀ

ԲՆԱԿՉՈՒԹԻՒՆԸ՝ 145 ՀԱԶԱՐ 600

ԼՂՀ բնակչութիւնը Յուլիս 1–ին եղած է 145 հազար 600 հոգի, ինչ որ տարեսկիզբին համեմատ 0,4% աւելի է : Տարւան առաջին վեցամսեային Հայաստանէն, ՀԱՊ–ի երկիրներէն 92 ընտանիք, 367 հոգի, մշտական բնակութեան համար տեղափոխուած է Արցախ :

C.B.A.F.

Collecte au profit de la communauté arménienne d'Irak

Envoyez vos dons
à l'ordre de la C.B.A.F.
17, rue Bleue, 75009 PARIS

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Մարսէյլի
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ

ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ

Միօրեայ Հայ Վարժարանի
2003 – 2004 ուսումնական տարուան դասընթացքները կը վերսկսին Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 17 առաւօտեան ժամը 10–ին
Սահակ – Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի Արծրունի Զրրաշեան սրահին մէջ
339, avenue du Prado, 13008 Marseille

Անհրաժեշտ տեղեկութիւններու եւ արձանագրութիւններու համար հաճեցէք դիմել՝ Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատուն
Հեռաձայն. – 04 91 77 84 70

HAMASKAINE
CONSTRUIT UNE ECOLE
A MARSEILLE
POUR 400 ENFANTS

Ça m'intéresse !
Je participe !

Hamaskaïne-France
BP 109 — 75422 Paris Cedex 09
Tél. / Fax 01. 45. 23. 29. 05
Internet: www.hamaskaine-france.com

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Գլօտ եւ Մարի Մութաֆեան իրենց քեռկինոջ՝ Տիկին Վ. Տամլամեանի յիշատակին 150 Եւրօ կը նուիրեն «Յառաջ»ին :

⁂

Տէր եւ Տիկին Տէլեմաք Գավէզեան 150 Եւրօ կը նուիրեն «Յառաջ»ին ժիճի Տամլամեանի յիշատակին :

NOTE D'INFORMATION

Erevan - Paris - Erevan

Nous avons le plaisir de vous informer que la compagnie Armenian International Airways opérera un vol supplémentaire Erevan-Paris-Erevan le mercredi 27 août 2003.

HORAIRES:

Erevan/Paris CDG 1	**MV4101**
27 Août	**07H30 / 09H30**
Paris CDG 1 / Erevan	**MV4102**
27 Août	**11H00 / 18H45**

CHENE

Date à retenir

Grande braderie de Noël
les 6 et 7 décembre

CHENE France

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

ANNEE SCOLAIRE
2003 — 2004
27ème Rentrée
Le LUNDI 22 SEPTEMBRE

1977 : 7 élèves
2003 : 300 élèves

Secteurs d'activités permanentes proposés :

LANGUE ARMENIENNE (17 niveaux)
Initiation— Enfants— Adolescents— Collège— Préparation Bac*— Conversation Adultes

EVEIL A LA CULTURE ET A L'IDENTITE ARMENIENNE (3 niveaux)
Cours d'histoire et géographie

DANSE ARMENIENNE (10 niveaux)
Académique— traditionnelle— folklorique

MUSIQUE (10 niveaux)
Eveil Musical— Solfège— Piano— Violon— Guitare
Musiques d'ensemble (guitares)

DESSIN— ARTS PLASTIQUES (4 niveaux)

ECHECS (2 niveaux)

ANGLAIS (4 niveaux)
Initiation primaire— soutien collège

* *Félicitations aux* 15 *(sur* 15*) élèves MCA ayant réussi le BAC dont les* 9 *ayant présenté* l'arménien

Inscriptions :
les 10, 13 et 17 septembre, de 14h30 à 18h

Renseignements auprès de la Direction

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél: 01.43.76.55.89 - fax: 01.43.76.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

Pensez à nous réserver votre journée du
DIMANCHE 14 SEPTEMBRE
pour participer à notre

GRANDE FETE CHAMPETRE

Animée par l'Orchestre S P I T A K
qui se déroulera dans les jardins du Dr et Mme Kéghian
4, rue du Dr Rampont, à Villiers-le-Bel

P r o g r a m m e : **Divine Liturgie à 11h.**
Repas à partir de 13 heures
Musique par l'Orchestre SPITAK
Jeux pour les enfants — Apprentissage de Poterie
Tirage des deux Tombolas (Enfants et Adultes)

Participation aux frais de la journée : Adultes 20 Euros
Enfants 12 Euros

Réservation par tél. : 01.44.59.23.50 (Paroisse de Paris)
01.40.51.11.90 (Centre culturel)

PARIS → EREVAN → PARIS

3 VOLS DIRECTS HEBDOMADAIRES
A votre service pour toutes destinations
dans le monde!

PARIS • SABERATOURS
19, RUE ST. ROCH 75001 PARIS
TEL 01 42 96 10 10 • FAX 01 42 96 18 77

LYON • SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTÉ 69003 LYON
TEL 04 78 60 13 66 • FAX 04 78 60 92 26

MARSEILLE • WASTEELS VOYAGES
67, LA CANNEBIÈRE 13001 MARSEILLE
TEL 04 95 09 30 60 • FAX 04 95 09 30 61

EREVAN
10, RUE VARDANANTS 375010 EREVAN
TEL 52 54 48 - 52 85 48 • FAX 56 40 30

CARGO 3 VOLS HEBDOS

EN COLLABORATION AVEC
LA NOUVELLE COMPAGNIE AÉRIENNE
ARMENIAN INTERNATIONAL AIRWAYS

Sabera@wanadoo.fr
www.saberatours.fr

TISSUS DES URSULES
Tout le décor de la maison

Siège Social 9, rue J. Duclos
42400 St-Chamond

SAINT-ETIENNE
SAINT-CHAMOND
CANNES LA BOCCA
VILLENEUVE-LOUBET

ԱՐՉԱԿՈՒՐԴԻ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ
« ՅԱՌԱՋ » ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ	16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ	13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ	12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ	12€

ԵՒ

« ՅԱՌԱՋ - 50 »
(Տաղկախաղ 50-ամեայ հատախածոյէն) 19€

Դիմել՝ « Յ Ա Ռ Ա Ջ » ի :

Թղթատարի ծախք՝ 6 €, հատը գլուխ :

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 26
MARDI
26 AOUT
2003

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·754 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20.754

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆՏԷՐ ՄԵՌԵԱԼՆԵՐՈՒ հարցը ծագեցաւ տօթէն ետք, փարիզեան շրջանին մէջ։ Աւելի քան 300-էն 400 մեռեալներ կան, որոնք թաղումի կը սպասեն, բայց, ընտանիքներէն ոչ մէկ պարագայ յայտնաբերուած է եւ Փարիզի քաղաքապետարանն ալ փնտռտուքի ելած է, մինչ այդ առժամեայ կարգադրութիւններ ընելով Ռընժիս եւ այլուր (Իվրի, եւ այլն) սառեցուած բեռնակառքերու մէջ։ Այս պարագան ալ նոր բանավէճի մը նիւթ է։ Եթէ ոչ մէկ հարազատ գտնուի, ի մօտոյ պիտի թաղուին անօթեւան անկարներու նման հասարակաց փոսերու մէջ։

ՔԻՐՔԻՒՔԻ հարաւը, շաբաթավերջին (Օգոստոս 23/24) բուռն կռիւներ տեղի ունեցած են Քիւրտերու եւ Թրքմէններու միջեւ, որոնց հետեւանքով 13 մեռեալ կայ։ Ամերիկացի պատասխանատուն՝ Պրէմէր յայտարարած է որ Ամերիկացիք անապահովութեան երեք կէտերու դէմ պէտք է պայքարին՝ ահաբեկիչներու թափանցումը, ամէնօրեայ յարձակումները համախմբումի ուժերուն եւ երկրին ենթակառոյցներուն դէմ։ Ըստ իրեն, ահաբեկիչներու թիւը քանի մը հարիւր է։ Միւս կողմէ, Օգոստոս 24-ին Շիիներու չորս գլխաւոր կրօնաւորներէն մէկը՝ Այաթոլա Հաքիմ, թեթեւօրէն վիրաւորուած է վիզէն, Նաժաֆի մէջ, ռմբարձակի մը ընթացքին, ուր երեք հոգի ալ մեռած են։

ՓԱՐԻԶԻ նորակառոյց մարզադաշտին վրայ Օգոստոս 23-ին մեծ շուքով բացումը կատարուեցաւ մարմնամարզական համաշխարհային խաղերուն որոնց կը մասնակցին աւելի քան 200 երկիրներու պատուիրակութիւնները։ Ամէնէն փոքր պատուիրակութեան տէր երկիրներէն է Հայաստանը, երկու վազորդներով. Այսա Թորոսեան եւ Վահագն Ջաւախեան։ Ա. Թորոսեան Օգոստոս 24-ին մասնակցեցաւ 100 մեթր վազքի մրցումին, առանց նշանակելի արդիւնք ձեռք ձգելու։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ կանաչներու «ամռան օրերուն», որոնք տեղի ունեցան Մարսէյլ, Տանիէլ Գոհն – Պենտիթ առաջարկեց որ եւրոպական ընտրութիւններուն, կանաչներու ցանկը գլխաւորէ Տոմինիք Վուանէ, հակառակ անոր որ փոքրամասնութիւն մը միայն կը ներկայացնէ։ Ներքին տարակարծութիւններ շատ են։

ՊԷՐԼԻՈՒՍՔՈՆԻ չընկերացաւ Շրէօտէրի Օգոստոս 22-ին, Վերոնայի օփերային ներկայացման, ինչ որ հաշտութեան առաջին քայլ մը պէտք է ըլլար։ Նախընտրեց հրաժարիլ Գարմէնի ներկայացումէն, այն մտավախութեամբ թէ ձախերը կրնան ցոյց ընել իրեն դէմ։ Հաշտութեան հանդիպումը տեղի ունեցաւ յաջորդ առաւօտ, առաջքն առնելով նոր միջադէպի մը։

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ վարչապետ Ի. Ալիեւ Օգոստոս 21-ին մեկնած է ԱՄՆ։ Բաքուի աղբիւրներուն համաձայն, այցը պաշտօնական բնոյթ չունենալով հանդերձ, կը սպասուէր որ ան կարգ մը կարեւոր հանդիպումներ ունենար։ Ի. Ալիեւ պիտի այցելէ նաեւ հօրը որ Օգոստոս 6-էն ի վեր կը դարմանուի Գլիվլընտի մէկ բուժարանին մէջ։

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԻ ՄԷՋ, Օգոստոս 23-ին, Լինքըլն Մէմորիըլի առջեւ, ծաւալուն թափօր մը ոգեկոչեց Մարթին Լութէր Քինկի հանրածանօթ ելոյթը՝ Այ հէվ է տրիմ (Բան մը կ'երազեմ)։ Այդ երապատուելին կ'ուզէր որ հաւասարութիւն տիրէ երկրին մէջ եւ այլեւս ոչ մէկ խտրութիւն գոյութիւն ունենայ։

Վ. ԳՈՒՍԻՆՍԿԻ, ռուսական մետիաներու նախկին գործարարը, որ «սեւ կատուն» էր Պուտինի ձերբակալուեցաւ Աթէնք, երբ կու գար Թել – Ավիվէն։ Ցոյները պիտի որոշեն թէ կը յանձնե՞ն Ռուսերուն։

ԻՍՐԱՅԷԼԻ բանակը չորս Պաղեստինցիներ սպաննած է Գազա, Օգոստոս 24-ին, յարձակումի մը ընթացքին։ Անոնց մէջ կան Համասի զինեալ թեւին երկու գործօն անդամներ։ Այլեւս հաստատ է որ հրադադարը վերջնապէս թաղուած է։

ՊՐԱԶԻԼԻ Ալքանթարա կայանը, հրթիռի մը պայթումէն 21 աշխատաւորներ մեռած են, արկածի մը հետեւանքով։ Կը թուի որ կանխահասօրէն բանեցուած են շարժիչներէն մէկը, ինչ որ պատճառ եղած է պայթումին։

ԱՅԱՋԻՈՅԻ ՄԷՋ (Գորսիքայի Ազատագրման Շարժումի նախկին համակիր մը՝ Մօրիս Կալէանի սպաննուած է Օգոստոս 24-ին, երբ մոթոյով կ'անցնէր։ Անցեալին, 1987-ին, դատապարտուած էր ռմբարձակներու մեղադրանքով։

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ խզած է տնտեսական իր յարաբերութիւնները Արժանթինի հետ, իբրեւ հետեւանք իր նախկին դեսպանին ձերբակալութեան։ Ենթական ձերբակալուած է Լոնտոն, դեսպան եղած էր Արժանթին 1991-էն 1994։

ՄԱՀԱՊԱՏԻԺԸ ՋՆՋԵԼՈՒ ՓՇՈՏ ԽՆԴԻՐԸ

Հայաստանի քաղաքական ներկայի օրակարգին վրայ բաւական փշոտ հարց մըն է մահապատիժի ջնջումը։ Ծանօթ է որ Եւրոպական Խորհուրդին գլխաւոր պահանջներէն եղած է ան եւ նոյնիսկ Հայաստան քննադատուած, պատիժներու սպառնալիքի առջեւ դրուած, եթէ ջնջումի յանձնառութիւնը չյարգուի։ Եւրոպական Խորհուրդի խորհրդարանական յանձնաժողովի երկու դէմքերը Ե. Եասկերինա եւ Ռ. Անտրէ որոնք շաբաթավերջին Երեւան էին, այս մասին հաւաստիք ստացած են օրէնսդիր գերագոյն մարմնի պատասխանատուներէն։ Անոնք հանդիպում ունեցած են Ազգային Ժողովի նախագահ Ա. Բաղդասարեանի, փոխնախագահին, յանձնախումբերու ներկայացուցիչներուն հետ։

Ազգային Ժողովի արտաքին յարաբերութիւններու յանձնաժողովի նախագահ Ա. Ռուստամեան ապահովութիւն տուած է խօսակիցներուն թէ Սեպտեմբերին Խորհրդարանը անպայման կը վաւերացնէ մահապատիժի ջնջումը։ Նոյն ապահովութիւնը տուած է Ազգային Ժողովի փոխ – նախագահ Տ. Թորոսեան եւս, ըսելով որ ջնջումը մինչեւ Սեպտեմբեր 25 կը վաւերացուի։

Եւրոպացի դէմքերը կարեւոր զարգացում նկատած են Հայաստանի մէջ ժողովրդավարութեան կայացումը եւ ըսած թէ երկիրը իր յանձնառութիւնները կատարելու ընթացքին մէջ շատ աւելի լաւ վիճակի մէջ է, քան՝ դրացիները Ադրբեջանն ու Վրաստանը։

Այսուհանդերձ, հասկնալի է որ Հոկտեմբեր 27-ի ահաբեկչութեան նման ծանրակշիռ հարցի մը թղթածրարին տէր երկրին համար այնքան ալ դիւրին չէ մահապատիժը ջնջելու մճիռը։ Եւրոպայի Խորհուրդին պահանջները առանց այլեւայլի կատարելու պատրաստակամութիւնը, որով կը նախատեսուի ծանրագոյն պատիժին ջնջումը, որոշ դժգոհութեան նիւթ է։ Նկատել տուող շրջանակներ կան թէ այդ քայլով երկրին ղեկավարութիւնը գլխաւոր արարքին պատասխանատուները փրկուած կ'ըլլան մահապատիժէն։ Միւս կողմէն, միջանկեալ կարգադրութեան մը հայաստանեան ջանքն ալ չէ յաջողած։

Եւրոպայի Խորհուրդը բացարձակապէս մերժած է մահապատիժը որոշ բացառութիւններով ջնջելու Հայաստանի Խորհրդարանին կեցուածքը։ Բացէ ի բաց ըսուած է թէ եթէ Երեւան կ'ուզէ Եւրոպայի միանալ, մահապատիժ չի կրնար կիրարկել նոյնիսկ ծանրագոյն ոճիրներու, ազգային դաւաճանութեան յանցանքներու պարագային։

ԹՈՒՐՔԻԱ-ԻՍՐԱՅԷԼ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՆԵՐԿԱՆ

Իրաքեան պատերազմը նոր խրամաճակ մը ստեղծած է Թուրքիա – Իսրայէլ յարաբերութիւններու մարզին մէջ։ Ատոր առաջին ազդակը Թուրքիոյ եւ ԱՄՆու յարաբերութիւններուն մէջ լարուած ոռոշ կացութիւնն է, քանի որ Անգարա մերժած է հիւ – հնազանդ կիրարկել Ուաշինկթընի թելադրանքները։ Միւս կողմէն, բացի Սուրիայէն, արաբական երկիրները բաւական անտարբեր են Թուրքիոյ զարգացումներուն։ Հակառակ ատոր, Թուրքիոյ մէջ կայ կարեւոր զանգուած մը որ կրօնական ու այլ դրդապատճառներով համակրանք ունի Պաղեստինցիներուն եւ անոնց դատին։

Արաբական զօրակցութենէն զրկուած Թուրքիա մը Իսրայէլի հետ յարաբերութիւններուն մէջ շատ զօրաւոր դիրքի վրայ պիտի չըլլայ։ Թէեւ, արդէն զինուորական համաձայնութիւն մը ստորագրուած է։ Անցեալ ամիս ալ Թուրքիոյ վարչապետը ԱՄՆ այցին ընթացքին հանդիպումներ ունեցած էր հրէական կազմակերպութիւններու ղեկավարներուն հետ. այս վերջինները խոստացած էին որ կարեւոր օժանդակութիւն պիտի ապահովուի Թուրքիոյ, Ծերակոյտը համոզելու աշխատանք պիտի տարուի որպէսզի ամերիկեան արդիական զէնքեր ծախուին Թուրքիոյ, խոչընդոտուին հայկական լոպիին ցեղասպանութիւնը ճանչնալ տալու ջանքերը։

Սակայն, Իրաքի յետպատերազմեան կացութիւնը, ամերիկեան ուժերուն Թուրքիոյ հանդէպ ժխտական ընթացքը արգելք եղան որ Թուրքիա սիրաշահի ԱՄՆ-ու հրէական լոպին։ Ատոր վրայ Ուաշինկթըն ալ գործի անցաւ, որպէսզի միւս լոպիները գործածէ Թուրքիոյ դէմ։ Հայկական խնդրին Ծերակոյտի օրակարգին դառը այդ մօտեցումին ապացոյց է։ Թուրքիա հակազդելու համար, Իսրայէլի հանրապետութեան նախագահին նկատմամբ Անգարայի մէջ շատ գաղջ ընդունելութիւն մը կազմակերպեց. գիտողներու ամենալայն զանգուածներու տէր հեռատեսիլի մասնաւոր կայաններ Իսրայէլի նախագահին այցը շատ սովորական լուրերու կարգին տուին։

Լիբանանի «Սէֆիր» թերթը (Օգոստոս 14) այս բոլորը ըսելէ ետք կը շեշտէ թէ Թուրքիոյ մէջ իրարմէ անջատ երկու զանգուած կայ. մէկը տնտեսական կարեւոր դեր կատարողներու խումբն է որ կողմնակից է Իսրայէլի հետ յարաբերութիւններու զարգացումին. իսկ երկրորդը այն է որ ոչ միայն Իսրայէլը չի սիրեր, այլեւ բոլոր Հրեաները։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 22 / 25)

ԵՐԵՔ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԲԺԻՇԿ ՈՒ ՏԱՍԸ ՍԱԿՐԱՒՈՐ ԻՐԱՔ ԿԸ ՂՐԿՈՒԻՆ

Հայաստանի պաշտպանութեան պետ զօրավար Միքայէլ Յարութիւնեան Օգոստոս 22-ին հանդէս եկած է Իրաքի յետպատերազմեան վերականգնումին Հայաստանի կարելի մասնակցութեան առընչութեամբ։ Ան կրկնած է թէ այդ մասնակցութեան տրամադրութիւն յայտնելով, Պաշտպանութեան նախարարութիւնը կ'առաջնորդուէր Իրաքի կայունութեան ու տեղւոյն շուրջ 30 հազար Հայերուն ճակատագրին մտահոգութեամբ։ ԱՄՆ-ու հետ քանի մը ամիս տեւած բանակցութիւններէ ետք համաձայնութիւն հոյացած է Իրաք ղրկելու երեք զինուորական բժիշկներ եւ 10 սակրաւոր որոնք ականազերծումի մասնագէտ են։

Հայաստանի խումբին աշխատանքը ԱՄՆ-ու հրամանատարութեան հետ համադրելու համար պիտի ղրկուի նաեւ հայ սպայ մը. ան յետագային կրնայ նաեւ Քուէյթ ղրկուիլ։

ՀՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՅԱՅՏՆԱԲԵՐՈՒՄ

Քասախ գետի ափին, էջմիածնի մօտակայ Առատաշէն գիւղին մէջ, Գիտութեան ակադեմիային Հնագիտութեան եւ ազգագրութեան հիմնարկին ու Լիոնի համալսարանին կողմէ կատարուած պեղումներէն նոր քարի դարու, քարի եւ մետաղի դարու յուշարձաններ գտնուած են։ Գտնուած են նաեւ Ք.ա. հինգերորդ հազարամեակին Հիւսիսային Միջագետքի մէջ տարածուած խեցեղէններ, ինչ որ կը բացատրէ թէ հոն ապրողներու հետ առեւտրական յարաբերութիւններ հաստատուած էին։

Խնդրոյ առարկայ աշխատանքները ըսկըսած են 1997-ին. պեղումներու խումբը բաղկացած է հայ եւ ֆրանսացի մասնագէտներէ։ Մօտ 200 քառակուսի մեթր տարածք պեղուած է, շուրջ երեք մեթր խորութեամբ։ Կը նախատեսուի որ հետազօտութիւնները կ'աւարտին 15 տարուան ընթացքին։

ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽԱՂԵՐՈՒ ԳԵՂԵՑԿՈՒՀԻՆԵՐԸ

Երեւանի մէջ կը շարունակուէին համահայկական Գ. խաղերը։ Օգոս. 22-ին Փասատինայէն Լենա Ազարեան Համահայկական խաղեր – 2003-ի գեղեցկուհիի տիտղոսին արժանացած է։ Օգոս. 24-ին կատարուած փակման հանդիսութեան ընթացքին ան գեղեցկուհիի թագը ստացած է նախագահ Ռ. Քոչարեանէն։ Երկրորդ գեղեցկուհի ընտրուած է Պոլիսէն Թամար Քէշիշեան, իսկ երրորդ՝ Սիսիանէն Անժելա Յարութիւնեան։

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻՆ ՊԻԹԼԻՍԸ

1964–ի գարնան Պոլսոյ հայկական շրջանակներուն, բայց նաեւ թրքական գրական, մամուլի, արուեստի մարզերուն մէջ մեծ հետաքրքրութիւն արթնցուցած էր Սարոյեանի ժամանումը: Ան Ֆրէզնոյէն Պոլիս հասած էր, անկէ մեկնելու համար Պիթլիս, տեսնելու իր պապերուն ծննդավայրը: Այդ տարիներուն ծանօթ, սիրուած գրող էր Սարոյեան, նաեւ թրքական շրջանակներուն մէջ իր ամէնէն տարածուն գործով որ խորագրուած էր «Անունս Արամ է»: Գործին արթնցուցած հետաքրքրութեան քով կար հեղինակին անձին ինքնատպութեան հմայքն ալ: Սարոյեան իր թաւ պեխերով, հակառակ ամերիկեան շեշտ դրոշմով կեցուածքին, վարուելակերպին, ուշագրաւ տիպար էր աւելի արեւելքցիի նմանող դիմագիծով, ամէն բան տեսնելու, հարցնելու, սորվելու անսահման հետաքրքրութեամբ: Այս բոլորին հետ, իր պապերուն հայրենիք Պիթլիսը տեսնելու նպատակով տուած այցը յատուկ իմաստ կը ստանար:

Պոլիսէն Պիթլիս երթուդարձի ճամբորդութիւնը ան կատարեց «Մարմարա» օրաթերթին այն ատենուան արտօնատիրոջ՝ ճարտարապետ Պետրոս Զօպեանի ընկերակցութեամբ: Ան իրեն եղաւ ուղեկից, առաջնորդ, թարգման, հետաքրքրութիւնները փոխանցող, նաեւ այցին ամէն մէկ հանգրուանը նոթագրող ու լուսանկարող: Այդ առանձնաշնորհեալ դիրքը որ ունեցաւ երթուդարձին 16 օրերուն ու վեց հազար քիլոմեթրին երկայնքին, վերադարձին տուն տուած էր պատկերազարդ յօդուածաշարքի մը, խորագրուած՝ «16 օրէն 6000 քիլոմեթր Սարոյեանի հետ». ան մեծ հետաքրքրութեամբ կարդացուեցաւ «Մարմարա»յի ընթերցողներուն կողմէ, որոնցմէ շատեր խնամքով կտրեցին ու պահեցին անոր թիւերը:

Այդ յօդուածաշարքը ներկայիս մօտ 400 էջնոց ստուար հատորի մը վերածուած է: Ունի «Դէպի Պիթլիս Ուիլիըմ Սարոյեանի հետ» խորագիրը: Պետրոս Զօպեան որ 1967–էն ի վեր կ՚ապրի Գանատա, Թորոնթօ, մշակած է պիթլիսեան ուղեգրութիւնը, ընդլայնած, աւելցուցած լուսանկարները, միջանկեալ տեղեկութիւններն ու հրատարակութեան տուած: Հրատարակիչը Պոլսոյ Արաս հրատարակչականն է որմէ լոյս տեսած է հատորը Ցունիսի ընթացքին: Կողքը պատրաստուած է Պ. Զօպեանի քաշած մէկ լուսանկարով որ ցոյց կու տայ Սարոյեանը բլուրի մը կողին, գլխարկը ձեռքը, նստած քարի մը վրայ, «Պիթլիս 10» արձանագրութեամբ ճամբու նշանատախտակին տակ. այսինքն, Թիրախին երկու քայլ մնացած:

Հեղինակը իր նախաբանին մէջ կ՚ըսէ թէ յօդուածաշարքին հրատարակութեան օրերուն իսկ ծրագրած է յարմար առիթով գիրքի վերածել ուղեգրութիւնը: Յարմար առիթը ներկայացած է 35 տարի ետք, զուգադիպելով Արաս–ի վարիչներուն հրատարակութեան տրամադրութեան: Ու այդ զուգադիպութեան արդիւնքը եղած է Սարոյեանի Պիթլիս այցին ուղեգրութեան հատորը:

6000 քիլոմեթրնոց ուղեւորութիւնը, ինչպէս ցոյց կու տայ էջ 19–ին վրայ զետեղուած քարտէսը, սկսելով Պոլիսէն, ունեցած է Անգարա Սամսոն, Կիրասոն, Տրապիզոն, Էրզրում, Աղրը, Վան, Մուշ, Պիթլիս, Տիյարպէքիր, Խարբերդ, Այնթապ, Իսկէնտէրուն, Անթաքիա, Ատանա, Անամուր, Ալանիա, Անթալիա, Տէնիզլի, Իզմիր հանգրուանները, անկէ շրջանը փակելով մեկնակէտ Պոլսոյ վրայ:

Պ. Զօպեան շատ պարզ, բայց պատկերաւոր ոճով մը տուած է ճամբորդութեան բոլոր մանրամասնութիւնները: Սարոյեանի ուրախութիւնները, յուզումները, անձկութիւնները, անսպառ հետաքրքրութիւնը, հանդիպումները՝ անանուն գեղջուկէն, արձարանատիրոջ – մէն մինչեւ պաշտօնական դէմքերու, գրողներու, արուեստագէտներու հետ: Հատորը մէկ շունչով կը կարդացուի, հետաքրքրականի ու հաճելիի տպաւորութիւնը մէկ էջէն միւսը հաստատելով. ամրացնելով: Հանգրուանէ հանգրուան աւելի շեշտ գիծերով կը յայտնուի ամերիկացի աշխարհահռչակ գրագէտին մէջ պահուըտած պիթլիսցի Հայը, ինչպէս կը կոչէ ինքզինք Սարոյեան, որ ծովեր, երկինքներ կտրած է, փնտռելու ամբողջ Անատոլուն, երթալ տեսնելու համար Լուսին մեծ մօրը տունը, շնչելու Գարաօղլանեան գերդաստանին ծննդավայրին օդը, խմելու ջուրը, քաղելու դաշտերուն ծաղիկները:

Այդ ուղեւորութենէն ետք Սարոյեան եւս սկզբունքով պէտք է Պիթլիսի մասին գործ մը գրի առնէր. Պիթլիսի մէջ պատասխանելով տեղացի երիտասարդներու, կ՚ըսէ. «Նպատակս եղած է միշտ, լաւ եւ հրաշալի տրամա մը գրել Պիթլիսի մասին: Ամբողջ կեանքիս ընթացքին ուզած եմ գրել: Բայց նկատելով որ Պիթլիս չէի գտնուած, չէի կրցած իրականացնել այդ փափաքս: Վերադարձիս պիտի գրեմ: Անպատճառ պիտի գրեմ եւ այդ իմ լաւագոյն գործերէս մէկը պիտի ըլլայ»:

Յետոյ, աւելի քան տասնամեակ մը ետք, 1977–ին Պ. Զօպեանի ուղղուած նամակի մը մէջ, ինչպէս մէջբերուած է հատորին «Մեր օրերու Սարոյեանը» խորագրուած էջերուն մէջ, ան կը բացատրէ չգրելուն պատճառները. «ինչո՞ւ չգրեցի 1964–ի դէպի Անատոլու, դէպի Հայաստան մեր հոյակապ շրջապտոյտին մասին, մեր այցելութիւններուն մասին եւ այդ սքանչելի վայրերու մասին: Ես գրեցի տեսակ մը պոէմ, զոր կոչեցի ՊԻԹԼԻՍ, որ հրատարակել պիտի տամ օր մը, բայց կը հաւատամ որ թերեւս ես անկարող էի գրելու ամբողջական գիրք մը որովհետեւ կը հաւատայի թէ տսխալի բարկութեամբ պիտի լեցուէի մեր ճամբորդութեան պատմութիւնը գրելով եւ տակաւին, մեզի նման շատեր կան, որոնք ուզած են արտայայտել իրենց բարկութիւնը, գրելով նման գիրքեր»:

Ակնարկուած բարկութիւնը ամէնէն անհեթեթ անցքն է թերեւս Սարոյեանի ճամբորդութեան: Ինչպէս կը բացատրէ Պ. Զօպեան, ան Անգարայի մէջ հնավաճառէ մը մուկի թակարդ մը գնած ու անմիջապէս ալ պատմութիւն մը յօրինած է անոր մասին: Այդ պատմութիւնն ալ գրելէ առաջ պատմած է իր ուղեկիցներուն որոնցմէ մէկը այդ պահուն եղած է թուրք լրագրող մը. ան ալ իր կարգին իր թերթին յղած թղթակցութեան մէջ տեղ տուած է անոր: Շրջապտոյտին վերջաւորութեան մօտ, Իզմիրի մէջ, տեսած են որ թրքական շաբաթաթերթ մը այդ պատմութեան ակնարկելով գրած է թէ Սարոյեան Թուրքիան նմանցուցած է թակարդի մը եւ բոլոր Թուրքերը՝ անոր մէջ բռնուած մուկերու: Գրողը երբ տեղեկացած է այդ վերագրումին, յանդգած է այն եզրակացութեան որ լաւագոյնը կ՚ըլլայ ոչինչ գրել Պիթլիսեան ուղեւորութեան մասին, քանի որ մարդիկ այդքան անկապակից հետեւութիւններ կը հանեն իր բանծէն:

Այսուհանդերձ, Պ. Զօպեան կը գրէ փրոֆէսէօր Տ. Գույումճեանի աղբիւրով թէ Սարոյեան գրած է ոչ միայն «Պիթլիս»ը, այլ նաեւ անկէ առաջ «Իսթանպուլեան կատակերգութիւն»ը:

«Դէպի Պիթլիս»ի հրատարակութիւնը կը զուգադիպի Սարոյեանի մահուան քսանամեակին. անմահութեան հաւատաւոր այդ գրողին յիշատակը նորոգելու արարք կը նկատէ Պ. Զօպեան սակայն: Կը մաղթէ որ Սարոյեանի սիրողները այս հատորով բաժնեն նաեւ Պիթլիսեան շրջապտոյտին անոր ապրումները:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՑԵԱՆ

ԷՋԵՐ «ԴԷՊԻ ՊԻԹԼԻՍ»ԷՆ

Ա.

ԴՊՐԵՎԱՆՔԻ ՏՂՈՑ ՀԵՏ

Ժամը երեկոյեան հինգը անցած է երբ կը հասնինք Դպրեվանք:

Երբ պիտի մտնէինք վարժարանէն ներս, կը լսենք որ ձայն մը կ՚երգէ գեղջկական երգ մը: Սարոյեան կը հետաքրքրուի, կ՚ուզէ տեսնել երգիչը:

Մինչ այդ սակայն, տղաքը իմացած էին Սարոյեանի այցելութիւնը եւ հետեւաբար լռեր էր ձայնը:

Տղաքը հաւաքուած են դասարանի մը մէջ: Սարոյեան կ՚ուզէ գիտնալ թէ ով էր քիչ առաջ երգողը: Տասնմստ քայլերով մէջտեղ կու գայ պատանի մը՝ Խաչիկ Երլմազ, որ Սարոյեանի փափաքով կը կրկնէ իր երգը՝ Սայաթ Նովայի Քամանչան որուն կը յաջորդէ Խորհուրդ խորին, որ տղաքը խմբովին կ՚երգեն եւ մեներգ մը՝ Ո՛վ Մեծասքանչ Դու Լեզուն: Սարոյեան հիացումով կը հետեւի երգերուն, հայերէնով կը խօսի տղոց հետ եւ իր գնահատանքը եւ զարմանքը կը յայտնէ այն իրողութեան համար, թէ այդ տղոց մէջ շատերը հայերէն նոր սորված էին այդ երդիքին տակ:

Տղաքը բոլորած են աշխարհահռչակ գրագէտը, ամէն մէկը ունի հարցում մը, որոնց Սարոյեան կը պատասխանէ մեծ համոյակատարութեամբ: Սարոյեան մէկ մէկ կը ստորագրէ աշակերտներուն ներկայացուցած տետրակները, հարցումներ կ՚ուղղէ շատերուն: Կը հետաքրքրուի անոնց ծնած վայրով, գաւառի իրենց կեանքով եւ Դպրեվանքի մէջ իրենց ունեցած փորձառութեամբ: Այդ պահուն իրեն կը ներկայացուին Դպրեվանքի Փունջ հանդէսը խմբագրող աշակերտները, որոնք կը փափաքին տեսակցութիւն մը ունենալ վարպետին հետ՝ իրենց թերթին համար: Սարոյեան սիրով կ՚ընդառաջէ եւ անոնց թերթին համար կը ստորագրէ հետեւեալ տողերը.

"Թոյլ տուէք որ արտայայտեմ խոր հիացումս Սուրբ Խաչ Դպրեվանքի ուսանողներուն հանդէպ: Լաւ դէմքեր, լաւ ձայներ, լաւ միտքեր ու ոգի:

Մասնաւոր շնորհակալութիւններս Փունջի հրատարակութեան համար:

Անկեղծօրէն՝ Ուիլիըմ Սարոյեան»:

Սարոյեան ստորագրելէ յետոյ այս տողերը, տղաքը կը սկսին իրենց հարցումներուն, կը հետաքրքրուին անոր առաջին գրութեամբ եւ իր նախասիրած գործերով:

Սարոյեան կը յայտնէ, թէ իր նախասիրած գործերուն գլուխը կու գայ Սուրբ Գիրքը ուրկէ յաճախակի ընթերցումներ կը կատարէ: Կը սիրէ Մարք Թուէյնը եւ ընդհանրապէս բոլոր լաւ գրողները:

Տղաքը կը հետաքրքրուին, թէ արդեօք ան պիտի ուզէ՞ր հայերէնով գրած ըլլալ իր գործերը: Սարոյեան շատ անկեղծ է իր պատասխանին մէջ:

– Տղաք, կ՚ըսէ, կը կարծէ՞ք որ կեանքս կրնայի շահիլ հայերէն գրելով: Ուրեմն ստիպուած էի իմ ձայնը լսելի ընել անգլերէն լեզուով: Մնաց որ հայերէն կը խօսիմ, բայց հայերէն գրել կամ կարդալ չեմ գիտեր:

Սարոյեան կը շարունակէ.

– Փոքր տարիքիս, հայերէն սորվելու համար զիս ղրկած էին հայկական եկեղեցին: Հո՛ն գիտէ՞ք թէ առաջին առթիւ ինչ սորվեցայ:

Հոս Սարոյեան մանկական անկեղծութեամբ կը շարունակէ.

– Երբ առաջին օրը եկեղեցիէն տուն վերադարձայ, մայրս ինծի հարցուց թէ այդ օր ի՛նչ սորվեցայ: Ըսի.

«Ահա կատուն բռնեց զմուկն սորվեցայ»: Մայրս ըսաւ.

«Վաղը դուն դպրոց չես երթար»:

«Ինչո՞ւ» հարցուցի:

«Կատուն որ բռնեց զմուկն, վաղն ալ պիտի ուտէ անիկա…»: Այդ դպրոցին մէջ սորվեցայ Այբ, Բեն, Գիմ–ը միայն: Դժբախտաբար չեմ կրցած անկէ անդին սորվիլ:

Տղաքը կ՚ուզեն ունենալ իր ամէնէն լաւ մէկ յիշատակը:

Սարոյեան կը ժպտի:

– Շատ լաւ, ձեզի պատմեմ կ՚ըսէ ու կը շարունակէ: Օր մը ինքնաշարժով պտոյտի ելեր էինք, գեղեցիկ օր մըն էր: Բարեկամներս ըսեր էին ինծի, թէ հոս հայոց դպրոց մը կար: Ըսի, երթանք տեսնենք: Գացինք: Ես շատ սիրեցի այդ դպրոցը եւ տղաքը: Անոնք ինծի գեղեցիկ երգեր երգեցին: Ահա այդ դպրոցը ձեր այս դպրոցն է եւ տղաքը դուք էք: Այս այցելութիւնս իմ ամէնէն գեղեցիկ յիշատակը պիտի ըլլայ եւ միշտ պիտի յիշեմ ձեզ:

Տղոց ուրախ եւ խանդավառ ծափահարութիւններուն մէջ հրաժեշտ կ՚առնենք Դպրեվանքէն եւ կը վերադառնանք պանդոկ:

ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԿԱՐՕՏԻ ԱՉՔԵՐՈՎ

Ամբողջ տարի մը բացակայելէ ետք կը վերադառնամ Երեւան, յուլիսեան այս աննախադէպ տօթին:

Առաջին իսկ օրէն կը նետուիմ փողոց, տարի մը առաջ քանդուած փողոցներուն ու մայթերուն վերանորոգուած, վերայարդարուած գեղեցկութիւնը վայելելու: Անհամբեր եմ ու բան մը կորսնցուցածի նման ոտքերս ու աչքերս աջ ու ձախ կը խուզարկեն:

Նոր քանդումներուն քով վերանորոգուածը աչքի չի զարներ: Այնքան հող ու աւազ, քար ու սալաքար կայ կուտակուած հոս ու հոն:

Բաղրամեան փողոցի վերի հատուածը լրիւ փակ է: Թումանեանի մայթերով քալել հրեթէ անհնար է: Օփերայի շուրջի տարածքը՝ երեխաներու, ծերունիներու եւ ընդհանրապէս ժողովուրդի սիրած հաւաքավայրը փակ է ու անջատուած շրջապատի սրճարաններէն: Հրապարակը գոյութիւն չունի, որուն փոխարէն, թիթեղեայ ցանկապատերով եզերուած հսկայ տարածութեան մը մէջ ծանրամարմին մեքենաներ կը ճռնչեն:

Ակներեւ է, որ գործընթացը դանդաղ է, հարցնելու կարիք չկայ, մեղաւորը միշտ դրամն է: Եթէ այս տեմպով շարունակուի, ով գիտէ երբ կը կարգաւորուի այս քաղաքը:

Գործադրկութեան խրավիճակը քիչ մը հակասող մասնաւոր երեւոյթներ չկան, սակայն տարօրինակ սղաճ մը կայ: Տուներու գիները կրկնապատկուած են, չեմ հասկնար ինչո՞ւ: Կ՚ըսեն թէ Սփիւռքահայեր սկսած են անշարժ կալուածներ գնել: Ա՞յս է պատճառը. յետո՞յ:

Երթուղային մեքենաները մեծամասնութեամբ նոյնն են՝ հնամաշ, կեղտոտ ու սարսափելի տուփ յիշեցնող խճողուածութեամբ:

Չեն պակսած մուրացիկ կիները, ոչ ալ սեմուչկա վաճառողները: Աշխոյժ են բացօթեայ սրճարանները, նրբագեղ ու հրապուրիչ մատուցող աղջիկներով:

Տաքսիներու վարորդները կը յօրանջեն իրենց մեքենաներու ղեկերուն ետեւ, անհանկեալ յաճախորդ մը որսալու սպասումին մէջ, կամ ալ հաւաքուած ճամբուն կը խաղան ինքնաշարժին ետեւի կափարիչին վրայ:

Խանութներու վաճառորդուհիները դեռ կը շարունակեն անժպիտ ծառայել: Անտարբեր են ու յոգնած: Աշխատանքային օրը երկար է, իսկ աշխատավարձը՝ չնչին, ինչպէ՞ս ժպտան:

Կասկադը սկսած է բարեզարդուիլ. երբեւի սեւ կատուին տեղադրումը այդտեղ պարտաւորեցնող էր:

Չեմ ուզեր վերապրիլ «Զուարթնոց» օդանաւակայանի մղձաւանջը: Ատուած իմ, այս ի՛նչ իրարանցում է, անկանոնութիւն, հրմշտուք … Մարդիկ ինչե՛ր կ՚անկնալէին այդ խօսնեքեան կոչուածին:

Երեք նոր արձաններ կը գրաւեն ուշադրութիւնս: Կարապի լիճին մօտ Ա. Բաբաջանեանինն է, որը վերափոխուելէ ու

«ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ»Ի ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ԱՐՁԱԿՈՒՐԴՆԵՐԸ

Սկսած 1989 թուականից, «Երկիր եւ Մշակոյթ» կազմակերպութիւնը (ԵՄԿ) միաւորում է աշխատել ցանկացողներին եւ ուշարժան ծրագրերը՝ պարգեւելով սփիւռքահայ կամաւորներին հայրենիքում անցկացրած ամառուայ յիշողութիւններ:

Այս ամառ ԵՄԿ-ն բաժանել է իր ծրագիրը երկու մասի: 25 կամաւորներ մեկնեցին Հայաստանից Յուլիսի 31-ին՝ երեք շաբաթ այստեղ աշխատելուց յետոյ: Յաջորդ օրը նրանց փոխարինեց 29 հոգուց բաղկացած երկրորդ խումբը, որը կ'աշխատի մինչեւ Օգոստոսի վերջ:

Մեկնելուց մէկ օր առաջ, կամաւորները այցելել էին ԵՍրգէյ Պարաճանովի տուն-թանգարանը: Թանգարանի բակը հեղեղուած էր նրանց ուրախ ձայներով: Խօսում էին ֆրանսերէն, անգլերէն, արեւմտահայերէն: Թեման նոյնն էր, Հայաստանում անցկացրած օրերը:

Ոմանք, ինչպէս 24-ամեայ Շանթ Մինասը Լոս-Անճելըսից, առաջին անգամ չէին Հայաստանում: Սա նրա երրորդ այցելութիւնն էր ԵՄԿ-ի ծրագրով: Անցեալ այցելութիւնների ժամանակ նա օգնել էր վերականգնելու Քարինտակի, Արզամի եւ Գանձասարի եկեղեցիները: Այս ամառ աշխատել էր Այրումի չորանոցի շինարարութեան վրայ:

Միւս խումբը մեկնել է Շուշի եւ մասնակցել է քաղաքի հիւանդանոցի ջրագծերի վերանորոգման աշխատանքներին:

«Երկիր եւ Մշակոյթ» կազմակերպութեան Հայաստանեան գրասենեակի ծրագրերի ընդհանուր պատասխանատու Րաֆֆի Նիզիպլեանն ինքը կամաւորական ծրագրի վեթերան է: 1991 եւ 2001 թուականներին որպէս կամաւոր գալով Հայաստան, 2003-ին Րաֆֆին որոշում է ընտանիքի հետ մշտական բնակութեան տեղափոխուել Մոնրէալից Հայաստան եւ ղեկավարել ծրագիրը:

«Կազմակերպութեան դերինդիրն է սփիւռքահայերին աշխատանքի միջոցով աւելի սերտ կապել հայրենիքին: Երեք շաբաթուայ ընթացքում, նրանք ապրում են մէկ ընդհանուր տան մէջ: Միասին ուտում են, զրուցում, տանջւում: Միասին կիսում դժուարութիւններն ու ձեռքբերումները: Այս ամէնի մէջ ապրելով, նրանք տեսնում են իրական Հայաստանը», ասում է Նիզիպլեանը:

Բացի Հայաստանից, ԵՄԿ-ն գրասենեակ ունի նաեւ Մեծն-Բրիտանիայում, Միացեալ-Նահանգներում եւ Ֆրանսիայում: Այն հիմնադրուել է 26 տարի առաջ ֆրանսահայ կամաւորների ջանքերով, որոնք պատմական Հայաստանի տարածքում մաքրում եւ վերանորոգում էին հայկական յուշարձանները:

Հայաստանում կազմակերպութիւնն իր աշխատանքները սկսեց 1988 թուականի երկրաշարժից յետոյ տներ կառուցելով աղէտի գօտում: Կազմակերպութեան ամառնային ծրագրերը ֆինանսաւորում են մասնաւոր նուիրատուներ:

24-ամեայ փարիզեցի Արմէն Աթմաճեանը Օգոստոսի 1-ի ժամանած խմբի կազմում է: Սա նրա երկրորդ այցելութիւնն է ԵՄԿ ծրագրով:

«Ամէն անգամ սիրտս ճմլւում է, երբ Հայաստան եմ գալիս: Այստեղի կեանքն աւելի խորն ընկալելու համար հարկաւոր է գնալ հեռաւոր մարզեր եւ այնտեղ ապրելով հասկանալ մարդկանց կենսական խնդիրները», ասում է Արմէնը:

Արմէնի նման կամաւորներից շատերն են խոստովանում, որ գալիս են, որպէսզի ինչ-որ բան անեն հայրենիքի համար, սակայն այն, ինչ իրենք են ստանում, շատ աւելի խորն է:

Երեւանցի կամաւոր Լիլիթ Յարութիւնեանն էլ, որը առաջին խմբից էր եւ աշխատել էր Այրումում, ասում է. «Աշխատում էինք օրը վեց ժամ: Դժուար էր, բայց հետաքրքիր: Յատկապէս աշխոյժ էին սփիւռքահայ աղջիկները: Դա նկատում էին անգամ գիւղի բնակիչները»:

ԵՄԿ ծրագիրը միայն երիտասարդների համար չէ:

Ֆրանսահայ Նշան Էֆեանը 68 տարեկան է եւ ԵՄԿ ծրագրով 11 անգամ այցելել է Հայաստան:

«Հայաստանն ինձ համար երազ էր, որ դարձաւ իրականութիւն: Մտածում եմ, եթէ անգամ ուժերս չներեն, դարձեալ պէտք է գամ եւ ինչ-որ բան անեմ հայրենիքիս համար», ասում է նա:

Նիզիպլեանն էլ ասում է, որ դժուար է լինում յատկապէս սկիզբը, երբ այս անծանօթներն իրենց ուսապարկերով ներխուժում են հեռաւոր գիւղեր եւ մշակութային փոքրիկ ցնցում են ապրում:

«Սակայն այդ դժուարութիւնը տեւում է ընդամէնը երեք օր: Կամաւորները իրենց եռանդով լցնում են ողջ գիւղը: Աւելի դժուար է լինում բաժանումը միմեանցից: Գիւղացին յանկարծ սկսում է զարմանալ, որ ովկիանոսի այն կողմից սփիւռքահայ երիտասարդը եկել է, որպէսզի իր հողերը հողայ», ասում է նա:

ԵՄԿ կամաւորական ծրագիրն ունի «աշխատանքային արձակուրդ» հասկացութիւնը:

«Կամաւորներից շատերն անգամ սովոր չեն այն ֆիզիքական աշխատանքին, որ անում են այստեղ, ասում է Նիզիպլեանը: Նրանց ձեռքերը սկսում են ցաւել, ճըղւում են մկանները: Ինչ-որ տեղ սպի է մնում: Նրանք քրտինք են թափում այս հողի վրայ, եւ սա ամենակարեւորն է»:

ԳԱՅԵԱՆԷ ՄԿՐՏՉԵԱՆ
(Արմէնիանաու)

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԶԱՀԼԷՅԻ (Լիբանան) Հ. Յ. Դ. Գարեգին Նժդեհ ակումբին ընդարձակման եւ բարեզարդման առիթով, կազմակերպուած բացումը կատարուեցաւ Օգոստոս 7-ին: Ներկայ եղած են կրօնական թէ աշխարհական բազմաթիւ անձնաւորութիւններ: Բացման խօսքը արտասանած է Մարալ Զոլոյեան եւ շեշտած թէ Զահլէ հաստատուած այս ակումբը գոյատեւած է շնորհիւ շրջանի հայութեան շունչին եւ ոգիին: Խօսքին աւարտին շնորհակալութիւն յայտնած է բոլոր անոնց որոնք նիւթապէս եւ բարոյապէս նեցուկ կանգնած են ակումբին (հաւաքուած է 75 հազար տոլար այս առթիւ): ԼՕԽ-ի, Հ.Մ.Ը.Մ.-ի եւ Համազգայինի անունով խօսք առած է ԼՕԽ-ի Շրջ. վարչութեան ատենապետ Սեդա Խորշեան, որ նշած է թէ իւրաքանչիւր իրագործում հպարտութեան առիթ է: Հ.Յ.Դ. Գարեգին Նժդեհ կոմիտէութեան խօսքը փոխանցած է Յովսէփ Քէչէպաշեան: Ան շեշտած է մեծ ռազմագէտ Գարեգին Նժդեհի անունը կրող այս ակումբին առաքելութիւնը ծանր ու արժէքաւոր է միեւնոյն ատեն, աւելցնելով թէ ակումբին հիմնադրութիւնը կը զուգորդուի Զահլէի հայութեան կարիքներուն եւ պահանջներուն եւ անոր բարեզարդումը նոյն անհրաժեշտութենէն կը բխի: Հ. Յ. Դ. Կեդրոնական Կոմիտէի խօսքը արտայայտած է Հրայր Գէորգեան, որ նաեւ շնորհակալութիւն յայտնած է այն անհատներուն, որոնք օժանդակած են ծրագրին իրագործման: Հանդիսութեան փակման խօսքը արտասանած է Գեղամ Եպիսկոպոս Խաչերեան, նկատել տալով թէ բարեզարդուած ակումբին բացման այս հանդիսութիւնը խորքին մէջ քարեղէն կառոյցի համար չէ կազմակերպուած այլ՝ հայութեան ջերմ օրրանի մը ի պատիւ: Հանդիսութեան աւարտին, ներկաները կրցած են շրջիլ եւ ծանօթանալ բոլոր բաժանմունքներուն:

վերատեղադրուելէ ետք, դեռ անհամոզիչ կը թուի: Մարդիկ չեն սիրեր ու չեն թաքցներ իրենց հակակրանքը: Տգեղ արձան մըն է, բկլտուած կիսանդրի մը, որուն աջ ձեռքը օդին մէջ բարձրացած, կարծես ուր որ է հիմա՛ պիտի իջնէ ու ջարդէ գրանիտեայ այդ դաշնամուրը:

Ամերիկեան համալսարանի սանդուխներուն միջեւ զետեղուած Մարշալ Բաղրամեանի արձանը աւելի տանելի է, թէեւ շատ դասական, սակայն մեծ զինուորականին վայել կեցուածքով:

Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ նորակառոյց եկեղեցւոյ շրջապատին մէջ, զոյգ ձիերու վրայ, թուրն ի ձեռին խոյացող մեր նոր Սասունցի Դաւիթը՝ Զօրավար Անդրանիկն է: Գեղակառոյց, պատկառազդու, հսկայ պատուանդանի մը վրայ զետեղուած, որուն յետնամասը ներս մըխրճուած բաժին մը կայ, մուտք մը, եւ որը աչքէ բաւական հեռու ըլլալուն, արդէն միզարանի վերածուած է:

Այս արձանները տէր, տիրական չունի՞ն:

Երանի չանցնէի ետեւ ու չտեսնէի այդ տեսարանը:

Բայց ո՞ւր չտեսնես: Մէկէն յաջողեցար խուսափիլ, միւսէն յաջողեցար խուսափիլ, սակայն այս համատարած աղբակոյտերէն ու զարշահոտերէն ինչպէ՞ս խուսափիս:

Երեւանին նուիրուած որքա՞ն երգեր կան: Հայերը, Երեւանցիք մասնաւորաբար կը պաշտեն իրենց քաղաքը, խնկապէ՛ս սիրահարած են անոր, բայց ո՞ր սիրահարը իր սիրուհին այս վիճակին մէջ կը ձգէ:

Թող տեսահոլովակ պատրաստող բեմադրիչ մը քաջութիւնը ունենայ Երեւանին նուիրուած երգին զուգահեռ, նըկարել անոր տգեղութիւնները:

Ժողովո՛ւրդ, «Պետութիւն» չեմ ըսեր, որովհետեւ անոնք աւելի «կարեւոր» բաներով զբաղուած են ու, սիրելի Երեւանցիներ, Ամենայն Հայոց մայրաքաղաքին վրայ քիչ մը գուրգուրացէք: Մեր տասնեակ մը պատմական մայրաքաղաքներէն մնացեր է այս մէկ ու միայնակը, մաքուր պահեցէք ու գեղեցկացուցէք զայն, որպէսզի իրա՛ւ անկեղծ հնչեն իրեն նուիրուած ձեր երգերը:

ՅԱԿՈԲ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ
Հալէպ - Երեւան

ՊԱՏՐԱՆՔ

Գրեց՝ ՓԱՅԼԱԿ ՍԱՆԱՍԱՐ

ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

1924, Յունուար - Մարտ, Փարիզ,

9.

Հովը կը խլէր հատուկտոր այդ բառերը, ծուէն ծուէն կը փետրատէր ամպերուն տակ... Երբեմն, հեռուէն հեռու կը փրթէր սոյլ մը, երկաթուղային գընացքի մը հոնդիւնը, կը բարձրանար ու օդի վերերէն կ'անցնէր արշաւասոյր:

Միջոցէն թեւածող ահուղողին հակառակ, աղօթասաց մարդը անտարբեր կը շարունակէր իր քրթմնջիւնը, մինչ իր քովը, սեւազգեստ կինը, գլուխը վայրահակ, դեռ կը դողդղար, դեռ կը յամառէր կանգուն մնալ, չի՛յնա՛լ, չիյնալ...

«... Եւ աղախին քո Արփինէ»...

Մշուշը, ժխորը պատեց Շողակաթի հոգին: Մուրճի հարուածի մը պէս միայն իջաւ այդ անունը իր գլխին: Ան գըրեթէ կորսնցուցած էր իրերու զգայութիւնը, երբ իր շրթունքին վրայ զգաց խաչին մետաղեայ շփումը:

Այն ատեն իր ուժերը լքեցին զինքը եւ Շողակաթ հազիւ կրցաւ կռթնիլ ծերուկ քահանայի ուսին...

10.

Իբրեւ խռովքի, լքումի կենդանի պատկեր, զոյգ այդ էակները ատեն մը քարացած մնացին պանդուխտ հողակոյտերու վրայ:

Իրենց շուրջ լռութիւն՝ որ կը սարսռար հեռաւոր, թաւ ու խուլ ժխորէն:

_ Ալ կը բաւէ, աղջիկս... Հերիք արտասուես, - շշնջաց վերջապէս քահանան պառաւին ականջին:

Յուսակտուր ճիգով Շողակաթ փորձեց գլուխը վեր առնել, շտկուիլ, ետ դառնալ:

Քայլ չէին առած տակաւին, երբ յանկարծ նշմարեցին որ մինակ չեն. իրենց ետին, քանի մը քայլ անդին կեցած էին մարդկային երեք ձեւեր:

Հակառակ ուշակորոյս վիճակին, Շողակաթ կրցաւ տարորոշել մատաղատի կին մը... օտարոտի պարոն մը... ու երրորդը, ան միւսը, որ ուրիշ մէկը չէր, եթէ ոչ ժամուն քարտուղարը...

Տարտամօրէն նշմարեց քարտուղարին մէկ շարժումը: Մատաղատի կինը, իր մէկ շարժուձեւին մէջ չանթահարուող էակի նման սառեցաւ մէկէն. ապշահար, սասանած արտայայտութեամբ բերանը մընաց կիսաբաց, ճիչը առկախ մնաց շըրթունքին. աչքերը սակայն, լեցուն՝ այնքան վաղածանօթ, այնքան ջերմիկ ակնարկով, սուզուեցան մէկէն Շողակաթի հոգիէն ներս:

Անիկա՝ Շողակաթ նմանեցաւ մարդու մը, որ խոր քունի ատեն կը զգայ յանկարծ ատրաշէկ երկաթի մը շփումը մորթին վրայ: Այդ կնոջ բովանդակ էութիւնը ընդոստ հարուած մը զգաց: Միտքը պայծառեցաւ: Զգայարանքները, մերկ ու անպաշտպան, կեցան իրողութեան առջեւ:

Շողարձակ հեւքի չափ ակնթարթ մը միայն, բայց այդքանը բաւական եղաւ որ Շողակաթ կարենայ ընդգրկել, ըմբռնել ամէնքը, լիովին, գրեթէ յետին մանրամասնութիւններով:

Այո, արդարեւ, հոն, իր դիմացը, ան կը նշմարէ ահաւասիկ նախ քարտուղարը, նոյն անհաճոյ, ծեքծեքուն մարդը. (բայց ի՞նչ ընելու եկած է անիկա այստեղ, Աստուած իմ...) ու ահա նաեւ միւս պարոնը, տարեց, հաստավիզ, հաստափոր, ճարպոտ... ճաղատ գլուխին տակ լերկ ու լայնշի երես մը, ուր աչքերը կորսուեր են խոշոր, ոսկեճամուկ ակնոցներուն ետին. (ու օտարոտի՝ այդքան կ'ըլլայ, այնքան խորթ, որ Շողակաթ պիտի ըսէր ցուցափեղկի փայտամարդ մըն է, որ սքուած ելեր է պտոյտի) ... Ու երկու պարոններուն մէջտեղ ահաւասիկ միւսը... Միւսը... Յայտնութեան մը չափ ջինջ, կարուկ, վճռական միւսը... (Թարմատի կին մը, անմատչելի՝ իր մարմինին ու արդուզարդին պերճ հմայքով, - շիք, նրբաւարտ, մուշտակածուփ արդուզարդ հմայիչ մարմինի մը վրայ ու սակայն այնքա՛ն սրտառուչ, այնքա՛ն ակնկառոյց դէմք մը՝ պայծառ ու մթին աչքերով...):

Ակնթարթ մը միայն, բայց Շողակաթ նշմարած, զգացած էր այդ ամէնը. ան իմացած էր այդ թարմատի կնոջ ամբողջ գոյութենէն բարձրացող ճիչը... Ոհ, այդ անզսպելի, անդիմադրելի միւսը, ինքն իսկ... ԻՆՔՆ ԻՍԿ...

Ու ահաւասիկ մատաղատի կինը կը քալէ, կը յառաջանայ իր կողմը: Անոր մըթին ու ջերմ ակնարկները կ'ուռին, կը պայթին... Ահա միջոցը, ու տարիները, ու բաժանումը որ եղաւ, կը հալին, կը ցնդին իրենց միջեւ... Երկու բազուկներ օդին մէջ, որ կը փլին, կը պարուրուին իր վզին շուրջ... Ու բառը՝ լեզապատառ, արցունքներէն դուրս ժայթքող բառը.

_ «Մամա... մամա»...

Շողակաթ կը փակէ աչքերը... Ի՞նչ բառ, ի՞նչ ձայն է այդ, Աստուած իմ... Ո՞ւրկէ կու գայ... տարիներու տակէ՞ն... լեռներու, քարքարուտ ճամբաներու ետեւէ՞ն... այն երբեմնի աշխարհէ՞ն, ուր ինք, ընտանի յարկի մը ներքեւ, կը ծռէր օրօրոցի մը վրայ ու կը լսէր աղապատանքի այդ ճիչը.

_ «Մամա... մամա»...

(Շար. 37)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

78ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՓԱՐԻԶ. – Համակիր ընտանիք մը 1000 *Եւրօ։*

Շէվ. – Աշոտ Սերճանեան 100 *Եւրօ։*

C.B.A.F.

Collecte au profit de la communauté arménienne d'Irak

Envoyez vos dons
à l'ordre de la C.B.A.F.
17, rue Bleue, 75009 PARIS

CHENE

Date à retenir

Grande braderie de Noël les 6 et 7 décembre

CHENE France

HAMASKAINE
CONSTRUIT UNE ECOLE
A MARSEILLE
POUR 400 ENFANTS

Ça m'intéresse! Je participe!

Hamaskaïne-France
BP 109 — 75422 Paris Cedex 09
Tél. / Fax 01. 45. 23. 29. 05
Internet: www.hamaskaine-france.com

Ecole SIAMANTO

La rentrée des classes et les inscriptions de l'école hebdomadaire Siamanto de Bagneux auront lieu le :

mercredi 17 septembre à 15h
à l'école Henri Wallon,
2, avenue de Stalingrad à Bagneux

Les cours d'arménien sont assurés par deux enseignantes, depuis le niveau de la maternelle, jusqu'à la préparation de la langue vivante I, II ou III au baccalauréat.

La classe du mercredi matin est adaptée aux plus jeunes, âgés de 6 à 10 ans pour la plupart.

La classe du mercredi après-midi accueille les adolescents et enfants au-dessus de dix ans.

Les jeunes parents et anciens élèves apportant un nouveau dynamisme, des grands-parents, pour certains, bénévoles depuis plus de vingt ans et garants de la continuité de l'école de Bagneux, et des amis de l'école, composent les membres d'une association qui entoure les maîtresses pour les soutenir dans leur tâche et organiser des activités de loisirs ou éducatives, et qui assure la bonne gestion de l'école.

Pour tout renseignement :
— Mme Lucie Dossikian: 01 45 46 10 11
ou
— Mme Elisabeth Davidian :
01 46 65 81 53

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Մարսէյլի
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ

ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ

Միօրեայ Հայ Վարժարանի
2003 – 2004 *ուսումնական տարուան դասընթացքները կը վերսկսին*
Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 17
առաւօտեան ժամը 10–ին

Սահակ – Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի Արծրունի Զրբաշեան սրահին մէջ
339, avenue du Prado, 13008 Marseille

Անհրաժեշտ տեղեկութիւններու եւ արձանագրութիւններու համար հաճեցէք դիմել՝ Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատուն
Հեռաձայն. – 04 91 77 84 70

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

ANNEE SCOLAIRE 2003—2004
27ème Rentrée
Le LUNDI 22 SEPTEMBRE

1977 : 7 élèves
2003 : 300 élèves

Secteurs d'activités permanentes proposés :

LANGUE ARMENIENNE (17 niveaux)
Initiation— Enfants— Adolescents— Collège— Préparation Bac*— Conversation Adultes

EVEIL A LA CULTURE ET A L'IDENTITE ARMENIENNE (3 niveaux)
Cours d'histoire et géographie

DANSE ARMENIENNE (10 niveaux)
Académique— traditionnelle— folklorique

MUSIQUE (10 niveaux)
Eveil Musical— Solfège— Piano— Violon— Guitare
Musiques d'ensemble (guitares)

DESSIN— ARTS PLASTIQUES (4 niveaux)

ECHECS (2 niveaux)

ANGLAIS (4 niveaux)
Initiation primaire— soutien collège

* *Félicitations aux* 15 *(sur* 15*) élèves MCA ayant réussi le BAC dont les* 9 *ayant présenté* l'arménien

Inscriptions : les 10, 13 et 17 septembre, de 14h30 à 18h
Renseignements auprès de la Direction

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél: 01.43.76.55.89 - fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Date à retenir

La Section «TER-TAVTIAN» de Chaville organise
le Samedi 15 Novembre
à 20 heures 30 précises
au Théâtre «L'Atrium» de Chaville

UNE SOIREE EXCEPTIONNELLE
avec **La Troupe Arménienne Folklorique NAVASART**

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

Pensez à nous réserver votre journée du
DIMANCHE 14 SEPTEMBRE
pour participer à notre

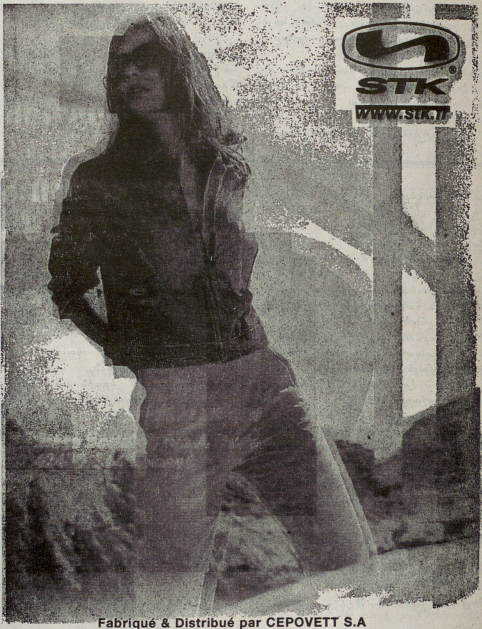
GRANDE FETE CHAMPETRE

Animée par l'Orchestre SPITAK
qui se déroulera dans les jardins du Dr et Mme Kéghian
4, rue du Dr Rampont, à Villiers-le-Bel

Programme : **Divine Liturgie à 11h.**
Repas à partir de 13 heures
Musique par l'Orchestre SPITAK
Jeux pour les enfants — Apprentissage de Poterie
Tirage des deux Tombolas (Enfants et Adultes)

Participation aux frais de la journée : Adultes 20 Euros
Enfants 12 Euros

Réservation par tél. : 01.44.59.23.50 (Paroisse de Paris)
01.40.51.11.90 (Centre culturel)

Fabriqué & Distribué par CEPOVETT S.A
150, ancienne route de Beaujeu - GLEIZÉ BP 421
69653 VILLEFRANCHE / SAÔNE CEDEX
Tél : 04 74 62 47 00 - Fax : 04 74 68 20 09 - Em@il : stk@stk.fr

ԾՆՆԴԵԱՆ

ՄԿՐՏՈՒԹԵԱՆ

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԿԼԵԶՈՒ ՁԵՐ ՀՐԱՒԷՐՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ԴԻՄԵՑԷ՛Ք «ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՊԱՐԱՆԸ

ԽՆԱՄՈՒԱԾ ԱՇԽԱՏԱՆՔ, ԱՐԱԳ ՅԱՆՁՆՈՒՄ

Տեղւոյն վրայ ճոխ խաբաղոկ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 27
MERCREDI
27 AOUT
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ _ ԹԻՒ 20.755

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20.755

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՖՐԱՆՍԱ

ՏՕԹԸ ԵՒ ԱՆՏԷՐ ՄԵՌԵԱԼՆԵՐԸ...

Տարեցներու հարցը մեծ համեմատութիւններ կ'առնէ Ֆրանսայի մէջ, ուր տակաւին 300 մեռեալ Փարիզ եւ 50 ալ՝ Գարտօ անտէր մնացած են: Այս անտարբերութիւնը հարազատներու կողմէ, կը բացատրուի զանազան ձեւերով: Փարիզի քաղաքապետը տասը օրուան վերջին պաշտօնաժամ մը տուած է, սպառնելով որ ընտանիքներ յայտնաբերուին: Ոմանք կ'ակնկալեն նոյնիսկ խուսափիլ յուղարկաւորութեան ծախքերէն եւ այդ հողն ալ թողուլ իշխանութեանց վրայ: Օգոստոս 26-ին, վարչապետը կ'ընդունէր հանգստեան տուներու պատասխանատուները լուծումներ գտնելու համար: Ֆրանսայի մէջ, 11.5 միլիոն անձեր, 60 տարեկանէն վեր տարիք կը բնակին: Անոնց մէջ 91.010-ը՝ 85 տարեկանէն վեր են:

Մեծախանները մեծ տեղ կու տան այս հարցին եւ կը պարզուի որ երկրին մէջ տիրող անտարբերութիւնը տարեցներու հանդէպ երբեք այսքան բացայայտ չէր եղած: Տարեցներու ենթանախարարը «Մարշալ ծրագիր» մը կը պահանջէ կառավարութենէն, ինչ որ անհրաժեշտ ծրագիր մըն է հանգստեան տուներուն համար, կ'աւելցնէ այդ տուներուն տնօրէններու Ազգային Միութեան նախագահը:

Շատ են նաեւ այն տարեցները որոնք ուրիշներէ կախում ունին եւ առանձին ու լքուած կեանք մը կ'ապրին: Հաստատուած է որ հարազատներէն զատ, դրացիներն իսկ կ'անտեսեն ուրիշներու կեանքը, նոյնիսկ մերձաւոր բնակարաններու մէջ դիակներ կը գտնուին, մահէն երեք-չորս օր ետք, պարզապէս հոտին պատճառաւ: Ամբողջ Ֆրանսան յանկարծ անդրադարձաւ, անսպասելի տօթին պատճառաւ որ ծերունիներու լուրջ հարց մը կայ երկրին մէջ եւ կը թուի որ հարցը զուտ ֆրանսական բնոյթ ունի: Երկրին հիւսիսի բնակիչները կը նախընտրեն Պելճիոյ հանգստեան տուները ապաստանիլ, որոնք թէ աւելի հանգստաւէտ են եւ թէ աւելի աժան:

Ֆրանսայի մէջ, ծերերու օժանդակութեան պատասխանատուները չեն վարանիր յայտարարելու՝ «Եւրոպայի ամօթն ենք»:

ԲԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՐԱՖԱԹԻ ԵՒ ԱՊԱՍԻ միջեւ իշխանութեան կռիւը նոր թափ մը առած է, ինչ համաս եւ Իսլամական ճիհատը նոր սպառնալիքներ ըրած են Իսրայէլի, ի պատասխան Իսրայէլի սպարապետին Եալոնի Կիրակի օրուան (Օգոստոս 24) սպառնալիքին, ուր կ'ըսէր թէ արմատէն պիտի մաքրագործէ իրենց շարժումը: Եասէր Արաֆաթ ալ իրեն մերձաւոր երկու անձեր նշանակած է Պաղեստինեան Իշխանութեան կարեւոր պաշտօններուն: Այդ երկու անձերն են Ճիպրիլ Ռաժուպ, Ազգային ապահովութեան նախկին պետը, որ ՊԱԿ-ի ազգային ապահովութ-

ԻՐԱՔԻ ԹԻՒՐՔՄԷՆՆԵՐԸ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՆ

Իրաքի հիւսիսային, քրտական իշխանութեան շրջանին մէջ բախումները աւելի քան տասնեակ մը թիւրքմէն զոհերու սպանդ պատճառ դարձած էին շաբաթավերջին: Օգոստոս 25-ին Քիւրտիստանի ժողովրդավար կուսակցութիւնը կ'ամբաստանէր Թուրքիան որ աւելի յարմար նկատած է նոյն բախումներուն, աւարտէն ետք, Իրաք եւ Թուրքիա սահմանին վրայ քրտական գիւղ մը ամրակոծելու:

Շրջանի ամերիկացի պատասխանատուն՝ ընդհանուր Մէյվիլ ըսած է թէ բախումներուն մեկնակէտը քանի մը օր առաջ շիիներու համար շատ կարեւոր դամբարանի մը քանդումը եղած է, անծանօթներու կողմէ: Անմիջապէս որոշուած է որ դամբարանը նորոգուի, բայց տակաւին արդիւնք չէ եղած դէպքերուն:

Թիւրքմէնները մեծապէս զրգռուած են պատահածներէն. անոնց Անգարայի ներկայացուցիչը Ա. Մուրաթի Հանդիպում մը ունենալով Թուրքիոյ վարչապետին հետ ,ըսած է թէ իրենց համբերութիւնը սպառելու մօտ է եւ եթէ նոյնիսկ իրենց ունեցած բոլոր զէնքերը գրաւուին, կը շարունակեն դիմադրել, Պաղեստինցիներուն օրինակով քարերու պատերազմ մղելով: Ա. Մուրաթը քննադատած է ԱՄՆ-ու շրջանին մէջ հաստատած զեկավարութիւնն ալ, ըսելով թէ ան հանդարտութեան ու խաղաղութեան հաւատարիք տուաւ, սակայն չյարգեց խոստումը:

Թիւրքմէնները կողմնակից են նաեւ Թրքական զինեալ ուժերու շրջան փոխադրութեան, առինք խաղաղութեան զըլխաւոր գրաւական նկատելով: Սակայն, Անգարա տակաւին չէ կրցած այդ ուղղութեամբ վճռական որոշումի յանգիլ: Հաճումը կայ Ուաշինկթընի դիմումին ընդառաջելու, սակայն, կայ նաեւ կարեւոր ընդդիմութիւն: ԱՄՆ-ու զօրակցելու եւ արաբական երկիրներուն հակադրուելու հեռանկարը բաւական մտածել կու տայ, այլ ազդակներու հետ:

Անգարան մտածել տալու պարագայ մը եղած է Փաքիստանի կեցուածքն ալ: Նախագահ Մուշարրաֆ նամակ մը գրկած է Թուրքիոյ վարչապետ Թ. Էրտողանի, ըսելու համար որ շատ նպատակ չունին Անգարայի համոզելու ջանքին ընդառաջելու եւ զօրք ղրկելու Իրաք: «Զինուոր ղրկելու համար մահմեդական երկիրներու նեցուկը պէտք է ունենալ. չենք կըրնար Արաբներուն հակադրուիլ: Անոնց տեսակէտները նկատի առնելով մեր վերջնական որոշումը պիտի տանք» ըսած է ան:

թեան պետ կը դառնայ եւ Նաւէֆ Եուէֆ, որ Ներքին նախարար կը դառնայ:

ՊՈՆՊԷՅԻ կեդրոնը, Օգոստոս 25-ին երկու յաջորդական ռմբափորձեր գործուած են: Առաջին հաշուեկշիռ մը համաձայն 46 մեռեալ եւ 150 վիրաւորներ կան: Պոմպէյ Հնդկաստանի առեւտրական եւ ելմտական մայրաքաղաքը կը նկատուի: Ռումբերը պայթած են ցերեկուան ճաշի ժամուն քաղաքի կեդրոնը, մէկը շուկայի մը մէջ, միւսն ալ հնդկական տաճարի մը մօտ: Ոստիկանութեան համար իսլամամէտ արմատական խումբի մը գործն է, մինչ փոխ-վարչապետին

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 25 / 26)

ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ Գ. ԽԱՂԵՐԸ ԱՒԱՐՏԱԾ

Օգոստոս 24-ին հանդիսաւոր փակումով մը աւարտած են Համահայկական Գ. խաղերը, որոնց ութ օրուան ընթացքին Երեւանի, Աբովեանի, Աշտարակի եւ Արտաշատի մարզական կառոյցներուն վրայ ծածանած են Հայաստանի ու Համահայկական խաղերու դրօշները: Փակումի ելոյթին ազգային ողիմպիական կոմիտէի նախագահ Իշխան Զաքարեան անգամ մը եւս շեշտած է ձեռնարկին կամուրջի կարեւոր դերը Հայաստանի ու Սփիւռքի միջեւ:

Նախագահ Ռ. Քոչարեան ալ իր ելոյթին մէջ ըսած է թէ իր նախագահութեան օրով՝ 1999-ին սկիզբ առած խաղերուն գաղափարը իրականութիւն դարձած համազգային բաւական ծրագիրներէն մէկն է: Ան պաշտօնապէս յայտարարած է խաղերուն աւարտը ու հինգ մարզիկներ ձողէն իջեցուցած են դրօշը:

Խօսք առած են նաեւ Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան, խաղերու համաշխարհային կոմիտէին գործադիր կոմիտէէն Ալպէր Պոյաճեան եւ ուրիշներ: Նախագահական հրամանագրով մետալներ եւ պատուոյ գիրեր ստացած են խաղերու հիմնադիր եւ համաշխարհային կոմիտէի փոխ-նախագահ դեսպան Աշոտ Մելիք-Շահնազարեան, Հրանդ Պարտաքճեան (Թորոնթօ), գործադիր կոմիտէի անդամներ Վ. Ալեքսանեան (Գահիրէ) եւ Յ. Գրմզեան (Պուքրէշ), նաեւ մրցումներու գլխաւոր քարտուղար Անժելա Միրզոյեան (Երեւան):

Համերգի բաժինէն ետք, մարած է խաղերու ջահն ալ ու շքեղ հրավառութիւն կատարուած:

Համահայկական յաջորդ խաղերը տեղի կ'ունենան 2007-ին Երեւանի մէջ:

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՆԵՐՈՒՄԻ ԱՐԺԱՆԱՑԱԾ ՄԱՀԱՊԱՐՏՆԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

Ազգային ժողովի նախագահ Ա. Բաղդասարեանի յանձնարարութեամբ Օգոստոս 23-ին պետական-իրաւական հարցերու յանձնաժողովի նախագահ Ռաֆիկ Պետրոսեան, փոխ-նախագահին, Ազգային ժողովի նախագահին օգնականին հետ, Նուպարաշէնի բանտին մէջ հանդիպում ունեցած է այն 9 մահապարտներուն հետ որոնք ներումի արժանացած էին նախագահի հրամանագրով ու իրենց դատավճիռը ցկեանս բանտարկութեան վերածուած էր: Դատապարտեալները բողոքած են փոփոխութեան դէմ, ըսելով որ ցկեանս բանտարկութիւնը աւելի խիստ պատիժ է. այսուհանդերձ, վերջ տուած են իրենց հացադուլին ու համաձայնութիւն գոյացած է որ անոնց ներկայացուցած հարցերը կը ներկայացուին Ազգային ժողովի նախագահին և եթէ անհրաժեշտ նըկատուի, քննարկումի կ'առնուին պետական-իրաւական հարցերու յանձնաժողովին կողմէ:

Գ. ՆԺԴԵՀԻ ՅՈՒՇԱԿՈԹՈՂ ԿԱՊԱՆԻ ՄԷՋ

Օգոստոս 24-ին, Կապանի մէջ, տեղի ունեցած է Գարեգին Նժդեհի արձանին շուրջ կառուցուած յուշահամալիրին բացումը, ներկայութեամբ՝ վարչապետին, Նժդեհի հարազատներուն, կապանցիներու բազմութեան: Իր ելոյթին մէջ վարչապետ Ա. Մարգարեան ծանրացած է Նժդեհի գաղափարախօսութիւնը իւրացնելու պարտաւորութեան վրայ, որպէս երկրի ղեկավար, որպէս զինուոր, որպէս քաղաքացի: Ան շնորհակալութիւն յայտնած է քսան տարի առաջ անոր մասունքները Հայաստան փոխադրողներուն, անոր արխիւները պատառ-պատառ հաւաքողներուն: Ա. Մարգարեան հաւաստած է որ մինչեւ տարեվերջ պիտի աւարտի համալիրին մօտ հանգիստի գօտիի մը շինարարութիւնն ալ:

Ներկայ բազմութենէն Նժդեհի թոռնուհին Գոհարինէ Տրդատեան շնորհակալութիւն յայտնելով նախաձեռնութեան, զօրավարին նուիրուած առաջին լուրջ համալիրը նկատած է զայն:

Նոյն օրը, վարչապետ Ա. Մարգարեան ակնարկելով Նժդեհի աճիւնը Խուստուփ լեռնէն Կապան փոխադրելու անոր ազգականներուն փափաքին, ըսած է թէ նման բան ոչ միայն կառավարութեան, այլեւ ընդհանուրին որոշումով պէտք է ըլլայ: Ամէն պարագայի եթէ նման բան որոշուի, կառավարութիւնը պատրաստ կ'ըլլայ աջակցելու, ըսած է վարչապետը:

ՄԱՀ ԳԱԼՈՒՍՏ ԳԱԼՈՅԵԱՆԻ

Երեւանի մէջ Օգոստոս 21-ին, 76 տարեկանին մահացած է ակադեմիկոս, պատմական գիտութիւններու փրոֆէսոր եւ քաղաքական դէմք Գ. Գալոյեանը: Օգոստոս 25-ին անոր վերջին հրաժեշտ տուած են գիտնականներ, գիտութեան ու գրականութեան դէմքեր, մտաւորականներ, ուսանողներ: Ցաւակցական խօսք արտասանած են Գիտութեան ակադեմիայի նախագահ Ֆ. Սարգսեան, Հայկական հանրագիտարանին գլխաւոր խմբագիր-տնօրէնը Յովհաննէս Այվազեան: Իսկ յուղարկաւորութեան ընթացքին անոր յիշատակը ոգեկոչած են ակադեմիկոս Վլ. Բարխուդարեան, Պատմութեան հիմնարկի տնօրէն Ա. Մելքոնեան, Պատմութեան փաքիւլթէի տեսուչ Բ. Յարութիւնեան եւ ուրիշներ:

ՇՎԱՐՆԱՁԷԻ ՋԱՒԱԽՔԻ ՆՈՐ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԸ

Վրաստանի նախագահը Է. Շեվարնածէ նոր ներկայացուցիչ նշանակած է Ջաւախքի համար: Ան կը կոչուի Գելա Գուսարաշվիլի: Լրագրողներու հետ հանդիպումի մը երեւոյթով, Վրաստանի Հայերու միութեան փոխ-նախագահ եւ «Վրաստան» թերթի խմբագիր Վան Բայբուրդեան ըսած է թէ նոր ներկայացուցիչը մօտէն ծանօթ է հայութեան հարցերուն, Ջաւախքի մէջ թուրք մեսխեթներու վերաբնակեցման խնդրին մէջ կը բաժնէ տեղացիներուն տեսակէտը:

ՈՐՈՏԱՆ – ԱՐՓԱ ՓԱՊՈՒՂԻՆ ԱՒԱՐՏԱԾ

Որոտան-Արփա փապուղիին շինութիւնը աւարտած է: Ան գործածութեան կը դրուի հոկտեմբերի սկիզբը: Անով Սեւան կը փոխադրուի տարեկան 65 միլիոն խորանարդ ջուր. 100 միլիոնը նկատի առած՝ ոռոգումի պահանջը, 65 միլիոնը՝ լիճին ջուրի մակարդակին բարձրացումին համար: Փապուղին շինութիւնը սկսած էր 1987-ին, բայց զանազան պատճառներով քանիցս ընդհատուած:

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ԲԱՑԱՌՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԱՄԷՆԷՆ ՅԱՐԳԵԼԻՆԵՐԷՆ ՍԱՆԴՐՕ ԲԷՀՐՈՒԴԵԱՆԻ ՀԵՏ

ԱՆԱՀԻՏ ՏԷՐ – ՄԻՆԱՍԵԱՆ

Տարիներէ ի վեր մեծագոյն ուշադրութեամբ կը հետեւիմ Երեւանի մէջ Հայ եկեղեցւոյ դիւաններու հրատարակութեան: «Վաւերագրեր հայ եկեղեցու պատմութեան» ընդհանուր խորագիրով այդ ընտրաքաղը կը պարտինք բանասէր Սանդրօ Բէհրուդեանի յամառ աշխատանքին, նաեւ Մեսրոպ Արք. Աշճեանի հրատարակչական ու ընկերային ուշադրաւ գործունէութեան: 1994-էն, դիւաններու առաջին հատորին լոյս տեսնելէն ի վեր Մեսրոպ Արք. Աշճեան յաջողած է Սփիւռքէն, – ԱՄՆ-էն, Գանատայէն, Փորթուկալէն, մինչեւ իսկ Հնդկաստանէն – հայ հարուստ բարերարներ ճարել. անոնք ստանձնած են ծախքը եկեղեցական պատմութեան, կղերականի մը գործին, կամ Հայաստանի պատմութեան նուիրուած հատորներու հրատարակութեան: Ներկայիս լոյս տեսած է Ժ. հատորը (828 էջ) որ յատկացուած է Պոլսոյ Ներսէս Վարժապետեան (1837 – 1884) պատրիարքին որուն անունը անբաժանելի է Հայ Դատի ծագումի փուլէն: Ընդհանուր գումարով արդէն աւելի քան ութ հազար էջ բացառիկ արժէքով դիւաններ լոյս տեսած են (1): Ժ. հատորը հրատարակուած է նիւթական մանակցութեամբը Գ. Կիւլպէնկեան հիմնարկին. յառաջաբանը գրած է Մեսրոպ Արք. Աշճեան, որմէ կը մէջբերենք նախորդ հրատարակութիւններու մանրամասն ցանկը (2):

Երեւանեան կեցութիւնս առիթ տուաւ Մեսրոպ Արք.ի հետ արդիւնաւոր հանդիպումներու. ան վերջերս յաջորդաբար հրատարակած է Սիմէոն Երեւանցի կաթողիկոսին (1710 – 1780) «Ջամբռ»ը, Տրդատ եպիսկոպոս Պալեանի (1850 – 1923) «Ցուցակ հայերէն ձեռագրաց ի Կեսարիա, Զմիւռնիա եւ ի շրջակայս նոցին»ը եւ պատկերազարդ պատմութիւն մը «Հին Երեւան»ի: Իրեն միջոցով է որ ճանչցայ Սանդրօ Բէհրուդեանը:

Մեր հանդիպումը տեղի ունեցաւ Օգոստոս 11-ի առաւօտը, «Արմէնիա» պանդոկին փակ դռներուն առջեւ, դէմը Հանրապետութեան հրապարակին ուր նորոգութեան աշխատանք կը կատարուի, արդարօրէն համեմատելի՝ Պարոն Հօսմանի Փարիզի մէջ Բ. կայսրութեան օրով կատարուածին:

Պ. Սանդրօ Բէհրուդեան փոքրակազմ, լուրջ անձնաւորութիւն մըն է. Երեւանի շուքին 37° ջերմութեան իսկ պահած է փողկապը եւ բաճկոնը: Ծայր աստիճան տկարացած տեսողութեան մը տէր է, երկու – երեք տարի առաջ ձախորդ գործողութեան մը հետեւանքով կորսնցուցած ըլլալով աջ աչքը, ինչպէս յետոյ տեղեկացայ, ու անմիջական կերպով պէտք է գործողութեան ենթարկուի ձախ աչքն ալ:

Գեղանի պեթոնէ սալերէն զգուշութեամբ անցնելով կ'ապաստանինք կաղամախիի մը շուքին ուր կայ նաեւ Գոգա – գոլայի մակնիշով կարմիր արեւարգել մը. մէկը անոնցմէ որոնք Երեւանէն մինչեւ ամէնէն հեռաւոր գիւղը կը նշեն սրճարանի մը գոյութիւնը: Տեղ մը ուր կարելի է սուրճ մը, Ջերմուկ մը խմել, կամ Գոգա – գոլայի շիշ մը պարպել, ամերիկավարի ընթացքով մը:

Ս. Բէհրուդեանի հետ տեսակցութիւնս հարցազրոյցի ձեւը չունեցաւ. եղաւ իրար ճանչնալու նպատակով քով քովի եկած, յուզումնալի ապրումներու դէմ երկու խօսակիցներու երկխօսութիւն մը: Համեստագոյն, դիւաններու մէջ առանձին աշխատելու վարժ այդ անձը շատ քիչ ծանօթ է Երեւանի հայ ինտելիկենցիային: Այդ է պատճառը թերեւս որ եթէ նոյնիսկ ինք գիտակից է կատարած աշխատանքին արժէքին, որոշ զարմանքով կը դիմաւորէ «երախտագիտական» իմ արտայայտութիւններս:

Ս. Բէհրուդեան ծնած է 1934 Հոկտեմբեր 18-ին, Նուխիի մէջ, Արցախ: Մայրը Արեւմտահայաստանէն է, մինչեւ 1926 ապրած Լենինականի մէկ որբանոցին մէջ: Սակայն, շատ փոքր ըլլալով 1915-ին, ոչինչ գիտցած է իր ծագումին մասին: Հայրն ալ ապաստանեալ երախայ մը եղած է, սակայն, Ս. Բէհրուդեան քիչ ճանչցած է զայն, ինկած ըլլալով Բ. աշխարհամարտի դաշտին վրայ: Հայրն է որ իրեն տուած է Սանդրօ անունը որուն ընտրութեան պարագաները կ'անգիտանայ:

Աւարտելէ ետք Նուխիի դպրոցը, ան 16 – 17 տարեկանին շինարար բանուոր կ'ըլլայ Սումգայիթի մէջ: Բաքուցի Հայու մը հետ նախախնամական հանդիպում մը կը փոխէ անոր ճակատագիրը: Այդ անձը զինքը կը տանի Բաքուի հայկական Մայր տաճարին պատարագիչ Կոմիտաս վարդապետին մօտ: Սանդրօ փափաք կը յայտնէ ուսանելու եւ կ'ընդունի Էջմիածնի Ճեմարանին աշակերտ ըլլալու առաջարկը:

1953 Օգոստոսին երբ Էջմիածին կը հասնի, Ստալին մահացած է հինգ ամիսէ ի վեր, Բերիա անհետացած է, իսկ Գէորգ Զ. Չէօրէքճեան կաթողիկոսը յամրաբար կը վերականգնէ Հայաստանեայց եկեղեցիին հիմնարկները որոնք ամբողջովին կազմալուծուած էին ստալինեան սարսափի տարիներուն: Նոր վերաբացուած Ճեմարանը 1953-ին 40 ուսանող ունի: Ս. Բէհրուդեան կը շեշտէ. «Երբ Ճեմարան հասայ, միայն Ղարաբաղի բարբառը կը խօսէի: Արեւելահայերէն սորվեցայ եւ 1957-ին առաջին յօդուածս հրատարակեցի «Էջմիածին»ի (3) մէջ (այդ թուականէն ասդին ան հրատարակած է շուրջ հարիւր յօդուած): 1956-ին սարկաւագ ձեռնադրուեցայ, 1960-ին պաշտպանեցի աւարտաճառս, զոր պատրաստած էի Վազգէն Ա.ի ղեկավարութեան տակ»: Ինչպէս մեր խօսակցութեան շարունակութիւնը ցոյց կու տայ, Ս. Բէհրուդեան իսկական պաշտամունք ունի Վազգէն Ա.ի նկատմամբ. անոր անձին մէջ կը տեսնէ հաւատքի մարդը, քաղաքագէտը, հայրենասէրը եւ վարչարարը որ ամբողջ 40 տարի առաջ տարած է հայ եկեղեցին նիւթապէս եւ բարոյապէս վերականգնելու գործը, խորհրդային անաստուած պետութեան մէջ, Խրուշչովէն մինչեւ Գորբաչով: Ան է որ – սկիզբը խորհրդապահաբար – զինք մղած է Խորհրդային Միութեան մէջ 1921 – 1938 Հայաստանեայց Եկեղեցիին քանդումին առնչուած փաստաթուղթեր փնտռելու: 1994-ին երբ հաւաքած է Մարտիրոս – կաթողիկոսին՝ Խորէն Ա.ի (4) իր հատորին փաստաթուղթերը, խնդրած է Վազգէն Ա.էն որ նախաբանը ինք գրէ: Այս վերջինը որ ծանր հիւանդ է, կը մերժէ, ըսելով. «կ'երթամ կոր»:

1960-ին միջադէպերու պատճառով, որոնց բնոյթը չի բացայայտեր, Ս. Բէհրուդեան կը հեռանայ Ճեմարանէն. արտօնութիւն ստանալով կ'ամուսնանայ բժշկութեան ուսանողուհիի մը հետ ու երեք զաւակ կ'ունենայ: Իր վկայականը ընդունելի չի նկատուիր Երեւանի համալսարանէն: Համալսարան կարենալ ընդունուելու համար (1963 – 1968) կը հարկադրուի Ժ. դասարանի աշակերտ ըլլալու, մէկ կողմէն ալ աշխատելու, կեանքը շահելու համար: 1968 – 1973 պետական դիւաններուն մէջ հետազօտողի ասպարէզին կը ձեռնարկէ. 1973-ին տնօրէն կը կարգուի նոր հիմնարկութեան մը որ «Հայ մամուլի պետական դիւաններ»ն է, 1986-ին վերածուած «Գրականութեան, արուեստի եւ մամուլի փաստաթղթերի կենդրոնական պետական արխիւ»ի: Ասպարէզին մէջ այս յառաջդիմութիւնը իր անձին հանդէպ ժխտական հակազդեցութիւններու պատճառ կ'ըլլայ: Ինք շարքային համայնավար չէ ու ճեմարանականի անոր անցեալը զինք կասկածելի տիպարի մը կը վերածէ: Անստորագիր նամակներ մատնացոյց կ'ընեն «նախկին քահանան որ Դիւաններու տնօրէն կարգուած» է: Ներկայիս, երբ բոլոր դիւանները միաւորուած են, ինք խորհրդական է Պետական դիւաններու երիտասարդ ու ժրաջան տնօրէն Ամատունի Վիրաբեանի: Այդ պաշտօնը իրեն ապահոված է գրասենեակ մը եւ քարտուղարուհի մը: Նաեւ Հայաստանեայց Եկեղեցիի պատմութիւն կը դասաւանդէ համալսարանը եւ Սեւանի Ճեմարանին մէջ:

Դիւանապետ մը պատմաբան չէ. բայց աւելին է անկէ, ըլլալով ազգային յիշողութեան պահապանը: Ս. Բէհրուդեանի համար Հայաստանեայց Եկեղեցիին դիւանները քաղաքական ու ընկերային արժէքի տէր են, ինչ որ աւելի գերակշիռ է, քան՝ նոյնինքն այդ հիմնարկութիւնը:

Ինչպէս արեւելեան բոլոր բռնակալութիւնները (ցարական, չինական, օսմանեան, ռուսական եւ այլն) խորհրդային վարչարարութիւնն ալ հսկայածաւալ դիւաններ արտադրած է. անոնք պահպանուած են ամբողջութեամբ: 30-ական տարիներուն համայնավար իշխանութիւնները անգթօրէն կը հալածէին Հայաստանեայց Եկեղեցիին սպասաւորները, սկսած՝ Սիպերիա աքսորուած ու հոն անհետ կորսուած քահանաներէն ու վարդապետներէն մինչեւ մեծ դէմքեր, ինչպէս՝ Դորպատ ուսանած Արտակ Եպիսկոպոս Սմբատեանը եւ Բագրատ Արք. Վարդազարեանը որոնք գնդակահարուած են 1937-ին, կամ ինչպէս Խորէն Ա. կաթողիկոս Մուրադբեկեանը որ սպաննուած է 1938-ին. բայց, միեւնոյն ատեն նոյն իշխանութիւնները դասաւորել, պահել կու տար եւ հսկողութեան տակ կը պահէր հայ եկեղեցիին մեծածաւալ դիւանները: Այսօր անոնք տրամադրելի են պրպտողներու, բայց գրուած են բազմաթիւ գլուխներու տակ. կան Էջմիածնի սինոդին (մօտ 100 հազար թղթածրար) կաթողիկոսարանին, 1924-ին Գէորգ Ե. կաթողիկոսին կողմէ հիմնուած Գերագոյն հոգեւոր խորհուրդին դիւանները, պետականները, Մատենադարանի, անձնական դիւանները. այսօր տակաւին փակ են միայն ԳԱ – ԿԷ – ՊԷ-ի դիւանները: Ս. Բէհրուդեան կը պատմէ թէ շնորհիւ Վազգէն Ա.ի միջամտութեան, կրցած է 1992-ին այս վերջինները պրպտել եւ գտնել փաստերը թէ Խորէն Ա. կաթողիկոս 1932-ին ընտրուած էր, հակառակ ԳԱ – ԿԷ – ՊԷ-ի թելադրանքին: Ան գրած է նաեւ 1938-ին շրջանի Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան Ա. քարտուղար Ս. Յարութիւնեանի կողմէ Մոսկուա ղրկուած հեռագրի մը պատճէնը որ ոչ մէկ կասկած կը ձգէ թէ ծրագրուած էր Խորէն Ա.ի սպանութիւնը: Հեռագրին մէջ ըսուած է. «Էջմիածնի դաշնակցական բոլոր բոյները քանդեցինք»: Ս. Բէհրուդեան յայտնի խանդավառութեամբ կը շեշտէ թէ «Հ.Յ.Դ.-ի մասին հիանալի դիւաններ կան» եւ թէ «ամէն, ամէն բան պահպանուած է»:

* * *

Իր կատարած հսկայական աշխատանքին դէմ շշմած կ'ունկնդրեմ Ս. Բէհրուդեանը: Ան կը թուէ թէ իր ծրագիրներն ու անյաջողութիւնները: Հաւաքած ու կազմած է 1915-ին Բաքու վախճանած յիշարժան աստուածաբան Կարապետ Տէր – Մկրտիչեանի դիւանները. սակայն, կարելի չէ եղած անոնց հրատարակութիւնը, հակառակ Գարեգին Ա.ի այդ մասին տուած խոստումին: Շնորհիւ Մեսրոպ Արք. Աշճեանի, Ս. Բէհրուդեան հատորով մը պիտի հրատարակէ Էջմիածնի Ճեմարանին հիմնադիր Գէորգ Դ. կաթողիկոսին դիւանները: Կ'ուզէ նաեւ հրատարակել Խրիմեան Հայրիկի վերաբերող դիւաններուն ամբողջութիւնը: Կ'աշխատի Վազգէն Ա. թղթածրարին վրայ որ հսկայական աշխատանք կ'ենթադրէ: Կրկին կ'անդրադառնայ Էջմիածնի ու Օրմանեանի յարաբերութիւնները լուսաբանելու հարկին: Անունները իրարու կը յաջորդեն: Հայ ժողովուրդին ԺԹ. եւ Ի. դարերու ամբողջ պատմութիւնը կը տողանցէ: Ողբերգական եւ վերիվայրումներով հարուստ պատմութիւն մը:

Ս. Բէհրուդեանին կ'ընկերանամ մինչեւ իր գրասենեակը: Կը դիտեմ զինքը: Ձեռքերը կը խարխափեն թղթածրարներուն վրայ, կը շոյեն զանոնք, կը բարձրացնեն կիսով առողջ իր աչքին ամէնէն մօտ դիրքին: Կը հարցնեմ. «Ի՞նչպէս կ'աշխատիք»: Կը պատասխանէ. «Կ'աշխատիմ ամէն գիշեր ... ձեռքով կ'ընդօրինակեմ, որովհետեւ յաճախ պատճէնահան գործիք չկայ ... վեց – ութ անգամ կը կարդամ ամէն փաստաթուղթ ... կ'արժեւորեմ զայն եւ ընտրութիւն մը կ'ընեմ»: Լսելով իր բացատրութիւնը, ես հարց կու տամ ինծի. «Ո՞րն է այն ուժը որ այս մարդը կը մղէ ինքզինք գերազանցելու, աշխատելով նման պայմաններու մէջ (5)»: Ս. Բէհրուդեան ինք կը պատասխանէ լուռ հարցումիս. «Տակաւին պարտքս չեմ հատուցած Հայաստանեայց Եկեղեցիին: Եկեղեցին տուաւ ինծի ամէն բան»:

Երեւան, Օգոստոս 17

(1) – «Յառաջ»ի մէջ շարքին առաջին հատորներուն մասին յօդուածով մը արտայայտուած էր Սահակ Սուքիասեան:

(2) – Ա. Վաւերագրեր Հայ եկեղեցու պատմութեան (1921 – 1938 թթ.), Երեւան, 1994, 346 էջ:

Բ. Խորէն Ա. Մուրադբէկեան, կաթողիկոս Ամենայն Հայոց, հոգեւոր գործունէութիւնը (1901 – 1938 թթ.), Երեւան, 1996, 624 էջ:

Գ. Արտակ Եպիսկոպոս Սմբատեանց (Տաւուշեցի), Հոգեւոր, գրական, պատմաբանասիրական գործունէութիւնը եւ գնդակահարութիւնը, Երեւան, 1997, 692 էջ:

Դ. Հ. Տ. Սահակ Բ. Խապայեան, կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ (1891 - 1940 թթ.), Երեւան, 1997, 590 էջ:

Ե. Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինը Առաջին Հանրապետութեան տարիներին (1918 - 1920 թթ.), Երեւան, 1999, 562 էջ:

Զ. Գէորգ Զ. Չէօրէքչեան, կաթողիկոս Ամենայն Հայոց (1938 – 1955 թթ.), Երեւան, 1999, 936 էջ:

Է. Խրիմեան Հայրիկը եւ ցարական բռնապետութիւնը (1903 – 1907 թթ.), Երեւան, 2000, 708 էջ:

Ը. Մատթէոս Բ. Իզմիրլեան, կաթողիկոս Ամենայն Հայոց (1908 – 1910 թթ.), Երեւան, 2001, 972 էջ:

Այս շարքին կարելի է աւելցնել Թ. հատորը՝ «Հայ Առաքելական եկեղեցու Արցախի թեմը» (1813 – 1933 թթ.), Երեւան, 2001 թ., որ հրատարակուած է Արցախի Թեմի Առաջնորդ Գերշ. Տ. Պարգեւ Ս. Արքեպիսկոպոս Մարտիրոսեանի ջանքերով, ինչպէս նաեւ Արմենակ Մանուկեանի «Հայ Առաքելական եկեղեցու բռնադատուած հոգեւորականները 1930 - 1938» (ըստ ՊԱԿ-ի փաստաթղթերի), Երեւան, 1997, 284 էջ, եւ, վերջապէս, Ստեփան Կերտողի «1920 – 1950-ական թուականների բռնութիւնների զոհ հայ հոգեւորականները», Երեւան, 2002, 398 էջ հատորները:

(3) – Գէորգ Զ.ի հիմնադրած պարբերաթերթը:

(4) – Հատորը լոյս կը տեսնէ 1996-ին:

(5) – Ամօթխածութիւնը արգելք կ'ըլլայ նշելու հոս Ս. Բէհրուդեանի նման հետազօտողի մը ամսական աշխատավարձը: Սակայն, կ'ուզեմ որ «Յառաջ»ի ընթերցողները գիտնան թէ ան երախտագիտութեամբ կը խօսի Ֆրանսայէն իրեն հետ նամակագրութիւն ունեցող անձի մը մասին որ գրելու թուղթ ուղարկած է: Էջ մը թուղթը 5 – 10 դրամ կ'արժէ Երեւան, 500 կրամնոց հացը 150 դրամ, քիլօ մը միսը 1400 դրամ, իսկ ամսական աշխատավարձերը 7000 – 20.000 դրամի միջեւ են: Աւելորդ չէ թերեւս յիշեցնել թէ մէկ Եւրօն կ'արժէ 645 դրամ:

ԷՋԵՐ «ԴԷՊԻ ՊԻԹԼԻՍ»ԷՆ

Գ. ՋՕՊԵԱՆ

Բ.

... Պիթլիսցիները լաւ գիտէին, թէ Սարոյեան կը փափաքէր այցելել ու տեսնել իր ծնողներուն բնակութեան վայրը: Երիտասարդ լրագրող մը, որ արտօնատէրն էր Պիթլիս Թերթին, մեր այցելութեան առաջին իսկ վայրկեանէն սկսեր էր հետեւիլ մեզի: Կէսօրուան ճաշէն յետոյ, կը մօտենայ մեզի եւ կ'ըսէ թէ գտած էր Ճէմալ Պափիր անուն Պիթլիսցի մը, որ իրեն ըսեր է, թէ կը ճանչնար Սարոյեանին հայրը՝ Արմենակը եւ թէ գիտէր անոնց բնակած տան գտնուած տեղը՝ Ծապուկորի մէջ:

Ծապուկորը կը գտնուի Պիթլիսի ջուրին միւս կողմը: Նեղ ու խորտուբորտ փողոցներէ պէտք էր մագլցէր մեր կառքը, ինչ որ անկարելի էր: Ան յանձնարարած էր մեզի ճիփով մը երթալ մինչեւ որոշ տեղ մը, ուրկէ անդին, ճիփն ալ չէր կրնար երթալ: Պէտք էր քալէինք:

Մեր ճամբուն վրայ հանդիպեր էինք Ճէմալ Պափիրի խանութը: Նիհար, մօտ 75 տարեկան, ջղուտ ծերունի մըն էր ան: Անմիջապէս բարեկամ մը կը խնդրէ, որպէսզի իր բացակայութեան, տէր դառնայ իր պտղավաճառի խանութին եւ կը մտնէ մեր ճիփին մէջ:

Սարոյեան հետաքրքիր է եւ կ'ուզէ գիտնալ թէ Ճէմալ Պափիր ո՛րքան կը ճանչնար իր հայրը:

– Լաւ կը ճանչնայի եւ լաւ կը յիշեմ, կ'ըսէ ան: Բարձրահասակ մարդ մըն էր Արմենակը, եւ կարծեմ ուսուցիչ էր...:

– Այո, այո, ճիշդ է, կ'ըսէ Սարոյեան մեզի դառնալով: Բողոքականներու դպրոցը ուսուցիչ էր ան: Հարցուր, գիտէ՞ մեր տունին գտնուած տեղը:

Հաստատական էր Ճէմալ Պափիրի պատասխանը:

Ճիփը ձգած ենք այլեւս, կ'անցնինք Զուրիկ աղբիւրի քովէն: Ճիշդ դիմացը կայ քաղաքին բանտը: Առաջ Թաղին հայկական վարժարանն է եղեր այդ շէնքը: Անոր քով կը տեսնուին շէնքի մը պատերուն փլատակները: Երիտասարդները իմացած են եղեր որ ան, այդ Թաղին եկեղեցին է եղեր ժամանակին: Բայց չեն գիտեր եկեղեցիին անունը: Կը դիմեն տարեցներուն:

– Զուրիք էր անունը, կ'ըսեն անոնք: Չորս եկեղեցիներ կային հոս:

Զուրիքը շատ հաւանաբար աղաւաղուած ձեւն էր Զորեքին, կը մտածեմ:

Մեր վերադարձէն յետոյ, երբ կը պրպտէի կարգ մը հայկական աղբիւրներ, տեսայ որ արդարեւ չորս եկեղեցիներ կը գտնուէին հոն: Այդ եկեղեցիներէն առաջինը նախապէս կը կոչուէր եղեր Սուրբ Կիրակոս: Աւելի յետոյ, Սպահանէն կենաց Փայտի մասունքը արծաթեայ տուփի մը մէջ բերեր եւ զետեղեր են այդ եկեղեցիին մէջ: Տուփին վրայ կայ եղեր կարմրագոյն գոհար մը: Այդ պատճառաւ եկեղեցիին անունը փոխեր եւ կոչեր են Կարմրակ: Այդ եկեղեցիին մէկ անկիւնին, ամփոփուած են եղեր նաեւ Ստեփանոս Նախավկայի նշխարհները: Երկրորդ եկեղեցիին անունը եղեր է Սուրբ Սարգիս, որուն Աւագ Սեղանին տակէն առատ ջուր կը բխի եղեր: Այդ ջուրը ստորերկրեայ ջրմուղներով կը բաշխուի եղեր քաղաքի զանազան մասերուն: Երրորդ եկեղեցին՝ Հինգ Խորան, իսկ չորրորդը՝ Սուրբ Գէորգ:

Եկեղեցիի փլատակներուն մօտ կար մշտահոս ջուր մը, որ խողովակէ մը կը թափէր յղկուած քարէ տաշտի մը մէջ: Հաւանաբար այդ այն ջուրն էր որուն մասին խօսեր էինք քիչ առաջ:

– Ասոր անունն ալ Զուրիկ է, կ'ըսեն տղաքը:

Հաւանաբար այդ Զորեք եկեղեցիներէն մնացած էր աղբիւրին անունը եւ տեղացիներուն բերնին մէջ Զորեք անունը վերածուած էր Զուրիկի:

Թերեւս մեր Հայերն ալ զայն Զուրիկ կը կոչէին:

Աղբիւրի առջեւէն դէպի արեւելք կը բարձրանայ փողոց մը որ կը դառնայ դէպի Ծապուկոր Թաղը: Այդ փողոցը կը կոչուէր Տիպէք Պաշը փողոց: Փողոցին երկու կողմերուն՝ քարաշէն տուներ: Ճէմալ Պափիր պահ մը կը կենայ մեծ տան մը առջեւ.

– Այս տունը Գարաօղլանեաններուն կը պատկանէր, կ'ըսէ:

Կը նայիմ: Քարաշէն տան ճակատին կը կարդամ հայկական տարեթիւը՝ ՌՅԼԷ, որ կը համապատասխանէ 1888 թուականին:

Սարոյեան որ քանի մը քայլ առջեւէն կը քալէր, երբ կ'իմանայ Պափիրի յիշած Գարաօղլանեան անունը, յանկարծ կը դառնայ ինծի եւ.

– Ի՞նչ ըսաւ, ի՞նչ ըսաւ: Ասի Գարաօղլանեանի տո՞ւնն է եղեր, ըսաւ:

– Այո, այդպէս ըսաւ:

– Օ՛ պոյ: Ասի իմ մեծ մայրիկիս, Լուսիին տո՞ւնն է եղեր: Ի՜նչ աղուոր, քարաշէն տուն է: Լուսին Գարաօղլանեան էր, յետոյ ամուսնացաւ մեծ հօրս՝ Մինաս Սարոյեանին հետ:

Պափիր չի գիտեր Լուսիին անունը, ոչ ալ կը յիշէ Մինաս Սարոյեանը:

– Այս տունը Մկրտիչ Գարաօղլանեանի բնակարանն էր, կը շարունակէ ծերունին: Եւ որպէսզի վստահ ըլլանք, թէ ճիշդ էր իր ըսածը, կ'աւելցնէ. Մկրտիչ ունէր երկու զաւակներ, Տիգրան եւ Արամ:

Սարոյեանն ալ, իր կարգին, հակառակ անոր որ իր մեծ մայրը Լուսին՝ Գարաօղլանեաններու աղջիկ էր, բայց չէր իմացած, կամ չէր կրնար յիշել ո՛չ Մկրտիչին, եւ ոչ ալ անոր տղոցը՝ Արամին կամ Տիգրանին անունները:

– Կրնայ ըլլալ, որ անոնք Լուսիին ֆազըններըը ըլլան: Ձեմ գիտեր: Երբ որ Ամերիկա երթամ, Արամ քեռիին պիտի հարցնեմ: Տեսնեմ որոնք են եղեր այս գեղեցիկ տունին մէջ ապրող Գարաօղլանեանները:

Արդարեւ գեղեցիկ էր շէնքը: Երկյարկանի ընդարձակ քարաշէն տուն մը: Ամբողջութեամբ յղկուած քարերով կառուցուած, այդ բարձունքին վրայ:

Սարոյեան անմիջապէս կ'երթայ դրան մօտ, կ'ուզէ յիշատակ մը ունենալ իրենց Քարաօղլանեաններու տունէն:

Քիչ յետոյ կ'անցնինք ուրիշ շէնքի մը առջեւէն, որ կառուցուած է նոյնքան խնամքով: Ասոր վրայ կը կարդամ թուականը՝ ՌՅԼԹ, որ 1890:

Դերձակ Սալահատտին որ ինչպէս միշտ մեզի կը հետեւէր, կը մօտենայ ինծի ու կ'ըսէ.

– Այս տուները Հայերու կը պատկանէին 1915–էն առաջ: Անոնց այսօրուան բնակիչները մեծ մասով Քիւրտեր են, ուրիշ գիւղերէ եկած: Անոնք շատ լաւ գիտեն, թէ այս տուները, առաջ Հայերու կը պատկանէին:

Քիչ յետոյ կը հասնինք ընդարձակ պարտէզ մը, որ շրջապատուած էր կիսով կանգուն մնացած քարէ պատով մը:

Պարտէզին մէջ կար միակ ծառ մը:

– Ահա հոս էր Սարոյեաններու տունը: Կ'ըսէ Պափիր, ցոյց տալով այդ պարտէզը եւ մօտակայ քարակոյտերը: Սարոյեան տարակոյսի մէջ է: Հաւատա՞լ Պափիրի խօսքին թէ ոչ:

Եթէ այդ իրապէս իրենց պարտէզն էր, հապա ո՞ւր էր իրենց տունը, ինչո՞ւ չկար ան:

Պարտէզը կը գտնուի ճամբէն մէկ կամ երկու մեթր ցած:

Սարոյեան անմիջապէս կը ցատքէ վար, կը վազէ դէպի ծառը, ճիւղ մը կը փրցնէ անկէ, ու յետոյ կը պառկի ծառին տակ՝ մարգագետնին վրայ:

Քանի մը վայրկեան մտածկոտ եւ անշարժ մնալէ յետոյ, կը կանգնի, կը մօտենայ պարտէզին պատին, կը քննէ անոր վրայ պատուհանի պէս խոռոչ մը: Կ'ուզէ կարելի չափով շատ յիշատակներ տանիլ իրեն հետ այն վայրէն, որուն համար ըսեր էին, թէ իր ծնողներուն բնակարանին գտնուած տեղն էր:

Ան կ'ուզէր հաւատալ թէ այն ծառը, որուն տակ պառկած էր քիչ առաջ, այն ծառն էր, որուն տակ ժամանակին նստեր էին իր հայրը՝ Արմենակը, իր մայրը Թագուհին և իր ընտանիքին միւս անդամները. Հետեւաբար այսօր իր իրաւունքն էր վայելել այդ ծառը:

Պարտէզին փլած պատին մօտ կը գտնուէր թոնիր մը:

Սարոյեաններուն տունին թոնիրը, ինչպէս նկարագրած էր իրեն Լուսին, պէտք էր գտնուէր իրենց տանը առաջին յարկն, սենեակի մը կամ բակի մը անկիւնին: Այդպէս կը յիշէր ինք եւ կը սպասէր որ այդպէս ըլլար պարագան, երբ հոս կանգուն գտնէր իրենց տունը: Այդպէս չէր պատահած սակայն: Նախ իրենց տունը գոյութիւն չունէր այլեւս, եւ յետոյ, իրեն ցոյց տրուած վայրին վրայ, թոնիր մը կը գտնուէր տան պարտէզը՝ պատին քով:

Սարոյեանի բախտէն, վառուած էր թոնիրը եւ տաք: Մօտիկ շրջաններէ գիւղացի կիներ ու աղջիկներ եկած՝ պատրաստեր էին թոնիրը, եփելու համար իրենց օրուան կամ շաբթուան հացերը:

Սարոյեան հետաքրքրութեամբ քններ էր զայն, հարցումներ ուղղած աղջիկներուն եւ իր գոհունակութիւնը յայտնած, որ տակաւին գործի կը ծառայէր իրենց պատմական հօրենական թոնիրը:

Կը շրջի պարտէզին մէջ, անյագ կարօտով կը դիտէ շրջակայ լեռները եւ կանաչազարդ տեսարանը, կը քալէ դէպի պարտէզին ծայրամասը, ձորին վրայ:

Վարէն կը հոսի Պիթլիսի ջուրը: Դիմացի ափին, դէպի աւելի ձախ՝ տարածուած է քաղաքը:

Սարոյեան, լուռ ու մտածկոտ կը դիտէ Պիթլիսի համայնապատկերը, որ իրապէս տպաւորիչ էր այդ վայրէն դիտուած: Ան իրաւունք կու տայ իր նախնիքներուն, որոնք իբրեւ բնակավայր ընտրեր են քաղաքին այդ գեղեցիկ բարձունքը, որ կը տիրապետէ Պիթլիսին:

– Ծառերը աղուոր, բնութիւնը աղուոր, օդը աղուոր, ջուրը աղուոր, մարդիկը աղուոր, սքանչելի տեղ է եղեր մեր Պիթլիսը, կ'ըսէ ան:

Ճէմալ Պափիր կ'ուզէ մեզի ցոյց տալ, թէ տակաւին կը յիշէր անցեալի իր հայ բարեկամները: Ցոյց կու տայ սպիտակ տուն մը.

– Այդ տունը Աւետիսօղլու Կարապետին տունն է:

Կը յիշէ նաեւ հայաբնակ թաղերը, եւ կը սկսի համբել.

– Սափքորի (Ռապուկոր), Թաշ Մահալլէսիի եւ Ալեւ Մէյտանըի մէջ շատ Հայեր կ'ապրէին, կ'ըսէ:

Յետոյ ցոյց կու տայ ուրիշ տուն մը որ փլատակ դարձած էր.

– Այդ ալ Օհիկօղլու Սիմոնին տունն էր: Եղբայր մը ունէր, անունը Աշոտ:

Ծերունի Պափիր, կանգ կ'առնէ պահ մը, կ'աշխատի թարմացնել եւ վերյիշել իր բարեկամներու անունները:

– Շատ մը Հայերու հետ բարեկամներ էինք. կը յիշեմ Տէմիրճի Խաչօն, Ֆըրընճի Արամը, Զալկըճի Տիգրանը, Պինա խափըճըսը Յակոբը, Մարանկօզ Լեւոնը, անոր եղբայրը՝ Յարութիւնը: Նոյնպէս կը յիշէր Պինա խափըճըսը Կարպիճանը, Պաքըրճը Արսօն: Ասոնք բոլորն ալ Սափքոր կը բնակէին: Այդ օրերուն Պիթլիսը բազմամարդ էր, կ'աւելցնէ ան, 50 – 60 հազարի մօտ բնակչութիւն կար: Կային երեք դեսպանատուներ, որոնք էին անգլիական, ռուսական եւ Ամերիկեան:

– Այստեղի հայկական գիւղերու անունները կը յիշես.

– Անշո՛ւշտ որ կը յիշեմ, կը պատասխանէ, ու կը սկսի համբել. Խմէջուր, Կուլթիկ, Բէրհամար, Զայըր, Սիւրճմ, Մէրքէօք, Փափսէն եւ Ձիմրիւթ, այս գիւղերը մեծ մասով Հայերու գիւղեր էին:

Պիթլիսի մեծագոյն եկեղեցին էր Խնդրակատարը, կար նաեւ Կարմրակ եւ Աւագչ եկեղեցիները: Կար նաեւ Ս. Սարգիս եկեղեցին, որուն տեղը այժմ կը գտնուի գործատեղի մը:

Այս բոլոր անունները կը նօթագրեմ: Կ'աշխատիմ կարելի եղած չափով հաւատարիմ մնալ Պափիրի արտասանութեան: Հաւանաբար տարիներու ընթացքին, անոնցմէ շատեր ձեւափոխուած էին լեզուական պատճառներով կամ մոռացութեամբ:

Պափիր կը խօսէր այն շրջաններու եւ օրերու մասին երբ իրենք, Հայերու հետ եղբայրաբար կ'ապրէին այդ հողերուն վրայ: Նման արտայայտութիւններու յաճախ հանդիպեցանք մեր ճամբորդութեան ընթացքին: Շատեր երանութեամբ խօսեցան մեզի եւ Սարոյեանին, Հայերու շրջանէն իրենց ունեցած գեղեցիկ յիշատակներուն, առօրեայ կեանքին մէջ իրենց բարեկամութիւններուն մասին: Ձեմ յիշեր հանդիպած ըլլալ մէկու մը, որ երանի տուած չըլլար այդ օրերուն: Բոլորն ալ կը հաւատային, թէ վերադարձնում մը անհրաժեշտ էր, անցեալի շէն ու ծաղկեալ կեանքը վերստեղծելու համար, որ դժբախտաբար անկարելի դարձած էր այսօր, քանի որ այլեւս անկարելի էր Հայերու ներկայութիւնը այդ վայրերուն մէջ:

Սարոյեան դաշտէն կը հաւաքէ զանազան վայրի ծաղիկներ, կը կազմէ փունջ մը՝ կ'ընտրէ քանի մը քարեր իրենց տան փլատակներէն, կ'առնէ իր հետ, տեղաւորելու համար այն բազմաթիւ քարերուն մօտ, որոնք հաւաքուեր էին զանազան քաղաքներու զանազան մասերէն:

ԱՍԿԷ ԱՆԿԷ

ԻՆՉՈ՞Ւ ԼԻՒԹԷՍ ՓԱՐԻԶ ԴԱՐՁԱՒ

– ՓԱՐԻԶԻ ՑԵՂԱԽՈՒՄԲԻՆ ՊԱՏՃԱՌՈՎ

Փարիզի կոչուած գաղիացի ցեղախումբը քանի մը հիւղեր հաստատած էր Սէն գետին կղզիներէն մէկուն՝ ներկայի Սիթէի կղզիին վրայ (Փարիզ մայրաքաղաքի կեդրոնը):

Լիւթէս երկար ժամանակ եղած է ձըկնորսներու համեստ գիւղ մը: Երբ Յուլիոս Կեսար կը նուաճէ Կօլի շրջանը, Լիւթէս կը վերածուի ամրացուած քաղաքի մը:

Իսկ երբ Ֆրանքները շրջան կը հասնին 5–րդ դարուն, այս գաղիական – հռոմէական քաղաքը կը կորսնցնէ իր անունը, եւ կ'որդեգրէ հիմնադիր ցեղախումբին՝ Փարիզիի անունը:

Ո՞Ր ԿՂԶԻՆ ԿՈՉՈՒԱԾ Է «ԱՍՏՈՒԱԾՆԵՐՈՒ ԿՂԶԻ»

– ՊԱԼԻ

«Աստուածներու կղզին» հինտու կրօնին կը պատկանի: Ան ինտոնեզիական կղզիներու խումբին միակ կղզին է, որուն բնակիչները իսլամ չեն:

Պալիի վրայ կ'իշխէ Ակունկ լեռնագագաթը, որ սուրբ հրաբուխ կը նկատուի կղզիին բնակիչներուն կողմէ: Պալի տեսակաւոր տօներ կը նշէ ամբողջ տարուան ընթացքին:

Աստուածներու պաշտամունքին նուիրուած տաճարներ անթիւ են այս գեղեցիկ ու բերրի կղզիին մէջ: Հոն, կիները իրենց օրերը կ'անցընեն ծաղիկներ հիւսելով՝ զանոնք իբրեւ նուէր տաճարներու մէջ դնելու համար:

Ո՞Ր ԳԵՏԸ ԿՈՉՈՒԱԾ Է «ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ ՋՈՒՐԵՐԸ ՀԱՒԱՔՈՂ ԽՈՂՈՎԱԿԸ»

– ԿԱՆԺ ԳԵՏԸ

Ան դժբախտաբար ճանչցուած է իբրեւ չափազանցօրէն աղտոտած գետ մը: Մինչեւ 1993 մէկ միլիոն լիթր հեղուկ աղբ տակաւին կը թափէ անոր մէջ:

Մինչեւ 1980–ական թուականներու սկիզբը, Կանժը կը նմանէր աղտոտ ջուրերը հաւաքող հսկայ խողովակի մը: Այս աղէտալի վիճակը բարելաւելու համար հնդիկ կառավարութիւնը սկսած է գետի մաքրութեան ընդարձակ ծրագիր մը ի գործ դնել:

ՔԱՆԻ՞ ԳՈՐԾՕՆ ՀՐԱԲՈՒԽ ԳՈՅՈՒԹԻՒՆ ՈՒՆԻ ԷՔՈՒԱՏՈՐԻ ՄԷՋ

– ՈՒԹ

Հարաւային Ամերիկայի երկիրներէն Էքուատորի մէջ գոյութիւն ունին 35 կարեւոր հրաբուխներ: Անոնցմէ ութ հատը տակաւին յանկարծակիօրէն եւ աղդու կերպով կը ժայթքին:

Անոնցմէ ամէնէն անհանդարտը Սանկէյն է: Ան անդադար ծուխ, լաւա եւ մոխիր կը թափէ:

Այս հրաբուխը նաեւ ամէնէն «խորհրդաւորն» է. ան միշտ ծածկուած է Ամազոնի անտառէն բարձրացող մշուշներով...

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՅՐԵՆԻ ՀՈՐԻԶՈՆ

(Ա. եւ Բ. հատոր,
(1991 – 1997, 1998 – 2001)

ՏԻԳՐԱՆ ՈՍԿՈՒՆԻ

«Նոր կեանք», Մատենաշար թիւ 33
Գալիֆորնիա, 2003

(Շար. Ա. էջէն)

և Ներքին նախարարին համար մահմետական արգիլուած Սիմի ուսանողական խումբին գործն է։ ԱՄՆ, Գերմանիա եւ Մեծն – Բրիտանիա դատապարտած են այս արարքները։

ՔՈԹ ՏԻՎՈՒԱՐԻ մէջ, երկու ֆրանսացի զինուորներ սպաննուած են, մինչ փարիզեան օդակայանի մը մէջ ալ 10 վարձկաններ ձերբակալուած են, որոնք կը փորձէին Ալիճան մեկնիլ։ Կը թուի թէ պետական հարուածի մը ծրագիր կար։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ հարաւը՝ Կրասնոդարի մէջ, պայթումներու շարք մը տեղի ունեցած է Օգոստոս 25–ին, որոնց հետեւանքով չորս մեռեալ կայ եւ աւելի քան քսան վիրաւոր։ Ոստիկանութիւնը քննութիւն բացած է։ Շրջանը մօտ է Չեչէնիոյ։

C.B.A.F.

Collecte au profit de la communauté arménienne d'Irak

Envoyez vos dons
à l'ordre de la C.B.A.F.
17, rue Bleue, 75009 PARIS

Date à retenir

Grande braderie de Noël
les 6 et 7 décembre

CHENE France

«ՅԱՌԱՋ»ի
ընթացիկ ազդերու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8–րդ (12-13 տող) մնացեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

«Համազգային – Փարիզ»ի վարչութիւնը իր խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Սամ եւ Մարալ Շնորհօքեանի իրենց հօր՝ Բենիամին Գիլինճեանի մահուան առիթով։

ԽՆՋՈՅՔ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ
339, avenue du Prado, 13008 Marseille

Կիրակի, Սեպտեմբեր 14
Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը՝ 8.30–ին։
Հանդիսաւոր պատարագ ժամը՝ 10–ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ
Սիրով կը հրաւիրուի հաւատացեալ մեր ժողովուրդը՝ ներկայ գտնուելու սոյն արարողութեան։

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Մարսէյլի
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ

ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ

Միօրեայ Հայ Վարժարանի
2003 – 2004 ուսումնական տարուան դասընթացքները կը վերսկսին
Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 17
առաւօտեան ժամը 10–ին
Սահակ – Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի Արծրունի Զրբաշեան սրահին մէջ
339, avenue du Prado, 13008 Marseille

Անհրաժեշտ տեղեկութիւններու եւ արձանագրութիւններու համար հաճեցէք դիմել՝ Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատուն
Հեռաձայն. – 04 91 77 84 70

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

ANNEE SCOLAIRE
2003 — 2004
27ème Rentrée
Le LUNDI 22 SEPTEMBRE

1977 : 7 élèves
2003 : 300 élèves

Secteurs d'activités permanentes proposés :

LANGUE ARMENIENNE (17 niveaux)
Initiation— Enfants— Adolescents— Collège— Préparation Bac*— Conversation Adultes

EVEIL A LA CULTURE ET A L'IDENTITE ARMENIENNE
(3 niveaux)
Cours d'histoire et géographie

DANSE ARMENIENNE (10 niveaux)
Académique— traditionnelle— folklorique

MUSIQUE (10 niveaux)
Eveil Musical— Solfège— Piano— Violon— Guitare
Musiques d'ensemble (guitares)

DESSIN— ARTS PLASTIQUES
(4 niveaux)

ECHECS (2 niveaux)

ANGLAIS (4 niveaux)
Initiation primaire— soutien collège

* *Félicitations aux 15 (sur 15) élèves MCA ayant réussi le BAC dont les 9 ayant présenté* l'arménien

Inscriptions :
les 10, 13 et 17 septembre, de 14h30 à 18h

Renseignements auprès de la Direction

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél: 01.43.76.55.89 - fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

Pensez à nous réserver votre journée du
DIMANCHE 14 SEPTEMBRE
pour participer à notre

GRANDE FETE CHAMPETRE

Animée par l'Orchestre S P I T A K
qui se déroulera dans les jardins du Dr et Mme Kéghian
4, rue du Dr Rampont, à Villiers-le-Bel

P r o g r a m m e : **Divine Liturgie à 11h.**
Repas à partir de 13 heures
Musique par l'Orchestre SPITAK
Jeux pour les enfants — Apprentissage de Poterie
Tirage des deux Tombolas (Enfants et Adultes)

Participation aux frais de la journée : Adultes 20 Euros
Enfants 12 Euros

Réservation par tél. : 01.44.59.23.50 (Paroisse de Paris)
01.40.51.11.90 (Centre culturel)

Ecole SIAMANTO

La rentrée des classes et les inscriptions de l'école hebdomadaire Siamanto de Bagneux auront lieu le :

mercredi 17 septembre à 15h

à l'école Henri Wallon,
2, avenue de Stalingrad à Bagneux

Les cours d'arménien sont assurés par deux enseignantes, depuis le niveau de la maternelle, jusqu'à la préparation de la langue vivante I, II ou III au baccalauréat.

La classe du mercredi matin est adaptée aux plus jeunes, âgés de 6 à 10 ans pour la plupart.

La classe du mercredi après-midi accueille les adolescents et enfants au-dessus de dix ans.

Les jeunes parents et anciens élèves apportant un nouveau dynamisme, des grands-parents, pour certains, bénévoles depuis plus de vingt ans et garants de la continuité de l'école de Bagneux, et des amis de l'école, composent les membres d'une association qui entoure les maîtresses pour les soutenir dans leur tâche et organiser des activités de loisirs ou éducatives, et qui assure la bonne gestion de l'école.

Pour tout renseignement :
— Mme Lucie Dossikian : 01 45 46 10 11
ou
— Mme Elisabeth Davidian :
01 46 65 81 53

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Date à retenir

La Section «TER-TAVTIAN» de Chaville organise
le Samedi 15 Novembre
à 20 heures 30 précises
au Théâtre «L'Atrium» de Chaville

U N E S O I R E E
E X C E P T I O N N E L L E

avec **La Troupe Arménienne Folklorique**
N A V A S A R T

HAMASKAINE
CONSTRUIT UNE ECOLE
A MARSEILLE
POUR 400 ENFANTS

Ça m'intéresse!
Je participe!

Hamaskaïne-France
BP 109 — 75422 Paris Cedex 09
Tél. / Fax 01. 45. 23. 29. 05
Internet: www.hamaskaine-france.com

Association "MACHTOTZ"
Pour la Défense de la Langue Arménienne

Rentrée de l'année scolaire 2003/04

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 à 70 ans.
Les élèves seront capables de parler, lire et écrire l'arménien
L'enseignement est assuré par Mme Hilda Kalfayan-Panossian avec sa **METHODE AUDIOVISUELLE**
27 Septembre 2003 - 31 Janvier 2004 : Stage de 50 heures
le samedi matin de 9h à 12h à Paris (Absentéisme exclu)

2) cours de 2e, 3e, et 4e niveaux

27 Septembre 2003 - Fin Juin 2004
le samedi entre 12h et 15h à Paris
Les nouveaux élèves sont acceptés à ces cours après un test de niveau.
Pour tous ces cours :
RENSEIGNEMENTS et INSCRIPTIONS dès maintenant :
01 47 50 97 51 et 01 39 46 21 66.

3) Manuel d'arménien occidental pour les non-arménophones

Une méthode audiovisuelle utilisable chez soi.
3 volumes en couleur + 1 coffret de 4 cassettes audio
85 Euros + 8 Euros frais d'expédition.
Contacter l'Association MACHTOTZ : 01 47 50 97 51.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 28
JEUDI
28 AOUT
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.756 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 79e ANNEE — N° 20.756

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԻՐԱՔ

ԽԱՌՆԱԿ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

«ԽԱՂԱՂՈՒԹԵՆԷՆ» Ի ՎԵՐ
139 ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ Է

Մայիս մէկէն ի վեր, երբ վերջ կը գտնէր Պուշի իրաքեան պատերազմը, 139 ամերիկացի զինուորներ սպաննուած են եւ կարգուկանոնն ալ հաստատելու ոչ մէկ յոյս կայ: Անապահովութիւնը երբեք այս ծաւալը չէր ստացած եւ իրաքեան նոր ոստիկանութիւնն ալ կը ջանայ կացութիւնը փրկել: Օգոստոս 26-ին, 3000 ամերիկացի զինուորներ լայնածաւալ գործողութեան մը ձեռնարկած են կասկածելի նկատուած անձերու դէմ եւ 22 հոգի ալ ձերբակալած, Պաղտատի հիւսիսը՝ Ծալիսի մէջ: Գործողութիւնը բաւական բիրտ նկարագիր ալ ունէր եւ զինուորները կողպէք վերաբերում կը ցուցաբերէին: Ամէն պարագայի մէջ, ամերիկեան բանակը գրաւման բանակ մըն է, չէ յաջողած երկրին մէջ ապահովութիւն եւ կարգուկանոն հաստատել: Եւ դեռ Ս. Հիւսէյն կը փնտռեն...:

Աւազակներ, առեւանգողներ ազատ ասպարէզ գտած են եւ փրկագիններու սիրոյն մանուկներ կ՚առեւանգեն: Իրաքցի ոստիկան մըն ալ կը դժգոհի, որովհետեւ օրէնք չկայ, կարգ չկայ, ուրեմն չեն յարգուիր բնակչութեան կողմէ, ամէն մարդ իր ուզածը կ՚ընէ: Աւելին, Պաղտատի նոր «շէրիֆները» ընդդիմութեան ալ կը բախին, որպէս մարդիկ որոնք Ամերիկացիներուն համար կ՚աշխատին: Անոնք ալ կը վախնան առանձին դուրս ելլելու, կառք վարելու...: Սահմռկած անկշռութիւնը բայց դուռ ձգած է նաեւ կազմակերպուած խմբակներու, որոնք իրենք հաստատած են իրենց օրէնքները եւ թռուցիկներ կը բաշխեն ստորագրուած՝ «Պաղտատի առիւծները»: Հոն գրուած է. – «Թմրեցուցիչի շահագործութիւն ընողները իրենց ձախ աչքը կը կորսնցնեն, ալքոլ ծախողները՝ աջ ձեռքը եւ հրապարակաւ պիտի սպաննուին պոռնկագրական տեսերիզ վաճառողները»:

Այս մթնոլորտին մէջ, Պուշ պնդեց, Օգոստոս 26-ին, որ Ամերիկացիք Իրաքէն պիտի չքաշուին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՏԱՐԵՑ ԱՆՁԵՐՈՒ հոգատարութիւնը ապահովելու համար, վարչապետ Ժ. Փ. Ռաֆարէն առաջարկեց որ, տարուան ընթացքին տօնական օր մը ջնջուի եւ այդ օրուան հասոյթը յատկացուի հիմնադրամի մը, որ բարելաւէ ծերունիներու կեանքը, տունը կամ հանգստեան տուներու մէջ: Հետաքրքրական առաջարկ մը երկրի մը մէջ, ուր տօնական օրերու միջեւ գտնուող օրերն ալ (օրինակ՝ Ուրբաթ օր մը տօնական Հինգշաբթիէ մը ետք) կը դառնայ տօնական, շաբաթավերջը վերածելով «կամուրջ»ի. կը բաւէ յիշել թէ ամբողջ Մայիսի երկայնքին աշխատանքի 17 օր կար միայն: Այս առաջարկը բաց է հանգստեան տուներու պատասխանատուներուն, ի ներկայութեան տարեցներու ենթանախարարին: Այս ճիւղին մէջ, Ֆրանսա 15 տարուան յապաղում մը ունի: Ենթանախարարն խոկ յայտարարած է թէ մասնագիտացած հանգստեան տուներու 10%-ը «անյարիր» է այդ անուանումին:

ԳԱԶԱՊՐԱՆՔԱՅԻ (Գոլսիքա) արդարադատական կեդրոնին դէմ, Օգոստոս 26-ին, ռումբ ոճրափորձ մը գործուած է, որ, ըստ Պասթիայի վերաքննիչ ատեանի ընդհանուր դատախազին, «զինուորական բնոյթ» ունէր, այլ խօսքով պատերազմներու ընթացքին տեղի կ՚ունենան նման տարողութեամբ արարքներ: 100 քիլօ ռումբ պայթած է եւ հրաշքով է, որ մարդկային զոհ չկայ, վայրը նաեւ ճաշարանն է բանտին անձնակազմին: Կը հաստատուի որ Գոլսիքայի վերջին դէպքերը մտահոգիչ բնոյթ առած են: Միւս կողմէ, նոյն օրը ձերբակալուած է Իւոն Սիմէոնիի զաւակը՝ Մարք Սիմէոնի: Կրնայ օգնած ըլլալ Իվան Գոլոնայի, անոր փախուստի շրջանին:

ՌՈՒԱՆՏԱՅԻ նախագահ ընտրուեցաւ, Օգոստոս 25-ին, Փօլ Քակամէ: Առաջին անգամն է որ նախագահ մը կ՚ընտրուի հանրաքուէով երկրին պատմութեան մէջ, ստանալով ձայներու 94.3%-ը: Ընդդիմադիր թեկնածուն հազիւ 3.5%-ով կը գոհանայ եւ բողոք կը բարձրացնէ անկանոնութիւններու եւ զեղծարարութիւններու մեղադրանքով: Նորընտիր նախագահը, 46 տարեկան, նախկին ըմբոստ, ամէն բանէ առաջ զինուորական մըն է եւ յոյս ունի որ պիտի կարենայ աշխատիլ երկրին բարիքին համար: Եւրոպական Միութեան պատուիրակութեան պետը՝ Գոլէթ Ֆլէշ յայտնեց թէ ընտրութիւնը հակասական տպաւորութիւն մը կը ձգէ. Պելժիա խոկ, որ նախկին գաղթատէրն է երկրին, շնորհաւորելով հանդերձ ընտրութիւնը, որոշ վերապահութիւն արտայայտած է:

ՌՈՒՍԵՐՈՒ մէկ որոշ մեծամասնութիւնը համոզուած է որ երկիրը վարողները մաֆիային կը պատկանին, ըստ Քաղաքական Ուսումնասիրութեանց գործակալութեան մը: Երեք Ռուսերէն մէկը (37%) կը գտնէ որ մեծահարուստ գործարարներ գլուխն են Պետութեան եւ իրենց հարստութիւնն ալ ապահոված են կասկածելի միջոցներով: Միայն 15%-ն է որ կը խորհի թէ երկիրը վարողը Պուտինն է:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ, Յուլիսի ընթացքին, պտուղներու գինը 54.9% յաւելում կրած է տարուան մը վրայ եւ 20% Յունիսի բաղդատմամբ:

ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՄԷՋ, 2002-ին, ոճրագործութիւնը իր ամէնէն ցած մակարդակին իջած էր երեսուն տարիէ ի վեր, ըստ Արդարութեան նախարարութեան յայտարարութեան. վիճակագրութեան գրասենեակին համաձայն, 2002-ին 23 միլիոն ոճիր եւ յանցագործութիւն տեղի ունեցած են, մինչ 1973-ին այդ թիւը 44 միլիոն էր:

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ համաձայնեցաւ բանակցութիւն վարելու Հիւլէական Ուժանիւթի Միջազգային գործակալութեան քննիչներուն հետ, առանց որեւէ նախապայմանի: Թեհրան կ՚ուզէ, սակայն, որ յստականան իր ինքնիշխանութեան կարգ մը երեւոյթները:

ԻՍՐԱՅԷԼԵԱՆ զինուորական ուժերը կը շարունակեն իրենց յարձակումները Գազայի գօտիին վրայ: Միւս կողմէ, Ուաշինկթըն սառեցուցած է պաղեստինեան բարեսիրական հինգ կազմակերպութեանց ունեցածը: Յարձակումներու Գ. օր,, Իսրայէլեան յարձակումէն մէկ մեռեալ եւ շուրջ 20 վիրաւորներ կային:

ՊՈՄՊԷՅԻ ոճրափորձէն ետք, Հնդկաստան հաշիւ պահանջած է Փաքիստանէն, որ մերժած է բողոքը եւ չուզեր յանձնել 19 հոգին որոնց դէմ կասկած կայ թէ ահաբեկիչ են: Կ՚առարկէ որ անոնք իր հողամասին վրայ չէին: Ոճրափորձին զոհերու թիւն է՝ 48 մեռեալ եւ 150 վիրաւոր:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԼՂՀ

ՆՈՐ ԾՐԱԳԻՐ ԶՈՀ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

Վարչապետ Ա. Դանիէլեան յայտնած է թէ կառավարութիւնը զբաղած է կարեւոր ծրագիր մը մշակելու. ան ուղղուած պիտի ըլլայ պատերազմական զոհերու ընտանիքներուն վիճակին բարելաւումին: Այդ ծրագրով կը նախատեսուի այդ ընտանիքներուն ամէն մէկուն համար մէկ հեկտար այգի տնկել. այդ այգին անոնց սեփականութիւնը եւ եկամուտի աղբիւրը պիտի ըլլայ: Ծրագիրին անհրաժեշտ նիւթականը պիտի հայթայթուի նուիրատուներու գումարներով: Ըստ վարչապետին, իւրաքանչիւր այգիի համար հարկ կ՚ըլլայ մօտ 56 հազար տոլար: Կազմակերպչական հարցերը լուծելու նպատակով կը ստեղծուի պետական յանձնաժողով մը ուր զոհին ընտանիքն ալ ներկայացուցիչ մը պիտի ունենայ:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 26 / 27)

Ա. ԴԱՍԱՐԱՆԻ ԱՇԱԿԵՐՏՈՒԹԵԱՆ ԹԻՒԸ ԱՒԵԼՑԱԾ

Այս տարի Հայաստանի 2206 առաջին դասարաններուն մէջ կ՚ուսանին 49.147 աշակերտներ, ինչ որ 6028 աւելի է նախորդ տարուընէ: Անոնց մեծագոյն տոկոսը կը գտնուի Երեւան (13.809): Ա. դասարանի աշակերտութեան թիւին յաւելումը արդիւնք է գիւղական տարիքի հասած զաւակներու տէր ընտանիքներու Հայաստան վերադարձին: Բոլոր առաջին դասարան յաճախողները ձրի կը ստանան իրենց այբբենարանները:

ՆԻԿԻՏԱ ՍԻՄՈՆԵԱՆ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՖՈՒԹՊՈԼԻ ՀԱՒԱՔԱԿԱՆԻՆ ՂԵԿԱՎԱՐ

77-ամեայ Նիկիտա Սիմոնեան որ Ռուսաստանի Ֆութպոլի Միութեան փոխ-նախագահներէն էր, նշանակուած է Ռուսաստանի Ֆութպոլի հաւաքականին պետ: Ան յայտարարած է թէ իր ուժերուն ներած չափով կը նպաստէ խումբին յաջողութեան:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԵՂԵՑԿՈՒՀԻՆ ԸՆՏՐՈՒԱԾ

Օգոստոս 26-ին միջազգային դատակազմ մը աւարտական փուլի մնացած 15 թեկնածուներէն երեւանցի Լուսինէ Թովմասեանը Հայաստանի գեղեցկուհի ընտրած է: Ան 17 տարեկան է, կ՚ուսանի լեզուագիտութեան համալսարանին մէջ: Մրցանակներու արժանացած են նաեւ Գորիսէն Անոյշ Գրիգորեան, Վանաձորէն Լուսինէ Սահակեան, Երեւանէն Աննա Գրիգորեան եւ Էլինա Մամիկոնեան:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՄԱՐԻ – ԳԱՅԵԱՆԷ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆԻ Ա. ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ

Զուիցերահայ խաղացող Մարի – Գայեանէ Միքայէլեան թենիսի ԱՄՆ-ու բաց առաջնութեան առաջին օրը, Օգոստոս 26-ին յաղթած է ամերիկուհի Մարիան Վայկարտների:

ՀԱՅ ԸՆՏԱՆԻՔ ՄԸ ԱՆԲԱՂՁԱԼԻ ԹԷ՛ ՕՍԼՈՅԷՆ, ԹԷ՛ ԲԱՔՈՒԷՆ

Ադրբէջանէն հայ ընտանիք մը Շուէտ գացած ու ապաստան խնդրած է: Շուէտի իշխանութիւնները մերժած են դիմումը ու ետ ղրկած ընտանիքը: Սակայն, Բաքուէն չեն ընդունած զիրենք ու հինգ հոգինոց ընտանիքը ստիպուած, վերադարձած է Շուէտ: Իրենց ադրբէջանցի փաստաբանը մտադիր է կրկին փորձել հասկցնելու շուէտական պատկան իշխանութիւններու թէ Ադրբէջան որեւէ ձեւով պիտի չընդունի հայ ընտանիքին վերադարձը, հակառակ անոր ադրբէջանական քաղաքացիութեան:

ԿԸ ՆՇՈՒԻ ՆՈՐ ՋՈՒՂԱՅԻ 400-ԱՄԵԱԿԸ

Պատրաստուած ու կառավարութեան ներկայացուած է Դեկտեմբերին Նոր Ջուղայի հիմնադրութեան 400-ամեակը նշելու ծրագիր մը: Ան կ՚ընդգրկէ հայերէն, պարսկերէն, անգլերէն գիրքյկի մը հրատարակութիւնը, Նոր Ջուղայի նուիրուած դրոշմաթուղթերու շարք, նկարչական ցուցահանդէս եւ գիտաժողով: Նոյն օրերուն Սպահանի ու Երեւանի քաղաքապետարանի պատուիրակութիւններ փոխադարձ այցեր կը կատարեն:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՆ ԹԵԿՆԱԾՈՒՆԵՐԸ ԵՒ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԸ

Ադրբեջանի մէջ Հոկտեմբեր 15-ին նախագահական ընտրութիւն կը կատարուի: Հակառակ առողջական վիճակին լրջութեան, հակասական լուրերու ստեղծած շփոթին եւ հակառակ մանաւանդ ընդդիմութեան շօշափելի ըմբոստութեան, բողոքի ցոյցերուն, ամէնէն հզօր թեկնածուն կը նկատուի Հ. Ալիեւ: Ան խորհրդային շրջանին, քաղաքական այդ դպրոցին մէջ թրծուած քաղաքական դէմք է, որ անկախութեան յաջորդած խարխափումներու առաջին շրջանէ մը ետք սկըսած է գրեթէ մենատիրական ընթացքով վարել երկիրը: Ու այդ մենատիրութեան նորագոյն արտայայտութիւնն ալ հիւանդանոցի սնարէն տրուած հրահանգն էր, տղան վարչապետ նշանակելու: Այլ խօսքով, իշխանութեան փոփոխութիւն մտածելի իսկ չէր Ադրբեջանի համար: Եթէ Հայտարը չըլլար, Իլհամը պէտք է ըլլար, շարունակելու համար ալիեւեան ղեկավարութիւնը: Պարզ է որ այս մտահոգութեան մէջ երկրին, ժողովուրդին կացութիւնը, ապագան, նախընտրութիւնները, քուէները մեծ ծանրութիւն չէին ներկայացներ: Հակառակ պարագային, գոնէ մէկ-երկու հարցական պէտք է ստեղծէր Հայտարէն Իլհամին անցքի հեռանկարը, նկատի առած՝ այս վերջինին քաղաքականէն բաւական հեռաւոր ասպարէզներու վրայ արձանագրած «յաջողութիւններ»ը:

Այսուհանդերձ, ձեւականը պահպանելու որոշ մտահոգութիւնն ալ կայ. հրապարակ իջած են աւելի քան տասնեակ մը թեկնածուներ որոնք կը ջանան ուշադրութիւն գրաւել, նախընտրելին ըլլալ, քաղաքական ներքին ու արտաքին իրենց ծրագիրներով: Անոնց մէջ, անակնկալ չէ տեսնել որ առաջնային տեղ մը կը գրաւէ Ղարաբաղի հակամարտութեան նիւթը: Այլ հարց թէ ատիկա ո՛րքանով կ'ըլլայ անկեղծ մտահոգութեամբ, ո՛րքանով՝ պարզապէս քուէ շահելու հեռանկարով: Կամ, կարելի է նաեւ հարց տալ թէ որպէս «առաջնային» ներկայացուած խնդիրը փակապէս ա՞յդ հանգամանքով կ'ընկալուի ժողովուրդին մեծամասնութեան կողմէ, թէ առօրեայ հոգերու ծանրութեան տակ, Ադրբեջանցին նախկինին չափ կարեւոր չի նկատեր զայն: Մանաւանդ, երբ նկատի առնուի որ քաղաքական ճառերուն մէջ շատ անգամ չի բացառուիր զէնքի դիմելու կարելիութիւնը:

Ինչ որ ալ ըլլայ Ղարաբաղը քաղաքական ծրագիրներու մէջ առնել տուող ազդակը, հետաքրքրական է տեսնել թէ երկրին ղեկավարութեան բարձրագոյն դիրքին նկրտողները ի՛նչ մօտեցում կ'արտայայտեն անոր նկատմամբ: Ադրբեջանի մամուլին իշխանամէտ անունը՝ «525 Թերթ»ը Օգոստոս 20-ի թիւով Ջապիլ Միւքապիլօղլուի գրութիւնը հրատարակած է այս մասին. լրագրողը նախագահութեան թեկնածուներուն ամէն մէկուն Ղարաբաղի հարցին համար նախատեսած լուծումը ամփոփած է, «Թեկնածուները ի՛նչ ձեւով կ'ուզեն կարգաւորել Ղարաբաղի հարցը» խորագրուած գրութեամբ մը: Ան կ'ըսէ թէ ժողովուրդը ամէնէն կարեւորը կը նկատէ 12 թեկնածուին Ղարաբաղի հարցին մօտեցումը, այդ հարցը ըլլալով երկրին օրակարգին վրայ առաջին տեղը գրաւողը:

Նախ տրուած է ներկայի նախագահին, կամ աւելի ճիշդ՝ ներկայի իշխանութեան տեսակէտը. անոր մայր գիծը խաղաղ լուծումի նախընտրութիւնն է: Այսուհանդերձ, պատերազմն ալ ամբողջովին բացառուած բան չէ: Կը կրկնուի բազմիցս արտայայտուած տեսակէտը թէ եթէ խաղաղ լուծումի ջանքը արդիւնքի չհասնի, ադրբեջանական վինեալ ուժերը պիտի ազատագրեն «Հայաստանի կողմէ գրաւուած հողերը»: «Ներկայի իշխանութիւն» որակումին մէջ առնըւած է թեկնածու Իլհամ Ալիեւի մօտեցումն ալ, որ կը կայանայ հօրը ներքին ու արտաքին քաղաքականութիւնը շարունակելու մէջ:

Ընդդիմութեան գլխաւոր դէմքը, Մուսաւաթ կուսակցութեան ղեկավար Իսա Ղամպարովի համար միակ ճարը խաղաղ լուծումն է. ատիկա մինչեւ այսօր չէ իրականացած, որովհետեւ իշխանութիւնը չէ կրցած հոն առաջնորդող բոլոր կարելիութիւնները գործածել:

Երրորդ թեկնածու մը Էթիպար Մէմէտովի ընտրական կազմը նիւթին մասին ունենալով հանդերձ իր տեսակէտը, պատշաճ չէ դատած զայն հրապարակել:

«Բարենորոգման ճակատ»ի ղեկավարը, թեկնածու Ալի Քէրիմլի Ղարաբաղի հարցին համար երկու սկզբունքով լուծում մը կը նախատեսէ: Պէտք է Ադրբեջանի հողային ամբողջականութիւնը յարգուի ու այդ ամբողջականութեան վրայ հաստատուի ադրբեջանական գերիշխանութիւնը: Ատոր համար հարկաւոր է բանակին հզօրացումը: Քէրիմլի ընտրուելու պարագային, ամէնէն առաջ պիտի ձեռնարկէ այդ հզօրացումին ու երկրին տընտեսութեան ամրացումին: Յետոյ պիտի նախաձեռնէ Հայաստանի հետ խաղաղութեան բանակցութիւններու: Հաշիւը այն է որ Հայաստան եթէ գիտնայ թէ խօսակիցը հզօր բանակի տէր է, կարելի կ'ըլլայ գինեալ գործողութիւններէն խուսափիլ:

«Ազգային միութիւն» նախաձեռնող խումբին կողմէ առաջադրուած թեկնածու Լալէ Շէվքէթի մօտեցումը քիչ մը տարբեր է. ան ընտրուելու պարագային կը խոստանայ անպայման լուծել հարցը, հետեւեալ ձեւով. նախ Հայաստանի հետ խաղաղութեան բանակցութիւններ պիտի տարուին, սակայն, ատոնց համար յըստակ ժամանակ պիտի որոշուի: Կ'ըսուի թէ, օրինակ մէկ տարին բաւարար կըրնայ նկատուիլ: Եթէ բանակցութիւնները այդ պայմանաժամին մէջ շօշափելի արդիւնքի չյանգին, «Հայաստանի դէմ պատերազմ պիտի հռչակուի»: Ընտրուելէ երկու տարի ետք եթէ կարգադրած չըլլայ Ղարաբաղի խնդիրը, Լ. Շէվքէթ կը խոստանայ հրաժարիլ ու նախագահական նոր ընտրութիւն կը կազմակերպուի:

Ազգային Միութիւն կուսակցութեան ղեկավարը Եունուս Օղուզ եւս կ'ուզէ որ Ղարաբաղի հարցին լուծումի հոլովոյթը յստակ ժամանակամիջոցի կապուի: Ամէն բանէ առաջ պիտի ջանայ որ միջազգային չափով լուսաբանութիւն գտնէ հարցը: Յետոյ, Մինսկի խումբին աշխատանքի յստակ պայմանաժամ պիտի որոշէ, հակառակ պարագային վերջ տալով անոր միջնորդական գործունէութեան: Այդ պարագային, կ'ուզէ որ հարցը փոխանցուի ՄԱԿ-ին: Իր ծրագիրին ալ որպէս վերջին գործօն, չի բացառեր պատերազմին հեռանկարը:

Ժամանակի սղութը կարեւոր է Սապիր Ռուստէմխանլըի համար ալ: Ինք եւս միջազգային կազմակերպութիւններու միջնորդութենէն կ'ուզէ շօշափելի արդիւնք ձեռք ձգել: Սակայն, եթէ կարճ ատենէն ատիկա կարելի չըլլայ, պատերազմի դիմելու որոշում կը տրուի: Արդէն կուսակցութեան ղեկավարութիւնը համոզուած է որ ժամանակն է լուծումի հոլովոյթին մէջ, պատերազմի այլընտրանքը նախընտրելու: Նոյնիսկ կուսակցութեան մասնագէտները զինեալ գործողութիւններու ծրագիր պատրաստելու լծուած են:

Ալեանս կուսակցութեան ղեկավարը Ապուլֆալիզ Սամէտով եւս պատերազմի կողմնակից է. Հայաստանի հետ խաղաղութեան բանակցութիւններուն զուգահեռ, ժողովուրդը պատերազմի պիտի պատրաստէ: Ամէն մէկ Ադրբեջանցի պէտք է ինքզինք մարտիկ նկատէ, հասկնալով որ անձնապէս պատասխանատուութեան բաժին մը ունի Ղարաբաղի խնդրին լուծումին մէջ: Պատերազմի որոշումին համար Ապուլֆալիզ երկու տարուան պայմանաժամ մը կը նախատեսէ:

«Միացնողներ» խումբին թեկնածուն Գուտրէթ Հասանղուլիեւ կողմնակից է հզօր տնտեսութեան, անյաղթ բանակի եւ զօրաւոր պետութեան: Հայաստանին տարի մը պայմանաժամ պիտի տայ որպէսզի առանց նախապայմանի քաշուի գրաւած ադրբեջանական հողերէն: Եթէ պայմանաժամը չյարգուի, պատերազմ պիտի յայտարարուի «գրաւող պետութեան» դէմ:

Ցանկին վերջին թեկնածուն Հաֆըզ Հաճիեւն է: Հայաստանի հետ բանակցութիւնները ապարդիւն մնալու պարագային պատերազմ յայտարարելէ տարբեր ծրագիր չունի: Ան ալ տարուան մը պայմանաժամ կը նախատեսէ: Երկու տարուան ընթացքին ալ հարցը լուծուած պիտի ըլլայ ըստ իրենց ծրագրին:

Նկատելի ինքնատպութիւն, նորութիւն չըլլալով հանդերձ թեկնածուներու մօտեցումին մէջ, կ'արժէ նշել մէկ-երկու կէտ. անոնցմէ ոչ մէկը «Հայաստանի հետ» տարուելիք բանակցութիւններուն միջուկին մասին բան մը կ'ըսէ, Ադրբեջանի հողային ամբողջականութեան, անոր վրայ ադրբեջանական գերիշխանութեան վերահաստատումի յանկերգէն դատ: Բան մը որ ցոյց կու տայ թէ թեկնածուները երկրին գլխաւոր հարցը նկատելով հանդերձ Ղարաբաղի հարցը, շատ գլուխ չեն յոգնեցուցած լուծումի տանող նոր ճամբաներ գտնելու համար: Կամ, «գլխաւոր հարց»ի որակումը ընտրական սպառման նպատակով եղած բան է:

Երկրորդ ուշագրաւ կէտը Ղարաբաղի անտեսումն է, թէ՛ որպէս խօսակից, թէ՛ որպէս թշնամի: Բանակցութեան համար տրուած հասցէն ալ Հայաստանն է, պատերազմին համար ալ: Այլ խօսքով՝ Բաքուի արեւուն տակ նոր բան չկայ...:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈԵԱՆ

ՎԱԳԸՖԳԻՒՂԻ ՏԱՂԱՒԱՐԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆԸ ԻՆԸ ԵՐԿՐԷՆ ՀԱՐԻՒՐԱՒՈՐ ՈՒԽՏԱՒՈՐՆԵՐ ՄԷԿՏԵՂԵՑ

Մեսրոպ Պատրիարքը Աստուածածնի Վերափոխման Տաղաւարի Տօնին առիթով այլեւս աւանդական դարձած հովուապետական այցելութիւններէն մէկը տուաւ դէպի Հաթայ նահանգը, Օգոստոս 15-էն 18: Այցելութեան ընթացքին ընկերացան Հայր Զաքէոս Արքեպս. Օհանեան, Հալէպէն հիւրաբար Հաթայ այցելող Գարեգին Աւագ Քահանայ Քիրազեան եւ Վարչակ Սրկ. Սերովբեան: Օգոստոս 15ին շուրջ մէկուկէս ժամ տեւող թռիչքէն ետք, Մեսրոպ Արք. Ատանայի օդակայանի Պատուոյ սրահին մէջ դիմաւորուեցաւ Ատանայի, Իսկէնտէրունի, Գըրըքխանի եւ Վագըֆգիւղի Հայ համայնքներու ներկայացուցիչներուն կողմէ:

Պատրիարքը, Իսկէնտէրունի Սրբոց Քառասուն Մանկանց Եկեղեցին կարճ այցելութիւն մը տալէ ետք, անցաւ Հոռոսս (Արսուզ), ուր տեղւոյն Արար Ուղղափառ համայնքի վարչութեան ատենապետ ճարտարապետ Ապտուլլահ Սայէքի ապարանքին մեծ պատուոյ հիւրը դարձաւ Օրթոտոքս համայնքի Ս. Աստուածածնի տօնին առիթով սարքուած բացօթեայ ընդունելութեան: Նոյն օրը երեկոյեան, Պատրիարքը Անտիոքի «Սավոն» պանդոկը տեղաւորուելէ ետք, իր շքախումբով Մուսա լերան Վագըֆ գիւղը ժամանեց ժամը 17.30-ին եւ նախագահեց տեղւոյն բազմանդամ ընտանիքներէն՝ Շիշմանեան գերդաստանի աղջկան Լուսինին եւ Վարդան Սիլահլեանի պսակին:

10-ին Անտիոքի մէջ ուխտի այցելութիւն տուին Ստաւրիս (Ս. Խաչ) լերան լանջին գտնուող Սուրբ Պետրոսի քարայրը, որ համաքրիստոնէական սրբավայր մըն է:

ՈՒԽՏԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ս. Աստուածածնի տաղաւարի տօնին առիթով Հաթայ ժամանած էին 4 տարբեր խումբեր Վագըֆգիւղի Հայրենակցական Միութեան 50 հոգինոց խումբը, եկեղեցասէր երիտասարդներու 30 հոգինոց խումբը, Պոլսէն օդանաւով ժամանողներու խումբը, Պէյրութ եւ Հալէպէն ժամանած ուխտաւորներու խումբը: Ուխտաւորներ ժամանած էին նաեւ Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներէն, Ֆըրանսայէն, Գերմանիայէն, Ճուէտէն, Հայաստանէն եւ Պարսկաստանէն:

Օգոստոս 16, Շաբաթ օրը, ուխտաւորներէն փափաքողներ, առտուան ժամը

«ՀԱՐԻՍԱ ՋԱՏԻԿ»

Պատրիարքը Օգոստոս 16, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 19-ին Վագըֆգիւղ ժամանեց եւ դիմաւորուեցաւ դհոլ ու զուռնայով, Ս. Աստուածածին նորաշէն եկեղեցւոյ զանգակին ուրախ ղօղանջներով: Գիւղի մանուկները ճամբուն երկու եզերքները շարուած էին, ծաղիկներով իրենց ձեռքերուն մէջ: Երիտասարդները բերին աւանդական աղուհացը, զոր Պատրիարքը օրհնեց, աղօթելով գիւղի եւ գիւղացիներու բարօրութեան համար: Հոգեւոր Պետը ապա Հրաշափառ երգեցողութեամբ եկեղեցի առաջնորդուեցաւ ուր կատարուեցաւ Կիրակամուտքի ժամերգութիւն, երգուեցան Ս. Աստուածածնի Վերափոխման Նախատօնակի շարականները:

Ժամը 20.30-ին, եկեղեցւոյ բակին մէջ համերգ մը սարքուեցաւ: Գիւղի մանուկներէն բաղկացած երգչախումբը, որուն անդամները մարզուած էին Հայր Զաքէոսի, եւ Թուլիփ Քացախեան ու Էլիզապէթ Կէօքասլան անունով երկու շնորհալի օրիորդներու կողմէ, լման մէկ ժամ տեւողութեամբ հիանալի ներդաշնակութեամբ երգեցին ունկնդիրներուն հրամցնելով տասը հոգեւոր եւ տասը տոհմիկ հայերէն երգեր:

Մանուկներու համերգէն անմիջապէս ետք, Հայր Զաքէոս հանդիսականները հրաւիրեց ունկնդրելու Պատրիարքին ելոյթը: Ան շատ խանդավառուած էր մանուկներու ելոյթով շնորհաւորեց զիրենք, Հայր Զաքէոսը, Օր. Էլիզապէթն ու Օր. Թուլիփը, որ երկար աշխատանքէ ետք կարելի դարձուցած էին այն համերգը:

Պատրիարքը շնորհաւորեց նաեւ Մուսալեռցիներու «Հարիսա Ջատախ»ը, որ ինչպէս ամէն տարի աշխարհի եւ Թուրքիոյ չորս ծագերէն Մուսալեռցիներն ու իրենց համակիրները վերստին

ի մի հաւաքած էր Վագըֆգիւղի Սուրբ Աստուածածին Եկեղեցւոյ երգիչներն ներքեւ: «Ապրեցուցէք ձեր աւանդութիւնները, որպէսզի դուք ալ անոնցմով ապրիք» ըսաւ Պատրիարքը եւ շարունակեց իր խօսքը. «Ձեր զաւակներուն անպայման սորվեցուցէք մեր ոսկեղինիկ լեզուն, հոգ չէ թէ ո՛ր բարբառով: Անոնք պէտք է հայերէն խօսին, երգեն, պարեն: Լաւ մարդիկ, լաւ հայրենակիցներ, լաւ քաղաքացիներ, լաւ Հայեր ըլլան: Զիրար սիրեցէք: Սիրոյ մէջ առատացէք:

* * *

Պատրիարքը ապա ներկայ բազմութեան յիշեցուց, որ այժմ իրիկուան ամենակարեւոր պահն էր եւ բոլորը հրաւիրեց դառնալու եկեղեցւոյ բակին հարաւային կողմը շարուած եօթը խոշոր կաթսաներուն որոնց մէջ դրուած էր մատաղցու միսն ու ցորենը: Պատրիարքը Հայր Զաքէոս եւ Տէր Գարեգին Քահանան ապա օրհնեցին մատաղի միսն ու կաթսաներուն մէջ դրուած հարիսան, որ սկսաւ եփիլ մինչեւ առաւօտ: Արարողութեան աւարտին միաբերան երգուեցաւ «Տէրունական» աղօթքը:

Հարիսայի օրհնութենէն յետոյ Պատրիարքը բարձրաձայն յորդորեց բազմութեան. «Զարկէ՛ք տօնական դհոլը, թող հնչէ՛ զուռնան, այսօր ամէնքս ալ Ճէպէլ Մուսացի ենք, եղբայրաբար պար բռնեցէք: Ուրախացէք իրարմով»:

Եւ դհոլն ու զուռնան հնչեցին: Ժամեր շարունակ մինչեւ առտուան կանուխ ժամերուն եկեղեցւոյ բակին մէջ հաւաքուած ժողովուրդը մեծ ուրախութեամբ պարեց ու երգեց:

* * *

Օգոստոս 17, Կիրակի օրը Ս. Աստուածածնի Վերափոխման տաղաւարի տօնի հոգեւոր հանդիսութիւնները Վագըֆգիւղի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ սկսան առաւօտեան ժամը 8-ին: Եկեղեցւոյ ներքնամասը եւ բակը լեցուած էր խուռներամ բազմութեամբ: Երգեցողութիւնները կատարուեցան առաջնորդութեամբ Գարեգին Աւագ Քահանայ Բիւրազեանի: Հոգեւոր հանդիսութեանց նախագահեց Պատրիարքը:

ՔԱՐՈԶԸ

Պատարագի աւարտին Պատրիարքը թափօրով առաջնորդուեցաւ Եկեղեցւոյ բակը, ուր տաճարի դրան առջեւէն իր խօսքն ուղղեց հաւատացեալներու բազմութեան: Քարոզի աւարտին Պատրիարքը շնորհաւորեց բոլոր ուխտաւորները, որոնք հեռաւոր տեղերէ փութացեր էին հայ գիւղացիներուն զօրակցելու եւ իրենց հոգեւոր ուրախութեան բաժնեկից դառնալու համար:

* * *

Քարոզէն անմիջապէս ետք, Պատրիարքը նախագահեց Խաղողօրհնէքի արարողութեան: Գիւղի խաղողօրհնէքը բնականաբար կը տարբերէր անով որ բոլոր ողկոյզները քաղուած էին հայ գիւղացիներու այգիներէն եւ իրենց կողմէ բերուած մատուցուած էին եկեղեցւոյ:

Հուսկ ապա կատարուեցաւ բացօթեայ Անդաստան, մինչ ժողովուրդի բազմութիւնը միաբերան կ'երգէր «Ամէն, ալէլուիա, ալէլուիա, ալէլուիա»: Այսպէս, Մուսա լերան լանջէն օրհնութիւն առաքուեցաւ արեւելք եւ արեւմուտք, հարաւ ու հիւսիս, եւ աշխարհի չորս ծագերուն սփռուած հաւատացեալներուն, իրենց ընտանիքներուն ու բոյներուն, իրենց գիւղերուն ու վանքերուն համար հայցուեցաւ Աստուծոյ առատ օրհնութիւնները:

ԹԱՂԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐՈՒ ՀԵՏ ԺՈՂՈՎ

Պատրիարքը ժամը 14.30-ին եկեղեցւոյ խորհրդարանին մէջ խորհրդակցական հանդիպում մը ունեցաւ նաեւ Վագըֆգիւղի գիւղապետ Պերճ Գարթունեանի, Վագըֆգիւղի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ, Քըրըքխանի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ եւ Իսքենտէրունի Սրբոց Քառասնից Մանկանց Եկեղեցւոյ Թաղական խորհուրդներուն հետ:

Ժամը արդէն շուրջ 15.30 էր, երբ Պատրիարքը հրաժեշտ առաւ Վագըֆգիւղէն:

ՎԵՐԱԴԱՐՁ՝ ՊՈԼԻՍ

Ժամը 20-ին Ատանայի մէջ Պոլսահայ ուխտաւորներուն հետ Պատրիարքը Ատանայի օդակայանի պատուոյ սրահի մէջ հակիրճ հանդիպում մը ունեցաւ Ատանայի Կուսակալին եւ Նախարար Պինալի Եըլտըրըմի հետ, ապա, Պոլիս վերադարձաւ:

ԳԱՒԱՌԷ ԳԱՒԱՌ

ՊՈԼՍՈՅ Եշիլգիւղի «Փոլաթ Ռընեսանս» պանդոկի սրահներուն մէջ Օգոստոս 15-ին, պարահանդէսով մը փակուած է Ս. Խաչ Դպրեվանքի յոբելենական հանդիսութեանց շարքը: Այս առթիւ, արտասահմանէն ալ ժամանած էին բազմաթիւ նախկին Դպրեվանքցիներ: Հարցը այն էր թէ Դպրեվանքը պիտի դիմանա՞յ տակաւին: Վաքըֆներու ընդհանուր տնօրէնութեան կողմէ կատարուած անիրաւ ոտնձգութիւնը պատճառ է որ մօտ օրէն փակուի եւ այդ պարագան էր յոբելենական եզրափակիչ հարցումներէն մէկը, որ ուղղուեցաւ Կրթական Նախարար փրոֆէսէօր Հիւսէյին Չելիքին, որ ներկայ էր: Ինք էր հեղինակը այդ նըշանաւոր շրջաբերականին, ուր կը հրահանգուէր աշակերտներուն դրել տալ հայկական ցեղասպանութեան պնդումները կրող շարադրութիւններ: Նախարարը պարտաւորուած էր խօսք առնել եւ արծարծել այս հարցն ալ եւ բացատրել թէ որոնց ուղղուած է այդ շրջաբերականը: Այս ելոյթով հանդիսութեան առաջին երկու ժամերն ալ վերածուած են քաղաքական վիճարկումի: Բացումը կատարած է Դպրեվանքին տնօրէն՝ Հայկ Նշան, որու խօսքերէն ետք, ելոյթ ունեցած է Խնամակալութեան այժմու ատենապետ՝ Մկրտիչ Թիմուրճուօղլու: Ան, լաւագոյնս բնութագրած է Դպրեվանքին դերը սկիզբէն, դիտել տալով թէ Դըպրեվանքի առաջին սաները աշխարհի ամէն կողմը օգտակար տարրեր դարձած են: Կրթական Նախարարին խօսքերուն հետեւած են նաեւ հեռատեսիլի նկարահանները: Ըստ «Մարմարա»յի, ան արտայայտուած է հեռատեսիլի նկարահաններու առջեւ, դիւանագիտական ոճով, յիշեցնելով թէ Դպրեվանքը այս երկրին կարեւոր վարժարաններէն մէկն է եւ շեշտելով թէ Հայերուն նպաստը մեծ է Թուրք մշակոյթին, մանաւանդ Օսմանեան շրջանին: Ան յիշած է նաեւ իր ստորագրած շրջաբերականը, քաջ գիտնալով թէ հայ հայրենակիցներ պիտի անհանգստանան, բայց, աւելցնելով թէ այդ շրջաբերականին թիրախը Թուրքիոյ Հայերը չէին, ոչ ալ արտասահմանի Հայերը, այլ արտասահմանի կարգ մը Հայեր, որոնք հին խնդիրներ մէջտեղ դնելով կը կարծեն թէ բան մը կը շահին: Հիմա, այլեւս հին դաժան օրերը մոռնալու է ու նոր միասնութիւններ կերտելու շրջան է: Դպրեվանքի պատմութեան ժապաւէնի մը ցուցադրութենէն ետք, խօսք առած է Դպրեվանքի սաներէն՝ Նուպար Պիւլում: Ան ալ արծարծած է Դպրեվանքին դէմ պետութեան ցուցաբերած ժխտական դերը, յոյս յայտնելով թէ սխալը պիտի սրբագրուի: Յիսնամեակի հանդիսութեանց շարքին, Օգոստոս 13-ին ալ, Ծիւան Գասպարեան եւ Գարտէշ Թիւրքիւլէր համերգ մը տուած են Հարպիյէի Բացօթեայ Թատրոնը:

ՆՈՅՆԻՍԿ ՔԻԼՕԿՐԱՄԸ ՆՈՅՆԸ ՄՆԱՑԱԾ ՉԷ

Ժամանակը նիհարնալու, նրբանալու ժամանակ է: Այրեր, կիներ ամէն միջոցի կը դիմեն, պայքարելու համար իրենց մարմնին աւելորդ ջերմուժին դէմ ու նուազ կշռելու: Նոյն նորոյթին հետեւելու տրամադրութիւն յայտնել կը թուի ծանրութեան գերագոյն խորհրդանիշ քիլօկրամը: Գիտնականներու բազմաթիւ խումբեր այդ պատճառով կը ջանան չափի նոր միաւորներ կեանքի կոչել ներկայի համակարգը փոխարինելու համար:

Գիտնականները 1889-ին ամբողջ աշխարհի մէջ գործածելի ծանրութեան օրինաչափ մը հաստատելու նպատակով ստեղծած էին երկու մետաղէ – փլաթին (90%) եւ իրիտիոմ (10%) – պատրաստուած գլան մը: Այդ գլանը մեթրագիտութեան որպէս ամէնէն կարեւոր կանոնաւորիչ, գանձի մը պէս պահուած է Սեւրի դղեակին մէջ ուր հաստատուած է ծանրութեան եւ չափերու միջազգային գրասենեակը:

Մինչեւ այսօր, այդ գլանին օրինակով 80 հատ պատրաստուած է ու ղրկուած աշխարհի զանազան կողմերը: Եւ անոր տէր բոլոր երկիրները պարտին կանոնաւոր կերպով Սեւրի մասնագէտներուն քննել տալ իրենց գլանները որպէսզի բնօրինակին հետ համեմատուին եւ անոնց ճշգրտութիւնը հաստատուի:

Այդ ստուգումներուն ընթացքին նըկատուած է որ բնօրինակը գոյութեան 114 տարուան ընթացքին 50 մանրակրամ պակսած է: Հետեւանքները տեսանելի չեն առ այժմ, բայց ինչպէս ըսած է մասնագէտ մը, տարիներու ընթացքին զանազան փորձերու արդիւնքներուն մէջ տարբերակներու պատճառ պիտի ըլլան անոնք: Դարմանին այսօրուընէ ձեռնարկելու նպատակով, Գերմանացիներ ձեռնարկած են սիլիսիոմ 28-ի բիւրեղով կատարեալ գնդակ մը պատրաստելու: Զուիցերիոյ մէջ ալ նոյն ուղղութեամբ աշխատանք կը տարուի:

ՊԱՏՐԱՆՔ

Գրեց՝ ՓԱՅԼԱԿ ՍԱՆԱՍԱՐ

ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

1924, Յունուար - Մարտ, Փարիզ,

10.

Նոյն գեղումով, նոյն ջերմութեամբ, հոգիները իրար միացնող, իրարու շաղուող այդ բառը:

Շողակաթ իր փակ կոպերուն, իր այտոսկրներուն վրայ կը զգայ բաբախումը սրտի մը. շրթունքներ կը հասին երեսն վար. վզին շուրջ՝ կուրծք մը կը հեւայ, կը հեկեկայ, կ'ուզէ պարուրել զինք:

– «Մամա... մամա»...

Բայց արդեօ՞ք... Հողին տակէն եկող ձայն մը չէ՞ արդեօք... Հոն, շիրմին տակ հանգչող «իր Արփինէն» չէ՞ որ զինքը կը կանչէ...

Զգայախաբութեան այդ գերագոյն րոպէին, Շողակաթ կը կարծէ տեսնել իր հիւանդ, իր հոգեվար, իր մեռած Արփինէն, որ փոսին խորը կ'երերայ, իրեն կը պարզէ բազուկներ... զինքը կը կանչէ, զինքը կը կանչէ...

Յետին գորովանքի փնդոստ ալիք մը ողողեց այդ կինը. մոռցաւ այն կենդանի էակը, որ զինքը գրկած էր, զոր ճանչցած էր այժմ եւ ի վաղուց անոր... Բացայայտ լոյսէն անդին, անգամ մըն ալ ան բարձրացաւ անդենական իր պատրանքին:

Ետ հրեց մուշտակապատ կուրծքը, պերճազգեստ բազուկներէն դուրս սկըրթուելով, ետ դարձաւ, թեւաթափ ու ինքնամոռ, քանի մը քայլ առաւ դէպի թարմ հողակոյտը ու հոն, իր խոյանքէն սպառելով, փլաւ ինքն իր վրայ, հողին վրայ...

– Հոս եմ... Արփինէս... հո՛ս, աղջիկս...

Հուժկու բազուկներ մօտեցան, անութներու տակէն գրկելով վեր առին զինքը: Անշունչ իրի նման ծանր էր Շողակաթ. շրթունքները անարիւն, կը սարսռար ամբողջ մարմնով, ատամները կը կափկափէին: Պարպուած էր իր մարդկային բովանդակութիւնը, այնքան իր արտայայտութիւնը շփոթ էր ու անյարակից: Կիսաբաց կոպերու տակէն սառն ակնարկը կը ծորէր դուրս ու այլեւս ոչ մէկ բանի յառելու ուժը չկար հոն:

Այդ շմորուն, ուշակորոյս պահուն, անգամ մըն ալ Շողակաթ նշմարեց ան միւսը, մատաղատի էակը որ պաղատագին իրեն կը մօտենար... Բայց պառաւին աչքերը այս անգամ մուշտակն ու արդուզարդը չտեսան, այլ անոնց ներքեւ տուայտող պզտիկ, ու այնքան վաղածանօթ աղջնակ մը... Ու այդ աղջիկը կուրծքէն դուրս քաշեց փայլուն, բոլորաձեւ իր մը – մետալիոն մը – ու իր կիսամար ակնարկին առջեւ բացաւ, ցուցուց հնօրեայ նկար մը...

Մոռցուած, բայց անջնջելի յիշատակի նման, այդ նկարը կարծես դուրս ցայտեց պառաւին ներքին փլատակներուն տակէն: Իր առկայծ մտածումը այդ նկարին մէջ յիշեց ու ճանչցաւ երիտասարդ կին մը... Երջանիկ օրերու անփոյթ Շողակաթը... ինքզինքը..., երբ մայր էր ու կը դիեցնէր Արփինէն...

– Տեսա՞ր... մամա... Հոս... սրտիս վրայ տարիներով կրեր եմ պատկերդ... Ճանչցա՞ր զիս... քու միակ աղջիկդ... Արփինէդ...

Բոլոր պատրանքներէն յետոյ, գերագոյն այդ ստուգութիւնը վերջին հարուածը տուաւ տարաբախտ այդ կնոջ. ալ ուժ չէր մնացեր վրան. անկարող էր կըրելու ոչ մի նոր ուրախութիւն, ոչ մի նոր վիշտ. յոյսի, երջանկութեան ստուերն անգամ ծանր կու գար իր սրտին... Յետոյ, ինչպէ՞ս հրաժարիլ պատրանքներու իր աշխարհէն, ուր ապրած էր տարիներով. ինչպէ՞ս լքել սէրը, յիշատակը, որոնք հիւսուեր էին իր մտածումներուն... Ահ, անիկա ուշ էր, չափազանց փուտ էր այն երջանկութեան համար, որ հեղեղի նման կ'իջնէր իր վրայ...

Ինչպէս խարխուլ, անհաւասարակշիռ պատ, Շողակաթ չտոկաց ճակատագրին վերջին այդ խաղին. Արփինէն – հարազատը – սեղմեր էր զայն իր կուրծքին, իր ամբողջ կարօտը, գորովը կը գեղուր համբոյրներու, բառերու, արտասուքի տարափով, սրտառուչ բառ մը կը ըսպասէր անկէ... բայց ի զո՛ւր...

Ի զո՛ւր...

Ան իր մուշտակներուն, սնդուսներուն վրայ կը փայփայէր, կը սեղմէր իր մօր անշունչ աւերակոյտը միայն:

Պատրանքի, իրականութեան սահմանին վրայ, Շողակաթ լքեր էր «իր աշխարհը»:

.

Զինքը թաղել տուին միւս հողակոյտին ճիշդ կողքին:

Միակ սեւ խաչ մը դրուեցաւ երկու թումբերուն վերեւ: Անցորդներ՝ եթէ իրենց քայլերը մինչեւ հոն թարթափին պատահմամբ, պիտի կարենան կարդալ անանուն դամբանագիր մը այդ խաչին վրայ՝

ԱՍՏ ՀԱՆԳՉԻՆ

ՄԱՅՐ ՄԸ

ԵՒ

ԻՐ «ՊԱՏՐԱՆՔԸ»:

(Շար. 38 Եւ վերջ)

Այրի Տիկին Գայեանէ Սիմսարեան,
Պր. Միշէլ Սիմսարեան եւ զաւակները՝ Գարոլին եւ Միքայէլ,
Տէր եւ Տիկին Տելեմաք Գաւէզեան եւ զաւակը՝ Ֆրէտէրիք
ինչպէս նաեւ Սիմսարեան, Պաղտասարեան, Թովմասեան ընտանիքները եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
սրտի խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ-հօր եւ ազգականին՝

ՈՍԿԻԱՆ ՍԻՄՍԱՐԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Օգոստոս 25-ին, 84 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի, Սեպտ. 2, ժամը 14.30-ին Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս եկեղեցին,
4 rue Komitas, Alfortville
ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի տեղւոյն գերեզմանատունը:

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». - Մեր ցաւակցութիւնները Սիմսարեան եւ Գաւէզեան ընտանիքներուն:

Madame Kayané Simsarian
Monsieur Michel Simsarian et ses enfants Caroline et Mikaël
Monsieur et Madame Télémaque Khavessian et leur fils Frédéric
ainsi que les familles Simsarian, Baghdassarian et Tomassian
Et toute le famille

ont la douleur de vous faire part du décès de leur époux, père, grand-père et parent

M. OSKIAN SIMSARIAN

survenu le lundi 25 août 2003, dans sa quatrevingt-quatrième année.

Les obsèques seront célébrées le mardi 2 septembre à 14h30 en l'église arménienne apostolique Saints Paul et Pierre, 4 rue Komitas, Alfortville suivies de l'inhumation au cimetière d'Alfortville.

Le présent avis tient lieu de faire part.

Խ Ո Ճ Ա Կ Ե Ր Ո Յ

**ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ**
339, avenue du Prado, 13008 Marseille

Կիրակի, Սեպտեմբեր 14

Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը՝ 8.30-ին:
Հանդիսաւոր պատարագ ժամը՝ 10-ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՎԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

Սիրով կը հրաւիրուի հաւատացեալ մեր ժողովուրդը՝ ներկայ գտնուելու սոյն արարողութեան:

Վ Ե Ր Ա Մ Ո Ւ Տ

Մարսէյլի
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ

ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ

Միօրեայ Հայ Վարժարանի
2003 - 2004 ուսումնական տարուան դասընթացքները կը վերսկսին
Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 17
առաւօտեան ժամը 10-ին

Սահակ - Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի Արծրունի Ջրբաշեան սրահին մէջ
339, avenue du Prado, 13008 Marseille

Անհրաժեշտ տեղեկութիւններու եւ արձանագրութիւններու համար հաճեցէք դիմել՝ Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատան Հեռաձայն. - 04 91 77 84 70

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

Pensez à nous réserver votre journée du
DIMANCHE 14 SEPTEMBRE
pour participer à notre

GRANDE FETE CHAMPETRE

Animée par l'Orchestre S P I T A K
qui se déroulera dans les jardins du Dr et Mme Kéghian
4, rue du Dr Rampont, à Villiers-le-Bel

P r o g r a m m e : **Divine Liturgie à 11h.**
Repas à partir de 13 heures
Musique par l'Orchestre SPITAK
Jeux pour les enfants — Apprentissage de Poterie
Tirage des deux Tombolas (Enfants et Adultes)

Participation aux frais de la journée : Adultes 20 Euros
Enfants 12 Euros

Réservation par tél. : 01.44.59.23.50 (Paroisse de Paris)
01.40.51.11.90 (Centre culturel)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ
78ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՓԱՐԻԶ. - Մովսէս Պչաքճեանէ 100 Եւրօ:

Paroisse Sainte Croix de Paris

ECOLE SAINTE CROIX
Les cours d'arménien, de cathéchisme et de chants et danses arméniens re-prennent pour les enfants de 5 à 12 ans au cours de l'année scolaire 2003-2004, **à partir du samedi 4 octobre de 14h à 17h**
au 13, rue du Perche, Paris 3ème
Pour les inscriptions, s'adresser à la Paroisse, Tél.: 01 44 59 23 50.

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Մատլէն Փափազեան եւ զաւակը՝ Ժոսըլին 152 Եւրօ 45 կը նուիրեն «Յառաջ»ին իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝ Գէորգ Փափազեանի մահուան 15-րդ տարելիցին առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սրբուհի Նշանեանի մահուան առիթով, Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ կրթարանը շնորհակալութեամբ ստացած է հարազատներէն 300 Եւրօ իրենց մօր յիշատակին:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

**ANNEE SCOLAIRE
2003 — 2004
27ème Rentrée
Le LUNDI 22 SEPTEMBRE**

**1977 : 7 élèves
2003 : 300 élèves**

Secteurs d'activités permanentes proposés :

LANGUE ARMENIENNE (17 niveaux)
Initiation— Enfants— Adolescents— Collège— Préparation Bac*— Conversation Adultes

EVEIL A LA CULTURE ET A L'IDENTITE ARMENIENNE
(3 niveaux)
Cours d'histoire et géographie

DANSE ARMENIENNE (10 niveaux)
Académique— traditionnelle— folklorique

MUSIQUE (10 niveaux)
Eveil Musical— Solfège— Piano— Violon— Guitare
Musiques d'ensemble (guitares)

DESSIN— ARTS PLASTIQUES
(4 niveaux)

ECHECS (2 niveaux)

ANGLAIS (4 niveaux)
Initiation primaire— soutien collège

* *Félicitations aux 15 (sur 15) élèves MCA ayant réussi le BAC dont les 9 ayant présenté l'arménien*

**Inscriptions :
les 10, 13 et 17 septembre, de 14h30 à 18h**

Renseignements auprès de la Direction

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél: 01.43.76.55.89 - fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Date à retenir

La Section «TER-TAVTIAN» de Chaville organise
le Samedi 15 Novembre
à 20 heures 30 précises
au Théâtre «L'Atrium» de Chaville
U N E S O I R E E
E X C E P T I O N N E L L E
avec La Troupe Arménienne Folklorique
N A V A S A R T

HAMASKAINE CONSTRUIT UNE ECOLE A MARSEILLE POUR 400 ENFANTS

**Ça m'intéresse!
Je participe!**

Hamaskaïne-France
BP 109 — 75422 Paris Cedex 09
Tél. / Fax 01. 45. 23. 29. 05
Internet: www.hamaskaine-france.com

«ՅԱՌԱՋ»Ի
ընթացիկ ազդերու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

C.B.A.F.

Collecte au profit de la communauté arménienne d'Irak

Envoyez vos dons
à l'ordre de la C.B.A.F.
17, rue Bleue, 75009 PARIS

CHENE

Date à retenir

Grande braderie de Noël les 6 et 7 décembre

CHENE France

Les Coupons d'Alsace

21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10

Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93

65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՕԳՈՍՏՈՍ 29
VENDREDI
29 AOUT
2003

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO: 1 €

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամենօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79րդ ՏԱՐԻ _ ԹԻՒ 20.757 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 79e ANNEE — N° 20.757

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՏԱՐԵՑՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ ԱՇԽԱՏԻԼ ՏՕՆԱԿԱՆ ՕՐ ՄԸ
ԲԱՅՑ՝ ՈՐԸ՞

Ռաֆարէն գիւտ մը ըրաւ օգտակար ըլլալու համար տարեցներուն, որոնց մասին սկսան մտածել իշխանութիւնները տօթին պատճառաւ, երբ մինչ այդ նոյն իշխանութիւնները ջնջած էին անկար ծերունիներու օգնութիւնը, երբ տունը կը մնային: Ուրեմն, գիւտը այն է որ տօնական օր մը որոշուի աշխատելու համար եւ այդ օրուան հասոյթը յատկացուի ծերունիներուն:

Այս մասին, տակաւին ոչ մէկ որոշում տրուած է, բայց, բանավէճը արդէն իսկ ծայր առած է: Նախ կան ընդդիմացողները: Ֆրանսացին չուզեր հրաժարիլ այն առաւելութիւններէն զորս ձեռք ձգած է տարիներու երկայնքին:

Ֆրանսայի մէջ, սկզբունքով, տօնական 11 օր կայ, ըստ աշխատանքի օրինագիրքին._ Յունուար 1, Զատկուան Երկուշաբթին, Մայիս մէկը, Մայիս 8-ը, Համբարձումը, Հոգեգալուստի Երկուշաբթին, Յուլիս 14-ը, Աստուածածինը, Ամենասրբոցը, Նոյեմբեր 11-ը եւ Դեկտեմբեր 25-ը: Այս տօներուն վեցը կրօնական են:

Ուրեմն, անոնք որոնք կը համակերպին այս նոր հաւանական կարգադրութեան (եւ շատ չէն) պէտք է համաձայնին նաեւ տօնին շուրջ: Ոմանք կ'առաջարկեն Մայիս 8-ը (1945-ի Զինադադար), ուրիշներ Հոգեգալուստի Երկուշաբթին: Տօնական օրուան այս ընտրութիւնն ալ կապւումն է Գերմանիոյ, ուր 1994-ին Հելմութ Քոհլի օրով եւ որպէսզի կաթողիկէի եւ բողոքականի բանավէճ չծագի, Աշխատանքի նախարարը՝ Նորպէրթ Պլում առաջարկած է ջնջել «ապաշխարանքի եւ աղօթքի» օրը, տօն մը որ գոյութիւն չունի Ֆրանսայի մէջ: Տօնը, թէեւ բողոքական է, բայց, ի վերջոյ նահանգները (Լէնտէր) համակերպած են, բացի Սաքսէն, որ մերժած է հրաժարիլ այդ տօնէն, զոր ձեռք ձգած էին վերամիացումէն ետք: Ի վերջոյ, ի զօրու դարձած է 1995-ին եւ բերած նպաստը կը ծառայէ տունը ապրող ծերունիներու օգնութեան:

Նոյնիսկ, եթէ Ֆրանսա համակերպի նման «զրկանքի» մը, ան կը խանգարէ նաեւ 35 ժամերու դրութիւնը, բայց, Ռաֆարէն կը գտնէ որ Ֆրանսացիք հարկ եղածին չափ չեն աշխատիր, ուրեմն, միաժամանակ, պետական գանձը կը փրկուի նոր հասոյթով, ծերունիները ապահովութիւն կը գտան, Մէտէֆը (գործատիրութիւն) կը ծափահարէ:

Մնաց որ այլ սակարկութիւններ ալ կան: Սոֆրէսի մէկ հարցախոյզին համաձայն Ֆրանսացիներու 81%-ը կողմնակից որ աշխատանքի օրուան վերածուի տօնական օր մը, կամ հրաժարի Էռ – Թէ – Թէ-էն 45 ժամերու շնորհած ազատ ժամերը: Ի դէպ, հետաքրքրական հարցախոյզ մը, քանի լրատուութիւններու ընթացքին իսկ, սենտիքաներու բանբերները դէմ էին: Եւ ինչպէս գիտենք, դեռ հարկ է օրը ճշդել: Ժիսքար տ'Էսթէն ջնջեց Մայիս 8-ը, զոր Միթերան վերահաստատեց...: Բայց, 2004-ին, Մայիս 8-ը Շաբաթ է, 2005-ին ալ՝ Կիրակի...: Կը մնայ Հոգեգալուստի Երկուշաբթին, կամ Համբարձումը: Տարօրինակ է, որ ոչ ոք կը յիշէ կառքերու հարկադրումը, զոր հաստատեց վարչապետ Ռամատիէ, մէկ տարուան համար, որպէսզի գումարը յատկացուի ծերերուն, տեւեց 40 տարի եւ տարեցներն ալ երեսը չտեսան այդ նպաստին...:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԻԷՐ ՓՈՒԺԱՏ, որ 50-ական թուականներուն փոքրերու եւ միջին ձեռնարկութիւններու դատին որպէս պաշտպան, հրապարակ իջաւ, մեռաւ 82 տարեկանին: 1954-ին հիմնեց Առեւտրականներու եւ Արհեստաւորներու Պաշտպանութեան Միութիւնը (Իւ – Տէ – Սէ – Ա), որ համախմբած էր 500.000 անդամ եւ 1956-ին ալ 52 երեսփոխան ունեցաւ Ազգային Ժողովին մէջ: Իր անունով ստեղծուեցաւ բուժատիզմը եւ այդ տարին մեծ յաջողութիւն արձանագրեց ժողովրդական լոզունգով մը՝ սորթէ լէ սորթան: Այդ շրջանին իր երեսփոխաններու կարգին էր Ժան _ Մարի Լը Փէն, որ յետագային հեռացաւ: 1958-ին, տը Կոլի վերադարձով, շարժումը վերջ գտաւ, բայց ոչ մտայնութիւնը:

ՊԱՂՏԱՏԻ արեւմտեան շրջանը, Օգոստոս 27-ին, երկու ամերիկացի զինուոր եւս սպաննուած են ական մը պայթումէն: Երեք ուրիշներ ալ վիրաւորուած են:

ՄԻԱՑԵԱԼ _ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԸ մերժած են Արաֆաթի հրադադարի կոչը, այն պատճառաբանութեամբ որ նախագահութիւն պէտք է տրուի ահաբեկչական ագարքներու ցանցերուն խափանումին: Ըստ Ամերիկացիներուն, Եասէր Արաֆաթ արգելք մըն է խաղաղութեան գործընթացի ճամբուն վրայ:

Ս. ՊԵՏԵՐՍԲՈՒՐԳԻ ՄԷՋ է, այս անգամ, որ ռուս գործարար մը սպաննուած է, Օգոստոս 26-ին: Արձակուրդի կեդրոնի մը տնօրէնն էր եւ կը թուի որ «ապօրինուած» մարդասպանութիւնը կապ ունի իր արհեստին հետ:

ՍԱՈՒՏԻ ԱՐԱԲԻՈՅ ամերիկեան վերջին խարիսխն ալ քակուած է Օգոստոս 27-ին, ինչ որ վախճանն է ամերիկեան ներկայութեան երկրին մէջ, տասը տարի ետք: Այս կարգադրութիւնն ալ հետեւանքը կը նկատուի Ս. Հիւսէյնի վարչակարգի տապալման: Զինուորական խորհրդականներ պիտի մնան Սաուտի Արաբիա:

ՇԻՔԱԿՈՅԻ ՄԷՋ, նախկին աշխատաւոր մը, իր դժգոհութիւնը արտայայտելու համար, վեց հոգի սպաննած է իր նախկին աշխատավայրին մէջ, նախքան ըսպաննուիլը ոստիկաններուն կողմէ: Վերջերս գործէն հեռացուած էր բացակայութեան եւ յապաղումներու պատճառաւ:

ՖՐԱՆՍԱՑԻՆԵՐՆ ալ, տարուէ տարի, աւելի ձգտում ունին արտագաղթելու: Այսպէս, վերջին տասը տարիներուն, արտասահման հաստատուող Ֆրանսացիներու համեմատութիւնը 34%-ի յաւելում կրած է: 2002-ին, մէկ միլիոնէն աւելի Ֆրանսացիներ երկրէն դուրս կ'ապրէին: Ամէնէն աւելի Մեծն – Բրիտանիան, Թունուզ, Միացեալ – Նահանգներն ու Գանատան են որ Ֆրանսացիներու նախընտրութեան առարկայ են:

ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ արեւմտեան շրջանը Նաշիքի մէջ, կրօնական համախմբումի մը ընթացքին, հրմշտուքի հետեւանքով 45 հոգի մեռած է 70 հոգի ալ վիրաւորուած են:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 27 / 28)

ՔՄԱՀԱՃ ԽԱՂԸՆԿԵՐՈՋՄԷՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՄԱՐ

Ազրպէյճանական մամուլը հաղորդած է թէ Մինսկի խումբին նախագահները ՄԱԿ-ի կողմէ առաջարկուած «Բոսնիոյ ձեւի» լուծումի նոր առաջարկ մը մշակած են Ղարաբաղի հարցին համար: Ըստ անոր, տեղական բոլոր իրաւասութիւնները, – պիւտճէ, դրամական միաւոր, Խորհրդարանի ու նախագահի ընտրութիւններ–, պիտի պատկանին Ղարաբաղին, ան մնալով հանդերձ, Ազրպէյճանի կազմին մէջ, որպէս տարածքային միաւոր: Ազրպէյճանցի քաղաքական դէմքերու համար նման առաջարկ անընդունելի է իրենց համար, քանի որ այդ կարգադրութեամբ Ղարաբաղ միջազգային իրաւունքին առջեւ կրնայ ներկայանալ որպէս անկախ գոյութիւն, ձեւականօրէն միայն ազրպէյճանական տարածք համարուելով: Որոշ ժամանակ ետք ալ հոն բնակող Հայերը հանրաքուէ կազմակերպելով կրնան գործածել ինքնորոշման իրենց իրաւունքը:

ՅՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՆՈՐՈԳՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանի պատմական _ մշակութային յուշարձաններու նորոգութեան համար կարեւոր ներդրում կ'ըլլան ԻՒՆԷՍՔՕ-ի նուիրատու երկիրներուն յատկացումները: Այդ կարգին, Յունաստանի տրամադրած գումարներով նորոգուած է Երերոյքի եկեղեցին. կը նախատեսուի նաեւ Ալեքքի Արշակունիներու դամբարանին նորոգութիւնը: Իտալացիներու յատկացումը գործածուած է Մարմաշէնի եկեղեցիին նորոգութեան. անոնք որոշած են Ամբերդի նորոգութեան համար ալ գումարներ տրամադրել: Իսկ Ժողովրդական տուներու պահպանութիւնը պիտի ըլլայ Նորվեկիացիներու գումարներով:

Լինսի հիմնադրամը եթէ Գառնիի ու Զուարթնոցի տաճարներուն վրայ տարուած աշխատանքի պիւտճէէն գատ յատկացում ընէ, նորոգութեան գործին՝ կ'ընդգրկուին Երերունի արգելոց – Թանգարանը, Կարմիր բլուրը եւ Շէնգաւիթը:

Այդ շարքին ՄԱԿ-ի զարգացման հիմնադրամին ծրագիրով նախատեսուած են Մակարավանքի նորոգութեան աշխատանքները: Այս եկեղեցին կը գտնուի հողատարածքի գօտիի մէջ ու քանդուելու ըսպառնալիքին դէմ յանդիման է: Հոն, նախ Գարեգին Բ.ի խոստացած 5000 տոլարով ջուրին վտանգը պիտի կանխուի, որպէսզի սահելու սպառնալիքը վերնայ:

ՅՈՒՇԱՏԱԽՏԱԿԻ ԶԵՏԵՂՈՒՄ

Օգոստոս 27-ին Երեւանի Մաշտոց պողոտայի թիւ 15 շէնքին վրայ Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան բացումը կատարած է լրագրող, պատմաբան ու դիւանագէտ Հենրիկ Լիլոյեանի (1932–1999) յուշատախտակին: Ան պատրաստուած է քանդակագործ Աշոտ Ադամեանի կողմէ:

ԻՐԱՔ

ՑԵՏՊԱՏԵՐԱԶՄԵԱՆ Ս. ՀԱՐՑԱԽՈՅԶԸ

Ամերիկեան լրատուիչներու պահանջով, պատերազմէն ետք առաջին հարցախոյզ մը կատարուած է Իրաքի մէջ, Յուլիսի սկիզբին: Կատարողները հարցազրուցած են զանազան համայնքներու պատկանող եւ ընկերային տարբեր դասակարգերէ 798 հոգի: Գլխաւոր հարցումը վերաբերած է ԱՄՆ-ու եւ Մեծն – Բրիտանիոյ մղած պատերազմին արդարացի ըլլալուն: Պատասխանողներու 50%-ը միայն զայն արդարացի նկատած է, 27%-ը՝ ոչ: Մնացեալը կարծիք չէ յայտնած: Աւելի քով, 47%-ը ըսած է թէ պատերազմին բուն նպատակը քարիւղի հարստութենէն օգտուիլն էր, 41%-ը պատերազմը Իսրայէլի օգնելու ձեւ նկատած է, մնացեալը միայն ըսած է թէ Իրաքցիները բռնապետութենէն փրկելու նպատակով էր: 47%-ին համար կեանքը այսօր աւելի դժուար է, քան պատերազմէն առաջ: Իրաքցիներու 52%-ը կը յուսայ որ հինգ տարիէն կեանքի աւելի լաւ պայմաններ կ'ունենայ:

Մեծամասնութիւն մը կը փափաքի որ ամերիկեան եւ բրիտանական ուժերը մեկնին անմիջապէս (13%), քանի մը ամիսէն (20%), կամ տարիէ մը (25%): 31% մը միայն կ'ուզէ որ անոնք քանի մը տարի մնան: Երկրին համար ցանկալի քաղաքական ղեկավարութեան ձեւը 36%-ին համար, արեւմտեան ձեւի ժողովրդավարութիւնն է, 26%-ին՝ իսլամական արդիականացուած վարչակարգ մը: Ներկայի գլխաւոր հարցերը ելեկտրական խզումը (80%), փողոցը յարձակման ենթարկուելու վտանգը (67%) եւ ըմպելի ջուրի պակասն (49%) են:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ԹԷՆԻՍ

Ս. ՍԱՐԳՍԵԱՆԻ ՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆԸ

ԱՄՆ-ու թէնիսի բաց առաջնութեան մրցումներուն Սարգիս Սարգսեան _ Ալ. Օլխովսկի (Ռուսաստան) զոյգը առաջին պարտութիւն մը կրած է Օգոստոս 27-ին: Կը մասնակցի նաեւ Աղասին որ անհատական խաղերու շարքին նոյն օրը տարած է առաջին յաղթանակը:

ՃԱՏՐԱԿ

ԳԱՍՊԱՐՈՎ ԴԺԳՈՀ Է ՔՈՍՈՎՈՅԻ ՁԵՒՈՎ ԼՈՒԾՈ՞ՒՄ

Սեպտեմբեր 19-ին Եալթայի մէջ աշխարհի ախոյենութեան կոչումին համար պիտի մրցէին Կ. Գասպարով եւ ուկրանացի Ռ. Պոնոմարյով: Սակայն, այս վերջինը անդադար պայմաններ առաջարկած ու շատ քմահաճ ընթացք մը ցոյց տուած է: Օգոստոս 27-ին, Մոսկուայի մէջ, մամուլի ասուլիսի մը Կ. Գասպարով դժգոհած է անոր կեցուածքէն, ըսելով թէ ընդունելի չէ որ իրմէ աւելի երիտասարդ խաղացող մը պայմաններ պարտադրէ իրեն ու Ռուսաստանի ճատրակի դաշնակցութեան: «Մեզի հետ պարզապէս խաղի եղած է» ըսած է ան, աւելցնելով որ ուկրանացի խաղացողին քմահաճ կեցուածքին պատճառով բոլոր առընչուած անձերը նուաստացուցիչ վիճակի մատնուած են: Այսուհանդերձ, ինք կ'ուզէ որ մրցաշարքը տեղի ունենայ, քանի որ մինչեւ Հոկտեմբեր ջնջած է այլ մրցաշարքերու իր մասնակցութիւնը, խաղալու համար Պոնոմարյովի հետ:

ՍՈՎՈՐԱԿԱՆ ՕՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՕԳՈՍՏՈՍԻ ԿԱՉԱՂԱԿՆԵՐԸ

Car, Seigneur, les grandes villes
Sont perdues et décomposées;
Il n'est pas d'espérance en leur désespérance...
RAINER MARIA RILKE

Գրեց՝ ՆԱԶԱՐԷԹ ԹՕՓԱԼԵԱՆ

Աներկրայ է իրականութիւնը, այնքա՛ն յստակ ու անհերքելի, որ կարծէք անխախտելի հաւասարութիւն մը կը բացայայտէ՝ ժամանակին դիմացող, ժամանակէն բիւրեղացած իր տարազումին մէջ, – Մէկերուն դժբախտութիւնը՝ միւսներուն երջանկութիւն կ'ընծայէ…

Յուլիս – Օգոստոսի հրդեհները եւ կապարեայ ծանրութեամբ տօթը ողբերգականօրէն պատկերազարդեցին իմաստուն խօսքը, որուն ներշնչումով տարազուած խորհրդածութիւնները պիտի թուէին որքա՛ն գետնամած, տափակ ու աժան:

Եւ սակայն…

Օրերու երկայնքին պարզուող տեսարանները հոպոպներու, կաչաղակներու վերածեր էին պատկերասփիւռ ու ձայնասփիւռ խմբագիրներն ու թղթակիցները, որոնք հոգեւին, խօնչ ներշնչումով կը մեկնաբանէին այժմէութեան այս նիւթերը, մոռցնել տալով Ֆրանսայի սահմաններէն անդին գտնուող աշխարհին մնացեալ մասը: Անոնք կ'ոստոստէին մէկ աղէտէն միւսը, վարագոյրին ծայրը կամաց կամաց բանալով երրորդին վրայ, որ կը կազմէր վերջին արարը այս ընդարձակ տօնավաճառին, – Հեղձուցիչ տեսարանները՝ որոնք կը պարզուէին մէկ հիւանդանոցէն միւսը, նրբանցքներու երկայնքին:

Այս աղէտը, որ արդիւնք էր հաւաքական տխմար ու եսակեդրոն անփութութեան, հակադարձաբար եղած էր ծնուցիչը մարդկային անհատական ընտրանի ազնուութեան: Մարդկային ազնիւ զգացումը կը յաջողէր տեղ – տեղ յայտնուիլ, սփոփանքի պահ մը ընծայելով այս հեղձուցիչ պայմաններուն մէջ, յուսալքուած՝ դէմ յանդիման հիմնական տուեալի մը, ա՛յս աստիճան անճարակ կը թուէին բոլոր մակարդակներու վրայ պետական ղեկավարներն ու այլ պաշտօնատարները ճարտարարուեստականացած, յառաջադէմ երկրի մը: Այնուհետեւ չէր ուշանար զաւեշտը, – Օրակարգի վրայ եկած էր տօթակէզ քաղաքի մը հանրային փոխադրակառքերու շարժավարներուն տափատը: Շարժավարը կը պահանջէր կարճ տափատ կրել այս անտանելի տաքերուն մէջ աշխատիլ կարենալու համար, հակառակ պարագային կը մտածէր գործադուլի դիմել, մինչ քաղաքապետը, բարոյականի բարձր գիտակցութեան տէ՛ր, կ'ուզէր հրապարակային դաս մը տալ այս անամօթ շարժավարին, – Ի՞նչ պիտի ըսեն մեր կիներն ու աղջիկները, տեսնելով շարժավարին կարճ տափատը…

Քաղաքապետը, ազնիւ ու սրտցաւ մարդ, պահ մը մոռցեր էր թէ ի՛նչ ըսել է խիղ, ամօթխածութիւն, երբ աղջիկները կը հպարտանային ցուցադրելով իրենց կոնքերէն վար դրոշմուած խորհրդաւոր կիտուածանկարներ եւ ծայրամասերը – նորութիւն է վերջապէս … – իրենց չապկընկերներուն, մինչ անպատկառ գունազե՛ղ երիտասարդներ իրենց տափատները կ'իջեցնէին սահմանագծին վրայ զիստերուն, զարմացնելով շատ մը անցորդներ թէ ի՛նչպէս այդ տափատները չէին սահեր մինչեւ վար՝ թափթփածութեան ծայրագոյն՝ զերօ աստիճանի վրայ: Եւ քաղաքապետը տակաւին կը ճառախօսէր կարճ տափատի անպատշաճութեան մասին:

Ամօթխածութիւնը գնահատելի զգացում մըն է, որ կը նպաստէ մարդը՝ մարդ դարձնելու, եւ որ տակաւ խոյս կու տայ մասնաւորաբար երկնաքեր աշտարակներէ, բնակիչները քարայրաբնակներու վերածելով: Քիչ մը ամէն տեղ զգացում կը փնտռէինք, հաւատալով որ զգացումին ակունքը գիտակցութիւնն էր, եւ թէ այս ձեւով զգացումը կը դառնար ուշիմութեան արտայայտութիւն: Երբ կ'ըսէինք՝ զգայուն, կ'ենթադրէինք թէ էնթական ուշիմ էր:

Զգայունը վերջապէս այս չորցած իրականութեան մէջ այն կոշտ հիւանդապահուհին էր, որ արդար ցասումով մերժեց՝ դէպի իրեն փարանումով երկարող ձեռքը Առողջապահութեան նախարար Ժան – Ֆրանսուա Մաթէի. այս վերջինը կրճատելով իր ամառնային արձակուրդները վազեր եկեր էր ինքզինք ցուցադրելու հիւանդանոցներու նրբանցքներու երկայնքին: Այդ հիւանդապահուհին քանի՞ հոգիի – հազարաւորներու սրտէն խօսեցաւ, երբ հագուած – չքուած նախարարի երեսին չպռեց, – Մինչեւ հիմա ո՞ւր էիք…

Որքա՛ն տառապած ըլլալու էր այդ կինը ուրիշներու ցաւերուն մէջ, այդպիսի անքաղաքավար ընթացք մը ցուցադրելու համար:

Հրդեհ՝ կ'ըսէինք: Աշխարհի չորս ծագերէն ընտանի կամ վայրի կենդանիներ կը բերէին ցեղեր փրկելու, անտառներէ ամայացած տարածքներ վերակենդանացնելու համար: Հրդեհներու հաշուեկշիռը միայն հողային տարածք էր: Մարդիկ մոռցեր էին ցախաքլորներն ու փասիանները, լեռներու լանջերուն թաւալգլոր վազող արջերը: Կը ցուցադրէին միայն անծայրածիր երաշտը արօտավայրերուն: Տեսարանը պարզապէս հովուերգական էր. փունջ մը ծառերու ամփոփ կրճատուած շուքին տակ տեսնել խորտակումով մակաղած կովե՛ր՝ որոնք իրենց ծնօտները շարժելով կը թուէին լուռ խօսիլ, խորհրդածե՛լ թէ ի՛նչ կը պատահէր… Յուզիչ պատկերը խորհրդածո՛ղ կովերու, յարդէ ու արօտավայրէ զրկուած: Այս տարի գուցէ անոնք եւս պիտի զրկուէին դէպի Ալպեան արօտավայրերը խանդավառ բարձրանալու երջանկութենէն, եւ շրջան մը ետք իրենց զանգերը վերադառնալու գոհունակութենէն:

Եւ ժողովրդային իմաստուն խօսքը անգամ մը եւս ցայտուն կերպով արտայայտելու համար, պատկերասփիւռ կաչաղակները այնքան ընդարձակ աղէտին մէջ գացեր գտեր էին այգեգործներ, որոնք ի՛նչ բաւարարութեամբ վկայակոչելով ողկոյզներուն լիութիւնը ու գոյնը, կը հաստատէին թէ այս տարի գինին բացառաբար բարձրորակ ու ազնուական պիտի ըլլար: Եւ ուրեմն պիտի խմենք – երաշխաւորուած է – բարձրորակ գինի: Եւ որովհետեւ այս օրհնաբե՛ր տօթը ժամանակէն առաջ հասունցուց խաղողները, գինին պիտի սղէ: Զուգահեռաբար ինքնաբերաբար կը տեղադրուի, եւ նոյն տրամաբանութեամբ կը գործադրուի, – եւ որովհետեւ բանջարեղէն ու պտուղ ճճացան, բանջարեղէն ու պտուղ պիտի սղեն անպայման: Եւ որովհետեւ գետերը ցամքեցան, ելեկտրականութեան հաշուեցոյցները բարձրացում պիտի կրեն անխուսափելիօրէն:

Երջանկութի՛ւնը մարդոյ…

Հունձք ու այգեկութք՝ կ'ըսէինք: Եւ յետոյ կամ զուգահեռաբար կու գար մարդկային էակներու աննախընթացօրէն առատ հունձքը: Քանի մը շաբաթներու ընթացքին հինգէն տասը տասն – երեք հազարի հասնող՝ տարիներէ մաշած, ազգուն հոգիներու մահը: Լո՛ւռ, աննշմար՝ տասը տասն – երեք հազար մեռեալ, գիւղաքաղաք թէ քաղաք մը ամբողջ՝ որ կը ջնջուի, եւ կարծէք՝ ոչինչ է փոխուած, տերեւ մ'իսկ չի շարժիր: Ո՛չ ամբարկոծում եւ ոչ ալ ոճրափորձ: Ֆրանսան չի վախնար թիւերէ: Թիւը թիւ է, եւ ոչ կերպար. ոչ գոյն ունի եւ ոչ ալ ձայն ու շունչ: Թիւը մարդ չէ, ո՛չ մայր ու քոյր, եւ ոչ ալ հայր ու եղբայր: Թիւը չունի թոռ ու ծոռ. ի զուր մի՛ բազմապատկէք չորսով կամ հինգ – վեցով՝ ընկալելու, չափել փորձելու համար ցաւին տարածութիւնները, եթէ նոյնիսկ իւրաքանչիւր թիւ կը ներկայացնէ ընտանիք մը: Թիւը թո՛ղ մնայ թիւ: Լո՛ւռ, լո՛ւռ, լո՛ւռ… Մահը լուռ էր, բայց ոչ՝ կաչաղակները, որոնք իմաստո՛ւն՝ գիտէին թէ հիմնականին մէջ անոնց քսակները պիտի պարարտանային կամ իրենց տոմարակալութեան համար արտակարգօրէն նպաստաւոր պիտի ըլլար այս առատ հունձքը, վստահաբար յիշատակելի՝ յառաջիկայ տարիներուն: Հունձք ու այգեկութք զուգահեռ կ'ընթանային: Այգեգործը երջանիկ էր իր ազնուական գինիով, եւ մեռելաթաղը՝ այս հունձքով: Երկուքն ալ կը շփէին իրենց ձեռքերը, սա նուրբ տարբերութեամբ միայն թէ առաջինը ծաղկած ժպիտով մը կ'օծէր իր խօսքը, մինչ երկրորդը իր ժպիտը կը քօղարկէր կեղծաւոր լրջութեան ու պատշաճութեան մը ետին:

Եւ քանի որ պատեհութեանց սորուկներու եւ գերազանց անհեթեթութեանց այս երկրին մէջ վարժուած էինք խճողումներու պարագային գործադուլի շղթայազերծումներու հաւանականութեան, վերջին հաշուով գոհունակութեան մտածում մը կը ծագէր, – Ա՛հ, անոնք եւս եթէ գործադուլ հռչակէին նոյնիսկ հազիւ 24 ժամուան համար, ի՛նչ կրնար ըլլալ երկրին վիճակը:

Կ'երազե՛ք:

Մեռելաթաղները իրենց թեւերը սոթտած՝ գացեր արտօրնօք վարձեր էին Ռընժիսի առեւտրական կեդրոնին մէջ, բանջարեղէնի եւ պտուղի մթերումին յատկացուած, 4000 քառակուսի մեթր տարածութեամբ զովացուած եւ կոկիկ մթերանոց մը, հոն՝ վերջին, անդարձ ճամբորդութեան սպասման այդ սրահին մէջ կուտակելու համար արդէն այս աշխարհէն մեկնած մահացեալները: Լըռռա՞ծ, երեւակայելի՞ բան էր որ յառաջդէմ երկրի մը մէջ, հասունցած, լքուած պտուղներու նման հազարաւոր էակներ իյնային, եւ մթերանոցէ մթերանոց փոխադրուէին, անհեռատես ու անկազմակերպ, անհոգ, եսակեդրոն պատասխանատուներու յանցանքով, որոնք հաւանաբար ենթադրեր էին թէ աղէտներն ալ կրնային արձակուրդի երթալ կամ արձակուրդի գացած ըլլալ…

Ինչի՛ կը ծառայէր պղծումը ցաւին մեծութեան, չո՛ր հաշիւի, բծախնդիր հաշուեկշիռի ու տոմարակալութեան նիւթի վերածելով մարդկային տրամները ընտանիքներ հարուածող: Առաջին օրերու կեղծ ամօթխածութենէն ետք, կաչաղակներու սրտագի՛ն հրաւէրով, Նախագահ – ընդհանուր տնօրէնի հանգամանքով, անտեսելով տաքերը, փողկապած, պաշտօնական զգեստներու մէջ հագուած չքուած, տխուր տօնահանդիսութեանց աստղերը սկսան տողանցել «պզտիկ պաստառին» վրայ, մինչ գլուխներուն զգայունը՝ Պրոնիարի գալար չարախինդ՝ իր ներկայութիւնը կը հռչակէր. սակարանը, արդա՛ր զաւեր, ամէն բանէ վեր սաւառնող, կը մճռէր, – Պտուղներուն եւ բանջարեղէններուն գիները անհամեմատ յաւելում պիտի կրէին, աննախատեսելի հեռանկարներով ալ: Խե՛ղճ սալորները շատ տառապեր էին ամրան տաքերէն: Եւ սառնարաններուն տառապանքը յականէ տեսնելի էր: Լխկեր էին անոնք. թուլցեր էին անոնց մորթերը:

Վերջ չէր գտած ամառնային թերթօնը, որ դառնելով արձակուրդէ վերադարձած սենտիքայական թենորներու խոժոռ դէմքերէն եւ քաղցրաթթու այլ կոծկուած յայտարարութիւններէն, կը խոստանար առ նուազն ուսումնական մարդին մէջ խռովեալ վերամուտ մըն ալ, ինչպէս եղած էր ամառնային արձակուրդներու նախօրեակին:

Ֆրանսան չէր վախնար ո՛չ թիւերէ եւ ոչ ալ գործադուլներէ…

ՀՈԳԵՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ

ԴԱՍԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ ԸՍԵԼՈՎ՝ ԿԸ ՀԱՍԿՆԱՅԻՆՔ ՊԵԹՀՈՎԷՆ ՄՈՑԱՐԹ ԵՒ ՊՐԱՄՍ: ԱՅԺՄ ՊԻԹԸԼԶԸ, ՍՏՈՆԶՆ ՈՒ ՀԵՆՏՐԻՔՍ ԴԱՍԱԿԱՆ ԿԸ ՀԱՄԱՐՈՒԻՆ: ԻՆՉՈ՞Ւ ԴԱՍԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆԸ ԱՅԼԵՒՍ ՏԵՂ ՉՈՒՆԻ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ: «ՆԻՈՒԶՈՒԻՔ»Ի ՀԱՄԱՑԱՆՑԻՆ ԿԱՅՔԻՆ ՄԷՋ ԹԵՐԹԻՆ ԽՄԲԱԳԻՐԸ՝ ՏԱԿԼԸՍ ՄՔԼԵՆԸՆ ԿԸ ՎԵՐԼՈՒԾԷ.

Ի՞նչ պէտք է գիտնալ մշակութային առումով գրաճանաչ նկատուելու համար: Վստահաբար գաղափար պէտք է ունենալ օրուան ժապաւէններուն եւ տարուան գիրքերու մասին, թերեւս անցողակի հետաքրքրութիւն մը՝ Պրոտուէյի վրայ ներկայացուող թատերասրահներուն վերաբերեալ եւ տեղեկութիւն՝ տեղւոյն թանգարանին մէջ մեծ ժողովրդականութիւն արձանագրած վերջին ցուցահանդէսին: Օ՛, այո՛, վնասակար չէ նաեւ ունենալ կշռադատուած կարծիք մը, թէ ի՛նչ պէտք է կառուցուի Աշխարհի Առեւտուրի Կեդրոնին տեղ:

Սակայն անոնք, որոնք պիտի չուզէին անծանօթ ըլլալ Ճանաթըն Ֆրենզընի (շուկայական տնտեսութեան մասնագէտ), ամօթ պիտի չզգային, երբ իրենց սառն հայեացքով ապացուցէին, թէ անծանօթ էին Ուիլլըմ Պոլքոմի, Ճոն Ադամզի կամ Լուչիանօ Պերիոյի (դասական երաժիշտներ), որ մահացաւ անցեալ Յունիսին: Դասական երաժշտութիւնը մաս չի կազմեր հիմնական արուեստներուն, այն նիւթերուն, որոնց մասին զարգացած մարդիկ գաղափար մը պէտք է ունենան զարգացած համարուելու համար:

«Դասականները» 20-ական տարիքի երիտասարդներուն համար կը նշանակեն «Ռոլինկ Սթոնզ», «Պիթըլզ» կամ Ճիմի Հենտրիքս, եւ ոչ՝ Պեթհովէն, Մոցարթ կամ Պրամս: Դասական երաժշտութիւնը նոյնիսկ քննադատական լուրջ վերաբերումի չարժանանար: Մարդիկ, որոնք ոչ մէկ վախ ունին «բզկտելու» իրենց տեսած վերջին ժապաւէնը, թատերախաղը կամ իրենց կարդացած վերջին գիրքը, ոչ մէկ հակազդեցութիւն կը ցուցաբերեն, երբ հարցը կը վերաբերի դասական երաժշտութեան, նոյնիսկ երբ կը սիրեն զայն: Անոնք ժամանակակից արուեստի գործեր քննադատելէ կը խուսափին՝ ըսելով. «Շատ բան չեմ գիտեր արուեստի մասին, բայց գիտեմ, թէ ի՛նչ կը սիրեմ»: Դասական երաժշտութիւնը նման երաշխիքներ չընձեռեր:

Դասական երաժշտութեան հետ առընչուելու այս չկամութիւնը ակներեւ է անոնց մօտ, որոնք համերգի երթալու ձանձրոյթը կը կրեն եւ ականատես կը դառնան գրեթէ ծիսական յանկայս ծափահարութիւններուն, որոնք կը պանծացնեն նոյնիսկ ամէնէն միջակ համերգները: Հանդիսատեսներ յաճախ զգայացուրկ են իրենց ունկնդրած երաժշտութեան նկատմամբ եւ աւելի մտահոգ են ճիշդ տեղին ծափահարելով, քան թէ կատարում մը ընկալելով, որքան ալ հրաշալի ըլլայ անիկա:

Ինչ կը վերաբերի երաժշտական քննադատներուն, քննադատական սակաւաթիւ վէճեր կը կարդանք առօրեայ մամուլին մէջ: Անոնք ընդհանրապէս սահմանափակ նկարագրութիւններ են, քան թէ՝ մտաւորական վերլուծումներ: Իսկ երբ կը գրուի նոր յօրինուած երաժշտական կտորի մը մասին, ընդհանրապէս անիկա կ'արժանանայ դրական աղտ ուշադրութեան: Կարծէք քննադատը կը վախնայ աւելի մօտէն կապ ունենալու երաժշտութեան հետ եւ կեցուածք ճշդելու առաջին ունկնդրութենէն ետք: Արուեստի այս տեսակը քաջալերելու մարմաջէն մղուած՝ երաժշտական բազմաթիւ քննադատներ ստանձնած են ուսուցիչի եւ ջատագովի դերերը՝ փոխանակ կրքոտ դիտարկողի եւ քննադատի իրենց դերը կատարելու:

Միշտ չէ, որ այսպէս եղած է: Ժամանակին երաժշտութիւնը մտաւորական կեանքին կեդրոնը կը կազմէր: Հին ժա-

ժամանակներուն, Պիւթագորասի ժամանակներուն, երաժշտութիւնը բանալին էր տիեզերքը հասկնալու: Երաժշտական ձայնաստիճաններ կ'օգնէին բացատրելու ուսողութեան եւ գիտութեան սկզբունքները եւ կ'ենթադրուէր, թէ որոշ խաղերու մեկնումը խոր ազդեցութիւն կը գործէր զգացումներուն վրայ:

Երաժշտական ձեւեր, ինչպէս՝ խուսանաւը (ֆիւկ) եւ հնչեակը (սոնաթ), իրենց ազդեցութիւնը գործած են արեւմուտքի գրագէտներու եւ թատերագիրներու վրայ: Օրինակ՝ Ճէյմս Ճոյս, Թոմաս Ման, Թի. Էս. Իլըթ եւ Էզրա Փաունտ: Հզօր համանուագներ, ինչպէս՝ Պեթհովէնի «9-րդ համանուագ»ը ընդունուած են իբրեւ մարդկային ստեղծագործականութեան լաւագոյն նմուշները:

Սակայն այսօր դասական երաժշտութեան մահը ողբալու ծառայող գրութիւն մը չէ: Հակառակ այն իրողութեան, որ ամերիկեան սիմֆոնիք նուագախումբերը անգործութեան կը մատնուին անխնայողաց համեմատութեամբ, բազմաթիւ փաստեր կ'ապացուցեն, թէ դասական երաժշտութիւնը կը ծաղկի: Համերգներու տոմսերուն վաճառքը հետզհետէ կ'աւելնայ, երբեւիցէ ձայնագրուած երաժշտութեան աւելի որակաւոր ընտրութիւններ կարելի է գտնել, եւ փորձեցէք Նիւ-Եորքի Ֆիլհարմոնիք նուագախումբին համերգին գիշերը տոմս ճարել. անոր ելոյթներուն տոմսերը ընդհանրապէս սպառած կ'ըլլան: Դասական երաժշտութիւնը պատմութեան մէջ որեւէ ժամանակէ աւելի դիւրամատչելի է ներկայիս եւ մաս կը կազմէ մեր կեանքին ձայներու աշխարհին. զայն կը լսենք պանդոկներու, շուկայի համալիրներու եւ հանրային վայրերու մէջ:

Այսուհանդերձ դասական երաժշտութիւնը կորսնցուցած է իր տեղը մարդոց հետաքրքրութեան ծիրին մէջ: Անիկա այլեւս չի հրահրեր ժողովրդային երեւակայութիւնը, օրակարգեր չի ճշդեր, որ մարդիկ հետեւին անոնց, չընձեռեր այնպիսի գաղափարներ, որոնք պիտի ներգրաւէին այլ արուեստագէտներ: Անիկա այլեւս կարեւորութիւն չի ներկայացներ անոնց համար, որոնք զայն կենսական կը նկատէին անցեալին: Նոյնիսկ երբ անիկա ներշնչելու ուժ ունենայ, գոյութիւն չունի այն հանդիսատեսը, որ զայն լրջօրէն պիտի ընկալէ:

Դասական երաժշտութեան արուեստը փուլ եկած է: Թէեւ երաժշտութեան վաճառքը տակաւին կը գոյատեւէ վերի-վայրումներով, սակայն նուագախումբեր, մենակատարներ եւ սենեկային նուագախումբեր կը շարունակեն նուագել եւ տակաւին դրամ կը շահին, սակայն այս արուեստին նեցուկ կանգնող կառոյցը ինքնին խորտակուած է:

Հարցը մասնաւորաբար կը սրի նոր յօրինուած երաժշտութեան պարագային: Կարեւոր չէ, թէ երաժշտական նոր կտոր մը առաջին կատարումը ինչպիսի խանդավառութեամբ կ'ընկալուի, այլ այն, թէ այլեւս գոյութիւն չունի վստահելի համակարգ մը, որ կարենայ քննադատական կարծիքներով զայն հրամցնել աւելի լայն հանրութեան:

Արուեստի այլ ձեւեր յաջող կերպով հետաքրքրութիւն կը ստեղծեն եւ հանդիսատեսներ կը ներգրաւեն: Ժապաւէններ մեծ աղմուկով կը ծանուցուին զանգուածային լրատուութեան մէջ, ապա կը պայթին հազարաւոր պաստառներու վրայ, ուր կ'արժանանան հարիւրաւոր քննադատներու խիստ դիտարկութեան: Նոյնիսկ երբ ժապաւէն մը շատ չի ծանուցուիր, անիկա տակաւին կը ներգրաւէ քննադատներ, որոնք կը խօսին անոր մասին: Նոյնիսկ երբ քննադատներ դրական բաներ չգրեն ժապաւէնի մը մասին, անոր շուրջ ստեղծուած հետաքրքրութիւնը կը ծաւալի աստղերու նկատմամբ երկրպագուներու հաւատարմութեամբ:

Թատրոնի պարագային, թատերախաղ մը, որ լաւ արդիւնք կ'արձանագրէ տեղական թատերասրահի մը մէջ կամ կ'արժանանայ յատկանշական մրցանակի մը, կը հրաւիրուի երկրին տարածքին գործող այլ թատերասրահներու կողմէ: Փնտռուած թատերախաղեր երբեմն նոյնիսկ առիթ կու տան ներկայացումի իրաւունքներու աճուրդի վէճերու:

Տեսողական արուեստներու պարագային, արուեստագէտ մը, որուն գործերը կը ցուցադրուին լաւ պատկերասրահի մը մէջ, կրնայ իր գործերը հասցնել մինչեւ թանգարան եւ անհատական հաւաքածոներ: Հրատարակչական մարզին մէջ թէեւ գիրքերուն մեծամասնութիւնը համեստ վաճառք կ'արձանագրէ, սակայն կը թուի, թէ գոյութիւն ունին աստղերու նման փայլող գիրքեր, որոնք ընթերցողներ կը ներգրաւեն, եւ որոնց մասին խօսող մարդոց պակաս չկայ:

Սակայն դասական երաժշտութեան մէջ նոյնիսկ ամէնէն աւելի յաջողութիւն արձանագրած նոր ստեղծագործութիւնը չի յաջողիր հասնիլ աւելի լայն զանգուածներուն: Ահաւասիկ փորձ մը. արդեօք կրնա՞ք անունը տալ դէթ մէկ գործի, որ յօրինուած ըլլայ վերջին տասնամեակին, արժանացած ըլլայ լայն զանգուածներու հետաքրքրութեան եւ մնացած ըլլայ ընդունուած համերգացանկերու: Նուագախումբ մը կը կատարէ նոր ստեղծագործութիւն մը, սակայն չենք տեսներ այլ նուագախումբեր որոնք կ'որդեգրեն զայն, որքան ալ լաւ ըլլայ երաժշտութիւնը:

Ինչ որ պատահած է յօրինողներուն, նոյնը պատահած է նաեւ կատարողներուն: Անցեալին շրջուն երաժիշտներ աստղեր էին, որոնք հսկայական թիւով հանդիսատեսներ կը ներգրաւէին եւ մեծ գումարներ կը գանձէին իրենց անհատականութեան հզօր ուժով: Ապա, որոշ ժամանակ մը, երբ 1958-ին Վան Քլիպըրն շահեցաւ Մոսկուայի Դաշնակի մրցանքը, երաժշտական մեծ մրցանքներ սկսան ծառայել աստղերու կերտումին:

Սակայն անցեալի աստղեր մահացան, մրցանքները սարսափելի դարձան աստղեր ընտրելու մէջ, եւ իրենց ապրուստը համերգային կատարումներով ապահովող մենակատարներուն թիւը պակսեցաւ: Այսուհանդերձ երաժշտանոցներ կը շարունակեն հազարաւոր նոր շրջանաւարտներ ունենալ ամէն տարի, սակայն համերգային կատարումով ապրուստ ապահովելու անոնց յոյսը կը պակսի տարուէ տարի:

Ի՞նչ սխալ բան պատահեցաւ. թերեւս երաժշտութիւնը աւելի առեւտուրի նմանեցաւ, քան՝ արուեստի, եւ թերեւս այս մարզին մէջ նուազ տեղ կար արտառոց անհատականութիւններու եւ գեղարուեստական մրցակից տեսլականներու համար, որոնք պիտի հետաքրքրէին ունկնդիրը: Մրցանքներու առիթով դատական կազմեր խղճալի կերպով ձախողեցան աստղեր ընտրելու մէջ, որովհետեւ անոնց անդամները տարբեր ուղղութիւններու պատկանելով՝ կրնային համաձայնիլ միայն միջակ կատարողներու շուրջ: Այսօր միջակ նուագախումբերու, մենակատարներու եւ երաժշտութեան հեղեղ կայ:

Ի՞նչ պատահեցաւ երաժշտական տեսլականներու միջեւ մրցակցութեան: Ո՞ւր են այն անձերը, որոնք իրենց նուագով կը հրահրեն մեր երեւակայութիւնը: Այլեւս գոյութիւն չունին «Ֆիլատելֆիոյ ձայն»ին կամ «Թոսքանինիի ու Պեռնշթայնի ոճ»ին նման հասկացողութիւններ: Տակաւին տարբերութիւններ կա՛ն նուագախումբերու միջեւ, սակայն անոնք աւելի կ'առնչուին կարողութեան եւ մակարդակի, քան՝ գեղագիտութեան: Նուագախումբը վերածուած են տոմս ապահովող եւ նիւթական ակնկալութիւններ գոհացնելու ծառայող այնպիսի հաստատութիւններու, որ անոնք պէտք է շատ զգուշութեամբ շարժին գոյատեւելու համար: Իսկ զգուշութիւնը թոյլ չի տար, որ առեւտրական մեծ հաստատութիւն մը ստեղծագործելու իր եռանդը պահէ տարիներ շարունակ:

Թերեւս դասական երաժշտութեան «առեւտուրը» չափէն աւելի ճիգ թափեց հանդիսատեսներ բերելու համար սրահ, փոխանակ ճշդելու գեղարուեստական այնպիսի նպատակներ, որոնք հետաքրքրութիւն պիտի ստեղծէին: Այս օրերուն այնքան շատ կը շեշտուի «հանդիսատեսներ բազմացնելու» եւ «երաժշտական կրթութեան» կարեւորութիւնը, որ երբեմն երաժշտութիւնը ինքնին երկրորդական կը թուի ըլլալ: Մէկը եթէ այսքան ստիպէ ինծի տոմս գնել, պիտի զզուէի:

Սակայն նաեւ կայ այն իրողութիւնը, որ դասական երաժշտութիւնը մտայղացքի եւ փորձառական բնոյթ ստացաւ 20-րդ դարուն, եւ շատեր կորսնցուցին հաղորդակցութեան թելը: Անգամ մը, որ հեռացան անոնք, այլեւս դժուարութիւն ունեցան վերադառնալու, նոյնիսկ երբ երաժիշտներ եռանդ կատարեցին դէպի աւելի աւանդական ոճեր: Այս տեսակէտը ամէնէն՝ աւելի ընդունուած է բացատրելու համար դասական երաժշտութեան ժամանակակից տագնապները: Այսուհանդերձ տեսողական արուեստներու մէջ մտայղացքի արուեստը ոստումներ կատարեց յախուռն կերպով եւ ոչ թէ տկարացաւ, այլ՝ աւելի ուժեղացաւ: Միւս կողմէ, դասական երաժշտութիւնը ընկրկեցաւ մտայղացքի արուեստին նկատմամբ ունկնդիրներու մերժողական կեցուածքին դիմաց եւ զայն նկատեց նահանջելու ազդանշան մը:

Սակայն բուն պատճառը, թէ դասական երաժշտութիւնը ինչո՛ւ այսօր մաս չի կազմեր մշակութային գրաճանաչութեան, քննադատներու փաղանգին կորուստն է: Այսօր գոյութիւն չունի քննադատներու հաւաքականութիւն մը, որ կ'ունկնդրէ, կը խօսի եւ կը գրէ երաժշտութեան մասին այնպէս՝ կարծէք անիկա մեծ կարեւորութիւն ունենար: Գոյութիւն չունին բանավէճեր, բազմաթիւ դատողութիւններ եւ մրցակից գաղափարներ՝ երաժշտութիւնը աշխոյժ պահելու համար: Ի՞նչպէս կարելի է գոյացնել գեղարուեստական այնպիսի համաձայնութիւններ, որոնք պիտի վերանորոգէին իրենք զիրենք, երբ գոյութիւն չունին քննադատական կարծիքներ: Առանց այդ համաձայնութիւններուն դժուար է վիճիլ, թէ դասական երաժշտութիւնը իր տեղը պէտք է ունենայ մշակութային գրաճանաչութեան մէջ:

Պատրաստեց՝
Լ. ԿԻՒԼՈՅԵԱՆ - ՍՐԱՊԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈԼՍՈՅ պատրիարքը, Օգոստոս 21-ին, ընդունած է «Հայլիւր» թրքահայ համացանցային խումբին անդամները: Ընդունելութիւնը տեղի ունեցած է վերանորոգուող պատմական շէնքին պարտէզին մէջ եւ այդ առընչութեամբ առաջինն էր, կոչուած նշելու համացանցի խումբին հիմնադրութեան հինգերորդ տարեդարձը: Մեսրոպ Արք., խօսք առնելով, շնորհաւորած է Հայլիւրին տարեդարձը, յատկապէս ճարտարապետ Մուրատ Էօզքանը եւ իր ընկերները:

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Վիքթորիա Փարք վարժարանի մարզասրահին մէջ, Օգոստոս 1-ին, փակումը կատարուած է ՀՕՄ.-ի ամառնային ճամբարին: Բացման խօսքը արտասանած է ճամբարի տնօրէնուհին՝ Սիլվա Փայլեան, որ անդրադարձած է ՀՕՄ.-ի ճամբարին 12-րդ տարեդարձին առաքելութեան եւ առօրեային: Ցուցադրուած է տեսերիզ մը՝ «Կեանքը ճամբարէն ներս», ապա, խօսք առած է Մեղրիկ Ծ. Վրդ. Բարիքեան:

ԺԱՄԱՆԱԿԱՎՐԷՊ ՄԱՐԴ ՄԸ

Գրեց՝ ՓԱՅԼԱԿ ՍԱՆԱՍԱՐ

Ա.

Հաւանաբար Ուրբաթ յետ միջօրէ մը ըլլալու էր, քանի որ այսօր, տարիներ ետք, տակաւին մաղձի, դժկամակութեան աղի լեղի համ մը կը թուի թէ կը զգամ լեզուիս վրայ՝ երբ կ'անդրադառնամ այդ օրերուն:

Պատերազմի մղձաւանջային այդ շրջանին պարագաներու բարի մեղսակցութիւնը ինծի պաշտօն մը ապահոված էր Պոլիս, պետական վարժարանէ մը ներս: Ուրբաթ յետ միջօրէն կիրակնամուտ մըն էր ուրեմն ինծ համար, ես՝ որ հիւանդագին զգայնութիւն մը կրած եմ միշտ հատնող տօներուն, սպառող կիրակիներու ախրութեան հանդէպ: Թէեւ, անվերջանալի այդ տարիներուն, առիթի, պատրուակի պէտք չունէինք մեր անձկութիւնը որոճալու համար. անիկա բոլոր ժամերուն բոյրը եւ գոյնն էր գրեթէ: Կը շնչէինք օդին հետ, որ մեր կոկորդը կը մնար: Անձկութիւնը նողկալից պատառ մըն էր, որ կ'աճէր մեր ակռաներուն տակ եւ զոր սակայն ոչ կրնայինք կլլել, ոչ ալ թքնել:

Բանկալթիի պողոտայէն մինակս վար կ'իջնէի: Ամառնավերջի գաղջ ու անդորր իրիկունը հրաւէր մըն էր աննպատակ, անվերջ թափթափումներու: Շուրջս մարդկային թոյլ հոսանքը աւելի խտացաւ, երբ հասայ Թաքսիմի մարզարանը եզերող մայթին: Խայտաբղետ բազմութիւն մը, ուր ուշադրութիւնս յուլօրէն թոյլ կու տար որ իրարու խառնուէին ու ընդելուզուէին դէմքեր, գոյներ ու շարժումներ: Աչքի ու մտքի քմայքոտ հաճոյք մըն էր զգալ այսպէս կեանքի ծործորան մշուշը, որ կը պարուրէր մեզ ու կը սահէր, կ'անցնէր մեր շուրջէն:

Մտացրիւ ակնարկիս առջեւ դէմքեր, գրեթէ անանձնական ու տարտամ, կը յաջորդէին, կը բարդուէին իրարու ու կը շփոթուէին իրարու հետ: Կ'ընդնշմարէի առանց անդրադառնալու բութ ու քաղքենի դէմքեր, կոճկուած երեսներ, դատարկ, պարտասուն դիմագիծեր: Որքան մտածումս բացակայ ըլլար այդ ուրուային պատկերահանդէսէն, տպաւորութիւնը ունէի սակայն արդարեւ, որոնք առհասարակ կ'ապրին սովորութեան մը ուժով, մեքենաբար ու ձեռնունայն կը սպասեն անվաղորդայն ապագայի մը: Ապրելու ամէն փափաք պիտի սպառէր այդ անփառունակ մարդոց առջեւ, այնքան որքան մեռնելու ամէն փափաք:

Բարեբախտաբար, Թաքսիմէն վար Բերայի մայթերուն վրայ գերման եւ թուրք սպաներ, կիսաշխարհիկ կիներ ու ցոփուհիներ կեանքի նօթ մը կը բերէին ամբոխին: Ահ, **այս մատաղատի** աղջիկները, դեռ կոկոն ու բողբոջ, զոր պատերազմը փունջ թափեց մայթերու վրայ: Կանխահաս փթթում մը ունեցան անոնք եկող-գացող սպաներու լամբակին վրայ, ու նոյնքան վերահաս, միջազգային բանակներու մուճակներուն տակ ճմռեցան, ու գացին մխանալու թշուառութեան ցեխին: Բայց պատերազմի գինով, խելակորոյս այս օրերուն Պոլսոյ ու Բերայի մայթերը ի՞նչ հրապոյր պիտի ունենային առանց այդ մեղքի ու չարի երփներանգ գեղգեղուն ծաղիկներուն...

Սրճարաններու, զբօսավայրերու լոյսերը ցան ու ցիր սկսած էին գեղազարդել իրիկունը: Հանրակառքերը կ'անցնէին մարդկային սեղմ ողկոյզներով: Ինքնաշարժերը կցկտուր ճիչերով ճամբայ կը հայցէին:

Միշտ անձնատուր պղտոր ու յարաճուն մակընթացութեան լքած էի այսպէս Շիշլիէն մինչեւ Բերա, վերադարձած էի անգամ մըն ալ ետ, առանց կարենալու մաշել դժգոհութիւնս, որու մաղձներուն տակ կծկտած հոգիս, հաւանաբար, ի զուր, փախուստի ճամբայ մը կը փնտռէր, դուրս գալու համար այդ անել իրիկունէն, — այդ անել իրիկուններէն... — դէպի, դէպի... չես գիտեր ուր...

Ու այս, Բանկալթիի պողոտայէն մինակս վար կ'իջնէի, երբ կին մը՝ մէկը այն մաշած կիներէն, որոնք ոչինչ ունին ուրիշներու, մանաւանդ այրերու ուշադրութիւնը գրաւելու համար, յանկարծ կանգ առաւ առջիս, ինծմէ քայլ մը անդին ու անունս տուաւ:

Մէկէն սթափող ուշադրութեամբ կրցայ տարորոշել ձայնին մէջ վարանոտ մտերմութիւն մը, վերապահ ժպիտ մը դէմքին վրայ ու նաեւ չես գիտեր ինչ անորակելի արտայայտութիւն մը, որ արձագանգ մը կ'արթնցնէ մեր հեռաւոր յիշատակներուն մէջ... Արդարեւ այս բարեմիտ ու հլու դիմագծութիւնը, հեզուկ համակերպութեամբ թաց այս ակնարկը ձայնի այս մեղմ երանգը ինծ ծանօթ կը թուէին ըլլալ, նոյնիսկ այնքան մերձաւոր, զոր ժամանակը կարծես դեռ միջոց չէր ունեցած զանոնք եղծանելու...

(Շար. 1)

Rentrée

La Croix Bleue des Arméniens de France section «Astrig» d'Arnouville, vous informe que les **inscriptions** concernant l'Ecole arménienne auront lieu :

Le Jeudi 11 et le Vendredi 12 Septembre de 18h00 à 20h00
71, avenue Henri Barbusse
95400 Arnouville lès Gonesse

La reprise des cours aura lieu à partir du Lundi 15 Septembre

Secteurs d'activités permanentes proposés :

- Cours de langue arménienne donnés par des enseignants qualifiés, depuis l'éveil jusqu'au baccalauréat, ainsi qu'un cours du soir destiné aux adultes.
- Cours de chant destinés aux adolescents et adultes. Eventuellement une classe pour enfants sera ouverte si demande.
- Cours de danse folklorique arménienne dès l'âge de 6 ans pour les filles et les garçons.
- Cours de danse «kotchari» pour tout public.
- Cours d'art culinaire pour tout publlic.
- Cours d'alphabétisation hebdomadaire, ouvert à tous.

Pour obtenir
des informations supplémentaires, programmes des jours et horaires :

tél. Mireille 01 39 90 63 89

Marie 01 39 85 05 71

C.B.A.F.

Collecte au profit de la communauté arménienne d'Irak

Envoyez vos dons
à l'ordre de la C.B.A.F.
17, rue Bleue, 75009 PARIS

«ՅԱՌԱՋ»ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 *տող*) *մահազդներու պարագային եւ* 1/8–*րդ* (12–13 *տող*) *մնացեալին։*

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ԽՈՁՎԵՐՈՅ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ
339, avenue du Prado, 13008 Marseille

Կիրակի, Սեպտեմբեր 14

Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը՝ 8·30–*ին*։
Հանդիսաւոր պատարագ ժամը՝ 10–*ին*։ *Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝*
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Սիրով կը հրաւիրուի հաւատացեալ մեր ժողովուրդը՝ ներկայ գտնուելու սոյն արարողութեան։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Միհրան Տէմիրճիօղլուի *մահուան առթիւ.* –

Խորայէլ Տէմիրճի, Թուրան Տէմիրճի, Զաքրրթաչ, Պարգաս Տէմիրճիօղլու, Ժանէթ Թումազ, Գօյունճու 50–*ական Եւրօ, Կիւրնուք* 40 *Եւրօ, Արթին Զուլհաօղլու* 30 *Եւրօ, Յարութիւն Կէօրիւր* 20 *Եւրօ։*

Ալֆորվիլի Սուրբ Մեսրոպ կրթարանի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Միհրան Տէմիրճիօղլուի *մահուան առթիւ.*– *Տէմիրճի ընտանիք* 50 *Եւրօ, Տէմրդրան ընտանիք* 20 *Եւրօ, Կինէլ ընտանիք* 20 *Եւրօ։*

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Մարսէյլի
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ
ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ
Միօրեայ Հայ Վարժարանի
2003 – 2004 *ուսումնական տարուան դասընթացքները կը վերսկսին*
Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 17
առաւօտեան ժամը 10–*ին*

Սահակ – Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի Արծրունի Զրպաշեան սրահին մէջ
339, avenue du Prado, 13008 Marseille

Անհրաժեշտ տեղեկութիւններու եւ արձանագրութիւններու համար հաճեցէք դիմել՝ Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատան Հեռաձայն. – 04 91 77 84 70

Maison de la Culture Armenienne d'Alfortville

ANNEE SCOLAIRE
2003 — 2004
27ème Rentrée
Le LUNDI 22 SEPTEMBRE

1977 : 7 élèves
2003 : 300 élèves

Secteurs d'activités permanentes proposés :

LANGUE ARMENIENNE (17 niveaux)
Initiation— Enfants— Adolescents— Collège— Préparation Bac*— Conversation Adultes

EVEIL A LA CULTURE ET A L'IDENTITE ARMENIENNE (3 niveaux)
Cours d'histoire et géographie

DANSE ARMENIENNE (10 niveaux)
Académique— traditionnelle— folklorique

MUSIQUE (10 niveaux)
Eveil Musical— Solfège— Piano— Violon— Guitare
Musiques d'ensemble (guitares)

DESSIN— ARTS PLASTIQUES (4 niveaux)

ECHECS (2 niveaux)

ANGLAIS (4 niveaux)
Initiation primaire— soutien collège

** **Félicitations aux** 15 (**sur** 15) **élèves MCA ayant réussi le BAC dont les 9 ayant présenté** l'arménien*

Inscriptions :
les 10, 13 et 17 septembre, de 14h30 à 18h

Renseignements
auprès de la Direction

9, rue de Madrid - 94140 Alfortville
tél: 01.43.76.55.89 - fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

Paroisse Sainte Croix de Paris

ECOLE SAINTE CROIX
Les cours d'arménien, de cathéchisme et de chants et danses arméniens reprennent pour les enfants de 5 à 12 ans au cours de l'année scolaire 2003-2004, **à partir du samedi 4 octobre de 14h à 17h**
au 13, rue du Perche, Paris 3ème
Pour les inscriptions, s'adresser à la Paroisse, Tél.: 01 44 59 23 50.

HAMASKAINE CONSTRUIT UNE ECOLE A MARSEILLE POUR 400 ENFANTS

Ça m'intéresse !
Je participe !

Hamaskaïne-France
BP 109 — 75422 Paris Cedex 09
Tél. / Fax 01. 45. 23. 29. 05
Internet: www.hamaskaine-france.com

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

DIMANCHE 14 SEPTEMBRE

GRANDE FETE CHAMPETRE

Animée par l'Orchestre SPITAK

qui se déroulera dans les jardins du Dr et Mme Kéghian
4, rue du Dr Rampont, à Villiers-le-Bel

Programme : Divine Liturgie à 11h.
Repas à partir de 13 heures
Musique par l'Orchestre SPITAK
Jeux pour les enfants — Apprentissage de Poterie
Tirage des deux Tombolas (Enfants et Adultes)

Participation aux frais de la journée : Adultes 20 Euros
Enfants 12 Euros

Réservation par tél. : 01.44.59.23.50 (Paroisse de Paris)
01.40.51.11.90 (Centre culturel)

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Date à retenir

La Section «TER-TAVTIAN» de Chaville
organise
le Samedi 15 Novembre
à 20 heures 30 précises
au Théâtre «L'Atrium» de Chaville
UNE SOIREE EXCEPTIONNELLE
avec **La Troupe Arménienne Folklorique NAVASART**

CHENE

Date à retenir

Grande braderie de Noël les 6 et 7 décembre

CHENE France

Association "MACHTOTZ"

Pour la Défense de la Langue Arménienne

Rentrée de l'année scolaire 2003/04

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 à 70 ans.
Les élèves seront capables de parler, lire et écrire l'arménien
L'enseignement est assuré par Mme **Hilda Kalfayan-Panossian** avec sa **METHODE AUDIOVISUELLE**
27 Septembre 2003 - 31 Janvier 2004 : Stage de 50 heures
le samedi matin de 9h à 12h à Paris **(Absentéisme exclu)**

2) cours de 2e, 3e, et 4e niveaux

27 Septembre 2003 - Fin Juin 2004
le samedi entre 12h et 15h à Paris
Les nouveaux élèves sont acceptés à ces cours après un test de niveau.
Pour tous ces cours :
RENSEIGNEMENTS et INSCRIPTIONS dès maintenant :
01 47 50 97 51 et 01 39 46 21 66.

3) Manuel d'arménien occidental pour les non-arménophones

Une méthode audiovisuelle utilisable chez soi.
3 volumes en couleur + 1 coffret de 4 cassettes audio
85 Euros + 8 Euros frais d'expédition.
Contacter l'Association MACHTOTZ : 01 47 50 97 51.

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՕԳՈՍՏՈՍ 30-31
SAMEDI - DIMANCHE
30-31 AOUT
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.758 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20.758

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԻՐԱՔ

ԵՐԿԻՐԸ ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ԴԱՇՏԻ ԿԸ ՎԵՐԱԾՈՒԻ

Պուշ կը ջանայ պաղարիւն մնալ, չազդուիլ իր ժողովրդականութեան նուազումէն, ամերիկացի թէ անգլիացի զինուորներու սպանութենէն, բայց եւ այնպէս ելք մը պէտք է գտնէ:

Իրաք խաղաղութեան ճամբան չէ բռնած, ընդհակառակն, այլեւս պատերազմական դաշտի մը պատկերը կը պարզէ: Օգոստոս 28-ին, անգլիացի զինուոր մը սպաննուած է, Ամերիկացիներուն դէմ յարձակումները չեն դադրիր եւ ԱՄՆ-ու մէջ, ժողովուրդը եւ զինուորներու հարազատները հարց կու տան՝ ի՞նչ գործ ունինք Իրաք, ուր, դեռ զանգուածային բնաջնջման զէնք կը փնտռուի...: Պուշ կը հպարտանայ, որ յաջողած է ահաբեկիչներու դէմ իր պայքարը, չանտեսելով թէ ան կը պահանջէ «զոհողութիւն եւ վճռականութիւն»: Օգոստոս 26-ի իր ելոյթին մէջ ճշդած է որ «ազատ եւ խաղաղ Իրաք մը կառուցանել համապատասխան յանձնառութիւն կը պահանջէ, թէ ժամանակի թէ նիւթական աղբիւրներու»:

Փօլ Պրէմէրի համար, վարչական ամերիկացի պատասխանատուն, Սուրիայէն, Իրանէն, Եմէնէն «օտար ռազմիկներ» ժամանած են, որոնց վրայ կ'աւելնան Ալ-Քաիտայի կապուած Անսար ալ-Իսլամի ահաբեկիչները, ինչ որ պատճառ է երկրին պարզած պատկերին: «Նիւ-Եորք Թայմզ» իր խմբագրականին մէջ (Օգոստոս 28) չէր ծածկեր որ ԱՄՆ, մարդկային թէ դրամական գետնի վրայ սուղ պիտի վճարէ, եթէ Պուշի կառավարութիւնը յամառի իր սխալ ճիգին մէջ, ուզելով խաղաղեցնել եւ վերակառուցանել Իրաքը առանց միջազգային լայն օժանդակութեան:

Փարիզ հաւաքուած Ֆրանսայի դեսպաններու վերամուտի ժողովին առջեւ, արտաքին նախարար՝ Տ. Տը Վիլփէն նշած է թէ հարկ է Իրաքը վերադարձնել Իրաքցիներուն: Այդ կը նշանակէ առժամեայ կառավարութիւն մը եւ ի մօտոյ Սահմանադրական ժողովի մը ընտրութիւնը: Ֆրանսա կ'ուզէ նաեւ միջազգային ուժ մը ՄԱԿ-ի Ապահովութեան Խորհուրդի հովանիին տակ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Թ. ՊԼԷՐ յաջողեցաւ իր վարկը պահպանել, իր դատը պաշտպանելով, Օգոստոս 28-ին, Մեծն-Բրիտանիոյ արդարութեան Արքայական Ատեաններու դատարանին առջեւ, բացատրութիւններ տալու համար Քելլիի հարցին կապակցութեամբ: Մայիս 29-էն ի վեր, Թոնի Պլէր ամբաստանութեան տակ է որպէս ստախօս, ինք որ, պարկեշտ եւ բարոյական տէր անձի համբաւ ունի: Հարցը ծանօթ է, Քելլի անձնասպան եղաւ (գոնէ այդպէս ըսուեցաւ), երբ պարզուեցաւ թէ ինք էր հեղինակը այն լուրերուն, ըստ որոնց, Իրաքի պատերազմին մասնակցութեան վերաբերող տեղեկութիւնները չինծու էին, պարզապէս համոզելու համար հանրային կարծիքը, որ Մեծն-Բրիտանիա պարտի պատերազմիլ ԱՄՆ-ու կողքին: Քելլի լուրերը փոխանցած էր Պի-Պի-Սի-ի լրագրողին՝ Կիլիկանի:

Նախկին փաստաբան, Թ. Պլէր, երկու ժամ, համոզած է որ թղթածրարին բովանդակութիւնը քաղաքական ոչինչ ունի եւ թէ որեւէ խաղ չկար պատերազմը արդարացնելու համար: Հարիւրաւոր անձեր դիւերը փոզոցը անցուցած են, որպէսզի նախարարապետին ժամանումը տեսնեն: Թ. Պլէր կը խոստովանի որ Տ. Քելլիի անունին հրապարակումը իրն է եւ կը ստանձնէ այդ պատասխանատուութիւնը, նոյնիսկ, եթէ ելքը չէր նախատեսուած:

ԺԸՆԵՒԻ ՄԷՆ – Փօլ եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցաւ, Օգոստոս 28-ին, ՄԱԿ-ի Պաղտատի ներկայացուցիչին՝ Սերճիօ Վիէյրա տէ Մելոյի յուղարկաւորութիւնը: Ընտանիքէն զատ, կային ՄԱԿ-ի ներկայացուցիչներ: Արարողութեան աւարտին, թաղումը կատարուեցաւ Արքաներու գերեզմանատունը, որ Ժընեւի սանթիէնը կը նկատուի: Պրազիլի նախկին նախագահը՝ Գարտոզօ առաջարկած է որ տէ Մելոյի շնորհուի խաղաղութեան Նոպէլեան մրցանակը:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ կառավարութիւնը, Օգոստոս 29-ին, հրապարակեց տօթէն մեռնողներու պաշտօնական առժամեայ թիւը՝ 11.435, թիւ մը որ շաբաթներէ ի վեր կարելի չէր եղած ճշդել, կը բարձրանար, կ'իջնէր, կը փոխուէր, ծիծաղելի, չըսելու համար ողբալի պատկեր մը պարզելով: Այս թիւը կը վերաբերի Օգոստոս 1-էն 15-ի շրջանին եւ վերջնական չէ:

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆՆԵՐԸ, Օգոստ. 29-էն, Լա Ռոշէլ հաւաքուած էին իրենց ամրան համալսարանին համար: Ներքին տարակարծութիւնները շատ են եւ յստակ գիծ մը չկայ: Կուսակցութիւնը ճամբայ մը կը փնտռէ ծայրայեղ ձախի եւ ընկերային ազատականութեան մը միջեւ: Պերնար Քուշնէրի համար, պէտք չէ ձախապաշտներուն ետեւէն վազել, ձեք Լանկ յստակ գաղափարներու ծարաւ ունի, մինչ Հոլանտ, հաւաքոյթին նախօրեակին իսկ գծած է աշխատանքի գլխաւոր գիծերը յառաջայ ամիսներու համար:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ, Յուլիսին գործազրկութիւնը 0.2%-ի նուազում մը արձանագրած է, ինչ որ 2.399.100 գործազուրկ կը նշանակէ: Այս թեթեւ նուազումը մասնաւոր լաւատեսութեան մը չառաջնորդեր, կ'ակնկալուի նոր յաւելում: Գործող տարրին համեմատ, գործազրկութիւնը 9.6%-ի տոկոս մը կը ներկայացնէ:

ՏԱՄԱՆԻ (Հնդկաստան) շրջանը կամուրջի մը փլուզումէն, առնուազն 22 մանուկներ մեռած են, քան ուրիշներ ալ անհետացած են: Բազմաթիւ կառքեր ալ ջրամոյն եղած են, անոնցմէ մէկն է որ դպրոցականներ կը փոխադրէր:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Կրթական նախարարը ապահովութիւն տուաւ որ, գործադուլի օրերու տօնական օրերը եւ կիրակիները պիտի վճարուին, հանդարտեցնելու համար ուսուցչական կազմը: Խօսքի նահանգի դպրոցներու իր այցելութեան առեն, Լիւք Ֆէրի շեշտը դրած է ընթերցման անհրաժեշտութեան վրայ փոքր դասարաններու մէջ եւ ի պահանջեալ հարկին դասարանի կրկնութեան, թէեւ ան ալ լուծումը չէ:

ԳԱԶԱՅԻ գօտիին մէջ, Օգոստոս 28-ին, Համասի անդամ մը եւ չորս ուրիշ Պաղեստինցիներ, որոնց մէջ երախայ մը, վիրաւորուած են իսրայէլեան յարձակման հետեւանքով: Պաղեստինեան Իշխանութիւնը սառեցուցած է Համասի կապուած վեց բարեսիրական կազմակերպութիւններու դրամատան հաշիւները: Ռամալլայի մէջ, ուր կը մնայ Արաֆաթ, Ապպասի կողմնակիցներու եւ հակառակորդներու մենամարտը կը ծաւալի: Ոմանք կը մեղադրեն Ապպասը, որ ինքնագլուխ գործել ուզած է եւ չեն ընդունած Ֆաթահի Կեդրոնական Կոմիտէէն իր հրաժարումը:

ՍԱՐՏԸՆԻԱՅԻ իր չքեղ ագարակը ընդունելու համար, Պէրլիւսքոնի ջանք չէ խնայած, լաւագոյնս մեծարելու համար Պուտինը, որ Գոսթա Սմերալտա ժամանած է Օգոստոս 29-ին: Զուտ անձնական բնոյթ ունեցող եռօրեայ այս այցելութիւնը կը ձգտի ամրապնդելու երկու պարագլուխներու սիրալիր յարաբերութիւնները, հակառակ նկարագրի տարբերութիւններուն:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ԹԷՆԻՍ

Ամերիկեան բաց առաջնութեան Բ. շրջանին, Օպաթա (Ճափոն) պարտութեան մատնած է Մարի-Գայեանէ Միքայէլեանը, մինչ Ազասի կը յաջողէր 3-րդ շրջանին մասնակցիլ, յաղթելով շուէտացի Ա. Վէնսիկեւայի 7-6 (7/1), 6-1, 6-4: Յաջորդ մրցակիցն էր ռուս Քաֆելնիքով:

ՅՈՅՆ ՏԻԵԶԵՐԱԿԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՈՒՆԵՑԱԾ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՀԵՏ

Պոլսոյ յոյն տիեզերական պատրիարքը Բարթողիմէոս հանդիպում մը ունեցած է Թուրքիոյ վարչապետ Թ. Էրտողանի հետ: Տեսակցութեան գլխաւոր նիւթերէն եղած են պատրիարքին «տիեզերական» կոչումը որ միշտ անհանգիստ կ'ընէ Թուրք իշխանութիւնները, սակայն՝ Հէյպէլի կղզիին վրայի յունական դպրեվանքին վերաբացումի հարցը: Պատրիարքը «տիեզերական» կոչումին գործածութիւնը պաշտպանելով, ըսած է թէ տիտղա ոչ թէ Թուրք պետութեան միաձոյլ կառոյցի սկզբունքին անյարիր է, այլ ընդհակառակը նման տիտղոս կ'աւելցնէ Պոլսոյ վարկը:

Ինչ կը վերաբերի դպրեվանքին վերաբացումին, Թրքական կողմէն անոր ընդառաջելու տրամադրութիւն յայտնուած է, այն պայմանով որ հաստատութիւնը որպէս բարձրագոյն վարժարան ենթակայ ըլլայ Աստուածաբանական Փաքիւլթէին: Այդ պայմանը անընդունելի է պատրիարքարանին համար: Արդէն դպրեվանքին փակման պարագաներն ալ այդ կէտին կապուած են: Դպրեվանքը 1844ին բացուած է: Մինչեւ փակումի թուականը, անկէ շուրջ 1200 կրօնաւոր հասած է: 1951-ին լիսէի մակարդակի տէր հաստատութիւնը վերածուած է յոյն կրօնական վարժարանի ու աստուածաբանութեան մասնագիտական դպրոցի: Այդ փոփոխութիւնը Թուրքիոյ սահմանադրութեան հակասական նկատուած ու պայման դրուած է որ հաստատութիւնը կապուի Պոլսոյ համալսարանին: Պատրիարքարանը տրուած որոշումը Լօզանի դաշնագրին հակասական գտած ու փակած է դպրոցը, մերժելով յարգել պարտադրուած պայմանը:

Բարթուղիմէոս պատրիարքին ու վարչապետ Էրտողանի հանդիպումէն այն տպաւորութիւնը ստացուած է որ վարչապետը դրական կեցուածք ունի դպրեվանքին վերաբացումին:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Օգոստոս 28 / 29)

ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ Կ'ԱՅՑԵԼԷ ՄՈՍԿՈՒԱ ԵՒ ՓԱՐԻԶ

Ազգային ժողովի նախագահ Արթիւր Պաղտասարեան արտասահմանէն արդէն աւելի քան տասնեակ մը հրաւէր ստացած է: Այսօրուընէ իսկ յայտնի է թէ անոր առաջին երկու այցերը կ'ըլլան Ռուսաստան եւ Ֆրանսա:

ԲԱՔՈՒ ԶԻ ՓԱՓԱՔԻՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ՀԻՒՐԸՆԿԱԼԵԼ ՌԱԶՄԱՓՈՐՁԵՐՈՒՆ

Գալ տարի ՕԹԱՆ-ի «Լաւագոյն ջանք-2004» ռազմափորձերը տեղի կ'ունենան Ազրպէյճանի մէջ: Հայաստան պատրաստակամութիւն յայտնած է մասնակցելու, սակայն, տակաւին հրաւէր չէ ստացած: Հայաստանի Պրիւքսէլի ներկայացուցչութենէն Մ. Մելքոնեան ըսած է թէ իր նախնական տեղեկութիւններով, Ազրպէյճանի արձագանգը բացասական է Հայաստանի մասնակցութեան մասին: Ատիկա կրնայ պատճառ ըլլալ որ ռազմափորձերը Ազրպէյճան տեղի չունենան: Ամէն պարագայի, երկու ամսուան մէջ հարցը կը պարզուի:

ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅԱՆՑԻ ԿԱՅՔԷՋԸ

«Համահայկական երիտասարդական միջազգային կեդրոն» հիմնադրամին ջանքով, Սեպտեմբերի սկիզբէն կը գործէ համահայկական առաջին կայքէջը: Ան որոշուած էր 2002-ին Երեւան տեղի ունեցած երիտասարդութեան առաջին խորհրդակցութեան: Կայքէջը կը բաղկանայ տարբեր բաժիններէ, ինչպէս՝ երիտասարդական գործակցութեան ծրագիրներ, մշակոյթի, կրթութեան, Հայ դատի, զբօսաշրջութեան ծրագիրներ:

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒ ՎԿԱՅԱԿԱՆՆԵՐԸ

Խ. Աբովեան մանկավարժական համալսարանին «Սփիւռք» կեդրոնին մէջ վերապատրաստութեան դասընթացքի հետեւած 27 սփիւռքահայ ուսուցիչներ Օգոստոս 28-ին ստացած են իրենց վկայականները: Անոնք ամսուան մը դասընթացքին ուսումնասիրած են հայերէն, գրականութիւն, պատմութիւն, հայ եկեղեցական պատմութիւն, պատմական Հայաստանի աշխարհագրութիւն, եւ այլն: Մշակութային յատուկ ծրագրով այցելած են թանգարաններ, ցուցահանդէսներ, հանդիպած՝ քաղաքական գործիչներու, գրողներու, գիտութեան դէմքերու:

Վկայականներու յանձնումի հանդիսութեան ներկայ գտնուած են մանկավարժական համալսարանի տեսուչը, «Հայաստան» հիմնադրամի գործադիր տնօրէնը, լեզուի պետական վարչութեան տնօրէնը, Գրողներու միութեան քարտուղարը եւ ուրիշներ:

Արամ Խաչատրեան՝ 100

ՅՈՒՇԱՐԺԱՆ ՊԱՀԵՐ

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՄԻՐԶԱԽԱՆԵԱՆ

1971 Թուականի աշնանային մի ամպամած օր էր: Արեւմտեան Պէրլինի «Հայ երիտասարդներու միութեան» սրահում անտրամադիր խօսում էինք տարբեր հարցերի շուրջ, երբ միութեան ամենաաշխոյժ անդամներից մէկը՝ Վիգէն Բարխուդարեանը համարեա վազելով ներս ընկաւ սրահ եւ ոգեւորուած բացագանչեց.

– Ի՞նչ էք նստել, Արամ Խաչատրեանն է գալիս: Անկախ մեզանից բոլորս ոտքի ելանք: Չսպասելով մեր հարցերին, Վիգէնը շարունակեց. – Քաղաքում աֆիշներ են փակցուած, Արամ Խաչատրեանը համերգներով Արեւմտեան Պէրլին է գալիս: Նա Ֆիլհարմոնիայի մեծ դահլիճում ղեկավարելու է Պէրլինի սիմֆոնիկ նուագախումբը՝ ծրագրում «Գայեանէ» պալէն է:

Միութեան սրահում կտրուկ փոխուեց մթնոլորտը: Ամէնքը խօսում էին, կարծիք յայտնում, ծրագիր առաջարկում: Մէկ ժամ յետոյ Արամ Խաչատրեանի ընդունման խումբը կազմուած էր:

Ժամանման օրը մի մեծ խումբ, հիմնականում ուսանող – ուսանողուհիներ, ծաղկեփունջերով կանգնած էինք Պէրլինի Շթայն փլաս հիւրանոցի առաջ: Կարճ ժամանակից յետոյ Գերմանական Դեմոկրատական Հանրապետութեան պետական համարանիշով ինքնաշարժը կանգնեց հիւրանոցի առաջ: Ինքնաշարժից դուրս եկան Արամ Խաչատրեանը եւ իր տիկինը Նինա Մակարովնան, որոնք լսելով հայերէն լեզուով բարի գալուստի ողջոյնները՝ անչափ ուրախացան, մենք ծաղիկներ տուեցինք նրանց: Կարճ հանգստից յետոյ Արամ Խաչատրեանը իջաւ հարցազրոյցի սրահը, որտեղ նրան սպասում էին տարբեր թերթերի բազմաթիւ լրագրողներ: Նրան ուղղուած բազմաթիւ հարցերից էին.

– Դուք հա՞յ երգահան էք, թէ՞ ռուս:

– Ես խորհրդային բազմազգ երկրի երգահան եմ, – ասաց նա, – իսկ իմ երաժշտութեան ակունքները հայ ժողովրդի ազգային երգերն են եւ աւելացրեց, – իմ ստեղծագործութիւնները համամարդկային են, ինչպէս գիտէք, Սպարտակը ո՛չ Հայ էր եւ ոչ էլ՝ Ռուս:

Այն հարցին թէ Հայոց լեզուն գիտէ՞ք, նա պատասխանեց պատկերաւոր. ցոյց տալով մեր խմբին ասաց.

– Ձեր քաղաքում ապրող իմ ազգակիցների հետ խօսում եմ մայրենի լեզուով... Դիպուկ պատասխանի համար մենք մեզ լաւ զգացինք:

Հարցազրոյցից յետոյ Ա. Խաչատրեանը մօտեցաւ մեզ, մօտիկից ծանօթացանք: Ծանօթացանք նաեւ նրա Տիկին՝ Նինա Մակարովնայի հետ: Այսքանով բաւաբարուենք այսօր, – ասաց Արամ Խաչատրեանը: Վաղը Ֆիլհարմոնիայում առաջին փորձն է, ով կը ցանկայ թող գայ այնտեղ. կարծում եմ ձեզ համար էլ հետաքրքիր կը լինի: Մենք ապշեցինք այդքան անմիջական վերաբերմունքի համար եւ ուրախացանք, որ կրկին ու կրկին կարող ենք հանդիպել մեր ժամանակի մեծ երաժիշտներից մէկի՝ մեր հայրենակցի հետ:

Փորձի ժամանակ վարպետը նուագախմբի հետ հաղորդակցւում էր իտալերէն լեզուով օգտագործելով երաժշտական դարձուածքները: Հասկանում էր գերմաներէն եւ անհրաժեշտութեան դէպքում նաեւ արտայայտւում էր... Պարզուեց, բացի մեզանից, մեծ թւով Պէրլինի երաժշտանոցի ուսանողներ կային, որոնք մասնագիտական գիտելիքներով հետեւում էին փորձի ընթացքին: Ընդմիջման ժամանակ, երբ նա իր սիրած կիտրոնով թէյն էր խմում, մեր այն հարցին, թէ փորձն ինչպէ՛ս է ընթանում, պատասխանեց.

– Հիանալի սիմֆոնիկ նուագախումբ է, գերմանական ճշտապահութեամբ նախապատրաստուել են, երաժշտական լաւ փորձ ու ճաշակ ունեն: Այս խումբը յաճախ ղեկավարում է աշխարհահռչակ Հերպէրթ Ֆոն Գարաեանը եւ դա շատ բան է ասում: «Գայեանէ»ի երաժշտութիւնը մեզ անծանօթ չէր: Ո՞ր երաժշտասէր Հայը բազմիցս չի լսել մեր ժողովրդի երգի ակունքներից քամուած, մեր սրտին ու հոգուն խառնուած այս սքանչելի գործը:

Մեր առաջին հանդիպման կաշկանդուածութիւնը չքացել էր, եւ մենք սկսեցինք չարաշահել նրա պարզ ու անմիջական վերաբերմունքը: Առաջարկեցինք ընթրիքից յետոյ հանդիպել որեւէ սրճարանում:

– Այդ դէպքում Կոմիտասի սրճարանում, – ասաց Ա. Խաչատրեանը: Յայտնի է, որ Կոմիտասը իր ուսանողական տարիներին յաճախ նստել է Պէրլինի գլխաւոր պողոտաներից մէկի վրայ գտնուող ինչ – որ սրճարանում եւ հանդիպումներ է ունեցել հայ արուեստագէտների հետ: Տարբեր ժամանակներու այնտեղ են եղել Աւետիք Իսահակեանը, Եղիշէ Չարենցը եւ ուրիշներ: Վարպետը այդ մասին գիտէր: Մենք նրան վարպետ էինք կոչում, եւ այդ իրեն աւելի էր դուր գալիս, քան մաէսթրօն. իսկ ինքն էլ մեր անունները պարզեցրեց, որպէսզի հեշտ լինի յիշելը, ստացուեց այնպէս, որ իմ անունը դարձաւ Արամ: Կոմիտասի յաճախած սրճարանը պատերազմի ժամանակ քանդուել էր եւ վերանորոգումից յետոյ տեղի Հայերի համար այնքան էլ պարզ չէր, թէ իրօք ո՛րն էր խնդրոյ առարկայ սրճարանը, այնպէս որ ենթադրեալ սրճարանը համարեցինք իբրեւ Կոմիտասի այցելած վայրը եւ յաճախ այդտեղ էլ հէնց հանդիպումներ ունեցանք:

Հասաւ ելոյթի առաջին երեկոն: Վարպետը իրեն տրամադրուած տոմսերից չորս քսան տոմս յատկացրեց Պէրլինի Հայ Երիտասարդների Միութեան անդամներին եւ այն էլ սրահի առաջին շարքերում: Ինչպէս ասում ենք, ուրախութիւնից մեր ոտքերը գետնին չէին դիպչում: Արեւմտեան Պէրլինի Ֆիլհարմոնիայի մեծ դահլիճը լեփ – լեցուն էր: Նուագախումբը գրաւեց իր տեղը, եւ ծափահարութիւնների տարափի տակ բեմ մտաւ աշխարհահռչակ երաժիշտը, նախ ողջունեց ներկաներին, ապա ոտքի ելած նուագախմբի անդամներին: Խմբավարի փայտիկի չեշտակի շարժումների ներքոյ դահլիճը ողողուեց Հայոց երաժշտութեան ելեւէջներով՝ «Գայեանէ»ի նախերգանքով: Վարպետի ճպոտի հետ մենք էլ վեր ու վար էինք լինում՝ պըրկուած այն վախից, թէ յանկարծ որեւէ տհաճ բան չպատահի: Սրահում թոյլ հազոցներ էին լսւում, եւ երբ որոշակի մի տեղից հազը չդադարեց, վարպետը ճպոտի կտրուկ շարժումով դադարեցրեց երաժշտութիւնը, շրջուեց դէպի սրահը, անշարժ մնաց այնքան ժամանակ, մինչեւ հազացող անձը հեռացաւ դահլիճից: Բուռն ծափահարութիւնների ներքոյ համերգը սկսուեց սկզբից:

«Գայեանէ»ի կատարումը վարպետի ղեկավարութեամբ լսել էի Երեւանում ուսանողական տարիներին, բայց այստեղ այլ էր միջավայրը, մեզանից իւրաքանչիւրը իրեն պատասխանատու էր զգում համերգի յաջող ընթացքի համար: Իսկ վարպետը ամբողջ էութեամբ, ինքնամոռաց ղեկավարում էր եւ «Գայեանէ»ի հատու ելեւէջներով ողջ սրահը շարժման մէջ էր դրել:

Սուսերով պարի խրոխտ մեղեդին ինձ մտովի տեղափոխեց Պէրլինի յայտնի վեհաժողով, ուր 1878 թ. հայկական հարցի 16-րդ յօդուածը գլխիվայր շրջուեց 61-րդ յօդուածի, եւ, որտեղ հայ պատուիրակներին մուտքի իրաւունք չէր տրւում, եւ Խրիմեան Հայրիկը հայ ժողովրդին կոչ արեց կերտել «Երկաթէ շերեփ»... Մի պահ թուաց, թէ վարպետի ձեռքին երկաթէ շերեփ կայ եւ անընդհատ հարուածում է. այս մէկը Դանիէլ Վարուժանի յիշատակին, այս մէկը Սիամանթոյի, այս մէկը Գրիգոր Զօհրապի, Ռուբէն Սեւակի եւ բիւրաւոր մեր նահատակների անմահ յիշատակին... Սթափուեցի վերջին «հարուածից», երբ երաժշտութիւնն աւարտուեց եւ ողջ սրահը բուռն ծափահարութիւններով ոտքի կանգնեց: Պէրլինը հիացած էր...

Յաջորդ օրը հանգստեան օր էր, բայց եւ այնպէս ժամը տասին մենք կրկին հաւաքուեցինք հիւրանոցի մօտ եւ վարպետի ու Նինա Մակարովնայի հետ գնացինք Կոմիտասի սրճարանը: Հանդիպման առաջին իսկ պահից սկսուեցին տպաւորութիւնների քննարկումը: Վարպետը ակնյայտօրէն գոհ էր, ամէն ինչ լաւ էր անցել: Մեր այն հարցին, թէ հանդիսատեսները ծափահարում ու խնդրում էին հատուածների կրկնում, սակայն Սուսերով պարի մասը չկրկնեցիք, ինչո՞ւ:

– Քանզի ես ունեմ շատ աւելի լաւ ստեղծագործութիւններ, բայց մարդիկ ինձ ճանաչում են աւելի Սուսերով պարի հատուածով: Զրոյցի ժամանակ նա ակնարկեց, թէ իր մահից յետոյ մարդիկ արդեօք իրեն կը յիշե՞ն: Մի պահ վարանեցինք, ապա հայեացքներս ուղղեցինք մեզանից տարեց, երաժշտական ընտանիքում մեծացած Կարէն՝ Հարանեանին: Հարանեանի մայրը եւ մօրաքոյրը՝ Հելէն եւ Ենգինիէ Ադամեանները ճանաչուած դաշնակահարուհիներ են եղել Գերմանիայում: Նրանք մեծ գիտնական Յովհաննէս Ադամեանի քոյրերն են: Պր. Հարանեանը հասկացաւ մեզ եւ այսպէս պատասխանեց.

– Սիրելի վարպետ, դուք որպէս խմբավար կարող է չյիշուէք, բայց որպէս անհատականութեամբ օժտուած մեծ երգահան, անմահ կը մնաք:

– Ապրես Կարէն, պարզւում է դու երաժշտական լաւ գիտելիքներ ունես: Մենք նրան հարցրինք Հայաստանի երաժիշտների մասին, նա ասաց, որ Հայաստանում շատ տաղանդաւոր երաժիշտներ կան, նրանք իմ մահից յետոյ աւելի լաւ կ'երեւան:

Արամ Խաչատրեանը մեծ ափսոսանքով խօսեց Կոմիտասի մասին, ասելով, որ եթէ այդ ողբերգական ճակատագիրը չունենար, ապա նա շատ բան կը տար հայ եւ համաշխարհային մշակոյթին, եւ աւելացրեց.– Կոմիտասը դուռ բացեց հայ երաժշտութեան համար դէպի Արեւմուտք. իսկ ես անցայ այդ դռնով: Պէրլինի երեք համերգներն էլ հիանալի անցան: Որոշ բացառութեամբ, բոլոր թերթերը գովեստներով անդրադարձան: Ինքը՝ վարպետը գոհ էր գերմանական խըստապահանջ ունկնդիրների գնահատանքներից:

Պէրլինի փոքրաթիւ հայ համայնքը իր կարելին արեց հռչակաւոր իր հայրենակցին արժանավայել ընդունելու համար: Մենք մեզ լաւ էինք զգում գերմանացի մեր բարեկամների շրջապատում, իսկ նրանց հետաքրքրութիւնը հայ մշակոյթի հանդէպ աւելացաւ:

Եկաւ բաժանման պահը, բնականաբար տխուր էինք: Գրկախառնուեցինք եւ հրաժեշտ տուեցինք վարպետին ու իր կընոջը, նրանք շնորհակալութիւն յայտնեցին եւ ասացին. – Մոսկուա այցելելիս անպայման եկէք մեզ մօտ...

1974-ին գիտական աշխատանք կատարելու նպատակով գտնւում էի Մոսկուայում, այցելեցի Խաչատրեանների ընտանիքին: Նրանք ապրում էին Գորկու փողոցի վրայ, որտեղ հիմնականում ապրում էին երաժիշտները: Ծանօթացայ վարպետի տղայի՝ Կարէնի հետ, որ նոյնպէս երաժիշտ է: Վարպետը իր այդ բընակարանում քիչ էր լինում, նա ստեղծագործում էր մեծի մասամբ Մերձմոսկովեան իր առանձնատանը: Վարպետը յաճախ իր քարտուղարի միջոցով ինձ հըրաւէրներ էր ուղարկում իր համերգների եւ իր հետ կազմակերպուող հանդիպումների տոմսերով: Յիշարժան է դրանցից մէկը՝ Մերձմոսկովեան շրջաններից մէկում կազմակերպուած հանդիպումը:

Հանդիպման օրը գնացի վարպետի բընակարանը: Նա պատրաստւում էր հագնելիք զգեստները: Տեսնելով ինձ, ուրախացած ասաց. Ճիշտ ժամանակին եկար, եկ այս մեդալը կախիր կրծքիս: Մեդալը վարպետի Խորհրդային Միութեան աշխատանքային հերոսի ոսկեայ աստղ շքանշանն էր. Նա բազմաթիւ մրցանակների դափնեկիր էր, բայց այս շքանշանը յատուկ իմաստ ունէր իր համար: Հագնելով բաճկոնը, ցոյց տուեց այն տեղը, ուր պիտի ես կախէի մեդալը: Ոչ շատ դժուարութեամբ կախեցի շքանշանը, իսկ վարպետն կատակեց. Ապրես Արամ, դու Բրեժնեւից աւելի լաւ կախեցիր եւ երկար ծիծաղեցինք... Մերձմոսկովեան շրջան տանող հանրակառքում շուրջ երեսուն երաժիշտներ կային, արուեստի մեկնաբաններ, համերգավարներ: Դիմաւորումը ազգային տարազներով ու ծաղկեփունջերով սրտառուչ էր ու խանդավառ:... Հանդիպման ընթացքում կատարուեցին Արամ Խաչատրեանի ստեղծագործութիւններից, իսկ ներկայացնող արուեստագէտները ակադեմիկ մակարդակի մեկնաբանումներով հիացմունք պատճառեցին ներկաներին: Մեծ ոգեւորութեամբ ու բուռն ծափահարութիւններով ընդունուեցին ջութակի եւ դաշնամուրի քոնչերթոները, որոնք անջնջելի են իմ յիշողութիւնից: Ցուցադրուեց շարժանկար վարպետի կեանքին ու գործունէութեանը նուիրուած: Ապա խօսեց վարպետը եւ մեկնաբանեց երաժշտութեան հոգեւոր ուժի եւ կարեւորութեան մասին մարդու կեանքում:

Արամ Խաչատրեանն իր մակագրութեամբ ձայնասկաւառակներ նուիրեց ներկաներին: Ինձ բաժին հասաւ ջութակի քոնչերթոն, ծանօթ ջութակահար Դաւիթ Օյստրախի կատարմամբ, իր իսկ վարպետի ղեկավարմամբ: Սկաւառակի շապկի վրայ Արամ Խաչատրեանի լուսանկարն է, որի վրայ հայերէնով նա ստորագրեց՝ սիրելի Արամին, Արամից, 1974 Սեպտեմբեր 23 Թուական: Այս նուէրն արդէն շուրջ երեսուն տարի զարդարում է իմ ձայնադարանը, իբրեւ թանկագին մասունք:

Մոսկուայի «Պալշոյ թէաթր» աշխարհի բարձր ճանաչում ունեցող թատրոններից մէկն է, որի բեմից տարիներ շարունակ չեն իջնում Արամ Խաչատրեանի «Սպարտակ» եւ «Գայեանէ» պալէների ներկայացումները: Այս ներկայացումների համար տոմս ապահովելն անչափ դժուար է: Մէկ անգամ վարպետին հարցրեցի, թէ ի՛նչպէս կարելի է «Սպարտակ»ի եւ «Գայեանէ»ի տոմսեր գտնել: Նա ասաց.

– Ես էլ չեմ գտնում:

Կար տոմսեր գտնելու մի այլ եղանակ. ներկայացումից առաջ մարդիկ գնում են «Պալշոյ թէաթր» եւ հարցնում են. «լիշնի բիլյէթ», այսինքն՝ աւելորդ տոմս, որը յաճախակի է պատահում, քանի որ գտնւում են մարդիկ, որոնք ուշանում են եւ որպէսզի տոմսը չկորչի, նրանց սպասողները այդ տոմսերը վաճառում են: Այդ եղանակով անգամներ ինձ յաջողուեց դիտել այդ սքանչելի պալէները, որոնք տեղի են տալիս խորհելու եւ զարմանալու մարդկային տաղանդի ու կատարեալի այդ անչափելի կարողութեան վրայ: Այս երկու պալէները համաշխարհային երաժշտական արուեստի թագի գոհարներից են, որոնք կը հնչեն յաւէտ եւ նրանց հետ անմահ կը մնայ երաժշտութեան երախտաւոր Արամ Խաչատրեանը:

Ստոքհոլմ

Livres reçus

SPORTIFS ARMENIENS
« un siècle de palmarès »

EDOUARD MARDIROSSIAN (Décines)
préface Youri Djorkaeff

(28 Euros + 5 Euros de frais d'envoi)
16 rue du 24 Avril 1915, 69150 Décines
tél. 04 72 02 05 00

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԵԹՐՈՆ ԼՈՒՐՋ ՍՊԱՌՆԱԼԻՔՆԵՐՈՒ ԱՌՋԵՒ

Արդիականացումի, նորոգութեան թափին մէջ որ կը տիրէ Մոսկուային, այնպէս կը թուի որ անտեսուած է մեթրօն: Փոխադրութեան այդ ստորգետնեայ ցանցը որ հիացում կը պատճառէ յատկապէս օտար այցելուներու իր գեղեցիկ կայաններով, լուրջ խնամքի կը կարօտի: Մոսկովեան մեթրոյին մասնաւորաբար Բ. աշխարհամարտէն առաջ կառուցուած կայանները նոյնքան տպաւորիչ են, որքան պատմութեան թանգարանին, կամ՝ Տրետիակով ցուցասրահին տրուած այց մը: Այդ կայաններուն յարդարանքին համար գործածուած են մարմարի տեսակներ, զարդապակիներ, խճանկարներ, պաստառներ: Այդ մեթրոյին գեղեցկագոյն կայաններէն է Մայակովսկիի անունը կրողը, կառուցուած 1938-ին, որուն մասին վերջերս նոյնիսկ ուսարտաճառ մը պատրաստած է անգլիացի ուսանող մը: Այդ կայարանը ուշադրութիւն կը գրաւէ նուրբ սիւներով, պղպատէ բարակ շերտերով հանդերձանքով ու երկնագոյն ձեղունով ուր օդաչուներ ու օդանաւեր նկարուած են Ալ. Դեյնեկայի կողմէ. անոր այդ խճանկարները յարդարական արուեստի կարեւոր արտայայտութիւններէն կը նկատուին:

Ցաւալին այն է որ այսօր այդ գեղեցկութիւնները խաթարուած են, սիւներուն անցուած պղպատէ ամրակապերով. նպատակը սիւներուն առողջական վիճակին ուսումնասիրութիւնն է, բայց շատ կարեւորութիւն չէ տրուած կայարանին ճարտարապետին. Ա. Դուշկինի գործը յարգելու. եւ ըստ որ 2004-ին կը լրանայ անոր ծննդեան հարիւրամեակը: Ան հեղինակն է մոսկովեան մեթրոյին բազմաթիւ կայաններուն որոնց ամէն մէկը գլուխ-գործոց մըն է. սակայն, Մայակովսկի մկրտուածը անոնց ամէնէն նորարարն է:

Այդ կայարանին յարդարանքին տարրերը պատրաստուած են Լենինգրատի Գեղարուեստի ակադեմիային աշխատանոցներուն մէջ: Գլխաւոր թեման եղած են նկարիչ Դեյնեկայի «Խորհրդային երկինքին օրերը» խորագրուած գծագրութիւնները. հոն ներկայացուած են չորս շարժիչով ռմբարկու սաւառնակներ, որպէս խորհրդանշան խորհրդանին օդային ուժերու հզօրութեան: Գետնի մարմարն ալ յատուկ իմաստ կը ներկայացնէ. ան զետեղուած է սեւ եւ կարմիր քառակուսիներով որոնք բանաստեղծին ապագայապաշտ շրջանը կը խորհրդանշեն: Այնքան ինքնատիպ ու մեծածախք ամբողջութիւնը պատճառ եղած է որ ճարտարապետը խենթութեամբ ամբաստանուի: Սակայն, 1939-ի Նիւ-Եորքի համաշխարհային ցուցահանդէսը փառաւոր պսակումը բերած է այդ խենթութեան: Հոն ներկայացուած է յարդարանքին բնական մեծութեամբ պատրաստուած նմոյշ մը որ տեղ գրաւած է Խորհրդային Միութեան տաղաւարին մէջ: Ճարտարապետը, բնականաբար, չէ արտօնուած ԱՄՆ երթալու ուր իր յղացումը ցուցահանդէսին Մեծ մրցանակին եւ Ոսկեայ մետալին արժանացած է:

Այսօր Մայակովսկի կայարանը կրկին կը խօսեցնէ իր մասին, սակայն, այս անգամ այն ծայր աստիճան տխուր վիճակով որուն մէջ կը գտնուի: Մասնագէտներ կը բացատրեն թէ 30-ական տարիներուն կայարանը կառուցուած է փխրուն գետնի մը վրայ, կառուցողները անհրաժեշտ քննութեան թեքնիքները ունեցած չըլլալով: Ցեխադային անհրաժեշտ աշխատանքը չէ տարուած ու գետինը խախտած է: Ջուրի, գործածուած աղի լուծոյթներու թափանցումներ կան պատերուն, սիւներուն մէջ ու նորոգութեան առաջին ծրագիրները քսան տարուան անցեալ ունենալով հանդերձ, անհրաժեշտ գումարը չէ գտնուած բնաւ ու հիմնական ոչ մէկ աշխատանքի ձեռնարկուած է: Այլեւս պարզ աչքով ալ տեսանելի է ջուրին պատճառած վնասը որ կամարները, սիւները աղտոտելէ զատ, կը սպառնայ հիմնական կառոյցին: Մասնագէտներ ուշադրութեան յանձնած են ստորգետնեայ ծակերն ու ճեղքերը որոնք կ'աւելցնեն խոնաւութիւնը եւ կայարանին վիճակին վատթարացումը կ'արագացնեն: Արդէն, 1996-ին մեթրոյի ծանօթ ճարտարապետ Ն. Ալեշինա նշմարած է որ ջուրի դէմ պաշտպանութեան եւ օդափոխիչ սարքերը շատ հինցած են: Մետաղէ մասերը սկսած են ժանգոտիլ, ամէն բան մաշած է, ոչ մէկ բաժին կրնայ իր դերը կատարել:

Առաջին հաշիւներու համաձայն, կայարանին միայն ջուրի վնասներէն պաշտպանումը, այսինքն ստորգետնեայ ջուրերը պարպելու համակարգի մը շինութիւնը կարեւոր գումարներ կը պահանջէ: Առանց ատոր, բուն կառոյցը, կամ արտաքինը նորոգել, ոչ մէկ իմաստ կ'ունենայ: Սակայն, մեթրոյի ղեկավարութեան պետին 2000-ի խոստումը թէ 2004-ին Մայակովսկի կայարանը պիտի փակուի նորոգութեան համար, այնպէս կը թուի թէ իրականութեան վերածուելու հաւանականութիւն չունի:

Միակ յոյսը նորոգութեան համար պետութեան յատկացումէն տարբեր աղբիւր գտնելու վրայ է: Այդ առումով ԻՒՆԵՍՔՕ-յին դիմած է կայարանին ճարտարապետին թոռնուհին որ ճարտարապետական հիմնարկին դասախօսներէն է: Ուզած է որ Մայակովսկի կայարանին փրկութեան համար ծրագիր մը մշակուի, նաեւ, այդ կայարանը միջազգային ժառանգութիւն նկատուի: Միջազգային նոյն կազմակերպութեան գործադիր կոմիտէին նախագահը Ռ. Սիլվա ալ գրած է ռուս ղեկավարներու, ինչպէս՝ Մշակոյթի նախարարին ու Մոսկուայի քաղաքապետին, թէ անհրաժեշտ նորոգութիւնը չընելու պատճառով կորսնցնել նման արժէքաւոր կառոյց մը, տեղական պարզ պատահար մը պիտի ըլլայ, բայց նոյն ատեն մեծ կորուստ մը համաշխարհային ճարտարապետական եւ գեղարուեստական ժառանգութեան համար: Մինչեւ այսօր այդ գրութեան պատասխան տրուած չէ:

ՔԱՂՀԱՆ

Ա. ԿՈՐՔԻԻ ՄԱՍԻՆ ՆՈՐ ՀԱՏՈՐ ՄԸ

ԱՄՆ-ու մէջ լոյս տեսած է նկարիչ Արշիլ Կորքիի մասին նոր հատոր մը. «Արշիլ Կորքի, կեանքն ու գործը»: Օգոստոս 23-ի «Ինթէրնէշընըլ Հերըլտ Թրիպիւն»ը նոր հրատարակութիւններու էջին մէջ անդրադարձած է այս հրատարակութեան: Հեղինակը՝ Հայտըն Հէրէրա արուեստագէտին հետ ուղղակի կապ ունեցող անձ մը կը նկատուի, ըլլալով սանը Կորքիի կնոջ Ագնէսի: Նոր հրատարակուած 767 էջնոց հատորը Կորքիի նուիրուած երրորդ կարեւոր գործը կը նկատուի, Մ. Սփէնտըրի եւ Ն. Մաթոսեանի կենսագրութիւններէն ետք:

Նոր հատորին առթիւ կրկին նիւթ կ'ըլլայ Ա. Կորքիի կեանքը, մանկութեան օրերուն ապրած դժոխքէն մինչեւ իր անձնասպանութիւնը (1948):

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԳԻՒՄՐԻՒՃԻ (Գանատա) Հայ Կեդրոնին մէջ, Օգոստոս 8-ին, Համազգայինի տեղւոյն վարչութիւնը կազմակերպած էր իր չորրորդ գրական երեկոն, նուիրուած Ստեփան Փանոսեանի ծննդեան 80-ամեակին: Հանդիսավարը եղած է Վահագն Գազուսեան, որ թուած է իր յիշատակները: Վերապատուելի Յովհաննէս Սարմազեան ծանօթացուցած է Փանոսեանը որպէս նուիրեալ ծառայող Հայ Կեդրոնի ամբողջական գործունէութեան: Ապա, հրաւիրուած է մեծարեալը, որ կարդացած է իր գործերէն, հուսկ, զաւակը՝ փրոֆէսէօր Ռազմիկ Փանոսեան փոխանցած է իր տպաւորութիւնները:

ՊԻՔՖԱՅԱՅԻ մէջ (Լիբանան) Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսին կարգադրութեամբ, Վերափոխման տօնը ուխտի շաբաթի մը բնոյթը առած է: Օգոստոս 11-ին, սկսած է Աղօթքի շաբաթը, որ տեւած է մինչեւ Օգոստոս 16: Ամէն օրուան համար, ժողովուրդին ներկայացուած են խորհրդածութեան նիւթեր: Օգոստոս 15-ին, տեղի ունեցած է աղի օրհնութիւն եւ ուխտաւոր քենում: Նոյն օրը, կէսօրէ ետք, կատարուած է ուխտագնացութեան քայլարշաւ մը Անթիլիասէն Պիքֆայա: Այս ուխտագնացութեան կողքին, իրիկունն ալ տեղի ունեցած է երաժշտական երեկոյթ մը վանքին շրջափակին մէջ: Բացման խօսքը արտասանած է Մաշտոց Վրդ. Զօպանեան: Երաժշտական բաժինը ապահոված են Շաքէ Պաղտասարեան, Գէորգ Պէպէճեան, Սեդօ Պաղտասարեանի ընկերակցութեամբ: Օգոստոս 16-ին, Ս. Աստուածածնի Վերափոխման տօնին առիթով, պատարագ մատուցուած է եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ, հոծ բազմութեան մը ներկայութեամբ: Օգոստոս 17-ին, Անթիլիաս Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր տաճարին մէջ, պատարագ մատուցուած է, նոյն օրը պատարագ մատուցուած է նաեւ Պիքֆայայի Սուրբ Աստուածածին մատրան մէջ:

ԺԱՄԱՆԱԿԱՎՐԷՊ ՄԱՐԴ ՄԸ

Գրեց՝ ՓԱՅԼԱԿ ՍԱՆԱՍԱՐ

Ա.

Բայց պատերազմի այս երեք, չորս տարիները որքան ընդլայնած էին մեզ մօտիկ անցեալէն բաժնող անձուկ միջոցն անգամ. մեր մէջ մեռած կամ զգայազուրկ գետին մը ստեղծուած էր, ուր որոշ յիշատակներ կամ պատկերներ, թաղուեր էին դիակներու նման. ամէնէն ընտանի ու բնազդական մտածումներն անգամ այլնդայլոյ փառատոֆալ բաղձանքներ եղած էին... Կը նայէի հետեւաբար կնոջ ու չէի կրնար տեղաւորել բոլոր այդ ծանօթ տարրերը շրջանակի մը մէջ: Ի՞նչ յիշումներու, ի՞նչ պարագաներու հետ կարելի է միացնել սեւազգեստ, տարիքէն աւելի տարեց, հասակէն աւելի ճղճիմ այս կինը, որուն ծանօթութիւնը ընդունիլը անհրաժեշտ զիջում մը պիտի ըլլար իմ կողմէս, ու զինք մերժելն ալ մտածուած վատութիւն մը: Վարանումիս առջեւ պահ մը տատամսեցաւ, վախնալով կարծես ինքզինք պարտադրել ուզելէ, բայց հետամնալ փորձելով հանդերձ աւելցուց.

– Ի՞նչպէս ... չճանչցա՞ք զիս ... Տիկին Ամատեանը ... Տոկան Զայէն ... Այդքան փոխուա՞ծ եմ միթէ...:

Ակնթարթ մը, յօնքերս պռստած կ'ամփոփեմ, ու շփոթ, տակն ու վրայ մտապատկերէն արդարեւ, յանկարծ դուրս կը ցայտէ տեղի ու ժամանակի այն յստակ շրջագիծը, որ երբեմն, ոչ շատ, հազիւ հինգ կամ վեց տարի առաջ կը պարուրէր այս... Բայց ոչ, այն կնոջ դիմանկարը որ այս կնոջ հասուն երիտասարդութիւնն էր:

– Տիկին Ամատեա՞ն... ոհ, արդարեւ, Տիկին Գայեանէ... բայց... միթէ՞ ... դուք հո՞ս...

Ըսի, ու անմիջական խղճահարութիւն մը զգացի շեշտիս համար, ուր ցաւագին ապշութիւն մը դրած էի ակամայ, բայց բառերը փախած էին բերնէս...

– Ահ, ինկանք, ինկանք... այս պատերազմը մեր մուխը մարեց... Թշուառութիւնը մեզ ճմռթկեց... – ըսաւ՝ ուզելով արդարացնել, չգիտեմ, իմ անճարակ ապշութի՞ւնս թէ իր ֆիզիքական քայքայումը:

Իր թօնին մէջ զգալի էր այդ կրկնակ մտահոգութիւնը, մանաւանդ զուտ կանացիական յուսահատ այն չքմեղանքը, որով, – ինչպէս շատ կիներու մօտ հաստատելու առիթ ունեցայ այնուհետեւ, – անոնք իրենց ջիղի ու շնորհի տերեւաթափը յանցանք մը, գրեթէ մեղք մը կը նկատեն ու անոր պատասխանատուութիւնը կը փնտռեն իրենցմէ դուրս: Շատերուն, մանաւանդ Տիկին Ամատեանի համար չափազանց տեղին ինքնարդարացում մը անտարակոյս, թէեւ, կը կասկածիմ այսօր թէ անիկա, հոգերու տակ զգետնուած թուող այդ կինը, տրամադիր ըլլար անդրադառնալու հոգեբանական այս նրբութիւններուն:

Իրապէս, անիկա, դէմքիս արտայայտութենէն քաջալերուած, անվերապահ ու ընտանի թափով մը մօտեցաւ, թեւս քաշեց ու աւելցուց.

– Ի՛նչ զուգադիպութիւն ... որո՞ւ մըտքէն կ'անցնէր, չէ՞ Պր. Փայլակ... բայց ինչո՞ւ հոս կենալ ... երթանք մեզի ... Սեդան, Սե՞դաս շատ պոհ պիտի ըլլան... չես մոռցեր աղջիկներս, չէ՞ ... տեսնես, մեծկակ աղջնակներ եղած են...:

Առանց թոյլ տալու որ առարկութիւններ ընեմ, ան թեւանցուկ, զիս սկսաւ քաշել տալ քովն ի վեր: Մտանք Բանկալթիի մէկ փողոցը:

– Քեզի մեր վիճակը չպարզեմ, որո՞ւ պարզեմ, տղաս...: Թոյլ տուր որ այսպէս անուանեմ քեզ... քանի մը տարուան մէջ կեանք մը ապրեցայ... Տասնեակ մը մօտեցայ ծերութեան... շատ շատ, մօր մը տեղը կրնամ անցնիլ, ուրիշ ոչինչ... Դուն որ այնքան մօտէն ճանչցար խեղճ ամուսինս, թէեւ կարճ բայց բախտաւոր շրջան մը, գրեթէ մեր ընտանիքին մէկ անդամը եղար... Ո՜հ երանելի օրեր... հազար երնէկ տամ, տեղին է...

Ինչ որ անիկա երանելի օրեր կ'անուանէր, կը զուգադիպէր իմ ալ կեանքիս անփոյթ մէկ շրջանին, 1913-ի գարնան ու ամրան ամիսներուն, – ոչ շատ հեռու անշուշտ, բայց որքա՜ն անհաւատալի, տարանջատ օրեր կը թուէին ըլլալ անոնք, մեծ պատերազմի խաժամուժին եւեւէն, – այո, այն անդորր ու ջերմ ամիսներուն, զոր անցուցի Տոկան Զայի կայարանին մէջ, իբրեւ աշակերտ – պաշտօնեայ Անատոլուի երկաթուղային գծին վրայ: Երկրորդական աննշան կայարան մը, ամայի ձորի մը վայրենադեղ պուրթափներուն դիմաց կծկած ու ունկնդիր՝ Սաքարիա գետակի մրմունջներուն:

Հոն է ահաւասիկ, ուր քանի մը ամիս, երկու գեղեցիկ եղանակներուն տեւողութիւնը, մտերմութիւնը հաստատեցի Ամատեան ընտանիքին հետ: Հայրը՝ Պր. Տիգրան Ամատեան, կայարանապետն էր, իմ շէֆս: Տիկին Ամատեան ինծի հանդէպ կը տածէր իր բառերով մօրաքրոջական հոգացողութիւն մը, զոր գիտէր աւելի քաղցրացնել կնոջական անզգալի պըճրանքով մը... Բայց այն օրերուն Տիկին Գայեանէն, զորովի շնորհիւ ճոխ երանգներ գիտէր յարմարցնել իր ձայնին, ակնարկին, ժպիտներուն ու ատով պարտկել իր գեղեցկութեան պակասները:

Իմ քովս ի վար քալող այս կնոջ վրայ ոչինչ մնացեր էր այն հին Տիկին Գայեանէէն, եթէ ոչ իր մարմնին թերիները միայն՝ այլանդակուած սա տարիներու ժանիքներուն տակ: Բայց իրենց մտերմութեան վերապանց հրապոյրը ո՛չ այնքան հօր բացսիրտ վերաբերումն էր, ոչ ալ նոյն իսկ Տիկին Գայեանէի խռովիչ հիւրասիրութիւնը, այլ մանաւանդ իրենց երկու պզտիկ աղջիկներուն քնքուշ, մանկունակ քաղցրութիւնները: Սեդան հազիւ տասնամեայ, Սեդան աւելի մատղաշ, երկու դեղձեղանք, երկու թռչուն եղած էին, որ կայարանի լուռ ու ծանր ժամերուն, մեր ձանձրոյթներուն վրայէն կ'անցնէին առտուան սիւքին նման:

Մինչ Բանկալթիի զառիթափ փողոցներէն դէպի վար կ'իջնէինք, Տիկին Գայեանէն կցկտուր, հատուկտոր ինծի պատմեց իր դժուարութիւնները...

Հայտար Փաշայի գծին վրայ ամբողջ հայ պաշտօնէութիւնը աքսորուեցաւ... Ամուսինս տարօրինակ հետատեսութեամբ զիս աղջիկներուս հետ կանուխանց Պոլիս ուղարկեց ծերունի մօրս մօտ... Ինքն ալ կը յուսար միջոց մը գտնել ու մեզի միանալ... Բայց իր աքսորի լուրը առինք Գոնիայէն ու ալ այնուհետեւ լռեց... Ո՞ւր գնաց, ողջ թէ մեռած, յայտնի չէ...

(Շար. 2)

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 8
Տօն ծննդեան
Սրբուհիոյ կուսին Մարիամի յԱննայէ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի:
Կը պատարագէ՝
ՄԻԽՌՈՆ Ծ. ՎՐԴ. ԳԸՎԸԳԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս-Պետրոս Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները՝ Շաhինիկ Արգումանի մահուան առթիւ.-

Տանիէլ Թուֆլ, Նաում, Կարպիս Իմաս, Արտենակ Չուլհաօղլու, Ասլան Երլտըզ, Գրիգոր Պատուականեան, Ասլանեան 20-Արմենակ Չուլհաօղլու, Ասլան Երլտըզ, եան, Մովսէս Մարտինեան 10-ական Եւրօ, Պօղոս Սահակեան, Ժիրայր Գարակէօզ, Արման Գնալը, Խաչիկ Թոսուն, Թորոս Զաման 30-ական Եւրօ, Արթօ Յունանեան 50 Եւրօ, Կարպիս Արգուման 100 Եւրօ, Տուրմազ Կիւլէր 25 Եւրօ, Րաֆֆի Իշէր 40 Եւրօ:

Rentrée

La Croix Bleue des Arméniens de France section «Astrig» d'Arnouville, vous informe que les **inscriptions** concernant l'Ecole arménienne auront lieu :

Le Jeudi 11 et le Vendredi 12 Septembre
de 18h00 à 20h00
71, avenue Henri Barbusse
95400 Arnouville lès Gonesse

La reprise des cours aura lieu à partir du Lundi 15 Septembre

Secteurs d'activités permanentes proposés :

- Cours de langue arménienne donnés par des enseignants qualifiés, depuis l'éveil jusqu'au baccalauréat, ainsi qu'un cours du soir destiné aux adultes.
- Cours de chant destinés aux adolescents et adultes. Eventuellement une classe pour enfants sera ouverte si demande.
- Cours de danse folklorique arménienne dès l'âge de 6 ans pour les filles et les garçons.
- Cours de danse «kotchari» pour tout public.
- Cours d'art culinaire pour tout publlic.
- Cours d'alphabétisation hebdomadaire, ouvert à tous.

Pour obtenir
des informations supplémentaires, programmes des jours et horaires :

tél. Mireille 01 39 90 63 89
Marie 01 39 85 05 71

C.B.A.F.

Collecte au profit de la communauté arménienne d'Irak

Envoyez vos dons
à l'ordre de la C.B.A.F.
17, rue Bleue, 75009 PARIS

ԽՈՀԱՆՆԵՐԱՑ (ԽԱՉՎԵՐԱՑ)

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

339, avenue du Prado, 13008 Marseille

Կիրակի, Սեպտեմբեր 14

Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը՝ 8.30-ին:
Հանդիսաւոր պատարագ ժամը՝ 10-ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Սիրով կը հրաւիրուի հաւատացեալ մեր ժողովուրդը՝ ներկայ գտնուելու սոյն արարողութեան:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ

Մարսէյլի
Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ

ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆ

Միօրեայ Հայ Վարժարանի
2003-2004 ուսումնական տարուան դասընթացքները կը վերսկսին
Չորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 17
առաւօտեան ժամը 10-ին
Սահակ-Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի Արծրունի Զրբաշեան սրահին մէջ
339, avenue du Prado, 13008 Marseille

Անհրաժեշտ տեղեկութիւններու եւ արձանագրութիւններու համար հաճեցէք դիմել՝ Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատուն
Հեռաձայն. - 04 91 77 84 70

Paroisse Sainte Croix de Paris

ECOLE SAINTE CROIX

Les cours d'arménien, de cathéchisme et de chants et danses arméniens reprennent pour les enfants de 5 à 12 ans au cours de l'année scolaire 2003-2004, **à partir du samedi 4 octobre de 14h à 17h** au 13, rue du Perche, Paris 3ème
Pour les inscriptions, s'adresser à la Paroisse, Tél.: 01 44 59 23 50.

HAMASKAINE CONSTRUIT UNE ECOLE A MARSEILLE POUR 400 ENFANTS

Ça m'intéresse! Je participe!

Hamaskaine-France
BP 109 — 75422 Paris Cedex 09
Tél. / Fax 01. 45. 23. 29. 05
Internet: www.hamaskaine-france.com

ASSOCIATION SAINTE-CROIX DES ARMENIENS CATHOLIQUES DE FRANCE

DIMANCHE 14 SEPTEMBRE

GRANDE FETE CHAMPETRE

Animée par l'Orchestre SPITAK

qui se déroulera dans les jardins du Dr et Mme Kéghian
4, rue du Dr Rampont, à Villiers-le-Bel

Programme : **Divine Liturgie à 11h.**
Repas à partir de 13 heures
Musique par l'Orchestre SPITAK
Jeux pour les enfants — Apprentissage de Poterie
Tirage des deux Tombolas (Enfants et Adultes)

Participation aux frais de la journée : Adultes 20 Euros
Enfants 12 Euros

Réservation par tél. : 01.44.59.23.50 (Paroisse de Paris)
01.40.51.11.90 (Centre culturel)

PARIS → EREVAN → PARIS

3 VOLS DIRECTS HEBDOMADAIRES

A votre service pour toutes destinations dans le monde!

PARIS • SABERATOURS
19, RUE ST. ROCH 75001 PARIS
TEL 01 42 96 10 10 • FAX 01 42 96 18 77

LYON • SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTÉ 69003 LYON
TEL 04 78 60 13 66 • FAX 04 78 60 92 26

MARSEILLE • WASTELS VOYAGES
67, LA CANNEBIÈRE 13001 MARSEILLE
TEL 04 95 09 30 60 • FAX 04 95 09 30 61

EREVAN
10, RUE VARDANANTS 375010 EREVAN
TEL 52 54 48 - 52 85 48 • FAX 56 40 30

EN COLLABORATION AVEC LA NOUVELLE COMPAGNIE AÉRIENNE

ARMENIAN INTERNATIONAL AIRWAYS

CARGO

Sabera@wanadoo.fr
www.saberatours.fr

Association "MACHTOTZ"
Pour la Défense de la Langue Arménienne

Rentrée de l'année scolaire 2003/04

1) Cours intensif d'arménien 1er niveau pour non-arménophones

Ces cours s'adresseront aux débutants de 8 à 70 ans.
Les élèves seront capables de parler, lire et écrire l'arménien
L'enseignement est assuré par Mme **Hilda Kalfayan-Panossian**
avec sa **METHODE AUDIOVISUELLE**
27 Septembre 2003 - 31 Janvier 2004 : Stage de 50 heures
le samedi matin de 9h à 12h à Paris **(Absentéisme exclu)**

2) cours de 2e, 3e, et 4e niveaux

27 Septembre 2003 - Fin Juin 2004
le samedi entre 12h et 15h à Paris
Les nouveaux élèves sont acceptés à ces cours après un test de niveau.
Pour tous ces cours :
RENSEIGNEMENTS et INSCRIPTIONS dès maintenant :
01 47 50 97 51 et 01 39 46 21 66.

3) Manuel d'arménien occidental pour les non-arménophones

Une méthode audiovisuelle utilisable chez soi.
3 volumes en couleur + 1 coffret de 4 cassettes audio
85 Euros + 8 Euros frais d'expédition.
Contacter l'Association MACHTOTZ : 01 47 50 97 51.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Date à retenir

La Section «TER-TAVTIAN» de Chaville
organise
le Samedi 15 Novembre
à 20 heures 30 précises
au Théâtre «L'Atrium» de Chaville
UNE SOIREE EXCEPTIONNELLE
avec La Troupe Arménienne Folklorique NAVASART

CHENE

Date à retenir

Grande braderie de Noël les 6 et 7 décembre

CHENE France

«ՅԱՌԱՋ»ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք-Նշանտուք	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ հարկ է աւելցնել 19,60% Թի.Վի.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին միայն անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12-13 տող) միւսներուն:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935